

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365015

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

LISTY ⁷¹⁸⁵

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

v. 12

Odpovědní redaktoři

J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK DVANÁCTÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1885.

Obsah ročníku dvanáctého.

Pojednání.

	Strana
Báje o zrození Athenině. Mythologická rozprava Jos. Krále . . .	1— 40
Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea. Napsal Hynek Vysoký	40—56 a 396—406
Liviana. Napsal Robert Novák	56—62, 382—385
Příspěvek k některým otázkám týkajícím se Musea a knihoven alexandrijských. Podává K. Cumpfe	63— 71
Zpráva o papyrech nalezených v el-Fayyúm. Napsal K. Cumpfe	71— 73
Přípona participia perfecti activi. Od Jos. Zubatého	73— 89
Příspěvky etymologické. Od Jos. Zubatého	89— 92
Novější hypotese o původu písem slovanských. Napsal Jiří Polívka	92—120
Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.	
A) Ke Pravení o božiem umučení od Theod. Vodičky . . .	120—130
B) K životu sv. Kateřiny od Jana Pelikána	130—135
C) K žaltáři Wittenberskému od J. Gebauera	135—138
K Alexandreidě. Podávají Ambrož Kořínek a J. Gebauer .	269—287
K Rukopisu Hradeckému. Od M. Opatrného	287—289
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer	161—193, 321—354
Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275. Rozbírá	
Vojtěch Kebrle	194—240
Časování sloves v nářečí dolnobečevském. Napsal Jos. Bartocha	241—253
O genitivech na <i>u</i> ve staré češtině. Napsal dr. V. Vondrák . .	253—269
Ještě jeden náhled o původu hlaholice. Od J. Polívky	289—290
Klasobraní po rukopisích. XVII a XVIII. Z Passionalu Musej- ního. Podává J. Lego	291—306 a 419—422
De codicum Platoniorum Parisini B et Veneti t auctoritate. Scripsit Iosephus Král	354—381
Ke kritice textu Kurtia Rufa. Napsal Robert Novák	385—387
Kritické příspěvky k textu spisovatelů historiae Augustae. Po- dává Rob. Novák	387—390
K Ammianu Marcellinu. Napsal Robert Novák	390—396

O přízvuku slovanském, zvláště českém. Napsal Ferdinand Jokl	422—462
Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovítského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherové. Napsal A. Havlík	407—419
Polština v horní stolici Oravské. Napsal J. Polívka	463—471

Úvahy a zprávy.

H. Vysoký: Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch	138—142
H. Vysoký: Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler	142—146
H. Vysoký: Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert	146—148
H. Vysoký: Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik. Herausgegeben von Dr. Alfr. Fleckeisen und Dr. H. Masius	148—151
H. Vysoký: Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava	151—152
Č. Ibl: První čítanka francouzská pro reálky a realná gymnasia československá. Sestavil a slovníčkem opatřil Vil. Appelt, c. k. prof. v Litomyšli. Druhé opravené vydání	152—155
Č. Ibl: Rukověť konversace česko-francouzské a slovníček soustavný. Sestavil Frant. Šubert, prof. c. k. vyšších realných škol v Karlíně	155—156
Č. Ibl: A) Bibliothèque française. Pro školu i dům. (Recueil d'oeuvres littéraires et historiques avec des introductions, des remarques et des vocabulaires. Par dr. A. Ricard et Fr. Šubert, professeurs). B) Francouzská bibliotéka. Pořádá dr. Jan Herzer, professor v Praze	156—160
H. Vysoký: Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Nova series. Volumen XIII. Pars II.	306—309
E. Kovář: Zur Geschichte des Perfects im Indogermanischen. Von Hermann Osthoff. Strassburg	309—313
J. Polívka: Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego Tom. I. — Zeszyt 1. — Warszawa 1885	313—315
J. Polívka: Русский Филологический Вѣстникъ. Издаваемый подъ редакціею А. И. Смирнова. 1884 сеѣ. 1.	315—320
J. Polívka: Филологическія Записки. Изд. А. Хованскимъ. Годъ XXIII. 1884. Воронежъ. Вып. I—V.	320
G. Šuran: Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků zvláště nižších a středních tříd gymnasiálních sepsal Jos. Kořínek. Čtvrté, opravené vydání. V Praze. 1884	471—480

Báje o zrození Athenině.

Mythologická rozprava Josefa Krále.

§. 1. Pověsti o narození Athenině¹⁾ nesouhlasí sice v mnohých podrobnostech, avšak možno je velmi dobře dělití ve dvě skupiny přesně rozlišených. Dle jedněch bájí jest Athena dcera vod, dle druhých zrodila se z hlavy Diovy. Ale mimo tyto báje vyskytují se také pověsti, povstale kombinací obojích bájí předešlých, jež tedy na sobě nesou stopy obou skupin. K těmto bájím kombinovaným náleží na př. báje, již zachoval Galenos (De plac. Hippocr. et Plat. libri IX ed. Kühn, V str. 348 nn.). Pověst tato, již čerpal Galenos z Chrysippa, pochází od Hesioda, jenž o zrození Athenině pravil: *τὴν μὲν ἔτικτε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε πᾶρ κορυφῇν Τριτωνος ἐπ' ὄχθησι ποταμοῖο*; srovn. Apollod. 1. 3. 6: *ἐκ κορυφῆς (Διὸς) ἐπὶ ποταμοῦ Τριτωνος Ἀθηνᾶ σὺν ὄπλοις ἀνέθορεν*, Paus. 8. 26. 6: *καὶ Διὸς τε ἰδρῶσαντο (οἱ Ἀλιφρεῖς) Λεχεάτου βωμόν, ἅτε ἐνταῦθα τὴν Ἀθηνᾶν τεκόντος, καὶ κρήνην καλοῦσι Τριτωνίδα τὸν ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Τριτωνι οἰκιοῦμενοι λόγον*.

Na první pověsti zakládá se epitheton Athenino *Τριτογένεια* (z Tritona zrozená; srovn. *Τριτωνίς*), jež často vyskytá se u Homera, dosud však náležitě vyloženo nebylo.

Jezero neboli řeka Triton kladli Řekové do rozličných krajů řeckých (schol. Apollon. Rhod. 1. 109: *Τριτωνες τρεῖς, Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Λιβύης, ἐν δὲ τῷ κατὰ Λιβύην ἐτέχθη ἡ Ἀθηνᾶ*). Obvyklejše bylo jezero Triton pokládáno za jezero libyjské (Aisch. Eum. 292, Herod. 4. 180 a 188); avšak jezera, řeky a prameny toho jména byly téměř na všech místech, na nichž od starodávna kvetl kult Athenin (Bergk na m. u. str. 301), na př.:

¹⁾ Srovn. o této otázce: Bergk, Die Geburt der Athena (Neue Jahrb. für Phil. 1860, Bd. 81 str. 289 n.); Robert Schneider, Die Geburt der Athena (Abhandlungen des archaeologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien 1880); Myriantheus, Die Äcivins str. XIX a 125; Roscher, Die Gorgonen str. 30 n., Nektar und Ambrosia str. 93 n.; H. D. Müller, Mythologie der griechischen Stämme I str. 265 n.; Schwartz, Wolken und Wind str. 21 a Naturanschauungen des Quintus Smyrnaeus und Lucretius (Neue Jahrb. für Phil. 1874, Bd. 109 str. 366); Mommsen, Delphika str. 26; Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841.

v Alifeře (Paus. 8. 26. 6), na Kretě (Diod. 5. 70. 4), u Alalkomen (Paus. 9. 33. 7: *οἷ δὲ καὶ ποταμὸς ἐνταῦθα οὐ μέγας χειμαρρὸς· ὀνομάζουσι δὲ Τρίτωνα αὐτόν, ὅτι τὴν Ἀθηναίων τραπεζὴν παρὰ ποταμῷ Τρίτωνι ἔχει λόγος, ὥς δὴ τοῦτον τὸν Τρίτωνα ὄντα καὶ οὐχὶ τὸν Λιβύον, ὃς ἐς τὴν πρὸς Λιβύην θάλασσαν ἐκδίδωσι ἐκ τῆς Τριτωνίδος λίμνης*). Také podle Strabona (9 p. 413) byly Alalkomeny rodištěm Atheniným. V Kyziku slula Athena 'Tritonis' aneb 'Iasonia' (Anthol. Pal. 6. 342), ve Feneu 'Tritonia' (Paus. 8. 14. 4). Ba i v Hyperborejsku bylo prý jezero 'Triton' (Ovid. met. 15. 358)²⁾

'Tritogeneia' znamená 'vodorozenku' (Bergk na m. u. str. 305 n., Roscher, Gorgonen u. Verwandtes str. 30 n.), vlastně bohyni, jež zrodila se z řeky nebo jezera *Τριτώ*. Neboť že výklad slova toho musí vycházeti z formy *Τριτώ* (srovn. Hesych. *τριτώ· ῥεύμα, φόβος, τρόμος*), právem tuším tvrdí Bergk na m. u. str. 305 n. Jméno pramene *Τριτώ* nebo *Τρίτων* souvisí s *Τρίτων*, *Ἀμφιτρίτη* a snad také s *Τριτοπάτορες* (Bergk na m. u. str. 309) a upomíná také na indského Tritu a perského Thraētaonu, syna Athwyova (Myriantheus, Die Aqvinus str. XVII n.). Roscher (Gorgonen str. 30 p. 56) odvozuje slovo to z kořene 'tar' (*τέρμα*) a myslí, že značí 'proud hraničný' (Okeanos). Však jistě lepší jest mínění Bergkovo, jenž pojí slovo to s *τείρω*, *τρίβω*; kořen jeho byl by pak *τερ* (srovn. o *τείρω*, *τρώω* Curtiusovy Grundzüge⁴ str. 222) a slovo Triton značilo by vodu stále, neunavně se vlnící (srovn. Homerovo *ἀτρώγετος θάλασσα*). Že pak báječný tento Triton, ježž Řekové shledávali později na různých místech země, znamená původně Okeanos, dokázal Bergk na m. u. str. 301 n.; srovn. Roscher, Gorgonen str. 31.³⁾

Příjímí *Τριτογένεια* zakládá se tedy na staré, již za dob homerských zatečně pověsti, dle níž byla Athena, zrodivší se z vln Okeanu, dcerou Okeanu. Stará tato pověst v podobě původní arci se neudržela; ale stopy její znatelný jsou ještě v některých pověstech místních.

²⁾ Jiné jméno Tritonu bylo snad *Κωράλιος*. Pramen *Κωράλιος* byl ve Fthiotidě (Strabon 9 p. 411 a 435), kde ctěna Athene Itonia (Paus. 1. 13. 2), v Koroneii (Kall. hymn. 5. 63 n., schol. Apoll. Rhod. 1. 551, Alkmanův fragm. v Bergk. Anthol. lyr.³ str. 211: *ὠνασσ' Ἀθανάα πολέμαδός, ἃ ποι Κορωνίας ἐπὶ πύσσων ναῦα πάροιθεν ἀμφιβαίνεις*) *Κωράλιος ποταμὸς παρ' ὄχθους*). O *λίμνη Κωρησία* na Kretě činí zmínku Stef. Byz. s. v. *Κόριον*. Triton thessalský, o němž se zmiňuje schol. k Apoll. Rhod. 1. 109, zdá se býti právě onen *Κωράλιος* fthiotický.

³⁾ Triton jest buď řeka, buď jezero (*λίμνη*). Obé hodí se na Okean, ježž si staří představovali buď proudem nebo mořem; *λίμνη* pak značí často moře. Srovn. Il. 21. 317; Od. 3. 1; Hes. theog. 365; Suidas: *λίμνη ἢ θάλασσα παρ' Ὀμήρῳ καὶ ὁ Ὀκεανός* (podobně Hesychios) *καὶ οἱ ποταμοί*; Fotios: *λίμνην τὴν θάλασσαν νορίως*. Srovn. dále Aisch. Hik. 529, Sof. fragm. u schol. k Arist. Žabám 665 a Ptákům 1339, Eur. Hipp. 744, Hek. 446, Arion (Bergk, Anthol. lyr.³ str. 195): *ὥς μ' ἀφ' ἀλιπλόου γλαφυρῶς νεὼς εἰς οἶδα παρφυροῦν λίμνας ἔριψαν*.

Nechci příliš velkou váhu klásti na to, že podlé pověsti zachované u Herodota (4. 180) a Pausania (1. 14. 6) Libyjští pokládali Athenu za dceru Poseidona a jezera Tritonu (*λίμνη Τριτωνίς*), protože tomuto kultu Atheninu, jak zmiňují se o něm Herodotos a Pausanias, zajisté základem byly představy cizí, s řeckými pomíchané. Že byly při slavnostech libyjské Atheny také řecké obřady, o tom svědčí výslovně Herodotos (4. 180: dívka v řecké zbroji, na hlavě majíc korintskou přilbu, byla vožena kolem jezera). Ale Mnaseas z Patar (Harpokration s. v. *ἱππία Ἀθηνᾶ*) zmiňuje se o pověsti, dle níž prý byla Athena dcerou Poseidona a Koryfy, dcery Okeanovy. Pausanias (9. 35. 5) vypráví o kultu Athenině v Alalkomenách také toto: *Ἀλαλκομεναὶ κόμῃ μὲν ἔστιν οὐ μεγάλη . . . γενέσθαι δὲ αὐτῇ τὸ ὄνομα οἱ μὲν ὑπὸ Ἀλαλκομένεως ἀνδρὸς αὐτοχθόνος, ὑπὸ τοῦτου δὲ Ἀθηνᾶν τραφῆναι λέγουσιν· οἱ δὲ εἶναι καὶ τὴν Ἀλαλκομενίαν τῶν Ὠγύρου θυγατέρων φασιν*. Avšak tato Alalkomenia jest Athena sama, která nejen v Boiotii, nýbrž i v jiných krajích Řecka měla příjmi takové. Zřídla Alalkomeniina (t. j. Athenina) dotýká se Pausanias (8. 12. 7), o hoře Alalkomeniu v Attice mluví schol. k Il. 4. 8. Ogyges pak jest s Okeanem úplně shodný (Preller, Griech. Myth. I³ str. 27). Tedy jest i podlé legendy alalkomenské Athena dcera Okeanova; snad také Athena *ὄγκα* neb *ὄγκαία*, již ctili v Thebách, má význam týž.⁴⁾

Ne bez důvodu tedy vyskýtá se na vásových malbách Poseidon mezi těmi bohy, již pomáhali Diovi při zrození Athenině (Schneider, Die Geburt der Athena str. 17). Podobnou úlohu měl Poseidon také na obraze Kleanthově v chrámě Artemidy, zvané Alfeionia, blíž Olympie (Schneider na m. u. str. 7 a 8), a na díle Gitiadově v chrámě Atheny zvané Chalkioikos ve Spartě (Paus. 3. 17. 3: *ἐπιόρασται δὲ καὶ τὰ ἐς τὴν Ἀθηνᾶς γένεσιν καὶ Ἀμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν*). Ovšem odnášejí se zobrazení tato k jiné, obyečnejší pověsti o narození Athenině; avšak přítomnost Poseidonovou a Amfitritinou naráží se rovněž na příjmi *Τριτογένεια* a tím také na pověst starší.

⁴⁾ Že Athene Onka slula také Ogygia, právem míní Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 690). V Thebách měla brána, před níž stála její svatyně, také obě jména. Ogygia nazývána také Athena, ctěná v dědině Onkai, nedaleko onkajské brány (schol. k Pind. Ol. 2. 39, Tzetzes k Lykofr. 1225). Sotva tedy smíme obě příjmení *ὄγκα* (neb *ὄγγα*) a *ὠγγία*, pátrající po jich původu, odělovati. Roscher (Nektar und Ambrosia str. 97) spojuje epitheton *ὄγκα* s kořenem slovesa *ὀγκᾶσθαι* a vykládá je slovem *ἐγκέλαδος*. Proti výkladu jeho však svědčí zvláštní význam slovesa *ὀγκᾶσθαι*. Srovn. o tom důkladný rozbor Lauerův (System der griech. Mythol. str. 328 n.). Ostatně užíval také Ferekydes syrský formy *Ogenos* místo *Okeanos* dle Clem. Alex. Strom. VI p. 621 A: *Ζῆς ποιῇ φῶρος μέγα τε καὶ καλόν· καὶ ἐν αὐτῷ ποικίλλει γῆν καὶ ὠγηνὸν καὶ τὰ ὠγηνού δώματα*.

§. 2. Pověst tato, dle níž Athena jest dcerou vod Okeanu, dobře snáší se s původním významem Atheny, bohyně to luny.⁵⁾ Dle mínění starých vycházejí totiž hvězdy, slunce a měsíc z vln Okeanu a dokončivše svoji pouť v ně opět opět zacházejí; koupají se ve vlnách Okeanu a množí tím svůj třpyt, ba leckde dí se o nich zřejmě, že z Okeanu se rodí.

Již u Homera opět a opět vrací se pověst, že slunce a hvězdy v Okean zapadají a z něho opět se vynořují; srovn. Il. 7. 421: *ἥελιος μὲν ἔπειτα νέον προσέβαινε αἰοῦρας, ἐξ ἀκαλῶρέϊταιο βαθυρῶρου Ὠκεάνοιο οὐρανὸν εἰσανιῶν* (= Od. 19. 433 n.); Od. 3. 1: *ἥελιος δ' ἀνόρουσε λιπῶν περικαλλέα λίμνην*; Il. 18. 239 n.: *ἥελιον δ' ἀκάμαντα βοῶπις πότνια Ἥρη πέμψεν ἐπ' Ὠκεανοῖο ῥοὰς ἀέκοντα νέεσθαι*; Il. 8. 485: *ἐν δ' ἔπες Ὠκεανῷ λαμπρὸν φῶς ἡελίοιο* (srovn. Hom. hymn. 31. 16). Táž pověra obráží se také ve slově *καταδύεσθαι* (o západu slunce). Srovn. Il. 1. 605: *αὐτὰρ ἐπεὶ κατέδν λαμπρὸν φῶς ἡελίοιο* a j. v. — Také zoře vynořuje se z vln Okeanu (Il. 19. 1: *ῥῶς μὲν κροκόπεπλος ἀπ' Ὠκεανοῖο ῥοάων ὠρνυτ'*; Od. 23. 347). S tímž názorem potkáváme se u básníků umělých. Srovn. Mímnernův frg. 11 (Bergk, Anth. lyr.³ str. 11): *Αἰήταο πόλιν, τόθι τ' ὠκίες ἡελίοιο ἀκτῖνες χροσέω κείται ἐν θαλάμῳ Ὠκεανοῦ παρὰ χεῖλος*; frg. 12 v. 5, Stesich. frg. z Geryoneidy (Bergk, Anth. lyr.³ str. 227), Verg. Aen. 1. 745 n. (quid tantum Oceano properent se tingere soles hiberni), Hor. carm. 4. 5. 40 (cum sol Oceano subest), Ovid. fast. 6. 474 (et vigil Eois Lucifer exit aquis), Catull. 66. 68 ([Bootes], qui vix sero alto mergitur Oceano), Cic. Arat. 77 (ut sese ostendens emergit Scorpions alto). Ba i noc vychází z Okeanu; srovn. Verg. Aen. 2. 250 (ruit Oceano nox, t. j. z Okeanu vychází noc), Ovid. metam. 4. 92 (aquis nox exit ab isdem) a j. v.

Jako Řekové *καταδύεσθαι*, tak básníci římsí oblíbili si slovo *cadere* o zapadání hvězd, řídíce se asi tímž názorem. Srovn. Verg. Aen. 2. 9: *suadentque cadentia sidera somnos*; ib. 8. 59; 4. 81, Ovid. fast. 1. 295, Hor. ep. 10. 10, Tac. Germ. 45: *trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque equorum et radios capitis aspicere persuasio adicit.*

Totéž mínění, jaké o slunci a hvězdách, staří měli zajisté také o luně, jakkoli nemohu v té příčině uvést tolik dokladů; srovn. Hom. hymn. 32 7 n.: *εὖτ' ἄν ἀπ' Ὠκεανοῖο λοεσσα-*

⁵⁾ Že Athena byla původně bohyní luny, vyložil jsem stručně v Listech filol. a paed. 1882 na str. 1 n.; doklady tohoto tvrzení, jež učiněno bylo na základě srovnání funkcí Atheniných s funkcemi Hery, Artemidy a Afrodity, bohyň luný, uvedu na konci tohoto článku.

μένη χροά καλὸν (ἡ σελήνη) ... ἐλάσῃ καλλιτρυχας ἵππους;
Fulg. Myth. (Mythogr. lat. ed. Staveren, str. 617): iam Phoebus
disiungit equos, iam Cynthia iungit, quasque soror liquit, frater
pede temperat undas.

S takovými názory setkáváme se také u jiných národů indo-
evropských.

Tak vynořuje se v Rigv. (7. 55. 7) noc s hvězdami z vod
a opět v ně se potápí (Rigv. 4. 13. 4). Arijští Dioskurové,
Acyvínové, kteří dle výkladu Myriantheova jsou bozi soumraku
ranního a večerního a zajisté aspoň bozi světelní, zvedají se na
úsvitě z vln mořských a vznášejí se pak na oblohu (Rigv. 4.
43. 5). Srovn. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 1958: 'Luna (vy-
chází) z moře'.

Dle báje germanské, ze kteréž nyní ovšem skrovné jen stopy
zbyly, mešká slunce v noci na ostrově, ležícím vprostřed Okeanu,
na ostrově to mrtvých (Mannhardt, German. Mythen str. 365).
Podobné pověsti o slunci, luně i hvězdách mají i Slované; srovn.
Faminciův spis Božestva drevních Slavjan str. 155 a spisy
i doklady tam uvedené.

Ba i národové nevzdělaní myslí, že zapadající slunce buď
umírá aneb noří se do vln mořských (Schwartz, Sonne, Mond
und Sterne str. 225).

Dále domnívali se staří, že hvězdy, dlíce v Okeanu, koupají
se v jeho vlnách a koupáním tím zvyšují svůj třpyt; představo-
vali si ve své prostotě, že třpyt nebeských těles bledne za
jejich pouti nebeské a že tedy těmito koupelemi musí býti obno-
vován. Srovn. Hom. Il. 5. 5 n. (*ἀστέρ' ὁπωρινῷ ἐναλύνειον, ὅς
τε μάλιστα λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελούμενος Ὀκε-
ανοῖο*) a výklad Eustathiův k Il. 18. 484: *ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον
λούεσθαι, ὥς καὶ ἄλλαχού δηλοῦται, ὁήτορευμα μυθικῆς ὑπο-
λήψεως, ὥς τῶν πολλῶν οἰομένων εἰς Ὀκεανὸν λούεσθαι τὰ
ἄστρον καταδυόμενά τε καὶ ἀνίσχοντα καὶ διὰ τοῦτο
λαμπρὰ εἶναι*.

K luně a slunci odnáší se Hom. hymn. 32. 7: *εὖτ' ἂν ἄπ'
Ὀκεανοῖο λοεσσαμένη χροά καλὸν...*, Quint. Smyr. 10. 195:
*Περσεὺς δ' ἀντίθεος βλοσυρὴν ἐδάϊξε Μέδουσαν, ἄστρον ἤχι
λοετρά πέλει καὶ τέρματα γαίης, πηγαί τ' Ὀκεανοῖο βαθυρ-
ρόου, Aisch. Prom. lyom. frgm. 186 N.: φοινικόπεδόν τ' ἐρυνθραῖς
ἱερὸν χεῦμα θαλάσσης, χαλκοκέραυνόν τε παρ' Ὀκεανῷ λίμναν
παντρόφον Αἰθιόπων, ἣν' ὁ παντόπτας Ἥλιος αἰεὶ χρωῖτ' ἀθά-
νατον κάματόν θ' ἵπκων θερμαῖς ὑδάτων μαλακοῦ προχοαῖς
ἀναπαύει*. Dle Statia (Theb. 3. 409) koupá bůh sluneční své oře
'Oceani sub fonte'.

Také někteří kmenové slovanští domnívají se, že koupají
se slunce a měsíc každodenně v podzemních prostorách vodami
naplněných (Ign. Hanusch, Wissenschaft des slavischen Mythus

str. 201). Indové ujišťovali, že sluneční bůh Atri žíví se za noci rosou ve sluji jakés, ale na úsvitě prý od Ačvínů bývá z temnoty vyváděn (Myriantheus, Die Ačvins str. 87). Ba také u národů neindoeurospkých nalézají se takové představy. Tak na př. domnívají se Kalifornané, že jsou slunce a měsíc muž a žena, již prý se na večer ponořují do vln mořských, za noci přeplavou moře a na úsvitě vystupují na druhém břehu jeho (J. G. Müller, Geschichte der amerik. Urreligionen, Basel 1855 str. 53). Eskymáci, Hottentoti a Maoriové domnívají se, že luna v koupelích stále se obnovuje (Ausland 1885 str. 223). Naivní tyto názory ozývají se ještě ve tvrzení nejstarších fysikův a také některých pozdějších filosofů, že totiž hvězdy nebeské žíví se výpary mořskými. Obvyčejně míněno, že slunce žíví se výpary vody mořské, měsíc však výpary vod sladkých.⁶⁾

Dalším vývojem této představy vznikla pověst, že hvězdy, v Okean zapadše, hasnou, vycházejíce pak, znova se rozžijí. Této pověsti použil Xenofanes a Herakleitos, jakož vůbec nejstarší filosofové při svých badáních rádi vycházeli od názorů

⁶⁾ Tomu učil již Thales. Plut. plac. phil. 1. 3. 3: τρίτον (στοχάζεται), ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πῦρ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τῶν ἀστρῶν ταῖς τῶν ὑδάτων ἀναθυμιάσει τρέφεται καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος. Arist. Probl. 23. 30: φασί τινες τῶν ἡρακλειζόντων ἐκ μὲν τοῦ ποτίμου ξηραίνουμένου καὶ πηγνυμένου λίθους γίνεσθαι καὶ γῆν, ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης τὸν ἡλίον ἀναθυμιάσθαι. Plut. plac. phil. 2. 17. 2: Ἡράκλειτος καὶ οἱ Στωικοὶ τρέφεσθαι τοὺς ἀστέρας ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσεως. Plut. quaest. conv. 8. 8. 4: οὐ γὰρ τρέφεσθαι τοὺς θεοὺς ἀπ' αὐτῆς (τ. τῆς θαλάττης), ὥσπερ οἱ Στωικοὶ τοὺς ἀστέρας ὑπολαμβάνουσι. Zenon učil dle Diog. Laert. 7. 145, že žíví se hvězdy parami: τὸν μὲν ἡλίον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης, νοερόν ὄντα ἄναμμα, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποτίμων ὑδάτων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Kleomed. p. 60: οὐ χεῖρ δὲ ἀπορεῖν ἐνταῦθα, πῶς ἡ γῆ στοιχιοῖα οὔσα πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κόσμου ἀναπέμπει τροφήν τῷ τε οὐρανῷ καὶ τοῖς ἐμπεριεχομένοις ἐν αὐτῷ ἀστροῖς, τοσοῦτοις καὶ τὸ πλήθος καὶ τὸ μέγεθος οὔσι. Porf. de antro nymph. 11: διαβεβαίουσιν δὲ τινες καὶ τὰ ἐν ἀέρι καὶ οὐρανῷ ἀτμοῖς τρέφεσθαι ἐκ ναμάτων καὶ ποταμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀναθυμιάσεων· τοῖς δ' ἀπὸ τῆς στοῆς ἡλίου μὲν τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάσεως ἐδόκει, σελήνην δὲ ἐκ τῶν πηγῶν καὶ ποταμῶν ὑδάτων, τὰ δ' ἄστροα ἐκ τῆς ἀπὸ [τῆς] γῆς ἀναθυμιάσεως. Srovn. o této věci: Zeller, Geschichte der griech. Philosophie I¹ str. 623 a Ritter-Preller, Historia philosophiae Graecae et Romanae⁶ str. 18 §. 30 a 31, str. 118 §. 151, str. 388 §. 405 c: Týž názor měli také spisovatelé římsí. Plin. N. H. 2. 223: sed in dulcibus aquis lunae alimentum esse, sicut in marinis solis (srovn. Plin. N. H. 2. 82). Cic. de nat. deor. 2. 46. 118: sunt autem stellae natura flammearum; quocirca terrae maris aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepefactis et ex aquis excitantur, quibus altae renovataeque stellae atque omnis aether, refundunt eadem et rursus trahunt indidem. Plin. N. H. 2. 171: Oceano, qui toto circumdatus medio et omnis ceteras fundens recipiensque aquas et quidquid exit in nubes a c sidera ipsa ac tantae magnitudinis pascens. Srovn. Lucan. 10. 257 n.: nec non Oceano pasci Phoebumque polumque credimus, Macrobi. Comm. in somn. Scip. 2. 10. 10, Seneca, quaest. nat. 2. 5, Serv. k Verg. Aen. 1. 607 a j. v.

prostonárodních.⁷⁾ Že pak ani toto tvrzení jejich nebylo jimi vymyšleno, nýbrž přijato z pověstí prostonárodních, vidíme z toho, že podobné výroky shledávají se také u básníků, kteří jich zajisté nečerpali ze spisů filosofických. Byla na př. pověst, že prý slunce, zapadaje v moře blíže sloupů Herakleových, které pokládány byly za nejvyšší hranici země na západě, vydává jakýs sykot a tedy hasne.⁸⁾

Na základě tohoto naivního názoru lze některé staré pověsti snadno vyložit. Tak na př. Faethon, do proudů Eridana s nebe se řítící, jest zajisté jen personifikace slunce, které, urazivši svou denní dráhu, mizí v Okeanu a hasne v jeho vlnách. Báječný Eridanos jest právě Okean (srovn. Bergk na m. u. str. 420 n.).⁹⁾ Slzy Helioven jsou snad jen obrazem kapek rosných, jež po západu slunce s hvězd (= Helioven) kanou a zemi svlažují. (Jinak tuto pověst vykládá Kuhn, Herabkunft des Feuers, str. 97 pozn.) Vše ostatní, co obsahuje ještě báje tato, vzniklo pozdějším rozšířením jádra původního, když počal se Faethon

⁷⁾ Tak učil na př. Xenofanes, že slunce, měsíc a ostatní tělesa nebeská sestávají z ohnivých par, které po západu hvězd hasnou jako uhlí, avšak při východu se rozžhávají znova. Achill. Tat. Isag. in Arat. c. 11 str. 133: Ξενοφάνης δὲ λέγει τοὺς ἀστέρας ἐκ νεφῶν συνεστάναι ἐμπύρων καὶ σβέννυσθαι καὶ ἀνάπτεσθαι ὡς εἰ ἀνθρώπους· καὶ ὅτε μὲν ἀπτονται, φαντασίαν ἡμᾶς ἔχειν ἀνατολῆς, ὅτε δὲ σβέννυνται, δυνεως (Zeller, Geschichte der griech. Philos. I⁴ str. 500 n.). Totéž se děje při zatmění slunce a měsíce (Zeller na m. u.). O Herakleitovi srovn. Platonovu Polit. 6 p. 498 A: πρὸς δὲ τὸ γῆρας ἐκτὸς δὴ τινων ὀλίγων ἀποσβέννυνται πολὺ μᾶλλον τοῦ Ἡρακλείτειον ἡλίον, ὅσον αὐτὸς οὐκ ἐξάπτονται. Arist. Meteor. 2. 2. 9: ἐπεὶ μεταβαλλόμενον γὰρ (τοῦ ἡλίου) τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥσπερ ἐκείνοι φασί, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ἥλιος οὐ μόνον καθάπερ ὁ Ἡρακλείτης φησὶ νέος ἐφ' ἡμέρῃ ἐστίν, ἀλλ' αἰεὶ νέος συνεχῶς (srovn. Zeller na m. u. I⁴ str. 622, pozn. 2). Chrysippos u Plut. de Stoic. rep. 41. 3: λεπτυνόμενον δὲ τοῦ αἵρος ὁ αἰθὴρ περιεχίται κύκλῳ, οἱ δ' ἀστέρες ἐκ θαλάσσης μετὰ τοῦ ἡλίου ἀνάπτονται. Manil. Astron. 1. 181 n.: nec toties possum nascentem credere mundum, solisque adsiduus partus et fata diurna, cum facies eadem signis per saecula constet.

⁸⁾ Iuven. Sat. 14. 278 n.: sed longe Calpe relicta audiet Herculeo stridentem gurgite solem. Auson. epist. 19. 1 n.: condiderat iam solis equos Tartessia Calpe stridebatque freto Titan insignis Ilibero. Statius, Silvae 2. 7. 24 n.: felix heu nimis et beata tellus, quae pronos Hyperionis meatus summis Oceani vides in undis stridoremque rotae cadentis audis. Strabon 3 p. 138: λέγειν γὰρ δὴ φησὶ Ποσειδάωνιος τοὺς πολλοὺς μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωκεανίτιδι μετὰ ψόφον, παραπλησίως ὡσανεὶ εἰζόντος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ διὰ τὸ ἐμπύπτειν εἰς βυθόν. Na tom založen také výraz v Aisch. Pers. 232: τῇλε πρὸς δυσμαῖς, ἀνακτος Ἥλιον φθινάσματος. Srovn. o tom také: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 65 a 77.

⁹⁾ I dle názoru germanických jest sídlo mrtvých obklopeno proudem, jenž totožný jest s Okeanem a Stygem (Mannhardt, Germ. Mythen str. 357 a 364). Tento proud obkličující zemi představovali si, jak se zdá, brzo jako proud vzdušný, brzo jako moře. Stopy obojího názoru shledávají se, jak známo, v hojném počtu; názor však první byl zajisté asi původním.

různiti od Helia a kdy začalo se uznávati mezi nimi příbuzenství.¹⁰⁾

Podobně dlužno vysvětlovati pověst o Diktynně a bohyni aiginské Afaii.¹¹⁾ Obě bohyně jsou bohyněmi luny; jejich skok v moře, v jehož vlnách nalézají smrt, jest jen mythologickým výrazem pro týž přírodní zjev, totiž pro mizení a hasnutí měsíce ve vlnách mořských. Tak správně vyložil báj tuto Preller (Griech. Myth. I³ str. 253). Totéž vyprávělo se o Leukothei, jež jest také bohyně luny. Neboť, jako všechny bohyně luny, jest také ona bohyně k porodu pomáhající a má leckdy touž funkci, jako Eileithyia (Preller, Griech. Myth. I³ str. 495); s tímto původním významem jejím shoduje se také hlavní její funkce; jest, jako bohyně luny vůbec, po přednosti bohyní mořskou. Na Rhodu slula Halia, na Tenedu pokládána byla za dceru Kykna, syna Poseidonova (Preller na m. u.). Také ostatní bohyně luny vládly mořem a vodstvem. Jméno Leukothea neprotiví se nikterak takému významu jejímu. I Dionysos, jehož pokládám rovněž za boha slunečního, skočil do moře, když jej pronásledoval Lykurgos, personifikace to bouří zimních (Preller, Griech. Myth. I³ str. 565 n.), a teprve na jaře zpět se vrátil (ib. str. 548).

Tento úzký poměr mezi Okeanem a hvězdami nebeskými způsobil, že představováno sobě, jakoby tělesa nebeská z vln Okeanových neb mořských se rodila, bohové pak sluneční a lunní pokládáni za rozence rozmanitých bohů mořských.

Indský bůh slunce Savitar slove potomkem vod (tuším, že vln Okeanových; srovn. Rigv. 1. 22. 6). Sluneční bůh Sūrja byl prý skryt před stvořením světa v moři a teprve bozi, tvořice svět, vyvedli jej na světlo (Rigv. 10. 72. 7). Také Aṣvinové nazývají se syny moře (Myriantheus, Die Aṣvins str. 182).

Ba i obyvatelé peruanští věří, že vynořilo se slunce po dlouhých temnotách, z jezera Titikaka a od té teprv doby ctěno prý počtami božskými (Müller, Amerik. Urreligionen str. 306).

Ostatně pokládali rádi národové indoeuropští a také semitští Okean za původ všech věcí. Již v Rigvedě shledávají se stopy takových názorů o původu světa (Rigv. 10. 190. 2); častěji nalezájí se v literatuře povedské (Kaegi, Der Rigveda str. 233 pozn. 372, Ludwig, Rigveda IV str. 144 pozn. 141. 2). O podobném mínění Babyloňanů srovn. Smith Chaldaeische Genesis str. 64.

¹⁰⁾ Týmž skoro způsobem vykládá báji tu Robert, Die Phaethonsage bei Hesiod, Hermes 1883 str. 440; srovn. ib. Wilamowitz-Möllendorff, Phaethon str. 428 n.

¹¹⁾ Jméno *Ἀφαία* pochází snad v skutku z kořene *φα* a znamenalo asi bohyni 'svítící, lesknoucí se (Lucina)'. Zmiňují se o tom proti Clausovi (De Dianae antiquissima natura str. 46), jenž souhlasí s míněním Hartungovým.

U Homera jest taktéž původem všeho Okeanos (Il. 14. 201, 302 a 246: *Ὠκεανὸς — γένεσις πάντεσσι τέτυκται*). K těmto prstonárodním představám sáhli zase první fysikové, na př. Thales (srovn. Prellerovu a Ritterovu *Historia philosophiae*⁶ str. 6); také Orfíkově šířili tuto nauku (Zeller, *Geschichte der griech. Philosophie* I⁴ str. 81); Xenofanes měl za prvky světa zemi a vodu (Zeller na m. u. str. 496 a 498).

Také u Řeků podlé těchto názorů pokládání mnozí bohové sluneční a bohyně měsíčné za potomky bohů mořských. Helios sám jest sice buď syn Hyperionův, neb jedním z Titanů, však nicméně bývá aspoň ctěn velmi často na březích mořských (Preller, *Griech. Myth.* I³ str. 349). Hyperion, bytost s Heliem identická, jest však syn Okeanův a Tethyin. Dcerou těchto božských manželů jest Theia, snad bohyně luny; aspoň v Hom. hymn. 31. 2 zaměňuje se s Euryfaessou, u Hygina s Aithrou (Preller *Griech. Myth.* I³ str. 40 pozn. 2). Za vnuky Okeanovy a Tethyiny bývají označováni Astraios, Pallas, Perses, kteří jsou bezpochyby všichni bohy světelnými (Preller na m. u. pozn. 4). Bohyní luny jest Okeanova dcera Perse nebo Perseis, choť Heliova a matka Aietova i Kirčina (Preller na m. u. str. 354). Také Helena, jež rozhodně byla bohyní světelnou (buď bohyní luny nebo zoře), jest dle svědectví Hesiodova dcera Okeanova (Preller na m. u. II³ str. 110), sluneční heros Bellerofon syn Poseidonův neb Glaukův (Preller na m. u. II³ str. 78).

Hera byla aspoň u Okeana a Tethye vychována a také k nim přchla, když vzplanul boj s Titany (Il. 14. 203 n.; 303 n.). Jako Athena porodila se na řece Tritonu, tak porodila se podlé samské pověsti též Hera na řece Imbrasu (Paus. 7. 4. 4). V Mykenách ošetřovaly ji za mládí tři dcery říčního boha Asteriona, Euboia, Prosymna a Akraia, jež jména svá daly třem vrcholům v okolí mykenském (Paus. 2. 17. 2).

Afrodita nazývána bývá v pověstech nesčetných 'z moře narozená'. Slula *τέκος θαλάσσης* (Bion. Id. 10. 1), *ἀπόσπορος θαλάσσης* (Musaioi, Hero a Leandros 249), *θυγάτηρ θαλάσσης* (Ach. Tat. 5, 16), *ἄλως θυγάτηρ* (Nonn. Dion. 4. 118; 42. 469), *ποντογενεή* (Oppian, *Kyneg.* 1. 33), *ποντογενής* (Hymn. Orph. 55. 2), orta mari (Ovid. *Heroid.* 15. 213; 16. 24); srovn. slova Neptunova ve Verg. *Aen.* 5. 800.: 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, unde genus ducis', a místa u Stephanía (Compte rendu 1874 str. 12 n.) a Engela, Kypros 2 str. 287 n. Na Isthmu v chrámě Poseidonově byla na podstavci quadrigy, věnované od Heroda Attika, zobrazena Thalassa s malou Afroditou (Paus. 2. 1. 8: *μέση μὲν ἐπείργασται Θάλασσα, ἀνέχουσα Ἀφροδίτην παῖδα*). Dle jiné báje porodila se Afrodita z pěny mořské; však pověst tato povstala zajisté nesprávným výkladem jména *Ἀφροδίτη*. U Cic. de nat. deor. 3. 23. 59 sluje 'spuma procreata'; srovn. Ovid. *fast.* 4. 62: a spumis est dea

dicta maris; Mart. Cap. 9. 915: spumigena, Anakr. 53. 30 n. (Bergk, Anth. lyr.³ str. 270): *χαροπῆς ὅτ' ἐκ θαλάσσης δεδρωσωμένην Κυθήρην ἐλόχευσεν πόντος ἀφροῶ*, Plut. quaest. conv. 5. 10. 4. 6 a j. v.

Jako všechny tyto bohyně měsíčné, jest však také Athena Tritogeneia dcerou Okeanovou. Zrodilať se na nejzápadnějším pobřeží Okeanu; neboť právě v nejzazší jihozápad kladli Řekové Libyi a jezero Triton (Roscher, Gorgonen str. 28). V těchto krajích mešká luna v interluniu, tu se také rodí, ježto nový měsíc třetího dne po konjunkci se sluncem jako úzounký srp jeví se na nejzápadnějším kraji obzoru brzo po západu slunce.¹²⁾

¹²⁾ Měsíc znova se zjevující po interluniu nazývali básníci často 'novorozeným', následující tu nejspíše prstonárodních názorů. Srovn. Hor. carm. 3. 23. 1 n.: caelo supinas si tuleris manus nascente luna; ib. 2. 18. 15 n.: truditur dies die novaeque pergunt interire lunae; Lucr. 5. 729 n.: denique cur nequeat semper nova luna creari ordine formarum certo certisque figuris inque dies privos aborisci quaeque creata atque alia illius reparari in parte locoque, difficilest ratione docere et vincere verbis; ib. 746 n.: quo minus est mirum, si certo tempore luna gignitur et certo deletur tempore rursus; Ammian. Marc. 20. 3. 10: nasci autem putatur (luna), cum parva declinatione velut e perpendicularo superiectum gerit solem. — Také východ jiných těles nebeských značen tímto výrazem. Srovn. Verg. Aen. 10. 274 n.: ille (Sirius) sitim morbosque ferens mortalibus aegris nascitur et laevo contristat lumine caelum; Verg. Ecl. 8. 17: nascere praeque diem veniens age, Lucifer, alium; Verg. Georg. 1. 434: totus ille dies et qui nascentur ab illo. U Řeků nevyskytá se tento výraz v takové podobě; srovn. však Geopon. 1. 6. 2 (z Diofana): *τινὲς ταῖς προσελήνοις μόναις, τουτέστι ταῖς πρώταις τρισὶν ἡμέραις γεννηθείσης αὐτῆς (t. τῆς σελήνης), φντεῦν συγχαροῦσιν*. Na témž však názoru založeny jsou výrazy *νοσημία* (nova luna, Neumond, nový měsíc), *σελήνη φθινάς* (luna senescens), *ὁ μὴρ φθίνει* a j. v. Každodenní západ slunce slove u Aisch. Pers. 232 *ἡλίου φθινάσματα*. Srovn. Aisch. Agam. 279: *τῆς νῦν τεκούσης φῶς τὸδ' εὐφρόνης*, 264 n.: *εὐάγγελος ἕως γένοιτο μητρὸς εὐφρόνης πάρα*; Sof. Trach. 94: *ὃν αἰόλα νῦν ἐναριζόμενα πικτεῖ κατεννάξει τε, φλογιζόμενον Ἄλιον Ἄλιον αἰτῶ*; Nonn. Dion. 13. 369: *πικτομένης ναίοντες ἐδέδλια γείτονα Μήνης*. — Macrob. Comm. in somn. Scip. 18. 10: luna postquam a sole discedens novata est, secundo fere die circa occasum videtur et quasi vicina soli quem nuper reliquit, postquam ille demersus est, ipsa caeli marginem tenet antecedenti superoccidens; Hor. carm. 4. 2. 58: *tertium lunae referentis ortum*. Proto byl Atheně posvěcen vždy třetí den v měsíci. Harpok. s. v. *Τριτόμηνης*: *Ἀντιόχορος ἐν τῷ περὶ τῆς ἱερείας· τὴν τρίτην τοῦ μηνὸς τριτομήνιδα ἐκάλεον· δοκεῖ δὲ γενέσθαι τότε ἡ Ἀθηνᾶ. Ἰστρος δὲ καὶ Τριτογένειαν αὐτὴν φησι διὰ τοῦτο λέγεσθαι, τὴν αὐτὴν Σελήνην νομιζομένην*. Bekker, Anecd. Graeca I str. 306: *Τριτόμηνης· ἑορτὴ ἀγομένη Ἀθηνᾶ τῇ τρίτῃ*. O tomto výroku starých, že třetí den měsíce byl posvátný Atheně, netřeba pochybovati; obyčej ten povstal přirozeně již v době prastaré, kdy původní význam Atheny jako bohyně luny nebyl ještě setřen; tehda byl ovšem pro kult její nejvážnější ten den, kdy luna opět na obloze se zjevila. Proto naskytá se na mincích attických symbolem Atheny úzounký srpek luny, jaký 'na nově' spatřujeme na obzoru. Kombinaci tohoto obyčeje, slaviti Athenu vždy třetí den v měsíci, a správného, jak soudím, pojmání Atheny za bohyni luny, povstal asi chybný výklad slova „Tritogeneia.“ Tzetzes k Lyk. 519 vykládá

Pro správnost výkladu našeho tuto šíře uvedeného, že totiž přijímá Athenino Tritogeneia značí rozenku vod Okeanu, svědčí tedy hlavně dvě věci: 1. Naivní pověsti starověké, u všech národů indoeuropských i mnohých jiných rozšířené, dle nichž tělesa nebeská, a tedy ovšem i luna, za jejíž bohyni Athenu pokládám, rodí se z vln Okeanu. 2. Analogie s jinými bohy a bohyněmi světelnými, jichž větší část dle domnění starých také z vod Okeanu pošla. Je-li výklad ten správný, jest ovšem epitheton toto prastaré, pocházející z dob, kdy význam původní podstaty bohyně Atheny nebyl ještě zatemněn, tedy z dob daleko před Homerem; neboť v básních Homerových původní fysická platnost bohyně té již značně ustoupila do pozadí.

Pověst Galenova přijatá z Hesioda, dle níž jest sice Athena dcera Diova, avšak zrozena na zřídlech tritonských (*πάρ κορυφῇν Τρίτωνος ἐπ' ὅχθησιν ποταμοῖο*), povstala teprve smíšením staré pověsti právě vyložené s běžnou bájí, v níž jest Athena dcerou Diovou, a jest tudíž z těchto tří paralelních pověstí nejmladší. *Κορυφῇ Τρίτωνος* jest totožná se zřídly Okeanovými (*πηγαὶ Ὠκεανού*; srovn. Hes. theog. 282). *Κορυφῇ* neznáčí ovšem v řečtině nikde zřídlo; avšak tutouž metaforu shledáváme, nehledíme-li ani k latinskému 'caput', v docela analogickém užívání slova *κεφαλῇ*. Srovn. Herod. 4. 91: *Τεάρου ποταμοῦ κεφαλὰ ὕδωρ ἄριστόν τε καὶ κάλλιστον παρέχονται πάντων ποταμῶν*. Častěji vyskytá se slovo to v tomto významu u Claudia Ptolemaea (srovn. 3. 1. 24: *ἡ κατὰ τὴν Λάριον λίμνην κεφαλὴ τοῦ ποταμοῦ*). Ostatně odvozeno jest také slovo *κορῖνη* od téhož kořene, jako *κάρα* (Curtius, Grundzüge⁴ str. 142). Srovn. Bergk na m. u. str. 307.

Na základě takého metaforického užívání slova *κορυφῇ* lze také vyložit pověst Isaiem a Mnaseou z Patar zachovanou (Müller fragm. hist. graec. III str. 149), že prý Athena *ἱππία* jest dcerou Poseidona a Okeanovny Koryfy. Jest totiž tato Koryfe jen zosobněním pramenů Okeanových.

Naš výklad slov *πάρ κορυφῇν* ve zmíněném svrchu výroku Galenově liší se patrně od výkladu, který podal Bergk v pojednání svém, jímž často jsme se již dokládali. Dle mého zdání třeba jest rozeznávati dvě mezi sebou nezávislých bájí o narození Athenině a vedle nich ještě třetí, jež povstala pomícháním obou předešlých. Ale v tom shodují se s Bergkem úplně, že pověst starší, dle níž Athena se zrodila z Tritonu nebo z tritonských zřidel (*κορυφῇ*), mnoho přispěla k vývoji pověsti druhé. Onen

přijímá toto tím, *ὅτι (ἡ Ἀθηνᾶ) ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ σελήνῃ, ἡ δὲ σελήνη ἀπὸ συνόδου τριταία φαίνεται*. Tžý výklad nalézá se také v Etym. M. s. v. *Τριτογένεια* a u Eust. II. 4. 515 (*ἡ ὡς ἐν τρίτῃ μηνὸς γενομένη*). Tvrzení schol. k II. 8. 39, že jest dnem narození Athenina *τρίτῃ φθίνοντος*, jest osamoceno a, jak se zdá, vyšlo ze slavnosti Panathenaii, jež v ten den byly slaveny a pokládány později za den narození bohynina.

rys v báji druhé, dle něhož Athena vyskočila z Diovy hlavy, mohl povstati zajisté jen dvojjvýznamností slova *κορυφή*.

§. 3. Již prve vyslovili jsme domněnku, že v pověsti druhé, dle níž byla Athena dcera Diova, nebylo původně žádné zmínky o jezeře nebo pramenu Tritonu. Neboť předně nelze uvéstí žádnou příčinu, proč zrodil Zeus Athenu právě u proudů tritonských; i sám jinak vtipný výklad Roscherův (Gorgonen str. 31), dle kterého prý Athena, bohyně blesku, rodí se z hlavy oblačného boha Dia (t. j. z oblačného nebe) u Tritonu proto, že dle řeckého mínění vznikají bouřky na západním břehu Okeanu, jest vrátký, zakládaje se na hypotese, že byla Athena bohyně blesku; nelze-li však mínění to uznati z důvodů jiných za pravé, nelze ani pokládati takový výklad za oprávněný. Za druhé nemůže přijími Tritogeneia znamenati bohyni zrozenou u Tritonu, nýbrž bohyni zrozenou z Tritonu. Obě paralelní pověsti by bylo lze jen tehdy uvéstí v souhlas, kdybychom uznali po příkladě Leona Meyera (srovn. Bergk na m. u. str. 308), že Tritogeneia značí bohyni zrodivší se z Dia. Tento rys druhé pověsti, že totiž Athena zrodila se z hlavy Diovy u Tritonu, jsa později přidán, musí z původního útvaru báje vyloučen býti.

Dle druhé pověsti zrodila se Athena z Dia a to bez matky. Zda-li však měl již Homeros vědomost o tomto narození Athenině bez matky, či náleží-li tento tvar báje teprve dobám pohomerským, těžko nyní rozhodnouti. Homeros, jak se zdá, dotýká se pověsti té pouze na jediném místě (Il. 5. 880: *ἀλλ' ἀνιεῖς, ἐπεὶ αὐτὸς ἐρείναιο παῖδ' αἰδέηλον*). Ale *αὐτὸς* může v této řeči zraněného Area také jinak býti vyloženo. Snad chce jen Ares říci: „ty ve všem povoluješ nesmyslné Atheně, poněvadž jest tvou vlastní dcerou“, dávaje na jevo, že by as netrpěl Zeus činů Atheniných, kdyby byla dcerou boha jiného. Tak, zdá se, rozuměl místu tomu již scholiasta, jenž k němu poznamenává toto: *αὐτὸς ἐρείναιο· τοῦτο δέδωκεν ἀφορμὴν Ἡσιόδῳ τὸ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ μόνος λαβεῖν* atd.

Obyčejná pověst o narození Athenině bez matky vyskytá se však určitě již v Hom. hymn. 2. 130 n. (v. 136: *καὶ νῦν νόσφιν ἔμειο τέκε γλαυκῶπιν Ἀθήνην*); srovn. i v. 145: *πῶς ἔτλης οἶος τεκέειν γλαυκῶπιδ' Ἀθήνην*, Hom. hymn. 28. 4 n., Etym. M. s. v. *ἰππία* (= Bekkerova Anecdota I. 207. 32 a 350. 25).

Obšírně vypráví tuto pověst Hesiodos (theog. 886—900, 924—926): Zeus pozřel na radu Gaiinu a Uranovu svou první choť Metidu, když byla z něho počala, a později sám porodil Athenu ze své hlavy. Podobně líčí tuto udalost až na přimíšené některé rysy z první báje již vyložené Apollodoros (1. 3. 6) a Galenos (na m. u.). Dle Stesichora vyskočila Athena z hlavy Diovy ozbrojena (schol. k Apoll. Rh. 4. 1310: *πρῶτος Στησίχορος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἀθηναῖν*). Avšak tento rys pověsti jest zajisté starší Stesichora; znát jej

již Hom. hymn. 28. 4 n. (τὴν αὐτὸς ἐγείνατο μητίετα Ζεὺς σεμνῆς ἐκ κεφαλῆς πολεμήια τεύχε' ἔχουσιν atd.).

Hlavu Dia souženeho bolestmi porodními rozpoltil dle pověsti sekerou buď Hefaistos (Pind. Olym. 7. 62—65) nebo Prometheus (Filod. *περὶ εὐσεβείας* 59 p. 31 ed. Gomperz, schol. k Pind. Olym. 7. 66, Eur. Ion 452, Apollod. 1. 3. 6) nebo Hermes (Filod. a schol. Pind. Olym. na m. u.) nebo Palamaon (Filod. na m. u., jenž dovolává se Eumolpa, schol. k Pind. na m. u., jenž dovolává se Musaia). Rozštěpení hlavy bývá také zobrazováno na četných malbách vásovéch (Schneider na m. u. str. 17—19) a jest, jak se zdá, v báji rysem starobylým, ježto dle svědectví právě uvedených zpomínal jeho již Eumolpos a Musaios.

Souhlasím s Bergkem (na m. u. str. 307), že se vypravování o Metidě utvořilo snad vlivem obyčejného příjmení Diova *μητίετα*.¹³⁾ Správna-li tato hypothesis, není báje v té způsobě, jak nám se zachovala, právě stará, nýbrž její vzdělání a částečné pozměnění dokonalo se v době mezi Homerem a básníky homerských hymnů. Snad přispělo nemálo ku zvláštnímu pozměnění tomuto i to, že fysická bohyně Athena již za časů Homerových značně klesla k významu bohyně ethické. Později vystoupila tato ethická stránka bytosti její ještě více v popředí a Athena pokládána pak zvláště za bohyni umění a moudrosti. A což bylo tu vhodnější, než učiniti matkou bohyně této Metidu a dáti jí zroditi se z hlavy nejvyššího boha?

Odloučíme-li tedy, jak myslím, pozdější rysy z mythu Hesiodova, zbývá nám pouze toto staré jádro báje: Athena, bohyně světelná, jest dcera oblačného boha Dia, z něhož rodí se za mnohých obtíží přispěním boha větru Herma (srovn. výtečnou monografii Roscherovu *Hermes der Windgott*) nebo Hefaista a Promethea, bohů blesku a ohně, nebo Palamaona, jenž podoben značně Prometheovi. Spolupůsobení těchto bohů ukazuje k tomu, že Athena rodí se v bouři, a tím zdá se mythus ten ve své původní podobě náležeti k oné řadě indoevropských bájí, dle nichž bohové světelní (zvláště sluneční) rodí se za jarních bouřek v oblacích a zrodivše se zápasí ihned s daemony oblačnými, jim úklady strojícími. Neboť na takové boje, jež bylo Atheně hned po jejím zrození přestáti, poukazuje oděný, kterým ozbrojena se zrodila, a řada zcela jasných pověstí o jejích zápasech.

Dia pojímám v této báji již za boha oblačného; záměna jeho prvotné povahy (bylť asi z počátku bohem slunečním) byla

¹³⁾ Obyčejně pokládána bývá Metis, dcera Okeanova a Tethyina, za bohyni mračen. Srovn. Preller, Griech. Myth. I³ str. 155, Schwartz, Zeus u. Kronos als Wolkenverschlinger (Neue Jahrb. für Phil. Bd. 119, str. 314 n.), Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841 str. 8. Její původ i funkce, jakouž má v báji této, zdá se tomuto výkladu nasvědčovati, ku jménu se však nehodí.

asi provedena již před Homerem; neboť v básních Homerových vystupuje již patrně tato druhá stránka jeho bytosti. Spočívá tedy pověst ta na názoru prostonárodním, že tělesa nebeská (slunce a měsíc) upadají přes zimu v moc daemonů oblačných, nebo že zmírají na podzim, avšak za jarních bouří opět se rodí a pronásledující je mraky (daemony) vítězně porážejí. Že takové představy vážnou měli úlohu v kruhu báji nejen o bozích slunečních, nýbrž také o bohyních lunných, ukážeme níže.

Při narození Athenině pomáhají bohové blesku i ohně i bůh větrů, ježto blesk dle starého názoru rozráží mračna, uvolňuje vodu jejich a působí tedy, že mračna ponenáhlu mizejí, vítr pak mraky zahání (srovn. Hermova epitheta *ἀργεφόντης* a *διάκτορος*).

Výkladu takovému zdají se nasvědčovati dvě stará podání. Schol. k Il. 8. 39 dotýká se pověsti, že prý Zeus spolkl Metidu, počavši od Kyklopa Bronta. Kykloповé jsou daemony mrakovými; jméno Brontes pak samo ukazuje na bouři. Athena jest podle této pověsti vlastně dcera Brontova, tedy zrozena z bouřných mračen. Jinou báj kretskou zachoval schol. k Pind. Ol. 7. 66: *Ἀριστοκλῆς δὲ ὑφίσταται τὴν γέννησιν Ἀθηνᾶς ἐν Κρήτῃ· νεφέλῃ γὰρ κεκρούφθαι τὴν θεόν, τὸν δὲ Δία πλήξαντα τὸ νέφος προφῆναι αὐτήν*. Athena rodí se tedy v bouři z mračen. Proto pokládali ji Myriantheus, Roscher a j. za bohyni oblak a blesku, druzí za bohyni blankytného nebe neb aetheru, jenž leskne se po prudkých bouřích svitem jasnějším (Forchhammer, Preller, Petersen Feste der Pallas str. 9). Proti výkladu Myriantheovu a Roscherovu svědčí však již účastenství Hefaista a Promethea, bohů blesku. Kterak má se roditi bohyně blesku přispěním bohů blesků? A pokládáme-li Athenu za bohyni oblaků, kterak si vysvětlíme, že poráží daemony oblačné? Nikoliv; báj o narození jejím ukazuje rozhodně, že jest vyšší, světelná bohyně, stojící nad božstvy mrakovými. Jsouc pak božstvem ženským, jest zajisté Athena bohyně luny; neboť lunu měli Řekové za bytost ženskou, jako opět slunce za bytost mužskou.

Založena jest tedy pověst tato na naivním názoru starých, že tělesa nebeská hynou od mračen, zvláště v zimě, kdy obloha téměř stále jest zachmuřena, z jara pak zase se rodí, kdy vyjasňuje se znova obloha po prudkých bouřkách,¹⁴⁾ a že rozrážejí

¹⁴⁾ Stopy tohoto prostého názoru jsou snad obsaženy v následujících místech starých spisovatelů: Hom. Od. 20. 356: *ἥελιος δ' οὐρανοῦ ἐξ ἀπώλωλε, κακὴ δ' ἐπιδέδρομεν ἀχλύς*; Il. 17. 367 n.: *ὥς οἱ μὲν μάργαντο δέμας πυρός· οὐδὲ κε φαίης οὔτε ποτ' ἥελιον σόον ἔμμεναι οὔτε σελήνην· ἥετι γὰρ κατέχοντο μάχης ἔπι, ὅσσοι ἄριστοι ἔστασαν αἰφὶ Μενουτιάδῃ*; Plin. N. H. 2. 108: autumnali aequinoctio brumaeque cum tempestatibus confici sidus itellegimus. Oppius, de bello Africo 47: namque vergiliarum signo confecto circiter vigiliam secundam noctis nimbus cum saxea grandine exortus est ingens. Podobně vykládalo se i zmizení slunce a luny při jich zatmění. Plin. N. H. 2. 54: (astrologi) viri ingentes supraque mortalium naturam tantorum numinum lege de-

svými paprsky vítězně mračna, jež je zahalují.¹⁵⁾ Indoevropské pověsti o zápasích bohů světelných s daemony temnosti a mračen spočívají většinou na tomto přirozeném základě. Bohové zápasíci s těmito daemonskými bytostmi jsou vesměs bozi světelní, zvláště sluneční. Patří tedy do této skupiny pověstí boje opěvané často v Rigvedě, jež svádí Indra s Vṛtrou, Ahim, Čušnou, Valou, Pipruem, Čambarou, Uraṇou a s jinými daemony mračnými, kteří zadržují vodu nebeskou, v mracích obsaženou (Kaegi, *der Rigveda* str. 57, Muir, *Original Sanscrit texts V* str. 95 n.). Zvítěziv, Indra nalézá opět slunce, jež přes zimu v mračnech bylo skryto (Rigv. 3. 39. 5 a 7). Ovšem nejeví se Indra v této podobě bájí těch již bohem slunečním, nýbrž jest již odloučen od zjevu přírodního, z něhož jeho bytost se vyvinula, a nad něj povýšen.¹⁶⁾ Indra zápasí sotva se zrodív (Rigv. 4. 17. 7; 3. 51. 8; 4. 22. 3; srovn. 3. 48. 1 n.; 3. 32. 9 n.); tyto boje Indrovy padají zajisté v jaro (Mannhardt, *Germ. Mythen* str. 160 n.). Také Thôrr germanský usmrtil na začátku léta obra, jenž namáhal se celou zimu, aby v moc dostal bohyni Freyu, slunce a měsíc (Mannhardt, *Germ. Mythen* str. 184 n.; srovn. Simrock, *Deutsche Mythologie*² str. 288 a 420). Sem patří též podobné zápasy Odínovy (Mannhardt na m. u. str. 154 n., Simrock na m. u. str. 244). Také Freyr, jehož dlužno rozhodně pokládati za boha slunečního, podstupuje takové boje (Simrock na m. u. str. 347). Bůh sluneční Baldur (ib. str. 84)

prehensa et misera hominum mente absoluta in defectibus siderum scelera aut mortem aliquam siderum pavente, quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatium sublimia ora palam est deliquio solis, at in luna veneficia arguente mortalitate et ob id crepitu dissono auxiliante. Tím vykládá se časté rčení 'lunae' nebo 'solis labores'; představovali si totiž staří, že tělesům nebeským hrozí daemonové, jež tedy snažili se odháněti hlaholem trub a cymbálů. Srovn. Ovid. *Am.* 2. 4. 37, *Sil. It.* 14. 348, *Verg. Aen.* 1. 742, *Iuven.* 6. 442: iam nemo tubas, nemo aera fatiget, una laboranti poterit succurrere lunae; *Sen. nat. quaest.* 7. 1. 2: nemo observat lunam nisi laborantem; tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat; *Man. Astron.* 1. 225: seroque in extremis quatiuntur gentibus aera. Též u Germanů a Slovanů setkáváme se s tím obyčejem (Grimm, *Deutsche Mythol.*² str. 668, *Famincin*, *Božestva drevních Slavjan* str. 158) a rovněž u Indů. Srovn. Böhlingk, *Indische Sprüche* č. 3002, 2022, 2585, 2060 („Sehe ich . . ., dass Mond und Sonne vom Drachen Rahu gequält werden“). Všickni Tito národové domnívali se, že tělesa nebeská pohlcována bývají od jakýchsi daemonů temnosti.

¹⁵⁾ Představa, že tělesa nebeská vítězně rozrážejí tmy a mraky svými paprsky, byla podkladem těchto rčení: *Nonn. Dion.* 38. 86: *ἡέλιος ζωφόρος ἀπηνόντιζε οὐμήλην*; Ovid. *met.* 14. 767 n.: talisque apparuit illi, qualis ubi oppositas nitidissima solis imago evicit nubes nullaue obstante reluxit; *ib.* 5. 570 n.: laeta deae frons est, ut sol qui tectus aquis nubibus ante fuit victis e nubibus exit; *Aus. Epist.* 19. 3 n.: iam succedentes quatibet Luna iuventas, vinceret ut tenebras radiis velut aemula fratris.

¹⁶⁾ Ukáží níže, že Indra, Djäus i Zeus a Iuppiter původně byli také bohy slunečními a teprve později změnili se v bohy nebes vůbec.

umírá každoročně před počátkem zimy (ib. str. 90) a na jaře opět se rodí (ib. str. 310). To zdá se aspoň smyslem známé pověsti o Baldurovi. Srovn. také vzhledem ku těmto starogermanským názorům Simrockovu *Deutsche Mythol.* str. 50.

Germani a Slované domnívají se, že rodí se slunce o Vánocích za zimního slunostání (*Čas. Čes. Mus.* 1849 I str. 157; ib., 1863 str. 158; Simrock, *Deutsche Myth.* str. 575). V zimě vládnou daemoni (běsové), přemohše bohy, však z jara sami podpléhají slunci (*Čas. Čes. Mus.* 1863 str. 24). Stopy tohoto prostého nazírání na zjevy přírodní jsou také zachovány v dlouhé řadě německých a slovanských pohádek, nejsou však dosud úplně vyhledány a objasněny. Ba i u Finnů shledáváme se s pověstmi zcela obdobnými. Hledat tam také Ukko slunce a měsíc, jež ukryty jsou (v zimě) ve sluji horské, t. j. v oblacích (*Castrén, Vorlesungen über die finn. Myth.* str. 33). Podobné pověsti odnášejí se také k osobě reka finského Wäinämöinen (*Castrén* na u. m. str. 257).

Avšak v touž kategorii báji náležejí také pověsti o narození a bojích Dia kretského a Bakcha. Oba bozi umírají na zimu, na jaře se rodí a podstupují kruté boje (*Welcker, Griech. Götterlehre* II str. 218—244). Hora Ida nebo Nysa, na nichž Zeus a Bakchos se rodí, jsou jen obrazem mračen, v nichž na jaře se rodí slunce; mléko a med, jimiž jsou živeny, jest vláha mračen (= soma, ambrosia). Diovy zápasy se zástupy Titanův a Gigantův a s vlastním otcem Kronem jsou spolu s vítěznými boji Dionysosy jen rozmanité obrazy zjevů přírodních právě vyložených, tak jako boje Indroy s celými zástupy daemonů, zvaných Rakšasas i jinak. Také boje Perseovy a Herakleovy i některých jiných heroů slunečních slušno většinou počítati do téže kategorie báji. Mnohé z dokladů uvedených mohly by pokládány býti za nedostatečné, protože základní význam Indry, Thôrra a Dia, původně to dle mého mínění bohů slunečních, není dosud dokázán. Důvodem bezpečným však jest nám kultus Apollonův, v němž výmluvně obrazuje se naivní tyto názory o přírodě; i ten zápasí, zrodív se, hned se saní Pythonem a přemáhá ji (srovn. o významu tohoto mythu Roscherův spis *Apollon und Mars* str. 39 n.). V Ortygii u Efesu prováděny byly každoročně zbrojné tance kuretské (*Strabon* 14 p. 639 a 640); dogmatický základ těchto zbrojných tanců spatřován v tom, že prý Kuretové chránili Latonu rodící před úklady Heřinými. Nicméně zdá se, že třeba pokládati Kurety v kultu Apollonově a Diově za ochrance a druhy zápasících bohů a že původně snažili se svým zbrojným tancem zaháněti daemony oblačné, pronásledující bohy ony. Úkol pak, jakýž má Hera v tomto mythu, připadl jí teprve tehdy, když sama jediná počala brána býti za pravou choť Diovou a když vyvinul se mezi ní a ostatními manželkami Diovy, jak shledáváme je v pověstech místních, poměr žárlivý. Toto pojmání báji těch odůvodněno jest analogi-

ckými tanci zbrojnými římských Saliův, které Roscher právem srovnal s tanci kuretskými.¹⁷⁾ Také Římané věřili, že jejich bůh sluneční Mars rodí se na jaře a že musí s daemony mrakův a temnoty podstupovati kruté boje. Tyto jeho zápasy podporovali Saliové hlučnými tanci zbrojnými téhož způsobu, jako kněží Diovi a Apollonovi na Kretě a v Ortygii (Roscher, Apollon und Mars str. 45 n.).

Podobné však mythy vyvinuly se také v kultu řeckých bohů lunných, zvláště v kultu Athenině. Také bohyně luny rodí se za jarních bouřek, také ony podstupují těžké boje s daemony mračen a tmy. Stopy mytů těch nejsou sice mnohé, však lze je přece vypátrati. Již a priori lze se domýšleti, že názory, o nichž svrchu jednáno, neodnášely se pouze k slunci, nýbrž také k ostatním tělesům nebeským, zvláště pak k měsíci. Důvody tohoto tvrzení jsou následující:

a) Athena poráží daemony mračné, jako svrchu jmenovaní bozi sluneční. Dle starého podání attického (srovn. Roscher, Gorgonen str. 38) usmrtila sama Medusu (Eur. Ion 991; srovn. Apollod. 2. 4. 3: *λέγεται δὲ καὶ ὑπ' ἐνίων, ὅτι καὶ δι' Ἀθηνᾶν ἢ Μέδουσα ἐκατατομήθη*; Hygin. Astron. 1. 12). Proto bývá vyobrazována hlava Medusina na mnohých mincích attických (Beulé, les monnaies d'Athènes str. 25, 56). Týž mythus, jak se zdá, byl znám také v Tegei; vyprávělo se tam, že prý Athena dala Herakleovi neb Keфеovi kadeř zabité Medusy. Kadeř ta, jak se podobá, uložena byla v tegejském chrámě Athenině (Apollod. 2. 7. 3; Paus. 8. 47. 5; srovn. Roscher, Gorgonen str. 81 n.). Že však tato pověst asi všude známa byla, kde kvetl kult Athenin, zdá se vysvítati z toho, že bohyně tato všude má na své aigidě hlavu Gorgoninu, zajisté jakožto odznak vítězství vlastního, nikoli jako dar Perseův. Ovšem byla tato stará pověst zatlačena podobnou bájí o Perseovi, avšak zřetelně obráží se ještě ve příjmení Athenině *γοργοφόνος* nebo *γοργοφώνη* (Eur. Ion 1478, Orf. hymn. 32. 8; srovn. Roscher, Gorgonen str. 118). Snad odnáší se sem také epitheton *Γοργώ*, kteréž dle Palaifata 32 u Kernejských bylo obvyklé (Westermann Mythogr. str. 296). Gorgony však jsou personifikací mraků, jak jasně vyloženo Roscherem ve spise již uvedeném.

Podobná báj, ač ovšem, jak se zdá, porušená, nalézá se u Diodora (3. 70. 3). Athena usmrtila prý obludu, zvanou Aigis (patrně povstal název ten záměnou s aigidou bohyně), která pustošila Frygii a kraje sousední, v horách keraunských (*Κεραύνια ὄρη*). Báje tato má podobné jádro, jako mythus o Gorgonách. Je-
viště boje toho, *Κεραύνια ὄρη*, ukazuje na bouři; i koná se tedy

¹⁷⁾ Šíře jsem o věci té vyložil v článku „Studie z oboru srovnávací mythologie“ ve „Sborníku prací filologických“ na str. 31 n.

boj Athenin s netvory oblačnými za bouře. Také v zápase Gigantů vynikla Athena, ubívní na př. Enkelada a Pallanta (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59 n., K. O. Müller's Kleine Schriften II. str. 151 a j. v.). Proto jmenována bývala *γίγαντοφόντις* nebo *γίγαντολέτειρα* (Roscher, Nektar und Ambrosia str. 95). Souvisí pak báje tato těsně s bájí o Gorgonách (Eur. Ion 988 n.). Také Giganti byli totiž prvotně daemoni mračen (Roscher na m. u. str. 36 pozn. 75, 79 n., 103). V Thebách usmrtil Kadmos s jejím přispěním saň (Eur. Foin. 1062: *Παλλάς, ἃ δράκοντος αἶμα λιθόβολον κατειργάσω*).

Všecky mythy právě vyložené odnášejí se k zápasům bohyně v bouřích; že konány tyto boje bohů světelných v zimě a z jara, jest pravdě podobno již proto, že bouřky bývají v Řecku a Italii v tento čas právě nejhojnější.¹⁸⁾ Správnost výkladu svého dokázati můžeme, aspoň pokud se týče Atheny, ještě jiným způsobem. Již svrchu jsme podotkli, že kult Athenin zvláště kvetl v Alalkomenách; jeden zimní měsíc boiotský, odpovídající attickému maimakterionu, slove podlé Athenina přijmení *Ἀλαλκομένη* — *Ἀλαλκομένιος* neb *Ἀλαλκομεναῖος* a byl zajisté dle Atheny pojmenován proto, že chrabrost Athenina nejvíce za měsíců zimních v zápasech nebeských se osvědčovala.

Tyto boje Atheniny dokazují rozhodně, že jest bohyně světelná; za bohyni blesku a mraků nelze ji pokládati, poněvadž jest zneprátelena s daemony mračnými a krutě je potírá. Jest vyšším božstvem světelným, jež mraky a temnoty vítězně rozháni, jako Apollon, Perseus, Herakles a sám Zeus i Indra. Protože však vítězí nad bytostmi mrakovými, stala se vládkyní nad bouří, bleskem a mračky, právě jako Zeus a Indra, a tato odvozená, podružná funkce zatemnila význam její prvotní. Spíše mohlo by se dospěti k uspokojujícímu výkladu těchto mythů, kdyby lze bylo pokládati Athenu pouze za bohyni blesku. Neboť blesk podlé názoru starých jest světelný paprsek, jenž mračna proráží, pocházejí z prostoru nad oblaky (srovn. výklad o tom níže uvedený). Vskutku jeví se ve Vedách Agni, bůh ohně a blesku, druhem Indrovým v jeho zápasech (Indrāgni). Ale pak nutno by bylo za příčinou důslednosti vykládati i jiná božstva (na př. Apollona, Persea, Heraklea) za božstva blesku, poněvadž v mythech zcela podobných podobnou mají úlohu jako Athena. Možno by to ovšem bylo, ježto často vyvíjely se mythy podobné na různých zá-

¹⁸⁾ Roscher (Nektar und Ambrosia str. 104) klade zápasy Atheniny do měsíce března, pravě: „Die bösen Wetter, welche dem Getreide, sobald dessen Halme eine gewisse Höhe erreicht haben, schaden können, scheint man sich unter dem Bilde der Gorgonen und Giganten vorgestellt zu haben.“ A. Mommsen (Delphika str. 26) klade méně správně narození Athenino na podzim, kdy ovšem po palčivých dnech letních do-
stavují se také bohaté pršky a bouře.

kladech; avšak takému výkladu odporují valně jiné funkce Atheny, které z takého významu jejího bez násilí vyložití nelze.

b) Na Rhodu a, jak se podobá, také na Kretě byla rozšířena pověst, že Korybanti jsou synové Atheny a Helia (Strabon 10 p. 472). Pověst tato jest lokální, avšak zakládá se zajisté na staré tradici. Korybanti ovšem nejsou prvotně božskými bytostmi řeckými; i bylo by snad záhodno proto pověsti té žádné vážnější platnosti nepřikládati. Poněvadž však Korybanti bývají často mícháni s řeckými Kurety, není pravdě nepodobno, že v pověsti této nastoupili Korybanti na místo Kuretův, kteří, jak uvidíme hned, také jinde bývají těsně spojeni s Athenou. Podporou jest této hypotese, že také v Ortygii měli Kuretové důležitou úlohu v kultu slunečního boha Apollona a bohyně měsíce Artemidy, ba že pokládání byli i za druhy měsíčné bohyně Hekaty (Strabon 10 p. 472: οἱ δ' Ἐκάτης προπόλους νομίζουσιν τοὺς Κουρητας τοὺς αὐτοὺς τοῖς Κορύβασιν ὄντας).

Důvod tohoto spojování Kuretů s božstvy slunečními a měsíčními není posud vyložen jasně a dostatečně, poněvadž nepoštěstilo se ještě badání mythologickému základní ideu Kuretů a jiných božstev jim příbuzných uhodnouti (na př. Telchinů, idských Daktylů; srovn. Preller, Griech. Mythologie I³ str. 539 n., Mannhardt, Antike Wald- und Feldkulte str. 136).¹⁹⁾ Nicméně podobá se již a priori pravdě, že měli ve všech bájích, v nichž vystupují, úlohu touž, t. j. že chránili bohy světelné, s nimiž bývali spojováni, rovněž jako Dia neb v orfické tradici Zagrea (Preller, Griech. Myth. I³ str. 106 a 581) svými hlučnými tanci zbrojnými před úklady daemonů oblačných (Krona, Titanů) a že jim zápasícím v bojích přispívali.

Je-li tato hypothesis správná (rád připouštím, že pohybuji se na půdě velmi kluzké), pak jest ona rhodská báje o Kuretech (= Korybantech), synech Atheniných a Heliových, zbytkem pověstí místních, jež měly za předmět zápasy božstva slunečního a měsíčního a obsahovaly zároveň vypravování o Kuretech, kteří bojujícím božstvům pomáhali. Také Kureti Diovi byli dle jedné báje pokládáni za syny Diovy (Diod. 3. 61. 2; srovn. Strab. 10 p. 472). Tato hypothesis stává se pravdě podobnou také tím, že dle starého podání vynalezla Athena zbrojný tanec kuretský, pyrrhichu, jej tančila po přemožení Titanův a naučila jemu také Kurety (Dion. H. 7. 72, Proklos ad Cratyl. p. 118: τὴν εὐρουθμον χορείαν ὑποφαίνει (Athena), ἧς καὶ μετέδωκε τῇ Κουρητικῇ τάξει· ἐστὶ γὰρ ἡγεμῶν τῶν Κουρήτων, ὧς φησιν Ὀρφεύς; srovn. Athen. 4. 184 F: καὶ τὴν Ἀθηναίων δέ φησιν Ἐπίχαρμος

¹⁹⁾ Pokusil jsem se na jiném místě (ve Sborníku prací filologických str. 23 n.) o důkaz, že jsou Kuretové úplně obdobní indským Marutům. Pak byli by jako Marutové zosobněním větrů, kteří rozhánějí mračna, úklady strojící slunci a měsíci, a pomáhají těmto v jejich zápasích.

ἐν Μούσαις ἐπαυλῆσαι τοῖς Διοσκουροῖς τὸν ἐνόπλιον a schol. k Pind. Pyth. 2. 127).

Athena jeví se v těchto zprávách vynálezkyní zbrojného tance a spolu vůdkyní Kuretův. Byli tedy Kuretové v pověsti rhodské, jak se zdá, druhy Atheninými a měli zajisté podlé své povahy přirozené v těchto mythech též význam, jako v mythech o Diovi kretském a Zagreovi; pomáhali totiž zápasící bohyni svým zbrojným tancem. Původ jejich tance byl později přičítán Atheně samé a oni pokládáni za její syny.

Toto úzké spojení Kuretů s Athenou má obdobu také v mythologii římské; neboť také v Římě zbrojné tance Saliův, kteří úplně obdobní jsou kněžím kretským, Kurety napodobícím, prováděny byly nejen v kultu Martové, nýbrž i v kultu sabinské Nerieny a Minervy. Minerva narodila se dle mínění římského 19. března (Preller, Röm. Myth. I³ str. 293); zdá se, že představovali si staří Římané, že bojuje hned po svém narození. Etruská Minerva metá alespoň za jarní rovnodennosti nejvíce blesků (Serv. k Verg. Aen. 11. 259: *aequinoctio vernali, quando manubiae minervales, id est fulmina, tempestates gravissimas commovent*). Též názor byl nejspíše znám také v Římě. V den Minervina narození (19. března) slavena slavnost *quinquatrus* a v též den tančili Saliové na *comitiu* (Preller, Röm. Myth. I³ str. 293). Preller ovšem soudí, že odnášel se tento zbrojný tanec Saliův k sabinské Nerieně. Avšak sabinská Nerio jest úplně shodná s latinskou a etruskou Minervou. Jest rozhodně bohyně luny, jako Mars, manžel její, bůh slunce. K tomu ukazují funkce její co nejrozhodněji. Jest bohyně lásky a manželství, jako bohyně luny Iuno, a rovná se také Hersilii, choti Quirinové, Herentatě, Ferentině a bohyni zvané Here Martea, kteréž jméno snad značí tutouž bytost jako Nerio. Mnohdy srovnávána bývá i s Venerou, ale velmi často matena bývála s Minervou, patrně proto, že pokládána byla jako Minerva za bohyni válečnou (Preller, Röm. Myth. I³ str. 341 n.). Také jména obou bohýň značí totéž. Nerio znamená 'silnou, bojovnou bohyni', jsouc odvozeno od kořene *nar* (Preller na m. u. I³ str. 342). Ale též význam má také jméno 'Minerva', správně-li se pojí slovo to s kmenem *men*, *man* (*μῆνος*). Jen třeba jméno toto poněkud jinak vykládati, než se obvykle stává.

Minerva byla zajisté za dob nejstarších bohyní přírodní; jest to tedy tuším počínání docela převrácené, tvrdí-li se, že znamená toto jméno bohyni rozumu, rozumného přemýšlení a vynalézání (Preller na m. u. I³ str. 289). Spíše znamená bohyni silné, mužné mysli (srovn. *μῆνος*, *maneo*); jméno takové bylo by aspoň nejvýznačnější pro Minervu válečnou a blesky metající. Festova glossa (p. 205 Müll.) *promenervat* (= *monet*) a slovo *menurbid* (= *decreto, scito*) na nápise z okolí

fucinského jezera (Preller na m. u. I³ str. 289 pozn. 4.) bývají tuším docela neprávem spojovány s jmenem Minerva.²⁰⁾

Je-li však Nerio svým významem identická s Minervou, musila kdys, dříve než Sabinové splynuli s římskými Latiny v jedinou obec, býti doba, kdy zbrojné tance Saliů platily ne bohyni Nerieně, nýbrž Minervě. Obě bohyně ctěny 19. března; poněvadž však jsou obě bohyně svou podstatou identické, ale u Latinů a Sabinů různá měly jména, zdá se, že sabinská Nerio zatlačila později latinskou Minervu z jejího prvotního postavení, snad za té doby, kdy Minerva vlivem řeckým, ač dříve byla chotí Martovou, jako Nerio v Sabinsku, počala býti pokládána za neposkvrněnou pannu. Oba kulty trvaly po jistou dobu, jak se zdá, paralelně vedlé sebe; o obou bohyních soudilo se asi, právě jako o Martovi, že na jaře zápasí, a zbrojným tancem Saliů mělo se jim v jejich tísní pomáhati. Ale Nerio zatlačila později Minervu i podobá se, že jí jediné platily později zbrojné tance Saliů, konané 19. března. Slavnost pak Minervina *quinquatus*, jež se slavností bohyně Nerieny úzce byla spojena, majíc původně též význam, dostala tehdaž, když Minerva změněna v ethickou bohyni umění, onen klidný ráz, v jakém jeví se nám v dobách pozdějších. Poněvadž však Minerva rodí se za této slavnosti a právě v tomto měsíci svou moc nejvíce projevuje, metajíc za bouří březnových hojné blesky, nezdá se mně býti nemožným závěr, že představovali si také Minervu, jako Nerienu a Marta, v tento čas v bouřkách zápasící a že slavnost *quinquatus*, kteráž byla se slavností bohyně Nerieny konána současně, původně jiný měla význam: že odnášela se totiž k nebeským bojům Minerviným. Sabinská Nerio zatemnila prvotný význam Minervin tím spíše, že Minerva, záhy pozbyvši svého fysického významu, klesla na božstvo téměř jen ethické. U bohyně Nerieny, do Říma později uvedené, zachoval se mythický podklad jejich slavností ryzeji a jasněji.

Jiný důvod toho, že také Římané měli kdys vědomost o nebeských bojích Minerviných, zdá se mi býti v kultu Minervy příjmením *Capta*, jehož význam nechápali již Římané sami. Tato Minerva měla na *Caeliu* chrám; den jeho zasvěcení připadal na den *quinquatu* (Ovid. *fast.* 3. 835 n.). Příjímí *Capta* vykládali přerozmanitě již staří (Preller, *Röm. Myth.* I³ str. 292). Pravdu má zajisté Jordan, tvrdě (Preller na m. u. pozn. 2.), že nepochází slovo to z *caput*, nýbrž že může pouze znamenati Minervu zajatou. Je-li výklad tento správný, smíme rovnati tuto Minervu s jinými božstvy řeckými, která též bývala zobrazována v zajetí a v poutech. Afrodite *Μορφο* ve Spartě zobrazována byla s pouty na nohou (Paus. 3. 15. 11: *ἐπίκλῃσις μὲν*

²⁰⁾ O slově *menurbid* srovn. C. Pauli, *Altitalische Studien*, Hannover 1883, 1. Heft str. 70. Pauli příslušná slova nápisu jinak dělí, navrhuje místo 'menurbid' čtení 'enurbid' (in urbe): 'apurfinem esalicom enurbid'. Doklad tento není tedy ovšem jistý.

τε τῆς Ἀφροδίτης ἐστὶν ἡ Μορφώ, κάθηται δὲ καλύπτραν καὶ ἔχουσα καὶ πέδας περὶ τοῖς ποσὶ). Rovněž zmiňuje se Pausanias o spoutaném Areu (3. 15. 7: τοῦ δὲ ναοῦ ἀπαντικρὺ πέδας ἐστὶν ἔχων Ἐννάλιος, ἄγαλμα ἀρχαῖον). K podobným vázorům ukazuje snad také příjmení Artemidino *Ανροδέσμα*

Lakonii (Paus. 3. 16. 11), jakkoli pokouší se Pausanias o výklad jiný. Také kult Artemidy zvané *Φακελίτις* (Preller, Griech. Myth. I³ str. 250 pozn. 2), Artemidy erythrejské (schol. k Pind. Ol. 7. 95), ba i samské Hery (srovn. Athen. 15 p. 672 B n.) obsahoval snad představy podobné.

Spoutání těchto božstev má zajisté smysl symbolický. Domnívali se totiž staří, že jsou božstva slunce a měsíce v zimě spoutána a zbavena své moci, poněvadž také slunce a měsíc v této době roční nemohou zářit svým obyčejným leskem, jsouce zatmívány mraky. Na jaře nebo na konci zimy zbavují se těchto pout. S tímto výkladem srovnává se vedle jiných badatelů také Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 730 n.). Při slavnosti Afrodisií, jež konána v Thebách za zimního slunostání, oslavováno osvobození spoutané Afrodity (Tümpel na m. u.). Snad patří do téže kategorie mythů také pověsti o spoutání Hery, Area a Afrodity Hefaistem. Mythos poslední vykládá Tümpel (na m. u. str. 726 n.) podobným způsobem, soudě, že Ares a Afrodite meškají přes zimu v podsvětí, spoutání jsouce, a zase na jaře se vracejí, jsouce ze zajetí vysvobození. Výklad tento odchyluje se od výkladu obyčejného jen zdánlivě. Neboť sídlo zesnulých, nalézající se na nejzazším západě, a temnota mračen jsou ve staré mythologii pojmy identické.

Podobné představy jsou snad také základem příjmení Minervina *Ῥαπτα*. Velmi se podobá pravdě, že ve jméně tom taji se starý, nuzný zbytek obdobných názorů italských. Snad věřili staří Italové, že také Minerva v zimě bývá spoutána, a slavili osvobození její v březnu, tedy na začátku veselejší doby roční. Z pout vybavuje se mocná bohyně sama, zápasíc vítězně s daemony mraků a tmy.

c) Pokusili jsme se ukázati ve dvou předešlých odstavcích, že představovali si staří, kterak Athena a Minerva, rodíc se za jarních bouřek, zápasí hned po svém narození. Nyní chceme toto mínění utvrditi, uvádějice mythy podobné, jež týkají se ostatních bohyň luny, Hery, Artemidy a Afrodity.

Artemis a Apollon narodili se z Latony (nejspíše bohyně noci a tmy; srovn. Preller Griech. Myth. I³ str. 191) na ostrově Delu.²¹⁾ Ostrov Delos, jenž bloudil po vlnách mořských, znamenal

²¹⁾ Pro tento původní význam Latonin svědčí nejen její epitheton *κρυόπεπλος*, nýbrž také většina jejích funkcí. Jest totiž strážkyní hrobů a bohyní smrti, ale také dárkyní úrody (Preller, Griech. Myth. I³ str. 190 pozn. 4.). Povážíme-li, jak těsně souvisí ve starých mytech noc a tma vůbec, můžeme bohyni tuto pokládati zároveň za božstvo noci

zajisté původně mračno. Tak vysvětluje tento mythus Schwartz (Wolken und Wind, Blitz und Donner str. 18), srovnává s Delem ostrov Kirčin, Kalypsin, Aiolův a Faiakův.²²⁾ Rodí se tedy i Apollon a Artemis ve mračnech, právě jako Athena. Oba také zápasí s daemony oblačnými. Artemis ubíjí společně s bratrem obra Titya (Preller, Griech. Myth. I³ str. 195), dle pověsti proto, že chtěl její matce učiniti násilí. Toto odůvodnění mythu není asi původní; spíše dlužno počítati Titya k daemonům oblačným, kteří úklady strojí v zimě bohům světelným. Na Naxu znám byl mythus, že usmrtila Artemis lstivě Aloeovice (Apollod. 1. 7. 4. 4). Otos však a Efialtes jsou také bohy mraků (srovn. H. D. Müller, Ares, Braunschweig 1848 str. 32 n.). Jsou syny Poseidonovými, vyrůstají rychle v obry, chovají slunečného boha Area zajatého v sudě (t. v mračnu), útočí na nebe, kupíce hory (t. mračna) na sebe, a strojí úklady světelným bohyním Heře a Artemidě (Apollod. na m. u.). Tomuto původnímu významu neodporují ani jich jména ani jejich funkce jako bohů úrody (srovn. Preller, Griech. Myth. I³ str. 81 n.). Bohové totiž mračen mohli snadno přejíti v bohy úrody, jsouce dárci deště (na př. Kronos). Týž význam měl snad původně také Orion, Artemidou rovněž ubitý (Apollod. 1. 4. 3 n., schol. k Od. 5. 121). Dle podání sikyonského účastnila se Artemis také usmrcení Pythona (Paus. 2. 7. 7: *Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἀποκτείναντες Πύθωνα παρεγέροντο εἰς τὴν Αἰγυῖαν καθαρσίαν ἐνεκα*). O slavnosti Pythií byli Apollon a Artemis v Sikyoně ctěni společně (Pind. Nem. 9. 4). Ostatně byly také Elafebolie neb Elafie, jež měsíci Elafebolionu a elejskému Elafiu daly jméno, proto pořádaný v této době roku, že se věřilo, že v tomto právě měsíci Artemis lovu se oddává. Lovy bohyně té jsou však jen jiným výrazem pro týž přírodní zjev. Zvířata, Artemidou na jaře pronásledovaná, byla původně jen personifikacemi mraků.²³⁾ Také měsíc Artemisios neb Artamitios, odpoví-

a tmy. Podobně vykládá bytost Letinu Asmus, Indogerm. Religion I str. 91.

²²⁾ Aiolos, vládce větrů, bydlí *πλωτῇ ἐνὶ νῆσῳ*, t. j. v mraku (Hom. Od. 10. 3). Zahrady bohův a Hesperidek (*θεῶν κῆπος, λειμῶν Ἥρας, λειμῶνες Σελήνης, Διὸς κῆποι*) a ostrov mrtvých, jenž nachází se na západním břehu Okeanu, jsou pouze mračna. Neboť mračna dle názorů řeckých vznikají právě v oněch končinách (Roscher, Gorgonen str. 24). Totéž znamená také ostrov Kirčin, ležící kdes při východním pobřeží Okeanu (Hom. Od. 12. 3 n.): *νῆσόν τ' Αἰαίνην, ὅθι τ' Ἡοῦς ἡριγενείης οὐκία καὶ χοροὶ εἰσι καὶ ἀντολαὶ ἥελλοιο*. Toto zobrazování mraku jako ostrova souvisí úzce s názorem, dle něhož zobrazují se mračna jako hory a skály; Schwartz na m. u. str. 13, Myriantheus, Die Ägins str. 71, Rigg. 4. 1. 15; 5. 52. 9. Rázným toho dokladem jest hora, jež chová v sobě větry Aiolovy, a mythy, dle nichž rodí se bohové světelní (Zeus, Dionysos a j.) na horách. Perský Mithra narodil se také ze skály (t. j. mračna). Srvn. Maionica, Mithras Felsengeburt, Archaeol.-epigraph. Mittheil. aus Oesterreich 2 str. 33 n.

²³⁾ Jest známo, že fantasmie lidu mění často mraky v rozmanitá zvířata. Často představovány jsou mraky jako krávy, ovce, kozy, beránci

dající attickému Elafebolionu, byl jí proto zasvěcen, že se v něm zrodila nebo zvláště svou mocjevila.

Že Apollon a Artemis rodí se v mračnech, jest snad také základem jiné báje, dle které zrodili prý se v Ortygii. Nejznámější jest Ortygia u Efesa, kde prý Leto Apollona a Artemidu porodila; na blízké hoře Solmissu stáli Kureti, bráníce Latonu před pronásledováním Heřiným (Strabon 14 p. 639 n.)

Již dříve jsme viděli, že z tohoto spojení Kuretů s Apollonem a Artemidou lze souditi, že obě božstva hned po svém narození sváděla boje s daemony mraků. Ortygia byla původně místo právě tak báječné, jako ostrov Delos. Také Homeros zná Ortygii (Od. 15. 404, hymn. 1. 16); tam prý usmrtila Artemis Oriqna (Od. 5. 123, Hesych. s. v. *Ορτυγία*). Jiná Ortygia byla v Syrakusách (Pind. Nem. 1. 2). Také Delos slul prý druhdy Ortygií (Plin. N. H. 4. 66). Srovn. o místech tohoto jména Müller, Dorier I. str. 376 n. Artemis sama nazývána příjmením Ortygia (Sof. Trach. 214; srovn. Arist. Ptáci 870). Že byla tedy Ortygia místem báječným, které kladeno bylo později do krajů rozmanitých, jest dosti zřejmo; avšak původní jeho význam není již jasný. Z líčení Homerova (Od. 15. 404 n.: *νῆσός τις Συρίη κικλήσκειται, εἴ ποὺ ἀκούεις, Ὀρτυγίης καθύπερθεν, ὅθι τροπαὶ ἡελίοιο*) souditi můžeme, že Ortygia jeho ležela na západním břehu Okeanu, kde slunce, skončivši denní pouť, obrací se k východnímu břehu Okeanu. Tam nalézaly se také dle víry starých Řeků zahrady Hesperidek a pole elysijské; z toho lze souditi, že Ortygia měla též význam, jako ony báječné kraje, že znamenala totiž původně asi mračna.²⁴⁾ Tomu, že rodí se Artemis v mračnech a sice s velikou těžkostí a námahou, zdá se nasvědčovati mezi jiným také její příjmi *Ἰφιγένεια* (mocně zrozená), jež měla v Hermioně (Paus. 2. 35. 1, Hesych. s. v. *Ἰφιγένεια ἢ Ἀρτεμις*, Müller Dorier I. str. 383, Wilanowitz-Möllendorff, Die beiden Elektren, Hermes 1883 str. 256 n.). I příjmi Dionysovo *βουγενίς* zna-

atd. Ale také vyskytají se jako jeleni. Marutové jezdí na ohnivém voze, taženém laněmi, kravami nebo koňmi (Rigv. 2. 34. 3 — 5. 60. 2 — 5. 57. 3 — 3. 26. 4 a j. v.). Srovn. A. De Gubernatis, Die Thiere in der indogerman. Mythol. str. 404, Mannhardt, German. Mythen str. 551. — Artemis však zvláště ráda honí jeleny a kance (Od. 6. 104). Pozoruhodno jest, že také američtí praobyvatelé pokládají měsíc za lovce neb lovkyni, zajisté na základě podobných ideí (Müller, Amer. Urreligionen str. 254).

²⁴⁾ Proč slove tento ostrov Ortygia (vlast křepelek), těžko rozhodnouti. Výklady M. Müllera (Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache 2 str. 464 n.), Myrianthea (Die Açvins str. 75 n.) a také A. Mommsena (Delphika str. 104 n.) zdají se mně velmi pochybnými. Abychom došli výkladu uspokojujícího, bylo by třeba určití nejprve, jaký význam mají křepečky v mythologii a v jakých symbolických vztazích stojí ku přírodě. Však to nepodařilo se, pokud vím, dosud nikomu, ani Angelovi de Gubernatis (na m. u. str. 550).

mená snad totéž (Preller, Griech. Myth. I³ str. 568 pozn. 1, str. 589).

Také Hera přechá před nástrahami daemonů oblačných, Giganta Porfyrióna (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59) a Ixiona, krále Lapithův. Lapithové jsou významem svým identickými s daemony oblačnými Kentaury a Giganty. Týž význam přikládá Kentaurům i E. H. Meyer (Indogermanische Mythen, I. Gandharven — Kentauren, Berlin 1883). Že lze stopy podobných bájí dokázati i v mytologii římské, dovodil Roscher (Apollon und Mars str. 49 a 94; pozn. k str. 49). Slavnost argejská Heraia nebo Hekatombaia, s kterouž spojován průvod jezdců a válečné zápasy závodní (Schömann, Griech. Alterth. II³ str. 515) oslavovala, jak se zdá, Heřiny zápasy nebeské. Jako bojovnice nebeská odívána často rovně s Athenou koží kozí (Conze, Heroen- und Göttergestalten der griech. Kunst I str. 18, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 19 č. 201, Rasche, lexicon rei nummariae I str. 1082). Kůži kozí nosí také, jak známo, Iuno Lanuvina nebo Sospita. Tato kůže má dle mého zdání týž význam, jako Diova a Athenina aigis, která často bývá na starých výtvorech uměleckých v podobně na v podobě štítu, nýbrž kůže přehozené přes plece (srv. o Diovi Millin, Myth. gal. tab. XI fig. 36. 38, CLXXV fig. 677, Overbeck, Griech. Kunstmyth. I str. 246 n.) Aigis a kozí kůže jsou jak u Dia, tak u Iunony i Atheny jen obrazem bouřného mráčna a dokazují, že představovali si staří tyto bohy jako bojovníky a vítěze nad daemony a netvory mračnými.

Také Afrodita umírá dle některých tradic místních na zimu, rodí se zase na jaře a jarními slavnostmi bývá slavena (Preller, Griech. Myth. I³ str. 287 n.) Podporována jsouc Herakleem zápasí s Giganty (Strabon 11 p. 495). Jinak však stopy podobných představ v kultu Afroditině úplně téměř jsou setřeny.

§. 4. Zápasy Atheniny byly tuším oslavovány o Panathenaiích, jako Apollonovy o Pythiích a Diovy o hrách olympijských. A. Mommsen (Heortologie str. 172) připouští sice, že momenty některé v slavnosti Panathenaií svědčí pro tento význam její, míní však, že rázu toho dostalo se staré slavnosti teprv za časů Peisistratových. Než domněnce Mommsenově, jakož i výkladu jeho, že Panathenaiie byla slavnost obžinek (Erntefest), nedostává se vůbec vážného odůvodnění i mohli bychom mu přisvědčiti jen tenkrát, kdybychom za správný uznali dogmatický základ, na němž dle jeho mínění spočívají všechny slavnosti athenské.

V dobách pozdějších vzpomínáno o Panathenaiích téměř všech funkcí Atheniných; neboť oslavována tu Athena netoliko jako bohyně úrody (Mommsen, Heortologie str. 194), nýbrž i jako bohyně lékařství (ib. 193), vítězství (ib. 195), jako Polias (ib.), Ergane (bylť jí věnován o slavnosti té „peplos“) a *κοροτοφόρος*, jak vyplývá z euandrie a zápasů gymnických, jsoucích při slavnosti té v obyčeji. Ze závodů vojenských a lodních patrně, že byla tu

oslavována Athena také jako bohyně války a plavby. Ovšem mnohá ze zřízení těchto byla teprve v dobách pozdějších uvedena v kruh obřadů, prvotně zajisté užší, takže jen o pozdních Panathenaiích smíme právem říci, že oslavovány jimi všechny vlastnosti Atheniny. Ale vyloučí-li se při stanovení původního významu této slavnosti vše, co později k jádru původnímu bylo přidáno, nezůstane zajisté žádný obřad, z něhož by lze bylo souditi, že původně Panathenaie byly slavností obžinek.

Rozhodující otázku tuto, musíme se přidržovati jádra slavnosti a to tvořily zápasy 27. dne hekatombaiona, dále pannychis a konečně hlavní den slavnostní, 28. hekatombaion. Obřady těchto dvou dní zachovávány každoročně, tedy také o Panathenaiích malých (Mommsen, Heortologie str. 204 n.). V den 27. hekatombaiona tančena mezi jiným také *πυρόρχη*. Mommsen (Heortologie str. 123) míní, že pyrrhicha přidána byla teprve za Solona nebo Peisistrata, snad prý vlivem spartským. Avšak mínění toto není dosti odůvodněno. Připouštíme sice, že umělecké vzdělání zbrojného tance attického provedeno snad vlivem dorským v ty asi doby a že působilo také na úpravu tanců, obyčejných ode dávna o Panathenaiích; avšak není žádného důvodu, že by tato část slavnosti pocházela teprve z dob Peisistratových, zvláště když pyrrhiche pořádána byla každoročně i o malých Panathenaiích, jsouc zajisté již starodávnou součástí této slavnosti. Byl-li však tento zbrojný tanec obvyklý o slavnosti Athenině již od dob nejdávnějších, neměl jistě jiného smyslu, než v kultě kretskeho Dia neb Apollona a Artemidy ortygijské, t. j. byl roční vzpomínkou na nebeské zápasy Atheniny. Také noční *όλολυγή* před hlavní slavností, s ní spojený průvod pochodňový (*λαμπάδοδρομία*) a kyklické chory náležely k slavnosti od pradávna a oslavovaly snad vítězství nebeské bohyně světla; mohlať ona *όλολυγή* býti výrazem i smutku i radosti (Mommsen, Heortologie str. 172). Ostatně svědčí průvod pochodňový, jakož vůbec celá pannychis, zřejmě, že Athena při vzniku těchto obřadů pokládána ještě za bohyni světelnou a to za bohyni luny. Takový výklad slavnosti naznačovali již staří, spojující slavnost tu s gigantomachií, a věru není příčiny, abychom o tomto významu slavnosti pochybovali, zvláště když také Pythie a hry olympijské vznikly snad na podobném základě.²⁵⁾ Srovn. schol. k Arist. Panath. p. 189, 4 (III str. 323 ed. Dindorf): *δεύτερα δὲ τὰ Παναθηναία ἐπὶ Ἀστερίῳ τῷ γίγαντι ὑπὸ Ἀθηνᾶς ἀναιρεθέντι* a druhé scholion místa toho: *τῶν μικρῶν λέγει· ταῦτα γὰρ ἐπὶ Ἑριχθονίου τοῦ Ἀμφικτυόνος γενόμενα ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Ἀστερίου τοῦ γίγαντος· τὰ δὲ μεγάλα Πεισιστράτους ἐποίησεν*. Téhož výkladu

²⁵⁾ Pro tento význam slavnosti svědčí patrně také obrazy na peplu, jež vztahovaly se obyčejně ke gigantomachii (Schömann, Griech. Alterth., II³ str. 469).

přidrží se také nyní Mommsen (Delphika str. 147 n.). Smíme-li však slavnost tuto pojímati také za oslavu narození Athenina, neodvažují se rozhodnouti.²⁶⁾

Proti tomuto výkladu slavnosti té lze však uvéstí námitku velmi závažnou. Dle ideí prve vyvinutých padají zápasy Atheniny do doby jarní i měla tudíž také slavnost, jich se týkající, konána býti v tento čas. Ovšem dalo se tak za doby císařství římského; ale tu přeloženy Panathenaie na jaro nejspíše vlivem římských quinquatrus; za rozkvětu Athen slaveny byly v hekatombaionu. Tento odpor mezi dogmatickým podkladem slavnosti a kalendářní dobou její nelze si vyložití jinak, než uznáme-li, že byly Panathenaie, slavené původně na jaře, později přeloženy z jara do prostřed léta, snad tehdy, když počaly býti na jaře slaveny nákladné Dionysie (srovn. Mommsen, Heortologie str. 58 n.). Snad souvisí přeložení Panathenaií i s reformou attického kalendáře. Jest velmi pravdě podobno, že attický rok v dobách nejstarších nepočínal se novoluním po slunostání letním, nýbrž novoluním po slunostání zimním. Domněnka tato stává se pravdě podobnější místem, jež v kalendáři attickém zajímá měsíc přestupný (následujeť vždy po poseideonu), a přijata také Scaligerem, Petaviem, Dodwellem, Coršinim, Idelerem (Handbuch der mathem. und technischen Chronologie I str. 286) a Boeckhem (C. I. Gr. I str. 732 a 734). Prvním měsícem roku byl tedy dříve gamelion; za času reformy attického kalendáře byly as také Panathenaie, slavené od starodávna na začátku roku (na konci zimy neb na začátku jara), přeloženy na začátek nového roku občanského, snad také k vůli Dionysím. Ovšem musilo již tehdy jasné vědomí prvotního významu jich valně býti zahaleno, poněvadž jinak sotva bylo by asi souhlas nalezlo přeložení slavnosti té, rázu jejímu se přičítí.²⁷⁾

§. 5. Výklady obou bájí o zrození Athenině, právě učiněné, opírají se o domněnku, že Athena (i Minerva) byla původně bohyní luny. Tvzení toto hleděl jsem srovnáním bytostí Atheniny s bytostí Heřinou, Afroditinou a Artemidinou dokázati v Listech fil. a paed. 1883 str. 1 n. Ježto funkce Atheniny s funkcemi bohyně uvedených se srovnávají, třeba i ji, jako bohyně uvedené, pokládati za bohyni luny, chceme-li při výkladech mythologických počínati

²⁶⁾ Nyní hlásí se Mommsen (Delphika str. 148) k jinému mínění, domnívaje se, že narození Athenino bylo slaveno o Chalkeích (na m. u. str. 255). Ale jeho tvrzení není podepřeno žádnými rozhodujícími důvody.

²⁷⁾ Pozoruhodno jest, že také Pythie, upomínající na zápas Apollonův se saní, nebo dle Mommsena (Delphika str. 147 n.) na gigantomachii, slaveny byly v měsíci Bukatiu, tedy uprostřed léta (Mommsen, ib. str. 155). Totéž platí také o hrách olympijských, jež spojovány opět s titanomachii. Je-li hořejší výklad mythů těchto správný, jest doba roční těchto slavností tak nevhodná, jako u Panathenaií, a pochází snad z dob pozdějších. Vždyť také delfský kalendář přeměnil později původní začátek roku (Mommsen na m. u. str. 65).

si důsledně a prosti býti vši libovůle.²⁸⁾ V článku uvedeném pomínuto bylo pouze výkladu, jakým způsobem bohyně luny jednotlivých svých funkcí došly. Budiž tedy tato stat doplněním toho, čeho k řádnému odůvodnění učiněné hypotese ještě se nedostává. Athena jest, jako ostatní bohyně luny, hlavně: 1. bohyní úrody. Tato vlastnost její vysvětluje se tím, že staří lunu pokládali za původkyni vláhy noční, zvláště rosy, jež v Řecku a v krajinách jižních vůbec, kde v doby letní téměř neprší, vydatně osvěžuje rostlinstvo a i přímo svými paprsky k uzrání plodů stromů ovocných, zvláště pak olivy, nemálo přispívá.²⁹⁾ Doklady toho uvedeny jsou při jiné příležitosti ve článku „Studie z oboru srovnávací mythologie“ (Sborník prací filologických 1884, str. 15 p. 8, str. 16 p. 9, str. 17 pozn. 10). Slavnosti Arrheforii (vztahující se nejspíše k rose noční) i Skiroforii, jakkoliv význam jich dosti jest zatemněn, jsou zajisté slavnostmi agrárními. O významu jich pojednám ve zvláštní rozpravě. 2. Athena jest bohyní válečnou, jako všechny téměř bytosti světelné, se tmou a mraky dle báji zápasící. 3. Athena byla ctěna jako zručná přadlena a tkalkyně, ježto staří paprsky sluneční i lunné srovnávali rádi s přízí nebo osnovou. Doklady toho jsou ve Sborníku na str. 41 a n. 4. Athena byla také, jak se zdá, bohyní porodu (srovn. Listy fil. 1883 str. 12), ježto luně připisovalo se veliké působení na porod i vyvinování se foetu v těle matčině. Srovn. Sborník str. 37 a Roscher, Juno und Hera str. 40 a n. 5. Athena jest bohyní hojivou, ježto vláze nebeské přičítala se zvláštní síla hojivá.

²⁸⁾ Ve starověku pokládali Athenu za bohyni měsíce Aristoteles (Arnob. adv. nat. 3. 31; 3. 34); srovn. Euseb. praep. evang. 3. 11. 31, Proklos in Tim. 1. p. 51 B, Plut. de facie in orbe lunae 24. 9, Harpokration s. v. *τρετώηης*, dovolávající se Istra, Tzetzes k Lykofr. 519 a Etym. M. s. v. *Τρετώγεια*. Jiní pokládali ji za bohyni aetheru. Srovn. Aug. de civ. dei 7, 16, Macrob. Sat. 3. 4, Arnob. adv. nat. 3. 31 a jiné toho doklady u K. O. Müllera (Kleine Schriften, II str. 226 pozn. 80). V době novější pokládali ji za bohyni luny Uschold (Vorhalle zur griech. Geschichte und Mythologie II Stuttgart 1839 str. 200), Schwenck (Etym.-mythol. Andeutungen, Elberfeld 1823 str. 230) a Beulé (les monnaies d'Athènes str. 20, 22, 25), ale na základě důvodů velmi chabých. Za bohyni aetheru pokládají ji ve známých spisech: K. O. Müller, Forchhammer, Chr. Petersen (Feste der Pallas in Athen, Hamburg 1855 str. 9), Welcker, Preller, Schömann, Preuner (Hestia — Vesta str. 487) a j. Za bohyni blesku: Schwartz, Kuhn, Asmus, Myriantheus, Roscher; za bohyni oblačnou Lauer (System der griech. Mythologie, Berlin 1853 str. 311 n.). Max Müller identifikoval ji se zoří; jeho následuje Cox (the mythology of the Aryan nations² str. 248 nn.). Za bohyni cizí vyhlásili ji Kanne (Mythologie der Griechen I, Leipzig 1805 str. 151), Rinck (Die Religion der Hellenen I str. 296), E. Curtius (Preussische Jahrbücher 1875 sv. 36, str. 1 n.), A. Mommsen (Delphika, Leipzig 1878 str. 26 pozn. 3). — Tím nejsou ještě všechna různá mínění o její podstatě vyčerpána.

²⁹⁾ Plin. N. H. 15. 6: cetero distat, an maturitas illa (bacarum oleae) in torcularibus fiat an ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihilque aliud quam rores caeli biberit.

Vláhu nebeskou skýtá Athena jakožto bohyně luny. Doklady jsou ve Sborníku na str. 21 p. 12, str. 22 p. 13. 6. Athena jest zároveň s jinými božstvy světelnými také *ἱππία*; koně, ježto krotí, jsou jen obrazem mračen, které bozi světelní paprsky svými přemáhají. 7. Konečně pokládá se za nedotknutou pannu, jako i jiné některé bohyně lunné (Afrodita řecká, Artemis, Diana; Hera a Iuno jest aspoň cudnou chotí Diovou).

Z funkcí těchto jsou některé prvotné, t. j. vyvinuly se bezprostředně z názorů, jaké staří měli o luně a jejich účincích na přírodu (jsou to funkce sub 1., 3., 4., 5., 6., 7.), jiné (sub 2.) druhotné, t. j. vyvinuly se teprve na základě funkcí prvotných. Nejtíže lze ovšem vyložití, jakým způsobem stalo se, že Athena jeví se také jako bohyně blesku a hromu. Tato funkce její způsobila, že novější badatelé proti tvrzení spisovatelů starých, pokládají ji většinou za bohyni blesku a mračen, nehledíce k tomu, že pak některé funkce její (na př. pomoc její při porodu) dostatečně vyložití nelze, a pomíjejíce také shody, jaká jest mezi funkcemi jejími a funkcemi jiných bohů lunných. Pokusím se ještě ukázati na doplnění článku předešlého a dotvrzení svého výkladu báji o zrození Athenině, že i tuto vlastnost její lze vyvoditi z platnosti její původní; na konci pojednání zmíním se také o symbolech Atheniných, jež hypothesu naši také podporují, a o původu obou jmen jejích, jenž se jí aspoň nikterak nepříčí.

Pozoruhodno jest, že bohové nepopíratelně světelní v patrném jsou spojení s bouří. Sluneční bůh Apollon slul v Thessalii *καταιβάσιος* (v blesku se snášející, schol. Eurip. Foin. 1408); srovn. přijmí Diovo *καταιβάτης* (Preller, Griech. Myth. I³ str. 123). Také Helios patrně spojován bývá s bleskem a hromem (Preller, Griech. Myth. II³ str. 780); dva jeho oři slují Bronte a Sterope (Preller ib. I³ str. 350 a II³ str. 80), na vasových malbách jeví se jeho symbolem také blesk (ib. II³ str. 80). Také sluneční heroové Herakles a Bellerofon jsou snad v poměru jakéms k bouři (ib. II³ str. 78). Bellerofontem skročený Pegasos, jenž také Diovi bleskovládnému (*κεραυνίος*) blesky donášívá, jest personifikací bouřlivého mračna a jeho pán, Bellerofon, také pánem blesku a hromu. Také vedský *Djāus* mívá blesk (Müller, Vorlesungen II. str. 401) i slovanský bůh sluneční *Svaroh*, arcí existence trochu pochybné (Jireček, Čas. Mus. 1863 str. 162). Ba sám Zeus a vedský Indra, kteří v přemnohých pověstech a kultech vystupují jako hřímatelé a bleskometci, byli tuším původně bohy slunečními. Alespoň Zeus jest úplně obdobný svými vlastnostmi slunečnímu bohu Apollonovi, s tím toliko rozdílem, že funkce Dia hřímatele jest patrna, kdežto u Apollona zcela téměř jest zastřena. Oba jsou bozi úrody (*Ζεὺς γεωργός, μόριος, ἐνδεδυρός, ἐπιλάμπριος*; o Apollonovi srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 51 n.), bozi věšteb, války (*Ζεὺς τροπαιός, ἄρειος, στρατίος, στρατηγός*; o Apollonovi srovn. Roscher ib. str. 70—74), bozi plavby (*Ζεὺς*

ἀποβατήριος, εὐάνεμος ve Spartě podle Paus. 3. 13. 8; srovn. Hom. Od. 5. 176: *νῆες ἀγαλλόμεναι Διὸς οὐρῳ*; ib. 15. 475; Apollon *δελφίνιος, ἐπάκτιος, ὄκτιος, ἐπιβατήριος, ἐμβάσιος*, Roscher ib. str. 43 n.). Oba jsou bozi roku, jsou také *καθάρσιοι, πατροῦχοι, λύκειοι (λύκαιοι)* atd. Krátce mohli bychom říci, že obě božstva souhlasí ve svých hlavních funkcích; rozdíl nejpatrnější jest ten, že jedna vlastnost Dia, jako boha blesku a hromu, vyvinula se mohutně, kdežto u mladšího boha Apollona nikdy nedospěla značnějšího vývoje, snad vlivem kultu Dia.

Právem ostatně poznamenává již Roscher (Juno und Hera str. 83 pozn. 259), že musíme mítí Dia prvotně za boha slunečního, pokládáme-li Heru, jeho choť, za bohyni luny. Kretské mythy o Diově narození a smrti, velmi podobné mythům o Dionysovi (Welcker, Götterlehre II. str. 218, 225, 226, 232, 588), zakládají se na týchž prostých názorech o slunci, jež, v zimě jsouc mračny zahalen, z jara z nova se rodí, jako mythy o Apollonovi, Indrovi a jiných světelných bytostech, o nichž již svrchu jsme jednali. Jen podoba pověsti jest jiná, jádro jest totéž (srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 47 pozn. 94). A Zeus v jiných krajích Řecka byl snad bohem jiného významu, než na Kretě?

Také u Indry, jenž svojí podstatou úplně se srovnává s Diem a Iovem, naskýtají se pověsti a momenty, oprávnující ku tvrzení, že také on byl původně bohem slunce a že změnil se teprve později v boha blesku a hromu. Dle Rigv. 2. 15. 6 rozmetal prý Indra somou opojený svým bleskem (t. j. paprsky slunečními) vůz bohyně Ušas (Zoře). Grassmann Rigv. 1. str. 22 pokládá právem tuto báj za obraz zjevu přírodního, denně se opakujícího, zapuzování totiž a zatemňování zory paprsky slunečními (srovn. také Rigv. 4. 30. 9. a 10). V Rigv. 2. 20. 5 praví se o Indrovi, že uchvacuje Ušas se sluncem; ib. 3. 44. 1 a 1. 6. 2 jede na žlutém voze, taženém plavými oři (Ludwig: 'preisen [wollen wir] die zwei Falben, der Sūrjā Warzeichen'); spřežení jeho upomíná na oře řeckého Helia, Eoa, Aithiopa, Steropu a Brontu a značí zajisté totéž: povstalo totiž personifikací paprsků slunečních. Ib. 4. 26. 1 tvrdí Indra sám, že byl sluncem (Sūrja); ib. 4. 31. 4 prosí básník, aby sestoupil Indra k lidem s oři svými jako kolo (= slunce), ib. 10. 112. 3 Indra halí se v zlatý třpyt slunce. Ovšem Indra odloučil se záhy od substratu, z něhož povstala jeho bytost, i jeví se obyčejně bohem, jenž, nad slunce jsa povznesen, řídí jeho běh; však i tu prosvítává dostatečně blízký jeho vztah k slunci. V Rigv. 2. 11. 14 vyzývá jej básník, aby daroval lidstvu Mitru (boha slunce); ib. 2. 17. 4 osvětluje oba světy a zahání z oblohy temnotu; ib. 2. 19. 3 činí slunce na obloze viditelným; ib. 3. 39. 5 nalézá slunce skryté ve tmách a (ib. 7) dělí světlo od temnoty; 1. 7. 3 — 1. 51. 4 — 1. 52. 8 — 8. 78. 7 a j. působí, že slunce vznáší se k obloze. Srovn. o poměru Indrově

k slunci: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 76 a Ludwig, Rígv. III. str. 318 n.

Jeví se tedy také Indra bohem světla a slunce a tento význam jeho musil býti původní, poněvadž snáze mění se bůh sluneční v božstvo všech nebeských zjevů rozšířením původní své platnosti, než-li naopak božstvo nebes zúžením své bytosti v božstvo sluneční. Takový postup ve věci té tušil dobře již Roscher (Apollon und Mars str. 70 pozn. 145, kde též jiné toho doklady uvedeny, zvláště ze Sāmavedy) a A. de Gubernatis (Die Thiere in der indogermanischen Mythologie str. 7 n.).

Nastává otázka, jak mohli bohové sluneční státi se bohy blesku a hromu. Příčiny tohoto zjevu jsou podlé mého mínění tyto: Slunce přitahuje k sobě palčivými svými paprsky páry a mění je v mračna³⁰⁾; tak stávají se bohové sluneční (Zeus, Indra) sběrateli mraků. Slunce dále rozptyluje svými paprsky mračna na obloze, bojujíc s nimi, a působí, že voda v mracích nahromaděná vyhlíá se na zem; proto jeví se bozi sluneční bojovníky v bouři i osvědčují svou moc v zápasech s daemony oblačnými. Blesk, jenž jest jim zbraní, jest totožný s paprsky slunečnými, poněvadž staří pokládali naivně blesky za paprsky slunce nebo

³⁰⁾ Hom. II. 5. 864 n.: οἷη δ' ἐν νεφέων ἐρεβεννὴ φαίνεται ἀῆρ καὶ ὕματος ἐξ ἀνέμοιο θυσαέος ὀρνυμένοιο. Arist. de mundo 5 (ed. Paris. III str. 636) dī, že slunce jest původem všech přírodních zjevů: τοῦτον καὶ αἱ παράδοξοι νεοχμώσεις τεταγμένως ἀποτελοῦνται, συναρπάζοντων μὲν ἀνέμων παντοίων, πιπτόντων ἐξ οὐρανοῦ κεραυνῶν, ὀρνυμένων δὲ χειμῶνων ἐξαισίων. Slunce přitahuje k sobě vláhu a mění ji v mračna. Srovn. Arist. Meteor. 1. 13. 6: ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ποταμῶν γενέσεως δοκεῖ τισιν ἔχειν· τὸ γὰρ ἀναχθῆναι ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὕδωρ πάλιν ὕδμενον atd. Plin. N. H. 20. 1: aquas sole devorante, luna pariente. Arist. Meteor. 1. 9. 2 n., Arist. de somno et vigilia 3 (ed. Par. III str. 506): ὥσπερ οἶν τὸ ἀπαυλίζον ὕγρον ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θερμότητος, ὅταν ἔλθῃ εἰς τὸν ἄνω τόπον, διὰ τὴν ψυχρότητα αὐτοῦ καταψύχεται καὶ συστάν καταφέρεται γενόμενον πάλιν ὕδωρ. Vitruv. 9. 1 (4): ut etiam fructus ex terra surgentes per calorem videmus, non minus aquae vapores a fontibus ad nubes per arcus excitari. Verg. Georg. 1. 380: et bibit ingens arcus. Ovid. metam. 1. 271: concipit Iris aquas alimentaue nubibus adfert. Hor. ad Pis. 18: aut pluvius describitur arcus. Plaut. Curc. 129: ecce autem bibit arcus, hercle credo hodie pluet. Stat. Theb. 9. 405, Lucret. 7. 5: attrahit nubes sol. Anacreontea 21 (Bergk, Anth. lyr.³ str. 259): (πίνει) ὁ δ' ἡλῖος θάλασσαν. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 743: wie die Sonne acht Monate hindurch mit ihren Strahlen das Wasser an sich zieht; ib. 2308: Die Strahlen der Sonne schlürfen, als wären sie erhitzt, zugleich mit dem Menschen Wasser; Rígv. 10. 149. 1: Den Luftkreis, der stürmisch wie ein Ross, hat Savitar (bůh slunce) gemolken, den an das unbewegliche gebundenen Ocean (der Luft) (Ludwig). Slunce pokládáno také za buditele větrů, mračna sbírajících. Arist. Meteor. 2. 5. 1: ὁ δ' ἡλῖος καὶ πᾶνει καὶ ξυνεξορμαῖ τὰ πνεύματα. Probl. 25. 7: διὰ τί τῆς νυκτὸς αἰθρία μᾶλλον ἢ μεθ' ἡμέραν; ἡ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ταραχῆς ὁ ἡλῖος αἵτιος; ταῦτα γὰρ κινήσεως τινος γενομένης συμβαίνει γίνεσθαι· αἴτιον τοίνυν τὸ θερμόν. Theofr. de ventis 18 a j. v.

hvězd, kteréž sjíždějíce z vyšších krajů bezmračných, prorážejí mračna a uvolňují jejich vodu.³¹⁾

A rovněž tak jako se změnili bohové sluneční na základě těchto názorů v božstva blesku a hromu, staly se také z bohů luny, za bouře s daemony oblačnými bojujících, vládkyně blesku a hromu. Řekové a Římané přičítali také měsíci, jako slunci, vliv na počasí³²⁾ a předpovídali podle jeho tvárnosti pěknou

³¹⁾ Blesk dle starých názorů povstával dvojím způsobem: buď pocházel z mračen (proto sluje právě bůh blesku Agni apám napāt, synem vod), buď byl to paprsek světelný, jenž, padaje s výšin nebeských, mračna rozrážel. Arist. Meteor. 2. 9. 10: καίτοι τινες λέγουσι, ὡς ἐν τοῖς νέφεσιν ἐγγίνεται πῦρ· τοῦτο δ' Ἐμπεδοκλῆς μὲν φησὶν εἶναι τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων, Ἀναξαγόρας δὲ τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ κατενεχθὲν ἀνωθεν κάτω. Plut. de plac. phil. 3. 2: Μητροδώρος, ὅταν εἰς νέφος πεπηγὸς ὑπὸ πνικνότητος ἐμπέσῃ πνεῦμα, τῇ μὲν θραύσει τὸν κύττον ἀποτελεῖ, τῇ δὲ πληγῇ καὶ τῷ σχισμῷ διαννάζει· τῇ δ' ὀξύτητι τῆς φορᾶς προσλαμβάνον τὴν ἀπὸ τοῦ ἡλίου θερμότητα κεραυνοβολεῖ (= Stob. ecl. phys. c. 29. 1 p. 590); ib. 3. 3. Ἀναξαγόρας, ὅταν τὸ θερμὸν εἰς [τὸ] ψυχρὸν ἐμπέσῃ, τοῦτο δ' ἐστὶ αἰθέριον μέρος εἰς αἰετῶδες, τῷ μὲν ψόφῳ τὴν βροντὴν ἀποτελεῖ, τῷ δὲ παρὰ τὴν μελανίαν τοῦ νεφώδους χρώματι τὴν ἀστραπήν, τῷ δὲ πληθεῖ καὶ μεγέθει τοῦ φωτός τὸν κεραυνὸν atd. Plin. N. H. 2. 112: igitur non eam infitias posse in has et ignis superne stellarum decidere, quales sereno saepe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrata stridunt; cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum gigni ut candente ferro in aquam demerso et fumidum vorticem volvi; hinc nasci procellas.... 113: illa vero fatidica (fulmina), illa ex alto statisque de causis et ex suis venire sideribus. Plin. N. H. 2. 138: Etruria erumpere terra quoque arbitratr (fulmina), quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxime et execrabilia, cum sint omnia, quae terrena existunt, non illa generalia nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia e superiore caelo decidere obliquos habent ictus, haec autem, quae vocant terrena, rectos.... A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consecrati putant, sicut cremantia a Martis; ib. 2. 82; 2. 191. Sen. nat. quaest. 2. 12. 3: quidam aiunt radios solis incurrentes recurrentesque saepius in se relatos ignem excitare; Anaxagoras ait illum ex aethere distillare et ex tanto ardore caeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Srovn. Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 66 a 162. Také Slované pokládají blesk za nebeské světlo, kteréž viděti jest, když otevrou se dvěře neb okna nebes (Čas. čes. Mus. 1863 str. 163 n.). — Proto nazýván blesk také paprskem. Srovn. Pind. Pyth. 4. 351: ἀκτῖνες στεροπᾶς, Apoll. Rhod. 1. 731: Ζηρὶ κεραυνὸν ἀνακτι πονεύμενοι (Κύκλοπονέ).... μῆς δ' ἐτι δεινὸ μοῦνον ἀκτῖνος, Sof. Trach. 1086: ὦ Διὸς ἀκτῖς, παῖσον, Luk. Tim. 10, Verg. Aen. 8. 429, Val. Flacc. Arg. 6. 55 a j. v.

³²⁾ Strabon 14 p. 635: καὶ ὁ ἥλιος δὲ καὶ ἡ Σελήνη συνοικνεῖνται τοῦτοις (Apollonovi a Artemidě), ὅτι τῆς περὶ τοὺς ἀέρας εὐκρασίας αἵτιοι. Theofr. de sign. temp. 33: ἀνεμοὶ αἰρόνται ἅμ' ἡλίῳ ἀνατελλόντι καὶ σελήνῃ.... χρονιώτερα δὲ καὶ ἰσχυρότερα τὰ πνεύματα γίνονται τὰ ἡμέρας ἢ νύκτωρ ἀρχόμενα. Arist. de anim. gen. 4. 10: γίνονται γὰρ (ἡ σελήνη) ὥσπερ ἄλλος ἥλιος ἐλάττων, διὸ συμβάλλεται εἰς πάσας τὰς γενέσεις καὶ τελειώσεις, καὶ γὰρ θερμότητες καὶ ψυχρεῖς μέχρι συμμετρίας τινὸς ποιοῦσι τὰς γενέσεις, μετὰ δὲ ταῦτα τὰς φθοράς· τούτων δ' ἔχουσι τὸ πέραν καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς

neb nepěknou povětrnost.³³⁾ Byl tedy zajisté jednou čas, kdy pokládán měsíc za přímého původce bouří, jakož zase později přičítána mu moc bouře tišiti.³⁴⁾ Doklady níže uvedené jsou ovšem vybrány ze spisovatelů pozdních, však že obsahem jich jsou prostonárodní, starobylé názory, vysvítá z toho, že názory ty jsou klamně a nedůvodné; ostatně podobné pověry o vlivu měsíce na počasí nejen byly rozšířeny u jiných národů, nýbrž vyskytají se dosud i mezi naším lidem venkovským.

Zbraní, již zápasí v bojích svých bohové světelní, jest blesk, jenž podle dokladů prve uvedených totožný jest s paprsky světelnými.

τελευτῆς αἱ τούτων κινήσεις τῶν ἄστρον (t. j. slunce a měsíce). ὥσπερ γὰρ θάλατταν καὶ πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν τῶν ὑγρῶν φύσιν ἰσταμένην καὶ μεταβάλλουσαν κατὰ τὴν τῶν πνευμάτων κίνησιν καὶ στάσιν, τὸν δ' αἶρα καὶ τὰ πνεύματα κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης περιόδον, οὕτω καὶ τὰ ἐν τούτων φνόμενα καὶ τὰ ἐν τούτοις ἀκολουθεῖν ἀναγκαῖον. Lyd. de ost. 22: οἱ μὲν δὲ παλαιοὶ τῶν περὶ ταῦτα σπουδαίων πρὸς τὴν σελήνην καὶ τὰς ἐν αὐτῇ φάσεις τὸν περὶ βροντῶν σκοπὸν ἀπενθύνουσιν, ἐπεὶ καὶ μάλλον ἐπιβέβηκεν αὕτη τῷ γένει τῷ παντὶ καὶ πάντα προσεχῶς διοικεῖται δι' αὐτῆς; srovn. 27. Plin. N. H. 2. 44: (luna) haud scio an omnium quae in caelo pernoscunt potuerunt magistra. — Z těchto dokladů patrné, že staří připisovali paprskům lunným jakous teplotu a tím i podobné účinky, jako paprskům slunce. Ideler, Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum, Bero-lini 1832 str. 58. Srovn. i Arist. Probl. 26. 18: τὸ θερμόν τὸ ἀπὸ τῆς σελήνης; Plin. N. H. 2. 128: omnes venti vicibus suis spirant, maiore ex parte ita, ut contrarius desinere incipiat. de ratione eorum mens-trua quarta maxime decernit luna; ib. 2. 116; 18. 217; 18. 278: (tempestates) cum plenilunio acciderint, vi maiore impelluntur. Sen. nat. quaest. 2. 11. 2, Ambros. hexaem. 4, 7' (30): aerem quoque nonnulli etiam docti et christiani viri allegaverunt lunae exortu solere mutari; sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus caelum, pluviae fundarentur. denique cum ante dies esset sermo de pluvia, quae fore utilis diceretur, ait quidam: ecce neomenia dabit eam. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397). Luna přináší tedy také pršky; srovn. výrazy sicca luna (Prop. 2. 17. 15, Plin. N. H. 17. 112) a sitiens luna (Plin. ib.). Také jiní národové pokládali lunu za původ bouří. Srovn. Müller, Amerik. Urreligionen str. 254: „Die Botokuden leiten die meisten Naturerscheinungen vom Monde her . . .“ Dle jejich názorů způsobuje blesk, hrom a jiné hrůzné zjevy přírodní luna. Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 150.

³³⁾ Theofr. de sign. temp. 50. 56, Geop. 1. 2, Arat. Fain. et Diosem. 783 n., 796, 802 n.; Lyd. de ost. 9 a 17 n., Verg. Georg. 1. 424—437, Val. Flacc. Arg. 2. 367. — O halonech vykládá Theofr. de sign. temp. 2. 31, Arist. Met. 1. 7. 8—10, Plin. N. H. 2. 28; 18. 80. Srovn. Mommsen, Delphika str. 35 pozn.

³⁴⁾ Luna tiší větry. Theofr. de sign. temp. 5: ἡ γὰρ σελήνη νυκτὸς ὅλον ἡλίος ἐστίν· διὸ καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμέριοι εἰσιν, ὅτι ἀπολείπει τὸ φῶς τῆς σελήνης ἀπὸ τετραδὸς φθίνοντος μέχρι τετραδὸς ἰσταμένου; Theofr. de vent. 17: σὺν τῇ σελήνῃ τῆς νύκτος ὅλον ἡλίος ἐστίν· διὸ καὶ νύκτωρ δεινότερα (τὰ πνεύματα) καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμερινώτεραι. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397), Hor. carm. 1. 25. 11 a j. v. Germanové věřili také, že za úplňku nemůže nastati žádná bouřka (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 151).

nými.³⁵⁾ Na výtvorech plastických mívají bohové světelní za zbraň buď střely a luk, nebo kopí, jež jsou jen smyslným obrazem paprsků světelných nebo bleskových. Při těsné spojitosti blesků s paprsky nebeských těles může tedy kopí Diovo a Athenino znamenati blesk i paprsky světelné; bylo by nesprávnno, kdybychom chtěli z kopí, zbraně Atheniny, souditi, že byla původně bohyní blesku, jak vskutku od některých mythologů souzeno bylo. Také Diana bývá na denarech rodu Hostiliova ozbrojena kopím (K. O. Müller, Handbuch der Arch. §. 364. 5, Müller-Wieseler, Denkmäler der alten Kunst II tab. 16, 169 a), tutouž zbraň má na zlaté jedné minci Augustově (Müller-Wieseler na m. u. II tab. 15. 160), na denaru z dob občanských válek (ib. II tab. 16. 171 a). Artemis má kopí na stříbrné minci z Thurii (ib. II. tab. 15. 160 b), na minci z Amfipole (ib. II tab. 16. 177), na jedné vasové malbě (ib. I tab. 2. 11); podobně Iuno (ib. II tab. 5, 63, 64 a, 65 a), Apollon (Roscher, Apollon und Mars str. 74 pozn. 159), Mars, etruská Losna (Luna; srvn. Gerhard, Ueber die Gottheiten der Etrusker, Berlin 1847 str. 9 tab. II 7), fryžský Lunus na minci boiotské (Mionnet, Descriptions des médailles antiques II 104. 70), vedský bůh sluneční Pūšan (Kaegi, der Rigveda str. 78). Peršané nazývali paprsky sluneční ohnivými oštěpy (Roscher, Apollon und Mars str. 64 pozn. 127, Welcker, Götterlehre I. str. 537).

Ovšem bývají obyčejně paprsky slunce a luny srovnávány se šípy (Roscher, Juno und Hera str. 29, Apollon und Mars str. 64 pozn. 126 a 127), avšak nijak není odůvodněno vykládati kopí Athenino výhradně za obraz blesku; kopí to má dvojí symbolický smysl, znamenajíc jednak blesk, jednak paprsky světelné; ovšem povážíme-li, že byl dle starého názoru blesk za jedno brán s paprsky světelnými, splynou oba významy v jeden. Athenino kopí znamenalo asi původně paprsek světelný a teprve následkem stotožňování jeho s bleskem také blesk. V mythologiích některých příkládán naopak tento dvojí význam šípům (Nesselmann, Lithauische Volkslieder č. 47: „wohl donnerte Per-kunas und schoss mit Flammenpfeilen“).

§. 6. Posléze chci ještě pojednati o některých symbolech Atheniných, jež svědčí zcela zřetelně pro naše mínění, že Athena jest bohyní luny. Na mnohé z nich nebrali mythologové, kteříž troufají si v bytosti Athenině spatřovati jinou základní ideu, dosti ohledu, aneb nevykládali je způsobem nenuceným.

Na attických mincích viděti často srpek měsíce vedle vyobrazení sovy, symbolu to Athenina (Beulé, les monnais

³⁵⁾ Že paprsky světelné srovnávány byly se zbraní, dokazují tyto doklady. Nonn. Dion. 41. 257 n.: ἀκτίνας οἰστεύουσα σελήνη πλησιφαής, ib. 48. 322, Ovid. met. 7. 804: sole fere radiis feriente cacumina primis, Lucret. 3. 91: tenebrasque necesse est non radii solis nec lucida tela diei discutiant, Lucret. 5. 1103: verberibus radiorum atque aestu victa a j. v.

d' Athènes str. 37, 39, 41, 44, 45, 64); týž symbol spatřuje se také na malbách vasových a jiných památkách umění antického (Gerhard, Auserlesene griech. Vasenbilder 3 tab. 218, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 22 č. 242 g; I tab. 16 č. 69). Také Afrodita mívá týž symbol (Müller-Wieseler II tab. 26 č. 285 d). Někdy bývají na obrazech Atheniných vedlé srpku také hvězdy (Mionnet, Description des méd. ant. Suppl. I 263 n. č. 452, 454, 459; 197 č. 11; 219 n. č. 157, 168; 232 č. 226; 236 č. 252). Srovn. o témž symbolu Afroditině Müller-Wieseler str. 151 č. 285 d, 285 e.

Na jiných vyobrazeních viděti Athenu v průvodě Dioskurův (Panofka, Perseus und die Gräa str. 7; Welcker, Griech. Götterlehre I str. 306 pozn. 29). Zvláště v Lakedaimonu byla ctěna spolu s Dioskury (Müller, Kl. Schriften II str. 181); na lake-daimonských mincích spatřují se na lici často podoby Dioskurův, na rubu obraz Atheny (Beulé, les monnaies d' Athènes str. 169). Na mincích attických bývají často zobrazeny vedlé sovy Atheniny klobouky Dioskurův a dvě hvězdy (Beulé na m. u. str. 168, 249). Toto úzké spojení Atheny s Dioskury povstalo zajisté tehdy, dokud byli ještě zřetelně bohy světelnými.

Jsouc bohyní světelnou, mívá Athena, jako Hera, často na hlavě polos. O Heře srovn. Preller, Griechische Myth. I³ str. 139; o polu Athenině Gerhard, Ueber die Minervendidole Athens str. 5, K. O. Müller, Handbuch der Archaeol. der Kunst §. 368. pozn. 4. Také v Erythrách měla socha Athenina na hlavě polos (Paus. 7. 5. 9). O Minervě etruské srovn. Inghirami, Monumenti Etruschi II tab. 50, 66. Totéž, co polos, značí paprsková koruna Heřina (Roscher, Juno und Hera str. 36) a vlas Iunony lakinijské, upravený na způsob paprsků (Roscher na m. u.).

Symboly Atheninými jeví se zvláště sova a kohout. Sova, pták noční, jest nejhodnější symbolem bohyně měsíčné (A. de Gubernatis, die Thiere in den indogerm. Mythol. str. 526). Snad přispělo k volbě symbolu tohoto i to, že věštila sova krásné počasí³⁶). Proto snad, že byla pokládána za věstkyni počasí, držívá sova (nebo někdy orel) na attických mincích blesk Athenin (tak zobrazen také orel na minci lokridské; srv. Mionnet na m. u. I str. 345 č. 1033). Symbolem moudrosti stala se sova teprve tehdy, když spatřována v Atheně bytost ethická, zvláště bohyně moudrosti a umění. Pozoruhodno jest, že také u některých praobyvatelů

³⁶) Theofr. de sign. temp. 52: γλαῦξ ἡσυχαῖον φθειρομένη ἐν χειμῶνι εὐδίαν ὑποσημαίνει· καὶ νύκτωρ χειμῶνος ἡσυχαῖον ἄδουσα. Ail. de nat. an. 7. 7: εἰ δὲ εἴη χειμερία ἄσσα γλαῦξ, εὐδίανμαντεύεται. Geop. 1. 2. 6: καὶ γλαῦξ ἄδουσα συνεχῶς ἐν νυκτὶ καὶ κορώνη πραέως ἐν ἡμέρᾳ κρώζουσα καὶ κόρακες πλειονες ἀγεληδὸν ὥσπερ χαίροντες καὶ κρώζοντες ἀνομβρίαν δηλοῦσι. Srovn. Arat. Fain. et Dios. 999 n., Plin. N. H. 18. 87: noctua in imbre garrula (serenitatem), at sereno tempestatem . . . praesagit. Za symbol Atheny jakožto bohyně světla a luny pokládá sovu také Beulé (les monnaies d' Athènes str. 19).

amerických má sova týž význam (Zeitschrift für Völkerkunde VII str. 306). Také Artemidě jest sova symbolem na stříbrné minci z Leukadie (Müller-Wieseler, Denkm. II tab. č. 175 a).

Kohout stal se symbolem bohyně buď pro bojovnost svou, buď že vyzývá na úsvitě svým pěním k denní práci; tak vykládá tento symbol, jenž by pak ovšem rovně patřil válečné bohyni Atheně, jako Atheně Erganě, Friedreich (Symbolik und Mythologie str. 561 n.). Srovn. Paus. 6. 26. 3: *ἐν ἀκροπόλει δὲ τῇ Ἥλειαν ἐστὶν ἱερὸν Ἀθηνᾶς· ἐλέφαντος δὲ τὸ ἄγαλμα καὶ χρυσοῦ· εἶναι δὲ δὴ Φειδίου φασὶν αὐτὴν, πεποιῆται δὲ ἀλεκτροῶν ἐπὶ τῷ κράνει, ὅτι [οὔτοι] προχειρότατα ἔχουσιν ἐς μάχας οἱ ἀλεκτρονόες· δύναιτο δ' ἂν καὶ Ἀθηνᾶς τῆς Ἐργάνης ἱερὸς ὁ ὄρνις νομίζεσθαι.*³⁷⁾

Symbolem Atheny jeví se kohout i na mincích italských; tak na mincích z Aquina (Mionnet I str. 107 č. 79, Suppl. I str. 220 č. 168—170), z Cal (ib. I str. 112 č. 120—122), Calatie (ib. Suppl. I str. 232 č. 226, 227), ze Suessy (ib. I str. 125 č. 258). Srovn. ještě ib. Suppl. I str. 256 č. 400. Ale týž symbol spatřuje se také na minech attických, ražených za Charia a Herakleida (Beulé, les monnaies str. 377 n.). Poněvadž však bývá tu vedlé něho ratolest palmová, odznak vítězství, jest patrně kohout na těchto mincích symbolem Atheny bojovné. Podobný smysl má zajisté i na vasách panathenajských. (Monum. inediti publicati dall' istituto di corr. arch. I tab. XXI, Beulé na m. u. str. 379). Také v Efesu, jak se podobá, příkládán tomuto symbolu týž význam (Beulé na m. u. str. 379). Tvrzení, že by byl kohout také symbolem Atheny Ergany, spoléhá pouze na domněnce Pausaniově uvedené svrchu; možný ovšem jest tento význam, ježto týž symbol mohl míti smysl rozmanitý, ale důvodů přímých proto najíti nelze.

Poněvadž však na mincích italských naskytá se vedlé kohouta také hvězda, zdá se, že byl kohout také symbolem Atheny jako bohyně světelné, snad proto, že pěním svým blásí východ slunce a měsíce.³⁸⁾

Athenin had významu jest velmi rozmanitého. Hadi na aigidě bohyně jsou symboly blesků (Roscher, Gorgonen str. 65 n.). Had Atheny, bohyně hojivě, rovně jako had Asklepiův a Hygiein, jest

³⁷⁾ O bojovnosti kohoutů dovidáme se zvláště ze zápasů kohoutích, v Athenách velmi oblíbených (Ail. V. H. 2. 28; Luk. Anach. 37). Srovn. Aisch. Eum. 861: *ἐξελούσ' ὡς καρδίαν ἀλεκτόρων*.

³⁸⁾ Ail. de nat. anim. 4. 19: *ὁ ἀλεκτροῶν τῆς σελήνης ἀνισχούσης ἐνθονοῖ φασὶ καὶ σκιρτᾷ· ἥλιος δὲ ἀνίσχων οὐκ ἂν ποτε αὐτὸν διαλάθοι· ὠδινώτερος δὲ ἑαυτοῦ μᾶλλον ἐστὶ τηνικάδε*. Také Persané věřili, že zvěstuje východ slunce a zory (Gubernatis, Die Thiere str. 555). Proto posvátný byl Heliovi. Srovn. Paus. 5. 25. 9: *Ἥλιον δὲ ἱερὸν φασιν εἶναι τὸν ὄρνιθα* (t. kohouta) *καὶ ἀγγέλειν ἀνιέναι μέλλοντος τοῦ ἡλίου*. Podobnou úlohu má v pohádkách germanských a slovanských.

symbolem zdraví a hojivé síly, poněvadž domnívali se staří, že mají hadi dlouhý a tuhý život (Friedreich, Symbolik str. 606; Preller, Griech. Myth. I³ str. 430). Týž význam má had také u národů nevzdělaných (Zeitschrift für Völkerkunde VII str. 306). Had Atheny Poliady (Preller, Griech. Myth. I³ str. 164) jest obrazem země-rozence Erichthonia. Vzhledem k tomuto symbolu odkazujeme na rozbor v Gerhardově Myth. I str. 20, Stephaniovy Comptes rendus 1872 (1875) str. 42—55.³⁹⁾ Asi totéž znamená také had Demetřin a Sabaziův (Preller, Griech. Myth. I³ str. 577, 654). Mínění O. Kellera (Ueber den Entwicklungsgang antiker Symbolik, Graz 1876 str. 8), jenž odvozoval původ tohoto symbolu z Aigypta, pokládám za pochybené.

Posléze lze ještě dva jiné symboly snadno vyložit, uznáme-li Athenu za bohyni měsíce. Na attických mincích a na štítech soch Atheniných spatřuje se často triskelon, znamení to složené ze tří noh, jež vespolek tak jsou sestaveny, jako špičky kola (Beulé, les monnaies str. 23). Beulé pokládá zajisté právem toto triskelon za symbol měsíce, právě na uvedeném místě: 'les jambes qui courent dans le même sens sans se pouvoir jamais atteindre sont l'emblème de la rotation perpetuelle de l'astre des nuits.' Totéž značí také kolo, jež někdy se vyskytá na mincích attických. Kolo zajisté bylo symbolem nejen slunce, nýbrž i měsíce (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 6 n., 90 n.; Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 68 n.).

§. 7. O výkladu jména bohyně Atheny jednáme úmyslně na konci celé rozpravy. Zdá se nám zajisté býti zcela převráceným, vycházejí-li badatelé, pátrající po základní ideji božstva, od jména jeho a na základě smělých a nejistých etymologií pronášejí výroky o základním jeho významu. Povahu a ráz božstva můžeme docela jasně a správně postihnouti, aniž můžeme leckdy podati pravdě podobný výklad jeho jména. Bohyně jmenována buď *Παλλάς*, buď *Ἀθήνη* a *Ἀθηναίη* (*Ἀθηναία*). Poslední forma vyskytá se často na attických nápisech (srovn. Index Böckhův ke C. I. G.). V básních Homerových nazývána bývá bohyně tato buď oběma jmény, buď sluje pouze *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*. Proto podobá se pravdě, že vlastní jméno bohyně bylo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*, *Παλλάς* pak pouze příjmení.

Slovo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη* utvořeno jest koncovkou *-ηνη* neb *-ηναιη* (srovn. *σελήνη*, *σεληναίη* a j.). Jádro však slova nespojil bych ani s kořenem *ἀθ* (*ἄνθος*, *ἀθήρ*, andhas, ador;

³⁹⁾ Na některých mincích attických viděti jest Athenu útočící a držící v ruce kopí, provázenou dvěma hady. Beulé (les monnaies str. 170 n., srovn. 386. 390) vykládá je za zobrazení athenských bohů ochranných, Erichthonia a Kekropa. Srovn. i K. O. Müller, Handbuch der Arch. der Kunst §. 370. 5. Na mincích Xenokleových a Harmoxenových (Beulé na u. m. str. 356 n.) spatřuje se had, sova a otevřená skříňka, z níž vyskakuje Erichthonios v podobě hadi.

Curtius, Grundzüge⁴ str. 250) ani s kořenem *αἰθ* (idh, incendere; srovn. *αἶθω*, *αἰθήρ*, *αἶθρα*, aestus; Curtius, Grundzüge⁴ str. 249 n.). Právem srovnává Myriantheus (Die Acvins, str. 145) jméno Athenino se sansk. slovem athar, zend. âtar (ignis), german. âd, eit. Srovn. vedská jména Atharvan, Atharju, přijmí boha Agnia.⁴⁰⁾

Je-li mínění toto správné, znamená *Ἀθήνη* bohyni 'zářící'; jméno také hodilo se zajisté dobře bohyni luny. Významem rovná se tedy jméno její jmenům jiných bohů světelných, *Ἥως*, *Ἥελιος*, *Ἀπόλλων* (ač-li totiž toto jméno správně spojuje Savelsberg s *ἥελιος*); neboť všechna slova tato odvozena jsou od kořene téhož významu (uš, Ušas, Usil = etruský bůh slunce). Také jména *Ζεύς*, Diana, Iuppiter (Vdiv), a snad také Hera (dle Roschera z kořene svar) mají též smysl. Etymologie Roscherova, jenž vyvádí jméno to z kořene vadh (*ωθέω*), jest chybná.

Pochybné jest mínění těch badatelů, kteří tvrdí, že *Ἀθηναίη* znamená bohyni athenskou (Preller, Griech. Myth. I³ str. 152). Neboť nehledíc ani k tomu, že nelze potom vyložití formu *Ἀθήνη*, kult bohyně této byl rozšířen téměř po celém Řecku a dosud není nikým dokázáno, že by byl v Attice aspoň vznikl. Spíše má pravdu Roscher, tvrdě, že plural *Ἀθηναί* ukazuje k tomu, že povstaly Atheny spojením několika osad a že značí jednotu měst Atheně posvěcených. Podobně jest i s jménem *Ἀλακκομεναί*, jež utvořeno z příjmení Athenina *Ἀλακκομένη*.

Obyčejné jinak odvozování jména Athen z kmene *αἶθ* (kvěsti; srovn. *Ἀνθήλη*, *Ἀνθήνη*, *Ἀνθηδών*; Curtius, Grundzüge⁴ str. 250), dle něhož znamenaly by *Ἀθηναί* město kvetoucí (Florentia), má leccos povážlivého. Jest sotva uvěřitelné, že by město na půdě, jež byla *σκιρὰς καὶ λεπτόγερως*, kteréž vyhýbaly se davy od severu se hrnoucí pro skrovnou její úrodnost (Thuk. 1. 2. 5), mohlo kdy zváno býti kvetoucím.⁴¹⁾ Není-li mínění

⁴⁰⁾ K jakému koření patří tato slova, není dosud zjištěno (srovn. Grassman, Wörterbuch zu Rigveda s. v. athar). Z téhož kořene pocházejí snad řecká slova *αἶθαρις* (Hesychios: *ἄφθορος ἐπὶ γυναικός, ἐπὶ δὲ σιδήρου σιτερός*), *αἰθάριοι* (Hesychios: *αἱ μὴ διαπεπαρθενεμέναι*), *αἰθαργένη* (Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 41). *Ἀθαρις* a *αἰθάριος* znamenaly snad prvotně „ohnivý, jasný“, pak „čistý“ (srovn. *ἰθ-αρός* jasný, iddhar čistý, anglosas. idal, sthn. ital, čistý; Curtius, Grundzüge⁴ str. 249 n.). Také makedonské *αἶθις* (Hesych. = *ἐσχάρα*) a *αἶδη* (*οὐρανός* *Μακεδόνες*, Hesych.), *αἰθαρία* (Hesych.) nespojující snad s kořenem idh (*αἰθ*), nýbrž s tímto. Od něho pochází také *Ἀθάμας*. Ludwig, Agglutination oder Adaption str. 14 pozn. srovnává slovo to s Atharvan. Sanskr. *th* mění se v řečtině obvykle v *t*; v některých slovech však také zůstává *th*. Srovn. knath — *κνήθα*, grantha — *γρόνθος*, puth — *πύθω*, math — *μόθος*, ratha — *ρόθος*, kutha — *κεύθω* (Ludwig na u. m. str. 14. pozn.). Starou etymologií jména Athene (*Ἀθηνή* = Amazonka), přijatou O. Gruppen (Phil. Wochenschrift 1883 str. 1348), nemohu pokládati za správnou.

⁴¹⁾ Curtius, Griech. Gesch. I⁴ str. 285 praví: „Es war kein üppiger Boden, auf welchem auch der Müssiggänger behaglichen Unterhalt findet,

Roscherovo správné, mohlo by jméno Ἀθήναι ovšem vykládati se z téhož kmene jako Ἀθήνη; pak znamenalo by se tím město vystavěné na suché, sluncem vyprahlé půdě, podobně jako Argos, jež také dostalo jméno od půdy suché a skalnaté (πολυδίφιον Ἀργος).

Že kult bohyně této kvetl nejvíce právě v Attice, k tomu nezavdalo příčinu jméno bohyně, nýbrž to, že obyvatelé této krajiny, spatřující v Atheně dárkyni noční rosy a množitelku úrody, pokládali ji právě za nejvhodnější bohyni ochrannou. Tedy jen místní poměry půdy a podnebí způsobily rychlý rozkvět jejího kultu v Attice.

Přijímá Pallas (Παλλάς) nevidí se mi odváděti z kořene pal (srov. πάλλαξ, παλλακή, παλλακίς a j.). Význam 'panna' nebyl by nevhodný. Avšak Pallas slove také Titan, bratr Astraiův a Persin, syn Megamedův, otec Selenin (Hom. hymn. na Herma 100). Dále slove tak jeden Gigant (Apoll. 1. 6. 2), syn Lykaonův a konečně syn Herakleův a Pandionův. Jest tudíž správnější odvozovati toto jméno z kořene pal, mávati (πάλλω, πάλος, πάλη atd.). Pallas znamená tedy bohyni kopím mávající, totéž asi, co přijímá Iunonino Curitis a jméno Quirinus.

§. 8. Zbývalo by ještě naznačiti důvody, které přiměly mne k zamítnutí dosavadních mínění o významu Athenině. Z mínění dosud pronesených žádné neopíralo se o důkazy dostatečné. Pouze mínění Lauerovo a Roscherovo, že Athena jest bohyní blesku a mračen, opřené o důvody spolehlivější, třeba tuto mti na zřeteli.⁴²⁾

Proti tomuto mínění Lauerovu a Roscherovu svědčí především shodnost funkcí Atheniných s funkcemi Artemidy, Hery a Afrodity; shodnost ta jest tak zřejmá, že se musíme opravdu diviti, kterak ujtí mohla mythologům tak znamenitým. Vyvinuly se ovšem u každé z jmenovaných bohýň nejdokonalejší vlastnosti jiné a převaha jediné, nebo více funkcí, jakož i spojené s tím zatemnění a zakrnění ostatních způsobilo, že ráz každé z bohýň těchto zdá se býti zvláštním podlé toho, prosvítá-li více rys ten společného jich významu či onen. Však základní ráz všech těchto bohýň jest zajisté týž; jsou-li tedy bohyněmi měsíce Artemis, Here a Afrodite, musí jí býti také Athena.

sondern steinig, wasserarm, grossentheils nur zum Gerstenbau geeignet; überall, am Abhang der Kalkfelsen, wie in der sumpfigen Niederung Arbeit fordernd und regelten Fleiss.“

⁴²⁾ Dosud pokládána Athena nejraději za bohyni aetheru, Hera pak za bohyni vzduchu. Však aether a vzduch jsou věci tak málo hmotné a smyslnému pozorování přístupné, že málo se hodily k zosobnění v bytostech božských. Nejstarší mythologické představy poutaly se na patrné, markantní předměty přírodní, jež těžko bylo nepozorovati. Nelze zajisté žádný příklad uvést ani z jiných mythologií za důkaz, že by kde aether neb vzduch byly základem božstva nějakého.

Dále ukazují rolnické slavnosti v kultu Athenině zřetelně, že nebyla v nich Athena slavena jako bohyně blesku a mraků, nýbrž jako dárkyně noční rosy. Jinak nebylo by možno jich vyložit. Padají skoro vesměs do horké doby roční, kdy nepršívá v Řecku a kdy pršky, když se i dostaví, málo prospívají plodům zrajícím a kvetoucím stromům, ba spíše jim škodí.

Však důvodem nejpádnějším zdá se mně býti, že Attika, v níž nejvíce rozkvétl kult Athenin, není bouřkami nijak bohatá. Srv. Mommsen, Griech. Jahreszeiten I str. 85, Delphika str. 3 n.: 'In Athen hat man nicht öfter Gewitter als in Posen; das Jahresmittel der Tage mit Donner ist 18. Zenithgewitter gehören zu den Seltenheiten . . . Ebenso gewitterarm ist Euböia . . . Von ganz Ionien überhaupt kann man sagen, dass es wenige Gewitter habe . . . Was den Peloponnes angeht, so lässt sich vermuthen, dass die Ostseite (Argolis) ebenso gewitterarm sei, wie Attika und Euböia'; srovn. i str. 5. Za takých klimatických poměrů attických lze sotva souditi, že by se byl v Attice vyvinul k takovému rozkvětu kult bohyně blesku a mračen, jež moc svou mohla jeviti několik jen dní v roce. Že však při zakládání a vývoji jakéhokoli kultu jsou důležitým momentem místní poměry kraje, dosvědčuje nepochybně kult Dia dodonského, jehož sídlem jest kraj, patřící k nejbouřlivějším z celého Řecka. Naopak co nejlépe hodila se pro Attiku a Peloponnes bohyně luny, dárkyně rosy noční, jež za léta velmi potřebna jest pro vzrůst osení i stromů ovocných.

Jen jediná věc svědčí tuším pro mínění Roscherovo a ta snad jej také k mínění tomu přivedla. Jest to báj o narození bohyně, jež upomíná na narození vedského boha blesku Agnia, syna vod (mračen, apám napāt). Však blesk (*κεραυνός*) byl u Řeků pokládán za něco mužského; proto podobá se již a priori pravdě, že zosobněn božskou bytostí mužskou. A v skutku shledáváme v řecké mythologii mužská božstva blesku, Hefaista a Promethea, ale žádnou bohyni blesku. Posléze dokazují také boje Atheniny s daemony oblačnými (Gorgonami, Giganty), že jest bohyně povznesenou nad bytostí oblačné, bohyni totiž světla, jakož soudím luny, jež (vedlé zoře) u Řeků a Římanů pokládána byla za bytost ženskou.⁴³⁾

⁴³⁾ O témže předmětu pojednává stručně Pavel Stengel ve článku právě vyšlém „Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite“ (Neue Jahrb. für Phil. 1885 str. 77 n.). S podivným výsledkem jeho badání nemohu souhlasiti; důvody proti jeho mínění shledá si snadno každý i z článku našeho, ač-li nedrží se téhož převráceného směru v mythologii jako Stengel. — V článku „O původním významu bohyně Atheny“, uveřejněném v Listech filol. r. 1883 str. 1. čísti jest na str. 5 ř. 7 *Κωφαίλος* za *Κοφάλιος* a vynechati jest na str. 12. ř. 26 slova 's aigidou', na str. 15. ř. 2 zdola slova 'v Elidě' — 'o krásu'.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

I.

Obyčejné podání mythu o Telefovi, jak je u Apollodora II, 7, 4, III, 9, 1 a Hygina fab. 99—101 nacházíme, jest toto¹⁾:

Aleovi, králi tegeiskému, dána byla věštba v Delfech, že zrodí-li se z jeho dcery Augy potomek, zahynou rukou jeho královi synové.²⁾ Král boje se vyplnění věštby té učinil dceru svou kněžkou bohyně Atheny. Však později ubíraje se Herakles krajinou tegeiskou ku králi Augeiovi, učinil dceri králově neznaje ji, násilí.³⁾ Auge porodivši pachole, ukryla je ze strachu před přísným otcem svým ve chrámu bohyně Atheny, jejíž kněžkou sama byla.⁴⁾ Činem tím uražena jsouc cudná, panenská bohyně

¹⁾ Srovn. Preller, Griech. Mythologie II³ str. 240—242, 418—419, W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5. str. 729—731.

²⁾ Tak vypráví rhetor Alkidamas v deklamaci Ὀδυσσεὺς κατὰ Παλαμήδους προδοσίας §. 14: Ἄλεω ἀφικομένη εἰς Δελφούς ἐχρήσθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ, οἷ τι αὐτῷ ἔκγονος ἐκ τῆς θυγατρὸς εἰ γένοιτο, ὑπὸ τοῦτον δεῖν τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἀπολέσθαι. ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἄλεως . . . καθίστησι τὴν θυγατέρα ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς εἰπών, εἴ ποτε ἀνδρὶ συγγενῆσται, θανατώσειν αὐτήν. Mimochodem třeba poznamenati, že jméno Aleos píší někteří Ἄλεως, jiní Ἄλεος neb Ἀλεός.

³⁾ Apollodor II, 7, 4. Nesmyslně praví Alkidamas Odyss. §. 15: . . . ἀφικνεῖται Ἡρακλῆς στρατευόμενος ἐπ' Ἀργεῖαν εἰς Ἥλιον καὶ αὐτὸν ξενίζει ὁ Ἄλεως ἐν τῷ ἱερῷ (!) τῆς Ἀθηνᾶς. ἰδὼν δὲ ὁ Ἡρακλῆς τὴν παῖδα ἐν τῷ νεῷ ὑπὸ μέθης συνεγένετο. Také u Euripida Auge frag. 267 (Nauck) omlouvá Herakles skutek svůj opilstvim: νῦν δ' οἶνος ἐξέστησέ μ'· ὁμολογῶ δέ σε | ἀδικεῖν, τὸ δ' ἀδίκημ' ἐγένετ' οὐχ ἐκούσιον. Srov. též Seneca Herc. Oet. vv. 366—368 (ed. Leo): Arcadia nemp virgo, Palladios choro | dum nectit, Auge, vim stupri passa excidit, | nullamque amoris Hercules retinet notam. Moses Chosroenus dí na jednom místě otistěném u Angela Maia v pozn. k milánskému vydání Eusebia str. 294: Dum in Arcadiae quadam urbe festum Minervae celebraretur, cum eiusdem sacerdote Augea (sic), Alei filia, choreas in nocturnis sacris agitante rem Hercules habuit, qui et huius furti testem reliquit ei anulum.

⁴⁾ Aristofanes Žáby v. 1079, 1080 tvrdí dokonce ústy Aischylovými, že Auge porodila Telefa ve chrámu: οὐ προαγωγὸς κατέδειξ' οὗτος (= Euripides) | καὶ τιτούσας ἐν τοῖς ἱεροῖς . . . , k čemuž poznamenává schol. rukop. Paris. 2821: τιτούσας μὲν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὡς ἡ Ἀῦγη ἡ θυγάτηρ Ἀλέου ἱέρεια οὖσα Ἀθηνᾶς ἐν τῷ ἱερῷ γεννᾷ τὸν Τηλέφον. U Euripida Auge frag. 268 N. ospravedlňuje se posměšně Auge proti Atheně: σκόλα μὲν βοροφθόρα | χαίρεις ὁρῶσα καὶ νεκρῶν ἐρεῖπια, | κοῦ μισρά σοι ταῦτ' ἔστιν· εἰ δ' ἔγῳ ἔτεκον, | δεινὸν τόδ' ἦγε; ovšem v tomto frag. netvrdí se nikde, že Auge porodila ve chrámu, Auge omlouvá se zde pouze, že nezůstala cudnou kněžkou. Ve frag. 697. z Telefa Euripidova patrně však, že Telefos narodil se ne ve chrámu, nýbrž na pohoří Παρθένιον ὄρος zvaném. Mluví tam totiž Telefos: Ἀῦγη γὰρ Ἀλέου παῖς με τῷ Τηρουνθίῳ | τίκτει λαθραῖως Ἡρακλεῖ· ξυνοῖδ' ὄρος | Παρθένιον, ἐνθα μητέρ' ὠδῶν ἐμὴν | ἔλυσεν Ἑλλείθρια. Buď tedy Euripides jiného podání při-

sešle na krajinu tegeiskou ránu morovou.⁵⁾ Aleos pak tázaje se věštbý na příčinu toho neštěstí zví, že svatyně Athenina jest poskvrněna. I dá prohlédnouti chrám a nalezne v něm pachole novorozené. Tim rozlícen jsa dá děcko pohoditi na pohoří *Παρθένιον* v tatáž místa, jež byla kdysi svědkem pohanění Augina.⁶⁾ Zde, vypráví báje dále, smilovala se laňka nad opuštěným pacholetem a mlékem svým je krmila. Brzo však nalezli pastýři okolní dítko a slitovavše se vzali je a chovali u sebe davše mu jméno Telefos.⁷⁾ Tak rostl mladistvý synek Herakleův v bezpečném útulku u pastýře, jehož za otce svého pokládal. Zatím však stihl matku jeho, nešťastnou Augu, přísný trest otce jejího, krále Alea.

Dal ji totiž Aleos schytralému mořskému lpičovi Naupliovi, synu Amymony a Poseidona,⁸⁾ s rozkazem, aby ji vrhl do moře. Ve výkladu však o trestu Augy pověsti se rozcházejí.

držel se v tragoedii Auge a jiného v Telefu anebo Aristofanes zde — jako i jinde — přehání. Apollodor II, 7, 4 dí, že Auge *τεκοῦσα κρύφα τὸ βορέφος κατέθετο ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς* a totéž opakuje III, 9, 1. Z Apollodora čerpal patrně Tzetzes, jenž v pozn. k Lykofronovi v. 206 dí: *ἥ τις Ἀνὴρ τὸ βορέφος ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς ἔθετο*. Diodor IV, 33, 7 nn. vypráví, že Aleos spozorovav vinu Auginu a nevěře, že svědkem jejím jest Herakles, dal ji Naupliovi utopit. Na cestě k Naupliovi prý Auge porodila na pohoří *Παρθένιον* pachole a ukryla je v houšti. S tím srovnávají se Pausanias VIII, 48, 7, Alkidamas Odyss. §. 15 a 16, poněkud též Hyginus fab. 99.

⁵⁾ Apollodor II, 7, 4 dí, že to byla rána morová (*λοιμῶ δὲ τῆς χώρας φθειρομένης*), ale III, 9, 1 vypravuje, že Athena seslala neúrodu (*ἀκάρεπον τῆς γῆς μενούσης*). Tzetzes k Lykofron. v. 206 mluví též o moru (*λοιμοῦ δὲ κατασχόντος*...). Snad u Euripida Auge frag. 269 N. *πόλις νοσοῦσα* = obec ranou morovou stížená, srovn. Sofokl. O. T. 636 *γῆς οὕτω νοσοῦσης*.

⁶⁾ Srovn. Pausanias VIII, 47, 4: *ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ κρήνη, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βιασθῆναι τῇ κρήνῃ φασὶν Ἀγγὴν ὑπὸ Ἡρακλέους, οὐχ ὁμολογοῦντες Ἐκαταίῳ τὰ ἐς αὐτήν*. Z tohoto místa jakož i ze zprávy Pausaniovy VIII, 4, 9 patrně, že Pausanias ve výkladu báje této čerpal z Hekataia (*τῷ Ἐκαταίου λόγῳ*...). Srovn. i Ovid. Heroid. IX, 49 nn., kde píše Deianeira: non ego Partheniis temeratam vallibus Augen | nec referam partus....

⁷⁾ Dle jiné variace mythu, již zachoval Diodor IV, 33, 7 nn., nalezli sice pastýři Telefa v lese, ale darovali jej králi svému Korythovi, jenž chlapce ὡς ἴδιον νίδιον *ἐτρεψε προσαγορεύσας Τηλέφον ἀπὸ τῆς τρεφούσης ἑλάφον*. Táž směšná etymologie jest u Apollodora II, 7, 4: *θηλὴν μὲν γὰρ ἀρτιτόκος ἑλάφος ὑπέσχεον αὐτῷ*, III, 9, 1 *θηλὴν ὑποσχούσης ἑλάφον Τηλέφος ἐκλήθη*, u Tzetza k Lykofr. v. 206: *θηλάξει δὲ τοῦτο ἑλάφος*. Hyginus fab. 99: Telephum, quoniam cervia nutrierat. Ostatně ještě Scheffele v Pauly-ově Realencyklopaedie s. v. Telephus VI, 2. str. 1654 soudí, že Telefos souvisí etymologicky s *θηλάειν* a *ἑλάφος* (!). Obyčejná báje, že Telefos vyrostl u pastýřů, je u Apollodora II, 7, 4 a III, 9, 1 a u Hygina fab. 99. Že Telefos byl laní kojen, o tom zmiňují se ještě Pausanias VIII, 48, 7; VIII, 54, 6, IX, 31, 2, Quint. Smyrn. VI, 135—142, Lukian de sacrificiis 5: *Ζεὺς ὑπ' αἰγὸς ἀντετρέφει καθάπερ ὁ Τηλέφος ὑπ' ἑλάφου*, Moses Chosroenus u A. Maia k milánskému vyd. Eusebia str. 294.

⁸⁾ O Naupliovi srovn. Preller, Griech. Myth. II³, 51, o lupičství jeho zmiňuje se Alkidamas Odyss. §. 13 (Blass). Úkol, který v naší

Dle jedněch totiž⁹⁾ nevrhl Nauplios Augy do moře, nýbrž daroval ji Karům do Asie se plavícím, Karové pak prodali ji Teuthranovi, králi Mysův. Teuthras zamilovav se do sličné dívky pojal ji za manželku.

Zatím Telefos, jenž u pastýře vyrostl v jinocha, pátral všude po matce své a nemoha se jí dopátrati, otázal se věštby delfské, kde by našel matku svoji. Dáno mu v odpověď, aby se odebral do Mysie, tam že matku svoji nalezne. Telefos uposlechl, odebral se do Mysie a v královském sídle Teuthrantově našel v choti králově svoji matku. Teuthras pak nemaje potomků mužských, dal Telefovi dceru svou Argiopolu za choť¹⁰⁾ a po brzké potom smrti Teuthrantově stal se Telefos králem Mysie.

báji byl Naupliovi svěřen, nebyl jediný toho druhu. Také král Katreus odevzdal Naupliovi své dvě dcery, Aëropu a Klymenu, by je do moře hodil. Srovn. Sofokl. Aias v. 1295 nn. a schol. k tomuto místu. O Naupliovi jednala také tragoedie Sofokleova *Ναύπλιος πυρκαεὺς* (*καταπλέων*). Látkou této tragoedie bylo vypravování, jak Nauplios Reky vracející se od Troie za bouřné noci lstivě přilákal ohněm do skalisek u mysu Kafarea, by se pomstil za úkladné zavraždění syna svého Palameda. Rekové tu většinou utonuli, ti pak, kdož unikli a ku břehu plavali, byli od Nauplia zabiti. Srovn. Seneca Agamemnon 557—578 ed. Leo. Soudím, že Welcker, Griech. Tragöed. I, str. 184—191 právem se domnívá, že Nauplios *πυρκαεὺς* a *Ν. καταπλέων* byla táž tragoedie a ne dvě tragoedie různé, jak soudili Brunck a Huschke, nyní také Nauck. Ze Sofokleova Nauplia zachovalo se 14 fragmentů, srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 177—180. Z fragmentů těch hlavně vyniká frag. 398. (u Naucka), kde však v 2. verši musí se asi čísti s Gomperzem *ἡμέρα φθάνει* místo rukopisného *εἰθ' ἑτέρα θανεῖν*, pak frag. 396. líčící zásluhy Palamedovy.

⁹⁾ Diodor IV, 33, 9 nn. Apollodor II, 7, 4 a III, 9, 1 praví, že Nauplios přímo odevzdal Augu Teuthrantovi. S Apollodorem srovnávají se celkem Alkidamas Odysse. §. 16, jenž však vypravuje, že Telefos zároveň s matkou svou byl Teuthrantovi prodán, Auge stala se chotí, Telefos synem jeho, dal pak Teuthras Telefa Priamovi na výchování. Tzetzes k Lykofronovi v. 206 drží se Apollodora. Jiné podání zachoval Hyginus fab. 99: Ipsa autem Auge patrem suum timens profugit in Mysiam ad regem Teuthrantem, qui cum esset orbus liberis hanc pro filia habuit. Podivné jest, co vypravuje Moses Chosroenus na místě svrchu uvedeném: Iam Augeae pater stupro cognito exandescens Telephum . . . abici, Augeam autem abyssu submergi mandavit. Interim Hercules ad eam regionem delatus deque re gesta sua ex anulo admonitus, et puerum ex se genitum eripuit et parentem ipsam ab instante mortis discrimine expedit. Praeterea dicitur Teuthras ex oraculo Augeam deinde uxorem duxisse Telephumque in filii loco habuisse. Meineke, Fragm. comic. Graec. V, 1, str. 57 soudí, že snad Moses Chosroenus podává zde obsah komoedie Filylliovy *Ἀῦγη* nebo jiného komika, jenž tutéž látku spracoval.

¹⁰⁾ Diodor IV, 33, 12. Ale Quint. Smyrn. VI, 135 a 136, Servius k Verg. Ecl. VI, 72 tvrdí, že choť Telefova byla Astyoche, sestra Priamova, dcera Laomedontova; schol. k Odysseji α, 520 a Dictys Cret. II, 5, že Astyoche byla dcerou Priamovou. Tzetzes pak čerpaje z Filostrata Her. str. 92 Boiss. tvrdí k Lykofr. 1249, Chiliad. XII, 951, Antehomer. 278 nn., že choť Telefova slula Hiera. Dle Hygina fab. 101 byla chotí Telefovou Laodike, dcera Priamova.

Jiné ne méně rozšířené podání¹¹⁾ báje bylo, že Nauplios uposlechl rozkazu Aleova a Augu spolu s novorozeným Telefem do skříně (λάφναξ) uzavřel a do moře hodil. Leč mocnou a ochrannou rukou Atheninou řízena jsouc skříně dostala se neporušená do ústí řeky Kaiku. Zde našli ji obyvatelé krajiny tamnější a otevřevše ji viděli dívku s pacholetem. I přivedli Augu s dítkem jejím před krále svého Teuthranta, jenž zamilovav si dívku neznámou učinil ji chotí svou, Telefa pak přijal za vlastního syna.

V jednom podání všechny báje bez výminky se shodují, totiž, že Telefos našel v Teuthrantovi svého druhého otce a že po smrti jeho nastoupil na vládu v Mysii. Jakožto mocný a slavený král Mysie požíval Telefos úplného štěstí po celou řadu let. Leč táž výprava Řeků, jež zničití měla kvetoucí město Priamovo, stala se osudnou také pro Telefa. Když totiž Řekové odpluvše z Aulidy přistáli ku pobřeží asijskému v Mysii, domnívajíce se, že země ta jest již říše Priamova,¹²⁾ jali se ji pleniti a páliť. Telefos zpraven byv o tomto řádění nepřátel kvapí s lidem svým na pomoc. Krutý boj strhne se, obě vojska bojují hrdinsky.¹³⁾ Již padl značný počet Řeků rukou Telefovou, mezi nimi také hrdinný Thersandros,¹⁴⁾ syn Polyneikův, a již zdálo se, jako by

¹¹⁾ Nejstarší spisovatel, jenž tuto zprávu podával, byl starý logograf Hekataios, jak dosvědčuje Pausanias VIII, 4, 9. Tato zpráva Pausania je 345. fragmentem Hekataiovým ve sbírce bratří Müllerů: Frag. histor. Graec. str. 27. Také Euripides přidržel se této variace mythu, jak svědčí Strabon XIII, 615 c. Pausanias VIII, 4, 9 vypravuje, že v Pergamu nad Kaikem okazoval se za jeho dob náhrobek (μνημα) Augy a popisuje náhrobek ten, VIII, 54, 6 pak vypráví, že Telefos měl zvláštní τέμενος v Arkadii na pohoří Παρθένιον, o čemž srov. Welcker, Griechische Götterlehre, III, str. 259.

¹²⁾ Zajímavo jest, jak argumentuje vinař (ἀμπελονργός) u Filostrata Heroikos str. 82 vyd. Boissonade-ova, že Řekové věděli, že země, kterou plení, není Troia, nýbrž Mysie: 1. měli za vůdce cesty Kalchanta věstce, ten tedy věděl, kde jsou; 2. byli v Mysii pastýři, ti by jim byli řekli jméno země; 3. Odysseus a Menelaos byli již s poselstvím v Troji a znali území to. Spíše tedy zůmysla (ἐκόντες) Řekové Mysii plenili, slyšíce, že je lidnatá a bohatá; snad také báli se, že by Mysie sousedíc s Troiou pomáhala jí v boji.

¹³⁾ O boji Telefově proti Řekům jednájí Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 1—4, Pausan. I, 4, 6. IX, 5, 14, Libanios Declam. díl III, str. 230 vyd. Dindorfova, schol. k Aristof. Oblakům v. 921, schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Tzetzes k Lykofronovi v. 206 a 211, hlavně však Filostratos Heroikos str. 82—92 vyd. Boissonade-ova. Také „básník“ Tzetzes opěvuje boj Telefa s Řeky v Chiliadách VI, 660—665, Antehomer. 260—285. Srov. ještě Pind. Olymp. IX, 106 nn., Isthm. IV, 51, VII, 106 nn. ed. Christ, Anth. Palat. II, 657 a XI, 110 vyd. Jacobsova, Ovid. Met. XII, 111 nn.

¹⁴⁾ Proklos v 1. knize své chrestomathie u Kinkla, Frag. epic. Graec. str. 18 a 19 (obsah kyklické básně Kypria). Pausanias IX, 5, 14. Filostratos Her. str. 84 jmenuje jako nejjudatnější bojovníky z družiny Telefovy Haima, syna Areova, Helora a Aktaia, syny boha řeky Istru. Z Filostrata vzal tato jména Tzetzes Antehomer. 273 a 274: Τηλεφος

záhuba Řeků byla neodvratná, když přikvapil na bojiště Achilleus. Telefos spatřiv Achillea, jenž „v jasné zbroji své bohem býti se zdál,“ dal se na útěk, byl však Achilleem dohoněn a jedovatým kopím, jímž šlechtitý Kentaur Cheiron zahynul, poraněn.¹⁵⁾ Mysové potom rozprchli se, ale ani vítězství Řeků nebylo skvělé. Ztrativše množství bojovníků ustanovili se k návratu do Aulidy. Na moři však překvapeni byli velikou bouří, jež je na různé strany zahнала. Achilleus zahnán byv na ostrov Skyros, přijat byl pohostinně na dvoře krále Lykomeda,¹⁶⁾ jiní dostali se do Aulidy, odkudž se do vlasti své navrátili.¹⁷⁾

Zatím rána kopím Achilleovým Telefovi zasazená víc a více se jitřila.¹⁸⁾ Všechny léky, jichž Telefos byl užil, minuly se účinkem.

αὐτός γάρ καὶ Αἴμος, ἄναξ Ἀρείδης, | πρὸς δ' αὖ Ἐλωρός τ' Ἀνταῖος
τ' Ἰστροῖο γενέθλη . . . Filostratos ibid. str. 92 vypravuje, že také ženy Mysů jako Amazonky bojovaly koňmo proti Řekům majíce v čele svém královnu Hieru, choť Telefovu, která padla v boji rukou Nireovou. Také tento moment vzal Tzetzes z Filostrata, vykládaje v Chiliadách XII, 949—952 význam přísloví: καὶ ἐπὶ Μυσοῖς θάμβος ἦ ἱερὰ μαχομένη, u něj však bojuje Hiera a družina její s vozů. Obsírněji ještě píše Tzetzes o statečnosti a smrti Hieřině Antehomer. vv. 275—285.

¹⁵⁾ Tzetzes k Lykofronovi v. 206—211 vypráví, že pádem Telefovým vinen byl Dionysos, jenž dal vyrůstí na bojišti vínné révě, ve které zapletl se Telefos a tak Achilleem byl dohoněn. Lykofron Alexandra v. 211—215 naráží temně na tuto báji: ὧ (= Agamemnonovi) θυμῶτων
πρόσπαιον ἐπὶ τῶν χάριν | δαίμων Ἐνόρχης Φηγαλεὺς Φανστήριος, | λείοντα
δοῖνης, ἵχνος ἐμπλέξας λύοις, | σχήσει, τὸ μὴ προῖόντων ἀλστώσας στά-
χυν | κείροντ' ὀδόντι καὶ λαφυσταῖς γνάθοις, ibid. v. 1246, 1247: Μυσῶν
ἄνακτος, οὐ ποτ' Οἰκουρός δόρυ | γνάμφει θέοινος, γνῖα συνδήσας λύ-
γοις. Tzetzes pokládá báji tu za allegorii a vykládá ji rationalisticky, že buď κάτοινος ὦν (!) ὁ Τηλέφος ἢ ἀμπέλου κλάδοις ἐπισχεθεῖς τιτρώ-
σεται ὑπ' Ἀχιλλεύς. Od toho, že k pádu přivedl (ἐσφηλε) Telefa, zván Dionysos Σφάλτης (Lykofron Alexandra v. 207). Dionysos učinil to dle Lykofrona za odměnu hojných obětí, které mu Agameinnon přinášel. Schol. Venet. A k Iliadě I, 59 zmiňuje se o hněvu Dionysa proti Telefovi: ἐν δὲ τῷ τρέχειν ἐμπλακείς (sc. Τηλέφος) ἀμπέλου κλήματι τὸν
μηρόν τιτρώσεται, νεμεσήσαντος αὐτῷ Διονύσου, ὅτι ἄρα ὑπὸ τούτου
τῶν τιμῶν ἀψήρητο. Snad tuto báji znal již Pindar Isthm. VII, 106 nn.:
Ἀχιλεός | ὁ καὶ Μύσιον ἀμπελοῦεν | αἶμαξε Τηλέφον μέλανι φαίνων
φόνῳ πεδίον.

¹⁶⁾ Nejstarší zmínka o tom byla v eposu kycklickém Ἰλιάς μικρὰ; srovn. 4. fragm. z básně té u Kinkla, Epic. Graec. frag. dil I. str. 40: Πηλεΐδην δ' Ἀχιλλῆα φέρε Σκῦρόνδε θύελλα, | ἐνθ' ὃ γ' ἐς ἀργαλέον
λυμὲν ἔκετο νυκτὸς ἐκείνης. Verše ty zachoval schol. Ven. (B) k Iliadě T, 326: ὁ δὲ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα γράψας (φησὶν) ἀναξενγνόντα αὐτὸν (sc. τὸν Ἀχιλλέα) ἀπὸ Τηλέφου προσομοιωθῆναι ἐκεῖ a pak následuje frag. 4. Také kycklické epos Kypria jednalo o příchodu Achillea na Skyros, srv. Kinkel op. cit. str. 19.

¹⁷⁾ Proklos v 1. knize Chrestomathie u Kinkla str. 19, Strabon I, 10, Libanios Declam. dil III, str. 230 ed. Dindorf, Dictys Cret. II, 1—7.

¹⁸⁾ Anth. Palat. dil II. str. 657 Jacobs: νῦν ὅλοον μηρῷ κεύθων
βράχος οἷα λιπόντων τήκεται, ἐμφύχῳ σαρκὶ συνελκόμενος. Také vypravování Hyginovo fab. 101 o ráně Telefově má ráz básnický: Ex quo vulnere cum in dies taetro cruciati angeretur, petit sortem . . . Výraz taetro cruciati jest patrně vzat z nějaké tragoedie (z Enniova nebo spíše

Poslže hroznými mukami jsa trápen poslal Telefos do Delf otázat se věštího Apollona, co by jej vyléčilo. I dána mu věštba: *ὁ τρώσας καὶ λίσσεται*.¹⁹⁾

Touto věštbou veden jsa Telefos vydal se na cestu do Argos, kde právě bohatýrové řečti byli shromážděni radice se o další výpravě proti Troji, mezi nimi byl také Achilleus.²⁰⁾ Achilleus uposlechl věštby a to tím spíše, jelikož Telefos slibil, že bude vůdcem výpravy Řeků proti Troji.²¹⁾ A tak vyhojil Achilleus ránu Telefovu týmže kopím, kterým mu ji byl zasadil.²²⁾ Telefos pak vyplnil slib svůj a okázav Řekům cesty, jimiž by se bráti měli, navrátil se do Mysie.

Acciova Telefa?), aspoň taeter i cruciatus jsou výrazy u tragiků římských a hlavně u Accia oblíbené, srovn. Accius frag. v. 553 Ribbeck: *venae . . . taetros cruciatus cient*, Accius v. 615 *vestitus taeter*, 374 *taetra veste*, 606 *vulnere taetro*, 33 *taetra ad saxa*, 556 *haec taetritudo mea*. Ze sloh Hyginův často upomíná na tragoedie římské, ze kterých spisovatel čerpal, poznal již Moric Schmidt a sebral těchto reminiscencí značný počet v úvodu svého vydání Hygina, nešetře však mnohdy pravé miry. Ve slohu Apollodorově podobným způsobem shledává stopy tragiků řeckých nejnověji Maxmilian Mayer v časopise *Hermes*, 1885, 1. seš. str. 112, pozn. 1.

¹⁹⁾ Schol. k Aristof. Oblakům v. 921, Libanios III, 230, Lukian Nigrinos 38, Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 10. Na tuto věštbu vztahuje se také známý něžný epigramm v Anthologii Palatinské: *Τήλεφον ὁ τρώσας καὶ ἀλέσσαιτο· μὴ σὺγε κούρη | εἰς ἐμὲ δυσμενέαυ γίγνεο πικροτέρη*.

²⁰⁾ Že Telefos odebral se do Argu k Agamemnonovi, tvrdí Proklos v 1. knize své Chrestomathie vypravuje obsah Kyprii, Kinkel str. 19, Libanios III, 230, Schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Hyginus fab. 101, Dictys II, 10. Neurčitá a zmatená jest zpráva scholiasty k Aristof. Oblakům v. 921: *Ἀχιλλεύς . . . τῆς Πυθίας ὁ τρώσας λίσσεται ἀνελοῦσης παραγενόμενον* (sc. *Τήλεφον*) *εἰς Θετταλίαν τῷ χρησμῷ πεσθεὶς θεραπείας ἡξίωσε*. Dle této zprávy neúspěšně se Achilleus ještě výpravy proti Troji a proto nucen byl Telefos ve vlasti jeho jej vyhledati. — Že Telefos v rouchu žebráckém do Argu se ubíral, aby nebyl od nepřátel svých poznán, bylo výmyslem Euripidovým; srovn. O. Ribbeck: Die römische Tragödie str. 105. Euripides chtěl tím po způsobu svém vzbudit soucit pro reka svého v srdcích diváků.

²¹⁾ Proklos v 1. knize chrestomathie podává obsah Kyprii: *ἔπειτα Τήλεφον κατὰ μαντεῖαν παραγενόμενον εἰς Ἄργος λατὰι Ἀχιλλεύς ὡς ἡγεμόνα γενησόμενον τοῦ ἐπ' Ἴλιον πλοῦ*, Kinkel str. 19. Libanios III, 230: *τῶν ἀληθέων πᾶνεται (Τήλεφος) ταῖς ναυσὶν ὁμολογήσας ἡγήσασθαι. καὶ γίνεται τῆς ἰατρείας μισθὸς ἢ τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων ἀπαλλαγῇ*. Srovn. též schol. k Iliadě I, 59.

²²⁾ Horat. Epod. 17, 8—10, Ovid. Remed. amor. 47 a 48, Met. XII, 112, Trist. V, 2, 15 nn., Seneca Troades 215—218 ed. Leo, Claudianus carm. 39, 48. Skepticky praví Plinius Nat. hist. XXV, 5, sect. 19: *Invenit et Achilles discipulus Chironis qua vulneribus mederetur. quae ob id Achilleos vocatur. hac sanasse Telephum dicitur. ali primum aeruginem invenisse utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspidē decutiens eam gladio in volnus Telephi. XXXIV, 15, sect. 45: est et robigo ipsa in remediis, et sic proditur Telephum sanasse Achilles, sive id aerea sive ferrea cuspidē fecit. ita certe pingitur ex ea decutiens gladio.*

O původním významu Augy a Telefa jednati není úkolem naštm; tolik však dovoleno budiž nám podotknouti, že již jméno samo svědčí, že Auge není nic jiného nežli personifikace zářícího světla luny, syn pak její Telefos že personifikuje světlo hvězdy jitřenky.²³⁾

Mythos o Telefovi tak rozmanitý a hojný byl oblíbenou látkou básníků řeckých a již od dob nejstarších shledáváme u nich zmínky, reflexe a reminiscence na tuto báji.

Pěveci Iliady a Odysseie neznali snad ještě mythu o Telefovi nebo znajíce jej, neměli příležitosti zmíniti se o něm; vůbec jméno Telefos direktně ani v Iliadě ani v Odysseji nepřichází. Pouze na jednom místě Odysseie²⁴⁾ skrývá se jméno Telefovo v patronymiku *Τηλεφίδης*. Z toho místa Odysseie vysvítá, že básník věděl, že Telefos byl králem Mysie, ježto připomíná se tu kmen Keteiů (*Κητριοι*) v Mysii sídlících jakožto ozbrojená družina Telefova syna Eurypyly.

První básní, která obšírně vykládala o Telefovi, jeho poranění a vyhojení, bylo nejslavnější epos kyklické Kypria. Že skladatela básně této opěval osudy Telefovy, vysvítá ze zprávy grammatika Prokla, jenž v chrestomathii své podává obsah slavného tohoto eposu vypravuje o bitvě Telefově s Řeky, poranění jeho Achilleem a vyhojení rány té původcem samým v Argu.²⁵⁾ Bohužel nezachoval se nám právě z této části Kyprií žádný fragment, z něhož bychom souditi mohli, jak asi básník v jednotlivostech mythus tento spracoval. Ztráty té tím více jest želeť, poněvadž velmi pravdě se podobá, že Euripides látku ku svému Telefu právě z Kyprií čerpal, jako vůbec Euripides rád látky ku dramatům svým z Kyprií vybíral.²⁶⁾

Z poesie epické přešel mythos o Telefovi do poesie dramatické a zde pěstován byl s horlivostí velikou. Všichni tři mistři a nesmrtelní skladatelé tragoedií, Aischylos, Sofokles, Euripides, mimo to i mnozí z pozdějších tragiků (na př. Agathon, Moschion)

²³⁾ Creuzer: Symbolik und Mythologie, díl II. str. 780, 781, Preller, Griechische Mythologie II³ str. 240, 241, Schirmer v Roscherově Ausföhr. Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5, str. 731.

²⁴⁾ Odysseia I 519. Zde táže se Achilleus Odyssea v podsvětí na syna svého Neoptolema, načež Odysseus chválí Neoptolemovu statečnost, vypráví, že mnoho troiských vojinů zabil a mezi nimi také spojence Troiův, Telefove Eurypyly. První báseň, která činy Eurypylovy oslavovala, byla *Ιλιάς μικρά*, aspoň Proklos vyprávěje obsah tohoto eposu kyklického praví: *Εὐρύπυλος δὲ ὁ Τηλέφου ἐπικουρος τοῖς Τρωσὶ παραγίνεται, καὶ ἀριστεύοντα αὐτὸν ἀποκτείνει Νεοπτόλεμος*, Kinkel str. 37. Z básníků nám zachovaných opěvuje hrdinství Eurypylovo Quintus Smyrnský v 6. a 7. zpěvu své básně, smrt jeho VIII, 199 nn., Tzetzes Posthomerica vv. 518—522, 558—565.

²⁵⁾ Kinkel: Epicorum Graecorum fragmenta, díl I. str. 18 a 19.

²⁶⁾ Tak na př. dojista čerpal Euripides z Kyprií látku ku svému Alexandru, Palamedu, Ifigeneii v Aulidě, k tragoedii *Σκύριαι* (Achilleus na dvoře Lykomedově), ku Protesilaovi atd.

spracovali látku tuto, jež ovšem mnohými rysy svými básníky dramatické k sobě vábiti musila.

V následujícím pokusíme se obšírněji pojednati o způsobu, kterým spracovali mythos o Telefovi Aischylos a Sofokles; o Telefu Euripidově jednati bylo by nyní po důkladných monografiích Geelově a Beckově²⁷⁾ zbytečno.

II.

Báje o Telefovi u Aischyla.²⁸⁾

V seznamu dramat Aischylových zachovaly se tituly dvou tragoedií, jež za předmět měly báji o Telefovi, Mysové a Telefos. Z obou těchto tragoedií Aischylových nezachovalo se nám skoro nic, o žádné z těchto tragoedií nepodávají nám starí spisovatelé nějaké závažnější a obšírnější zprávy. To, jakož i podobná tomu analogie u Sofoklea, jehož tragoedie o Telefovi hned *Τήλεφος* hned *Μυσοί* se cituje, přiměla Heyne-ho²⁹⁾ k tomu mínění, že Telefos a Mysové byla jedna toliko tragoedie. Avšak mínění Heyne-ovo nedošlo, jak soudím, právem žádného souhlasu. Nebo důvod nejzávažnější proti Heyne-ovi jest zajisté starý seznam tragoedií Aischylových, kde výslovně *Τήλεφος* a *Μυσοί* zvlášť se kladou, Fotios, Suidas a Stefanus Byzantský výslovně citují tragoedii *Μυσοί*, naproti tomu Platon, Clemens Alexandrijský a Hesychios výslovně citují tragoedii *Τήλεφος*, a že konečně ku dvěma tragoediím o Telefovi Aischylos měl s dostatek látky, to vysvitá zřejmě z bohatosti mythu, jak jsme jej svrchu naznačili. Ovšem nelze podrobně určití, jaký byl obsah těchto tragoedií Aischylových, o nichž nyní zvlášť pojednáme.

a) *Μυσοί*.

Telefos zabil v Tegeji bratry matky své Augy, Hippothoa a Nerea, z příčiny nám neznámé (Hyginus fab. 244). Chtěje tohoto poskvrnění vraždou sprostěn býti, tázal se bez pochyby věšty, kdo by jej očistil. Dáno mu za odpověď, že v řece Kaiku v Mysii dostane se mu prvním knězem žádoucí očisty. Telefos uposlechl věšty té, odebral se do Mysie nemluvě po celou cestu

²⁷⁾ Jacob Geel: De Euripidis Telepho, otištěno v Commentationes Latinae instituti Reg. Belgici, vol. IV. 1830. Beck: Telephos. Versuch einer Nachdichtung der gleichnamigen Tragoedie des Euripides mit Einleitung und Anmerkungen (Blätter für das bayrische Gymnasialschulwesen, svazek V, 1869, str. 324—366).

²⁸⁾ Welcker: Die aeschylische Trilogie Prometheus und die Kabirenweihe zu Lemnos, I. díl, str. 562—563, Die griechischen Tragoedien etc. I. díl, str. 31—32, 53—57.

²⁹⁾ Heyne v poznámenání k Apollodorovi str. 268.

ani slova, jak to obyčejem bylo vrahů, kteří chtěli býti očištěni, v řece pak Kaiku byla vina jeho smyta.

Tolik pouze možno souditi o obsahu tragoedie Aischylovy. Děj tento zdá se ovšem velmi chudým a málo dramaticky zauzleným, avšak při známé jednoduchosti tragoedií Aischylových nesmí nás to překvapiti. Možno ovšem a také pravděpodobno jest, že Aischylos v tragoedii svou přijal ještě některé jiné rysy a motivy nám nyní již neznámé; tak na př. Hartung soudil, že v tragoedii této Telefos nalezl matku svou a že Teuthras ustanovil jej svým nástupcem. Moment tento velmi jest pozoruhodný a zajisté bylo by to dramaticky účinné a Aischyla hodné, kdyby byl Telefos hledaje očisty v řece Kaiku nejenom smytí viny své, nýbrž ještě matku dlouho hledanou nalezl.

Že věštba kázala Telefovi, by hledal spásy v řece Kaiku v Mysii, to, jak se zdá, vychází z toho na jevo, že by byl Telefos dojista nešel za očistou až do Mysie, nýbrž někde blíže by si ji byl hleděl opatřiti. Že pak Telefos vskutku šel z Tegeie do Mysie, vysvítá z Aristotelovy Poetiky hlava 24. p. 1460 a 32: *ὥσπερ . . . ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφρωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἦκων*. Zde patrně *ὁ ἄφρωνος* není nikdo jiný než Telefos, neboť, jak svrchu bylo podotčeno, nesměl nikdo, kdo vraždou byl poskvrněn, dříve promluvit, až byl poskvrny této očistou sprostěn.³⁰⁾ K tomu přistupuje ještě to, že dva básníci střední komoedie, Alexis a Amfis, zřejmě Telefovu němotu parodovali,³¹⁾ a dále že slova *ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἦκων* na nikoho se nehodí než na Telefa.

Jiná otázka a otázka to velmi důležitá týká se toho, který básník míněn jest v Aristotelově Poetice na místě svrchu uvedeném. Aristoteles totiž na místě tom nejmenuje básníka i mohla by se slova jeho vztahovati k Aischylovi i Sofokleovi. Znít pak důležité toto místo Aristotelovo úplně takto: *Προαιρεῖσθαί τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα· τοὺς τε λόγους μὴ συνίστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν*

³⁰⁾ V Aischylových Eumenidách v. 447 nn. praví Orestes k Atheně: *τεκμήριον δὲ τῶνδ' ἐσσι λέξω μέγα· | ἀφθογγον εἶναι τὸν παλαμναῖον νόμος, | ἔς τ' ἂν πρὸς ἀνδρὸς αἵματος καθαρσίον | σφαγαὶ καθαιμάξωσι νεοθῆλον βοτοῦ*. Srovn. Euripides frag. incerta 996 Nauck: *τί σιγᾶς; μὲν φόνον τιν' εἰργάσω*; a schol. k Aisch. Eum. v. 272. Woldemar Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 269 pozn. 3.

³¹⁾ Amfis ve frag. 1. z komoedie *Πλάνας* (Meineke, Frag. comic. Graec. III, str. 313) posmívá se nevrlemu prodáváči ryb, jež když se někdo optá na cenu ryby: *ἐκψεν ὥσπερ Τήλεφος | πρῶτον σιωπῇ (καὶ δικαίως τοῦτό γε· | ἅπαντες ἀνδροφῶνοι γὰρ εἰσιν ἐνὶ λόγῳ)* . . . Alexis 1. frag. z komoedie *Παράσιτος* (Meineke III, 467): *δειπνεῖ δ' ἄφρωνος Τήλεφος, νεύων μόνον | πρὸς τοὺς ἐπερωτιῶνάς τι* . . . Parodie tato vztahuje se nejspíše ku dramatu Aischylovu, nebo ve tragoedii Euripidově nebyl Telefos *ἄφρωνος*, nýbrž naopak *σιωμύλος, δεινὸς λέγειν* (Aristof. Acharn. 429), v dramatě Sofokleově pak, jak níže ukážeme, mluvil nejspíše Telefos již i před očistou.

μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὥσπερ Οἰδίπους τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Αἰῖος ἀπέθανεν, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ δράματι, ὥσπερ ἐν Ἡλέκτρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες ἢ ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφρωνος ἐκ Τερέας εἰς τὴν Μυσίαν ἦκων.

Aischylos i Sofokles napsali drama *Μυσοί*, i mohlo by se místo Aristotelovo k oběma básníkům vztahovati. Na první pohled zdá se, že spíše Sofokles tu Aristotelem míněn, a sice proto, že Aristoteles před tím uváděl za příklad Sofokleovu tragoedii *Νίπτρα* (či *Ὀδυσσεὺς ἀκανθοπλήξ*), pak mluví o Sofokleově Oidipu králi, o Sofokleově Elektře a tudy zdá se přirozeno, že míněna jest zde tragoedie Sofokleova. Toto mínění také pronesl Theodor Bergk (de frag. Sophocl. str. 20). Naproti tomu tvrdil již Tyrwhitt v poznamenání k místu Aristotelovu a po něm Welcker, G. Hermann, Dindorf, Ahrens, Hartung, W. Ribbeck, Nauck a jiní, že místo Aristotelovo vztahuje se k Aischylovi, a zdá se, že pravem tak soudili.

Z fragmentu tragoedie Aischylovy *Μυσοί* vysvítá zajisté, že v tragoedii té v prologu nemluvil Telefos, nýbrž jeho sluha, o čemž obšírněji pojednáme níže. To ovšem hodí se výborně k udání Aristotelovu, že Telefos *ἄφρωνος* přišel do Mysie. Naproti tomu zdá se, že v tragoedii Sofokleově mluvil Telefos hned ze začátku, dříve než byl ještě od viny své očistěn, jak níže ukážeme. Dovolává-li se dále Bergk toho, že Aristoteles dříve mluvil o Sofokleových tragoediích a že tedy jest nepřirozeno, aby přešel potom k Aischylovi nejmenuje jej výslovně, možno na to odvěti, že Aristoteles i jindy cituje tragoedie různých básníků a nejmenuje vždy výslovně skladatele, tak že se zdá, jako by všechna ta dramata byla plodem jediného básníka, kterého dříve jmenoval. Takováto nedůkladnost musí se Aristotelovi vskutku za výtku položit. Za příklad uvádíme toto:

V Poetice hl. 14. p. 1453 b 31 Aristoteles mluví o Astydantově tragoedii *Ἀλκμαίων* a pokračuje ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραυματίᾳ Ὀδυσσεΐ.

Poslední tato slova vztahují se na Sofokleovu tragoedii *Νίπτρα* a přece není tu Sofokles jmenován výslovně, tak že by zdáti se mohlo, jako by ta druhá tragoedie byla také Astydantova.

Posléze dá se proti mínění Bergkovu také to uvést, že Aristoteles vskutku spíše mohl kárat Aischyla ve příčině *μερῶν ἀλόγων* nežli Sofoklea a že sám Aristofanes kárá miláčka svého Aischyla,³²⁾ že uváděl na scénu osoby, které po dlouhou dobu ani slova nepromluví.

Po těchto všeobecných poznámkách přistupujeme ku fragmentům samým, jichž bohužel zachoval se nám počet velmi skrovný.

³²⁾ Žáby vv. 911—913, 919 a 920, 923—925. Srov. nejnověji Hermes, 18. ročník str. 482 nn. a Th. Bergk, Griechische Literaturgeschichte, díl III, str. 347 a pozn. 179.

Tragoedie *Μυσοὶ* počínala snad veršem (frag. 139):

ἰὼ Κάικε Μύσιαί τ' ἐπιρροαί.

Verš tento zachovali Strabon a Macrobius,³³⁾ avšak Strabon uvádí jej jako fragment z Aischylových Myrmidonů, právě: *ῥεῖ δ' ἐκ τοῦ Τήμνον ποταμὸς Μύσιος ἐμβάλλων εἰς τὸν Κάικον ὑπὸ ταῖς πηγαῖς αὐτοῦ, ἀφ' οὗ δέχονται τινες εἰπεῖν Αἰσχύλου κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐν Μυρμιδόσι προλόγου· ἰὼ Κάικε Μύσιαί τ' ἐπιρροαί.* Macrobius pak všeobecně praví, že jsou to slova Aischylova, nejmenuje však tragoedie, ze které jsou. Gottfried Hermann pokusil se výrok Strabonův hájiti³⁴⁾ a položil vskutku fragment, jež Strabon a Macrobius uvádějí, do Myrmidonů. Soudil totiž Hermann, že slova Strabonova *κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ προλόγου* neznamenají, že verš ten byl na počátku celé tragoedie, to prý by byl Strabon vyjádřil slovy *ἐν ἀρχῇ*, nýbrž slova ta byla prý první slova iambické partie hercovy (Hermann asi soudil dle toho, že tragoedie počínala partí lyrickou, po níž teprve přišla tato slova), dále pak soudil Hermann, že obsah slov těch byl tento: „Optabat fortasse Achilles, ut in Mysia ad Caicum amnem substitisset nec comitatus ad Troiam esset exercitum Graecorum.“

Co se týká první části tvrzení Hermannova, nezdá se býti argumentace jeho podstatnou. Že Strabon mohl užiti výrazu *εἰσβολή* o počátku tragoedie (resp. prologu), toho četné doklady podává mluva scholiastů. Scholiasté se zvláštní zálibou užívají výrazů *εἰσβολή*, *εἰσθεσις* a p. místo *ἀρχή*, srov. schol. k Aristof. *Žabám* v. 1., *Thesmof.* 1065, *εἰσθεσις* schol. k *Žab.* 1023, *Acharn.* 565, a j. K tomu přistupuje, že apostrofa na proudy řeky nějaké dobře se hodí na počátek tragoedie. Srovnati možno začátky těchto tragoedií:

Euripides *Helena*:

*Νείλου μὲν αἶδε καλλιπάρθενοι ῥοαί,
ὅς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.*

Euripides *Elektra*:

Ἵθ γῆς παλαιὸν Ἄργος, Ἰνάχου ῥοαί.

Z Aischyla možno uvéstí za příklad frag. 245:

Σπερχειὲ ποταμὲ βούνομοί τ' ἐπιστροφαί.

³³⁾ Strabon XIII, p. 616, Macrobius Saturn. V, 20, 16. Také schol. k Hefaestionovi p. 163 ed. Gaisford zachoval tato slova, neuvádí však ani básníka ani tragoedie. — Zlomky tragiků řeckých citujeme dle sbírky Nauckovy (*Tragicorum Graecorum fragmenta*).

³⁴⁾ Hermann ve svém vydání Aischyla v 2. díle v poznamenání k frag. 135.

Že tento verš byl začátkem Aischylova Filokteta, jest proto pravděpodobno, že Euripides cituje u Aristofana Žáby v. 1382 začátek tragoedie Medeie, Aischylos pak odpovídá mu veršem 1383. Zdá se tudíž býti přirozeno, že Aischylos také cituje začátek tragoedie své.

K těmto příkladům snad mohl by se přičísti ještě Sofokles frag. inc. 825:

ὦ γῆ Φεραία, χαῖρε, σύγγρονόν θ' ὕδωρ
Τέρεϊα κρήνη, νῆμα θεοφιλέστατον.

Aspoň možno jest, že těmito verši začínala také nějaká tragoedie.

Ale ovšem mínění Hermannovo, že by byla tragoedie počínala partií lyrickou (chorem) a po té teprve že následovala iambická partie hercova, ze které pochází frag. 139., nedá se ani vyvrátiti ani dokázati. Ze zachovaných sedmi tragoedií Aischylových počínají dvě sborem, totiž Hiketidy a Peršané, zachované tragoedie Sofokleovy počínají vesměs iambickou partií hercovou. Z osmnácti tragoedií Euripidových počíná pouze Ifigeneia Aulidská lyrickým dialogem, po kterém přichází iambický prolog. Také tragoedie Rhesos neprávem Euripidovi přičítaná počíná lyrickým dialogem. Ovšem také o některých ztracených dramatech lze dokázati, že počínala partií lyrickou nebo zpěvem sborovým. Analogie tedy pro mínění Hermannovo lze uvésti. Přece však klonil bych se spíše k mínění Welckrovu, že Mysové počínali prologem hercovým, ježto takovýto začátek tragoedie byl u tragiků řeckých obecný a skoro pravidlem. Dokud není tedy zřejmě svědectvím starých dokázáno, že tragoedie počínala sborem, jest radno přijati prolog iambický.

Že frag. 139. je z Aischylových Mysů a ne z Myrmidonů, poznal již Pauw, po něm Buttler, Schütz, Dindorf, nejdůrazněji však vyvrátil mínění Hermannovo Welcker.³⁵⁾ Mínění Welckrova drží se Ahrens v pařížském vydání Aischyla, Hartung ve svém vydání, Nauck ve sbírce fragmentů řeckých tragiků a j. Welcker právem namítá proti hypotézi Hermannově, že prý slovy těmi snad přál si Achilleus, aby býval raději zůstal ve krajinách u řeky Kaiku a netáhl s Řeky, že ani Achilleus ve krajinách těch dle nikdy neprodléval, ježto byli Řekové bitvou s Telefem svedenou tak seslabeni, že se vrátiti musili z Asie; nemohl si tedy Achilleus přát, by v těch krajích dlel, které sotva byl poznal.³⁶⁾ K tomu

³⁵⁾ Welcker v Zimmermannově Zeitschrift für die Alterthums-wissenschaft, 1835, sloupec 1094—1096. Později dal Welcker tuto stat otisknouti ve slavném díle svém: Die griech. Tragödien str. 54 nn.

³⁶⁾ Dle podání všech spisovatelů Řekové po bitvě s Telefem ihned odpulili z Asie, pouze Dictys II, 5 nn. vypráví, že se Řekové prostřednictvím Tlepolema, Antifa a Fidippa s Telefem smířili a že jej (Telefa) bohatýrové řečí, mezi nimi Achilles, v paláci jeho navštívili.

přistupuje dále, že Achilleus na počátku tragoedie Myrmidones hrál, jak ze svědectví starých víme,³⁷⁾ v kostky a že tudy při hře v kostky nemohl býti naladěn k řeči tak pathetické, jakou Hermann předpokládá.

Důležité též svědectví proti mínění Hermannovu jest i to, že tragoedie Myrmidones počínala anapaesty ustrašených Myrmidonů,³⁸⁾ dle svědectví však Strabonova má býti iambický verš *ισό Κάικε* . . . počátkem prologu této tragoedie. Ostatně mohl také Welcker namítati, proč by vlastně měl Achilleus tak toužiti po řece Kaiku? Potkalo jej snad v Mysii něco tak milého? Snad krvavý onen boj s Telefem, v němž padlo mnoho bohatýrů řeckých a jenž na čas síly vojska hellenského úplně zlomil?

Po těchto poznámkách přistoupíme k výkladu zachovaných zlomků.

Slova ve frag. 139. obsahují apostrofu na řeku Kaikos. Kdo slova ta v prologu pronesl, jest patrné: nemohl to býti nikdo jiný než sluha Telefův, ježto Telefos, jak svrchu bylo vyloženo, zpočátku mluviti nesměl a také vskutku nemluvil. Věrný sluha spatřiv po dlouhém bloudění proudy řeky Kaiku propuká tu v radostný výkřik. Souvislost tohoto verše s následujícími mohla býti asi tato: Vítej proude řeky Kaiku, k němuž spějeme z dálné vlasti!

Druhý fragment z tragoedie Mysové jest frag. 140:

*ποταμοῦ Καῖκον χαῖρε πρῶτος ὄργεων,
εὐχαῖς δὲ σῶξοις δεσπότης παιωνίας.*

Fragment tento zachovali Fotios, Suidas a Harpokration³⁹⁾ vykládající slovo *ὄργεων* etymologiemi rozličnými.⁴⁰⁾ Jak patrné, mluví slova ta sluha Telefův a sice k prvnímu knězi řeky Kaiku prose jej, aby pána jeho očistil modlitbou svou a bezpochyby také vodou říčnou od poskvrny zločinu. Kde slova ta sluha Telefův promluvil, jest ovšem nesnadno určití. Možno, že slova ta byla hned

³⁷⁾ Aristof. Žáby v. 1400: *βέβλην' Ἀχιλλεύς δύο κύβω καὶ τέτταρα*, k čemuž dodává scholiasta: *ἐκ Μυρμιδόνων· πεποίηκε γὰρ αὐτοὺς κυβεύοντας.*

³⁸⁾ Aischylos Myrmidones frag. 127:

*τάδε μὲν λεύσσεις, φαίδιμ' Ἀχιλλεῦ,
δοριλυμάντους Δαναῶν μόχθους
οὗς . . . εἴσω κλισίας.*

První verš cituje Aristofanes v Žabách v. 992, a scholiasta dodává k tomu výslovně: *ἔστι δὲ ἀρχὴ αὐτῇ Μυρμιδόνων Αἰσχύλου*. Totéž tvrdí Harpokration p. 159, 8.

³⁹⁾ Fotios Lex. p. 344, 19, Suidas s. v. *ὄργεῶνες*, Harpokration p. 139, 4 uvádí, že slovo *ὄργεῶνες* ve smyslu *λερεῖς* přichází kdesi u Antimacha a v Aischylových Mysech.

⁴⁰⁾ Harpokration: *ὄργεῶνες δὲ εἰσιν οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἢ ἡρώων συνιόντες· ὀργάζειν γὰρ ἔστι τὸ θύειν καὶ τὰ νομιζόμενα δρᾶν (δρᾶν Stanley, rukopisy ὀρᾶν) ἤτοι παρὰ τὸ ὀρέγειν τὸ χεῖρε ἢ παρὰ τὰ ὄργια ἢ διὰ τὸ ἐν ταῖς ὀργαῖσι καὶ τοῖς ἄλγεσι τὰ ἱερὰ δρᾶν*. O těchto *ὄργεῶνες* důkladně pojednal Karel Bedřich Hermann: *Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen*² §. 7. pozn. 6.

v prologu nedaleko po slovech *ὡς Κάικε* . . . a že sluha Telefův pronesl je spatřiv blížiti se velekněze; možno však také jest, že jsou verše ty z další partie tragoedie, snad z počátku prvního epeisodia. Avšak první domněnka, již pronesl Welcker, zdá se býti pravděpodobnější. Tu by pak ovšem bylo třeba souditi, že prolog tragoedie byl dialogicky složen, poněvadž asi kněz na tato prosebná slova sluhy Telefova odpověděl a tázal se, odkud cizinci přichází, co jest účelem jich cesty, jaká jest vina Telefova a p. Telefos byl by zatím *παφὸν πρόσωπον*. Tak obdrželi bychom pro tragoedii naši velmi vhodnou a přirozenou exposici. Že tragoedie řecké častěji měly prolog dialogický, jest známo; z Aischylových tragoedií patří sem prolog Promethea, Sedmí proti Thebám a Eumenid.

Ovšem Hartung vykazuje fragmentu našemu místo jiné. Soudí totiž, že slova tato jsou slova chorého krále Mysie, Teuthranta, jenž hledá u kněží léků proti své chorobě. Toto mínění jest ovšem docela pravdě nepodobné a nevkusné. Zakládá se předně na hypotěsi zcela libovolné, neb odkud ví Hartung, že Teuthras vůbec vystoupil v této tragoedii? Odkud čerpal zprávy o chorobě Teuthrantově? Proti mínění Hartungovu dlužno také uvést, že nesmíme Aischylovi imputovati, že by byl uváděl na jeviště reky nemocné, kteří hledají léku proti chorobě své v prostředcích náboženských — docela jiného druhu bylo ovšem uvedení chorého Filokteta na jeviště. Něco podobného nebylo nikdy látkou tragoedie Aischylovy.

Naproti tomu hodí se fragment náš výborně na Telefa a sluha jeho. Telefos nemohl mluvití jsa vraždou poskvřen, proto mluví za něho sluha a prosí kněze o pomoc. Daleko přirozenější jest také, když Telefos hledá očisty v řece⁴¹⁾ než když nemocný Teuthras hledá léku proti chorobě své u kněze.

Třetí fragment z Mysů jest pouze jediné slovo: *Οἶος* (frag. 141), zachované u Stefana Byzantského p. 487, 5 s poznámkou: *πολίτην Τεγέας Αἰσχύλος Μυσοῖς*. Jest zde tedy jménem uvedeno tegeiské městečko Oios (neb Oion). Zdá se mi býti pravděpodobným, že městečko to bylo jmenováno v řeči nějaké (snad Telefova sluhy nebo Telefa samého, když byl již očistěn), v níž byla řeč o vraždě, kterou Telefos na strýcích svých spáchal; možno dokonce, že vražda sama udála se v tomto městečku, aspoň staří spisovatelé neuvádějí výslovně místa vraždy jmenujíce pouze všeobecně krajinu tegeiskou. Oios pak vskutku leželo ve krajině té.⁴²⁾

⁴¹⁾ Že voda dle názorů Řeků smyla každou vinu, dosvědčuje Euripides Ifig. Taur. 1193 (Kirchhoff): *θάλασσα κλύζει πάντα τὰνθρώπων κακά*, srovn. též Etymol. Mag. p. 127, 13. Naproti tomu skepticky praví Ovid Fasti II, 45, 46: *A! nimium faciles, qui tristia crimina caedis | flumine tolli posse putetis aqua!*

⁴²⁾ Oios leželo v župě Skiritis, jež byla částí krajiny tegeiské. Srovn. C. Bursian, Geographie von Griechenland, II. díl, str. 118 a 216 pozn. 3.

Tyto tři zlomky jsou jediné jisté zbytky Aischylovy tragoedie Mysové.

Ze zlomků nejistých vztahuje Welcker ještě dva fragmenty do tragoedie Mysové a sice především frag. 381. Dindorf, fragment to pouze nepřímý zachovaný v Etym. Mag. p. 118, 22: ἀπάργματα· λέγεται τὰ ὑπὸ τῶν τραγῳδῶν λεγόμενα μασχαλίσματα. ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ τοῦ φονευθέντος ἀκρωτηριάσματα. ἦν γὰρ τι νομικὸν τοῖς δολοφονήσασιν ἀφοσιῶσαι τὸν φόνον διὰ τοῦ δολοφονηθέντος ἀκρωτηριασμοῦ. Pak následuje ještě několik slov, která se vztahují k druhému zlomku, jež Welcker sem počítá, a která uvedeme níže.

Že zlomek tento (totiž slovo ἀπάργματα) výborně sem se hodí, jest patrné. Telefos asi vykonal, aby unikl poskvrně, hrozný tento akt na zabitých strýcích svých a vypravoval potom to knězi buď on sám (když byl již očištěn) anebo spíše jeho sluha. Možno jest ovšem také, že kněz tázal se Telefa, zda-li se již tímto způsobem od vraždy očistil.

Co se týká děsného tohoto aktu náboženského, sluší podotknouti, že vrahové odřezovali konce rukou a nohou těch, jež byli zabili, a že si je připevňovali pod paží, myslíce, že takovýmto způsobem pomsta jich nestihne.⁴³⁾ Za příklad uvádíme tato místa:

Klytaimnestra dopustila se ohavného tohoto skutku na mrtvole Agamemnonově dle Sofokleovy Elektry v. 444 nn., kde Elektra radíc Chrysothemidě, by zahodila obětní dary Klytaimnestřiny určené pro hrob otce jich, praví v. 442 nn.:

σκέψαι γὰρ εἴ σοι προσφιλῶς αὐτῇ δοκεῖ
γέρα τὰδ' οὖν τάφοισι δέξασθαι νέκυσ,
ὔφ' ἧς θανῶν ἄτιμος ὥστε δυσμενῆς
ἐμασχαλίσθη.

Sofokles, jak se zdá, následoval tu Aischyla, neboť u něho praví v Choeforách v. 439. chor k Orestovi: ἐμασχαλίσθη δ' (totiž Agamemnon) ἔθ' ὥς τόδ' εἰδῆς.

Jiný příklad jest u Apollonia Rhodského Argon. 1 477 nn., dle něhož Iason podobného skutku se dopustil na mrtvole nešťastného Apsyrtu:

ἦρας δ' Αἰσουλίδης ἐξάρματα τάμνε θανόντος,
τοῖς δ' ἀπέλειξε φόνον, τοῖς δ' ἐξ ἄγρος ἔπτυσ' ὀδόντων,
ἧ θέμις ἀνθέντησι δολοκτασίας ἰλάεσθαι.

⁴³⁾ Schol. k Sofokleově Elektře v. 445: εἰδότεσαν οἱ θρῶντες ξυφύλιον φόνον ἀκρωτηριάζειν τοὺς ἀναιρεθέντας . . . ὥσπερ τὴν δύναμιν ἐκείνων ἀφαιρούμενοι (ἵνα ἀσθενῆς γένοιτο πρὸς τὸ ἀντιτίσασθαι). ἐφόρον δὲ εἰς τὰς μασχάλας τὰ ἄκρα, ὃ καὶ μασχαλίσσαι ἔλεγον. Srovn. též Hesychios s. v. ἐμασχαλίσθη, Fotios p. 249, 19, Suidas s. v. μασχαλίσματα. K. B. Hermann: Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen² §. 23. pozn. 23.

Také ve frag. 561. (Nauck) z tragoedie Troilos zmiňuje se Sokles o uřezávání končetin lidí zavražděných.

Druhý zlomek, jež Welcker do tragoedie naší klade, jest fragment 344. (Nauck) zachovaný v Plutarchových Morálních p. 358 E:

ἀποπτύσαι δεῖ καὶ καθήρασθαι στόμα.

Plutarch dokládá zřejmě κατ' Αἰσχύλον. Ku zlomku tomuto vztahují se slova v Etymologicum Magnum shora uvedená. Na konec praví se tam totiž: ὅτι δὲ καὶ ἐγεύοντο τοῦ αἵματος (sc. οἱ δολοφονήσαντες) καὶ ἀπέπτυνον, Αἰσχύλος μαρτυρεῖ. Jsou to tedy, jak Plutarch a Etymologicum Magnum výslovně připomínají, slova Aischylova a vztahují se k očistování vrahů. Pokud nám obsah ztracených tragoedií Aischylových jest znám, možno slova ta pouze buď do tragoedie Ixion neb do tragoedie Mysové vztahovati. Z těch dvou tragoedií právem rozhodl se Welcker pro Mysy, jelikož Ixiona očistil Zeus sám způsobem obvyklým, totiž krví zabitých vepřů.⁴⁴⁾ Ostatně Ixion usmrtil tchána svého Deionea známým lstivým způsobem, že jej totiž hodil do jámy naplněné žhavým uhlím⁴⁵⁾ a tu ovšem nemohl krve jeho okusiti a ji vypliti.

Zajímavo jest srovnati fragment náš s místem Apolloniovým shora uvedeným. (Argon. A 478).

Co se týká místa, jaké měl asi zlomek 344. v tragoedii Mysové, soudí Welcker velmi pravděpodobně, že snad kněz řeky Kaiku, jenž měl Telefa očistiti, vykládaje mu způsob očisty, tázal se jej těmito slovy, nezameškal-li obyčejného prostředku očistovacího, okusil-li totiž krve zabitého a vyplil-li ji. (Dokonč.)

Liviana.

Napsal Robert Novák.

1, 12, 9: Ex equo tum forte Mettius pugnabat: eo pelli facilis fuit. Misto *fuit* navrhuje E. Grunauer (srvn. HJMüller Jahresb. 1883 v ZfdGW, str. 339) *potuit*. Než hledě k 41, 3, 7: 'egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secunda-

⁴⁴⁾ O očistě krví vepřů zmiňuje se též Aischylos frag. inc. 319: πρὶν ἂν σταλαγμαῖς αἵματος χοιροκτόνου αὐτός σε χάσῃ Ζεὺς καταστάξας χερσίν. Fragment tento vztahoval bych do Aischylova Ixiona, o němž srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 22. Zlomek Aischylův srovnati lze se slovy Orestovými v Eumenidách v. 283, 284: ποταίνιον γὰρ ὃν (sc. μητροκτόνον μίasma) πρὸς ἑστία θεοῦ | Φοῖβον καθαρμοῖς ἡλάσῃ χοιροκτόνοισι.

⁴⁵⁾ Preller, Griech. Myth. II³ str. 12.

norum amissa sua virtute recipiant, et recipi facile esse, si praeda occupati barbari subito opprimantur', nemyslím, že návrhu toho třeba bylo; srvn. též 35, 50, 1; 22, 8, 5; 25, 37, 18; Cic. de or. 2, 58, 236.

2, 65, 5: resistere primo obstinatis animis; deinde, ut obtinentes locum vires ferebant, audent ultro gradum inferre. *Ferebant* jest porušeno; v tom snášejí se všichni vydavatelé. Než dále navrhuji jedni za ně *refecerant* (Weissenborn), druzí *reficiebant* (Madvig). *Refecerant* zdá se mi se stanoviska palaeografického změnou snazší; ukazují k tomu, že touž chybu má V v 42, 32, 6, kde čteme stipendia *ferebant* místo, jak již ve vydáních jest, stipendia *fecerant*.

22, 14, 7. Pro místo to navrhl jsem v Listech těchto (X, 1883 str. 376) čtení: scandentem moenia Romanae coloniae Hannibalem taciti (laeti P) spectamus. Nyní uvádím za paralelu 42, 30, 7: haec sentientes certamina fautorum utriusque partis *taciti* ex tuto *spectabant*.

Ibd. 15, 1: Fabius pariter in suos haud minus quam in hostes intentus prius ab illis invictum animum praestat. Harant bez příčiny pochyboval o neporušenosti tohoto místa. *Pariter* tu položeno smyslem *pari tempore* (zároveň), jako 27, 17, 6: cum pluribus *pariter* dimicandum erat. Co do smyslu pak srvn. 44, 36, 3: sed tantus ardor in animis ad dimicandum utcumque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos quam ad hostis opus esset.

Ibd. 31, 5: ad mille hominum cum [iis] Sempronio Blaeso quaestore amissum. Tak psali mnozí vydavatelé po návrhu Douiatiově až po nejnovější dobu, ač již Ruperti pronesl mínění, že v *iis* tkví praenomen onoho Sempronia, totiž *Ti.* = *Tiberius*. Domněnky Rupertiovy zastává se nyní Frigell (*Prolegomena in T. Livii librum XXII, p. XLIII*) a dochází v tom souhlasu u HJMüllera (Jahresb. v ZfdGW 1884, p. 102) a u Zingerle, jenž čtení to již v text vydání svého (v Praze 1885) přijal. Aby domněnka ona ještě větší jistoty nabyla, podotýkám, že přepsání zcela stejné se nachází ve V 41, 12, 4, kde čteme: 'cons. *iis* Sempronio' místo 'consule *Ti.* Sempronio.'

24, 20, 10: nihil ibi violatum neque usquam via excessum est; apparebatque non id modestia militum aut *ducis*, sed ad conciliandos animos Tarentinorum fieri. K místu tomu poznamenává nyní M. Müller ve vydání Teubnerském (v Lipsku 1884) str. III: '(post *ducis*) excidisse videtur substantivum, fortasse *lenitate*'. I já měl jsem v podezření místo toto co do správnosti

textu, zvláště když *P* má místo *sed* čtení *usi*, kloně se k domnění, že jest čísti: non id modestia militum, *at ducis astu* ad conciliandos . . . Substantiva *astus* užívá Livius na př. 27, 20, 9; 28, 21, 10; 35, 14, 12; 42, 47, 5.

25, 7, 12 a násl.: custodiebantur in atrio Libertatis minore cura, quia nec ipsis nec civitatibus eorum fallere Romanos expediebat. hos crebris conloquiis sollicitatos corruptis aedituis custodibusque cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes occulti itineris factus profugit. Tak píše nyní Zingerle po návrhu Luchsově, jež mu tento soukromě sdělil; *P* má *aedituis duobus qui* (dle druhých *quit*), s kterýmž čtením dlouho nevěděli si vydavatelé rady. Nevím, kterými důvody návrh ten Luchs podporovati bude; sám schvaluje jej, uvádím proň Cic. in Verr. IV 44, 96: illi noctu facta manu armataque veniunt, fores aedis effringunt; *aeditui custodesque* mature sentiunt.

Ibd. 23, 5: non erat conloqui copiam, quia multorum animi suspecti omnium curam oculosque *eo verterant*. Tak píše i nejnovější vydavatel knihy této Zingerle po návrhu Bauerově místo čtení *P*: *cōverterant*. Před dvěma lety však navrhl O. Riemann čísti: oculosque *<eo> converterant*. Ukazují k tomu, že 42, 44, 4 ve *V* psáno *Haliartiorumque convenerat* místo *Haliartiorumque eo convenerat*, čímž Riemannova domněnka podpory dochází.

26, 26, 6: scire se frequentis Siculos prope urbem in villis obrectatorum suorum esse; quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina ficta ab inimicis vulgare, ut — ipse eis extemplo daturus senatum fuerit. Tak čte se nyní po návrhu hlavně Madvigově, *P* má místo *ficta* čtení *edita ficta*. Čtením uvedeným asi stěží čtení původní restituováno, neb jak se vysvětlí pak vznik rukopisného *edita*? Po mém mínění lze způsobem jednodušším místu pomoci, přestavením slov *edita ficta* či čtením: quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina *ficta, edita* ab inimicis, vulgare (obvinění smyšlená [tedy: klamná], sdělená od nepřátel, roztrušovati). Smysl jest tak zřejmý zcela vhodný. Marcellus nebrání Sikulům roztrušovati o něm žalob lichých, jež jim byli namluvili protivníci jeho. *Edere* smyslem 'pověděti', 'sděliti', 'oznámiti' jest, jak netřeba ani podotýkati, u Livia častý výraz; srovn. 44, 45, 10: Euandro Cretensi *editis* quae agi cum multitudine vellet, de templo descendit; 44, 37, 8; 45, 31, 9; 25, 9, 4; 30, 37, 7; 10, 27, 4; a j. *Ficta* položeno by tu bylo smyslem *falsa*, kteréž slovo u crimina nacházíme 45, 20, 9: orantes, ne nova *falsaque crimina* plus obesse Rhodiis aecum censerent.

27, 49, 2. V Listech těchto (X 379) hájil jsem čtení *regentis imperium vicissent* proti čtení M. Müllera *regentis im-*

perium sprevisse. Jestli *vicissent* oběma rukopisy (*P*, *Σ*) zaručeno i smyslem žádáno. Nové podpory dochází toto *vicissent* jedním místem Ammiana Marcellina, jenž leckde Livia napodobil, totiž 25, 1, 15: *et si ferociens animal vires exsuperasset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, conlisam sterneret plebem, vertebram, quae caput a cervice disterminat, ictu maximo terebrabant.* Že má skutečně místo Liviovo Ammianus tu na mysli, vysvětluje nade vši pochybnost z dodatku: '*exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre ita citius vitam huiusmodi adimi beluarum.*'

35, 3, 4: *novo milite . . . necdum noto satis inter se, ut fidere alii aliis possent.* Tak se nyní čte po návrhu Geleniově a vypouští *vix*, jež dříve před *fidere* ve vydáních bylo. Čtení Geleniovo pokládá však Harant v poslední době za nemožné, popíraje, že by se mohlo položit *satis ut* smyslem *tam ut*. 'Conecti eas (sc. voces *satis* et *ut*) posse tum demum appareret, si quis proferretur bonorum auctorum locus, qualis est hic Gelenianus, ubi Creveriana interpretatio adhiberi non posset, id est, ubi prae-posita esset negatio (*non satis ut*)'. Takový příklad mohl Harant při lepší pozornosti nalézt u Livia samého, totiž 29, 12, 7: *quem postquam quietum muros tantummodo tueri vidit nec satis fidens viribus, ut urbem oppugnaret.*

40, 48, 3: *ubi quod petebatur, sensit effectum.* Ed. Mog. má: *petebat is sensit*. Je-li *is* pravé, mohlo by se pomýšlet i na čtení: *petebat, <sat>is sensit effectum*. Srvn. 36, 45, 6: *postquam confessionem victis satis expresserunt*, 36, 34, 7: *cum satis pervideas*; 34, 13, 1 a j.

42, 14, 8: *quod cum non contigisset, libertate intemperanti invectus in regem, quod Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset . . .* Myslím, že bez příčiny odchylují se tu vydavatelé od rukopisného čtení *libertate intemperanti*. Madvig arci dí: *libertate invehi* dici nequit; než právě tvrzení to jest mi s podivením. Jestli *libertate* ablativus causae i znamená čtení rukopisné: 'ze (následkem) své prostořekosti (přímosti) nemírněji vyjel si na krále'. Pro onen ablativ srovn. 33, 10, 3: *paulisper novitate rei constituit signa*; 31, 37, 6: *nunc aviditate caedis intemperantius secuti*; 35, 48, 11: *provectus deinde intemperantia linguae in maledicta nunc communiter Romanorum nunc proprie ipsius Quincti*; 28, 23, 4. V příčině *invehi* srvn. 3, 48, 4: *si quo (i. e. patrio dolore) inclementius in te sum invectus*; 25, 10, 9: *in dominationem superbam Romanorum invectus*; 42, 9, 2: *multis verbis invectus est in praetorem*. Proto bude třeba vrátiti se ku čtení rukopisnému.

Ibd. 36, 2 a násl.: mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent; si impetrari a senatu posset, ut *ii* revocentur, regem de iniuriis, si quas sociis factas querebantur, arbitrato senatus satis facturum esse. Podezřelým zdá se mi tu *ii*; neb nevidím příčiny, proč by ve větě oné podmět pronominem měl zvláště vytýkán býti. Zdá se mi, že slůvko to z *ut* povstalo a že čisti jest: si a senatu impetrari posset, *uti* revocentur. Korruptela tato (*uti* = *ut ii*) i jinde nezřídka se vyskytá. Tvaru pak *uti* častěji užívá Livius, na př. 42, 57, 4: consilio dimisso signum extemplo datur, *uti* arma capiant.

Ibd. 59, 8: inter spem metumque tantae rei conandae. V Listech těchto (X 28) hájil jsem tohoto čtení proti Harantovi a podotkl jsem, že na *ac*, jež tu *V* po metumque má, není váhy hrubě klásti, ježto toto *ac* mohlo povstati z *metumquac*. Toho mínění jsem nyní tím spíše, ježto nacházím ve *V* 41, 20, 3 případ zcela podobný. Tam totiž ve *V* psáno aliosque *ac* ludificari místo aliosque ludificari.

Ibd. 62, 6: neque finiri bellum magnificentius quam ab tam memorabili pugna posse. Ježto má *V* místo finiri: *sinere*, čte Hertz *desinere*. Myslím, že finiri jest původním čtením; ukazují k tomu, že má *V* i 44, 31, 9 *sinituros* bellum místo finituros bellum.

Ibd. 67, 12 navrhuji: *ad* horum preces et quia hibernis...

44, 10, 4 myslím, že Livius psal: ne quis tam dementis imperii conscius extaret (*V*: existeret). V příčině *extare* srv. 44, 22, 6: quorum auctor nemo extabit; 26, 13, 16: Albam . . . a fundamentis prouerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum extaret.

Ibd. 10, 10: nec aliud quam ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis simul indignitate inritavit. Srovnávám se s HJMüllerem, pokládá-li alia za cizí přídavek, ježto jím vzniká výraz nesnesitelný, ale jinak vysvětlují původ jeho. Myslím, že opisovatel při desperatione přeskočil k nedalekému nec aliud.

Podobná chyba možná že jest i níže c. 16, 2, kde má *V* commeatus *rem p.* prospectos a kde Kreyssig a Hertz čtou: commeatus prospectos. Že by bylo *remp.* z následujícího *prospectos*, jak někteří se domnívali, povstalo, jest nepravděpodobno; nechť uváží vydavatelé, není-li i tu se domnívati, že opisovatel k předchozímu od commeatus zabloudil, totiž k c. 15, 3: adversus *rem publicam* (= *rem p.*)?

Ibd. 19, 10: ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis *imperio* ferrent. Závadným se mi zdá tu výraz *imperio*. Jednak očekáváme tu *imperio Romano*, jednak jest výraz celý zbytečným. Ježto dále se důraz na to klade, aby ta pomoc bez odkladu poskytnuta byla, bylo by velmi vhodné, kdybychom cosi podobného i tu měli. Srvn. § 12: quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemaeum et Cleopatram Romam venturos. Případá mi na mysl psáti: ut opem regno regibusque *impigre* ferrent. Srvn. 31, 7, 3: si Saguntinis obsessis fideque nostram implorantibus *impigre* tulissemus opem. K tomu dodávám, že 24, 20, 13 *impigre* porušeno v *P* v *in-priore*.

Ibd. 22, 16 (v řeči L. Aemilia Paula k lidu římskému): non sum is, qui non existumem admonendos duces esse. Po *is* má *V* ještě *que*, jež vydavatelé vypouštějí. Není-li toto *que* ditto-grafií následujícího *qui*, bylo by na snadě čísti: non sum is, *Quirites*, qui . . . Neb slovo *Quirites* častěji porušeno v rukopisech v *que*; tak na př. ve *V* 45, 41, 1 a v *P* 24, 8, 18 (suadeoque místo suadeo, *Quirites*), kde opravil takto čtení teprve nedávno Luchs.

Ibd. 26, 3: veniebant decem milia equitum, par numerus peditum et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Stranu *iungentium cursum equis* srovnává Weissenborn-HJMüller Sil. It. 4, 372: iunxere gradus. K tomu by vhodně se dodalo místo z Val. Max. 2, 2, 3: e peditibus lectos . . . veloci saltu iungere se equitantibus; srvn. též Livius 25, 34, 14.

Ibd. 34, 5: illos nihil quid futurum sit quaerere . . . debere. Ježto *V* má *quodid*, navrhuje HAKoch *quando id*, Madvig *quo die*, MMüller a Harant: *quo die id*. Nemyslím, že by v rukopisném *quodid* více tkvělo než *quid*; srvn. 45, 25, 9 si quid opus . . . esset, kde *V* má si *quodid* opus . . .; dále 43, 5, 4: tamquam ad aliud (*aliudid V*) gerendum abisse.

45, 16, 4: A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat; nequirit ire in provinciam, ad res capitalis quaerendas ex senatus consulto retentus. Před nequirit myslím že *at* vypadlo.

Ibd. 17, 7: in senatu quoque agitata sunt summa consiliorum (Weissenborn-HJMüller). Uvádím Amm. Marc. 19, 2, 1, kde asi naše místo napodobeno: agitatā summā consiliorum.

Ibd. 19, 6: adeo universos omnia et huic tribuere et illi vero negare. Z nedostatku příkladu, kde by, jako tu, *et — et —*

vero bylo, pochybovali mnozí, a s nimi i já (L. fil. IX 254), o pravosti *vero*. Než bude třeba asi předce uznati čtení rukopisné za neporušené: srvn. Cic. Qu. fr. 1, 1, 7: tibi *et* fuit hoc semper facillimum *et vero* esse debuit; id. pro Mur. 22, 45: hominem e civitate . . . exturbare, qui *et* per se *et* per suos *et vero* etiam per alienos defendatur; id. in Verr. IV, 35, 78.

Ibd. 23, 8: etiam apud vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur, et secessisse aliquando a vobis plebem nec in potestate vestra rem publicam fuisse. Místo *secessisse* má V: *secessionem*. Domnívám se, že v tom tkví: *secessi*<*sse*> *omnem* (= *ōnem*).

Ibd. 30, 2: regionatim commercio interruptis ita videri lacerata * * tamquam animali in artus alterum alterius indigentis distracto (Weissenborn-HJMüller r. 1881). O místě tom jsme již jedenkrát tuto (V 154) jednali; jako jiní, shledávali jsme tu mezeru i hleděli jsme doplněním *terra* místu pomoci. Než, je-li interruptis právě, lze způsobem jednodušším je zhojiti, totiž čtením: regionatim commercio interruptis *sua* videri lacerata tamquam cet. V příčině *sua* srvn. 42, 67, 5 dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus; 32, 8, 11; 28, 41, 8 a j. Návrh zpomenutý zasluhuje i proto povšimnutí, že se jím zbavujeme obtížného zajisté *ita* před tamquam položeného.

Ibd. 36, 1 čtu: haud sane (si V) quisquam procederet. Srvn. 34, 36, 2: *nec sane quicquam* eorum satis placebat tyranno; 34, 25, 10; 32, 16, 16; 24, 8, 13: *haud sane* cur ad maiora tibi fidamus, documenti *quicquam* dedisti; a j. v.

Ibd. 41, 6: aliarum deinde secundarum rerum velut proventus secutus. Srovnávám s místem tímto Val. Max. 5, 10, 2: cum in maximo *proventu* felicitatis nostrae, Quirites, timerem . . .

Ibd. 44, 18 . . . conscendisset. mire laetum ea benignitate in se populi Romani regem fuisse ferunt: munera sibi ipsi emi non sisse, filium iussisse donum populi Romani accipere. Čtení tu není úplně jisté; máť rukopis místo ea: *et ea* a místo mire *amire*. Jsou proto navrženy různé změny, než vesměs nepravděpodobné. Myslím, že jest rukopisné *et ea* pravé, ale na nepravém místě položeno t. j. že bylo původně na počátku věty, k čemuž ostatně i korrupturní *amire* ukazuje, mající poslední písmě původního čtení. Pak znělo by místo: *et ea mire* laetum benignitate in se populi Romani cet.

Příspěvek k některým otázkám týkajícím se Musea a knihoven alexandrijských.

Podává K. Cumpfe.

Kdo založil alexandrijské Museum, o tom nejsou badatelé stejné mysli; kdežto jedni pokládají Ptolemaia I. za zakladatele důležitého toho ústavu, přičítají druzí zásluhu tu jeho synu a nástupci Ptolemaiovi Filadelfovi; jiní konečně, jdouce prostřední cestou, kladou zařízení Musea v onu dobu, kdy Ptolemaios Soter vládl společně se svým synem (284—282). A. Baumstark připouští dokonce možnost, že již Alexander Veliký ústav ten v hlavních věcech v život uvedl (srov. článek Museum v Pauly-ho Real-Encyklopaedie der klass. Alterthumswissenschaft.)

Od té doby, kdy Parthey (Das alexandrinische Museum 1838), Klippel (Über das alexandrinische Museum 1838) a Matter (Histoire de l'école d'Alexandrie etc. 3 sv. 2. vyd. 1840) zabývali se důkladněji otázkou tou a prohlásili Ptolemaia I. za původce Musea, klonila se většina badatelů k témuž mínění; někteří však a mezi nimi zvláště Fr. Ritschl (Die alexandrinischen Bibliotheken str. 14) a Bernhardy (Grundriss der griech. Lit. 4. vyd. 1876 v I. díle str. 540) prohlašují se stále pro Ptolemaia Filadelfa.

Nejprve třeba upřímně vyznat, že nemáme zcela určitého svědectví o královském tom nadání, jež by s úplnou jistotou mohlo vztahovati se pouze k prvnímu neb druhému Ptolemaiovi; proto nemůžeme souhlasiti s apodiktickým tvrzením Matterovým (I. str. 80): Mais il est hors de doute que le Musée est l'oeuvre du premier de ces deux princes (totiž Pt. I.), ač doufáme novým a zevrubným výkladem některých míst dokázati, že možno založení Musea přičísti s největší pravděpodobností Ptolemaiovi I. synu Lagovu.

Athenaios, vyličiv, kterak Ptolemaios Filadelfos rozmnožil loďstvo, pokračuje V p. 203 e. (Meineke): *Περὶ δὲ βιβλίων πλήθους καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς τί δεῖ καὶ λέγειν πᾶσι τούτων ὄντων κατὰ μνήμην;*

Někteří vykládají slova: *καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς* ve smyslu „povolání, shromáždění učenců do Musea“; avšak ačkoli nelze upříti, že jest možno takovým způsobem nevyložit, ježto předmět k *συναγωγῆς* snadno se doplní, přece nevychází na jevo, že byl Ptolemaios Filadelfos zakladatelem. Athenaios chtěl zajisté, trváme-li při tom výkladě, naznačiti, že Filadelfos podporoval štědře vědu a její zástupce přijímaje (shromažďuje) je do Musea, kde mohli, zbaveni jsouce starostí vezdejších a podporování bohatou knihovnou, oddati se klidně vědeckému bádání a práci literární; proto pravil o témž králi

několik řádků dříve: *πολλῶν δ' ὁ Φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπονδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτιμῶς*. Kdyby byl měl v úmyslu vyznačiti jej jako zakladatele, byl by zajisté učinil to výrazy zřetelnými; neboť ze slov *περὶ πάντα ἐσπονδάκει τὰ κατασκευάσματα* zdá se vycházeti na jevo, že horlivě se staral o zařízení, která již byla; ostatně byl by to Athenaios tím spíše učinil, že se mu při líčení zásluh Filadelfových naskytla k tomu vелеvhodná příležitost.

Než svrchu uvedená slova Athenaiova mohou míti smysl zcela jiný; jest totiž zcela přirozeno přeložiti je takto: „O množství knih a zařízení knihovny a dopravení do Musea proč mám mluvit, ježto všickni věci tyto chovají v paměti?“

Velebí tudý Athenaios Filadelfa:

a) *περὶ βιβλίῳν πλήθους* — že skoupil a opatřil množství knih: tak vypravuje o něm I. p. 3 b, že dal přivéztí knihovnu Aristotelovu do Alexandrie a jiné knihy z Athen a Rhodu.

b) *καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς* — že knihovnu (řecký plural *βιβλιοθηκαί* značí často pouze jednu knihovnu) dal systematicky upravití, jak dovídáme se z Tzetzova úvodu k Aristofanovi a z Plautova scholia, jež obsahuje zlomek z něho přeložený (srov. Joannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomena edita et enarrata ab Henrico Keilio, Rhein. Mus. N. F. VI (1848) str. 108 a 243, a ve Fr. Ritscheli opuscula philol. vol. I. p. 197—237; Fr. Ritschl: Die alexandrinischen Bibliotheken etc. 1838 str. 14 a totéž otištěno v opusc. philol. vol. I. p. 14).

Víme ovšem z Plutarcha, že již Ptolemaios I. sbíral knihy na radu Demetria Falerského (Reg. et imperat. Apophtheg. p. 189 D Dübnerova pařížského vydání 1841), a je-li pravdiva zpráva Pseudo-Aristeova na str. 4, ¹⁾ shromáždil Soter přes 200.000 svitků; nicméně vhodné a systematické uspořádání jest zásluhou Filadelfovou, jenž ustanovil k obtížnému tomu úkolu celou řadu mužů způsobilých.

c) *καὶ τῆς εἰς Μουσείον συναγωγῆς* — Ptolemaios Filadelfos vykázal knihovně bezpochyby též zvláštní místnost v budovách musejních (srov. Ritschl str. 14); tím jakož i náležitým spořádáním stala se teprve snadno přístupnou, a mohlo se jí užívati s prospěchem při pracích vědeckých. Filadelfos zřídil také úřad bibliothekáře, kterýž nebyl ještě za Ptolemaia I., ač Demetrios Falerský měl dozor nad sbírkou královou; mimo to založil Filadelfos ještě druhou knihovnu v Serapeu, buď že místnosti knihovny musejní byly již přeplněny, buď že školy ve čtvrti Rhakotis vyžadovaly zvláštní knihovny.

Výklad, který jsme podali k místu Athenaiovu, jest co do stránky jazykové správným a co do stránky věcné úplně možným,

¹⁾ Bylo mi po ruce staré vydání: Aristee Historia LXXII interpretum. Accessere veterum testimonia de eorum versione. Oxonii 1692.

spočívaje na událostech docela zajištěných. Vychází pak z něho na jevo, že za krále Ptolemaia Filadelfa Museum již bylo zřízeno; téhož výsledku dochází se i výkladem prvním, takže slova ta svědčí v každé příčině spíše pro Ptolemaia I.

Taktéž místo Plutarchovo, jehož badatelé se dovolávali, není zcela určité (Non posse suaviter vivi sec. Epicur. k. 13 [p. 1095 D]): *Εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν τὸ μουσεῖον τούτοις συνέτυχε τοῖς καλοῖς καὶ βασιτικοῖς παραγγέλμασιν, ἃρ' οὐκ ἂν εἶπε τοῖς Σαίμοις· Ὡ Μοῦσα, τίς ὁ φθόνος; Ἀθηναίων γὰρ οὐδενὶ πρέπει ταῖς Μούσαις οὕτως ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολεμεῖν*. V pojednání tom snaží se Plutarchos dokázati, že není možno žítí příjemně dle zásad filosofie Epikurovy. Epikurus neschvaluje prý otázek a bádání vědeckých ani při hostině (*προβλήμασι δὲ μουσικοῖς καὶ κριτικῶν φιλόλογων ζητήμασι οὐδὲ παρὰ πότον διδούς χώραν*), ale přimlouvá králům vědy a umění milovným, aby raději si dali vypravovati vojenské kousky a šprýmy než λόγους περὶ μουσικῶν καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένων. Jako krále vědy milovného jmenuje mimo jiné Ptolemaia, jenž by k oněm krásným a krále důstojným radám dal odpověď: O Muso . . .

Výklad Plutarchových slov není snadný.

Pod Σαίμοις dlužno rozuměti Epikurovce, ježto jest známo o Epikurovi, že žil v mladém věku na ostrově Samu (srv. Klippel str. 79 poz. 2); καλοῖς καὶ βασιτικοῖς . . . pronášá, jak zřejmo, Plutarchos s ironickým úsměškem.

Ale slova pro nás nejdůležitější: *εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν* . . . připouštějí dvojí výklad; buďto Ptolemaios I, který . . . aneb Ptolemaios, který první . . . ; výklad první byl by přímým svědectvím, že Ptolemaios I. byl zakladatelem Musea, druhý pak nespovedil by ani pro Ptolemaia I. ani pro Filadelfa, ale byl by jen dokladem neurčitého citování starých, takže při množství králů z tohoto rodu později se nevědělo určitě, který to jest; nejistotu tuto dosvědčuje zřejmě Aelianos de anim nat. VIII. k. 4 (Hercher): *Πτολεμαίου (ὁπόστος δὲ ἦν οὗτος, ἐκείνους ἔρεσθε)* . . .

Než z důvodů vnitřních soudil bych, že Plutarchos měl při slovech těch na mysli Ptolemaia Sotera. Bylt Ptolemaios I. panovník v každé stránce výtečný, ovládaje své vášně, jimž Filadelfos přes jiné výborné stránky povahy své přece často podléhal, tak že osobnost Ptolemaia I. mohl Plutarchos vhodněji postavit proti přívržencům Epikurovým; mimo to spatřuji v ironických slovech *τοῖς καλοῖς* . . . narážku na rady Demetria Falerského, kteréž však týkaly se věci opravdu krásných a krále důstojných. Tak pomáhal Demetrios Falerský Ptolemaiovi I. při zákonodárství dle Aeliana Var. Hist. III k. 17 (Hercher): *καὶ ἐν Αἰγύπτῳ δὲ συνὼν τῷ Πτολεμαίῳ νομοθεσίας ἤρξε*, a radil mu sbírat knihy jednající o vladaření, jak vypravuje Plutarchos (Reg. et

imperat. Apophtheg. p. 189 D.): *Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ παρῆναι τὰ περὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας βιβλία κτᾶσθαι καὶ ἀναγινώσκειν.*

Že pak i Ptolemaios Soter účastnil se rád *κριτικῶν φιλολόγων ζητήμασι*, dosvědčuje týž Plutarchos na místě jiném (de cohib. ira k. 9 [p. 458 B]) vypravuje, kterak nejen z grammatika učinil si žert, ale i neslušnou narážku na svůj původ klidně snesl.

Příchýlnost Demetrioiva k Athenám trvala i po smutných zkušenostech jeho (Plut. de exsilio k. 7 [p. 602 A.]): *Οὗτος μὲν γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὴν φυγὴν . . . οὐ μόνον αὐτὸς ἐν ἀφθόνοις διῆγεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις δωρεὰς ἐπέμπευ*, i snažil se zajistě náchýlnost královi k městu tomu upevniti; proto povolával Ptolemaios I. odtamtud některé vynikající muže na svůj dvůr aneb byl s nimi ve spojení. Z této záliby Ptolemaia I. vykládám také výraz Plutarchův: *Ἀθηναίων γὰρ . . .*; král počítá se téměř k Atheňanům vynikajícím vzděláním a láskou k vědám a uměním.

Víme dobře, že výklad náš má nároky pouze na větší neb menší pravděpodobnost a nikoli na nezvratnou jistotu; a proto nedokazuje ani toto místo Plutarchovo zcela bezpečně, že Soter založil Museum; ovšem svědčí tím méně pro Filadelfa.

Avšak ještě z jiných věcí vysvítá značná pravděpodobnost, že již Ptolemaios I. zařídil Museum. Máme zprávy, kterak povolával vynikající muže na svůj dvůr; avšak totéž činil i jeho nástupce. Důležitější jest ta okolnost, že zařízení alexandrijského Musea podobá se v mnohé příčině zařízení filosofických škol řeckých; a tu snadno lze domyslit se, že Demetrios Falerský, důvěrný rádce a přítel Ptolemaia I., žák Theofrastův, jemuž přispěl k zařízení školy, přiměl krále, aby založením Musea dle vzoru řeckého poskytl učencům klidné a bezstarostné zатиší; mimo to stál sám Ptolemaios I. dle Diog. Laert. V, 37 (Cobetovo pařížské vydání) s Theofrastem v přátelském spojení.

Dále souditi můžeme ze zachovaných zpráv, že bylo Museum hned v prvních letech panování Ptolemaia Filadelfa v plném rozkvětu. Již slavný Kallimachos sepsal spisek nadepsaný „Museum“, a není příčiny, proč bychom pochybovali, že týkal se Musea alexandrijského, což Bernhardy (I str. 539) popírá. Vynikající tento muž, jsa bibliothekářem, položil, jak známo, svými *πίνακες* základ k historii řecké literatury a mohl sepsati stať o Museu, kteráž by dokazovala, že tento ústav byl již na vysokém stupni. O živém ruchu, jaký stěží bývá hned na začátku zařízení podobného ústavu, podává zajímavý doklad sillograf Timon Fliasský, jehož doba činnosti padá asi na r. 280 př. Kr., u Athenaia I p. 22 d:

*Πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Αἰγύπτῳ πολυφύλων
βιβλιακοὶ χαρακίται, ἀπείριτα δηριόωντες
Μουσέων ἐν ταλάρῳ.*

Ze všeho, co dosud jsme uvedli, patrna jest veliká pravděpodobnost, že založení Musea jest zásluhou Ptolemaia I, třebaš teprve za Filadelfa dospělo k nejvyššímu rozkvětu; více však tvrditi se neodvažujeme.

Slavná alexandrijská knihovna zastížena byla krutou pohromou v bitkách mezi Caesarem a odbojnými obyvateli. Parthey snaží se na str. 31—33 dokázati, že plameny nezničily místnosti knihovních, nýbrž že shořely pouze knihy, jež prý nalézaly se v té době jinde, buď že Caesar dal za příčinou prací opevňovacích knihovnu vykliditi, buď že chtěl knihy, jež prý za tím účelem již v dřevěných skladištích přistavních složeny byly, do Říma odvézt. S Partheyem souhlasí též Ritschl (Die alex. Biblioth. str. 29). Avšak místa starých spisovatelů dokazují s dostatek, že knihovna buď zcela nebo částečně shořela; ba není vyloučena možnost, že i Museum zachváčeno bylo zhoubným živlem, ač o poslední věci ničeho nevíme.

Caesar mluví pouze o shoření lodí (b. c. III, k. 111), ale Plutarchos (Vita Caes. k. 49) vypravuje zcela určitě: *ἡναγκάσθη (totiž Caesar) διὰ πυρός ἀπώσασθαι τὸν κίνδυνον, ὃ καὶ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην ἐκ τῶν νεωρίων ἐπινεμόμενον διέφθειρεν*. Parthey neuvádí ani místa Plutarchova, a ve zprávě Diona Kassia XLII, k. 38 (Imm. Bekker): *πολλὰ μὲν μάχαι καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοῖς ἐρίγοντο, πολλὰ δὲ καὶ κατεπίπρατο· ὥστε ἄλλα τε καὶ τὸ νεώριον, τὰς τε ἀποθήκας καὶ τοῦ σίτου καὶ τῶν βίβλων (πλείστων δὲ καὶ ἀρίστων, ὥς φασι, γενομένων) καυθῆναι* shledává doklad svého mínění, vykládaje *ἀποθήκας τῶν βίβλων* za sýpky, kde tenkrát knihy byly. Než *ἀποθήκαι τῶν βίβλων* neznamená zde nic jiného než *βιβλιοθήκαι*, jakož vůbec *ἀποθήκη* značí místo, kde se něco ukládá. S místy těmi v souhlasu jest Orosius hist. VI, 15 (Pauli Orosii presbyteri Hispani adversus paganos historiarum libri septem etc. recensuit Sigebertus Havercampus, Lugduni Batavorum 1767): *Ea flamma, cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum proximis forte aedibus condita, exussit*. Ve slovech těch shledává Parthey, že knihy byly na místě, kam nepatřily, ale dle nepředpojatého výkladu neznamenají nic jiného, než že plamen zničil množství knih, ježto byly uloženy v budově náhodou velmi blízké.

Že pak Orosius jakož i jiní spisovatelé (Seneca de tranquill. animi k. 9; Gellius VII, 17, 3 [Hertz]; Amm. Marcellinus 22, 16) nemluví o shoření knihovny, nýbrž o zničení velikého počtu knih, to nesmí vykládati se, jako Parthey činí, v ten rozum, že plamen nezasáhl knihovny; neboť spisovatelům dotčeným šlo především o to, aby vytkli množství svitků, které shořely. Proto čteme u Orosia hned dále: *singulare profecto monumentum studii*

curaeque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant; Seneka jmenuje 400 000 svitků (Fickert přijal v text čtení mnohých ruk. 40.000), aby mohl se svého hlediště polemisovati proti výroku Liviově „qui elegantiae regum curaеque egregium id opus ait fuisse.“ Seneka však podkládá Ptolemaïum pohnutku aspoň z části nepravou: Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria; immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparaverant. Též z Gellia a Ammiana Marcellina, kteří omylem nechávají celou sbírku alexandrijskou shořeti — Ammianus zaměnil mimo to knihovnu musejní s knihovnou v Serapeu — nevychází na jevo, co soudí Parthey; mimo to mluví oba o plenění města, čímž liší se od zpráv jiných. Čteme totiž u Gellia mezi jiným: Sed ea omnia (700.000 svitků) bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliariis incensa sunt, a u Amm. Marcellina: dum diripitur civitas sub dictatore Caesare. Snad vztahují se na knihovnu verše Lukanovy X, 497:

Nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed quae vicina fuere
Tecta mari, longis rapuere vaporibus ignem.

Též Florus mluví o spalení nejbližších budov II, 13, 59 (Halm): ac primum proximorum aedificiorum atque navalium incendio infestorum hostium tela summovit.

Avšak domněnka Partheyova jest ještě z jiných příčin pravdě nepodobná. Caesar byl v době té tak zaměstnán, že nemohl asi pomýšleti na odvezení knihovny; mimo to měl sotva úmysl zbavití Alexandrii největší její ozdoby, neboť chodil dle zprávy Appianovy po městě, divil se jeho kráse a naslouchal, stavě se mezi množstvím, filosofům, což mu prý zjednálo u obyvatelstva přízeň.

Parthey byl sveden k mínění svému tím, že nechtěl položití Museum s knihovnou bezprostředně k přístavu, kde byly dle popisu Strabonova jiné budovy; avšak není to třeba činiti; neboť mohla knihovna býti od břehu poněkud vzdálena a přece šířícím se ohněm z loděnic zachvácená, ježto opevnění, kteráž učinil Caesar, sáhala až k moři dle Diona Kassia XLII k. 37: *καὶ τὰ βασιλεια καὶ τε ἄλλα τὰ πλησίον αὐτῶν οἰκοδομήματα διετάφρευσεν καὶ ἀπετείχισε μέχρι τῆς θαλάσσης.*

Knihovna pergamská, čítající 200.000 svitků, kterou Antonius daroval Kleopatře (Plut. Vit. Ant. 58), byla základem nové knihovny; kde však byla tato uložena, není jisto; někteří myslí, že v Serapeu, jiní v Sebasteu, opírajíce se o Filona de virtute et legat. ad Caium k. 22 (v Lipsku u Tauchnitze 1852): *Οὐδὲν γὰρ τοιοῦτόν ἐστι τέμενος, οἷον τὸ λεγόμενον Σεβάστιον, ἐπιβατηρίου Καίσαρος νεὼς . . . κατάπλεως ἀναθημάτων . . . τέμενος εὐρύτατον στοαῖς, βιβλιοθήκαις . . .*; proto na-

zývá Göll Augusta obnovitelem knihovny i Musea, připouští, že též Museum částečně shořelo. (Das Museum zu Alexandria v 3. sv. Kulturbilder aus Hellas u. Rom 1872 str. 156.)

Po zboření Bruchia Aurelianem r. 273 po Kr. stal se nádherný chrám Serapidův, hrdě se povznášející ve čtvrti Rhakotis a chovající ve svých síních značnou knihovnu již od Ptolemaia Filadelfa založenou, střediskem pohanéské učenosti, jsa jakýmsi pokračováním starého Musea. Od té doby však, co vítězství křesťanství rozhodnuto za Konstantina Velikého, mohlo předvídati se, že poklesne brzy poslední bašta pohanství v Alexandrii přes veškerou úsilí horlivých jednotlivců udržeti víru odvěkou. Konečně dobyli křesťané, majíce k tomu svolení císařské, r. 389 velebného stánku Serapidova hájeného zástupem nadšených vyznavačů. Eunapios nadsazuje (Vita Aedesii p. 78 ed. Boissonade) ze svého pohanského hlediště, že zůstaly prý státi pouze základy: *Τοῦ δὲ Σαραπίου μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο διὰ βάρους τῶν λίθων* ale jak by potom mohl se tam zříditi ihned křesťanský chrám a martyrium dle svědectví církevních otců i s příbytky pro mnichy, jak tvrdí Eunapios na témž místě?

Proto jest pravděpodobno, že křesťané, dobývajíce Serapea, pobořili jen zevnější zeď a vyloupili poklady a náčiní chrámové, jak vypravuje Eunapios na témž místě: *Τοῖς γοῦν ἀνδριάσι καὶ ἀναθήμασιν ἐς τοσόνδε γενναίως ἐμαχέσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκων αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐκλεπτον*, ale hlavní budova s četnými sloupovými chodbami a nádhernými síněmi zůstala bez pochyby neporušenou.

Nás ovšem zajímá nejvíce otázka, co stalo se s knihovnou; a odpověď k otázce té jest velice důležitá k náležitému posouzení zprávy o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby, již mnozí badatelé vyhlásují za bajku.

Někteří (Klippel str. 250) domnívají se, že křesťané zničili při dobytí Serapea též knihovnu, odvolávajíce se k Orosiovi (VI k. 15), jenž viděl při pobytu svém v Alexandrii asi 20 roků po oné události prázdné schránky na knihy ve chrámech. Jakkoliv připouštíme Bernhadyovi (I str. 538), co již poznamenal Havercamp, že Orosius mluví po způsobu svém nejasně, přece patrně, že ve slovech jeho neděje se zmínka o knihovně v Serapeu, jak již poznal Matter I str. 326. Ježto pak dotčené místo Orosiovo jest dosti důležité, uvedeme je celé a pokusíme se je znova vyložit. In ipso proelio regia classis forte subducta iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monimentum studii curaeque maiorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant. Unde quamlibet hodieque in templis exstent,

quae et nos vidimus, armaria librorum: quibus direptis, exinanita ea a nostris hominibus, nostris temporibus memorent, quod quidem verum est: tamen honestius creditur alios libros fuisse quaesitos, qui pristinas studiorum curas aemularentur, quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quae extra quadringenta milia librorum fuisse ac per hoc evasisse credatur.

Z Orosiových slov vychází zcela zřejmě na jevo:

1. Že ve válce alexandrijské shořela knihovna v Bruchiu (musejní).

2. Jako důkazy dřevní horlivosti sbíratí knihy viděl Orosius ve chrámech schránky na knihy (Unde . . .) vyprázdňené křesťany; za vlády Theodosia I. opakovaly se přísné rozkazy plenití chrámy pohanské, ačkoli již dříve několik jich bylo pobořeno. Ježto pak byly při chrámech archivy s knihami, kterýchž křesťané jistě neušetrili, zvláště když byly nejvíce obsahu náboženského, mohl Orosius vidět schránky prázdné.

3. Orosius nemluví o chrámu Serapidově; ba on jest špatně zpraven o dějinách knihoven alexandrijských tvrdě, že mimo knihovnu v Bruchiu, jež shořela ve válce alexandrijské, jiné nebylo; proto nemohou se slova jeho vztahovati k zničení knihovny v Serapeu.

Taktéž Eunapiovo mlčení o knihovně, ač líčí zevrubně a s nadsazováním, jak křesťané loupili, jest charakteristické, neboť by byl sotva asi vyplenění a zničení knihovny tak znamenité mlčením pominul.

Zdá se tudy, že knihovna zůstala ušetřena velikých pohrom; a veliká tato pravděpodobnost stala by se neodvratnou jistotou, spadá-li líčení rhetora Aphthonia v dobu po dobytí Serapea, jak soudí s jinými Matter I p. 325. Z rhetorického popisu jeho v Progymn. k. 12 (Rhetores Graeci ed. Spengel vol. II) vycházelo by pak na jevo, že Serapeum náleželo i po dobytí od křesťanů k budovám nádherným, a že knihovna tam zůstala: *παρωκοδόμηται δὲ σηκοὶ τῶν στοῶν ἐνδοθεν, οἱ μὲν ταμίαι γεγεννημένοι ταῖς βίβλοις, τοῖς φιλοπονοῦσιν ἀνεργημένοι φιλοσοφεῖν, καὶ πόλιν ἅπασαν εἰς ἐξουσίαν τῆς σοφίας ἐπαίρουτες.*

Avšak domnění, že Aphthonios popisuje Serapeum, jaké bylo po zboření, jest přece jen nejisté; vždyť nevíme ani zcela určitě, popisuje-li vůbec Serapeum, ani kdy žil; obyčejně se soudí, že ku konci 3. a počátkem 4. století; dále může být popis jeho z větší části rhetoricky vyšperkován, a proto nemůžeme se k němu odvolávat.

Že však přes všeliké pohromy zůstala knihovna alexandrijská přece dosti bohatou, souditi možno z toho, že i po dobytí Serapea jmenují se mnozí učení muži, kteří žili v Alexandrii, zaměstnávané se spisovatelstvím; mimo to nalézáme u Suidy zaznamenáno, že rhetor Severus, žijící za panování císaře Anthemia (467—472),

do Alexandrie se odebral a tam ve filosofické prázdní život trávil, hojností rozličných knih bohatě jsa opatřen.

Proto také není příčiny, proč bychom pokládali zprávy arabských spisovatelů o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby za vymyšleny, byť byly jednotlivosti výplodem ohnivé, orientální obraznosti. Prosté faktum, že knihovna v Alexandrii shořela, jest zcela věrohodným; ale škoda, kteráž z pohromy té vzešla vědě a literatuře, není asi z mnohých příčin, o nichž nemůžeme se zde šířiti, tak značná, jak by na první pohled mohlo se zdáti.

Zpráva o papyrech nalezených v el-Fayyûm.

Napsal K. Cumpfe.

Z převelkého množství papyrových rukopisů nalezených před málo roky v el-Fayyûm¹⁾ (staré Arsinoi) dostala se větší část koupí arcivévody Rainera c. k. rakouskému Museu ve Vídni, kdež odborným znalcům poskytnuta možnost, probádati rukopisy ty a výsledky badání svého odevzdati veřejnosti; menší díl přišel do Berlína a něco do Londýna a Paříže.

Ze všeho zjevno, že vědecké výsledky budou pro vědu filologickou a historickou velmi bohaté, jakkoli nebyly posud všechny rukopisy probrány; avšak to již patrně, že spousta písemností těchto zaujímá dobu téměř 2000 let, a že zastoupeny jsou v ní rozličné jazyky a rozličná písma.

Posavadní nejhlavnější výsledky, jichž dopátrali se z rukopisů v c. k. rakouském Museu zvláště Karabacek, Wessely a Krall, podávám dle zpráv v časopise „Berliner philologische Wochenschrift“ r. 1884 čís. 11, str. 344; 21 str. 668; 27 str. 864; 50 str. 1590. Bohatý, tisíce a tisíce papyrů (ovšem většinou jen kusů) čítající nález, který učiněn byl v el-Fayyûm, jest tím zajímavější, poněvadž se mělo až posud obecně za to, že nebylo v provincii té literární a vědecké činnosti; než zmínka, kteráž se děje v několika listinách o divadle v Arsinoi, dokazuje, že obyvatelé byli přístupni požitkům literárním.

Z rukopisů řeckých jest zvláště zajímavý pergamenový zlomek Thukydidův, obsahující v 44 řádcích § 3. kap. 91 a § 1—6 kap. 92, VIII knihy; též nalezena část z IX knihy i scholia k ní náležející a pozoruhodná čtení. Podle písma náleží zlomek ten prý ku konci 3. století po Kr., a jest tudy velmi cenný, ježto nejstarší rukopisy Thukydidovy pocházejí z doby daleko pozdější; na několika místech poskytuje varianty posud neznámé.

¹⁾ Tak prý dlužno psáti slovo to, jak dokazuje H. Landwehr (Rhein. Mus. 1884 str. 106).

Zvláštní pozornost budí zbytky papyrového svitku obsahující posud neznámou polemickou řeč proti Isokratovi psanou úhledným alexandrijským krasopisem; též nalezeny zbytky z Homerovy Iliady (XI kniha), parafrase k IV knize Iliady, a krásně psané kousky svitků obsahující menší části z I, II, IV, VIII a XVII zpěvu Iliady; celkem 181 veršů. Dále přišlo se na zlomky aesthetického pojednání, o němž posud nic se nevědělo; potom nalezena filosofická rozprava, psaná ve slohu Aristotelově, dva zlomky nezachovaného eposu, z nichž patrně, že se týkají pověsti o Fineovi; zlomky trimetrů jakéhosi dramatika a genealogické pojednání. Mimo to jsou důležité části starého a nového zákona na papýru a pergamenu (4—6 stol.), mezi nimi Genesis, Jesaiaš, žalmý a evangelia.

Zprávami čerpanými z velikého počtu listin veřejných a soukromých, datovaných z 2. a 3. st. po Kr., zjišťuje se řada událostí na poli historickém a archaeologickém, neboť zachována téměř nepřetržitá řada listin římských a byzantských císařů, mezi nimiž zvláště zastoupeni jsou: Trajanus, Antoninus Pius, L. Verus, Markus Aurelius, Septimius Severus, Geta, Caracalla atd.; z jednoho papýru může se zcela bezpečně určití nastoupení císaře Maximina Thraka posud sporné.

Mezi řídkými latinskými papýry nalezly se dvě kvitance písaře Sergia z r. 398 po Kr.; jsou to prý nejstarší latinské datované dokumenty, kteréž se vůbec znají. Jiná dobře zachovaná listina z pátého století obsahuje ukaz správce provincie, jímž poroučí se čtyřem vojákům páté legie, aby o slavnosti velkonoční v Arsinoi přislubovali, za kterouž službu vykazuje se jim zvláštní odměna.

Ve sbírce vídeňské jsou dále zastoupeny papýry hieroglyfické, hieratické, demotické a koptické se třemi nářečími. Mezi těmito písemnostmi vyniká hieratický list, téměř 3000 let starý; nejvíce jest koptických papýrů, obsahujících listy a právní listiny z druhé polovice prvního tisíciletí našeho letopočtu. Mezi koptickými papýry mají velikou cenu některé kusy, obsahující překlady z bible nářečím středoegyptským, dále list pergamenový ze starého osmerkového vydání knihy Ruth v nářečí sahidském atd.

Ve velkém počtu arabských papýrů zachovala se úřední listina z 30. roku hedžry t. j. 650. po Kr.; byla tudy listina ta psána za kalifa Osmana, 18 roků po smrti Mohamedově a 9 roků po dobytí Aegypta Araby; dále zlomek z 54. roku hedžry, kdy ještě žili mnozí učenníci Mohamedovi; dále jest zajímavý úřední dosazovací list pro berního ředitele v Aegyptě z 90 r. hedžry; kusy tyto jsou nejstarší známé datované dokumenty islamu a důležité pro dějiny písma. Vedle množství jiných důležitých kusů vyniká ve sbírce arabských rukopisů celá řada (přes 155) písemností z papíru bavlněného a to od počátku 8. století, kdy tato

látky psací byla nalezena, až do r. 953. po Kr. Zajímavý jest též deset malých, částečně ještě hlíněnou pečeti opatřených arabských psaní z r. 812. po Kr., v nichž jakýsi ředitel berní objednával svitky papýrové; z listů těch vysvitá, že svitek papýrový 2 m. délky a 60 cm. výšky stál asi 1 zl. 40 kr. Konečně nalézají se tam i písemnosti perské z r. 615—618, psané buď na papýru neb pergameni a kožích, taktéž přišlo se na papýry hebrejské.

Z berlínských papýrů jmenují dle zprávy Landwehrovy v časopisu svrchu uvedeném čtyři listy pergamenové obsahující část Euripidova Hippolyta; dále zlomky řeckého eposu v hexametrech, zlomek analytik Aristotelových a list z rhetorského slovníka.

Nálezy berlínské jsou též důležité pro dějiny starého knihovnictví, neb se našel papýrus v knihovém formátu, čehož bylo dosud málo dokladů.

Kdo by přál si obsírnějšího poučení o nálezů samém, toho odkazujeme ku spisku vydanému od Karabacka: Die Theodor Graf'schen Funde im Aegypten. Wien, Gerold 1883.

Přípona participia perfecti activi.

Od Jos. Zubatého.

V Kuhnově Zeitschrift für vergl. sprachf. XXVI, str. 329 sld. uveřejnil J. Schmidt obsírné pojednání o této příponě, jež na základě nejnovějších výzkumů jazykozpytných jest rozhodně velmi platným příspěvkem ku poznání flexe participia perfecti a flexe stupňovaných kmenů vůbec. Dle výsledků práce této (str. 355) doplněných ještě pozorováním Schulzeovým v témže časopise XXVII, str. 549¹⁾, mělo prvotně ku př. participium perfecti kořene vid tuto trojí formu, podmíněnou místem přízvuku: veidvêns (ku př. nom. sg. veidvêns acc. sg. veidvêns_a a j.), vidves —²⁾ (ku př.

¹⁾ Totéž stupňování v kořeni (*Feidwās = Fidvā*), jehož řecké doklady uvádí Schulze l. c., nalézáme sporadicky i v jazyce Avesty: vavanvāo nom. sg., ale gen. pl. vaonušām (z *vavnušām, jako ku př. gen. pl. ašaonām ašāunām vedlé acc. sing. ašavanem). Tak snad i od kořene vač tvořeno bylo participium perfecti *vavakhvāo, gen. *vaokušō (doložití lze jen dat. sing. vaokušē); pod. nalézáme od kořene jat v zeslabené formě odvozeniny jaētusičča, jaētustema. Gen. pl. part. perf. slovesa ačti zní aonhušām vedlé aihušām; bezpochyby jest i toto střídání vyložití z bývalé existence dvou kmenů silného aonhvāo- slabého aihuš-.

²⁾ Kmen -ves- (-vet-) nikde se nezachoval, všude přešlo -e- vlivem -v- v -o-. Na jisto však vidím odvozeniny participia perfecti (-vesja-) v lotyšských plur. tantum gr'uveši gr'ueši (schutt Bielenstein, verhärteter, gefrorener Koth Ulmann; srv. gr'ūt, sřítiti se), kruveši

gen. sg. vidvesós, loc. pl. vidvetsá), vidus — † (ku př. dat. pl. vidusbhióms, gen. sing. fem. vidusiás, komparativ vidusterós). Nade všechnu pochybnost schema toto ovšem povznešeno není; zejména rozdíl mezi středním kmenem vidves † a nejslabším kmenem vidus — † tak, jak ho činí Schmidt, nalézá velmi málo potvrzení ve skutečných formách jazykových, jež v pojednání jeho jsou sebrány se znamenitou pílí: a přiznávám se, že běžná nyní v jazykozpytě metoda, dle několika úkazů jazykových vystaviti zákon zvukoslovný (v tomto případě jedná se o Schmidtův zákon o dlouhých slabikách, jež prý se krátí, posune-li se přízvuk o jednu slabiku, úplně pak mizí, posune-li se o dvě slabiky dále; viz KZ. XXV, str. 35.) a vše, co zákonu tomuto ve skutečném materiálu jazykovém se přičí, přičítati na vrub analogie, či jak dnes se obvykle říkává, formální asociace, činí na mne dojem něčeho, čemu v logice se říká *circulus vitiosus*. Než o věci této těžko jest mluvit, pokud stav vědomostí našich jazykových nedovoluje nám dokázati ani, že hlavní princip německé školy moderní, princip slepé a neomylné moci zvukoslovných zákonů, jest oprávněn, ani ukázati, že jest jenom přechodním extremem, v nějž uvedla jazykozpyt přirozená reakce proti libovůli, s jakou sobě vedla škola Boppova-Schleicherova u výkladu flexe indoevropské, a že existovaly i zvukové změny sporadické, neprovedené jazykem důsledně.

Obmezím se v těchto řádcích tedy jenom na věci, které lze posuzovati bez rozhodnutí této principiální záhady, které ovšem pak snad k rozhodnutí tomu aspoň poněkud mohou přispěti.

I.

Schmidt ve jmenovaném pojednání ani slovem se nezmínil, že vedle slabých kmenů s -us nalézáme i nepochybné tvary s -ūs. Máme-li pro řečtinu předpokládati ve tvarech, z nichž vzniklo *ιδυία ιδυιοι* (*βιδεοι βιδυιοι* Ahrens II, 47, Brugman KZ. XXIV, str. 83) -ū- či -u-, tedy *vidūsia- či *vidusia-, rozhodnouti nelze (ač *βιδεοι* mluví tuším ve prospěch -ū-); jest nám tedy řečtinu v příčině této nechati úplně stranou. Na jisto však nalézáme tvary s -ūs-, ovšem přešlé v deklinaci kmenů na -a, v jazyce staroindickém. Jest to předně ve starém slově emūšā- (emūšām ČBr. XIV, 1, 2, 11) vedle emūšā- (emušām RŠ. VIII, 66, 10), označujícím kance, odvozeném z kořene am (zuřiti a pod.). Už akcent (jako dle pravidla dávno známého u odvozeniny sekundární od kmene souhláskového očekáváme) na -ā- by

krueši (der den weg holperig machende gefrorene Koth; srv. kr'aut hromaditi, lit. krauti, slv. kryti) půveši pūeši (eiter, moderndes, modernde späne; srovn. pūt, lit. pūti, hniti), Bielenstein, Lettische sprache I, 265.

měl zabrániti, aby emūšá- nebylo posuzováno jako některé vedské a epické silné pády participia perfecti, přešlé v analogii pádů slabých (čakrúšam prošúšam ábibhjušaḥ vidušan vidušaḥ nom. pl. Lanman, Jour. of the Americ. Or. Soc. X, str. 511; Bollensen, Grammatisches aus dem Mahābhārata Leipzig 1884, str. 14). Petrohradský slovník vyčítá tvaru emušám nepravý akcent a emūšám jest mu holou skomoleninou, zcela dle metody moderní vedské filologie, jež snaží se vymýtit z ved vše, čemu nerozumí. A přece emūšá- nalézá jakožto a-ová odvozenina participia perfecti dokonalou ochranu ve vlastních jmenech Mīdhuša- Devamīdhuša- (Lanman l. c.), dlouhé -ū- pak (ÇBr.) ve známém slově vidūša-ka- (žertovná osoba indického dramatu, vtípaček; zlehčující deminutivum kmene *vidūša-, s nímž srovnaj avestské vīthuša eibjačča).

Nepochybné doklady dlouhého -ū- nalézáme dále v jazyce Avesty, sporadické ovšem jako participium perfecti vůbec v této památce. Je to instr. pl. dadūžbīs (s passivním významem, creatis) Jç. 58, 6 a ženské tvary apipjūšīm apipjūšinām Vd. 15, 8. Jt. 24, 50 (apipjūši = nondum lactans; ved. pipjūši). Kdyby tvary ty byly náhodou se zachovaly v literatuře vedské, zajisté by nebyly ušly osudu, jenž stihl emūšám. Nejistý jest ablativ zizījūšaḍ (v. l. zizījušaḍ).

Jako zachovala germanština participium toto jen jako jméno (got. bērusjōs rodiče, veitvōds = *Feidōs* svědek, Bühler, Orient und Occident II, str. 341, ags. ēgesa ēgsa sts. ēcso, majitel = got. *aigusja, Möller KZ. XXIV, str. 447) a jako v uvedených shora dokladech sanskrt si utvořil z prvotních participií perf. jména, tak i slovanština užívá mimo známá participia -ъs-ová tvarů s participiem tímto nepochybně souvislých jako jmen. Ovšem že smíme očekávat zde, poněvadž souvislost jich s participií jistě již dávno se zatemnila, i tvary od vlastních participií poněkud odchylné: a důležité jest, že tu nalézáme střidnice za -ū- i za -ū-. Počítám sem jména, odvozená příponami -ochъ (*-usa-: č. vrtoch, smrđoch atd., r. ědocha obirocha proidocha atd. Miklosich Vergl. gr. II, str. 289); -ošъ (*-usja-: stb. kokošъ ib. 343); -usъ -uchъ -ychъ (*-ūsa-, jako v emūšá- vidūša-: pol. derus, stb. sopuchъ, nsl. ogleduh sleduh smrduh atd. ib. str. 289, 250, 327, 328); -usъ -ysъ -ušъ -yšъ (*-ūsi- -ūsja-: pol. lizus mizgus bzdyś, nsl. šipuś, mr. klikuś, r. klikuša kvakuša, bělor. najdyś znajdyś primyś r. obmėnyś otpadyś atd. ib. str. 327, 328, 343—346). Slovesný význam tvarů těchto jest hravě ukázati: ovšem že mají význam z pravidla nikoliv minulý, nýbrž trvale přítomný, jako participium perfecti nesčíslněkrátě v řečtině i v sanskrtě. Trpný význam tvarů na -yšъ nalézá analogon ku př. v av. dadūs- dadus-. Ostatně původně sem patřily asi i sekundární odvozeniny těmito příponami (jichž doklady viz u Miklosiche na dotčených místech), jež

ovšem analogickými útvary znamenitě se rozšířily; tak na př. slepýš (srv. mr. slipucha, r. slěpusja) má zcela na snadě slovesný význam „osleplý“.

Tím tedy rozšířila se nám řada stupňová kmene našeho o jeden člen: 1. -vēs-, 2. -ves- (-vet-), 3. -ūs-, 4. -us-. Podlé theorie Schmidtovy (jenž sice nestojí na samém křídle mladogrammatiků, avšak přece v podstatě pracuje dle jejich principů) i střídání -ūs- -us- budeme muset uvést na vliv akcentu. A podlé toho mohli bychom konečně modifikovati citovaný jeho zákon zvukoslovný o vlivu přízvuku na dlouhé samohlásky ještě doplnkem: „avšak slabiky -v ā- (-j ā-)³⁾ seslabují se bezprostředně před slabikou přízvučnou ve -va- (-ja-); postoupí-li přízvuk o slabiku dále, stahují se v -ū- (-ī-), které se opět krátí, postoupí-li přízvuk ještě dále“. Dle toho pak bychom měli kmeny participia perfecti tyto:

1. vidvēs (nom. sg. vidvēs, acc. sg. vidvēnsam, nom. pl. vidvēnses atd.);

2. veđves — (gen. sg. vidvesós, instr. sg. vidvesé, loc. pl. vidvetsú atd.);

3. vidūs — — (dat. pl. vidūsbbiōms, gen. sg. femin. vidūsīs, kompar. vidūsterós atd.), a konečně

4. vidus — — (na př. v některých pádech odvozenin, jako tvaru ženského, komparativu a superlativu, odvozenin a-ových a pod.).

„Tento čtyřstupňový kmen pak ovšem (podlé zkušeností nabytých u jiných kmenů stupňovaných) obstát nemohl; zmocnila se ho snaha po jednotě paradigmát jednotlivých, a ta promíchala jednotlivé stupně kmenové tak důkladně, že jenom s nouzí (viz Schmidtovo pojednání) dovedeme v zachovaném materiálu jazykovém rozeznati i jen tři kmenové stupně.“

Kalkulace tato by byla úplně v duchu moderní německé školy jazykozpytné (ovšem, si duo faciunt idem, non est idem, jak dovedou mladogrammatikové se ozvati, dojde-li někdo obojetnou jejich methodou k výsledkům, které se jim nelíbí; viz KZ. XXV, str. 7.¹⁾), a participium perfecti by ani nebylo jediným čtyřstupňovým kmenem, jsou-li náhledy Schmidtovy o kmenech -ān-ových oprávněny (KZ. XXV, str. 30); viz násl. Nedovedu se však ubrániti mínění, že podobné odvažování zvuků, které musí krok za krokem teprvé měněním fakt dodávati svým výrobkům života, je asi podobným experimentováním, jako kdyby přírodozpytec nějaký v pracovně své na papíře kombinoval dle svých zákonů atomy, prvky, buňky a co všecko, a kdyby vše, co by se přičilo jeho schematům, jinými slovy, čemu by nerozuměl, problašoval hned za neorganickou abnormitu. Tím nechci říci, že by princip vlivu akcentu u výkladu stupňovaných kmenů nebyl

³⁾ Píši -v ā- (-j ā), protože se nejedná o povahu a-ové souhlásky.

na místě; jsem přesvědčen, že stupňování toto a stupňování vůbec v skutku je právě dilem přízvuku a považuji právě za největší zásluhu jazykozpytu posledních dob, že princip onen, jež zakladatelé jazykozpytu pouze tušili, dokázali ku plné evidenci: obávám se však, že konsekventní provedení principu toho, nepřipouštějící nikde pro předhistorickou dobu jazyků našich nijakých odchylek, zplodí v krátké době chimaery, které v ničem nezadají chimaerám, k nimž vedlo důsledné provedení vedoucího principu školy Boppovy-Schleicherovy (principu o souvislosti významu slovních tvarů s jich vnější podobou), chimaerám, které dnes budi leda úctu, jaká sluší konečně každé důslednosti, v něž však dnes ani žáci školy oné nevěří. To jest příčinou hlavní, proč kolísání kvantity -ů- v naší příponě mám za kolísání, jež nemá s přízvukem nic dělati.

Ještě kdyby kolísání to bylo naléztí jenom zde. Schmidt sám uvádí v pojednání o příponě komparativu (KZ. XXVI, str. 382 sled.) ještě jiné případy téhož kolísání (totiž kolísání -ů- -i-, -u- -i-) a vykládá si je právě dle svého zákona, vlivem přízvuku; důkaz, že moje kalkulace nahoře je skutečně psána v jeho duchu. Sám ovšem musel přiznati (str. 383), že theorie jeho tu stojí úplně mimo solidní basis skutečného materiálu jazykového; ještě zřejměji vysvitne to však, přihlédneme-li ke střídání tomu bedlivěji, než učinil on, a to budiž nám dovoleno v následujících řádcích, v nichž se však obmezíme pouze na -i- -ů- vzniklé z jã vã.

II.

1. Brugman vyslovil první s plnou jistotou mínění, že příponou akkusativu sing. kmenů mužských a ženských je pouze -m, a to u všech kmenů, souhláskových i samohláskových (v Curtiovyh Studien zur griech. und lat. Grammatik, IX, 307). A v skutku: áçva-m agní-m paçú-m *ušás-m (prý ve ved. ušám a p.) je sestavení svou jednoduchostí a stejnoměrností tak se zamlouvající, že nutně muselo naléztí hojně souhlasu, zejména u všech lidí, jimž nominalní kmeny, jak si je utvořili indiští grammatikové z účelů čistě praktických, mnemotechnických, jsou útvary, z nichž i ve skutečném vývoji jazykův indoevropských nominalní naše flexe se vyvinula. O áçva-m té chvíle mluvití, vyžadovalo by celé samostatné pojednání o a-ových kmenech a jich historii vůbec; o *ušasm těžko mluvití bez polemiky proti chloubě moderního jazykozpytu, učení o nasalis sonans, která rovněž vyžaduje místa většího, než lze dáti pouhé episodě (pokud nebudu moci sám zevrubněji vyložiti stanovisko své v této důležité věci, odkazuji na článek Kögelův Gegen nasalis sonans, v Paulových a Brauneových Beiträge VIII, 102 sled., s nímž zejména co se týče druhé jeho polovice skoro úplně souhlasím); zatím posvítíme

si jen na akkus. sing. kmenů -i-ových a -u-ových, jež s problémem naším jest ve spojení dosti těsném.

Acc. sg. -im -um tedy prý vzniklo připojením holého akkusativního -m ke kmenovému -i- -u-. Tento výklad tříští se úplně o avestské akkusativy -im -ūm (ačtim, ašim, abūm, tanūm atd.). Toto -im -ūm nemohlo vzniknouti patrně z něčeho jiného než z -i-am -u-am.⁴⁾ Vedle tohoto -im -ūm pak nalézáme od těchže kmenů na -i- -u- i koncovku -im -um. Jaký stín zvukoslovné, fysiologické oprávněnosti můžeme nalézt na tomto střídání? A dále: i kmeny na -ja- -va- tvoří pád tento týmž způsobem, majíce v něm koncovku -im -ūm vedle -im -um; tedy opět se střídá -i- -ū- patrně stažením z ia ua vzniklé beze všeliké zřejmé příčiny s í ū (na př. akhtim, vaedhim, aghrim vedle ainim — stpers. anijam gāth. anjēm, džūm vedle džum, haurum). Sanskrt, jež vůbec jest jazykem již v nejstarších dobách daleko vyrovnanějším než jazyk Avesty, kolísání toto záslovné mezi (-jam -vam) -im -ūm -im -um vyrovnal tak, že udržela se koncovka, která blíže stála běžnému nominativu: (an-jam, ačvam), u kmenů s nominativním -ī- -ū- -iam -uam -im -ūm (ale i ábhīruam ṚS. VIII, 46, 6 k nominativu ábhīruḥ), u kmenů s nominativem na -iḥ -uḥ pak -im -um. Formální asociace tu skutečně udělala v jazyce staroindickém konec dřívějšímu střídání: avšak toto střídání bylo zcela nahodilé, aspoň pokud vidíme, nijakým zákonem nespůsobené.

Acc. pl. těchže kmenů v sanskrtě má koncovky -iaḥ -jaḥ -iḥ (u jmen rodu mužského i -in) -uaḥ -vaḥ -ūḥ (-ūn; Lan-man Jour. of the Americ. Or. Soc. X, str. 394 sld. 415 sld.): -ī- -ū- patrně jest tu staženo z -ia- -ua-. V Avestě proti těmto koncovkám nalézáme -is -ūs vedle -is -us (ku př. gairis, ārmaitis, aidjūs, peretūs, ākhtis, paōiris, gātus, dañhus), řidčeji nestažené -jō -vō (nāirjačča, tanvō). Kde jsou zákony, jimiž se střídání toto řídilo? I nominativ pl., ač-li není ovšem kmenovým stupňováním koncovka -ajas -avas, jeví totéž kvantitativní kolísání v Avestě proti stejnoměrnému indickému -iaḥ -iḥ -uaḥ -ūḥ. Totéž platí o nom. acc. dualis, v sanskrtě (vā) -ū -ī, v Avestě ū- ī-.

A naopak zase nalézáme v koncovec instrumentalu plur., jež bezpochyby prvotně byla totožnou s koncovkou dativně-ablativní (viz latinu, která má -bus -bis bez rozlišení funkce), v Avestě dlouhé -bis vedle skráceného -bis, v sanskrtě však nalézáme jedině zkrácené toto -bhiḥ.

„Nuže,“ odpoví mladogrammatik slovy starého Jāsky, „může-liž pak sloup za to, že ho slepec nevidí? Bezpochyby i toto kolísání záslovné kvantitativní v -is -ūs -im, jehož naprosté uznání by vyžadovalo důkladnou revisi našich zvukoslovných zákonů, zakládá se na nějakém zvukoslovném zákoně, jehož my bohužel posud ne-

⁴⁾ Dialekt gāth také ku př. má tanvēm m. tanūm.

známe. Což říkalo-li se ku př. v instrumentale plur. u kmenů, jež oxytonovaly koncovku, -bhīs, u kmenů v pádě tomto barytonových -bhīs? Celý rozdíl mezi sanskrtem a jazykem Avesty pak redukuje se na to, že z tohoto prvotně zcela organického kolísání kvantity povstal v Avestě bezuzdný (aspoň jak se zdá) zmatek, v jazyce indickém pak že všemocná analogie z dvou rovnoprávných variant dopomohla jediné ke konečnému vítězství.“ Odpovíme k tomu, ne snad, že podlé všeho koncovka -bhīs prvotně měla vždycky přízvuk (poněvadž toho na jisto nevíme), ale, že střídání záslovné kvantity nalézáme v témže jazyce v těchže slovích, která přece podle vši rozumné logiky podléhala těmže zákonům zvukoslovným.

Celý svět uznává vedské infinitivy na -tavāi za totožné s -tave (srv. ku př. étavāi étave, ótavāi ótave, gāntavāi gāntave atd.). Zde ovšem jest na snadě, že zkrácení -āi v -e jest podmíněno ztrátou přízvuku na koncovce. Také pochopujeme, jestliže místo infinitivní koncovky -e v jednoslabičných infinitivech nalézáme -āi (ku př. khjāi, dāi, māi, jāi, sjāi, vedlé dṛcē bhudžē atd.; Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 55 sled.); vždyť jednoslabičná slova velmi často vzdorují změnám, jimž podléhají ve svých koncovkách slova víceslabičná, jakož vidíme ku př. na jednoslabičných pronominalních tvarech litevských, lotyšských nebo německých proti shodným s nimi víceslabičným tvarům jmenným. Avšak proč se mohlo říkati vedlé dāi i dé, vedlé māi i mé, vedlé dhāi (ve vajodhāi) i dhé? Totéž přece kolísání záslovné kvantity, pro které nikdy se nemůže podařiti nalézti nějaké zvukoslovné odůvodnění. Sem počítáme i infinitiv na -adhje, jež jednou (TS. I, 3, 6, 2: gāmadhje) nalézáme vedlé přecháštěných infinitivů na -adhjāi (srv. Ludwig, Rigveda IV, str. 150); není ovšem nic lehčího, než prohlásiti gāmadhje za chybu (ku př. Whitney, Sanskrit Grammar § 976): hůře jest však, jako vždy v podobných případech, ukázati, jak se tato „chyba“ do indického textu jenom dostala.

Předložky a adverbia v sanskrtě tvoří komparativy koncovkou -tarām: ku př. prá, ku předu, pratarām více ku předu. V hymnech Ṛgvedy však místo tohoto -tarām důsledně nalézáme -tarām, tak pratarām (tak strofu RS. X, 18, 3. čteme v Tāit. ār. VI, 10, 3. s variantou pratarām, s touže variantou RS. X, 126, 8. v TS. IV, 7, 15, 7.), parātarām, vitarām, parastarām, avatarām, vesměs vedlé -tarām jiných památek; jedinou výminku tvoří samtarām VIII, 33, 19. (více do hromady; výklad Grassmannův s. v., dle něhož samtarām prý jest acc. sg. jakéhosi jména samtarā „das zusammenfügen, zusammenhalten“, jest ovšem úplně vymyšlen). Srovnej prof. Ludwig Rigveda V, 158 (k 599, 19.), jehož doklady daly by se ovšem ještě rozmnožiti. Proč zde střídá se -ām s -ām? A totéž střídání nalézáme i v osobním zájmeně, jednak v ahām, av. azem, slov.

azъ proti *ḡrōv*, jednak uvnitř sanskrtu samého v zájmenech *āvām juvām* vedlé *āvām juvām*. Srovnej i Sborník prací filol. na oslavu jubilea prof. Kvíčaly, str. 200.

Radu tohoto záslovného kolísání kvantity mohli bychom ještě znamenitě rozšířiti, kdybychom se chtěli dovolávati ještě úkazů některých, jež nalézáme v pamětihodném souhlase v jazyce ved, Avesty i staroperských nápisů. Miním tuto t. zv. „dloužení“ záslolí v určitých formách v těchto památkách, které v jazyce vedském se přičítá na vrub metru, v gāthách Avesty pak způsobu přednesu, při němž záslolí prý se protahovalo. Už shoda jmenovaných památek v úkaze tomto dokazuje, že úkaz není tak bezvýznamný, za jaký se líčí. A přece dlužno uznati, že ku př. -ā v 2. os. imper. sing., jak nám je dokládají souhlasně vedlé -a jmenované památky, úplně ruší záslovné zvukoslovné zákony naše: na jisto by bylo (a ovšem i všechny ostatní případy podobné) zasloužilo aspoň zmínky při líčení tvaru tohoto, jak jej nalézáme v jazycích ostatních. A že kolísání toto záslovné netýče se jenom tvarů, v nichž příbuzní jazykové evropští předpokládají pro árské jazyky samohlásku krátkou, dokazuje nom. acc. voc. dualis, jenž v jazyce avestském i vedském kolísá mezi koncovkami -a -ā (resp. -āu; Lanman, Journ. of the Amer. Or. Soc. X, 342. Benfey, Abhandl. d. Göttinger gel. ges. XIX, str. 142 sled.).⁵⁾

Prosím za shovění, že jsem se rozšířil poněkud více o tomto kolísání. Kolísání záslovné kvantity, neodůvodněné nijakým zákonem zvukoslovným, však tak se přiči pojmům nově německé školy jazykozpytné, že za nutno jsem pokládal i případy ležícími vlastně mimo přítomnou naši úlohu ukázati, máme-li proč kolísání takové pokládati za možné či nic.

2. Hledejme však již stopy vnitroslovné střídání -ī- -ū- vzniklého ze stažené slabiky jā či vā.

Nejbližše kolísání kvantity v příponě -ūs- -us- stojí kolísání jaké nalézáme u kmenů na -jan- -van-. Nejpoučejší je v příčině této kmen *ḡvān-* (anebo, chceme-li, *ḡvōn-*). Kmen tento tvoří stupňováním kmenovým v sanskrtě tvary *ḡvān- ḡvān- cūn-* s přízvukem vždy na kmeni, rozhodně teprv později zde ustáleným, jakož řečtina v *κυνός κυνί* zachovala prvotní akcent). V Avestě však místo *ḡun-* nalézáme důsledně *ḡūn-* (silné tvary jsou *ḡpā ḡpānem ḡpāna ḡpānaḡca*, slabé *ḡūnē ḡūnō ḡūnam*, *ḡūnahē ḡūni-* — skl. *ḡuni-*⁶⁾). Řečtina a litevština v krátkosti -ū- ve slabém

⁵⁾ A že krácení této dualové koncovky není metrické, jak by se dalo myslet ku př. na základě veršů R. S. I, 15, 6, b. 17, 3. b. 7, a. 8, a. 9, b. V, 67, 1, dokazují verše jako I, 15, 6, a. V, 64, 6, VII, 85, 4. TS. I, 6, 12, 4 (strany nara pada naraḡ vide Benfey l. c.), kde kvantita byla lhostejna, a zejména verše I, 151, 4, VI, 68, 5, VII, 61, 1, kde by se bylo rozhodně lépe hodilo k metrum -ā-.

⁶⁾ Lat. *canis* tuším nemá se *ḡūni-* (srv. i *ḡunēs ḡunimī* atd.) nic společného; vokalismus první slabiky by byl v tom případě zcela nepravidelný.

kmeni souhlasí se sanskrtem (*√uv-* šun-; nalézáme-li v jazycích těchto slabý kmen i v acc. sg. nom. pl., stalo se to zajisté jen analogickým vlivem slabých pádů, právě tak jako v Avestě nalézáme nom. pl. *çūnō* v. *çpānaç-*), rovněž němčina (v derivatě *hun-d-s*): a přece nedovolují nám zvukoslovné zákony beze všeho prohlásiti, že *çū* v Avestě je dlouženo ze *çu-*. Podlé metody mladogrammatické, zejména ze stanoviska Schmidtova, nutně musíme prohlásiti opět, že slovo naše mělo čtverý kmen:

1. *çvōn* (ku př. v nom. *çvō[n]*, acc. *çvōnam*, nom. plur. *çvōnes*),

2. *çvon* — (ku př. v gen. sg. *çvonós*, dat. *çvoné*, snad inst. pl. *çvo[n]bhís* atd.),

3. *çūn* — (ku př. dat. abl. pl. *çū[n]bhiós*, gen. sg. fem. *çūniás*),

4. *çun* — — (ku př. snad ve fem. instr. pl. *çūniābhís* atd.).

Zbývalo by jen konstatovati, jakým způsobem snaha po jednotě paradigmatu v jednotlivých jazycích ideální toto schema pomátla (neboť že jenom snahou touto lze vyložiti všeliké odchylky, rozumí se při metodě, proti které tyto stránky jsou namířeny, samo sebou).

Bohužel nelze nám počet dokladů sem slušících hrubě rozmnožiti. Sanskrt má kromě *çvān-* ještě jenom dva kmeny, podobným způsobem stupňované, totiž *jūvān-jūn-*,⁷⁾ a *maghavan-magha-* (m. **magha-un*); v ostatních kmenech na *-van-*, bezpochyby v pravdě vlivem analogie, *-van-* (resp. *-vn-*) provedeno celou deklinací (srv. ku př. avestské kmeny sil *āthra-*van-slab. *athaurun-* [tedy opět i se stupňováním kořenným], skt. jenom *ātharvān-*; av. *ašavan-* slab. *ašaon-* *ašāun-*, skt. *ṛtāvān-* *ṛtāvn-*);⁸⁾ Avesta má ještě *urvān-* *urun-* (duše),

⁷⁾ V Avestě se stupňuje i kořen; silný kmen *jāvān* (nom. sg. *java*, acc. sg. *jāvānem* var. *lec. jvānem* = **juvānem*) slabý *jūn-* (staženo ovšem z **juan-*; gen. sg. *jūnō* gen. pl. *jūnām*). V ostatních jazycích nalézáme stupňování porušeno asi vskutku vlivem analogie, lit. *jauna* s slov. *junt* (nejisto zda z **jauna-* či z **jūna-*), lat. *juvenis* *jūnior*, got. *junda* (= lat. *iuvēnta*) *juggs*, stir. *óc*, kambr. *ieu ieuanc* (Fick *Wörterbuch* I³ str. 184). Srovn. o kořenném stupňování naši poznámku ¹⁾ na str. 73, Schmidt *KZ.* XXV, str. 21 sled., a Schulze *ib.* XXVII, 549.

⁸⁾ Snad je nám hledati stopu starého stupňování v adverbii *adhunā*, ač-li je slovo to instrumentalem jména *ādhvan-*. Souvislost významů „cestou“ (= *ādhvanā*) a „hned“ (= *adhunā*) byla by vyložiti zcela jako význam slova *āndžas āndžasā* („rychle“, vlastně pův. „mazáním [kol u vozu]“; v. Bergaigne, *Jour. Asiatique*, VIII série t. 2., str. 492). *Adhunā*, je-li výklad náš pravý, dvojím způsobem by bylo starobylejší než instrumentální paradigmatu *adhvan-*: nejdříve akcentem, jenž v instr. na *-ā* prvotně byl vždy na poslední slabice, pak *-u-* místo *-va-*, což obě zachováno jenom tím, že specialisováním významu *adhunā* přestalo býti členem paradigmatu *ādhvan-*. Jiné případy, v nichž akcent v adverbii zachoval se v prvotní ryzosti, viz na místech Lanmanovy záslužné práce *A statistical account of noun-inflection in the Veda*, častěji již citované, uvedených v Indexu na str. 599 X sv. *Jour. of the*

zrvān- zrūn- zrun- (? čas), ale už i gen. pl. verethravanām m. *verethraonām, gen. sg. adhwanō (= skt. ádhvanah), adverb. instr. mithwana (párem z.srv. skt. derivatum mithuná-). Ostatní jazyky indoevropské mají kmeny na -van- jen v derivacích. Tolik však i ze sporého tohoto materialu je patrné, že nějakého podstatného, zákony zvukoslovnými odůvodněného rozdílu mezi -ū- -u- ze zachovaného, skutečného materialu dodělati se nelze; srov. ku př. av. çūn- jūn-, skt. çun- jūn- (podle dikce mladogrammatické ovšem eine ausgleichung der stämme çūn- çun- jūn- jun- in entgegengesetzter richtung): a rozdílu, jehož docházíme jenom destilací forem na papíře, tak beze všeho hned věřiti nemusíme.

Ještě skrovnější je material, jež nám poskytují v této příčině kmeny na -iān-. V sanskrtě vznikly v nich kmeny na -in-, jež provedly -i- bezpochyby vlivem analogie celým paradigmatem (jedinou stopou stupňování jest -ī- v nom. sg. masc. a v nom. acc. pl. neutr.). V Avestě je poučný kmen kainin (dívka): nom. kaini (bylo by v skt. *kani), acc. kaininem, pl. nom. kainina, acc. kaininō, ale vedle toho gen. sg. kaininō, tedy opět střídání -i- -ī-, jehož příčiny nenablížíme.⁹⁾ K němu se druží zajímavý kmen zjām- (zima), tvořící nom. zjāo (= *zjā[m]s), acc. zjām (místo očekávaného *zjāmem, srv. acc. pantām vedle pantānem), ale gen. zimō (strany zimō viz Justi s. v.); ř. χαῖν χιώνος (v přeneseno z nominativu, kde nutně muselo nastoupiti za v, do ostatních pádů: srv. χθών χθονός, ale χθαμ-αλός) vedle lat. hiems hiemis vedou ke stupňování *ghiōm- *ghiem-, derivate skt. himá- av. zima- ř. χιμο- (v δύσχιμος, Fick I³, str. 83) vykazují kmen *ghim-, vedle něhož zase nalézáme *ghim ve slov. zima (kvantita derivate této v lat. bīmus trīmus = *bihīmus *trihīmus Fick l. c. nedá se určit; temna je vokalisace lit. žēmà prus. semo [ěti zemo, nevědomo s jakým ě] lot. zēma, ač souhlasí se skt. hemantā- ř. χεῖμῶν). Deklinace kmenů na

Am. Or. Soc. s. v. Accent (se stanoviska historického je ovšem nesprávně, mluví-li stále o „adverbial shift of accent“; neboť „wenn eine declinable und eine indeclinabel gewordene Form neben einander liegen, so hat letztere von vornherein das präjudiz der grösseren alterthümlichkeit“, jak při jiné příležitosti dobře praví Schmidt KZ. XXVI str. 385). Sem dodej ještě ahanā „denně“ RS. I, 123, 4, vlastně instr. sing. kmene áhan- „den“, jež jako instrumental skutečný však zní již áhnā; Roth, jež po příkladě prof. Ludwiga nyní rovněž neuznává Sājanův výklad tohoto ἄπ. λεγ. (jakožto adjektivum „denní“), zcela zbytek vycítá formě ahanā v menším vydání petrohradského slovníku I, str. 155 „falsche betonung.“ Nejpamátnejším úkazem zachování starého akcentu jsou ovšem vedské infinitivy ns-tavāi, jež tuším jediné v celém materiale jazyků indoevropských zachovaly akcent dvojí (ótavāi gántavāi atd.).

⁹⁾ Srovnej indické derivate kanjánā kanína-. Pozoruhodno jest, že kmen kani (dívka) ve vedském jazyce tvoří pouze gen. pl. kanínām: snad forma vl. kmene na -in- m. -in-?

-iān- v evropských jazycích, ač jest tu (v řeč. lat. germ.) jich počet dosti hojný, nedává žádného poučení v příčině, o níž nám jde.

Poučny jsou však nosové konjugace indoevropské. O konjugaci -nōti -nāti dokázal již prof. Ludwig, že před -n- mívaly samohláskový (-a -ový) živel (Entstehung der a-declination Sitzungsberichte der k. Wiener ak. d. wiss. phil. hist. classe LX. str. 149 sld. Infinitiv im Veda str. 101 sld.). Samohláskový tento živel zachovaný ku př. v skt. imperative grhāṇā, av. fr̥janmahi hvānmahi, v ř. slovesech na -ānā -avānā -alānā (jichž α svědčí o bezpřízvučnosti onoho samohláskového živlu), obyčejně vlivem akcentu se ztratil: tak v grbhṇāti m. *grbh_nāti, v stabhnōti m. stabh_nāti. U kořenů na -i -u však živel tento, jako ku př. jsme právě viděli u kmenů na -iān -uān, stáhl se s předchozím -i -u; a sice opět tu nalézáme brzy -ī -ū, brzy -i -u. Tak vidíme v sktč. krīṇāti priṇāti bhrīṇāti ṇṇīṇāti drūṇāti hrūṇāti, ale vedle toho kṣiṇāti dṣiṇāti mināti riṇāti džunāti punāti, činōti iivōti hinōti minōti unōti sunōti vedle dhūnōti, kteréžto dokonce se střídá s dhūnōti (srovn. se zachovaným -a- dhānvati m. *dhvānvati). Dle Schmidta prý se říkávalo prvotně *pūnāti ale punimās, dhūnōti ale dhunumās (KZ. XXVI, 383), tedy zcela dle jeho zákona o vlivu akcentu na dlouhé slabiky; snaha po jednotě kmene v celém skloňování prý zavedla onde dlouhý, jinde krátký vokal celým praesentním kmenem: výklad, jež zní velmi víře podobně, ale bohužel se nedá podepřítí nijakým skutečným faktem. V Avestě nalézáme činaç frapi-naoiti (skt. pinvati *pinōti) niçirinaoiti çurunaoiti hunāmi (ale haonaoti!) zināḍ minaç, ale gūnaoiti (množí, srv. skt. guṇāḥ) frīnāmi. V řečtině κίννμαι, τίννμαι vedle τινύμεναι (Curtius Verbum I². str. 163, 164), jenom δύννμαι srov. i δίνω (ale δινέω) δύνω θύνω πίνω (πώνω), κινέω ἄρυνέω ἄρυνω ἄρυνέω ὀρύνω -ύνω (Curtis I², str. 365), φθίνω v. φθίνω, τίνω v. τίνω. Ve slovanštině slovesa příbuzné II. třídy mají jenom střídnice za -i- -ū- mināti slynāti atd.

Také přípona tvořící abstrakta a kmeny infinitivní -ti- mívala podlé všeho před -t- samohlásku. Samohláska tato se zachovala i v skt. čitrādhraḍḍhati- āmati- dr̥ṇatī- (= dr̥ṣṭi-) va-satī- amhatī- ramatī-, v av. pavaiti- vanaiti-, v řeč. ἐλκεσί-πεπλος φαισίμβροτος a pod. vedle τεφρίμβροτος φθισίμβροτος. Obyčejně však vlivem akcentu (kmeny tyto na jisto bývaly prvotně oxytonní) -a- se ztratilo¹⁰⁾ (dr̥ṇatī- dr̥ṣṭi- dr̥ṣṭi-): při kořenech na -i -u však stáhlo se s -i- -u- a sice opět brzy v -ī-, -ū-, brzy v -i- -u-. Tak nalézáme vedle sk. bhūti-

¹⁰⁾ Časem ztratila se i kořená hláska: tak v skt. vásutti-bhāgatti- maghātti-, kde -tti- zastupuje di- (abstraktum koř. dā-).

av. būiti- slv. bytъ, inf. byti, lit. būti pojednou v ř. *φύσις* střídnicí za -ū-, vedlé av. āçtūiti- upaçtūiti- skt. stutí-, vedlé av. fraçrūiti- skt. çrūti-, vedlé av. jūiti skt. juti-, v. skt. nīti- av. aiwiniti-, v. skt. prīti- av. friti-. Tímto střídáním v týchže kmenech vyložíme si i nestejnost tvoření těchto abstrakt od kořenů na -i -u, proč nalézáme kořen brzy dlouhý brzy krátký:¹¹⁾ skt. ūtí- džūtí- dhīti- pītí(rītí- atd. vedlé ití- kšití- srutí- atd., av. mūiti- hūiti- (ale aiwishuti-) dīti- atd. vedlé šiti- āçkiti- atd. Řečtina mívá tu krátké *ι* v: *κλίσις κρίσις φθίσις φύσις λύσις δύσις ὀύσις*. Litevsko-slovanština mívá v infinitivech kořen dlouhý (ku př. slov. viti biti sluti kryti atd.); sluší však mítí na paměti, že zvykem (z podobnosti forem vzniklým), vokalisovati stejně abstraktum a part. perf. passivi, jimž slušel u našich kořenů jen dlouhý či krátký vokál, a supina, jež by mělo mítí vokál. stupňovaný, nastal tu jakýsi zmatek (právě jako v latině), ježž sledovati by nás této chvíle příliš zdrželo. Jak vyložití toto kolísání kvantity *ī* *ū* se stanoviska mladogrammatického, nemůže ovšem býti nejmenší pochyby: dle Schmidtova zákona tím, že v některých pádech byl akcent bozprostředně za kořenem, v jiných o slabiku dále: bohužel jest opět uznati, že výkladu tohoto nelze podepřítí ani jediným faktem.

Totěž kolísání kvantity nalézáme i v partic. perf. pass. na -tá-; ač zde velmi jest těžko naléztí stopy vokálu příponového před -t- (snad sem jest počítati ř. *σκελετός δακετόν ἐρπετόν νιφετός γενετή* skt. pačatá- zralý a pod.; v. Curtius, Verbum II², str. 359), přece sotva nalezneme pro kolísání výklad jiný, než jsme našli u abstrakt na -ti-, totiž kontrakci kořenného *i* *u* s příponovým vokálem. Tak nalézáme v sktě dhūtá- vedlé dhutá-, skt. bhūtá- av. būta- v. *φῦτόν* (skt. ádbhuta- adbhutá- z at[i]bhūta-?), av. çtūta- çtuta, skt. stutá-, av. šūta- skt. çčjutá-, av. aēšmōdrūta- skt. drutá-, av. çrūta- skt. çrutá-, av. frīta- frita- skt. prītá-; a opět u tak řečených kořenů na -ī -ū -īta- -ūta-, u kořenů na -i -u -ita- -uta-¹¹⁾ Řečtina má z pravidla krátkou samohlásku: *ἄδυτος λυτός ἐπισσυτος* (skt. sūta-, Sborník filol. str. 194) *φθιτός κλιτός κριτός*, ale *ἄϊτος*. Latina má obyčejně -ī -ū, ale též litus cītus

¹¹⁾ V sanskrtě abstrakta tato (rovněž jako participia perf. pass.) mají -ī -ū, udává-li se kořen s -i -ū, a naopak. Máme tu před sebou jenom mnemotechnický prostředek indických grammatiků, kteří se snažili udávati kořeny slovesné tak, aby už z jich podoby bylo poznati, jak některé určité tvary (v tomto případě abstraktum na -ti- a participium na -ta-, časem i praesens nosové některé konjugace) jest tvořiti. Protože se říká nita- niti-, džita- džiti-, udávají grammatikové za kořeny ní, dži: sice fakticky není rozdíl mezi tvary obou sloves (nājati džajati, nešjati džešjati, nināja džigāja atd.); proto také nás nesmí tak příliš překvapiti, má-li na př. Avesta aiwiniti- friti- frita-. Podotýkám to proto, že skutečně někteří jazykozpytci přikládají rozdíl,

situs lūtus; litevskoslovanština řídí se zcela infinitivní vokalizací (krátké -ū- v ruském zabota nesnáze, srv. stb. zabaviti vexare? Miklosich Vergl. gr. II, str. 163). Proto jest nedůsledným jednáním, vystavuje-li Schmidt (KZ. XXVI, 382) srovnalost pūtá-: punāná- punimās = džūtá-: džunimās atd. Poněvadž pūtá- je vlastně jenom skratkem užívaným ku pohodlí grammatiků, měl se svého stanoviska opět říci, že part. perf. pass. na -tá- mělo dvoji kmen: 1. pūtá (ku př. v nom. pūtás) 2. pūta — (ku př. v *pūteisū anebo jak už myslí že vypadal lok. pl.), a tak 1. stūtá 2. stuta —, 1. pritá 2. prita — atd. Proti metodě mladogrammatické dá se ledacos namítati, ale, jak vidět, jednu chybu nemá: vysloven-li jednou zvukoslovný zákon, „dokázání“ jeho mnoho přemýšlení už pak nestojí (nechci býti zlomyslným tak, abych řekl, že snad právě proto v několika málo letech našla tolik přívrženců).

A jak tedy vyložíme toto kolísání -ī- -ū-? Nejsem mladogrammatikem a nevím tedy náležitě, co asi dle mladogrammatického názoru by bylo přílišným: ale předpokládám zatím, že čtyřstupňové stupňování kmenů (-vāns, -vas —, -ūs — —, -us — —; -vān, -van —, -ūn — —, -un — — —, -ján, -jan —, -īn — —, -in — — —), po jehož organickém rozdělení v jazycích indoevropských není ani stopy, jest i se stanoviska mladogrammatického přílišným. Pro případy podobné, v nichž nalézáme něco, co nedovedeme vyložití ani fysicky zákony zvukoslovnými, ani psychicky účinkováním analogie čili asociace forem, má i mladá grammatika patričné ultimum refugium. Co se nedá vyložití tak ani onak, jest přičítati vlivu dialektů, jež zajisté v každém jazyce existují a existovaly vedle dialektu hlavního (t. j. dialektu nám nejbližše přístupného a známého). Aplikována na naše případy vedla by věc tato k resultátu tomu, že tu se střídalo i—ī, u—ū dialekticky, a že v památkách, z nichž střídání to dnes poznáváme, pomíšeny jsou vlastně dialekty, jež střídání toho neurovnaného vůbec neznaly.

Věta tato rovněž jako obě druhé hlavní věty mladé grammatiky (o moci zákonů zvukoslovných, a o moci analogie) má do jisté míry platnost nepopíratelnou, a dá se doložití fakty přehojnými. Avšak věta tato aplikována na případy, jako je ku př. případ, jímž jsme se právě obírali, zůstane přece jenom planou vytáčkou, pokud nám mladá grammatika nepoví, co vlastně si myslí dialektem. Kde jsou hranice dialektu? Vždyť pak, přesně mluvě, každý člověk vlastně mluví svým zvláštním dialektem,

jež činí indičí grammatikové (opakují, z příčin prostě mnemotechnických) mezi kořeny na -i -ī, -u -ū, podstatný význam; jakož vůbec jazykozpyt i v jiných případech nedovedl se ubrániti, bráti výrobky indiických grammatiků, kořeny a kmeny, za bernou minci, totiž za tvary, jež skutečně byly základem všeho dalšího vývoje forem, chyba, která uškodila jazykozpytu srovnacímu více než by se zdálo na první pohled.

ba mluví zvláštním dialektem i v jednotlivých stadiích svého věku. K tomu přistupuje ještě, že sledování vlivu dialektů v jazycích vymřelých úplně se vymyká našemu pozorování: sledování působení zákonů zvukoslovných u dialektů živých pak je věci velice obtížnou, jelikož v jazyce jaks taks hotovém a vyrovnaném nevznikají zákony zvukoslovné každý den (nehledě ani k tomu, že zejména u národů evropských sotva kde najdeme dialekt prostý vlivu dialektů cizích). A tak i s tohoto-li hlediska pohlížíme na nepravdivelné změny zvukové, nezbyvá než prohlásiti větu o bezvýmínečném působení zákonů zvukoslovných v jednotlivých dialektech aspoň pro nynější stav našich vědomostí jazykových za hypothesu, která ničím ani vyvrátiti ani k evidenci úplně stvrditi se nedá, ať už se zdá a priori sebe pravdě podobnější. V každém jazyce zachovaném bez odporu křížují se všemi směry vliv zákonů zvukoslovných, snahy po stejnoměrnosti útvarů grammatických a i vliv jiných dialektů; avšak skokem logickým, neopírajícím se o nijaké nepochybné praemissy, jest tvrzení, že vše, co nedá se vyložití zákonů zvukoslovnými, jest vyložiti jedním z obou vlivů ostatních: nedokázanou praemissou právě jest, že zákony zvukoslovné, působí-li bez překážky jiného vlivu, působí neodolatelně na všechna slova, jež zasahují v jejich obor, a mimo zvukoslovné zákony že nedějí se fyziologické změny jazykové.

Zde ovšem jeví se konečně, že propast mezi mladogrammatiky a grammatiky, kteří připouštějí vedlé zvukoslovných zákonů v plném toho smyslu slova i sporadické změny zvukové, obmezené jen na větší či menší kruh slov, není tak nepřestupná, jakou se jeví na první pohled. Přívrženec druhého směru ku př. v našem případě vysloví, že *i* *ū* stažené z *jā* *vā* časem se střídá s *i* *u* (ať už vznikalo z *jā* *vā* brzy i *u* brzy *i* *ū*, anebo vzniklo dříve *i* *ū*, jež později se zkrátilo: co je pravda, rozhodnouti nelze, ač druhá možnost tuším spíše se podobá pravdě) a tím bude míti úkol svůj za hotový: mladogrammatik ještě dodá („for style,“ jak by řekl Angličan) větu, které ovšem dokázati nedovede, že střídání to vzniklo vlivem růzností dialektických.

III.

K novým pochybnostem dává podnět způsob, jakým Schmidt hledí vyložiti poslední, konsonantickou, hlásku naší přípony. Jak známo, nalézáme tu nepopíratelné kolísání mezi *-s* *-t*: skt. má přípony *-vāms-* *-vas-* *-vāt-* (*-ūš-*) *-uš-*¹²⁾, Avesta *-vāonh-* *-ūš-* *-uš-*, řečtina *-ωs-* (?) *-οτ-* *-υσ(ια)-*, litevština temné *-ęs* v nominativě, sice *-us(ja-)*, slovanština *-ъs(jo-)*: kolísá tedy

¹²⁾ Místo *-vāms-* jak známo velmi často *-ivāms-* s tak zvanou „sponou“ *-i-*. Smíme snad hledati stopy této „spony“ i v homerském *πεφύγότες* = *πεφυγότες* a v elickém *Feiζώς* (Kirchhoff, Archaeol. Zeitung 1880 str. 66. č. 362) = *Feiδζώς*?

-t- -s- v sanskrtě a v řečtině. Kolísání toto není v deklinaci ani omezeno na naše participia: i v jiných kmenech na -s- (ku př. v indických na -as-, v mā-s-, a zvláště zřetelně v řeckých na -ωσ- -ωτ- -ασ- -ατ-) dávno již jest toto kolísání známo. V dřívějších dobách vykládal se úkaz ten v ten rozum, že přípona naše mívala na konci prvotně -t-, toto -t- pak že se „seslabilo“ v -s-. Výklad ten ovšem nemohl před soudem mladogrammatickým obstáti, a tak Brugman (KZ. XXIV, str. 73 sld.) uznává ve kmenech, v nichž se střídá -s- s -t-, jen první za organické, -t- pak vykládá za vzniklé analogií jiných deklinací (zejména kmenů adjektivních na -vant-). Schmidt pádnými důvody ukázal (KZ. XXVI, str. 343 sld.), kterak libovolný a neodůvodněný jest výklad Brugmanův, a postavil na jeho místo jiný, dle něhož -t- v našich kmenech vzniklo na základě „zvukoslovného zákona“, jímž -ss- se měnilo v -ts-, v lokale plur. (vidvetsú), odtud pak se rozšířilo i v jiné pády. Výklad tento jest ovšem rozhodně možný, ba se stanoviska mladogrammatického, neuznávajícího sporadických změn zvukových, nelze si tuším ani mysliti lepšího; jakmile však uznáme možnost sebe nepatrnější, že skutečně mohlo střídati se -t- s -s- (třebas jen ve smyslu závěrku předešlého odstavce), ihned vidíme, že v něm je hojně momentů ničím nepodpřených: zakládá se na nedokázané praemisse, jež mladogrammatikům jest axiomatem, nám však pouhou hypothesí, že podobné sporadické změny možny nejsou.

Kdyby se jednalo jen o řečtinu, ležel by výklad střídání -ωτ- -υ(σ)ια- ovšem na bíledni: -τ- se seslabilo v -σ-, jako se v řečtině děje častěji a sice s oblibou právě před υ. Avšak, je-li možno střídání takové i v sanskrtě? K otázce této nezbyvá než přitakati, protože skutečně je můžeme doložiti.

Nejprve jest zde uvéstí dávno známé případy, v nichž proti řeckému κτ nalézáme v sanskrtě kš: ř. κτεν- κτείνω κτίννυμι skt. kšaṇōti av. aghṣaonvamna- (nehynoucí); ř. κτίξω κτίμενος κτίρος κτίσις skt. kṣēti kṣijāti atd., av. šaēti šōithra- atd.; ř. κτείσ v. ξαίνω ξέω (Curtius, Grundzüge⁴, str. 687); ř. κτεδών (šterbina), skt. kṣādāte (řezati, zabijeti, předkládati [pokrmý]). A i když kš κτ zde vykládáme, jak časem se děje, „metathesí“ (ostatně se stanoviska mladogrammatického rovněž nepochopitelnou) ze sk, zbývá ještě ř. ἄρκτος skt. ṛkṣaḥ (av. erekḥša-?), ř. τέκτων skt. tákṣan- sthněm. dēḥsa (motyka), střhněm. dēḥsen (len vochlovati), tvary, v nichž ani pomyslení není možné, že by byly vznikly touže metathesí, poněvadž -τ- -s- je zde živlem notoricky suffixovým (resp. rozšiřovatelem kořene). Mimoděk nemohu se v podobných případech, kde nepravidelný přechod zvukový je přece nepopíratelný a samozřejmý, ubrániti touze, slyšeti, co jim asi říkají zástupcové mladé grammatiky: ve svých publikacích se jim ku podivu vyhýbají. — Jakožto ne zcela nepochybné doklady tohoto přechodu uvádím ještě ἀπαξ

λεγόμενον nakšia- (RS. VII, 15, 7.), jež překládá prof. Ludwig „noční“, jiní „adeundus“, a nakšatram (souhvězdí), jež před lety vykládal Aufrecht za „strážce noci“ (KZ. VIII, str. 71); obě slova byla by tak odvozeninami kmene nakti- nakt- (nóc).

Přechod -pt- v -ps- snad naléztí je ve kmenech aptvi- apti- apsu- apt- aps- (voda, derivace kmene āp-): aptvi- v av. āthwja- (= skt. āptjá); apti- v skt. aptiā- (vodní); apsu- v skt. apsudžit- (o němž dokázal prof. Ludwig důvodv grammatickými, že nemůže znamenati „vítěz ve vodách“, nýbrž že znamená „dobyvatel vod“, Rígvēda V, str. 147, 159, 379; ostatně nebojuje Indra, jehož epitheton apsudžit- jest, ve vodách, nýbrž o vody), v skt. apsumant- (vodní; dle prvního vydání petrohradského slovníku „eine ungrammatische form von apsu,“ dle jeho menšího vydání „dem die bezeichnung „apsu“ zukommt, d. h. im wasser erscheinend“: ovšem, je-li apsu lokalem pl. a ne pouhým kmenem, jest apsumant- rozhodně znamenitou kuriositou), v skt. apsumati- (id.; Tāit. ār. X, 1, 12, 49. Ludwig Rígvēda V, str. 379.), v skt. apsavja- (id., MS. II, 3, 3.) a v identickém apsavā- (RS. X, 65, 3., slově, jež se vůbec vykládá za složeninu ap + savā; apsavjā-: apsavā- = pāmsavjā: pāmsavā apt- v adbhij adbhjah m. *aptbhij *abdbhij¹³); aps- v av. složeninách afs-čithra-, afs-tačin-, awež-dāna-, awždāta-.

Moderní škola německá ovšem v těchto uvedených odvozeninách kmene āp- bude viděti dvě rodiny, co se týče suffixu: odvozeniny suffixy t-ovými a suffixy s-ovými. Táž škola oddělí od sebe zajisté i pronominalní tvary kmenů tva- sva-, tja- sja, ta- sa-, nebo infinitivní přípony -tani -sani (o nichž viz Brunnhofer KZ. XXV, str. 354, 372, 373, jenž plným právem odmítá pochybnosti strany pupūtáni) -tjāi -sjāi, a jiné podobné parallelismy, jež ještě bychom mohli uvést z pole tvoření kmenů a jež ani dost málo nelze objasniti neodolatelně platnými zákony zvukoslovnými (ani nemluvě o Schmidtové zákoně strany přechodu ss v ts). Doklady tyto však stačí, ukázati, že podobný parallelismus skutečně časem existoval. Tím přicházíme ke třetímu možnému výkladu střídání -t- -s- v part. perf. act. Dle prvního bylo by vzniklo -s- z -t-, dle druhého (Schmidtova) vzniklo -t- dle zákonů zvukoslovných v jediné formě a odtud se rozšířilo i dále, dle třetího rovněž možného existovaly od počátku podle sebe tvary s -t- i tvary s -s-, z nichž v jednotlivých jazycích různé se zachovaly. Nepopírám možnosti Schmidtova výkladu stří-

¹³) Dle výkladu prof. Ludwiga (v akad. čteních): srv. nádbbhjah (kmen napt-, ne nap-) a samsfđbhij TBr. I, 8, 1, 1. Lanman Jour. Amer. Or. Soc. X, 483. Skupina -bbh-, jež by byla měla zde vzniknouti, byla patrně jazyku protivnou; pomohl si tedy heteroklisí, tvoře pády s příponovým -bh- z kmene apt-. Právě tak vyhnul se heteroklisí téže skupině v instrumentalech kšapābhij kšīpābhij RS. IV, 53, 7; IX, 97, 57 místo *kšabbhij *kšībbhij.

dání t—s v participiích perfecti a vůbec u kmenů na -s-¹⁴⁾, popírám však, že by výklad jeho byl dokázán ku plné evidenci: k důkazu tomu schází důkaz, že oba ostatní výklady jsou nemožny anebo aspoň pravdě nepodobny.

Účelem této rozpravy nebylo, domáhati se výsledků pozitivních, a také jsme jich se nedobrali; tolik však tuším jsem ukázal, že předně Schmidtův výklad našeho suffixu není ještě v otázce této posledním slovem (jak dosti ukvapeně hlásá Schulze KZ. XXVII, str. 549), ani že methoda, podlé níž Schmidt pracoval, nevede k výsledkům již z předu naprosto nepochybným: a tak doufám, že i negativní tento výsledek není bezcenným, tím spíše, že dle mého přesvědčení aspoň v příčině této není naděje, skutečně pozitivních výsledků se domoci (nemyslím tím ovšem nedokázatelné diktáty).

Príspevky etymologické.

Od Jos. Zubatého.

1. Vedské adjektivum uruvjáňč- širý, vykládají moderní učenci obyčejně v souhlase s hotoviteli padového textu za složeninu z uru-, široký, s kořeným jmenem kořene slovesného vjač, objímati. Výkladu tomu se přiči dvě věci. Nejprve okolnost, že uruvjáňč- v silných pádech se nasalísuje (uruvjáňčam ṚS. V, 1, 12), kdežto v nepochybných odvozeninách kořene vjač nikde nenalézáme ani stopy po nosovce: a přece tvoří v jazyce vedském i kořená jména kořenů časovaných dle nosových konjugací silné pády bez nosovek (tak ku př. -prč- -muč- -vrđž- -bhudž- -sjad-; júdž- [spojenec] tvoří jednou v ṚS. júndžam, ale patnáctkrát júdžam, jednou júndžā vedlé rovněž ojedinělého júdžā),

¹⁴⁾ Příliš pravdě podobným však výklad Schmidtův nečiní zejména zajímavé věci, jež nám vykládá o germ. měnōth- vedlé lit. mēnes- germ. aust- austan (východ; sem patrně i lat. auster) vedlé indoevrop. a usōs- KZ. XXVI, str. 345. 346). Úplně pohřešujeme vedskou komposici džarát- ašti-, v němž patrně džarát- = džarás- (stáří), o níž mluvil prof. Ludwig již v Inf. im Veda str. 23. Rigveda IV, str. 223 (kde vůbec ještě jiné doklady kmenů na -at- se uvádějí). Jiným dokladem jsou mi řecká slova *ὄκτ-ἄλλος ὀφθαλμός* (ὀφθ- m. *ὀπτ- ὀκτ-* [strany π srvn. *παρθενοπίτης ὀπιπτεῖν ὀπις ὀπωπα*], jako ve *φθίνω* skt. kši-, anebo *χθ* místo *κ* ve *χθών* skt. kšām-). Slovanština má -es-ový kmen očes-, jenž v derivaci existuje i v sanskrtě (akšán-: *ács- = ċiršán-: ċiras-); týmže kmenem, rozmnoženým sekundárními příponami, jest řecké *ὄκτ- *ὀπτ- ὀφθ-*, jež ovšem ztratilo příponovou samohlásku právě jako ċiršán- akšán- (a jiné derivace kmenů na -as-, jež uvádí Brugmann KZ. XXIV, str. 11 sl.) vlivem akcentu na sekundární příponě. Srv. i slov. ušes- ř. *ὄσσε*.

neřku-li aby se nosovaly silné pády kořených jmen jiných. K tomu přistupuje, že uruvjaňč- má zvláštní ženský tvar (čehož by nebylo, kdyby -vjáňč- bylo vskutku jmenem kořeným), a k tomu v podobě, jež nikterak se nedá srovnati s kořenem vjač, totiž urūčī; a že by urūčī bylo skráceno z uruvičī, jak vykládá slovník petrohradský, věř kdo můžeš. Proto úplně souhlasím s prof. Ludwigem, jenž (Rigveda IV, str. 324) dělí uruvi-aňč-, jako prati-aňč (fem. pratičī později pratičī) dadhi-aňč- (slabý kmen dadhič-) suáňč- (fem. sūčī) atd.;¹⁾ uruvi-urvi-urui- je týž kmen, jež nalézáme i ve fem. urvī (*urui-ā = εὐρύα; srv. ČB. I, 5, 1, 17 urvjājam, Sāj. urutve) a v adverbích urujā urvijā, střídání kmenů urui-uru- pak tu není o nic divnější, než ku př. střídání kmenů tiri- tiras- v tiri-jáňč- tiračč-, nebo kmenů ud- udi- v údaňč- (uččā uččāih) vedlé údīč-²⁾.

Ovšem staví se i Ludwigovu výkladu v cestu některé jednotlivosti, jichž původ jest tuším dosti poučný a zajímavý, abychom k nim blíže přihlédli. Podlé analogie kmenů na -aňč- vůbec a podlé ženského tvaru urūčī zvláště očekáváme ve slabých pádech tvaru mužského kmen urūč-, tedy ku př. gen. *urūčāh instr. *urūčā, anebo leda *uruvīč-, tedy *uruvīčāh *uruvīčā. Místo toho však nalézáme instr. uruvjáčā (RS. I, 108 2), dat. uruvjáče (AS. VI, 41, 2: Sārasvatjā uruvjáče), tento tedy dokonce místo ženské formy. Kdybychom nalézali jenom mužské formy slabé z kmene uruvjáč-, vyložili bychom si tuto nepravidelnost vlivem snahy po jednotě paradigmatu, jež místo *urūčā *urūčé zavedla uruvjáčā (pro malý počet dokladů ostatně ani nelze s jistotou říci, zdali snad přece neužívalo se častěji tvarů pravidelných, ač nám náhodou snad se zachovaly doklady nepravidelné), ve vokalisaci i v akcentě dle ku př. accusativu uruvjáňčam; skutečně už v mladší literatuře vedské způsobila tato snaha u oxytonovaných kmenů na -áňč-, jež ještě ve starých hymnech akcentují ve slabých pádech koncovky, po-

¹⁾ K uhájení výkladu Ludwigova lze se dovolávati i toho, že nalézáme psáno, zcela, jako urvjā VS. 12, I TS. I, 3, 14, 5 místo obvyklého urujā urvijā TS. IV, 4, 4, 2. urvjáňčam (v padovém textu bez avagraha) za uruvjáňčam RS. Metrum ovšem žádá i zde formu čtyřslabičnou, ale z uru + vjáňč- sotva byla by vznikla dialektická forma urvjáňč-, jež na tomto místě vytlačila formu čtyřslabičnou. Srovnej ovšem čarvadana- anvaritāt- ānvaritīše.

²⁾ Rozumí se samo sebou, že i ve složenině urvī-ūtiḥ (daleko pomocný, RS. VI, 24, 2) nebudeme hledati instrumental (prý *urvī = urvijā), nýbrž čirý kmen urvi-. Proč tu neužito kmene uru-, jako v četných, složeninách, je zcela přirozeno: jazyk vyhýbal se nemilému styku zvukovému *urnūtiḥ zcela tak, jako ve složenině gāv-j-ūtiḥ (pastva) místo obvyklého sice ve složeninách kmene go- gav- k vůli následujícímu -ū- volil raději kmen gavi- (jak jej nalézáme v gāvi-a-gāv-j-ā-, lat. bovi-s vedlé bū-bus, lot. gūvi-s, sthnēm. chuo plur. cuawī. sthnēm. huo plur. kūeje kūewe, stsas. kō pl. kōjī).

sunutí akcentu na slabiku kmenovou (Lanmann, Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 455). Okolnost však, že v AS. VI, 41. 2 užito uruvjáče za femininum, nepřipouští tuším jiného výkladu, než že prstonárodní etymologie viděla, jako již ve starých dobách učení redaktoři padového textu a většina učenců dnešních, v uruvjáňč- složeninu *uru + vjač-* patrně pro vzácnost kmene *urui-*: a s touto prstonárodní etymologií ovšem se nesrovnávala existence zvláštního tvaru ženského (protože složeniny s kořenými jmény zvláštního tvaru ženského nemají, což, mimochodem řečeno, lze uvést za důvod i proti obvyklému výkladu kmenů na *-aňč-* [srv. Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 28 Lindner, Altindische nominalbildung, str. 168]), ani tvar slabého kmene *urūč-*. Tvary *uruvjáčā uruvjáče* pak byly by koncessí, již jazyk musel učiniti prstonárodní etymologii (ačkoliv, opakují ještě jednou, nevíme ani s jistotou, neříkalo-li se přece ještě pravidelně **urūčā *urūčé*; femininum *uruvjáče* aspoň jest ojedinělým pokusem vedlé běžného sice *urūči*).³⁾

Vedlé *uruvjáňč-* nalézáme ještě synonymon *uruvjáčas-*; i toto bude spíše derivatem kmene *uruvjáňč-*, než složeninou *uru + vjáčas-*: sice bychom aspoň podlé *vičvávjáčas-* očekávali přízvuk *urúvjáčas-*. Srovnej nepochybný nominativ podobné derivace *suáňčāḥ* RS. V, 37, 1 místo *suāñ*. Je-li tato domněnka pravdou, měli bychom tu stopy pozoruhodného stupňování kmenového *-aňčās-* (*suáňčāḥ*) *-ačas-* (*uruvjáčastama-*)⁴⁾; tvary *uruvjáčāḥ* I, 104, 1; III, 50 1, V, 46, 6; X, 128, 8 *uruvjáčasam* VI, 36, 3, VIII, 2, 5, X, 18, 10 *uruvjáčasā* I, 160, 2, pak byly by nastoupily na místo organických **uruvjáňčāḥ *uruvjáňčasam *uruvjáňčasā* opět vlivem prstonárodní etymologie, jež dělila *uru-vjáčas-* místo *urui-áčas-*.

2. Staroindické slovo *sūčī* (jehla, a vůbec něco ostrého; jako lat. *acies* znamená i jakýsi druh válečného šiku, dle ČKDr. i pohled) se obyčejně vykládá z kořene *siv* (šítí). Výklad ten není ovšem nemožný: ztráta *-j-* (*sūčī* místo **sjūčī*) nebyla

³⁾ Jiným ne nezajímavým dokladem prstonárodní etymologie indické je nazvisko pavouka. Zvíře toto bylo pojmenováno za starodávna *talcem* příze (vl. vlny), *ūrṇa-vābhīḥ* (slovo to zachováno ještě v ČB. XIV, 5, 1, 1, 23 a v patronymiku *āurnavābhāḥ* již v RS.); srvn. Anfrecht v KZ. IV, 282. Poněvadž však sice se neuchovala v sanskrtě žádná odvozenina kořene *vabh* (sthněm. *wēban* ags. *vefan*, tkátí; ovšem však zachován příbuzný kořen *ubh*, ř. *úφ-*, v. *umbhāti ubhnāti unápti vázati*), bylo slovo to úplně nesrozumitelným, až vlivem prstonárodní etymologie změněno v *ūrṇanābhīḥ* *ūrṇanābhāḥ* = zvíře mající v břiše (*nābhī-*) přízi.

⁴⁾ Vysutím *-a-* mohl vzniknouti ještě kmen **sūkš-* **urūkš-*; první nalézáme v skutku v derivaci *sūkšma-*, tenký, útlý (t. j. snadno pronikající). Sem patří asi i řecká adverbia *γυνύ μωννάξ απαλλάξ ἀλλάξ* *πέρυξ* (= skt. *parjak*); srv. J. Schmidt v KZ. XXV, str. 52.

by o nic divnější, než je ve slově *sūtram* (níť místo **sjūtram* = etymologicky naše šídlo) a i významy odvozené lehko by se daly vyložit z prvotního významu „jehla“. Pochybným však mi činí tuto etymologii podivný tvar přípony: *sūčī* v této příčině stojí fakticky zcela o samotě (ávičih kanícih máričih vícih? kúči, štétec, je slovo úplně temné). Úplně pochopitelným tvarem je však *sūčī*, vidíme-li v něm ženský tvar kmene *suāñč-* (srv. *pratičī samičī anūčī* atd., ženské tvary kmenů *pratjāñč-* *pratjāñč-samjāñč-* *anvāñč-*); i význam slova *suāñč-* (lehko jdoucí, pronikající; epitheton *Agnia* VI, 15, 10; VII, 10, 3; IV, 6. 9; *táva tje Agne harito ghṛtasná rōhitasa ṛdžsuāñčah suāñčah*; VII, 56, 16: *átjāso ná je Marútaḥ suāñčah*; IX. 73, 7: *spācaḥ suāñčah*, špehové pronikající, jimž nic neujde) znamenitě se srovnává s naším výkladem: srv. přede vším různé modifikace významové v odvozeninách kořene *ak ač*. Jednak specialisováním významu, jednak tím, že *suāñč-* jakožto adjektivum vyšlo z užívání, vyložíme si, proč *sūčī* zachovalo starou oxytonaci, ač ku př. za starovedské *pratičī samičī anūčī* už v mladší vedské literatuře se říká *pratičī samičī anūčī*; jelikož *sūčī* nebylo cítěno za člen paradigmatu **suāñ suāñčam suāñčah* atd., nebylo příčiny, proč by se byl posunul akcent před *-č-*, kde je v silných formách mužských.

V pozdějším jazyce nalézáme v demin. *sūčikā* a ve složeninách **sūčikula-* (*sūčikulājate*, býti jako samá jehla) *sūčigrhakam* (jehelník) *sūčipattrakaḥ* (*Marsilea quadrifolia*; srv. *sūčipattrah*, jakási cukrová třtina) *sūčipuṣpaḥ* (*Pandanus odoratissimus*) a pod. *sūčī-* s krátkým *-i-*; petrohradský slovník cituje dokonce instr. *sūčinā* z *Rām.* II, 75, 16. Tvar ten se vyvinul ovšem teprv, když etymologie *sūčī* byla úplně zapomenuta, jakož také *RS* v temném poněkud *sūčikāḥ* I, 191 7 má deminutivum s dlouhým *-ī-*, a *sūčī-* v kompositech i v pozdější době zůstalo pravidlem.

Novější hypothese o původu písem slovanských.

Napsal J. Polívka.

Není otázky ve filologii slovanské, o které by se bylo déle hloubalo, na jejíž řešení by se bylo vynakládalo více učnosti i důmyslu, o níž by se bylo více napsalo, než o otázce původu písem slovanských, hlavně písma hlaholského! K ní poji se otázka o poměru písma hlaholského i kyrillského. Zde ovšem dospělo se více méně obecně k náhledu, že písmu hlaholskému přináleží

prvenství, náhledu to, kterýž prvý hájil Viktor Grigorovič a po něm obhájili Šafařík, Miklosich i Rački. Nejnověji opět vysloven opáčný náhled ve spojení s otázkou o původě obou písem. Od r. 1861, kdy vyšel spis „Slovjensko pismo“ posledně jmenovaného učence, nastal celkem klid. Náhled o prvenství hlaholice celkem se uznával a byť by se i Šafaříkův výklad hlaholského písma tu ondy více méně shledával nepravým, tu ondy se opravoval, nikdo přece nevystoupil s novým rozbořem naší otázky až po dobu nejnovější. Dějiny její v posledních letech pojí se k jménům: L. Geitler, V. Jagić, Is. Taylor a Vsevolod Miller. Mezi náhledy těchto učenců jsou značné, ano namnoze nepřekonatelné protivy: jedni tvrdí, že hlaholice vznikla z dvou různých písem (L. Geitler i V. Miller) druhí, že jen z jednoho (J. Taylor, V. Jagić), jedni považují hlaholici (i kyrillici) za písmo historicky se vyvinuvší a obmezují účastenství Konstantina-Kyrilla na míru nejmenší (L. Geitler), druhí připisují více méně sestavení písma slovanského, a sice hlaholice právě osobní činnosti Konstantinově (V. Jagić, V. Miller) a j.

Při rozboru našem nehodláme se řídit chronologickým pořádkem, než proběheme nejdříve na prvním místě uvedené dva náhledy a pak třetí.

I.

Vsevolod Miller uveřejnil v březnové knize „Журналу минист. народнаго просвѣщенія“ na min. rok pojednání nadepsané „Къ вопросу о славянской азбукѣ“, kteréž však bylo předneseno již dříve, než vydal prof. dr. L. Geitler velké své dílo. Prof. Miller vychází z náhledu, že hlaholské písmo jest plodem osobního tvoření jednotlivce, čím se liší od kyrillice, neboť tato vyvinula se historicky. V tom leží zárodek relativního neúspěchu a konečného znenáhleho vymírání prvního. Litery označující hlásky řečtině i slovanštině společné, jsou v obou písmech více méně patrně původu řeckého. Otázka týká se tedy hlavně původu liter označujících hlásky řečtině cizí. V té stati snaží se Vs. Miller dokazovati, že tyto litery převzaty z písma perského, jak se nám zachovalo na mincích i nápisech z doby Sassanidů. Z toho vyvinulo se písmo, jímž psány rukopisy posvátných knih Zarathustrových zachované nám ovšem teprve ze XIII. věku. Písmo toto však podle souhlasného mínění eranistů zachovalo věrně tvary starých liter.

Kyrillské i hlaholské **ш** spadá úplně s literou **š** na mincích sassanidských, v rukopisech Avesty vzala tato litera na sebe tvar kursivní. Kyrillské **ш**, hlah. **ш** není prý ligatura z **ш** a **т** (**ш** a **т**), označovalo jinou hlásku než **št**, podobnou ruskému **ш**: podobnou literu téhož znění nalézáme v písmě perském. Kyr. **х** jest vzato z téhož písma, kde tutéž hlásku označuje; perskému písmeni však

dili ruští učenci. Sreznevský nevyrozumívá pod „*роушьскыи пиcмeнн*“ skutečné litery, písmo, než jazyk, však nijak germanský než některé ze slovanských nářečí (*Извѣстія акад. наукъ*. I (r. 1852) str. 296. Podobně Hilferding soudil: kazarské chanství obydleno bylo velkým počtem Slovanů, živel slovanský byl sprostředkovatelem mezi tímto i byzantinskou říší, slovanským jazykem mohl byzantský křesťan hlásati evangelium na dvoře chana kazarského (*Собр. Сочиненія* I, 307 sl.). Jinak V. Grigorovič: on pojímal toto místo doslovně, v Chersoně vyučil se Kyrill písmu slovanskému, hlaholici a přinesl je pak k jižním i severozápadním Slovanům (*Статьи касающіяся древняво слов. языка*, Kazaň 1852, str. 69). Tento náhled hájil Grigorovič ještě 20 let později: nalezaje v hlaholském písmě příznaky mnohých ethnograficky různorodých živlů, myslel, že muselo povstati v takém místě, kde bydlela různá plemena a za také místo pokládá Chazarsko t. j. Krym“ (*Čas. Č. Musea* 1874, str. 26. pozn. 1.). Podobně vykládá toto místo Vs. Miller: v Korsuni byli četní osadníci slovanští, kteří již záhy byli křesťanství přijali i měli jakési své písmo. Písmo jejich povstalo smíšením řeckých liter s jakýmsi východními a sice tím způsobem, že těchto posledních užíváno k označování hlásek slovanských neřeckých, společných však s dotýčným východním jazykem. Východní, perské písmo poznali Slované prostřednictvím chazarským. Chazarové vynikali poměrně dosti značnou kulturou, mimo politickou moc měli tedy i tím vliv na slovanské obyvatelstvo. Na dvoře chazarského chána byly tři náboženské strany — židovská, mohamedánská i křesťanská; dílem této bylo pozvání křesťanského missionáře a sice missionáře slovanského jazyka mocného, neboť slovansky mohl hlásati evangelium v krajině, ve které slovanština byla velice rozšířena. Zde poznal písmena připomenutá legendou a jich užil při sestavení svého písma (hlaholice) Konstantin-Kyrill. *)

Odmítavě celkem má se k této hypotese prof. Jagić ve své nejnovější knize „*Четыре критико-палеографическіе статьи*“ str. 108—113. Vytýká předně, že říše sassanidská byla zničena již v polovici VII. v., od té doby ustoupilo sassanidské písmo arabskému, kdežto podlé této hypotese mělo býti ještě IX. stol. v Korsuně čili Chersoně rozšířeno. Mezi literami slovanskými

*) Není asi nezajímavé, že též jeden německý ethnolog k podobnému náhledu dospěl; Joh. Aug. Cuno dokazoval ve svém spise „*Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde*“ 1871 slovanskou národnost Skythů a tak v pozdějším svém spise „*Vorgeschichte Roms*“ 1878, str. 313 předpokládá vznik „ruského“ písma již v dávných dobách, připisuje jej vlivu četných obchodnických osad na severu Černého moře; Rusové právě tak od nich učili se psáti jako staří Gallové od řeckých osad v Massalii; nemožno ovšem určití počet století, uplynulých „zwischen dem anfang der vertrauten bekanntschaft der pontischen Skythen mit den ersten gelungenen nachbildungen des griechischen Alphabetes für russische Laute.“

i sassanidskými neshledává se také podobnost, Miller sám praví, že namnoze kursivní tvar podobnější jest písmu perskému: do-tyčné š jest dosti řídké; liteře **u** podobné písmě málo se rovná, na sassanidských mincích ho vůbec není, mimo to jest **u** patrná ligatura **u** a **τ**, pověděné o rozdílu mezi **u** i **uτ** nemá zá-kladu; mezi **γ** i avest. č jest rozdíl, **u** podobné písmě zní *dž*, jak sám Miller praví, **κ** odpovídající *ž* málo se rovná, nejméně jest již podobnosti mezi **κ** i avest. *o*, **κ** i avest. *an*, při **κ** platí po- věděné při **u** i **κ**.

II.

Jiná, podstatně nová hypotese*) hlásá se v knize: „Die albanesischen und slavischen Schriften. Von Dr. Leopold Geitler. Mit 25 phototypischen Tafeln. Mit Unterstützung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Wien. 1883 str. X + 188.

Hlaholské písmo uvádí se zde ve spojení s písmem albán-ským, a obě, vlastně hlaholské písmo prostřednictvím albán-ským tedy nepřimo ve spojení s římským písmem kursivním. Rakouský konsul Jiří von Hahn nalezl v polovici našeho století v Elbassanu ve středním Albánsku několik zlomků psaných zvláštním písmem jazykem albánským i pocházejících z počátku našeho století. Písmu tomu rozumělo tehdy málo jen osob (asi 50) a mimo naleziště samo málo kde bylo známo až na sousední město Berat, kde se ho též jen tu ondy užívalo. V Elbassanu užívali ho i ke korespondenci s krajany, ano částečně i k určení knih. Šťastný nálezce nepokládal toto písmo za vynález moderní i snažil se sám jeho původ vysvětliti z nejrůznějších písem.**)

Již Miklosich napsal ve svém často citovaném pojednání „Glagolitisch“ v Erschově i Gruberově Encyklopedii r. 1859: „kdo toto albánské písmo pokládá za staré i vzniklé z řeckého písma, bude asi hlaholici připisovati též původ a domnívati se,

*) V. K(ačanovskij) v jedné své recenzi v »Журнал-у минист. на-род. просвѣщенія» 1881, sv. 217, č. II, str. 365 napsal »Мы утверждаемъ, что **λ** заимствовано изъ албанскаго алфавита Обладая образчиками настоящаго албанскаго письма и его приспособленіемъ къ боснійской (кирилловской) буквѣцъ, мы ограничиваемся однимъ этимъ указаніемъ, какъ для обстоятельнаго доказательства потребовалось бы сопоставле- ніе фактовъ: это у меня еще не вполне готово, да и не вошло бы въ рамку рецензіи. Здѣсь къ слову замѣтимъ, что и глаголица обязана своимъ происхожденіемъ алфавиту Албанцевъ — досто- рическихъ обитателей Балканскаго полуострова. Конечно, многимъ подобное мнѣніе покажется парадоксальнымъ; но доказательства откла- дываемъ до другаго времени.« Domníváme se, že náhledu toho nabyt p. Kačanovský v Záhřebě; aspoň, pokud víme, dosud slíbené zde argu- menty nesdělil veřejnosti.

**) Taktéž Otto Blau prohlašoval elbassanské písmo za staré, maje lycké písmo za přímou jeho matku. Zeitschrift d. deutschen morgen- länd. Ges. 1863, sv. XVII. str. 666.

že Illyrové, kteří Kopitarem i Niebuhrem považováni za předchůdce dnešních Albáncův, sahali s přibuznými Pannonci až do Pannonie, abecedu přijali od Řeků a odkázali Albáncům i Slovanům. Podobnost albánského i hlaholského písma obmezuje se ostatně na málo liter a sice na hlaholské *g, e, c*“ (str. 418^a). Této zde jen slabě načrtnuté myšlénce podobnou myšlénku pracoval prof. Geitler v celou soustavu s nevšední učeností i důmyslem, s nemenší však i smělostí. Albánské písmo, jak se nám zachovalo v elbassanských zlomcích z počátku XIX. stol., spojuje se římskou kursivou VI—VIII stol., písmem tedy 13 až 11 století starším, předpokládá tedy, že albánské písmo po celou tuto dobu ani valně se nezměnilo. Na nejednom místě vynáší jeho konservativnost, nicméně doznává, že na těchto chudických posledních zbytcích písma více než tisíciletého zachoval se pravopis ve stavu zdivočelém, tak že nesmíme bezprostředně srovnávati slovanské litery se zachovanou nám formou elbassanských písmen jen 80 let starých vzdor jich velice konservativnímu rázu (str. 65). Několik liter hlaholských vůbec nelze srovnávati s elbassanskými, než přímo s římskými kursivními, při čemž dlužno předpokládati, že bylo několik albánských písem, jichž prostřednictvím ta ona římská kursivní litera byla přijata. Jiná opět písmena přešla do albánského písma a jeho prostřednictvím do hlaholice z řeckého písma minuskulního a konečně několik málo ze starší kyrillice přímo do hlaholice. Při srovnávání albánského písma s římskou kursivou, při rekonstruování písmen elbassanských odvolává se prof. Geitler na svědectví hlaholice, a když tím způsobem provedl důkaz o starobylosti písma albánského, vyvozuje z něho písmena hlaholská. Hypotese Geitlerova závisí značnou měrou, ano hlavně na otázce, možno-li předpokládati, že elbassanské písmo dosvědčené nám z r. 1800 vzniklo před tisíci lety, dříve než vymřela římská kursiva, že písmo po celých tisíc let se užívající dodnes se tak málo mohlo změnit! Znamenitý palaeograf Gardthausen zodpovídá tyto otázky záporně a považuje elbassanské zlomky „für ein Kunstproduct irgend eines Schulmeisters“ (Litterarisches Centralblatt 1883, str. 945). Abstrahujme však od této myšlénky a sledujme argumentaci prof. Geitlera.

Spis rozdělen na dva díly: I. Rozbor albánského písma (str. 1—62). II. Rozbor obou slovanských písem (str. 63—188).

Ve zlomcích elbassanských píší se litery vertikálně a nespojují se i možno dokázati pomocí hlaholice, že albánské písmo mělo tento ráz již před tisíci lety. Vzniklo ze svých mateřských písem přísným stilisováním jednotlivých liter. Při odvozování písmen elbassanských z římské kursivy dovolává se p. spisovatel nezřídka svědectví jazyka; úlohou kritiky tedy bude obrátiti na to zvláštní svůj zřetel, avšak, pokud referentovi povědomo, nikdo se této věci neuchopil. — Litera *z* psala se v římské kursivě buď jako přímá přímá čára aneb jako okrouhá: prvního užili albánští písaři

k označení samohlásky *i*, druhého k označení souhlásky *j*. Tak dospělo alb. písmo k označení hlásky *j* již dávno, před evropskými pravopisy latinskými. Když se hlaholice odloučila, mělo alb. písmo již své *j* a nezměnilo je od této doby. Alb. *k* jest lat. *c*. Albánské písmě za *e* vzniklo obrácením římského kursivního *e*, příčinu toho obrácení podává hlaholice. Zvuk označovaný tímto znakem, temné *ɛ* pravému nářečí gegického jest cizí; písmo albánské bylo tedy sestaveno pro nářečí bližší toskickému, domovem toho písma byla střední Albánie. Zde se nejdéle udrželo. Vznikla-li tedy hlaholice v sousedství tomto znenáhrou přirozenou recepcí, jako každé jiné písmo, našli jsme bod, z kterého možno hledati domov hlaholice (§. 8). — Znakem za alb. *g* posloužilo římské kursivní *h*; toto *g* znělo kdysi v některých slovech jako *h*, v jiných jako *g*, rozdíl tento pominul, na severu i jihu vyslovuje se čisté *g*, ve střední Albanii vyvinula se hláska, která by se dala naznačiti dyšným *g*: tento proces reflektuje se v písmě elbassanském, když *g* zmizelo, užilo se k naznačení toho dyšného zvuku lat. *h*. Proto nezná elbas. písmo ani sledu po nějakém písmeni za *g*. Tohoto znaku použili hlaholitě k označení jihoslov. *χ*, nenašli však v alb. písmě římsko-kursivního znaku za své *g* (§. 9). Mezi alb. *p* i římským kursivním *p* jest nepatrný rozdíl. Albánština má dvojí *r* slabé i silné (*rr*, *pp*): znak za slabé *r* vznikl z římsko-kursivního *n*: alb. má za starší *n* nyní *r*. Písmo albánské vyvinulo se na jazyce, přispůsobovalo se znenáhla jeho hláskoslovnému ústrojí. Tim, že původní *n* začalo se vyslovovati jako *r*, byli albanští písaři nuceni utvořiti si nový znak za *n* a tento našli v řeckém písmě (§. 11), a sice nacházíme také *r* v mladší řecké minuskuli 13—14. stol.; od 12. stol. užívalo se zcela jiných *r*. Prof. Geitler však chce dokázati, že toto albánské *r* jest v hlah. ligatuře *æ* ja, alb. *r* musí tedy býti starší a skutečně našel Gardthausen také špičaté *r* v řecké minuskuli 8. stol. (§§. 48, 80, 83). Onen přechod *n* v *r* musel nastati již v 7. stol., neboť římské kursivní *n* kladé prof. Geitler, rovněž stárí alb. písma před 6. stol. Prof. Jagić nahlédl též do rukopisu, z něhož Gardthausen čerpal dotyčné *r* a poněkud jinak je popisuje, liší se dle něho od pozdějšího obyčejného *r* (op. c. str. 145, pozn. 1.). — Alb. assibilované *d* jest obrácené latinské *d* 5. stol.: pisatelé albánští chtěli se vyhnouti podobnosti s jistým lat. *b* často velice podobným *d*. Tímto *b* označili alb. pisatelé *m*; vedlé toho měla albánština podobný zvuk *mb*, kterýž označili jiným *b* římské kursivy 5.—7. století. Znak pak za *b* vznikl z *μ* řecké minuskuly kursivní: v albánštině smíšený jsou všechny retnice. — Alb. *x* rovná se římskému kursivnímu *x*. Alb. tvrdé *l*, latinsky písíci Albánci XVII. stol. označené dvojitým *ll* vzniklo z římského kursivního dvojitého *ll*. Alb. *u* z řím.-kurs. *u*, zní však jako franc. *u*: v alb. vzniká v pravidelně z *u* a podnes se střídají *v* a *ov* (§. 15). K označení hlásky *v* zvoleno odchylné lat. *b*

s kličkou na pravé straně dole otevřenou: ve výslovnosti latinské 6. i 7. v. znělo *b* velmi často jako *v*. Alb. ligatura *ui* (*vi*) z *u* a *i*, ostatně jest mladá, neboť když se odloučila hlaholice, nespojovaly se ještě obě litery. — V některých písmenech albánských pozorujeme zvláštní značky aspirace, které z mladší pocházejí doby, neboť za doby hlaholice spojené s alb. písmem jich ještě nebylo. Takým způsobem vytvořili z čistě hrdelního *k* dyšnou hlásku *h*, k čemu dal popud hláskoslovný proces, přechod totiž čistého hrdelního *k* v *h*, vedle toho měla albánština již za dob hlaholských řecké *χ*: temné *ch*; týmž znakem dodaným liteře *j* vytvořen znak pro jasné *chj*, za novořecké *γ* před *α*, o dodaném značkem ke *γ* řecké minuskuly kursivní 6.—8. stol. a konečně ligaturu *gj*: znak *h* s dodaným *j*. Dyšné hlásky jsou nejvíce vyvinuty v střední Albánii, nářečí středoalbánskému přizpůsobeno naše písmo. Značkem aspirace vytvořen z lat. kursivního *z* znak za *nds*. — Alb. *t* rovná se řeckému *τ* nejmladší minuskuly 15—17 v. Možno-li, táže se spisovatel, domnívati se, že albanští písaři *t* byli převzali z posledních teprve století řeckého písma? Jejich písmo, odpovídá, potřebovalo ode dávna *t*, znalo zajisté za starších dob písmě *t* a mladý nás došlý tvar *t* zajisté nepřičí se velkému stáří alb. písma. Původní alb. *t*, jež jest základem hlah. *ϣ*, bylo zajisté specificky římské kursivní *t*. Z ligatury alb. *tš* (*č*) ostatně vysvitá, že alb. písaři znali kdysi také římské *t* a převzetí *t* z řeckého písma jest následkem vlivu řeckého, jemuž též sluší děkovati zcela stejné *t* v mladších rukopisech kyrillských XVI. století. První část alb. ligatury *ts* jest identická s mladým alb. *t*, ligatura tato vzniklá stlačením liter *t* i *z* v jednu jest vynálezem albánským, neboť nevykazuje nic podobného, ani písmo římské ani řecké. Římská kursivní *s* vyskytují se v některých ligaturách albánských i hlaholských. Alb. *s* jest obrácené římské kursivní *s*. Alb. *ps* jest ligatura z *p* a *s*, římská kursivní ligatura podobná uvádí se z X. stol. Alb. *š* vzniklo obrácením jiného římského kursivního *s*. Alb. *št* jest ligatura z *š* i mladšího *t*, původem svým tedy ne starší XV. v. Dá se však dokázati, že alb. jméno této litery bylo již před tisíci lety, neboť přijali je hlaholitě za podobnou ligaturu od Albánců: musela tedy býti starší albánská litera *št*, která však se ztratila mladší ligaturou byvši vytlačena. V římské kursivě nalézáme zhusta ligatury *si*, *ci*, *li*, *hi*, jež přešly do albánského písma změnivše poněkud svůj význam hláskový: tak jest alb. *z* zcela identické s římskou ligaturou *si*, z považováno tedy za změkčené *s*; *ž* alb. vzniklo obrácením hotové již římské ligatury *si*, kdežto v hlaholici zachovalo *ž* ještě své původní položení: *ž* považováno tedy za změkčené *s*; alb. *kj* jest hotová římská ligatura *ci*: v cizích z latiny převzatých slovech jest *k*, *kj* za lat. *c*, *ci*, lat. *c* vyslovováno před *e*, *i* jako *k* až do konce říše západorímské, ano až do VI. a VII. stol., litera tato tedy přijata ještě za doby,

kdy se tak vyslovovalo *c* t. j. počátky albánského písma sahají před VII. století; alb. ligatura *gj* jest hotová římská ligatura *hi*; alb. *lj* řím. *li* odpovídá, t. j. řím. kurs. *l* a *j*, jen že *j* změnilo své místo, konkavní strana obrátila se dovnitř, nejspíše aby se vyhuulo smíšení s *h*. Alb. *tš* (*č*) jest římská téměř nezměněná ligatura *ts*, alb. *dš* římské kursivní *ds*, srazením původního, t. j. neobráceného *d* s kličkou okrouhlou a *s* vzniklé.

Tato tedy prostá a složená písmena převzata jsou z římské kursivy. Jednotlivé jen litery pocházejí z řecké minuskuly kursivní VII. v. Římské i řecké písmo stýkalo se v Albanii, obě bylo tam známo i přístupno. Obě písma někdy tak úzce splývala, že vznikly ligatury z řeckých a římských písmen. Podobnost i stejnost jistých řeckých i římských znaků působila, že písmena původně římská se počítala. Vliv řecký tou měrou se silil, že některé litery římské vůbec vytlačil i nahradil řeckými, a že i řecké litery převzaté ze VII. stol. se zachovaly s řeckým rázem XVI. i XVII. stol. V alb. *χ* znamenáme na př. řecké *χ* z r. 600, dalo by se však odvoditi z kterékoliv minuskuly řecké, kdybychom nenacházeli tutéž literu v hlaholici: musela tedy býti známa Albancům již před vzniknutím hlaholice. Nyní právě tak mladé *γ* i *ϕ* nacházejí v obdobných literách hlaholských důkaz svého trvání od pradávných dob. Nicméně značnou část řeckých živlů v alb. písmě možno vyložiti jen z řecké minuskuly kursivní r. 600. Že písaři albánští sahali i k řeckému písmu, má svou příčinu v tom, že jim nestačilo římské kursivní písmo k označení rozmanitých hlásek albánských. Alb. *ov* naznačeno tečkou nad *o*, v nejstarší minuskule r. 900 klade se čárka nad *o* (*o* píše se velmi malé, jak jen v řecké i latinské kursivě). Žádné jiné písmo řecké nemá toho značku, co nanejvýše jest důležité pro datování vnikání řeckých živlů do alb. písma. Tataž řecká minuskula poskytla alb. písařům znak pro jasné *ε*, totiž své *ι* s čárkou, v alb. *i*; řecké *ε* bylo velice podobné lat. *e*, které neobrácené užívalo kdysi alb. písmo za nosové *e*, jak svědčí hlah. *ε*. *β* nejstarší řecké minuskuly kursivní jest úplně identické s alb. *f*, spisovatel připomíná „es ist erstaunlich, mit welcher genauigkeit und zähigkeit sich die federzüge dieser verzerrtesten und verwildertsten aller griechischen *β* in der albanesischen schrift seit mehr als tausend jahren erhalten haben. Bei solchen wenig abgegrenzten unsicheren formen würde man allerehestens einen verfall erwarten. Und gerade hier hat die albanische schrift sogar mehrere züge erhalten; es ist nicht einmal zu einer strengen stilisirung einer einzigen form gekommen“ (str. 34^a) vzdor tisíciletému užívání jejimu! Výrok to zajisté velmi charakteristický! Alb. písaře přiměl k přijetí řeckého *β* ($\equiv v$) za *f* hláskový proces, v alb. střídá se někdy *f* i *v*. Alb. *th* odpovídá řeckému *θ*. Alb. *d* jest řecké *λ* nejstarší minuskuly kursivní, tvar *d* se po celých tisíc let nezměnil, neboť nalézáme jej v první části hlah. *κ*; *d* a *l* se v alb. střídají, zub-

nice jest obyčejně starší, někdy tekutá hláska. Hláskoslovný tento znak albánštiny musí tedy býti prastarý! Alb. *a* jest na hlavu postavené *α* řecké minuskuly. Alb. silné *rr* jest moderní řecké *ρ*. O alb. *r* byla již řeč. Alb. hlásky *ng*, *nd*, *ngj*, *nds*, *nds* jsou velmi obyčejné: písmena pro tyto hlásky jsou nejmladší z celého písma alb., samostatné domácí výtvoř. Alb. omega převzato z uncialy řecké. Alb. *st* jest mladý tvar řeckého stigma. Alb. *nj* jest řecké *ν* s dodaným *j*. Charakteristickým příznakem hlásovice jest, že všechna písmena píší se stejně vysoko, čím se liší od elbassanského písma, ve kterém se nám zachovaly ještě patrné staré výšky římských i řeckých liter. Písmena seřaděna jsou v písmě alb. podle přísné fonetické zásady. Toto seřazení jest prof. Geitlerovi důkazem, že jest písmo alb. plodem bedlivého propracování i reflexe mnohých minulých generací. Za poměrů posledních století, kdy mohli národové balkánští nanejvýše strávití zděděný statek duchovní, nemohlo prý vzniknouti ani toto prosté seřazení. Zvuk samohlásky jest spolu jejím jménem, jméno pak souhlásky tvoří se dodáním hlásky *a* k jejímu zvuku. I v tom jeví se neřecký původ alb. písma, neboť pojmenování také pocházeti může jen z Italie. Vedle toho fonetického pojmenování liter znali staří písaři albánští ještě apelativní. To sestávalo z celých albánských slov, jichž první litera byla totožná s pojmenovanou hláskou. V písmě elbassanském zachovaly se nám jen dva zbytky tohoto způsobu, jichž vlastní význam nejspíše již gegickým písařům Hahnovým byl temný. Jsou tu *ksan* a *njan* jména liter *ks*, *nj*: místo kterých bychom podle uvedené zásady očekávali *ksa* *nja*. Jména *ksan*, *njan* byla prvotně asi jména znaků kombinovaných, jichž prvá část bylo *ks*, *nj* a druhá nosovka, která se v albánštině ztratila. *ksan*, toskicky *ksai* znamená dle Hahna „mahlgeld“, *njan* stotožňuje se s gegickým zájmenem *njen* (něm. *da*) a považuje se za starší znění této litery: *e* vyslovuje se v gegickém nářečí před *n*, *m* jako *a*. Toto *njen* bylo jméno kombinovaného zvuku *nj* a nosovky *en*. Nosovka zmizela, jméno se však zachovalo podnes při pouhém *nj*. Tento předpokládaný zvuk zachoval se beze změny, jen s jiným však podobným významem v hlah. ja *ae*. V *ksan* ztratil se znak pro nosové *a*, v *njen* pro nosové *e*. — V albánských tiscích 17. v. zachovaly se nám některé zvláštní litery za *z*, *v* i *d*; druhou srovnává p. spisovatel s elbassanským *ii* (*v*) a římským kursivním *u*, třetí vykládá na ligaturu *tz*, jako elbas. *ts*. — Hahn našel ještě jiné písmo albánské. I zde pokouší se prof. Geitler dokazovati jeho vysoké stáří i připisovati mu znamenitý konservativní ráz. Zaráží-li nás již výklad písma elbassanského, vzbuzuje v nás větší ještě skepticizmus výklad písma albánce Būthakukje. Tento sestavil v polovici našeho století zvláštní písmo a dal je i lithografovati. Hahn dotýká se tohoto písma myslí, že by toto písmo mohlo býti důvodem k podezřívání stáří elbassanského

písma, neboť i toto mohlo by býti jako ono vynálezem nějakého albánského učenice. Prof. Geitler vynasnažuje se dokázati, že ani písmena Bůthakukjova nejsou libovolná ani jeho vynálezem: 29 z jeho 31 liter náleží pravé římské kursivě, tak má *a* právě takové, jaké nalézáme v římské kursivě V. stol. (!), dvě *e*, *i*, *o*, *y* i *ü*, dvojí *b*, *m* jest římské kursivní *b*, jež jen Albánec mohl položit za *m* a v čem se srovnává s elbas. písmem; *d* jest obrácené lat. *d*, jako v elbas. písmě atd. Jen dvě litery jsou původu jiného, *th* řeckého z nejmladší minuskuly a *j* jest bos.-kyr. *h*. Jedním slovem, písmo Bůthakukjovo není nic jiného, než nepořectěná, méně vyvinutá i na jemnější rozdílů chudší, ale poměrně mladší redakce písma elbassanského. Bůthakukje zajisté měl před sebou některé starší elbas. písmem psané zbytky, z nichž svou abecedu sestavil. Ze všeho toho vysvitá, že byla římská kursiva u Albánců v několika stilisacích v obyčeji. Uvidíme později, jak pan prof. ještě jiná písmena albánská předpokládá, aby mohl hlaholská písmena odvozovati z římské kursivy. Na důkaz toho odvolává se p. spisovatel ještě na některé temné zprávy o jakémisi národním písmě albánském.

Ač otázka o původě i stáří elbassanského písma není účelem naší stati, museli jsme přece šíře o ní pojednati, neboť byla právě prof. Geitlerem co nejužší spojena s otázkou o původu písma hlaholského. Mimo to, že jsme poznali metodu p. spisovatelovu, poznali jsme také široký podklad, o který se opírajíce můžeme se pouštět do výkladu o původě hlaholice. V čele II. části knihy této čteme thesi: „Hlaholice jest kalligraficky vyvinuté písmo albánské. Kalligrafickým prostředkem bylo hlaholitům hlavně připojování klíčků, který ovšem namnoze mělo podklad svůj v písmě mateřském. Mimo to uzavíraly se tvary písmen, aneb přidával se háček a konečně jest hlaholice zvláštní jakýsi „malující ductus.“ Vizme, jak prof. Geitler vykládá písmena hlaholská i potom kyrillská. Při všech literách vyličuje se vývoj jich tvarů v různých památkách, v čem leží nepopíratelná cena tohoto spisu. Zde však musíme od toho upustiti, nesouvisí-li to s otázkou o původu dotyčné litery. — Hlaholské *ə* jest identické s obráceným římským kursivním *e*, elbassanským temným *e*, jen že se ztratil vysoký jeho tvar: prvotně mělo toto *ə* jen jednu přímkou, jak je skutečně v nejstarších hlah. památkách nalézáme, častěji však a rovněž v nejstarších již památkách objevují se dvě přímký. — Od tohoto *ə* liší se hlah. *ε* jen tím, že není obráceno a dodatečně jest ozdobeno klíčkov. „Celý ráz tohoto písmene, praví pan spisovatel má na sobě ovšem velmi málo rázu římské kursivy, ano nehledě na historický podklad hlaholice mohlo by se srovnávati jen s *ε* řecké minuskuly X. stol. A přece týká se podobnost jen vnějšího rázu, jelikož celá okrouhlá hlaholice stojí pod vlivem staré řecké minuskuly, nikterak materie a vlastního palaeografického původu litery.“ S podobnými poznámkami setká-

váme se v této knize zhusta. Tato litera musela býti prvotně v témže významu v albánském písmě. Ostatní hlaholské nosovky jsou ligatury, jichžto druhá část jest právě toto ϵ . Jinou nosovku čteme několikráte v zogr. i mar. evang.; rozeznává se od ϵ , že z kličky jest čára protažena pod literu (viz III. tabuli při Jagičově vydání Zogr. ev., fol. 117, ř. 1, fol. 155, ř. 1 a 6) a čte se jen v part. praes. act. гpаdаh , Geitler čte гpаdаh , jak též píše Ass. a vyslovuje se proti Jagičovu mínění o této literě (Zogr. ev. str. XXIV); čárku pokládá za římské j , jen že se zde j naznačuje přímou čarou, v elbas. písmě okrouhlou. Hlah. æ jest prý okrouhlé albánsko-římské j a ϵ ; hlah. $\text{æ} = \text{ə} + \epsilon$. Hlah. æ píše se odděleně v některých mladších památkách, co p. prof. pokládá za původní způsob, v Zogr. Ass. přiléhají obě části úzce k sobě; první část této litery jest alb. nj , jen poněkud změněné, t. j. obrácené, aby se vyhnulo smíšení s ə dz. „Grafickým“ způsobem nalezený význam této litery: nje potvrzuje se jménem alb. ligatury nj : $njan$, původně $njen$. Elbassanská litera nj jest jen zbytek úplnější ligatury, schází mu e zachované v hlaholici. Alb. písmo mělo kdysi též nosovky, jak ukazuje hlaholice, sloužily k tomu neobrácené e římské i α řecké, při ostatních literách i , o , u , které se nedaly obracet, označila se nosovost znáčkem nad literou a pod vlivem těchto liter kladl se pak znáček i nad e i α , čím vytlačeny staré alb. nosovky. Že mělo alb. písmo nosové α , ukazuje jméno $ksan$ nyní svědčící jen písmeni ks . Že dále v jménech $ksan$, $njen$ nosové znaky jsou na druhém místě, má svou příčinu v tom, že v alb. nestojí nosovky v násloví. Hlaholice pak alb. způsob označování nosovek pomocí znáčků nadřádkových nepřijala, což má opět příčinu svou v nechuti k takým znáčkům hlaholici prý vlastní. Nalézáme-li však přece také značky v hlah. památkách, jeví se v tom vliv řecko-kyrillský! Že hlaholice nemá ani sledu po alb. $ksan$, odůvodněno jest jednak tím, že hlaholice má jiné α než alb. písmo, jednak že neměla potřeby litery ks , ξ . Hlaholice měla jen jeden znak nosový: ϵ a s tím musela vystačiti na označení ostatních nosovek: tím vysvětliti možno divné označení nosovky α ligaturou $o + e$ a kladení alb. nje za $j\alpha$. Alb. kulaté o nalézáme jen v hlah. ligatuře p , mimo to ještě v chrvatsko-hlaholské památce Bašské z XII stol.: musí se tedy připisovati též bulharské hlaholici, ač se mimo uvedenou ligaturu nikdež v bulharské hlaholici nenalézá (!). Hlaholské ə možno vyložití jen z podobných o v římské kursivě; částečně nalézají se i v řecké minuskule kursivní, jak vůbec mezi oběma těmi písmeny namnoze shledáváme podobnost. Hlaholice měla tedy dvě o římské kursivy, co jest opět důkazem, že alb. písmo kdysi bylo bližší římské kursivě. Z obou těch o zvítězilo v elbas. písmě o uzavřené, kdežto v hlah. jiné o . Hlah. p sestává z týchž částí jako alb. jov : první část jest okrouhlé j , druhá tečkované o , v římské kursivě nalézáme podobnou ligaturu io . Kyrillské io jest identické

s hlah. Ѡ, jak již Kopitar poznal. Formálně jest Ѡ starší, t. j. bylo převzato z hlaholice, když tato měla ještě čistě albánský ráz bez všeho kalligrafického přetvoření, kyr. Ѡ není nahoře uzavřeno čarou jak původně zajisté i v hlah. bylo a později teprve uzavřena litera hlah. čarou (nechuť k nadřádkovým znáčkům však v hlaholici tehdaž zajisté již byla, neboť nenacházíme nějakého sledu po něm v kyr. Ѡ). Že nepřešlo Ѡ z kyr. do hlah. písma, toho důkazem jest neřecký naskrze ráz jeho. V některých památkách chrv.-hlah. do zač. 13. stol. nalézáme i alb. v téže významě, totiž jako i, v pozdější chrv. hlaholici od 13. století zastupuje toto i staré Ѣ, a potom je úplně vytlačuje. Písmě toto dlužno prý rozeznávati od řeckého i kyr. ι: rozhoduje zde historické pozadí, neboť nalézá se již v alb. písmě, čím dokázáno vysoké jeho stáří. Bulharská hlaholice měla je zajisté, nasvědčuje tomu kyr., původně hlaholské Ѣ. Z hlaholice (bulh.) bylo toto písmě vytlačeno jinými i, kteráž však původem svým nejsou pravá i, než y hlaholity za i „překolkovaná.“ Elbass. písmo nezachovalo nic podobného těmto hlah. i, p. spisovatel však předpokládá, že tyto znaky hlaholské znova dokazují, že alb. písmo utrpělo značných ztrát od odchýlení se hlaholské dcery. Hlah. з odpovídá y staré římské kursivy, liší se jen přísnějším geometrickým útvarem, v čem si hlaholitě libovali, i uzavřením hornější části rovněž častým. Ostatní dvě i hlah.: Ѣ a ѣ jsou původu řeckého: první jest kapitální neb inicialní řecké y běžným u hlaholitů způsobem pozměněné, v některých rukopisech jest jen inicialkou neb majuskulí, v jiných jako již v Zogr. klade se do textu mezi ostatní malé litery, ano v poslední části sin. žalt. zatlačilo ostatní běžná i; druhé jest původem svým y řecké minuskuly kursivní: v pařížském abecenariu zachovávajícím přísně řecký pořádek liter, stojí mezi t i f. — Znaky polosamohlásek v obou písmech jsou diferencovaná alb. ů, římsko-kursivnímu u odpovídá ještě Ѣ hlah. nápisu Bašského; toto přešlo do cyrillice jako Ѣ znamenajíc měkký jeřík, z něhož diferencováno Ѣ kyr. háčkem oblíbeným u kyrillitů. Mladší část Zogr. ev. zná jen (kyr.) Ѣ, ne však hlah. з. Těmž římsko-kursivnímu u odpovídá hlah. з s oblíbenou kličkou na hoře i na levé straně. Když kyrillité převzali z hlah. své Ѣ, nebyly ještě hlah. litery kalligraficky přetvořeny. Diferencováním vznikl měkký jeřík з, tečku svou děkuje vlivu řecké minuskuly. Oba jery tedy kyrillské i hlaholské vznikly z jednoho znaku, pravopis slovanský spokojoval se tedy kdysi jedním znakem pro obě polosamohlásky. Kyrillité našli v hlaholici jen jedno jer, nejdříve pak sami utvořili z toho tvrdé Ѣ a pak to nápodobili hlaholitě. Že starosrbská kyrillice neznala Ѣ, než jen Ѣ, má svou palaeografickou příčinu vedle jazykové. Chrvatská hlaholice naopak zná oba jery, oddělila se tedy od hlaholice (bulharské), když se již byly vyvinuly oba jery. V kyrillských, nežřídka i v hlaholských rukopisech nalézáme nežřídka místo

obou jerů zvláštní značky, kterým připisuje prof. Geitler vysoké stáří. Jsou prý zbytkem někdejšího označování jerů v kyrillici, kteréž přijetím **и** z hlaholice bylo zatlačeno. Že však tyto značky nejsou hlaholici cizí, jest důkazem obapolného pronikání se obou písem. — Jery souvisí s alb. *vy* a bylo prvotně jen hlaholici vlastní, v alb. písmě za oněch dob nebyla však ještě ligatura *vi*, obě části stály samostatně vedlé sebe, v hlah. nápise Krckem 11. stol. nalézáme **ѵ**, kteréž jest rovné cyr. **ѵ**: to jest tedy původem svým znak albánsko-římský a albánsko-hlaholský, původně kyrillice ho neměla. Chrvatský znak Krcký musel býti vlastní již bulh. hlaholici, neboť jen z této mohl přejíti do kyrillice. Jak bulharská hlaholice prvotní albánské **и** nahradila jinými, taktéž činila za **ѵ**. Hlaholská ižica vznikla z alb. *ii* a aby se vyhnulo přílišné podobnosti s **ѵ** spojeny ještě obě kličky **ѵ**; Šafaříkem zavedené písmě neodpovídá úplně ižici obyčejné v hlah. památkách. — Hlaholské **ѵ** srovnáváno Wattenbachem se zvláštním **α** řecké kursivy 2. století. Prof. Geitler navrhuje výklad jiný právem poznamenávaje, že výklady hlaholských písmen hledati dlužno k vůli přísnějšímu jich datování v mezích mladší římské i řecké kursivy 5. až 8. stol., i našel také **α** v římské kursivě, jež muselo tedy býti rovněž v alb. písmě. Hlah. **ѵ** jest římská ligatura *si*, alb. písmo přijalo tutéž ligaturu za *ž*, ale obrátilo ji. V alb. písmě byly kdysi obě litery vedlé sebe, jedna se vytratila v alb. i zachovala se jen v hlah. Kyr. **ѵ** jest příbuzné hlah. **ѵ**, jest rovněž římská ligatura *si*, kyrillité přijali toto písmě z neznámé nám písařské školy hlaholské, bylo starohlaholské i staroalbánské, neboť dá se vyložití jen prostředky albánského písma. Hlah. **ѵ** rovná se římskému kursivnímu *l*: albánská a vzešlá z ní škola hlaholská užily prvá rovného řím. *l* bez kliček, jež pak ovládlo v elbass. písmě, druhá pak tvaru okrouhlejšího doplnivši jej ještě kličkami; i tento druhý tvar musel býti v alb. písmě, snad označovalo se jím střední *l*, jež nejspíše měla albánština vedlé tvrdého i měkkého *l*. — Hlaholské **ѵ** nesouvisí ani graficky ani historicky s srbsko-bosenským **ѵ**, než jest složenina z alb. *d* a *š*; v elbass. zlomcích čteme zcela obdobné *šd*, *dš* t. j. **ѵ** jest zajisté jen obrácené *šd*, ligatura *dš* musela býti již v některé písařské škole albánské, z níž přešla do hlaholice; že se nezachovala v elbass. písmě, má svou příčinu v tom, že se ujala jiná ligatura z římského kursivního *d* i neobráceného *s*. — Hlah. **ѵ** vyvinulo se z římsko-kursivního *t*. v elbass. písmě nezachovalo se také *t*, leda ve složenině *tš*, zajisté však mělo alb. písmo také římsko-kursivní *t*, kteréž pak převzali hlaholitě: římské kursivní litery nevnikaly přímo do hlaholice, než jen prostřednictvím albánským. Vedlé **ѵ** nalézáme v hlah. rukopisech jako inicialku majusku **ѵ**, kteráž pak vnikla i do textu jako v sin. žalt. — Obrácené římské kursivní *s*, jež v elbass. písmě znamená *š*, jest pratvar hlah. **ѵ**, lišícího se jen tím, že dole jest uzavřeno. Zde ovšem

jest odpor, že tatáž litera znamená v alb. písmě š a v témže významu přijata i do hlaholice jako druhá část litery *κ*, v hlah. pak samostatně *s*. Musíme tedy „předpokládati u Albánců i hlaholitů různé místně odloučené manýry pravopisné. Dostalo-li se albánské písmo přirozenou cestou znenáhlé recepcí zároveň na několika místech k Slovanům v západní Makedonii usedlým, jest zachovaná nám hlaholice jen konečná redakce částečně různých, kdysi odloučených zvyků písařských. Týž dojem činí zachovaná nám redakce elbassanského písma.“ — Hlah. *ⲥ* převzato z římské kursivy; nalézáme sice v řecké minuskule kursivní podobné *k*, co jest přirozeno při obecné příbuznosti řecké kursivy se současnou římskou, odvozujeme však hlah. *ⲥ* z římské kursivy, jelikož její tvar jest přece příhodnější a hlaholice hlavně sestává z římské látky. Prof. Geitler nepochybuje, že alb. písmo mělo za oné doby, kdy se hlaholice odloučila, podobné *k* a později teprve se ho vzdalo. Jinak musela by se vysvětliti okolnost, mohla-li hlaholice přímo z římské kursivy přejímati litery, když tato v 8.—9. stol. v Italii samé již vymírala. (K tomu můžeme poznamenati, že hlah. *k* podobné písmě poskytuje též řecká minuskule kursivní, jak p. spisovatel sám praví, není tedy třeba odvozovati je z římské kursivy, nenutí-li k tomu these, že hlaholice sestavena jest hlavně z římské látky.) Kdyby byli hlaholitě vzešli ze školy shodující se s elbassanskou, zajisté byli by zvolili pro *kj* římsko-albánskou ligaturu *cj* (*kj*) a nebyli by nápodobili kyrillské *к*, jako nena-podobili kyr. *р* měščí albánské *κ*. — Hlah. *ⲧ* vzniklo z alb. *g*, které znělo zajisté kdysi jako lat. *h*. — Hlah. *Ⲕ* jest alb. assibilované *ð* zněním svým podobné *ðz*, původu tedy albánsko-římského. Téhož původu jest hlah. *ⲕ*; řeckého *β*, jež by se dalo srovnávat, není v řecké minuskule kursivní poslední doby, rovněž ne v starší ani ve střední, mezi lety 700—950 jest zcela jiné *β* a právě tato doba řeckého písma jest rozhodná pro vývoj hlaholice. Unciální *κ* řecké vniká do minuskuly teprve koncem 10. stol. a hlaholice není v nížádném styku s řeckou unciálkou. V sin. žalt. i v nápisě Bašském nalézáme majuskuli *κ* naproti kursivnímu *ⲕ*, vedle toho však v sin. žalt. též v textě. — Hlah. *Ⲧ* liší se sice poněkud od alb. *p*, to má však svůj původ ve dvou byt i málo rozdílných *p* římské kursivy. — Ostatní písmena hlaholská jsou nepopíratelně řeckého původu. Hlaholské *Ⲁ* jest řecké iniciální omikron a tento iniciální ráz se dosti zachovával. V alb. písmě takého znaku původně nebylo, převzato sice řecké *ω*, zajisté však pozdě, klade se v zachovaných zlomech jen za interjekci. Alb. ligatura *ps* jest mladšího zajisté věku, proto nezná ji též hlaholice. Hlaholice nemající *ⲱ* vzešla nejspíše z písařské školy albánské, která rovněž toho písmene neznala. Nedostatek tento byl hlavní příčinou, že litery hlaholské nabyly jiné hodnoty číselní, hlah. *Ⲁ* znamená 700 m. *ⲱ* a hlah. *ⲓ* 60 m. *Ⲕ*. — Hlaholice zajisté označovala kdysi hlásku *u* literou *o* pomocí diakri-

tického znáčku, jak alb. písmo (nahore bylo řečeno, že hlaholice netrpěla znáček diakritických); pod vlivem kyrillice zbavila se ho i utvořila nové *u* dle vzoru kyr. *oy*: *æ*; obě části píší se ještě odděleně v Zogr. i v nápisech euch. sin. (Črnčić praví v předmluvě ke svému vydání Assem. ev., že *u* této památky složeno jest z *æ* i *i*žice, str. IX.). Tím zároveň vysvětluje se, že hlaholské *æ* i *ϣ* nejsou v nížádném grafickém poměru. — Hlah. *ϣ* jest řecké minuskulní *ν*, v elbass. písmě se nezachovalo. Ve vzpomenutém nápisě Bašském psaném samými majuskalami jest **Н**: to bylo zajisté již v bulh. hlaholici, v řeckých minuskulních rukopisech nezřídka nalézáme inicialu **Н** vedle minuskuly, a za jich příkladem zvolili i hlaholští písaři někdy iniciálky k okrášení svých rukopisů. — Hlah. *ϣ* jest obrácené *ϣ* řecké minuskuly kursivní; litera obrácena proto, že se příliš podobalo *ϣ*. — Hlah. *ϣ* jest z *μ* řecké minuskuly kursivní prostřednictvím alb. — Hlah. *ϣ* jest *μ* řecké minuskuly. Ve vzpomenutém nápisě Bašském jest velké uncialní **М**; že bylo již v bulh. hlaholici, dokazuje sin. žaltář, kde se čte již jako minuskula v textě. — Hlah. *ϣ* jest *γ* řecké minuskuly kursivní, v alb. písmě jest podobné *g* avšak se znakem dyšným, hlah. litera jest důkazem, že tohoto znaku kdysi při alb. literě nebylo, *α* jest s jazykového stanoviska velmi pravděpodobné, že gegické nářečí kdysi mělo čisté hrdelní *g*: hlah. *ϣ* vzniklo přímo z alb. písma, nepřímě z řeckého. — Hlah. *ϣ* vzniklo jak i alb. *ϣ* z řeckého minuskulního *ϣ*, oba způsoby byly kdysi v alb. písmě, litera zachovaná v hlah. vymřela v elbass. písmě. Hlah. *ϣ* převzato napodobením kyrillského pravopisu. Z takého *ϣ* vyvinulo se i hlah. *ϣ*, neboť *ϣ* vyslovovalo se zhusta jako *f*. (Tak soudil již Šafařík Pam. hlah. pís. 14.) Druhé hlah. *f* *ϣ* převzato z kyrillice, kteráž je vzala z řecké uncíalky. Alb. *f* vzniklo zcela jiným způsobem, jméno slovanského *f* jest však alb. původu a bylo teprve na pozdější *f* přeneseno. — Jiné hlaholské litery konečně mimo již připomenuté *jer*, *jery*, *u*, *th* i *f* převzaty z kyrillice. Kyr. i hlah. *ω* jest řecké kapitalní *ω*: z kyrillice teprve přešlo do hlaholice. Kyr. *ω*, z něhož povstalo hlah. *ω*, jest velmi stará litera, nikoliv mladá, jak obecně se soudí: ve velmi starých památkách jako v sin. euch., v sav. kn., v evang. zlomcích Undolského, ve sluckém žalt. píše se *ω*, v ev. ass., mar., v žalt. boloňském, v ochridském praxapostoláři, v ostrom., v chilandarských zlomcích vedle **ω** se píše; toto **ω** panuje v starší části Zogr. ev., v glag. cloz., v maked. zlomku, v sup. cod.; v tomto i v ochrid. praxap. klade se často **τ** nad **ω**. Litera *ω* jest řeckého původu, vznikla z řeckého uncialního *ω*: obyčejně klade se *τ* nad *ω*, co se pak může čísti i *τω*, v jednom řeckém nápisě ze XIV. stol. klade se i *τ* pod *ω*, co znamená *ωτ*, kdežto *τω* znamená *τ* nad *ω*. Řecká tato ligatura byla tedy původcem kyrillské ligatury: pro jazykové stejné **ωτ** neutvořena ligatura, jelikož nebylo pro ni nic vhodného

v řeckém písmě. Albánci mají zvláštní *št*, které zajisté bylo známo hlaholitům, dokazuje to jméno litery *šta*, které může býti původu jen albánského a pak bylo přeneseno na *ш* z kyrillice převzaté. *Ѡ* nabývá někdy číselné hodnoty kyr. *Ѡ* 800, tuto hodnotu pak dostalo hlah. *ш* i bosenské *ш*. Kyr. *Ѡ* nebylo v nejstarší době integrující částí kyrillského písma. — Z řecké kapitály převzata kyr. i hlah. *ѡ* a *с*, a srbská *ѣ*: všecka vznikla z *γ* řeckých prvotně v kyrillici a z této přešla teprve do hlaholice: hlah. *ѣ* z kyr. *ѣ*, jmenovitě z bos.-kyr. *ѣ* podobného *ѣ*, hlah. *ѣ* z řeckého *γ*psilonu, kteréž nenalézáme sice jako *с* v kyrillici, musíme však v ní předpokládati, neboť jen tak můžeme si vysvětliti toto *с* v hlaholici. Albánského původu býti nemůže a hlah. nebrala přímo litery z řeckého písma kapitalního. Z toho dále soudíme, že v nejstarší kyrillici panovala veliká rozmanitost v pravidlech i zvycích písařských, co dále není příznivo domněnce, že kyrillice byla sestavena jednotlivcem. — Kyr. *α* i *α* jsou řecká kapitalní alpha, jimž kyrillité přidali libovolný tento význam. Vedle toho přijato do kyrillice i řecké sampi ve významu *ε*, které se potom obzvláště ujalo v rumunské kyrillici. (Podobně Šafařík Pam. hlah. písem. 13—14, 16.) Kyr. *π* podobá se *ε* starší i střední minuskuly řecké, jest tedy jediná litera kyrillská, která není původu ani uncialního ani kapitalního. Za toto *π* převzali hlaholitě z kyrillice literu *Δ*, albánské písmo zde nic vhodného neposkytovalo, převzata tedy litera z kyrillice. Poněvadž dále hlah. převzala z kyr. litery v témže významě, muselo kyr. *Δ* znamenati kdysi výhradně aneb aspoň v některé k písařské škole kyrillské *jať*. Kdyby byla měla kyrillice v tu dobu, kdy působila na hlaholici literu *π*, byli by zajisté hlaholici tuto literu přijali a nikoliv *Δ*. To svědčí pro mladší věk *π*. Kyrillité vzali své *π* ze staré řecké uncialy 7. stol. Pro *dz* má kyrillice dvě litery: první *з* nalézá se již v řeckých rukopisech jako uncialka i inicialka, druhá *с* jest řecké *vau* a přidán jí od kyrillitů význam *dz* i číselní hodnota 6. (Tak již Šafařík Pam. hlah. písem. 16.)

Probrav i určiv takto původ písmen hlaholských i kyrillských, ličí prof. Geitler dále poměr okrouhlé i hranaté hlaholice, ukazuje vývoj této poslední i zárodky její již v bulharské hlaholici, upozorňuje dále na některé momenty palaeografické, které beze vsí pochyby jsou velice důležité pro stanovení věku památek hlaholských a jich chronologické spořádání, tedy též pro dějiny jazyka. I v této části jest nepopíratelná zásluha p. spisovatelova. Gardthausen ukázal, že v řeckých rukopisech z konce IX. věku ovšem již se píší litery pod řádkem, minuskulní však rukopisy, kde ještě stojí litery nad řádkem, pocházejí ještě z X. století. V XI. stol. píše se již bezvýminečně pod řádkem, v rukopisech napsaných ok. r. 1000 namnoze pod i nad řádkem. Totéž kritérium platí zajisté též o hlaholských rukopisech. Důsledně nad řádkem píší se litery v ev. mar., v euch. sin., v assem. ev. pokud

jest linkováno (jak i v řeckých minuskulních rukopisech). Žaltář sin. náleží do pozdější přechodní doby; jako v řeckých kodexích r. 964 i 972 kolísají jeho současné různé ruce pod i nad řádkem, druhé však jest častější, jmenovitě druhá ruka staví svá hranatá písmena nad řádek. V glag. cloz. stojí písmo hranatějšího již rázu pod řádkem: jest to poměrně mladá památka, náleží asi do poč. XI. stol.; podobně ochr. evang. Mladší Zograf píše stále pod řádkem, jest mnohem pozdější. Písmo zlomku Mihanovičova i kyjevských zlomků jest pod řádkem, někdy mezi řádkem. Další kritérium palaeografické jest rámeček, do kterého se psával nápis: v nejstarší době mají tvar uzavřeného čtverhranu, ale již v X. v. bývá otevřen na způsob řeckého π . Nejmladší řecký příklad takého rámečku jest z r. 995, hlah. tedy rukopisy s rámečkem položiti dlužno před X. stol.; sem patří starší část zogr. ev., služebník sin. tudíž i euchol. sin., i žalt. sin. Památky hlaholské seřazuje dle stáří prof. Geitler následovně: ass. i starší zogr., euchol. (i služebník) sin., ev. mar., zlomek Evrema a Sirina, maked. zlomek, sin. žaltář, glag. cloz., ochr. ev., nápis na Krku, kyjevské zlomky, mladší zogr., velký nápis v Bašce, zlomek Mihanovičův, malý nápis bašský, pražské zlomky, ljubljanský homiliář (a všechny podobné zlomky), listiny Seňské r. 1305. Na mladší věk pražských zlomků soudí p. prof. jednak z jazyka, jednak z hrozičbo splynutí majuskuly i minuskuly. Podobně soudí o nich Sreznevský (Древние глагол. пам. str. 54). Příbuzná jim druhá část kyjevských zlomků již z jazykových důvodů jest starší. Mezi staré památky hlaholské klade je Sreznevský podle tvaru liter, pravopisu i jazyka (Записки акад. наукъ, sv. 28, r. 1876, str. 543). Nápis krovák dlužno klásti do XI. stol. Jazyk, ráz písma, rámeček i linkování kladou: assem., starší zogr. euchol. sin. i ev. mar. před r. 1000. Na konci této řady jest sin. žaltář, pak glag. cloz. a ochr. ev. Znatelné tři hlaholské litery na podpisě Iverském z r. 982 rovnají se okrouhlým svým tvarem písmu nejstarších památek. — Hlaholské rukopisy nejstarší náležejí všecky původem svým Makedonii, slovanskými mnichy byly zaneseny na východní místa posvátná: do Jerusálema, kde nalezeno ev. assem., na Sinai: euchol. i žaltář. Euchol. sin. se služebníkem i assem. ev. byly podle všeho ještě v 13. stol. v Makedonii. Také žalt. sin. ukazuje jazykem svým na domov západo-macedonský. Abece-narium bulgaricum v Paříži nyní chované napsáno bylo Makedončanem: ukazuje to jméno litery tordo (srv. nblh. stori i východo-trácké sordce). Pražské zlomky nenapsány ani v Čechách, ani na Moravě ani v severních Uhrách. Příbuzné jim zlomky kyjevské nalezeny v Jerusalemě a tam přicházely rukopisy jen z Makedonie. V ruských památkách roztroušené litery hlaholské dokazují, že pocházejí z předloh objednaných z Makedonie i Athosu. Ani v zemích Makedonii nejbližších neužívalo se hlaholice: v Thrácii, v podunajském Bulharsku, ve vých. Srbsku i vých. Chrvatsku ne-

nalezeno ani jediné písmě hlaholské. Hlaholice byla omezena jen na Makedonii západní, odkud se rozšířila jediné do západního Chrvatska. Hlaholice byla písmo historicky nepatrné, nedobylo si ani jednoho národa zcela, nežilo déle než dvě tři století ve svém domově a za své těsné hranice zasáhlo jen na jedné straně. Hlaholské přípisky v žaltáři boloňském psaném v Ochridě i v ochridském praxapostoláři jsou poslední výstřelky hlaholice v Makedonii: žila i vymřela tam, kde vznikla, nad Drinem albánsko-bulharským. Zde rozhodoval živel albánský, zde smísil se s ním přibylý živel slovanský měrou mnohem větší než dnes, kdy Slované ustoupili před Albánci. Elbassanské písmo jest obrazem zeměpisného svého položení jsouc smíseno z písma římského i řeckého. Hlaholice vyvinuvší se ještě hlouběji v zemi podléhala větší měrou bližšímu vlivu řeckému. Místo, kde hlaholice mohla křížovati se jednak s písmem albánsko-římským a jednak s písmem řeckým i kyrillským, co z výše pověděného vysvítá, může býti jen v západní Makedonii. Bulharská hlaholice vyvinula se nad Drinem v trojúhelníku mezi Elbassanem, Beratem i Ochridou. Odtud se dostala bulharská hlaholice ke Chrvatům, nikoliv ze severu, z Pannonie.

V hlaholici i kyrillici máme před sebou dvě různá písma, jež se vyvinula odloučeně i co do místa i co do času. Společná oběma písmena vysvětlují se vzájemným jich křížováním se i pronikáním se; obapolné přechody vyvolány prvotní nedokonalostí obou písem a pozoruhodno, že společné litery jsou právě znaky specificky slovanských hlásek. Kyrillice převzala z hlaholice 4 písmena, hlaholice z kyrillice 5 písmen. Jak již výše pověděno, nebyla hlaholice ještě kalligraficky propracována, když se stýkala s kyrillicí, neměla ještě klíček, nezavírala litery čárkami: starou hlaholici charakterisují litery z ní přešlé do cyrillice: Ѣ Ѥ Ѧ ѧ. Konstantin-Kyrill psal kyrillicí, která měla Ѡ ѡ Ѣ ѣ Ѧ ѧ, naznačovala jery i jotaci značky nadřádkovými, neměla však ještě Ѣ Ѥ Ѧ ѧ. Chrabrovo svědectví nerozhoduje, neboť psal v době, když se již byla legenda zmocnila počátků písemnictví slovanského, on sice též ještě neznal Ѣ Ѥ Ѧ ѧ, celkem však byla kyrillice již hotová a o jejím dřívějším styku s jiným písmem nevěděl ničeho ani o hlaholici. Zmínka jeho o dřívějších pokusech Slovanů pohanských psáti římskými i řeckými literami bez pravopisných pravidel, jest poslední reminiscence těchto pokusů. Jakých římských liter mohli znáti Slované balkánští před IX. stol. mimo římskou kursivu? Chrabr ovšem napsal svou zprávu z doslechu, pravého obsahu musíme se domyslit. Klimentovi se taká změna nemůže připisovati, neboť litery Ѣ Ѥ Ѧ jsou graficky starší než Ѡ ѡ Ѣ, zachované v hlaholici, a naopak hlaholice ukazuje v literách převzatých z kyrillice kalligrafický pokrok kromě Ѣ i ѧ. Obě písma musela se v jisté krajině stýkati, tím jediné lze vysvětliti obapolné přechody i paralelní pravopisný vývoj. Jen

v západní Makedonii, v jejímž středu „vegetovalo“ nepatrné písmo, společné Albáncům i Slovanům, mohlo se to díti. — Žáci Kyrilovi utekli se po r. 885 s Klimentem do Bulharska i do západní Makedonii, a usadili se tam trvale. S nimi přišlo jedno slovanské písmo. Tato kyrillice sešla se však s hlaholicí, jak již praveno, nevyvinutou, odchýlnou od zachované hlaholice. Její římsko-řecké, Albánci redigované kursivní litery neopustily posud prastarý svůj domov. Zde se také Klimentem přinešené zprvu nedokonalé písmo zdokonalovalo při intensivní literární činnosti: pro některé hlásky slovanské posud nedokonale označované přijaly se znaky ze staré hlaholice. Zde navzájem přijala i stará nevyvinutá hlaholice z kyrillice znaky pro hlásky, jež posud jen asi ledabyly označovala a teprve po jich přijetí pedrobeny staré i nové litery hlaholské novému zpracování kalligrafickému mezi lety 886—916. Chrvatská hlaholice spočívá na starší hlaholici, než jakou nám poskytuje na př. *assem. ev.*, jest namnoze poměrně starší, ona se odloučila od bulharské hlaholice před napsáním *ev. assem. i zogr.*, před konečným ustálením liter bulharsko-hlaholských. Již r. 924 zapovězena na koncilu Splitském slovanština v liturgii, nejspíše tedy hlaholice. Mezi léta 886—924 spadají tyto momenty: 1. Západomakedonská římsko-řecká kursiva, která byla domovem u Albánců i u Slovanů, podléhá vlivu kyrillskému, přijímá aspoň 5 liter *ѡ ѣ ѝ ѣ ѣ* ale ještě v jejich řecké podobě kapitalní. 2. Celá látka kursivní i kapitalní podléhá společně kalligrafickému spracování a pomocí klíčků i čárek uzavíracích vyvíjí se nové písmo: bulharská hlaholice. 3. Tato dostala se ze západní Makedonie a poslovanštěného tehdy Albánska na břeh dalmatský i západochrvatský před r. 924.

Kyrillice byla celá mladší unciální písmo řecké: toto písmo zvoleno Kyrillem, jelikož bylo obmezeno za jeho doby na psaní posvátných knih. V tomto písmě nebylo však *ѣ*, znal tedy Kyrill rukopisy VII. i VIII. stol., kde je mohl najíti. Za *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ*, *ѣ* i nosovky zvoleny jiné litery ze současných křesťansko-řeckých nápisů. Obě polosamohlásky považoval za jeden temný pahlas, pro který stačil nadřádkový znáček. Jot považoval za modifikaci první hlásky, která se na této měla označiti (*ѣ*). Uvnitř kyrillice pozorujeme jakousi rozmanitost, která poukazuje asi na různé místně odloučené zvyky písařské: tři znaky pro *ѣ* nemohl doporučiti jeden a týž učitel ani 4 znaky pro *ѣ*, dvě pro *ѣ*. Nejspíše bylo jen obecným zvykem užívati kapitalního *ѣ* pro *ѣ*, *ѣ* a ve volbě forem samých se kolísalo. Třeba dle toho klásti počátky slovanského písma unciálního písmeny kapitalními doplněného před vystoupení Kyrillovo. Kde se vyvinulo, nelze určití, zajisté však v úžíchích mezích byzantinské říše, nikoliv však v Makedonii ani v Pannonii. Z obou písem lze souditi na různost nářečí, pro něž byla určena: hlaholita slyšel ve svém *ѣ* *o*, kyrillica v *ѣ* *ѣ*, hlaholita v *ѣ* asi *dž*, kyrillita v *ѣ* palatalní *g*; *dž*

objevuje se teprve v pozdějších rukopisech kyrillských častěji, ze sedmi starých mají *dz* jen chilendarské zlomky, v hlah. rukopisech naopak ovládá *dz* až na euchol. sin.: v západní Makedonii jest podnes *dz*, kdežto v Thrácii i podunajském Bulharsku ho není.

Hlaholice byla od prvních začátků závislá na kyrillici, podobuje se úplně pravopisu kyrillskému, činnost hlaholitů jest stále přepisování kyrillských předloh. Jakým způsobem však vedle staršího autoritou Kyrillovou i Klimentovou posvěceného písemnictví kyrillského (a snad i proti němu) mohlo vzniknouti a vzdělávati se nové písemnictví hlaholské, nepodařilo se p. spisovateli vysvětliti. Příkladem, popudem literární činnosti Klimentovy se to nevysvětluje, spíše dalo by se očekávati, že by úsilná práce zakladatele kláštera Ochridského i biskupa Velického v kyrillském písemnictví všecky pokusy zakládati písemnictví jiné (hlaholské) byla zmařila v samém jich vzniku; a kdyby bylo mělo základ svůj a našlo útulek v lidu západomakedonském, bylo by nabylo písemnictví hlaholské rázu zcela jiného, než jaký má, nebyly by se zachovávaly rukopisy hlaholské v klášterích a putovaly s mnichy slovanskými na posvátná místa východní.

Na důkaz své hypotese dovolává se prof. Geitler jmen písmen hlaholských i kyrillských. O důležitosti těchto jmen vyslovuje se již Miklosich v často citovaném svém pojednání o hlaholice: praví (l. c. str. 403^b) jméno litery *x* „*chêrъ*“ přiči se hláskoslovným zákonům slovanským, jest tedy cizí a svědčí, že sama litera (hlaholská) cizího jest původu“; dále zmiňuje se, že i zájmena a předložky jsou jména písmen, co nepřipouští myšlenku na písmo původně u Slovanů vzniklé než svědčí, že Slované převzali hlaholici od jiného národa, neboť jen takto lze považovati jména liter za poslovanštěná jména cizí. Prof. Geitler snaží se dokázati jich albánský původ. O způsobě pojmenování liter u Albánců byla již nahoře řeč, uváděna nahoře již jména *ša* i *šta*, jak i apelativní *ksan*, *njen*; třetí apelativní jméno našel p. spisovatel u jednoho albánského spisovatele XVII. stol., tvrdé *l* jmenuje se tam *lula* = trst. Jiných apelativních jmen není v alb., vyhnula. Hledí tedy ukázati albánský původ některých slov. jmen, při čemž však přichází též na zájmena. Jelikož *l* se střídá s *d*, mohlo se jméno litery této poslovanštití: *lula* v *ludi*, *liude*, *ljudije*. Na konci *elbass*. abecedy jest ligatura *as* jmenující se *as* (= non) = slov. *azъ* ego. *chêrъ* jest alb. *gjere* široký, *frъrъ* alb. *forte* silný, *ukъ* alb. *uk* (= vlk), *jus* — alb. *juš* vobis, *našъ* — alb. *neš*, *buky* (litera) = alb. *bukea* — chléb, *vêdê* (= vím) = alb. *vjête* rok, *jestъ* — alb. *ešte*, *živête* — alb. pl. *collectivum* na *-ete*, jehož význam nepovědomý; *myslête* — alb. *meselete* bájky, *zemlja* — alb. *zemeli* základ, *kako* — alb. *kekj* adj. *malus*, *znêlo* asi *kakj*, *pokoj* — alb. *pakjeja*, lat. *pax*, *reci* (ръci) — alb.-tosk. *qerëthi* kolo. ot: tak zněla litera *ωτ*, z níž vzniklo *ψ* a jest původně kyrillské jméno, taktéž *jat*,

neboť albánského původu býti nemůže, jelikož i Δ jest původem svým kyrillská litera. — Jména obou písem kyrillica a glagolica vznikla a užívala se prvotně asi jen u Srbů i Chrvatů: glagolica neznamená nic jiného, než řadu slov, „glagolů“ азъ, буки, vědě atd., jak se žákům předřikávala. V některých ruských památkách XV. stol. vzpomíná se písmo litica a toho slova použil prof. Geitler ve prospěch své hypotese: latinus jest alb. latin-i, ljetin-ni, ljetin, litiniš a ve skrácené formě ljetí, ljití: litica znamená tedy latinské písmo, jak prvotně právem se mohla nazývati hlaholice.

Jih albánský podléhal ode dávna řeckému, sever římskému vlivu. Na pomezí obou kmenů, jižních Tosků a severních Gegů mohlo vzniknouti zvláštní písmo smíšením římských i řeckých liter. Právem můžeme předpokládati, že v blízkém Itálii Albánsku odedávna bylo latinské písmo mezi lidem rozšířeno — část sedmihradských voskových tabulí II. stol. napsána nepatrnými, chudými lidmi, — v městech albánských byly četné římské osady, albánský jazyk projevuje nesmírný vliv živlu latinského. Řecký vliv byl menší: v elbass. písmě jest vedle 30 znaků římských z 52 řeckých 10, neboť stigma i omega zajisté mnohem později přijata; řecké litery přijímaly se znenáhla. — V Makedonii stýkali se Slované se starousedlým křesťanským národem albánským: tento je namnoze z této příčiny vyšší svou kulturou přestihoval, ustupoval však před válečnou i politickou organizací oněch. V celé Albánii i Thessalii pronikali se oba národové na každém téměř místě: střední i jižní Albánie měly v 10. stol. veskrze téměř obyvatelstvo slovanské, Janina ještě ve 14. stol. Za takých poměrů mohlo snadno přecházeti alb. písmo k Slovanům, neboť byl ve smíšeném tomto obyvatelstvu neustálý styk. Alb. písmo vyhovovalo slovanštině jako žádné jiné a proto mohly se snadno přemoci překážky ustálení se slovanského pravopisu. Daleko větší překážky stavělo řecké písmo adaptování k účelům slovanským, proto byla stará kyrillice písmo nedokonalé. Písmo albánské přijímalo se na různých místech, tím vysvětlujeme si úplnou závislost hlaholice na jejím mateřském písmě, kolísání se i dvojité znaky: byly různé zvyky písařské, které teprve po styku s kyrillicí a po přepracování kalligrafickém podrobeny konečné redakci. Kalligrafické přepracování přetrhlo tuto souvislost, takže hlaholice se jevila býti hlaholitům X. stol. písmem zcela samostatným, co do původu svého temným. Hlaholice podléhala silnému vlivu řecké minuskuly, tak že se rovná vnějším svým rázem a zvyky písařskými střední minuskule řecké let 924—1027. Do druhé polovice této doby spadají všechny staré rukopisy. Hlaholské rukopisy nedosahují 2. polovice XI. stol.; přibližný konečný jejich bod spadá se stroskotáním bulharského v Makedonii roku 1019. V XII. stol. zdá se, že nastal úplný úpadek hlaholice bulharské. Poslední své osudy sdílelo západomakedonské písmo se svým národem. Již v XIII. stol. zatlačuje se slovanské obyvatelstvo ze

západní Makedonie dále na východ a krutě potlačuje se Albánci: to jest hlavní příčina vymírání hlaholice vedle užívání a šíření se příhodnějšího písma kyrillského.

Knize přídán jest překrásný atlas 25 fototypických snímků a sice z horologia elbassanského 3 tabule, dále z ev. assem., mar., žalt. sin., euch. sin., ev. ochrid., glag. cloz., mladšího Zografa, velkého nápisu Kreckého, kyjevských zlomků, zlomku Mihanovičova, missalu Kukuljevičova, homiliáře ljubljanského, kodexu kneza Novaka z roku 1368, listiny Seňské z r. 1309, zlomku legendy o sv. Tekle, zlomků pražských a několika menších památek, nápisů i listin.

Hypothese o albánsko-římském původě hlaholice a o poměru hlaholice ku kyrillici podrobena prof. Jagičem podrobnému rozboru v Archiv für slavische Philologie svaz. VII, str. 444—479 a ve vzpomenuté již knize, na str. 113—184. — O vážných námitkách tohoto znamenitého znalce staroslověnského písemnictví několik slov.

Námítky jsou palaeografické, literárně i kulturně-historické.

Hlah. *э* můžeme jen tehdy srovnávati s alb. znakem, stožňujeme-li jeho znění s alb. temným *ɛ*, co by bylo dosti divné, neboť má alb. i jasné *e*. — *ε* jest toliko pozměněné *ρ* a prvotně znamenalo se *ε* i *je* literou *εε*, tím vysvětlujeme si ligatury *εε*, *εε*, *εε*; to potvrzuje v žalt. sin. u všech písařů a sice 6krátě nalézající se *ⲉⲙⲉⲁⲃ*, při čemž jest pozoruhodno, že v téže památce *ε* se ani nenaznačuje literou *ε*. V *εε* netřeba hledati alb. *ν*, neboť jest nosovost označena druhou částí, nicméně neumí prof. Jagič první její část uspokojivě vysvětliti. — Z *ρ* argumentovati na někdejší existenci *o* v hlaholici jest příliš smělé, osamělé na jediném chrv.-hlah. nápisě Bašském se objevující *o* jest nejspíše latinské písmě, podobně *N* tamže — položeny tam prostě latinské litery vedle hlaholských. Ukazují-li sinajské památky něco podobného, tož nemohou se považovati za nejstarší i nemožno z nich činiti vývodů na užívání majuskul vedlé minuskul v hlaholských rukopisech; bylo by k tomu třeba dokladů z nejstarších památek, jako z ev. zogr., mar., ass. — Hlah. *э* lze snadno z řecké minuskuly odvozovati. — Chrv.-hlah. *і* není tak staré, snadno mohlo se vyvinouti z *ѣ*, obě tyto litery vedlé sebe se nenalézají v chrv. hlaholici. Není to také týž znak, který v chrv. hlaholici od 13. stol. zastupoval *ѣ*, není to nejspíše nic jiného než zjednodušené chrv.-hlah. jer aneb vyvinul se z častého nadřádkového znáčku, když se tento kladl mezi litery do řádku. Prof. Geitler našel také jedno *ѣ* v nápisě bašském: čtení Geitlerovo *ѣѣⲓⲛⲁⲃⲉⲛⲁ* opatýra . . . nezdá se býti správné, neboť čte se v předcházející řádce zida 3. sg. a jest tedy v následující řádce řeč o jednom jen opatovi, bude třeba následovně čísti opatъ i ra . . . Tím padá

jediný hlaholský doklad, že kyr. **ѣ** vzniklo z hlaholského písma. **ѣ** a **ѣ** čili **ѣ** nemožno vyvozovati z římského neb řeckého **γ**, také „překolkování“ (überstempelung) nelze připustiti: prof. Jagić odvozuje **ѣ** z kursivního **η** stilistickou změnou, druhé i třetí **ѣ** z **ѣ**, místo dvou teček jsou dle hlah. způsobu dvě kličky. — O původě jerů hlaholských navrhuje se jiná hypothese: na základě častého se střídání **ѣ** s **о** možno souditi, že **ѣ** znělo podobně asi jako **о**, proto třeba hledati příbuzenství mezi oběma literami: v kyjevských i pražských zlomcích různí se **ѣ** od **ѣ** pouze kličkou dodanou na levé straně, kterážto klička připomíná řecký spiritus asper IX. stol. Při **ѣ** očekávali bychom příbuzenství s literami **ѣ** a **ѣ**; jest však jinak, liší se od **ѣ** pouze tím, že má háček místo kličky. Hlah. ižici vyvozuje Jagić z řeckého **ϛ**. — Hlah. **ѣ** nepodobá se velice uvedenému římskému kursivnímu **α** 8.—9. stol., které jest mimo to dosti řídké. Můžeme-li dokázati podobné řecké **α** v II. stol., můžeme předpokládati, že v řecké kursivě IX. stol. rázu místního bylo **α** podobné hlah. **ѣ**. — Hlah. **ѣ** jest prý z alb. **šj**; proč potom není alb. **š** v hlaholici zachováno v té poloze jako v alb.? jak mohlo se dále státi, že alb. **š** zachováno ve dvou ligaturách v hlaholici, a ne tam, kde bychom čekali, jako samostatné **š** v hlaholici? — **ѣ** lze snadno vyvozovati z řecké minuskuly kursivní s přidáním obvyklých kliček a netřeba utíkati se do římské kursivy. — **ѣ** neznělo vůbec jako **dš** neb **dž**, než jako **h**, t. j. jak velmi změkčené **g**; užívání jeho bylo obmezeno jen na cizí slova a není ani pravděpodobno, že by se bylo vyvinulo z ligatury **dž**. Úplná totožnost hlah. litery s látkou alb. písma byla by jen tehdy poněkud pravdě podobná, kdyby hlah. písmo mělo samostatně prvou část litery **ѣ** jako **d** i druhou jako **š**, a toho není. Mimo to není ani předpokládané litery v alb. písmě, předpokládá se jen, že přináležela nějaké „bývalé a vyhynulé škole písařské.“ — **ѣ** vysvětluje se jen přímo z římské kursivy, čeho třeba není, neboť nalézáme týž znak v řecké kursivě. — **ѣ** neodpovídá alb. písmeni téhož zvuku, podobný alb. znak znamená **š**. Kdyby se hlaholité skutečně byli nacházeli v nepovědomé závislosti od alb. písma, jak hledí dovozovati Geitler, jest nepochopitelné, proč tito někdy dotyčný znak své matice byli zavrhovali, tu přeměňovali, tu opět měnili jeho význam. Z lat. písmene kursivního dostali bychom **ѣ**, nikoliv **ѣ**. — **ѣ** možno jediné srovnávati s řeckou kursivou. — **ѣ** ovšem velmi těžko odvozovati z řeckého **χ**, nejspíše utvořeno dle vzoru litery **ѣ** v mezích staré Moravy i Pannonie, kde místy vyslovováno **g** jako **h**, dříve asi byl jiný znak, který ukázal prvý prof. Geitler, totiž **о** s dvěma růžky nahoře i dole běžný. (Při tom jest vážná ta okolnost, vyslovovalo-li se skutečně již v IX. i X. stol. v dotčeném území **g** jako **h**?) — **ѣ** možno spíše odvozovati z řeckého **ξ** VII. stol. — Odvozujeme-li **ѣ** z alb. znaku, musíme předpokládati jeho obrácení, kdežto vezmeme-li řecké

minuskulní β , třeba jen nepatrné stilistické změny. — ρ snadno lze odvozovati z řecké minuskuly. — Ostatní písmena hlaholská odvozuje prof. Geitler z řecké minuskuly kursivní, a jen tři ϵ , κ i ω nepřímou, předpokládaje, že je mělo již alb. písmo, ostatní přímo z řeckého písma a částečně prostřednictvím kyrillice, a to jen z uncialního písma. Prof. Jagić podává zde dílem jiný výklad a popírá prostřednictví albánské jakož i kyrillské. Albánci měli znak za b , měli bychom tedy předpokládati, že hlaholité přijali alb. písmě za b , a nikoliv za mb neb m . Mnohem spíše můžeme se domnívati, že vzato ϵ přímo řecké kursivní μ , neboť v řečtině tehdy b nebylo kromě po m a snad již tehdy vyslovováno $\mu\pi$ jako b : $\epsilon\mu\beta\alpha\iota\nu\omega = (\epsilon)\mu\pi\alpha\iota\nu\omega = \text{beno}$; nejspíše jest ϵ z $\mu\beta$. — Aby se κ odvozovalo z alb. písmene, třeba předpokládati větší změnu, než zblížíme-li je přímo s řeckou minuskulí. Taktéž ω přímo odvozuje z řeckého písma, schvaluje ostatně výklad Geitlerův. — Hlah. $ot\beta$ jest řecké minuskulní ω , nebylo tedy třeba omikron „překolkovati“ v omega. — Vysvětlovati ν z řeckého ypsilonu jest příliš nekritické a antipalaeografické. K literě této užito jednoho řeckého ζ t. j. znaku podobného uncialnímu Z . — μ , ψ i φ jsou původní hlaholská písmena, vysvětlují se z řecké minuskuly kursivní, prvé jest $\sigma\sigma$, druhé $\mu\tau$, třetí $\tau\mu$; vrchní čárka s ocáskem dolů představuje τ , ostatní μ . Litery ψ bezpochyby prvotně nebylo, jest mladšího původu.

Ještě v recenzi své v „Archivě“ byl prof. Jagić ochoten připouštěti jakési účastenství římské kursivy na hlaholici, v ruském pak spise svém vyslovil se přímo, že hlaholice jest výhradně písmo řecké kursivně-minuskulní. Kyr. κ jest řeckého původu, čte se vedle κ v rukopisech IX. stol. Pro μ μ nechtěli kyrillité z jistých příčin přijmouti hlaholských písmen, snad proto, že tehdaž již se v bulharštině nevyslovovaly nosovky? Zvolili k tomu μ , bezpochyby že zněním svým blížily se této hláске. μ τ τ jsou graficky příbuzná písmena, snad jsou někým společně vymyšlena? Původ τ z ϵ řecké minuskuly jest málo pravdě podobný již proto, že kyrillice nebrala svých liter z řecké minuskuly. Snad převzata τ μ z hlah. ϵ ϵ jako χ z ψ , μ z μ , μ μ i μ . Pouze dle vnější podoby bez ohledu na význam nesmíme litery srovnávati. Řecké uncialní litery ω Y , z nichž prý se vyvinuly μ ν μ , byly samy částí kyrillského písma. Dále není ani takých ω i Y v řeckých uncialních rukopisech VIII. i IX. stol., jimž by odpovídalo kyr. μ i ν . Použil-li skutečně kyrillita těchto liter, proč nevytvořil také své μ asi z řeckého ψ ? Že v kyrillici má ω číselní hodnotu 800, v hlaholici tutéž ψ , má příčinu jinou: kyrillice označuje čísla způsobem řeckým, $\psi = 700$, $\omega = 800$, jelikož pak hlaholice prvé litery nemá, muselo již ψ (= ω) znamenati 700, následující číslo přešlo na následující literu, kterou bylo prvotně μ a vedle ní stojící $\mu\mu$, když pak m . $\mu\mu$ vešlo v užívání ψ , zůstalo μ bez číselní hodnoty a obdrželo proto jiný význam, znamená někdy

2000. V abecen. bulg. ѿ není. Má-li se ѿ vyloučiti z hlaholice a připisovati kyrillici, poněvadž má tvar hranatý, mělo by se taktéž postupovati s ѡ, Ѣ, Ѥ a snad i Ѧ a Ꙗ. — V Savině knize nalézáme několikráte ѡ vedlé ѡ i ѡ; ze stejné podoby hlah. ѡ jat s kyr. znakem soudí prof. Geitler, že mělo toto písmě v kyr. kdysi v nějaké škole písařské význam týž jako v hlaholici, a teprve později uvedeno Ꙗ. Savina kniha náleží do doby, kdy se neustálilo ještě užívání jotovaných písmen i užíváno ѡ = ѡ a ѡ = ѡ a naopak, v sav. knize ustanovil se pravopis, že ѡ znamená ѡ a ѡ = ѡ; toto ѡ vzniklo zajisté z původního ѡ: vnější tato totožnost ѡ sav. kn. s hlah. ѡ jest tedy prostě nahodilá. — Zvláštní Ꙗ naskytující se v XIII slovech Řehoře Bohoslovce nemá ceny palaeografické: písař napsal omylem ѡ, jednou ѡ m. Ꙗ, zpozoroval svůj omyl a opravil chybu svou tak, že položil ve vrchní části litery příční čaru vlastní liteře Ꙗ. Zvláštní ѡ kyr. památek XIII.—XIV. stol. jest toliko modifikace obyčejného ѡ podmíněná změněným rázem písma a netřeba ho srovnávati s řeckým sampi. — Vedlé ѡ záhy již měla kyr. ѡ, potom asi utvořeno ѡ, pak ѡ a konečně ѡ. Toto znenáhle ujímání se jotace souvisí se znenáhly osvobodzováním se kyrillice od hlaholského pravopisu. V západosrbské kyrillici proto tak málo užíváno jotace, že se nacházela pod silným vlivem hlah. pravopisu. Tomu děkuje i bosenská kyr. své ѡ nově utvořené dle ѡ.

Názvům písem přikládá prof. Jagić rovněž ne malý význam. Vytýká, že prof. Geitler některé, jako glagolъ, dobro, živěte, dzělo, slovo nevysvětlil nenašed odpovídajícího jim slova albánského, dále, že by se mělo předně dokázati, že písmo alb. jest skutečně staré, že se v něm skutečně tak nazývaly litery, jak Geitler předpokládá na základě srovnání jmen slovanských s podobnými albánskými slovy; týmž právem, že možno viděti ve фѣтъ ř. φότος břímě, v chѣтъ — χείρ ruka, v оуѣ — οὐκ ne.

Hypothese Geitlerova o jerech v kyrillici přiči se faktům nejstarších památek, právě nejstarší pannonsko-slověnské školy vynikaly přísným rozeznáváním jerů a pozdější jihoslovanské přepisovače stálo to velkou prací zachovávatí tuto fonetickou jemnost.

Prvotní hlaholské písmo nebylo tak okrouhlé, jak se nám jeví na př. v assem. ev., mělo střední ráz ne okrouhlý právě a rovněž ne příliš hranatý. O kyjevských i pražských zlomech má Jagić mínění zcela jiné. Pravidelnost církevně-slovanského jazyka v kyjevských zlomech o sobě má se posuzovati a tak i čechismy o sobě. „Nikdy, praví, nezavrhl jsem myšlénku, že církevně-slovanský jazyk byl na Moravě i v Pannonii aspoň na tolik živlem přineseným, na kolik jeho představiteli byli soluští bratří Konstantin i Methud, a nepřichází mi v hlavu hájiti, že by jazyk kyjevských zlomků byl býval skutečný živý jazyk Moravy neb severní Pannonie X. věku. Stačí mi, že v těchto zlomech, jako v zrcadle se odrážejí jasné stopy jich historické závislosti na

skutečném živém jazyce Moravy (či severní Pannonie) IX. i X. v.; vše jedno, řekne-li se, že byl skutečný zachovaný zlomek napsán na severu nebo na jihu (v Makedonii, Dalmacii čili na ostrovech jaderského moře) ale se zachovávšími se zbytky jeho severního originálu. V prvním i druhém případě (mně zdá se pravděpodobnějším prvý) ukazuje jedna z nejstarších památek hlaholských přímo na starou Moravu i Pannonii jako zemi, ve které panovalo hlaholské písmo, co dále potvrzují pražské zlomky. Kým mohla býti přinesena do Moravy (do Čech i severní Pannonie) hlaholice v tak starou dobu, tato otázka nepotřebuje odpovědi“ (l. c. 138).

Obě tyto památky mohou býti původu leda specificky českého, jako ukazuje z m. *žd*, kde na Moravě i v severních Uhrách jest i bylo *dz*. O palaeografickém významě kyjevských zlomků poznamenává dále, že jsou památny tím, že jsou napsány na malém formátě pergamenovém, jaký mívali v VIII—IX. stol. na způsob dnešní 8°, v X. stol. byl trochu větší „Royal-Octav“ — náležely by tedy do IX.—X. stol. — ale polookrouhlou majuskulí. Tato okolnost velice vážně svědčí, že památka zachovala nehledě na formát ráz písma v nejstarším jeho způsobě, když písaři ještě nepřivykli měnit písmo dle velikosti formátu, patrně rozlišovati začáteční litery od řádkových ib. 138—139). — Mínění prof. Geitlera o staré kyrillici, kterou psali Konstantin i Method zmenšuje význam jich činnosti proti zprávám jich současníkův i žáků. Naopak právě zásluhou Konstantinovou bylo, že položil mez libovolnému užívání řeckých liter pro slovanštinu a zavedl určitý pravopis. On nebyl toliko registrátorem, ale skutečným reformátorem řeckého písma pro potřeby slovanského jazyka, jemu zavázáno jest slovanské písmo nejenom úplností v grafickém označování liter všech ale i sestavením zvláštního rukopisu t. j. důsledně provedeného stylu. Jaké to bylo písmo? Kritický rozbor nejstarších památek i palaeografický ráz obou písem svědčí, že při dnešních pramenech celá otázka jednodušeji se rozřeší, považujeme-li to za hlaholici. Přesně provedená pravidelnost vzdálila příliš prvé slovanské písmo od jeho řeckého prototypu. Úzký spolek Bulharska s Byzantem od IX. v., úplná duchovní kulturní závislost jeho na tomto nemohly nevzbuzovati přání po užším sblížení se s Byzantem i v písmě. To stalo se brzy po zavedení křesťanství i slovanské bohoslužby za panování cíře Symeona. Konstantin psal hlaholici, nikoliv řecko-uncialním písmem. Čím jsou kyrillské rukopisy starší, tím větší jeví se jich závislost na vzorcích hlaholských. Mínění prof. Geitlera, že hlaholský pravopis utvořil se dle vzoru kyrillského jest libovolné tvrzení. Není také oné protivy mezi mocným rozkvětem hlah. písemnictví v Makedonii a starší dobou pannonsko-moravskou. Konečné své vítězství děkuje kyrillice činnosti cíře Symeona i jeho spolupracovníků ve východním i jižním Bulharsku, kdežto v Makedonii se ještě dlouhý čas držela hlaholice. Kliment psal týmže písmem jako jeho učitel

Konstantin-Kyryll, týmž písmem, jemuž se přiučil ještě na severním působišti slovanských apoštolů. Úzké styky byly přirozeně mezi Makedonií, Bosnou a Dalmácií. Ale pro severní části chrvatské právě tak přirozeně můžeme předpokládati úzký styk s Pannonií.

III.

Intensivnější studium řecké palaeografie přivedlo znalce písma hlaholského již dávno k myšlence, že toto souvisí s řeckou kursivou minuskulní, nikdo se však neodvážil až do nejnovější doby odvozovati celé písmo hlaholské z dotčeného řeckého písma. Prof. Jagić sám vyslovil se podobně již v Archivě IV, 316 ovšem s výhradou „poněkud aspoň“. Velmi úzký poměr shledal mezi oběma písmi, jak sděluje Jagić v ruské své knize (str. 104), před sedmi osmi lety slavný palaeograf prof. Dilmann; tak jest dle mínění znamenitého ruského palaeografa archim. Amfilochia asi 18 písem hlaholských zcela takřka podobno řeckým písmenům minuskulním IX. věku (ib. str. 104), podobné poněkud mínění shledali jsme v díle prof. Geitlera. Zásluha uvéstí celou hlaholici na řecký původ přináleží Is. Taylorovi. Učinil to v kratičké stati v Archiv für slavische Philologii, V, str. 191—192 a na dvou přiložených tabulích: vyvozuje hlaholské litery jednak z prostých liter, jednak z ligatur řecké minuskuly. Jednotlivým jeho vývodům dalo by se ovšem leccos vytýkati, jmenovitě proti předpokládaným ligaturám, neshodují se jednak co do hláskového významu s hlaholskými písmeny, jednak jsou příliš nucené. Příliš příkře vyslovuje se o tomto pokuse prof. Geitler ve své knize (str. 175^a), vytýká, že řecké litery uváděné při hlah. *b* (2. a 3. tvar), *e*, *iže*, *i*, *s*, *t* (1. tvar) atd. buď v tom tvaru v žádné listině se nenalézají aneb jsou tak kresleny, že s nimi možno vše srovnávati, ligatury $\theta\sigma$, uncialní $\tau\iota$, $\sigma\sigma$ (aspoň ve tvaru vykresleném) jsou vynalezeny, nepochopitelné jest odvozování ižece z $\frac{\epsilon\iota}{v} = \upsilon\epsilon\iota$, jery

z $o + \epsilon\iota + \eta$. — Prof. Jagić ve vzpomenuté již několikráte knize své odvozuje některé litery hlaholské poněkud jinak než Taylor: ω z $\mu\beta$ — Taylor z β , α z $\theta\theta$ — T. z $\tau\sigma$ (to nedává ještě zvuku ž, naopak θ sloužilo za α a mohlo tedy zdvojené zcela dobře označiti ž), α z $\gamma\iota$ — T. $\delta\iota$ či $\tau\iota$; ν z ζ — T. z $\tau\sigma$, vlastně $\sigma\tau$; ξ z η — T. z $\epsilon\iota$, φ z $\dot{\iota}$ — T. z η . $\rho = \varphi o$ — T. vo (o jest skrácené α a φ bez klíček); $\alpha = \alpha$ s háčkem — T. $= o\alpha$ $oe\iota$; $\alpha = \alpha$ s háčkem — T. $= \epsilon\epsilon\iota$; $\epsilon = \epsilon$ — T. $= \epsilon\nu$; $\alpha\epsilon = \alpha\epsilon$ — T. $\epsilon\epsilon\nu$, $\alpha\epsilon = \alpha\epsilon$ — T. $= o\epsilon\nu$. — ω společně s Taylorem: $= \sigma\sigma$. Částečně srovnává se s výkladem Geitlerovým jak výše již pověděno. Zajímavo, že Šafařík vyvozuje (Pam. hlah. 14, 22) ω z řeckého oi , snad myslel při α na podobný původ, jako Jagić, nezmiňuje se však o tom nikdež zvláště.

„Proč, praví Jagić (v ruské knize str. 107), Konstantin-Kyryll nedal přednost liturgickému uncialnímu písmu Řeků, t. j.

naši dnešní kyrillici, to nevíme, nemůžeme se dívatí do jeho duše, ale jistě smíme tvrditi, že sestavovateli nenapadlo v tu dobu psáti kyrillici . . . Velice možné jest, že Konstantin viděl řeckou kursivu, t. j. běžné řecké písmo, již v jakémsi užívání u Slovanů, s kterým bylo mu stýkáti se (bratr jeho byl jakýsi čas i správcem jakéhosi knížetství slovanského); a možná, že jeho tvůrčímu duchu bylo více po chuti řecké písmo kursivní, protože zde mohl spíše ukázati svou vynalézavost. Kdo ví, v jaké těsné závislosti od řeckého uncialního písma se nachází kyrillice, snadno dopustí i takou myšlenku, že učenému a nad míru nadanému, jestli ne genialnímu Konstantinovi zdála se býti příliš nepatrnou úloha spokojiti se pouhým jen doplňováním řeckého písma k potřebám slovanského jazyka.“ Nejdůležitější jest zde jistě myšlenka, že Konstantin se opíral při sestavení hlaholice na jakési u Slovanů již běžné písmo, jehož základem bylo kursivní písmo řecké. Tím se osobní účastenství zakladatele slovanského písemnictví nikterak neztenčuje, naopak vysvítá z toho, jak velice jemu záleželo na povznesení lidu slovanského, na ustálení se v něm evangelia i na rozkvětu písemnictví slovanského: a to bylo možné jen, mělo-li jakési, byť i slabé základy v lidu slovanském. Nebylo účelem činnosti Konstantinovy sestavení písma, než založení písemnictví!

Príspevky ke kritice a výkladu textů staročeských.

A) Ke *Pravení o božiem umučení**)

od Theod. Vodičky.

Verš 74.

Zalomow pan Patera opravuje v zaluow, ale sotva dobře. Za prvé náš básník slova žal neužívá, ač měl k tomu příležitosti nazbyt; za druhé z podobných míst: 1314 wedl gy prawu cyeftu domow tu fylncy z tyehto *lomow*, genz do gehu zemye fyehne, 1816 rozpacz me wflye czefty *zalomuge* k tobye w neprofttraney myerzye w *zalom* yako trudne zwyerzye, kdyz by mye weczter fezrzyela, by mye tudyez zgytra myela, vysvítá, že básník osidla hříchu představuje si obrazem zásek, jež brání vyvážnutí a dojití do naší pravé vlasti, do nebe. Jest tedy na našem místě, nemůže-li se pro osmislabičný verš udržeti trojslabičné zalomow, čísti jako 1314 lomow.

*) vydanému v ČČM. 1883 Ad. Paterou u věrném opise. Příčiněna toliko interpunkce a oddělena jednotlivá slova; po kraji pak přidány opravy textu.

157.

Za tebe nemá býti čárka, poněvadž od tebe berú patří k sobě.

171.

Tu p. Patera opravuje *lye* v *lyem*, ale nedobře. Verš dlužen býti osmislabičný, a *dopustiti* bez zvratného *sě* neobstojí. Vypadlo tedy před *lye* *sem*, jehož potřebujeme k označení první osoby a dlužno čísti: což *sem* se jich *dopustiti* mohl. Navrhované p. Paterou *lyem* t. j. *sém* nedává zde ani žádného smyslu.

174.

nyehoz nemá vztahu, dlužno čísti *nyezto* buď za acc. plur. vztahem ku hříechy, nebo za sing. neutr. vztahem ku předcházející větě.

239.

Místo *y wyerzye* četl bych *v wyerzye*. Fráze „jsem práv v čem“ často se vyskytá.

250.

Za geft má býti čárka nebo silnější interpunkce, středník nebo dvoutečka. Práví se tu: Víím, že ze mne můžeš učiniti člověka tak dobrého, jaký by kde žiti mohl nebo nyní skutečně už na světě jest. Tak mocna totiž jest tvá božská čest. Vedle možnosti (býti by mohl) klade se skutečnost (jest), proti neurčitému kde klade se na světě, ač myšlenka na ostroiti by získala, kdy bychom četli původní *kdy*, čímž by *nynie* lépe vyniklo; měli bychom vedle možnosti a skutečnosti vytknuty ještě různé doby. Výrazy živý a v světě významem se kryjí.

S důrazným dodatkem: tak mocna twa bozřka czeft srovn. 1338 taks gy wyernye, cznye mylowal, 2104 tak my day fwu woly czyty.

350.

Za lynul nemá býti čárka, než teprv za *mylofrdye*, jež jest přívlastkem předcházejícího pramen, srv. 94, 394.

364.

Ofwyetyla opravuje p. Patera v *ofwyetylo*, ale nedobře. Podmětem je ty (jako ve v. 427), proto třeba čísti *ofwyetyls*, a tak teprv nabudeme verše osmislabičného. Zrovna tak se přepsal a opravil písař ve v. 377, kde *a* předělal v *ff*.

374.

Tu p. Patera hádá *řkodyla*; ale škoditi proti někomu nemá smyslu, pak následující verš nemá připojení k předešlému a kromě toho nedostává se mu slabiky. Hladce vše nesnáze zmizí, když čteme: což *kdy* byla proti tobě hříecha učinila v sobě skryté,

zjevně i ohlasně. Srv. 341 bych nikdy neučinil i jednoho hříecha v sobě, s nímžto bych byl proti tobě, 1419 což sem kdy hříecha učinil neb proti tobě zavinil, 1429 což sem kdy hříecha poznati mohl, toho se chci káti, 1473 což sem kdy proti tvej cnosti shřešil, 1933 mé vše hříechy, což sem jich učinil koli. S strany genitivu po *což* srv. ještě 431, 617, 855, 890, 992, 1110, 1311, 1607, 1967 atd. Jakmile z hrzyecha učiněno hrzyech, proměněno i v následujícím verši *skrytye* ve skryty a spáchána kontradikce skrytý zjevně. Táž tři adverbia vedle sebe máme 659 zjevně, ohlasně, neskrytě. S strany plqpf. sr. 426, 1251, 2143.

392.

tak ve verši nadbývá a nepatří tam, poněvadž jakže uvádí výsledek z pramen w gegye frdzeze hrzyezye.

420.

Místo dyay čti day.

444.

wyecznye plnofty jest chybnó, ale jak opravití, těžko říci; snad w wyeczney plnofty, nebo spíše wyeczney plnofty podle v. 723 przygma wŕŕye czŕŕty fylu k ſoby, 1746 wzal fylu plne gednoty na fye.

469.

Za fye p. Patera navrhuje gfem, tedy: *bych jsem šel!* Ale to jest nemožné. Srv. podobné místo 219 nn.

589, 2223.

yakozff p. Patera opravuje v yakoz. Jest však yakozff dobře, ale fy nepatří do verše osmislabičného a jest zbytečno, poněvadž už jest obsaženo v jakožs. Srovn. 1773 yakozf ty doŕŕel, 2312 yakozs pro mye plakal. Ostatně fy v celé básni naskytuje se jen 947 a 1672 (neyffy 1377 nepadá na váhu), všude jinde bezpočtukrát přivěšené s. Proto zůstává pochybnó, můžeme-li ve v. 2223 kdezto přeměnití v kdezto fy, abychom dostali verš osmislabičný.

593.

P. Patera tuší za fye fyem, ale myslím, že tu není čeho opravovati. Prosebník žádá tvůrce, aby se s ním sestoupil v jedno, aby ho proniknul. Předchází: tys kročil v jich srdcé a oni v tě. Srv. 1521 společnost, sjednáníe nají, že se tobě tak dávají, by ty vždy byl u mém těle a já v tobě správně, žele, plnú, sjednanú jednotú; 670 s tobú jsúce v čistej sprěži. Na frazi sstúpiti se s kým má Kott dokladů několik.

645, 725.

Místo jakož má obakrát státi *jakž*, aby verš byl osmislabičný. Jakž ve větě výsledné jest častější než jakož.

Také 37 četl bych radši *jakž* než tvrdnosti dvouslabičně; srv. 306, 504, 637, 669, 879, 1447, 1487, 1572, 2203, 2552.

668.

S opravou v rkp. pygy může se věc míti jako s rzeczechu ve v. 944, o němž níže. Čte-li se mylofrdnu čtyřslabičně, dostačí původní py, což jest starší forma 3. os. plur. Srv. Listy filol. IX, str. 103.

673.

Verš devítislabičný dlužno napravití buď vyškrtnutím ty, nebo lépe psaném wlye za wlyeczky, srv. 1816, 1933, 1966, 2255, 2290, 2499, 2720 atd.

766.

Místo zyty, jež není přechodné, navrhuji czyty, aby czoz gye mělo na čem záviseti. Srov. 318, 1607 žalost, práce, nůžě všaká, radost, hořkost nejednaká, což jie kto živý móž číti, 2039 sladce sú hořké bolesti čili, 2041 což sú jě koli mučili, vše jim lehkobylo číti, 2087 lehcě mé bolesti čijě, 2093 bych žalost i protivnost všakú čil na mém hříšném životě lehcě, 2104, 2143, 2815 bych jiné hořkosti nečil u mej tělesnosti.

Za czyty má býti středník, za dobu ve v. 769 čárka.

813.

Místo vmorzenye má se snad čísti vmrzenye; v náboženských spisech nikde nečteme, že by Ježíš od kohokoli byl býval *umořen*. Zrovna takové přepsání, ale už v rkp. opravené máme 915.

828, 1822, 2750

mohloly, dobrzyely, gfuly jest čísti mohlo-l' dobrě-l', jsú-l'. Srv. 1686 ž'by.

846.

Netřeba tu hledati písařské chyby, ale čísti prostě: že tě (t. j. t je) mdlé čsného snaženstvie, jako 137 wezrzy na ny, mdla tye, fylnye hrzyech gy rany. Mdloba ve ctném snažení níže se vykládá. Srov. místo podobného smyslu 1212; ve v. 1633 pak též máme mdle czlowectwy.

Přidavné mdlý dovolil si básník na našem místě pojiti s genitivem, jako poji jiných přídavných hojnost, jako snažný 1049, pilný 2357, jistý 2488, bezpečný 2216, skúpý 1378, mocný 192, žiezny 2807, sirý 2714, čistý 440, 2487, 2648, prospěšný 695, 2798, plodistvý 440, plodný 109, 309, 2646, úrodný 2576. Se strany významu srv. 1892 ke czty czlowek netuhy.

865.

Místo nepomyey jest čísti ne po myey; je to protiva ku po twey woly.

944.

Správné, ale tehdy snad už zatemnělé řeču neměl oprávec opravovati v řečechu, čímž verš pokazil. Srov., co J. Gebauer praví v List. filol. IX str. 291, kde ve třech verších Kateřiny také opravuje rukopisné rzeczechu v řeču nebo řiechu.

955.

S pomoczy nemá se psáti za dvě slova, než za jedno. Skladatel nás zajisté zná podstatné spomoc, jako zná přídavné a příslovce spomocný, spomocně 193, 240, 253, 2004, 2263 a sloveso spomoci 609. Na subst. spomoc dokladův dosti u Jungm.

974.

Místo genz tobye pomocy ma ze wflye twe nuzye nelftywy z hrzyecha *wyecznemu* wfely chce se mi čisti *k wyecznemu*. Předložky *ze—k* často k sobě se odnášejí, jako 978 genz tye z tve drahe wyfofty przynutyla k pokorzye, 1708 mye zwolyl... ze wflye me neuftawnofty k nefkonaney duchownofty, 1639 me tyelo by promyenu myelo z me rozkoffne wolo k tobye, 2328 racz mye z me ftare neflechetofty obnowyty ke wflyey czfnofty.

992, 1412.

Místo czoz má se čisti czozs, aby druhá osoba byla vyjádřena, srv. 1081, 1110 atd.

1022.

Za wam wypadlo y.

1050.

Místo czfty jest čisti czefty, jak vyžaduje smysl i verš. Že je řeč v cestě, patrně z následujících slov nefwoden a na to myefto. Srov. místo podobné 1603 s tve fylncyce fwefty.

1103.

Schází tu slabika, a tu dá gen. krvi, jehož tu potřebujeme na označení, čeho potoci šli z ran. Že krvi před potoci vypadlo, tomu nasvědčuje shrnovací famt byl welf krwawy ve v. 1107. Srv. 2165 twoy bok prawy, z nyehozto fšel potok krwawy.

Slovo plutewnye čeká ovšem ještě svého vysvětlení.

1125.

Místo gedu má býti gdu, jak víme odjinud, a jak žádá verš.

1242, 1813, 1879, 1880, 2623.

Místo zaloftywy, zalostywem, myloftywy, zaloftywy(e), myloftywy žádá verš zaloftnye, zaloftnem, myloftnye, zaloftnye (na těchto dvou místech žádá příslovce smysl, neboť hlas prosícího není milostivý, ale slyšeti ho má bůh milostivě), myloftnye. Formy

milostný, žalostný jsou našemu básníku zrovna tak známy jako žalostivý, milostivý, na př. 1796, 1936, 2161, 2181 atd. 2572, 2589 (tu sám p. P. opravuje *myloftnye* podle rýmu *radoftnye*; rým dokazuje, že opisovač si obojí formu spletl), 2669 atd.

1374.

drzwy opravuje p. P. v drzwyech k vůli předložce w. Ale ve dveřích státi se může jen když jsou otevřeny, a z v. 1416 (drzwy) tobye otwyeram, 1421 druhe drzwy otwyeram tobye a 1428 tyt dnes myle otwyeragy dovidáme se, že se teprv otvírají, a z v. 1414, že *flkrzye* ty drzwy proffel: nemůže se tedy čísti ve dveřích, ale, jakož i verš ku své úplnosti potřebuje, *u srdečných dříví*.

1426, 74, 99.

ohlafy jest morav. dial. loc. ohlasi od ohlasa (srv. v kapsi, na mísi *).

1460.

y před vztažnou náměstkou w nychztos, která se vztahuje k gyeflkam, vadí a nadto kazí verš.

1471.

nyemz jako neutr. musilo by se vztahovati ku větě pokloň se v dušičku mů, ale smysl žádá spíše vztah ku *světlosti*, jehož žádá i ukazovací *tú*. Ve verši pak 1475 druhá věta vztažná připojená spojkou *i* činí nade vši pochybnost jisto, že i ve v. 1471 dlužno čísti *nyez*. Srv. podobné místo 1640 nn.

1494, 1950, 2204.

Verši nedostává se slabiky, i jest, tuším, m. tak čísti take. Týmž take i jinde básník přechází na sebe, jako na prvním místě s lotra na milost přijatého, na druhém s žiznivého Krista, na třetím s učedníkův navštívených Kristem, na př. 265, 418, 953, 1034 (zde tak už v rkp. opraveno v take), 1165, 1286, 1531, 1769, 1889, 1902, 2051, 2199, 2252. Tak m. take napsal náš opisovač i 2909. Formou zzyeznemu ve v. 1950 nesmí se hýbati, jak chce p. Patera; náš spisek zná jenom žiezny, ani jednou nemá žieznivý, srv. 1959, 1965, 1974, 1986, 2006, 2053, 2070, 2801, 2807.

*) Že se tak říkalo na Moravě v XVI století, svědčí Blahoslav ve své gram. str. 350. — Jsou pak i jiné moravismy v básni, na př. věile 1189, 1823, 2398 (maľl nynyw wczyle), tien (umbra) 1209, bych se s tobú oznaľ 1471, blažně 378, 2890. Ve verších 74, 99 tych pokládal bych radší za přepsání než za moravismus, poněvadž jich dvě proti nesmírnému počtu pravidelných forem těch, těm, těmi mizí.

1564.

Za neprzyetele musí býti čárka jako rozhraní dvou vět. K *učiní* není podmětem *jiní, nepřítelé*, ale *jinoch*; *nim* ve v. 1566 ukazuje k *jiní, nepřítelé*. Smysl jest: Jinoch, když unese dívku a bojí se, aby mu ji *jiní, nepřítelé* mu, nevzali, tají před nimi své jméno. Kdyby pak o to vzešel soud, dříve než se prozradí, hledí si nakloniti unesenou, aby vyznala, že šla dobrovolně.

1580.

Rukopisné čtení nedává smyslu. Ku proň se váživši pohřejeme čeho? a toho dobudeme, tuším, čtením: všeho dřievnie dle libosti, nebo pod.

1592.

Místo newnefl jest psáti nevnefl, ale čísti trojslabičně.

1616.

Za spolu nemá býti čárka; neboť spolu patří ku byla, jakož patrno z 1649 fluffye, by myloft f mylofty byle spolu nerozlucnye.

1710.

Čteme-li tus, máme verš o slabiku kratší. Z původního, tuším, takús opisovač udělal tkus, které ovšem nejsou slovem českým, radováním opraveno bylo od někoho pozdějšího v souznačné s takús tus.

1789, 1790, 1791.

Místo byl žádá smysl zbyl, jak také patrno z verše 1791, kde dlužno místo w flyey čísti wflyey, jeho t. j. světa. Jinou vazbu máme 1778 ote wflye wole vmrzyela. Co do smyslu srv. s naším místem podobná, jako 6 vmorz na mnye me wffe zlofty, wfeczky mee neflechethnofty, czoz k tohoto fwyeta czynu, at well vmru y zahynu ke wfy woly fwyetu femu, 2440 bych to wflyeczko myle opufty v mem tyelefenftwy zdefe, czoz tento fwyet wole nefe, bych, to pufty z myfly loby, flfel wyecznu czyeftu po tobye, 2834 by (srdce) nykdy fye nepoddalo tyelefney woly, czoz gye fwyet moz wefty koly na ny. S strany zbýti srv. 99 tyechto zlych hrzyechow zbyty, 2071 by ma duflye mych hrzyechow zbyla.

Ve v. 1790, aby měl úplný počet slabik, dlužno čísti ke fwey, srv. 1552 ke wflye, 1878 ke wflyey, 1897 ke czty, 2016 ke mnye, 2328 atd., nebo místo myenye promyenye. Možná, že v předloze *pro* bylo tak zkráceno jako ve v. 51 a byvši od opisovače přehlednuto vypadlo.

1851.

Navrhané p. Paterou *zde* nedává žádného smyslu; spíše snad jest čísti czty, ve shodě s ozdoby ve v. 1845, nebo syle, poněvadž níže se praví, že sám od sebe nic by nemohl.

1931.

Místo my má býti akk. mye: račiž mě vpustiti v díel dědictvie. Tak píše y m. *ye* náš opisovač několikrát, na př. 527, 1399, 1800.

2020.

gfemly opravuje p. Patera v fyemly, nepojav toho celého místa dobře. Ku przyšfel není podmětem cyzy, ale já. Smysl jest: Andělé, dejte mi napiti ze studnice božské milosti, jsouce se mnou bratří, jelikož i cizí neznámému vyšedšímu z domova dají píti. Přišel-li jsem já na blízko té studnice, třeba bych ji dozřel, však nemohu z ní pro svou nedostatečnost načerpati: proto udělte mi vy z ní vláhy. Jest tedy za wyšfel položití tečku a za oka čárku. Zdá-li se komu gfemly przyšfel divné, nech srv. v. 1925 gfemly ztratyl, kde všecka perioda je zrovna tak ustrojena jako naše: zpomyen na to, zze felfry y bratryze magy rownye fwe dyedyny. Gfemly me dyedycywe ztratyl, ale tys my gye wyplatyl. Raczyz mye w dyel vpuštyty. Po gfemly máme v závěti totéž ale; srv. i 321, 2305.

2031.

nyezte p. Patera opravuje v nyezto, myslím nedobře, poněvadž pak načievali zdraví nemá podmětu, a ten zde je podle smyslu andělové, které prosebník oslovuje. Proto jest čísti *nyez /te*. Po andělich teprv je řeč o svatých. Srov. podobné místo v. 544 nn.

2047.

Místo zapyety má se čísti zapyty, t. j. subst. verb. významem rovně zapog ve v. 2094, jenž všecek s naším místem se shoduje. Dále srv. 2065 tym fladkym frdecznym pytym, 2804 pytye twe drahe mylofty, 2050 day my z fwe fladke mylofty pyty z te ftudnyczye take, z nyezto fu fladczye pili wflychny fwyety, 2072 by fye (ma duflye) tak fylyne napyla tweho bozfwy fladke ftrdy.

2096.

Místo bydlen p. Patera navrhuje bedlen, což by se ovšem lépe hodilo do rýmu, ale smysl by dalo právě opačný, než má býti. Smyslu by lépe hovělo medlen, kdyby existence toho slova byla zjištěna. Ostatně jako zde s czytedlen rymuje se bydlen i 1040 s smrtdlen. Jde jen o význam adj. bydlný.

2100.

Místo uftawycznofty, jež činí verš devítislabičným, jest čísti druhou podobu téhož slova uftawnofty, jako máme v ruk. samém opraveno ve v. 68. Srv. 36 bych byl tak twrzen w uftawnofty, jakž by mne nycz w mey twrdnofty nemohlo pro gedny dywy any který czlowek zywy f tobu nykdy rozluczyty, 1343, 1407, 1755.

2110.

Neúplné hrzyecho máme v rkp. opraveno v hrzyechow. Ale v této básni máme, vyjma 399, veskrz oftaty s dativem hrzyechom nebo hrzyechu, jako 1742 memu hrzyechu oftaty, 2330 wflyem hrzyechom oft., 2389 mym wflyem hrzyechom oft., 2495 bych oftal mym hrzyechom, což je ovšem její zvláštností. *) Možná tedy, že i na našem místě v originále bylo hrzyechom, opisovač pro následující *m* první přehlédl, a oprávec místo *m* připsal z hlavy w obyčejného při ostatí genitivu. Ve v. 888 zase místo *dvou* *t* napsal jen jedno.

2118.

Misto me zgewnofy jest čísti we zgewnofy.

2254, 2545.

Misto wflyczky má býti wflyeczky, jest to akk., srv. 2618, 2735, 2787, 2801 a pozn. k v. 1931.

2322.

moy nepatří do verše, poněvadž verš má býti jako předešlý, s kterým se rýmuje, sedmislabičný, a pak že Kristus není syn prosebníkův, ale boha otce.

2360.

genz nemá vztahu; proto navrhuju gyemiz vztahem ku to wflye; tento fwyet jest podmět. Dva instr., jiemž a mnú, v jedné větě nevadí, srv. tím chováním tebou pohrdá.

2409 a j.

Slov jinde se nenaskytujících má tato báseň dost, jako plu-tewnye 1103, opatra 1921, poslucha 702, 1085, 1231, ponuka 931, 1342, 2085, rozluka 2678, rozrucha 2353, ohlasa 104, 568, úkrasa 2838, 2844, úkrasný 1344, 1589, násled 2726, útok (útočiště) 521, 524, zápoj 2094, z mych vřpolow 2842, nesnadnicě 1982, plačný 2787, bezednící 1994, 2114, obrazitý 1650, zpětský 1396, febnye 1058, oblevstvie 1780, 2535, roz-želně 2294, letenstvie 2564, letnost 2820, panost 1947, 1975, 2039, 2066, 2075, 2084, 2092, 2409, 2802, 2881, w ftyzzy, w ftyezy 176, 1033, přiročie 276, 984, polúčiti 1695, nevolím sobě 875 (? je mi nevolno), podací 2592, popozořiti 1131.

2380.

Misto dyfly má státi duffy, dativ závislý na pozzywnoft. Co je pozzywnoft, vysvítá z v. 2034. Srv. i 666.

*) stě. ostatí čemu (ostoju) = praevalere, ostatí čeho (ostanu) = derelinquere. Gb.

2391.

Druhé twey nepatří do verše, jež má býti sedmislabičný jako ten, s nímž se rymuje. Také neviděti, proč by mělo býti opakováno. Je to takové přepsání jako 2784.

2464, 2466.

Mezi w czty a w ślechetnoſty wypadlo y, jak můžeme souditi z v. 2821. V třetím pak verši na to jest snad čisti we czſty y v wyerzye. S strany we czty srv. 58, 272, 340, 1292, 2745, s strany v wyerzye srv. 2556, 2562, 2608, 2628, 2664, 2779 atd.

2499.

mepo dlužno čisti za dvě slova a statuovati opakování předložky po prvé přívlastku před veš, jako máme 2573 po gegyey po wſſyey woly, 373 w tom we wſſem, 1968 za to za wſſe, 2762 za ty za wſſye, 2769 nad tyemy nade wſſyemy. Posud říkáme za to za všecko.

2514.

f myeru jest jedno slovo: smiera = smiernost, modestia, jak svědčí i následující výklad: bych nechal, co mám nechati, a stál po tom, po čem mám státi ctnou váhou. Na subst. smiera je u Jungm. dokladův dost. Přídavné smierný máme 1547.

2516.

Místo ponez má státi *po nez* t. j. po něž. Náš básník užívá kromě státi po čem (1452) též státi po co, na př. 2852.

2539.

zde netřeba, tuším, měniti, když se položí za *poznaty* čárka. Souvislost byla by asi tato: rač mi dáti už zde za živa na zemi (srv. 2543 *zde* glucz) věhlas srdce mého, bych tě mohl poznati, ne teprv až na onom světě v den soudný, kdy tebe poznají všichni nevěřící. Touž myšlenku máme 2631 nn., kde je výslovně nyní *zde*. Ve v. 2549 také se klade *zywot zdeyſſy* proti soudu božímu, když by *duſſyczka przyed tye przyſſla*. *wyehlaſu* je akk. od *wyehlaſa*, jež máme i 2655 *pode czſnu wyehlaſu*.

2613.

obransy pokládám za takový zvláštní lokál od obrana, jakým je prospěši ve v. 31, 535, 2123 od nom. prospěcha (521, 1392, 2830). Morav. dial. forma, pokud vím, to není. Na obranu jsou prosebníku ty tři panny, které přivedl.

2804.

Místo pytye má se snad čisti pytyem.

2808.

po nyz jest psáti dohromady, jest to spojka, srv. 2017.

2878.

Verši schází slabika, a forma woly, nejsouc gen., který by mohl záviseti na zzadoft, dává znáti, že před woly vypadlo asi po.

2914.

Tento verš, nemaje se s čím rymovati a jsa desítislabičný i obsahem zbytečný, nepatří do básně a dostal se tam od ruky nepovolané. Vůbec celý ten chatrný dodatek pěti veršův, zdá se, nepochází od samého básníka; jakož ani nápis Pravenie o božiem umučenie, poněvadž básník skládání své sám nazval Summa, a, jak celou básní ukázal, uměl utvořiti správný lokál „o umučení“ a věděl, kdy klásti o s lokálem a kdy od s genitivem.

2916.

Místo genz má se čísti genzs. Srv. co pravím k v. 992.

B) K *Životu sv. Kateřiny* (vyd. Erben 1860).

Od Jana Pelikána.*)

Kat. 237.

Z toho králová jim nela . . .

Erben transkribuje *nela* místo správného *nelď*, jak zní aorist slovesa láti. Viz Listy fil. XI, 108.

Kat. 332.

382 Milá dei! wießwie sirobu
nesle mnoho let, zde jsúce . . .

Erben přepisuje: vieš, vě sirobu nesle; lépe, tuším, sluší tu čísti: vě své sirobu nesle.

Kat. 620.

Protož jeho nevidají
620 (než) ti, yenz s ním přebývají . . .

Erben místo *jenž* píše *již*. Ale také relativum *jenž* bývá ve stě. neskloněno, tak jako *ješto*. Srov.: a ti, *jenž* v zákoně chodie Hrad. Desat. 743. Děkuji šťastie (m. šťasti) ze tří největších darův, *jenž* mě *jimi* obdařilo = kterými Tkadl I, 86; neb sobě pomoci neumie tiem smyslem, *jenž* *jej* má = který ib.

*) Srov. Listy filol. 1882, 287 sl.

v nichžto jsi ty také jeden, *jenž tě volá* ib. = kterého; dvěřě ty, *jenž jě* (= které) otevřě, takž stáchu Tristr. 2554 a j.

Kat. 743.

ač okolo nie chodieše,
743 však nemože nikdē zvratka
v tvāři uzrieti děfātka.

Rukopisné zvratka Erben vykládá: z *vratka* a slovo *vratek* spojuje se stb. *vratъ collum*. Ale výraz ten do souvislosti se nehodí. Jest to adverbialný výraz z *vrátka*, asi ve významě latinského *retrorsum*. Kateřině zjevila se p. Maria, držíc Krista na rukou, ale tak, že Kateřina stála za nimi a nemohla tudíž viděti tváři Ježíšovy. Že Kateřina stála za nimi, viděti z popisu Kristova (v. 728—739): popisuje se jeho plece, šíje a vlasy. Proto Kateřina, chtěje spatřiti tvář Kristovu, chodila okolo nich (v. 742), ale ani takto, obracejíc se a zpět jdouc na své místo (z *vrátka*), nemohla pohlédnouti ve tvář jeho, poněvadž Kristus přichýlil se obličejem k matce a nikdy se neohlédl (jak se nikdž nesmlilo, by se kdy ozřelo za sě, než vždy s matkú zřiesta na sě 748 nn.).

Kat. 818.

818 Chtiel poslušna býti (Kateřina) danně
spravedlné rady mých synův...

Erben píše: *chce-li*, což jest proti znění rukopisu; i míra verše žádá, bychom četli *chce-l'*, jak ve stč. bývá často: kde-l' ho nalézti uměji Hrad. M. M. 536.

Kat. 863.

Erben má na tomto místě chybnou interpunkci, již ovšem mění se také celý smysl. Po slovese „doždala bieše“ nemá býti čárky, poněvadž následující „teskna v sobě mnoho“ označuje předmět slovesa *doždati* (*teskna* gen. sing. od substantiva *teskno*); podobně po slově „mnoho“ nesluší klásti čárky, poněvadž zase slova „s hroznú svú žádostí toho“ jsou určením příčiny ku předcházejícímu „doždala teskna mnoho.“ Sluší tedy psáti:

v téj otrāpi, z niež doždala
863 bieše teskna v sobě mnoho
s hroznú svú žádostí toho,
by sě den přiblížil v skořě.

Kat. 1558.

ale z udatného činu
1558 svůj smysl v ustavičnost wluczi.

Erben píše *vlučí* a vykládá to = vmrštila. Sloveso *lučiti* a substantivum *lučenie* nalézá se v leg. Kat. ve verši 2874

a 2943, na obou místech o hromu, tedy *lučenie hromu* = ictus fulminis. Kromě toho Erben uvádí to sloveso ještě ve v. 2162, kde však rukopis má psáno: *proprotywyl*. Ale na našem místě sloveso to se dobře nehodí, neboť rčení „smysl v ustavičnost vmrstiti“ jest příliš smělé a nepřirozené. Myslím, že jest tu sloveso *vlúčiti* = spojití. Slovesa *slúčiti*, *přilúčiti*, *vlúčiti* mají základný význam *týž*, t. *spojiti*, předložkou pak *s-*, *při-*, *v-* se základný pojem modifikuje, a dle té předložky jest také vazba rozdílna: *slúčiti s* čím, *přilúčiti k* něčemu (srov. Kat. 2117), *vlúčiti v* něco. Dle toho *vlúčiti v něco* má asi *týž* význam, jako *přilúčiti k něčemu* ve Hrad. M. M. 698, kde slovy: „k tvému tělu i přilúči“ vykládají se slova latinského originálu: *et quodammodo inuit eum (spiritum suum) cum corpore tuo*. Zcela analogické jsou tvary: *s-družiti*, *při-družiti*, *v-družiti* atd.

Kat. 1761.

v jeho byti jest vše řádnó,
1761 Gie mnye snáze nežli snadno . . .

Erben čte ve verši 1761: *jím mně* atd., začez prof. Gebauer navrhuje čtení: *j'mu je* atd. (Listy fil. IX, 310). Že návrh ten je zcela správný a vhodný, ukazuje paralelné místo latinské legendy prosaické, které zní: *cui facile est in paucis et in multis salvos facere credentes*.

Kat. 1765.

1765 gehó gmenn czti chwalýti
chwalu mu vši silú cěle . . .

Erben čte: jeho jménu chci praviti chválu mů vši silú cěle . . . Myslím, že sluší tu čísti: jeho jméno chci chváliti chválu mů, vši silú cěle.

Kat. 1815.

To takž u vidění ona (Sibylla),
viděla, ne očivistě,
1815 však jest šwego šmyfla jistě
v rozumě inhed viděla . . .

Rukopisné *šwego šmyfla* patrně se tu má čísti; *z svého smysla*, tak jako ve v. 2394 a j., a *z svého smysla* = ze svého domyslu. Srovnej poznámku dra. B. Jedličky k verši 1781 ve Zprávách král. společ. nauk 1873.

Kat. 2089.

ostavtež sě všeho bluda,
2089 každý viery wfie dobuda atd.

Erben uchyluje se od rukopisu a píše: každý viery sě dobuda. Ale *dobýti sě* znamená *vedrati se někam*; proto sluší nechati čtení rukopisu, které podává smysl docela správný: každý viery *v sě**) dobuda.

Kat. 2264, 2265.

- jakž když sluhy z myslí pilné
bičí uderichu k tělu,
ač kde batoh kóži cělú
- 2264 ostavil, to pak zkazyechu
2265 uzlové, již prazyechu
tu nevinnú žádnú kóži.

Erben mění imperfekta *zkaziechu* a *proraziechu* v aoristy *zkazichu*, *prorazichu*. Učiněno tak neprávem, neboť ve staré češtině často nalézá se imperfektum sloves jednodobých o ději opětovaném, a zvláště po předcházející větě časové.

Podobně věc se má ve verších 2370, 2371 a 2373.

Kat. 2428.

- Ti rytieři vzemše píli
2428 o to smyslně sě radychu
a tu stráží usadicu
tomu dostojnému zběhu.

Erben čte ve v. 2428 imperfektum: *radichu*. Ale za doby, ze které rukopis naší legendy pochází, imperfektum bylo ještě neuzruženo. Sluší čísti aorist *radichu*.

Kat. 2600, 2601.

- 2600 Porfyrus ze cného smyflu
vecě: Kterého vmyflu
jest váš rozum . . .

Erben mění rukopisné *smyflu* a *vmyflu* ve: *smysla*, *úmysla*. Změna ta jest neoprávněna, neboť u neživotných mužských tvrdých již záhy střídá se v genitivě sing. koncovka *a* s *u*: Hi by Judas mocen dvoru Jid. 55. By jeho vsiu věciu vlada, jakžto dvoru tak poklada ib. 60. Přihodi sě toho času ib. 72. . . blazě nám toho času Hrad. Zdravas 63. . . jakž zaslyšě toho hlasu ib. 46. . . všechna vnuž smyslu otjata Hrad. M. M. 366, kde *smyslu* jest genitivus separationis právě tak jako ve strb.: *běachę takoję vlasti otynęti* sup. 325, 2 (Mikl., Vergl. Gramm. IV, 455) . . neměj toho domyslu Kat. 2675 atd.

*) spíše *všie*.

Kat. 2635.

(Maxencius) sěde v úřad s svú vši radú

1635 ykaza tu pannu mladú
před sě vyvésti . . .

Erben čte ve v. 2635: *i káže*, tedy praesens místo aoristu jak jest v rukopise. Ale aorist jest zcela správný, spojený spojkou *i* s předcházejícím aoristem *sěde* (od slovesa *siesti*, sadu, sědeš); dle toho ovšem také obě ty souřadné věty nebudou rozděleny středníkem, jak Erben činí, a celek bude zníti:

. . . sěde v úřad s svú vši radú
i káza tu pannu mladú atd.

Kat. 2719.

ovšem já chci velmi ráda
s životem ostati zdravě,
2718 nebmy tu nadiegy pravě,
i jsem toho dobře jista,
ež je smřl pro Jesu Krista
mile i pokorně vzieti,
to jest bytedlně přijieti
věčné zdravie, plnú radost.

Ve verši 2719 Erben čte: *neb sě tu naději pravě*, kdežto rukopis ukazuje, že sluší čísti: *neb mi tu naděje pravě*. Smysl celého místa jest tento: Každý člověk žádá života; i já, ač volím smřl, chci žiti, neboť jsem jista, že umrouc dojdú věčného zdraví.

Kat. 2777.

V tomto verši jest u Erbeny chybná interpunkce; sluší totiž po něm značiti tečku a ne čárku, jak Erben činí. Ve verších předcházejících popisuje se nástroj, kterým sv. Kateřina měla býti mučena, a praví se, že ta kola měla železné hřeby, v nichž byly britké brady tak, jako to bývá u břitev Tatar Saracenuův a Litev. Následující pak: „mnoho tisícúov tu stáše“ začíná docela nové souvětí, ve kterém se praví, že mnoho lidu bylo shromážděno, kterému bylo hrozno na to mučidlo hleděti. Srovnej verš 2803 a 2804. Budeme tedy interpungovati takto:

. . . jakožto u břitev
2777 Tater, Saracenuov, Litev.
Mnoho tisícúov tu stáše atd.

Kat. 2968.

já tobě dnes tvú hlavu
2968 káži s tvého šlawu stieti.

Erben mění slovo šlawu a píše: s tvého těla; oprava ta jest sotva vhodná. V lat. legendě prosaické zní toto místo: quod

nisi maturius ab hac stultitia resipiscens diis immolaveris, caput
tuum a *cervice* recisum et carnes feris et volatilibus dilacerandas
hodie rejiciam.

Kat. 3028, 3029.

..... a jejie dušičě
pro muku tejto děvicě
i skrzě ty šťastné muky
k Bohu v nebeské proluky
3028 jako andělíček brče.
3029 A jakž brzo nocí mrče...

Tvary *brče* a *mrče* Erben ve slovníčku vykládá za prae-
sentia sloves *brkati* a *mrkati*, ale jsou to aoristy sloves druhé
třídy *brknúti* a *mrknúti* a jsou tu po právu v sousedství jiných
aoristů. Podobně jest to ve v. 2404:

Maxencovi sě zatešče,
2404 svých rukávův vzhóru vsuče
i káza ji vésti atd.,

kde Erben tvar *vsuče* vykládá za partic. praes. = vsoukaje; jest
to aorist slovesa *vsuknúti*, jak i sousední aoristy ukazují. *)

Kat. 3283.

3283 ale jmají-li kto úrodu
dobrú neb milosrdenstvie,
želejíc mne i méj strasti,
těch jáz brž všech proši zvlásti,
aby smutka nechovali atd.

Slovo *úroda* ve v. 3283 Erben vysvětluje = vůle a spojuje
je se staročeským slovesem roditi velle. Ale výklad ten jest ne-
správný; slovo *úroda* patří ke slovesu *uroditi se*, a význam jeho
jest = přirozená povaha, natura. S tímto výkladem shoduje se
souhlasné místo latinské legendy prosaické: sed si *naturae* pietas
vos ulla erga me incitat ad miserationem atd.

Kat 3402.

Milý Bože! rač přijieti
dušičku mů milostivě
a dovésti radostivě
skrzě ruce tvých angelův
i tvých svatých archangelův
3402 ktemuz sedění u pokoj.

Erben mění rukopisné *ktemuz* ve: *k tvémuž*; myslím, že
rukopisné *k témuž* je zcela správně.

*) Jinak v. Listy filol. 1884, 92. Gb.

C) *K žaltáři Wittenberskému.*

V Žaltáři Wittenberském dosti jest míst nesprávných a temných, dílem vinou překladatelovou, dílem písařovou (opisovatelovou). K některým snažil jsem se podati výklad ve vydání mém 1880 podle pomůcek, které tenkrát jsem měl při ruce, a dílem podle domyslu; ke mnohým pak podává se náprava neb objasnění z textu bible Olomúcké (psané 1417). Příklady toho důležitější jsou:

IX, 13 nehledagie requirens; Ol. hledage.

IX, 1 (22) potrzebiegeß despicias, ŽPod. poftupugeß (sic); Ol. potupages.

IX, 9 (30) w giesky; Ol. w gefkyny.

IX, 15 (36) hledaty bude quaeretur; Ol. hledan bude.

X, 3 prawe frdczie rectos corde; Ol. prawe frdcem.

X, 7 dfezil, ohen a fyru, pluit, ignis et sulphur; Ol. dftij, ohen a fyra.

XI, 3 wzwelyczie magnificabimus; Ol. wzweliczzyme.

XIII, 3 ftupily declinaverunt; Ol. sftupyli.

XIV, 4 bogie fie timentes; Ol. bogicie (bez sě).

XV, 4 nemoczny infirmitates; Ol. nemoczi.

XVII, 17 wynelf assumpsit; Ol. wynell.

XVII, 31 (mluwienie) pokuffeneho eloquia igne examinata;

Ol. pokuffieuana.

XVII, 44 wyprofty eripies; Ol. wyprostifs.

XVIII, 9 karanye praeceptum; Ol. przykazanye.

XVIII, 12 Ktodie etenim; Ol. A tediet.

XX, 4 polozilß posuisti; Ol. polozzil fi.

XXI, 16 fkerzipina testa není omylem, jak jsem se domníval v poznámce k tomuto místu, nýbrž hlásková varianta téhož slova co *skořipina* a *třěpina*, *střěpina*; stb. *črěp-*, koř. *kerp-*; Ol. fkorzipyna ib. V Ev. Víd. jest i fkorzupynu scorpionem Luk. 11, 12.

XXIII, 4 Zy nam etsi; Ol. aczz y.

XXIV, 9 Oprawy tie... navczi tie..., přeložení neúplné, lat. diriget mansuetos, docebit mites; Ol. zpraví pokornee, naučí tiche.

XXIV, 20 nezafru on erubescam; Ol. nezaftyzi sě.

XXVII, 1 priemikny taceas; Ol. przemlkuy.

XXVIII, 2 wficzni fwati in atrio sancto; Ol. w fieny fwate.

XXVIII, 3 przietychugiczi; Ol. též przetichugiczi.

XXXII, 7 vpitky in utre. we fboru in thesauris; Ol. v uie-drze, we ztozi (sic); předloha měla snad přeložení in thesauris = ve sboží, ve sbožú, z toho chybným opisováním mohlo vzniknouti jednak we fboru, jednak we ztozi.

XXXIV, 1 fkodnyczie nocentes; Ol. fkodicie.

XXXIV, 3 wytrzeß mecz effunde frameam, ŽGloss. vitrzef. Smysl latinského „frameam effundere“ (doslovně = kopí vylíti, meč vylíti; v interpretaci volnější = kopí vymetnouti n. hoditi, srov. přeložení tohoto místa v Bibli 1857: vypust kopí; vypustiti

= emittēre) není na první pohled dosti jasný. Za frameam bývá tu v překladech hněv, wili hniew ŽKlem. ib. atp., a proto jest domnění, že text latinský za frameam měl iram..., v. Archiv für slav. Philol. 7, 292 a Nehring ŽFlor. 194. Původce českého textu, který v ŽWittb. a také v ŽGloss. se nám dochoval, překládal z pravidla doslovně, zejména když smysl textu latinského byl zatemnělý. Proto bral jsem v poznámce k tomuto místu wytrzeß, vitrzel ŽGloss. za imperativ = *vytrēs* (m. *vytrēs*). V posledním sešitě ČCMus. 1879, 524 (vyšlém později než můj ŽWittb. 1880) podává se čtení *vytržeš meč*. Při čtení tom byly mi dvě věci na pováženou: indikativ za lat. imperativ, v překladě z pravidla doslovném; a neobyčejnost slovesa trhu tržeš m. trnu trheš. Jest ovšem i rčení „meč vytriesti“ neobyčejné, ale dá se pochopiti stejnou neobyčejností latinského rčení frameam effundere; stč. *vytriesti* bylo = excutere, wytrzaß Pharaona excussit ŽPod. 135, 15, mohlo tudíž snadno se vzíti za effundere v neobyčejném rčení dotčeném. Jde tu však ještě o *e m. ě*, vitrzel a wytrzeß m. -trēs. Jotace pravidelná proniká v pravopise českém až na sklonku stol. XIII, český text ŽGloss. a ŽWittb. však pochází z doby starší; jest tedy podobné domnění, že prvopis měl na př. vitrel nebo vitrzel = vytrēs, že však opisovatelé brali to za -trēs a tak i opisovali. Tím způsobem vykládal jsem si rukopisné vitrzel, wytrzeß a měl jsem čtení *vytržeš* za nesprávné, v. Listy filol. 1884, 273. V Ol. čte se na témž místě: Uytrziž meč, což čísti lze dvojako: buď vy-tr-zi-ž (impt. k vytrhu), buď vytržiž (impt. k vytru). Které z tohoto dvojího čtení pisař Ol. zde měl na mysli, zůstává nejasno; bible pozdější (rkp. Tábořská a Hodějovská, tišt. Pražská a Kutnohorská), majice na témž místě *wytrhni* a *wytrhniž*, svědčí na pohled pro čtení vy-tr-zi-ž, ale bezpečno to není.

XXXVI, 11 wczowayu fie delectabuntur; Ol. kochati fie budu, jako ŽKap.

XXXVII, 6 zhynuly fu fie putruerunt; Ol. zetlely fu a zkazyli fu fie.

XLIV, 2 (trest) mudreho piffe scribae; Ol. pifarzie.

XLVIII, 6 stupnye calcanei; Ol. stupiegie.

L, 16 hrziechow de sanguinibus; Ol. zkrwawych.

LIX, 8 podle convallem; Ol. przidole.

LXV, 15 fe zzeny beranem cum incenso arietum; Ol. f sezzenym beranym t. j. s sežžením beráním.

LXVIII, 4 zmykly raucae factae sunt; Ol. zmlkle učineny jsú.

LXXI, 6 yakozto decz v prziewale = sicut pluvia; in vellus v textu českém nepřeloženo; — 10 aftrowczy et (reges) insulae sg. Gen., m. a ostrovščí; y oftrowfci ŽGloss., a oftrowfczy ŽKlem.

— Tím opravují se poznámky k těmto místům ŽWittb.

LXXII, 27 ztratiff perdidisti; Ol. ztratil fi.

LXXXVII, 13 w kozniku in utre; v Ol. nepřeloženo.

LXXXVII, 46 hufennycziem aerugini; Ol. rzy.

Moys. 7 fhladil deposuisti; Ol. sfadil.
 LXXXII, 8 w stírku Tyrum; Ol. wtírfťtie.
 XCVI, 4 przyfwietili (fulgura) illuxerunt; Ol. profwietila fu fie.
 Hab. 12 znyiu obstupefacies; Ol. wzthrozyfs.
 XCVIII w trubach lutich in tubis ductilibus; Ol. wyuodiczich!
 CV, 32 obteczen vexatus; Ol. nuzen.
 CVI, 18 wzmyzala abominata; Ol. omrzala; — 42 zahladi
 oppilabit; Ol. zahradi.
 CXXIII, 7 wdrziena erepta; Ol. wydrziena.
 CXLVI, w fitkach in tibiis; Ol. w lytkach. *J. Gebauer.*

Úvahy a zprávy.

Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch. 44. ročník, 1885, svazek 1.

1. Hugo Landwehr: Griechische handschriften aus Fayyám,*) str. 1—29.

II. Excerpte aus der Schrift Gregors von Nyssa *Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον*. Nejprve podán popis rukopisu, jenž jest rukopis papyrový, zachoval se z něho jeden sešit, ruka jest jiná než ta, která psala rukopis Basiliův též ve Fayyám nalezený. Strana obsahuje 23—24 řádek, řádka 27—30 písmen, výška rukopisu jest 18, 8 cm. Rukopis jest nyní v královském berlínském museu. Professor Möller v Kielu první poznal, že jsou to zbytky spisu Řehoře *Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον*. Následuje stručný popis písma a jeho zvláštností, pak otisk obsah jednotlivých listů a ukázáno, že liší se jen velmi málo od obvyčejného textu Řehoře, jak jej vydal Mignes v Paříži 1858. Rukopis pocházel snad z některé veřejné knihovny Arsinoy. — Následuje popis rukopisu, jenž obsahuje fragment z *Ἀναλυτικὰ ὕστερα* Aristotelových. Zachoval se z části jeden list, jenž obsahuje p. 71 B 19 — p. 72 A 38 z *Analytica posteriora*. Popis tohoto listu resp. dvou kusů z něho zachovaných. Landwehr klade list ten asi do století sedmého. Následuje otisk obsahu listu. Nových čtení list ten nepodává, cenu však přece má.

2. B. Todt: Beiträge zur Kritik der Eumeniden des Aeschylus, str. 30—48.

Hyperkritické, smělé, zcela zbytečné a nepravděpodobné návrhy, které spisovatel s velikou jistotou a sebevědomím pronáší.

Před v. 50. vypadl prý jeden verš, jež sestavil Todt takto: *ἄρχιστα ταῖσδε πον νόρας* (nebo *θεάς*) *ἀρπακτικὰς*, ve v. 50. schvaluje konjekturu M. Schmidta *ποτηδὸν* místo *ποτ' ἤδη*. V. 84. klade Todt za v. 68. Ve v. 85. čte *οἰσθαῖ μου τὸ μᾶδικεῖν*, čímž

*) Srvn. *Philologus*, 1884, str. 106 nn.

vzniká konstrukce zcela neřecká. Ve v. 92. čte Todt *ἐκρόνων* (to navrhl již Emperius) *γέρας* místo rukopisného *ἐκ νόμων σέβας*, ve v. 277. *θεσμούς* nebo *καιρούς* místo *πολλούς*, *καθαροῦ* místo *καθαροῦς*, *θέμις* místo *δίκη* (proč?), zcela zbytečně ve v. 299. *πόνων γενέσθαι* místo *ὅπως γένοιτο*, ve v. 302. *τῶν κάτω χθονός* místo *δαιμόνων σκιάν* (!), delší výklad o vv. 347 až 371, které Todt misty velmi libovolně restituoval, ve v. 461. čte *ρίψασα* místo rukopisného *κρύψασα*, v. 533. píše: *δυστυχίας μὲν ὕβρις τοκάς* (*τοκάς* již Hartung navrhl) zcela zbytečně a nepravděpodobně, v. 613. píše násilně: *δοκῶ τὸδ' αἶμα κοινὸν ἐκχέαι, φράσσον*, ve v. 638. *ταύτης δὲ τέχνην εἶπον* místo *ταύτην τοιαύτην εἶπον*, ve v. 952. *μοίρας* nebo *βίότον* (!) místo *φανερῶς*, ve v. 998. *παρθένον φίλας φίλοις εὖ φρονοῦντος ἐν θρόνῳ*.

3. A. Führer: Der böotische dialekt Pindars, str. 49—60.

Ačkoliv starí grammatikové nezmiňují se o boiotismech v dialektu Pindarově, přece shledáváme četné jich stopy. Formy, které dosud pokládány byly za dorské, sluší mít za boiotské, na př. časté užívání *α* za *η*, formy jako *σκιαρός*, *τάμνω* = *σκιερός*, *τέμνω*, *Διώνυσος*, *ὄν*, *ὄνυμα*, praeposice *πεδὰ* = *μετά*, *ἐν* = *ἐς* s accusativem, *ἐσλός* = *ἐσθλός*, *ὄρνιχες* = *ὄρνιθες* atd., aspoň o většině těchto forem lze dokázat, že jsou nejen dorské, nýbrž také boiotské. Základem mluvy Pindarovy jest tedy dialekt boiotský,

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 60.

Eussner doplňuje místo Vegetiovo epit. rei mil. III, 12 nam quae ex usu <nota> sunt.

4. Fr. Susemihl: Neue bemerkungen zum ersten buche des Lucretius, str. 61—87.

Příspěvky kritické a exegetické, stanovení mezer, transposice versů v první knize básně Lucretiovy. Spisovatel jedná o těchto místech: v. 189, 205—207, 271, 321, 326, 464—482, 503—634, 841, 870—874, 886, 951—1051; na konec podává Susemihl některé poznámky ku spisu Brunsovu: Lucrez-Studien.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 87.

Eussner čte Epitom. rei mil. IV, 32: excepti ceteris nautarum officiis místo rukopisného exceptis ceteris atd.

5. Theodor Fritzsche: Die komposition von Horaz Ars poetica, str. 88—105.

V oddílu jednajícím o dramatě satyrském (v. 220—250) Horatiova listu k Pisonům opakují se některé podstatné myšlenky z partie předešlé (v. 1—219), na př. v. 234 = 45, 236 = 114, 240 = 119, 128, 43, 47, 244 = 126, 193, 249 = 212, 213. Fritzsche soudí, že Horatius proto v oddílu o dramatu satyrském myšlenky předchozí rekapituluje, že chtěl tím působiti na úmysl staršího Pisona, jenž doufal v oboru dramat satyrských s úspěchem se pokusiti. Horatius varuje jej tedy, by věc tu nepokládal za snadnou hříčku, přenést drama satyrské na půdu římskou že

není věci lehkou. Fritzsche soudí, že celá *Ars poetica* rozpadá se na dva velké oddíly, totiž na část přípravnou, všeobecnou (v. 1—219), a na část zvláštní a osobní (v. 251 až do konce); oba dva oddíly jsou vnitřně spojeny oddílem o dramate satyrském (220—250), ježž sluší pokládati za jádro a střed celé básně, ježto končí jím část první a začíná část druhá.

N. Wecklein: *Soph. Oed. tyr.* 153, str. 105.

Wecklein zbytečně navrhuje čísti místo *ἐκπέταμαι φοβερὰν φρένα δέιματι πάλλων: δνοφερὰν φρένα...*

6. A. Chambaru: *Flaviana. Untersuchungen zur geschichte der flavischen kaiserzeit*, str. 106—131.

Velmi důkladná a zajímavá studie historická. V první části svého pojednání (str. 106—123) jedná Chambaru o prvním a pátém konsulátu Domitianově a dokazuje, že zpráva Suetoniova Dom. 2: *in sex consulatibus nonnisi unum ordinarium gessit* (sc. Domitianus) eumque cedente ac suffragante fratre (sc. Tito) jest mylná, že naopak v listopadu r. 71. zvolen byl Titus za konsula na r. 72. a Domitian byv již v březnu r. 71. designován bratrovi ustoupil a sám první pro něho v komitíích hlasoval. Suetonius trrdí tedy o Titovi to, co platí o Domitianovi. Také tím jest zpráva Suetoniova mylná, že praví: *unum ordinarium gessit*, neboť Chambaru dokazuje velmi důkladně, že také pátý konsulát Domitianův (r. 77.) byl vlastně ordinarius, že však Domitian byv designován tento úřad snad jen krátký čas zastával a že Titus domohl se toho, aby byl sám místo Domitiana zase za konsula zvolen.

Aby pak Vespasian spor synů svých urovnal, ustoupil prý sám z úřadu svého konsulského (byl totiž Vespasian s Domitianem zároveň designován) a na místo jeho zvolen byl nyní Domitian jakožto *consul suffectus*. Byl tedy Domitian téhož roku (77.) nejprve *consul designatus* a pak *consul suffectus*. — V druhé části (str. 123—131) pojednává spisovatel o sporu ústavním mezi Titem a Vespasianem a podává při tom obšírný aparát numismatický. Spor ten měl základ svůj v tom, že Titus byv 5. srpna r. 70. od legií svých jakožto *imperator* pozdraven, činil nároky na postavení podobné postavení císařovu. Vespasian, aby se vyhnul boji se synem, dal Tita v listopadu téhož roku zvoliti za *imperatora*, totiž svého zákonitého nástupce. Od té doby snaží se Titus všechna práva císařova si osvojiti, čemuž Vespasian aspoň potají odporuje pomocí senátu a druhého syna svého Domitiana. Odtud vznikají mezi otcem a synem třenice a spory, které spisovatel obšírně vykládá.

A. Eussner: *Zu Minutius Felix*, str. 131.

Eussner čte *Octavius 5, 8 ita in fontem refluunt et in semen omnia revolvuntur místo rukopisného in semet revolvuntur*.

Na str. 132—163 podává Hermann Haupt přehled starší i novější litteratury týkající se Diona Cassia.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 163.

Epit. rei mil. I, 2: quibus (sc. tironibus) et copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisque contemptum. Eussner athetuje mortisque jakožto přídavek pozdější.

A. Lowinski: Aeschyl. Sept. c. Theb. v. 600—606, str. 164—166.

Lowinski čte ve v. 600. *φιλω* místo *φιλει*, ve v. 602. *ἐχθρῶ ξένον* místo *ἐχθροξένον*, ve v. 604. *χεῖρά θ' ἢ* místo *χεῖρα δ'* a *πυρῶδες ὄμμα* nebo *πυρῶπὸν* nebo též (!) *γοργῶπὸν ὄμμα* místo *ποδῶκες ὄμμα*.

Na str. 166—171 posuzuje Hermann Schrader příznivě pojednání Heimreichovo: Kritische Beiträge zur Würdigung der alten Sophoklesscholien, programm gymnasia v Ploenu, 1884.

Alfred Wiedemann: Zu Charon von Lampsakos, str. 171—177.

Wiedemann čte u Suidy s. v. Charon: *γενόμενος κατὰ ο' Ὀλυμπιάδι* místo rukopisného *οθ' Ὀλυμπιάδι*, čímž by ovšem dosavadní chronologické obtíže odpadly. Uznati musíme hlavně dva Charony, lampsackého a karthaginského. Některá díla Charonovi lampsackému přičítaná sluší uznati za díla karthaginského Charona, ku př. *Αιβνικά, περίπλους ὁ ἐκτὸς τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, Κρητικά = Νόμοι ὑπὸ Μίνως τεθέντες*. Spis *Αἰθιοπικά* také Charonovi lampsackému přičítaný pochází od třetího Charona, narozeného v Naukratis, jenž psal za doby Ptolemaia Filometora čtená díla o Agyptě. Od Charona lampsackého pochází *Περσικά*, pak hlavní dílo jeho *Ἱστορίαι* (= kronika, annály). Dále navrhuje Wiedemann čísti u Suidy: *ᾠδὴν ἐν βιβλίῳ δ' πρυτανέως Λαμψακηνῶν ἢ ἀρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ἔστιν δὲ χρονικά* místo nemožného čtení rukopisů: *πρυτανέως ἢ ἀρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων*, ježto o prytanech u Spartanů ničeho nevíme. Spis *Ἱστορίαι* cituje se též pod titulem *Ἑλληνικά, Ἑλληνικά* a *Ἱστορίαι* bylo totéž dílo. *Κτίσεις πόλεων* a *περὶ Λαμψάκου* byly oddíly velkého spisu Charonova *Ἱστορίαι*. Spis *Πρυτανέως Λαμψακηνῶν ἢ ἀρχοντας οἱ τῶν Λακεδαιμονίων* obsahoval srovnávací výpočet prytanů lampsackých a archontů (= králů a eforů) spartských. Dle toho složil Charon pouze dvě díla: *Περσικά* o 2 knihách a *Ἱστορίαι* o 4 knihách s přídavkem *Πρυτανέως Λαμψακηνῶν*.

J. Luňák: Zu Athenaeus, str. 177—178.

Luňák navrhuje u Athenaea III, 85 f čísti: *περὶ τῆς παρ' Ἀλκαίῳ Αἰολίδος* místo rukopisného *λεπιδος*.

C. Jacoby: Zu Catullus, str. 178—182.

Jacoby probírá různá mínění pronesená o 49. básni Catullově, vyvrací je a přidává se k mínění Harneckerovu, dle něhož je carm. 49. jakýsi lístek poděkovací Catulla k Ciceronovi; první tři řádky obsahují allokuci, prostřední řádek dík, poslední tři řádky podpis básníka děkujícího se. Zač Catullus děkuje, nevíme.

A. Eussner: P. Annius Florus, str. 182—183.

Virg. or. an. poeta p. 106 Halm čte a doplňuje Eussner: capienti mihi in templo Iovis temperiem (?) místo rukopisného capienti mihi in templo. Pravděpodobnější než Eussnerův jest starší návrh Schopenův: capienti... quietem.

G. F. Unger: Phlegon über die Olympienfeier des Iphitos, str. 183—185.

Unger čte z příčin věčných u Flegona Frag. hist. Graec. ed. Müller III, 603: εἰς δὲν ἀπὸ Ἰφίτλου (rukopisy: Ἰφίτου) ὀλυμπιάδες ὁκτὼ πρὸς ταῖς ἑκατὸν (rukopisy: εἴκοσι) καταριθμοῦνται εἰς Κοροῖβον τὸν Ἥλεϊον.

Str. 185—192 jest věnována bibliografii.

H. Vysoký.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler. Neue Folge. 40. ročník, 1885, seš. 1.

F. Blass: Zu Bergk's Poetae lyriici, ed. IV vol. III, str. 1—24.

Spisovatel podává řadu velmi pozoruhodných a duchaplných příspěvků ku kritice textu Alkmanova Partheneia otiského v Bergkově sbírce Poetae lyr. Graeci, díl III⁴ str. 23 nn. Příspěvky ty mají tím větší cenu, že Blass v březnu r. 1884 znova prozkoumal pařížský papyrus obsahující ono Partheneion Alkmanovo. Na str. 19—22 otiskén text onoho papyru s doplňky Blassovými.

L. Schwabe: Iuvenal's Geburtsjahr, str. 25—29.

L. Friedländer soudil nejprve v programu: De Iuvenalis vitae temporibus, Kralovec 1875, a pak i jinde, že Iuvenal narodil se r. 820 abUC = 67 po Kr., uváděje za důvod místo Iuvenalovo XIII, 16 a 17: stupet haec qui iam post terga reliquit | sexaginta annos Fonteio consule natus (Fonteius byl konsul roku 67). Friedländer soudí, že Iuvenal slovy těmito míní sama sebe, a Lehrs s ním souhlasí. Schwabe právem toto mínění zavrhne a vztahuje slova Iuvenalova na Calvina, k němuž se básník satirou třináctou obrací.

E. Wellmann: Codex Hamilton 329 (Galenos), str. 30—37.

Rukopis tento (H) pocházející ze sbírky Hamiltonovy jest nyní v Berlíně a obsahuje spis Galenův *Περὶ τῶν Ἱπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογμάτων*. Wellmann podává nejprve důkladný popis rukopisu, vykládá o poměru jeho k ostatním dosud známým rukopisům a soudí, že pro kritiku spisu Galenova má cenu značnou. Na důkaz toho uvádí celou řadu pozoruhodných čtení, jež rukopis podává. Dle písma pochází rukopis ze století patnáctého.

H. Nissen: Ueber Tempel-Orientirung, str. 38—65.

Spisovatel zmiňuje se nejprve o obřadech, za kterých u Agyptanů chrámy byly svěceny, jak osa chrámu stanovena, čili,

jak zněl technický výraz, „provaz byl natažen“, uváděje hojně doklady z nápisů aigyptských. Obšrný výklad o směru, kterým chrámy aigyptské byly stavěny, a principech, kterými směr ten byl stanoven. Nissen vypočítává mathematically osu chrámovou dle pravidla, že osa chrámová může v průřezu podélném a příčném odpovídati jak azimuthu hvězdy se severní (+) deklinací, tak azimuthu hvězdy s jižní (—) deklinací. Pro severní deklinaci platí pravidlo, že $\sin \delta = \cos \varphi \cos \alpha$, pro jižní deklinaci pravidlo, že $\sin \delta = \cos \varphi \sin \alpha$. Dle toho vypočítává Nissen osu chrámovou u těchto aigyptských chrámů: chrámu Amona v Karnaku, Amona-Chnum v Kasr-Kârân, Hathory v městě Dendera, boha Horus v Edfu, boha Osiris v Abydu, boha Arhes v městě Tuka, bohyně Neit v Esne, boha Chnum tamže, boha Sebak-Ra v Ombos a boha Montu v Ermentu. Z 21 chrámů, které Nissen vypočítává, jsou 4 obráceny k slunovratu, 2 k Siriu, 2 ku Canopu, 2 k Arkturu, 1 k Orionu, 3 ku hvězdě Antares, 3 k Regulu, 2 ku hvězdě Fomalhaut, 2 k Ofiuchu. Na konec podává Nissen některé všeobecné poznámky.

Erwin Rohde: Zu Apuleius, str. 66—113.

Zajímavé příspěvky k poznání života Apuleiova. Rohde zkoumá nejprve zprávy starých spisovatelů a dochází k resultátu, že Apuleius narodil se asi r. 124. v Madaure, studoval jakožto puer v Karthagu asi do 19. nebo 20. roku svého života. Pak odebral se asi r. 143. na cesty studijní, zdržoval se déle v Athenách, kde seznámil se důvěrně s Pontianem, synem pozdější choti své Pudentilly. Cesty a studie své ukončil asi r. 151. Okolo r. 155. vrátil se do Afriky, r. 156. přišel do afrického města Oea. Mezi r. 151—155 dlel v Římě a zde složil své Proměny. Výklad o poměru reka románu tohoto, Lucia, k Apuleiovi. V prvních desíti knihách Proměn jest rekem románu Lucius, osoba fingoaná, v poslední knize (XI.) skrývá se patrně v osobě Luciově Apuleius sám. Dále dokazuje Rohde, že Metamorfosy jsou prvním dílem Apuleiovým a že spadají v mládí jeho. Tomu nasvědčuje sloh, pak místy frivolní obsah románu, jenž lépe hodí se pro mladého spisovatele než pro slavného filosofa, za něž Apuleius později byl pokládán, konečně nikde v románu tom nepozorujeme směru filosofického, hloubavého, jemuž Apuleius později tak horlivě holdoval, nýbrž spíše čirý pietismus. Rohde vyvrací dále mínění Bosschovo, že Metamorfosy napsány byly teprve po Apologii, jelikož by byli žalobníci Apuleiovi mohli uvést Proměny za důvod Apuleiova čarodějství. Rohde soudí, že snad žalobci spisu toho neznali, jelikož vyšel v Římě, nebo že nemohli jej uvést na prospěch své obžaloby, ježto celý román jest spíše humoristický, nikoli vážný. Konečně možno jest také, že žalobci uvedli Metamorfosy za důvod svého tvrzení, že však Apuleius zúmyslně v obhajovací řeči své (Apologii) se o tom nezmiňuje. — Zá-

kladem románu Apuleiova byl spis Lukia z Patrai: *Μεταμορφώσεις*. Tataž dobrodružství, která ve spise Lukiově vážně jako skutečná událost byla vyložena, vypravuje způsobem humoristickým skladatel spisu *Λούκιος ἡ Όνος*. Spis ten byl Lukianovi přičítán, dle mínění Rohde-ova neprávem. Apuleius vzal si za základ spisek *Λούκιος ἡ Όνος*. Podobnou „historii“, jakou Lukios a skladatel spisku svrchu zmíněného spracovali, vykládal ve středověku Johannes Praetorius ve spise: *Neue Weltbeschreibung*, Děvín 1667, str. 452 nn. Ostatně již mezi pohádkami tisíce a jedné noci jest báchorka podobného obsahu (srov. *Cabinet des fées*, XI, 36—62), která má velikou podobnost se spiskem *Λούκιος ἡ Όνος*, rovněž u Mongolů (*Siddhi-Kür* str. 65 vydání Jülgova), u Němců (*Grimm K. M.* 122²) a u Čechů (*Zeitschr. für deutsche Mythologie*, II, 447). — Na str. 95—113 podává Rohde řadu příspěvků kritických k Apuleiovým Proměnám, *Apollogii* a *Florida*.

Friedrich Koepp: *Ueber die Galaterkriege der Attaliden*, str. 114—132.

Roku 240. před Kr. porazil Attalos nu řece Kaiku kmen galatský Tolistoagiů. Tentýž kmen spojený s Antiochem porazil Attalos r. 239. u chrámu Afrodity (Afrodision) před městem Pergamem (nápís otištěný v *Corpus inser. Graec.* II, 3536 vztahuje se k této bitvě). Pak snad ještě jednou porazil Attalos Antiocha a Galaty a sice v hellespontské Frygii, kamž Antiochos ustupoval, chtěje se spojit s králem bithynským Ziaelas zvaným, jenž byl jeho tchánem. Konečně vypudil Attalos Antiocha úplně z Malé Asie. Okolo r. 230. znovu vzplanul boj mezi Antiochem a Atallem, bitva svedena v Karii. Později Galatové, jak praví Livius 38, 16, usadili se u řeky Halys. Eumenes II. vedl dvě války s Galaty, jednu před r. 168., v níž byl vůdce Tolistoagiů a pak všech Galatů Ortiagon poražen a Galatové musili uznati nadvládu krále pergamského; druhou r. 168., kdy se všichni Galatové proti Eumenovi vzbouřili. Koepp vypisuje velmi jasné a důkladně průběh tohoto boje, jenž skončil asi roku 166. mírem, jímž Eumenes uznal samostatnost Galatů. Od té doby pokoušel se Eumenes marně Galaty znova si podrobiti. Na oslavu vítězství svých nad Galaty vystavěl Eumenes II. na akropoli pergamské slavný onen oltář Diovi a Atheně; obrazem gigantomachie chtěl Eumenes symbolicky oslaviti vítězství svá dobytá nad Ortiagonem.

W. Deecke: *Zur Entzifferung der messapischen Inschriften*, str. 133—144.

Deecke zkoumá osmířádkový messapský nápís nalezený okolo r. 1525. u Vaste, starého Basta, v Iapygii mezi Veretum a Castra Minervae. První publikoval tento nápís Galateus ve spise: *De situ Iapygiae*, Basilej 1558. Text nápisu zní dle Mommsena: *Unteritalische Dialekte*, IV, str. 52 nn. takto:

1. klohizisθ otoriamartapidogas tei basta
2. veinap aranindaranθoavas tis taboos
3. χonedonas· daxtassivaanetosinditrigonoχo
4. astaboos· χonetθi hidazimaihi beilihi
5. inθireχχoriχoakazareihixonetθihiotoeihithi
6. dazohonnihiinθivas· tima
7. daxtaskraθvheihiiinθiardannoapollonnihia
8. imarnaihi·

Deecke odděluje jednotlivá slova od sebe a vykládá je pak. Nápis zní v českém překladě takto: Slyš každý! Thotoria, dcera Martapidoxe, prodává (městu) Bastě tento pozemek. (Kraj) Daranthoa, rukojmě Staboas Chonedona (a) Dazet Sivanetasa, dále (kraj) Trigonochoa Staboas Chonetiesa (a) Dazima Beileiesa; dále (kraj) Rechchorichoa Kazareies Chonetiesa (a) Otoeies (?) Dazohoniesa; dále rukojmě Maesa (?) . . . (a) Dazet Krath (eh) eiesa; dále (kraj) Ardannoa Pollonies A (?) imarnasa.

Bruno Nake: Zu Sophokles' König Oidipus, str. 145—148. Oid. Tyr. vv. 328, 329 píše Nake: πάντες γὰρ οὐ φρονεῖτ'· ἐγὼ δ' οὐ μὴ ποτε | σαφῶς ἀνείπω, μὴ τὰ σ' ἐκφῆνω κακὰ (rukopisně: τὰμ' ὥς ἂν εἴπω), v. 1447: τῆς μὲν κατ' οἴκους, αὐτὸς δὲν θέλεις, τάφον . . . (vulg. οἴκους αὐτὸς), konečně ve vv. 1510 nn. vykládá Nake výraz εὐχεσθέ μοι: modlete se mně (dat. ethicus) a verš 1513. vztahuje k dcerám Oidipovým: modlete se mně, byste žily, kde vám lze, ale šťastněji než otec váš.

R. Muenzel: Antisthenis fragmentum, str. 148.

Nový dosud neznámý zlomek Antisthenův jest ve výtazích z Proklových scholií k Plat. Kratylu ed. Boissonade c. 37.

F. B. (= Franz Buecheler): Nāvius' bellum Punicum bei den Grammatikern, str. 148—150.

Naeviovo bellum Punicum rozdělil grammatik Octavius Lampadio v 7 knih, Naevius sám však napsal celou báseň jako jedinou knihu. Grammatikové z dob republiky citují ještě báseň Naeviovu jako jedinou knihu, grammatikové z dob císařských znají již rozdělení v sedm knih. Před Varronem komentovali Naeviovo epos již jakýsi Cornelius a jakýsi Vergilius. Známý výraz Naevioův: bos luca vyložil Cornelius: bos Libyca (!), Vergilius: bos Lucana, Varro vykládal lucas ab luce, tedy bos luca = βοῦς λευκή, srv. Horatiovo: sive elephans albus volgi converteret ora.

Emanuel Hoffmann: Zu Ovid's Ibis v. 447 f, str. 150—153.

Spisovatel soudí, že místo Ovidiovo Ibis v. 447: „quibus exiguo est volucris devota libello“ vztahuje se na báseň Vergilioví přičítanou Ciris; Ibis v. 448: „corpora proiecta quae sua purgat aqua“ srovnává s Ciris v. 516: „et multum late dispersit in aequora rorem.“

L. Traube podává na stranách 153—155 příspěvky ku kritice Demetria kynika, Flora I, 8, kde navrhuje Traube čísti corvo

alite místo rukopisného sacra alite, a Grania Liciniana str. 32, 18 nn. vyd. bonnského.

J. van der Vliet: Coniectanea, str. 155—156.

Vliet navrhuje u Petronia Sat. str. 71. v. 35 ed. Bücheler² čísti: si gratiam te adlegato moliebantur místo rukopisného: si gratiam a legato moliebantur. Minucius Felix Octavius c. 6: timere quam nosse familiares místo ruk. familiaris, ibid. cap. 28: quod nec aetas potest pati <nisi> mollior, nec cogi servitus <nisi> durior a o něco výše tacent místo tacerent.

G. Busolt: Zur Schlacht bei Himera, str. 156—160.

Zajímavé líčení průběhu bitvy u Himery na základě zpráv spisovatelů řeckých.

Theodor Aufrecht: *ᾄσμη*, str. 160.

√ *ou* (resp. *omo*) odpovídá v sanskritě am, srovn. amishva = přísahaj (Taittiriya S. II 3, 5, 1), sam amire (= *συνώμοσαν*), sam amanta (slibovali, slibují, Catapatha Br. III 4, 12, 3). Prvotní význam tohoto √ byl snad: tvrdým býti, transitivně: tvrdým činiti. Sem patří řecké *ωμός* a j.

H. Vysoký.

Hermes. Zeitschrift für classische Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert. 20. svazek, sešit 1. 1885.

W. Dittenberger: Die eleusinischen Keryken, str. 1—40.

Důkladná studie o starém slavném rodu eleusinském *Κηρυκες*, jenž odvozoval původ svůj od Herma a Hersy, dcery Kekropovy. Prapůvodce rodu toho slul *Κηρυξ*, z rodu toho pocházeli ku př. Herodes Atticus, pozdější historik řecký Dexippos a j. Spisovatel jedná nejprve o korporativním složení a správě rodu toho, o úřadech a hromadných schůzích jeho v Eleusíně, v domě zvaném *Κηρύκων οἶκος*, podává dále obšírný výklad o účastenství, jaké měli Kerykové na kultu eleusinských bohů, byli totiž z rodu jich voleni *δαδούχος*, *κηρυξ* a *ὁ ἐπὶ βωμῷ, ἱεροφάντης* pak volen byl z rodu Eumolpidů. Výklad o těchto úřadech, o správě jich doživotní a dědičnosti v jednotlivých rodinách, o jiných úřadech kněžských (ku př. o úřadě kněze zvaného *ἱερὺς παναγής*) a o pomocnících kněží v Eleusíně (*κηρυκες*, *σπονδοφόροι*, *μάγειροι*), o úradnících státních majících dozor nad mysteriemi, o postavení rodu *Κηρυκες* ku státnímu životu athenskému.

Ludwig von Sybel: Toxaris, str. 41—55.

V důmyslném tomto pojednání zkoumá Sybel nejprve různá mínění o Skythovi Toxaridovi a ukazuje, že nutno rozeznávati tři osobnosti tohoto jména: Alkona, heroa-lékaře (*ἥρως ἰατρός*) známého z Demosthena a cizího lékaře (*ξένος ἰατρός*) příjímim Toxaris známého z Lukiana a že nesmíme je vzájemně konfundovati. Pak zkoumá vypravování Lukianovo o Toxaridovi a dovozuje, že osobnost Toxaridova jest pouhá smýšlenka Lukianova, jak ostatně již Paucker tvrdil, vypravování o kultu Toxaridově, jeho zjevení

se a rada týkající se odvrácení moru, vše že jest legendou vtípnou a částečně ironickou. Výklad o soše Toxaridově, kterou Lukian v dialogu Skythes popisuje, a mínění archaeologů o ní. Sybel dokazuje důmyslně, že socha, kterou Lukian popisuje, jest relief nalezený na hřbitově před Dipylem (srovn. Revue archéol. 1864, str. 361, pl. 12).

H. Nohl: Die Wolfenbütteler Handschriften der IV. und V. Rede gegen Verres, str. 56—61.

Nohl souhlasí s míněním Halmovým, že cod. Regius Parisinus byl pramenem rukopisů Wolfenbüttelských a podává na důkaz toho mnohé chyby, mezery a korektury, které mají Regius a Guelferbytani (hlavně G 3) společny.

Ulrich v. Wilamowitz-Möllendorff: Ein altattisches Epigramm, str. 62—70.

Příspěvky kritické a exegetické k epigrammu Anth. Palat. XIII, 28, jenž byl skutečným nápisem na trojnoží v Athenách zasvěcené. Ve v. 7. čte Wilamowitz místo *Ἀαρίους Ἀαρίαν* sc. *ῶνα*; podává některé příspěvky exegetické, poslední verš koriguje poněkud libovolně: *θεοῦ δ' ἔκαστ' ἔργων ἰοσεργάνων τε Μοισᾶν*. Složen byl epigramm ten mezi bitvou u Marathonu a Salaminí. Právem popírá spisovatel, že by byl skladatelem epigrammu toho Simonides nebo Bakchylides.

G. Faltin: Der Einbruch Hannibals in Etrurien, str. 71—90.

Faltin probírá události válečné na počátku r. 217. před Kr. a dovozuje, že výklad Polybiův ve 3. knize díla jeho jest ve příčině znalosti chorografické chatrný. F. věří zprávě Liviově XXI, 58, že Hannibal hned časně, jak se objevily první stopy jara, pokusil se Apennin přejíti, že mu však v tom zabránilo bouřlivé počasí. Bažiny, o nichž zmiňuje se Polybios III, 78, 6, vykládaje, že vojsko punské se jimi 4 dni a 3 noci brodilo, hledati sluší dle Livia XXII, 2, 2 na Arnu, mezi horami u Pisy a M. Albano. Následuje množství duchaplných poznámek, na př. že nutno předpokládati ještě jedno městečko Faesula na blízku Fojana, důmyslně vyložen směr, kterým Hannibal do Etrurie táhl: prošel průsmykem u Pontremoli až do Lucey, pak táhl jihovýchodně bažinami do údolí Elsy a přes Sienu do Fojano.

Otto Richter: Insula, str. 91—100.

Význam slova insula, o který se v tomto pojednání jedná (totiž: stavební obvod domu úplně oddělený od jiných domů), podává Festus p. 111 Müller. Srovn. též Varro de l. l. V, 22. Později význam slova insula přešel na subst. vicus, insula později = domus, aedes, hlavně pak znamená insula dům nájemný. Proti Jordanovi dokazuje Richter, že výraz insula znamená v pozdějším spisku de regionibus urbis Romae komplex obydlí a ne dům a že Jordanův výpočet domů a insul římských jest nesprávný.

Maximilian Mayer: Der Protesilaos des Euripides, str. 101 až 143.

Zajímavé příspěvky k poznání Protesilaa Euripidova. Mayer právem klade váhu na místo Tzetsovo Chiliady II, vv. 759—784. *) Rozbor místa toho. Prameny Tzetsovy: Lukian dial. mort. 23 a Filostratos Imag. 415. Narážky na báji o Protesilaovi u jiných spisovatelů. Rozbor výkladu Hyginova fab. 103 a 104. Pěkná rekonstrukce Protesilaa Euripidova. Děj tragoedie odehrával se buď v noci nebo k večeru. Protesilaovi bylo u Euripida dovoleno, na den odejít z podsvětí k choti, ne na tři pouze hodiny, jak jiné zprávy svědčí. Popis neapolského a vatikánského sarkofagu představujících scény z této báje. Báje o Protesilaovi u římských básníků, reminiscence z tragoedie Euripidovy u nich. Exkurs o místě Hyginově fab. 152 a 154.

Theodor Mommsen: Zəma, str. 144—156.

Byly dvě Zamy, jedna východnější u Sidi-Amor-Djedidi, druhá západnější u Djiamaa. Zprávy starých spisovatelů o nich. Bojiště slavné bitvy Hannibala se Scipionem hledati jest u západní Zamy a ne u Naraggary, jako dosud bylo obyčejem. Důkaz toho velmi důmyslný.

A. Kirchhoff: Eine altthessalische Grabschrift, str. 157—159.

Opis nápisu, jež nalezl prof. Fintiklis v Thessalii v místě *Ὁζοῦν Καράλαο*. Popis nápisu toho a rozluštění.

F. Haverfield: Zu Aurelius Victor, str. 159—160.

Některé opravy ku spisu Cohn-ově: Quibus ex fontibus S. Aurelii Victoris . . . capita priora fluxerint.

H. Vysoký.

Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik.

Herausgegeben unter der verantwortlichen Redaction von Dr. Alf. Fleckeisen und Dr. Hermann Masius. 131. a 132. sv., seš. 1. 1885.

I. Oddělení pro klassickou filologii (red. A. Fleckeisen).

1. Jindřich Gelzer posuzuje na str. 1—7 dílo Ed. Meyera: Geschichte des Alterthums, 1. svazek: Geschichte des Orients bis zur Begründung des Perserreichs, XX a 647 stran velké 8°. Kritika velmi příznivá. Právem chválí se neobyčejná sečtělост a důkladná odborná znalost spisovatelova.

2. Martin Sorof: Über die ἀπαγωγή im attischen Gerichtsverfahren, str. 7—16.

Ἀπαγωγή znamenalo odvedení (ἀπάγειν) zločince (κακούργος) při skutku (ἐπ' αὐτοφώρῳ) přistíženého před soud jednácti mužů (οἱ ἑνδεκα). Přiznal-li se vinník, byl usmrcen. Zákon příslušný slul νόμος κακούργων. Později odpadla podmínka, že

*) V Tzetsových Chiliadách jsou dosti hojné narážky na tragiky, na př. na Aischyla I, 281; II, 14; III, 953; IV, 982; VII, 358; VIII, 226, 231 nn., 222; X, 730; XII, 805; XIII, 571; na Sofoklea III, 270 nn.; V, 447; VI, 514, 655; VII, 239; X, 299, 580; XII, 490 nn., 575 nn.; na Euripida I, 330, 433, 513; II, 664, 708, 808; III, 259; IV, 964; V, 469; VI, 511, 580, 949; VIII, 314, 316, 460; IX, 976, 979; X, 160; XI, 556; XII, 311, 499; XIII, 532.

musí býti zločinec *ἐπ' αὐτοφώρῳ* přistižen, což spisovatel obšírně dokazuje proti Meussově dissertaci: *De ἀπαγωγῆς actione apud Athenienses*, Vratislava 1884. Sorof dokazuje dále, že také u vrahů domácích i přespolicích měla *ἀπαγωγή* platnost, rovněž u lupičů mořských, cizoložníků, snad i čarodějníků. Také metoikové odvádění byli k pletům, zapomněli-li prostatům svým platiti *μετοίκιον*. Když nezaplatili, byli prodáni za otroky.

3. Adolf Römer posuzuje na str. 17—30 dílo Hermanna Schradera: *Porphyrii Quaestionum Homericarum ad Iliadem pertinentium reliquias collegit, disposuit, edidit . . . Fasciculus II.* 1882, str. 181—496. lex. 8. Kritika celkem příznivá, v některých věcech recensent nesrovnává se se Schraderem, ku př. pokládá praefaci Porfyriovu před excerpty vatikánskými za nepravou. Recensent pak probírá všechny fragmenty vatikánské u výťahu a připojuje k nim svá poznamenání. Na konec podává mínění své o excerptech vatikánských a dokazuje, že jsou excerpty ty pozdějším výtahem z díla Porfyriova.

4. Marcus Zucker: *Homörisches*, str. 30—35.

Výklad Homerova *ᾠτα διηνεκέα*, což prý původně znamenalo dlouhý hrbetní sval, který se dá při sekání zvířete úplně vyjmouti. Tato masitá svalovitá část zadku dávána bohatýrům za odměnu při hostině (*H* 321, *ξ* 437 a j.), ježto obsahovala nejchutnější maso.

5. Otto Rossbach: *Χίμαιρα — αἴγες*, str. 35—37.

Báje o chimairě oheň soptící má základ svůj v sopečné pozvaze horstva v Lykii; že pak soptící hora v představě lidu stala se kozou a z kozy zase netvorem chimairou, to Rossbach vysvětluje tím, že ohnivá tělesa nebeská často byla přirovnávána ke kozám (*αἴγες*). Tak ku př. hvězdy padající nazývá Aristoteles *Meteorol. I, 4 αἴγες*; srov. též Seneca nat. quaest. I, 1, 2.

6. Moriz Schmidt: *Zu Antiphon*, str. 37—39.

Příspěvky kritické k řeči *κατηγορία φαρμακείας κατὰ τῆς μητρονιάς*, v *§. 27.* čte Schmidt *οὐδ' αἰδεσθεῖς* místo rukopisného *οὐδὲ δέλσας*, pak následují menší korektury k vydání Jernstedtovu, na konec příspěvky kritické k řeči *περὶ τοῦ χορευτοῦ*.

7. F. L. Lentz: *Zu Plutarchos*, str. 39—40.

Dva příspěvky kritické a exegetické k životopisu Numovu cap. 9 a 18, jeden k Mariovu cap. 41 (*ἀνανακτοῦντος* místo *πλέον τό*). Dobře vykládá Lentz výraz Plutarchův Numa 18: *νεωτάτην χώραν* o Agyptě tím, že byl Agypt zemí naplavenou (Herodot II, 5).

8. Albert Zimmermann: *Zu des Quintus Smyrnaeus Posthomerica*, str. 41—58.

Řada pozoruhodných příspěvků kritických a exegetických k básni Quintově. Spisovatel právem zamítá veliké množství mezer (167!), které Koechly stanovil v textu Quintově. Na ně-

kterých místech Zimmermann hájí dobře čtení rukopisné proti změnám navrhovaným, jinde mění je konjekturou lehkou, ku př. 7, 444 βίην ἐκδύσε místo rukopisného βίην εἰδυσε atd.

9. Adolf Kannengiesser: Memmius im Gedichte des Lucretius, str. 59—64.

Kannengiesser hájí proti Brunsovi mínění své z části již dříve (r. 1882) pronesené, že totiž všechny partie první, druhé a páté knihy básně Lucretiovy, v nichž přichází jméno Memmiovo nebo direktní narážka na něj, jsou pozdějšího původu a že byly z osobních snad příčin v dílo již hotové později vloženy. Kannengiesser probírá dotýčná místa a dokazuje všude pozdější jich původ.

10. Theodor Braune: Zu Terentius, str. 65—68.

K Eunuchovi v. 706 podává Braune pěknou konjekтуру: cóncede istuc páulum místo cóncede istuc páululum, v. 709. píše: étiam nunc non crédis indignis nos inrisas modis, ve v. 996. škrtl Braune druhé dicam, které Bentley doplnil, a čte: dicamne huic au nón? Heauton v. 596. píše Braune: réperisti tibi quód placet an nondum étiam? V komoedii Phormio v. 175. hájí Braune čtení rukopisů: retinére, amare, amittere. Hecyra v. 430. píše: ere, étiam nunc tu hic stás? te equidem exspectó. Pak následují ještě poznamenání k Hecyre v. 664. a Phormionovi v. 736 nn.

11. A. A. Draeger: Zu Tacitus, str. 68.

S místem Tacitovým Ann. III, 58 cur Dialibus id vetitum srovnává Draeger Ovid. Met. V, 273 vetitum est adeo sceleri nihil a XI, 434 nil illis vetitum est.

12. Otto Harnecker: Die Träger des Namens Hermagoras, str. 69—76.

Spisovatel nejprve uvádí místa auktorů řeckých a římských, u nichž jest zmínka o nějakém Hermagorovi. Ze zpráv těch zdá se vyplývat, že byli tři rhetorové toho jména a jeden stoický filosof. Ze tří rhetorů jméno Hermagoras nesoucích vymýtil právem již Piderit toho Hermagora, o kterém se zmiňuje Plutarch Pomp. c. 42, na kterémžto místě navrhuje Harnecker čísti: πρὸς Ἑρμαγόρειον ῥήτορα místo rukopisného πρὸς Ἑρμαγόραν ῥήτορα. Zbývají tedy již jen dva Hermagorové rhetoři, starší a mladší Hermagoras, a filosof Hermagoras. Harnecker zkoumá pak důkladně system rhetoriky staršího Hermagora a zprávy starých o Hermagorovi rhetorovi a filosofovi a dokazuje duchaplně, že Hermagoras starší a Hermagoras filosof stoický byla táž osoba.

13. Paul Stengel: Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite, str. 77—80.

Zajímavá studie mythologická. V básních Homerových neděje se nikde určitá zmínka o matce Athenině; báje, že Athena zrodila se z hlavy Diovy, Homer nezná a celý ten mythus vůbec jest pozdějšího původu. Stengel soudí, že narážku na matku Atheninu hledati sluší v epithetu Atheny Τριτογένεια, což vykládá: z bohyně mořské zrozená (τριτο — srovn. Τρίτων, Ἀμφιτρίτη). Athena

zrodila se z nějaké mořské bohyně a byla u ní v paláci podmořském vychována. Když dospěla v pannu, poslána k otci na Olymp. Analogie uvádí Stengel *Æ* 201 nn., *Σ* 397 nn. Pozoruhodno jest, že dle Hesioda jest matkou Atheny Metis a rodiče Metidy jsou mořská božství, totiž Okeanos a Tethys. Že Athena byla původně bohyní mořskou, tomu nasvědčuje také báje, že se mohla měniti jako Proteus v různé bytosti (Apollodor I, 3, 6).

Afrodite jest u Homera dcerou Dia a Diony. Dione byla původně chotí Dia; básně Homerovy znají ještě její jméno, význam Diony však stále bledl, jelikož místo její jakožto chotí Diovy zaujala Hera. Hesiod (theog. 188 nn.) již vypráví, že Afrodite zrodila se z pěny mořské. Stengel soudí, že zde původní báje o Atheně z moře zrozené (*Τριτογένεια*) přenesena byla na Afroditu, ježto jméno matky její (Diony) úplně v zapomenutí vešlo a poněvadž o Atheně byla později báje všeobecně rozšířená, že se zrodila z hlavy Diovy. Proto původ Atheny přenesen na Afroditu. — Hypothesa velmi důmyslná, ale pravdě nepodobná.*)

14. Paul Stengel: Noch einmal die Aegis bei Homeros str. 80.

Stengel uvádí na doklad svého mínění proneseného v Neue Jahrbücher, 1882, str. 518 nn., že aegis u Homera jest štít a ne kůže zvířecí, jak tvrdí Bader v Neue Jahrb. 1878, str. 577 nn., místa Homerova *A* 32 nn. a *E* 738 nn., z nichž ovšem patrně, že si básník představoval *αἰγίς* jako *ἀσπίς*.

II. oddělení: Paedagogika gymnasialní (Red. H. Masius).

1. L. Gerlach: Das Dessauer Philanthropin in seiner Bedeutung für die Reformbestrebungen der Gegenwart, str. 1—20.

2. H. Schulze: Zur Geschichte der Methode des Geschichtsunterrichts, str. 21—39. 3. G. Böttcher: Um- und Nachrichtungen mittelhochdeutscher Epen in ihrer Bedeutung für die Schule, str. 30—35. 4. J. Müller: Der höhere Lehrerstand und der Doctortitel, str. 35—39. 5. F. Münscher: Über die Lectüre des neuen Testaments in evangelischen Gymnasien, str. 40—45. Recense, zprávy osobní.

H. Vysoký.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, J. J. Cornelissen, alii. Collegerunt C. G. Cobet, H. W. van der Mey. Nová řada, ročník XIII, 1885, sešit 1.

Časopis tento obsahuje jako dříve pouze příspěvky kritické a exegetické. Do sešitu prvního přispěli:

C. G. Cobet: Ad Galenum, str. 1—14. Herwerden: Hero-dotea, str. 15—42. C. M. Francken: Ad Ciceronis palimpsestos, str. 43—54. S. A. Naber: Observationes criticae in Herodotum,

*) Srovn. článek Králův: O původním významu bohyně Atheny. Listy filol. a paed. 1883, str. 1—17 a téhož pojednání: Báje o zrození Athenině v tomto sešitě Listů str. 1—40, hlavně str. 40, pozn. 43.

str. 55—81. Herwerden: Monendum de Herodoti editionis meae vol. I, str. 82—83, kde se omlouvá Herwerden, že některé konjektury Naberovy k Herodotovi ve svém vydání omylem buď sobě nebo Cobetovi přiřítal, což Herwerden, jak známo, velmi rád činí. K. Schwartz: Ad Lucianum, str. 84—111. K. Schwartz: Ad Dionsyia Halicarnassensis Antiquitatum Romanarum librum primum, str. 112—114.

Mimo to menší příspěvky kritické k Diodorovi podal redaktor H. van der Mey na str. 42, 54 a 111.

H. Vysoký.

Žurnal ministerstva narodnago prosvěščenija 1885, leden až březen: sešit 1.: Blagověščenskij: Sedmaja satira Juvenala str. 35—76 (překlad sedmé satiry Juvenalovy s úvodem historickým a obšírnými poznámkami); sešit 1—3: Želinskij: O dorijskom i ionijskom stiljach v drevnej attičeskoj komedii. (Obšírné pojednání, jehož obsah přineseme až po jeho ukončení).

J. K.

První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia československá. Sestavil a slovníčkem opatřil Vilém Appelt, professor na c. k. střední škole v Litomyšli. Druhé opravené vydání. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec. Str. 324. + 4.

Nesnadno-li pronést předem rozhodný soud o knize školní, jest tím nesnadněji vysloviti se o čítance, dokud delším užíváním neseznaly se do podrobná přednosti nebo vady její. Takové posudky aprioristické, ku schválení učebnic žádané, nemohou míti váhy absolutní. Jestliže však učitel po leta knihou ve škole svědomitě se zabýval, zasněv se do všech stránek jejích, může pak o ní dáti úsudek náležitý; o druhém vydání souditi může vždycky lépe a jistěji než o prvním.

První čítanka francouzská, prof. Appeltem před osmi lety pro střední školy české sestavená, potkala se s rozhodným úspěchem, k němuž nepomohla jí pouze ta okolnost, že byla u nás druhu svého první, nýbrž hlavně to, že byla dobrá jsouc obsahem i formou přiměřena oněm třídám reálným, pro které byla určena. Proto došla ihned obecného schválení od ministerstva vyučování, a když celý náklad znenáhla se rozebral, dočkala se nyní vydání druhého, opraveného a rozmnoženého dle potřeb delším užíváním knihy poznaných a na základě posudkův i autokritiky tak, že lze očekávati s jistotou, že schválena bude opět za knihu učebnou. Zaslужuje toho právem.

Nejen že úprava jest ještě sličnější nežli při vydání prvním, že zmizely téměř úplně dřívější dosti četné chyby tiskové (vyznačen teď z předu jediný omyl tiskový, ač našli jsme i jiné, na př. na str. 151. 19. britanique, i v obsahu tak tištěno; str.

161. 8. D'Agnesseau místo správného v obsahu Aguesseau; na str. 200 ř. 6. sh. des tous), že doplněny ve slovníčku pominuté poprvé významy — ač ne vždy dosti přesně, na př. barrière a charger ve čl. X. 23 nelze překládati ni „zábradlím“ ni „naložiti“, nýbrž závadou, závějí a tížiti; rčení c'en est fait z též básně ve slovníčku pod faire ani nyní ještě nepoznamenáno; — zkratka, že opravena jsou všeliká předešlá nedopatření formálná: ale i v obsahu samém učiněny jsou žádoucí, výhodné a podstatné změny jednak vypuštěním a vymýcením některých článků, jednak přijetím nových a konečně připojením potřebných a dříve namnoze tak citelně pohřešovaných vysvětlení.

Starých článků vypuštěno jest 11; nových za ně nacházíme čtyřikrát tolik a sice: v odd. I. (vypravování) 2: Charlemagne a Antoine, za něž vřazeny: François Ier, empereur d'Autriche a Ségurovo Le quiproquo; v odd. V. (čtení ze zeměpisu) 4: Les Boshimens, Le Japon et les Japonais, Une tempête dans les mers des Indes, Histoire de quatre matelots russes, za něž přijato nových 6: Le Danube (od On. Reclusa), Prague, Mines de sel de Pologne, Habitations des Islandais, Description de l'ancienne Phénicie (z Fénelonova Telemacha), Le Meschacébé; v odd. VI. (čtení z přírodopisu a přírodopytu) 1: Attachement de la poule pour ses poussins, což nahrazeno Buffonovým článkem La fauvette; mimo to přidány 4 velmi zajímavé státi moderní: Application de la vapeur, Chemins de fer, Ponts suspendus, Le son; v odd. VII. (čtení mravoučné) 2: A grand bon marché atd. a Utilité de l'étude d'une langue étrangère, za něž přistoupily 4 nové: Choix des lectures, Choix des camarades et des amis, L'amour de son état, La vraie politesse; v odd. VIII. (rozhovory) nahrazeno rozkošné, ač trochu již otřepané dramatické dílko Berquinovo (La vanité punie) jedním z Fénelonových Dialogů (Socrate et Alcibiade), místa pak tím získaného užito k doplnění odd. IX. (listy) písemnostmi a zvláště důležitou korespondencí obchodní (15 nových čísel), jakož i novým „listkem zvacím“ (č. 3.); v odd. X. (básně) zmizela jediná Halévyho Naděje, v níž sotva by kdo byl našel původní prý myšlenku Kollárovu, kdyby nebylo pod ní vytištěno bývalo: Imité de Jean Kollár; za to přidáno 12 nových básní na mnoze rázu elegického, ale ani jedna té lehkosti a tklivosti, jakou vyniká Martinovo Zlaté ptáče (L'oiseau d'or) nebo Lístek (La feuille) Arnaultův, jichžto zde neradi pohřešujeme.

Většině článků vypuštěných dostalo se náhrady cennější, zejména v oddílech V, VI, VII; nicméně zdá se nám, že zábavná črta z povahy Karla Velikého dobře by obstála vedle Františka I. a zajímavý článek o Japonsku že byl poučnější nežli fénická fantasie Fénelonova.

Ve čtení dějepisném (odd. IV.), kde toliko ve čl. La Gymnastique chez les anciens Grecs (č. 4.) vymýtěno nevhodné místo

o ženách, což mohlo se dobře státi též s Xantippou v Sokratovi (č. 3.), zůstalo jinak vše při starém, ač na př. La peste de Florence a Prise de la Bastille lépe bylo nahraditi kusem historie domácí, zastoupené tu jediným článkem Le Turcs devant Vienne (č. 8.), který jest přeložen z němčiny a mimo to podán šířeji v Appeltově druhé čítance francouzské.

V popisech (odd. III.) zůstal 1. článek ukončen jako v 1. vydání, podivně dojímajícím „etc.“ Při tom budiž podotčeno, že celý ten oddíl lépe by se hodil snad po čtení přírodopisném, jako zase odd. II. (bajky), jehož první články jsou z celé knihy nejsnadnější, tak že jimi z pravidla se počínává, přiměřeněji by se četl hned na počátku před „vypravováním“. Změna taková by nijak nebyla obtíží nebo závadou, poněvadž po proměnách článků jednotlivých nebude již vůbec možno užívati vedlé sebe vydání 1. a 2. zároveň.

Chváliti jest, že původ článků, pokud jest poznamenán, uvádí se netoliko v obsahu, jako dříve, nýbrž také vždy hned v textu pod nadpisem. Ponze při Lessingových bajkách (II. 15—17) nejmenuje se tentokrát nikde ani spisovatel ani překladatel Bouleville, zajisté jenom z nedopatření. Ostatně myslíme, že by nebyly na újmu již této První čítance kratinké zprávy biografické o spisovatelích francouzských po vzoru čítanky druhé.

Mimo novou úpravu textu jest další důležitou opravou náležitý počet případných vysvětlení, jejichžto potřeba jevila se již od 1. vydání a jejichžto poměrným nedostatkem trpěly dosud obě francouzské čítanky Appeltovy. Spočívát právě v případných poznámkách vedle výběru článkův a sestavení slovníčku, u nás ještě stále tak potřebného, největší a nejzáslužnější kus práce čtenářské. I po této stránce dostal nyní p. sestavovatel řádně svému úkolu přičiniv, kde toho potřeba, vysvětlení francouzská, stručná i úplná zároveň, čímž učitelům i žákům práce značně se usnadnila. Toliko bychom si dovolili poznamenati, že by vedlé důkladných poznámek věcných byla žádoucí též hojnější vysvětlení grammatická, na př. při osât (str. 59 ř. 6. zd.), stojícím nepravdivě po praes. je ne présume pas, nebo při une nouvelle (str. 104 ř. 8. zd.), aby nepokládal nikdo mylně toto adj. zde za subst.; podobně v přijaté nové básni V. Huga z Listů podzimních (str. 238 č. 30): les jours, pas du temps (v. 4.), kdež velmi básnicky pas (kroky) jest substantivnou opposicí k jours; s'iront rajeunissant (v. 11.), což stojí velmi neobyčejně místo iront se rajeunissant celé jsouc nad to zvláštním opisným futurem slovesa rajeunir. Také výslovnost pokaždé v choulostivějších případech poznamenati nebylo by na škodu, na př. na str. 231 v. 12. sh. de plus, kdež musí se vysloviti s i přes to, že tím ruší se rým (t. zv. „pro oko“) s předchozím éperdus.

Shrneme-li na konec vše, můžeme s dobrým svědomím říci, že prof. Appelt hleděl zdokonaliti knihu svou každým směrem

po stránce věcné i formální a že, byť sem tam ještě bylo vytýkati některou maličkost, uznati se musí bez odporu, že druhé vydání daleko předčí nad první; zkrátka, bylo-li již prvé vydání První francouzské čítanky páně Appeltovy dobré, druhé jest velmi dobré.

Č. Ibl.

Rukověť konversace česko-francouzské a slovníček soustavný. Sestavil Frant. Šubrt, prof. c. k. vyšších reálných škol v Karlíně. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn. (Str. 200, za 1 zl. 30 kr. váz.).

Konečně máme knihu, která je s to, aby nahradila nám právem tak oblíbené dílo Ploetzovo „Vocabulaire Systématique.“ P. spisovatel uživ četných podobného směru děl cizojazyčných i prací domácích, z nichžto jmenuje v předmluvě „nezapomenutelný Komenského Orbis pictus, záslužné Kosinovy Francouzské rozmluvy školní, oblíbené Schulzovy Rozmluvy Čecha s Němcem“, šel nicméně v uspořádání bohaté látky cestou svou a sice rozhodně cestou dobrou; nepodav ani příliš mnoho ani příliš málo ze širého oboru pojmů konveršacních drží se zlaté střední míry.

Obsah rozdělen jest vhodným postupem na těchto 18 záhlaví: Jazyk, škola, čtení, psaní a kreslení, počítání, dějepis, zeměpis, přírodopis, fysika a chemie, hvězdářství, náboženství, rodina, člověk (duch, tělo, vady, ctnosti), den (zaměstnání denní), počasí, jídlo a pití, oděv, nábytek, dům, město, hlavní město (dvůr, parlament, vojsko), řemesla a obchod s učenými živnostní, venkov, společnost, cestování, hry a zábavy; k závěrku přidáno do 70ti přísloví francouzských a případných českých, ve kterémžto posledním kousku práce jeví se s dostatek obou řečí znalec nevšední.

V rozvržení samém zrači se již hodný kus práce myšlenkové a sice namnoze práce původní; nepřejalť p. spisovatel rozdělení toho plně a cele ze žádného díla podobného, pokud aspoň nám jsou známa. Možná sice, že by se tu leccos dalo stejně vhodně ne-li vhodněji roztržiti jinak, malířství na př. oddělil by snad jiný od školního kreslení a přidružil je spíše učeným živnostem nebo zcela samostatnému oddílu umění přidada též pohřešované zde sochařství a básnictví a do her a zábav zařadenou hudbu; hvězdářství rovněž snad by někdo raději spojil s dobou (místo „dne“) pod nové záhlaví vesmír a p. Leč věc ta jest rázu celkem podřízeného a na výtku knize nestačí. Spíše bylo by vytýkati methodickému sestavení knihy, že hovor obecný položen v každém odstavci před slovníček a ne naopak jednotlivé významy před hovor souvislý. Avšak p. spisovatel zase může říci: metoda jest dvojí; synthetická nezdá se mi tak přiměřenou vyššímu stupni učení linguistického, jakým jest navedení k cizojazyčné konveršaci, také linguisticko-učebné časopisy německé

přidrží se vesměs metody v podstatě analytické, proč neměl bych se jí držeti též já? Pravda, jenom se nesmí zapomínati, že k rozmluvě v první řadě potřebí významů, slov jednotlivých, z nichž, kdo pravidel mluvnických je znalý, sestaví si jakž takž věty sám, ve vzorných pak příkladech knížky konverzační má spolehlivý korektiv, který jej vede a řídí dále. Přijat-li do rukovět konversace soustavný slovníček čili základ rozmluvy, sluší jej dáti též na místo základní čili první; pak přicházejí mluvnická pravidla, jimiž konverzační knížka se neobírá podávajíc hned výsledek obého toho učení základního, t. j. živé příklady mluvy provanuté obsahovým i formálním duchem jazykovým. Arci ani z tohoto sestavení knihy nevzejde tomu, kdo ji užívá, velké nepohodlí, ví-li již, kde mu hledati významy, kde větné jich probírání. Hlavní jest, že oboje, jak slovníček, tak hovor, nesoucí se pravým duchem vtipné však ani učené vysoké ani vulgarné nízké konversace francouzské, obsahuje tolik a tak upravené látky jazykové, že kdo nabýv základních vědomostí francouzské řeči nevelikou knížku propracuje, — a propracuje ji s chutí — nebude již věru znalcem frančtiny povrchním, v každém obecnějším záhadném případě bude si jist správnou výslovností u slov takových vždy v závorce podanou a rodem substantiv, vštípí si pravá francouzská rčení a zasvěti se zkrátka do urovnaného, přesného, dvorného a vtipného hovoru francouzského. Že by místy větší úplnost slovníčku byla žádoucí, uzná zajisté sám p. spisovatel a doplní na příště na př. u jmen (str. 95) Christine vedle Chrétiens, Matouš Mathieu a p. Také co se týče vyjádření českého, v němž projevuje se výborný znalec obou jazyků, osvědčivší se již dávno vydanými Gallicismy a nedávno teprve vydávanou Bibliothekou francouzskou, získá každý Čech novou knihou páně Šubrtovou i ve své mateřštině. Že nevyhýbal se p. spisovatel úzkoprse slovům zdomácnělým, jakým jest šuplík a pod., nikdo rozumný nebude mu zajisté vykládati ve zlé. Sem tam však proklouzlo ještě něco nedostí správného, jako: „Na kterých řečkách leží Praha a Vídeň?“ (str. 27), „slunce váží vodu“ str. 48, (us. táhne, pije), ale celkem jest i po té stránce dílo toto všeho uznání a doporučení hodno.

Č. Ibl.

A) Bibliothèque française. Pro školu i dům. (Recueil d'oeuvres littéraires et historiques avec des introductions, des remarques et des vocabulaires. Par dr. A. Ricard et Fr. Šubrt, professeurs.) Nakladatel A. Storch, syn.

B) Francouzská bibliotéka. Pořádá dr. Jan Herzer, professor atd. v Praze. Nakladatel Fr. Šimáček.

Chvalitebna jest zajisté snaha spisovatelů našich, pečujících o to, aby všeliké odvětví literatury české vymanilo se z područí

cizího. Jako vítali jsme z té příčiny první česká vydání klassických děl řeckých a římských, určených pro gymnasia naše, tak vítáme tímto rokem obojí bibliotéku česko-francouzskou, mající jeden a týž účel usnadniti jednak žactvu, jednak obecenstvu našemu vůbec četbu zajímavých plodů písemnictví francouzského. Vydáno dosud 6 sešitův a sice A) nákladem Štorchovým 2: Racinova *Athalie* a Molièrův *Lakomec*, B) nákladem Šimáčkovým 4: Chateaubriandovy *Příhody posledního Abenceraga*, Scribův *Dela-vignův Diplomat*, Výbor básní V. Huga, Molièrův *Misanthrop*.

Na první pohled shledáváme při obou publikacích, že liší se od klassiků řeckých a latinských, pro školy české upravených, tím, že připojen vždy na konci slovníček, jakéhož tam vedlé slovníku Lepařova a Vojáčkova ovšem není tak potřeba, jako zde vedlé skrovníckého a nedosti spolehlivého lexika Fasterova. Ostatně přidali vydavatelé bibliothék francouzských vokabulář nejen z nouze, ale nejspíše též dle vzoru podobných vydání německých (na př. Klasingových nebo Friedbergových). Úvod literárně historický a vysvětlovací poznámky pod textem jsou společny všem takovýmto vydáním ať zcela či jenom na polo školním. Kdyby pak nelišila se Francouzská bibliotéka Herzova od Ricardovy-Šubrtovy českou formou úvodu a poznámek, nebylo by mezi nimi hrubě znamenati rozdílů. Rozdíl ten však velmi jest důležitý: není začátečníkovi jedno, napomáhá-li se mu řečí cizí nebo jeho mateřskou; vědecktější ovšem a víc imponující jakož i přiměřenější intencím osnovy učebné, žádající ve vyšších třídách vysvětlování cizojazyčného při vyučování řeči cizí, jest způsob, jehož přidržují se pánové Ricard a Šubrt, píšíce francouzsky úvod i poznámky (nejsou-li překladem); vábnější však a přitulnější jest roucho domácí, jehož užívá dr. Herzer, čímž snad vysvětliti lze též poněkud rychlejší tuto vydávání.

K tomuto formálnímu rozdílu náleží též titul onde více francouzský, zde více český, ač na listě obálkovém různost ta není tak patrna jako na prvních listech vnitřních. Onde jest vlastně název trojí, svrchní polofrancouzský, poločeský, obojí vnitřní pak od onoho i na vzájem různý pouze francouzský; zde kromě všeobecného českého jenom jediný francouzskočeský, na obálce i uvnitř stejný. Ze srovnání toho viděti, oč druhý způsob sice neúplnější, ale oč za to jednodušší. Čím název stručnější, tím zdá se nám za našich dob vhodnějším. K tomuto zevnějšímu rozdílu sluší připojiti též úpravu tiskovou, kteráž, ač v obojí publikaci jest pěkná, vyznačuje se zřetelnějším tiskem v bibliotéce Herzerově, kdežto bibliotéka Šubrtova má při poznámkách tisk příliš drobný.

Cena sešitků (30—40 kr.) jest naskrze přiměřená a hledíc k pečlivé úpravě zajisté levná.

Jdouce od formy ku povaze a obsahu shledáváme, že úvody a poznámky Ricardovy-Šubrtovy jsou celkem věcnější a při-

padnější, zkrátka cennější nežli v prvních třech sešitech Herzerových; zde přihlíží se v úvodech hlavně k spisovateli povšechně po stránce biograficko-literární, leda že poznamenáno též, zdali a kdy a kým které dílo přeloženo do češtiny; tamto však vedle toho i důležitějším francouzským vydáním děl spisovatelových, zejména pak též k obsahu a rázu díla vybraného, k němuž takto stává se úvod jak náleží přiměřeným, závažným a poučným. Tak na př. úvod k Athalii Racinově obsahuje mimo jiné odstavce též stručnou sice ale velice důležitou nauku o francouzské prosodii, o níž v knihách našich (kromě grammatiky Fialovy) dosud sotva kde čeho se dočteš. Takového poučného, věcného a dílu vybranému přiměřeného úvodu v bibliothéce Herzerově se nedopátráš ani při básních Hugových, ač tam právě ještě více bylo by ho potřeba, nežli při klassických alexandrinech Racinových. V té příčině dobře bude, přidrželi-li se spolupracovníci páně Herzerovi raději příkladu Šubrtova.

Také poznámky páně Šubrtovy zdají se nám případnější, rozmyslnější a užitečnější zejména žákům, nežli povrchnější a místy dokonce nevhodné neli nesprávné poznámky Herzerovy. Míra vysvětlivek takových, pokud jsou pouze slovné, arci říditi se bude vždy nejen účelem knihy, nýbrž i subjektivním náhledem vydavatelovým, který rozhoduje též o povaze jejich. Tomu vidí se nejpraktičtějším vysvětlením obtížnějších slov, vazeb a míst prostý překlad pod čarou, onomu zdá se lepším omezení překlad na míru nejskrovnější a potřebu nezbytnou, kde by čtoucí sám stěží naň připadl a vysvětlovati raději známějšími slovy a vazbami francouzskými, ukazovati k odchýlným tvarům, výrazům a konstrukcím nyní již neužívaným a jinak moderně vyjadřovaným, odkazovati k vysvětlivkám již podaným a p. Tento jest způsob Šubrtův, onen Herzerův. Oč jest první druhého didaktičtější a vydatnější, ovšem také pracnější a záslužnější, zůstavuji na posouzení všem paedagogům a filologům. Některé příklady na ukázkou a potvrzenou z Lakomce, kde jsou zajisté i francouzským vysvětlivačům krušné oříšky, a z Diplomata, který jest zcela lehkou veselohrou konversační.

Av. I, 2. p. 17. — qui ne sont pas imaginables¹⁾ maintenant on dirait: qu'on ne saurait imaginer. — fort accommodées²⁾ — fort à leur aise, fortunées zámožny; cette locution a vieilli en ce sens; I. 3. p. 19. — maître juré filou²⁾ pane prataškáři; — vraigibier de potence³⁾ šibeničnicku; — que je ne l'assomme⁶⁾ — sinon (sice) jste . . . ou: pour que je ne t'assomme pas. p. 21. — des vilains²⁾ gens sales et avarés, špinavci; — des ladres³⁾ — très avarés, skrblicí.

Dipl. I. 5. p. 22. — mon ambassade s'annonce sous les plus heureux auspices⁷⁾ auspice; předpovídání budoucnosti z obětí nebo z letu ptáků. (Tento historický výklad zde jen mate). —

J'étais seul dans ma chaise de poste⁸⁾ (vůz poštovní) — pošta; — un lourd landau¹⁰⁾ landavák, druh kočárů. (Proč tak zvaných a jakých, nepraví se). — Moi,¹³⁾ pozoruj přerušení vazby. — I. 6. p. 25. — Milan¹⁰⁾ hlavní město Lombardska (kdo by neznal města Milána, věděl by tuším ještě méně o Lombardsku!) II. 7. p. 56 — qui refuserais⁴⁾ dáti koštěček (sic!) p. 57. — qu'est-ce que cela lui fait que¹⁾ co mu to udělá (!), aby...

Vůbec jest pozorovati v pracích sub A) více důkladnosti ve volbě textu, ve zpracování úvodův i poznámek; bibl. páně Herzerova honosí se za to výhodnější a oku příjemnější úpravou, již bylo by však přáti obsahových předností bibliotéky druhé a sice jak u volbě spisů, tak ve správnosti formální, v pečlivosti úvodův i v přesnosti poznámek.

Co se týče výběru spisů, nezdá se nám tuto valně šťastným ani v č. 1. ani v č. 3., není ani Chateaubriandův Abencerag ani Scribovský Diplomat dílem tak vynikajícím, aby zasluhovalo to i ono přednosti před jinými spisy nedím jiných, ale ani těchto spisovatelů. Bráti mátkou věc ledabylou, snad jen proto, že usnadňuje rychlé vydání knihy, nezdá se nám pravou cestou k získání zásluh trvalých. Ve správnosti formální jesti si ještě mnohého přáti: ani text fr. není bez závažných chyb tiskových (na př. v Diplom. p. 16. ř. 10. zd.: Les princes, dans ses alliances, consultant rarement leur coeur; V. Hugo p. 64. v. 8 sh. s'éte ginent); ani část česká není bezúhonná (na př. tamže 3) tak je m. tak že; p. 10. 5) po tajnu, Abenc. p. 9. 3) po taji p. 6. 12) zapoměl, p. 12. 7) co jsou to za; p. 60. 6) býti z (être au-dessus de). Nesprávně jest přeloženo mimo jiné též v Abenc. hned na počátku allait c'embarquer⁴⁾ na loď vstoupil, k čemuž ještě dáno do závorky: Pozoruj opis! Nehleďte k následujícímu „pour l'Afrique,“ což by podivně se překládalo s předešlým „na loď vstoupil“ — „do Afriky“, vizme jen co předchází: Boabdil . . . s'arrêta au sommet du mont Padul. De ce lieu élevé on dé couvrirait la mer où l'infortuné monarque allait s'emb. pour l'Afrique. Dále se popisuje co ještě bylo viděti s Padulu a jak Boabdil při pohledu tom zaplakal (jakž krátce bylo by přeložiti „se prit“ či vlastně se mit à verser les larmes naproti pozn. 8) se mettre à (inf.) = dáti se do... (bezpochyby doplnil by si čtoucí: prolévání slz). Tou dobou patrně Boabdil ještě neodplul; loučil se teprve s říší otců svých posledním pohledem na Granadu, maje odplouti na vždy do Afriky. To právě vysloveno fr. allait s'embarquer hodlal, měl vstoupiti na loď, což celé bylo nejlépe souvisle přeložiti asi tak: S této výšiny viděti bylo moře, po němž měl odplouti do Afriky. — Nesprávné jsou také některé poznámky p. Herzerovy o výslovnosti, na př. V. Hugo str. 29³⁾ chaos, kdež se pravidelně s nevyslovuje (viz fr. slovn. Sachsův); str. 61⁵⁾ cos: čti ko, pro rým, ač obyčejně „kos“ se čte. Nikoli jen obyčejně, nýbrž vůbec čte se

„kos“, kteréžto výslovnosti nemění ani rým, dle časté licence básnické zde jako u všech i nejlepších básníků francouzských pouze na oko se jevíci, jakož na př. hned na str. 60: punit — granit, kdež mělo výslovně poznamenáno býti: čti granit.

Že do poznámek nenáleží prostý překlad slov nijakých obtíží neposkytujících a leda jen do slovníčku patřících, o tom není sporu; pravíť p. Herzer na obálce 1. sešitu: Poznámky pod rádkem podávají budou: 1. nepravidelnou výslovnost transcripcí českou; 2. překlad míst grammaticky nesnadných, konstrukcí neobyčejných, slov synonymních, cizích a zastaralých; 3. překlad frází a tropů, pokud se nekryjí (sic) v obou jazycích, a 4. nutné poznámky věcné. A přece nalézáme hned v 1. seš. na př. p. 9. *diverses*¹³⁾ různý, kdežto o. stokrát méně známé *guimpe* (p. 15. ř. 5. zd.) odkázáno do slovníčku, v němž čtoucí hledaje najde ještě nesprávně tištěné *guimpe* náprska; podobně na př. V. Hugo p. 64 *flanc*⁹⁾ bok, kdežto daleko neznámější *algue* (p. 65) i s básnickým trépas (p. 64) odkázáno do slovníčku. Upozornění grammatická toho rázu jako v *Abenc.* svrchu psané Pozoruj opis! nebo p. 49. 2) „proč u Dieu jest člen?“ činí v takovéto ne pouze pro školu určené bibliotéce dojem přímo školácký.

Chvat, s jakým zdá se pracovati p. Herzer, viděti jest jednak i v tom, že k výboru básní Hugových (z *Od.*, *Ballad* a *Zpěvů Východních*), trochu příliš skrovnému, nepřipojen ani seznam podaných ukázek, jednak že mezi pracemi pro první dobu již (dle obálky 1. seš.) připravenými na druhém místě jmenovaný *Misanthrop*, sice již vyšel (č. 4), ale nikoli od spolupracovníka původně jmenovaného (prof. Paulus), nýbrž od prof. Jursy, jemuž přisouzeny původně práce jiné.

Trváme, že by bylo na prospěch věci, kdyby oba podniky byly splynuly v jediný: důkladnost páně Šubrtova s čilejší lehkostí páně Herzerovou mohly nám spolu podati jedinou, ale důkladnou i hojnou poznámkovou bibliotéku fr. Má-li však potrvati dva podnik konkurenční, nechať aspoň rozdvojí se úplně: první klasickým již zůstaň, jakož jest ve všem směru svém i na dále, druhý moderních se drž, aby nemařila se též práce, jak se stalo p. *Lakomci Molièrově*.

Č. *Ibl.*

Opravy.

Na str. 36. ř. 1. shora a na str. 37. ř. 4. shora čti „*Völkerpsycho-*logie“ místo „*Völkerkunde*.“

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

O-pálati, -lám vb. dur. čes. 1. ventilare, vannere, 2. slk. ultro citroque agitare, — rukama, 3. slk. opálati za někým sequi, opálati se huc illuc moveri, 4. fig. ventilare, agitare aliquam rem (e. g. legem), mente agitare, „Práva přihotována bývají k těm věcem, kteréž častěji v súdích běží a opálají se“. Pr. hor. 70. pv. — nesloženého pálati ventilare se méně užívá, pol. o-pałać, -lám ventilare, vannere; o-pałka 1. vannus 2. furca Tragreff, opałki pl. = sídla (laquei, tendiculae) do łapania kuropatw, čes. o-pálka vannus, ventilabrum, dluž. wopałka, ho-pałka id. — lit. apolkà, apálka vannus, z pol. — Kořen pał, pál. Srodnými zdají se býti: stuēm. pol-ôn, bol-ôn, sřněm. bol-n, nnēm. (dial.) bol-en volvere, jacēre, jaculari, vibrare; řec. πάλλω na místě πάλῃω agito, libro, moveo, vibro, jacio, jaculor, také opálati rukama, πάλος motus, agitatio, vibratio, jactus, πάλῃ pollen, prosívaná mouka — a jiná; kořen παλ. Stejnokořenné jest slov. plati (z pāl-ti) poljem evannare, kt. v.

Ópam polab. spero, z dnēm.: holld. hop-en sperare, hoop naděje spes.

Οπανη stslov. značení nejisté „ведшь бысть въ онанню“ Prol.-Mih. 287. dle uvedeného místa jest to nějaká místnost, možná, že sklep nebo zásobnice, tak že by to slovo zároveň s bulh. ponica cella, stslov. попица id. (z dohadu) pocházelo ze řec. — srov. střec. πανία abundantia, Geog., N. T. řec. střed. πήρειον, u Salmasia πηνίον penus, DC. zásoba, zásobnice; o možno považovati za předsuvku tak, jako v stslov. οπανη patina, kteréž se vyskytá vedlé πανη pelvis.

Opeska, čes. praeputium, Weleš. — *o* jest předpona — jak se zdá, od zaniklého stat. jména, značícího „pyj penis“, které asi *pesek znělo i bylo stejnakořenné s lat. pēnis z pesnis, řec. πῆς z *πῆσος, skr. pasas, n. pyj, řec. πός-θη id. také praeputium. v. Пас, pas, kořen, coitum appetere, gignere.

Opietva stées. velamentum Žalt. Wit. 60. 5. 62. 8. z opiētva (°опатка), *o* jest praef. kořen пн: stslov. о-пати, -пнѣ, о-пн-пати, -пнѣ tegere; téhož původu také о-пона stslov. aulaeum, velum čes. o-pona.

Оплашь vedle облашь f. stslov. 1. turba, единения съ оплашню - Vost. (cum turbā?), 2. оплашь i облашь laicus, облаши и црковкнннн. Greg.-lab. уерноризцы и облашнн; облаша f. mundus, laici, облашьскъ adj. laicus -шскій образъ Ber. *o* jest předpona, *p* ve slovech uvedených možno považovati za starší nežli *b*, tak též významy mundus, turba svět, množství, lidstvo za starší než význam laicus světský nebo jeden z lidu. Slova tato by kořenem mohla býti ve spojitosti s lot. plaš's adj. latus, extensus, amplus, spatiosus, capax, copiosus, plaši adv. late, per longum et latum, ample, copiose, prolixе, numerose, plaš-ums magnum spatium, copia, multitudo, amplitudo. Stejného původu mohla by také býti slov. s-ploh generatim, in universum, s-plohen, s-plošen generalis, universus; rus. с-площъ adv. dense, confertim; sine exceptione; persaepе, с-плонный densus, confertus, compactus, solidus, continuus, сплошная оспа, osýpky v jedno slité, сплошная недѣла týden, ve který každého dne volno jísti masité pokrmy.

О-плеўха i за-плеўха rus. alapa — mohlo by se mysliti, že ta slova jsou ve spojitosti s ucho auris — podobným způsobem, jako rus. за-ўшина, čes. zá-ušek nebo lit. per-ausis alapa s ausis ucho, něm. Ohr-feige s Ohr; pak by ale плe zůstalo nevysvětleným. Ježto v rus. hláska ю = ju někdy v eu rozvedena bývá, na př. обреутокъ na místě обрютокъ flaccus, rugosus (uvedeno Mik. II. 63.) — možno domnívati se, že о-плеўха за-плеўха stojí na místě о-плюха, за-плюха od kmene плух ze pljus plaudere, crepare, insonare, jenž se také jeví ve slovese плухать-ся patschen, in schlammigem Wasser waten, vlastně aquam agitando sonum edere — jemůž by lit. plauksz-u, -ėti klatschen, knallen,

mohlo býti příbuzné; *k* před *sz* možno považovati za vsuvku. Uváženo buď také, že slov. charv. *pljuska* *alapa* pochází od *pljuska* *tati aquam agitando sonum edere, plaudere (manibus), ferire, alapam infligere.*

О-плѡхъ rus. error, vitium, о-плѡшáмый, о-плѡшливый, о-плѡш-ный rus. incautus, improvidus, negligens, о-плѡшка, о-плѡшность incuria, negligentia, v. **Плохй**.

О-поравити се vb. charv. srb. refici, kmen *por*; to slovo jest ve spojitosti se stslov. **пора** vis, rus. dial. **порной** validus; v. **Пора**.

Оposun sponsio, e conject. „divojka . . . obárnuta na oposun“ — Stat. - Pol. puella desponsata. - Šaf. Slovo záhadné; zda nestojí chybně na místě **sposun*, souvisíc s lat. *sponsio*, -*onis* zasnoubení, vlask. *sposo*, *sposa* zasnoubený, -ná? Možná, že v některém nářečí vlask. se nachází také subst. **sposione* zasnoubení, z něhož by **sposun* utvořeno býti mohlo.

Опраť, f. čes. *oprata*, mor. slk. — dim. *opráťka* a) *versoria*, *funis versorius* Leitseil „tvrdými opratmi kůň stahnutý *duris adstrictus fasciis*“ Jel. Petr. b) *funis*, *restis*, *funiculus*, *opratník* = *opratní kůň*, kůň na oprati vedený; *o* jest předpona, kmen *prat*; místy se také slyší *обраť* f. *versoria*, kteréž možno považovati za pouhou obměnu pravidelného *oprať*. Tento vedlejší tvar *обраť* byl však bezpochyby původem, že Jungm. ve slovníku sestavoval slova tu uvedená s rus. **о-бротъ** ohlav (kořen rus. *brot*, stslov. **брѣт-** v. **О-брѣтити**) i s *обратити* *vertere*, kteréž stojí místo *ob-vrátiti*, jehož koř. stslov. jest **врѣт**, čes. *vrt*. — Kmen *prat* značil prvotně vésti, voditi *ducere*, pak také provázeti *comitari*: stsrb. **пратити**, slov. charv. srb. *pratiti* *comitari*.

Опрез, m. *opreza* f. slov. *providentia cautio*, *oprez*, m. charv. srb. *circumspectio*, *biti na oprezu cavere sibi*: na *oprezu* kao *zec* (jako zajíc), *oprezovati*, -*zujem* slov. *cunctari*, vlastně: *cautum, providum esse*, *o* předpona, *prez* ze *prež* kmen, stslov. **праз**: **на-празати** *intendere*, kořen **праз** *tendere*, kt. v.

Оптомъ, psáno také **обтомъ**, adv. valně, en gros, vlastně jest to instr. sg. zaniklého subst., jehož nom. sg. byl asi **опотъ* — s pohybným *o* v koncovce (**опѣтъ**), kmen *op*, suffix -*ot* (**-отъ**), **оптовой** (i **обтовой**) valný, **-торгъ** *le commerce en gros*

valný obchod *оптовщикъ* le marchand en gros. Slova etymologicky temná; srov. lit. *apstas* i *apstus* adj. *largus, copiosus, uber*, *apstas* subst. m. *multitudo, ubertas, copia, apstumas* id. ap se v těchto slovech nezdá býti předložkou, jako na př. v *ap-mainýti* s-měnití, za-měnití, vyměnití, než kmenem, jenž by s rus. kmenem *op* sroden býti mohl; srv. také: a) skand. *a fa*, f. *sucus*; *plenitas, ubertas, afl n. robur, multitudo, auxilium, afl m. potestas, af-ar adv. valde, magnopere, kmen af-*; b) lat. kmen *op-* (sg. jen *op-is, -em, -e*), plur. *opes* f. prostředky, moc, jmění, majetnost, hojnost, bohatství, pomoc, *op-s* země co symbol úrody, plodnosti, *op-ulens* i *op-ulentus* mocný, bohatý; c) skr. *ap-nas, n. redivus, fructus, quaestus, facultates, bona* (PW. I. 313).

О-пѣснѣти, -ѣжъ stslov. a) *mutari, de vultu, facie, proprie pallescere, evanescere, de visu, опаснѣ лицемъ* Pat.-Mih. 52. *лице опаснѣ кайново* Man.-Vost. vlastně, jak se zdá, líce zbledlo, pozbylo lesku, také **о-пѣснѣти**, kdež ж jest sesilením nosového zvuku ж, *зракъ лица его опѣснѣ*. Greg.-Parem.-Chiland. i **о-поу-снѣти, о-пѣснѣти**, ve kterých *оу* a *ѣ* postupem času zkažením nosového zvuku se vyvinulo, *зракъ лица его опоу-снѣ*. Op. I. 109. Mat. 49. b) *obmutescere přestati mluvití, nemluvití, c) συμπίπτειν* zapadnouti, spadnouti, vpadnouti, d) *aegre ferre, furere, -нѣжъ* aegre ferens, furens — *гнѣвомъ* Prol.-mart. *опѣснѣ гнѣвомъ*, Men.-Leop. 174. **о-поу-снѣвати, -важъ** *mutari, de visu, proprie evanescere, зракъ -касть* Vost. vlastně: zrak přestává svítiti, **о-поу-снѣти -нѣжъ** (*t* mezi *s* a *n* jest vsunuto) *mutari, de vultu*, Chron. I. 96. 12. ubi alii *облѣдѣше* (Lex. II.), tedy: zblednouti, pozbyti lesku, zdravé pleti; slova velmi starobylá a zajímavá; o part. privat. s. negat., kořen *пѣс*, jenž značil prvotně tak, jako jeho sourodník skr. *pius* (1. et 10. par.) loqui; lucere.

Oranica srb. vedle *ormanica* cymba lodka; odvozeno, jak se podobá, od srb. *orman* *scrinium* z lat. *armarium*, proměněním druhého *r* v *n*.

Oranija srb. lebes magnus veliký nepokrytý kotel; cizí: nřec. *χαρά-νιον* lebes cupreus (*χαραντζής* kotlář); podobá se, že ta slova pocházejí z turc. — ve slovn. turc. jsem ale nic podobného nenašel.

Ordasz pol. potaż kotłowy calcinierte Pottasche (Mrong. II.), jak se zdá, z něm. *Herd-asche*.

Ordénje, n. charv. prov. instrumenta, arma (Nem. p. 14); ze vlask. ordègno instrumentum, machina.

Ordulja f. srb. convicium in feminam, venefica čarodějnice; patrně cizí; zda nesouvisí s ture. örtülü skrytý occultus?

Opránka rus. (Fortif.) zapadací mříže, hřeben (u bran) das Fallgitter, Sturmgitter; odvozeno od stejnojmenného fr. orgue, m. — také angl. orgues id.

Oriplam slov. die Wunderfahne; ze fr. oriflamme id. starší tvary: oriflambe, oriflant; slovo fr. ze sřlat. auri-flamma, složeného z aurum zlato i flamma, dim. flammula prapor, praporec.

Орѣти, орѣж vb. dur. stslov. a) evertere, — скетыи иконы Men.-Vuk. b) perdere, e conject. орѣе, что ма орѣши; Sup. 393. раз-орѣти vb. pf. evertere, — тыиъ (murum) Proph. — сѣ solvi, corruiere, раз-орѣние n. subst. vb. 1. eversio -рѣние храмоу Prol.-Mart. 2. exitium, раз-орѣти, častěji раз-арѣти, -рѣж vb. dur. — сомботъ (sabbatum), -рѣти Chrys.-frag. -рѣти Sup. 141. -црѣкыъ Prol.-Cip. разарѣние eversio, slov. raz-oriti -rim vb. pf. raz-arjati, -rjam vb. dur. evertere, charv. srb. raz-oriti, -rim vb. pf. id. rus. раз-орѣть, -рѣю vb. pf. раз-орѣть, -рѣю vb. dur. destruere, evertere, depopulari, devastare, раз-орѣть гóродъ evertere urbem, — корó pessumdare, perdere, -ся destrui, everti, devastari, perdere se, раз-орѣние n. subst. vb. destructio, eversio, devastatio; interitus, perniciēs, stslov. орѣтель m. qui destruit, — идолъ, лъжи Vost. раз-орѣтель evertens — идоломъ Prol.-Mih. rus. раз-орѣтель eversor, vastator, stslov. раз-орѣтелище quod evertit, смлстей — Alex. раз-орѣтелиъ adj. evertens, rus. раз-орѣтельный id. etiam destruens, devastans, perniciosus -ная война (bellum), раз-орѣ i. q. раз-орѣние, въ разорѣ разорѣть radicitus evertere, stslov. раз-орѣниъ eversor; kořen ор = or. Srovn. skr. ar (5. par.) offendere, laedere, ferire, vexare, occidere, ir. ar destructio, vexatio, caedes.

Ormagan srb. donum „Zet se spravlja u punice (punica mater sponsae), nosi divne ormagane“ (dary). Nar. Pjesm. — z ture. ermagan dar, jehož starší tvar byl asi *armagan.

Орница rus. obs. Gebräme von Pelzwerk; ze řec. střed. ὄρνα ora, limbus. DC.

Oro srb. (C. g.) choreae genus spůsob tance, obyčejně „kolo“

jmenovaného, na místě a vedlé horo; z nřec. χορός chorea, saltatio (χορεύω salto), střec. χορός chorea; také turc. chora ples, tanec, ze řec.

Ороби́нецъ rus. oxalis acetosella — jest, jak se podobá, odvozeno od řec. ὀρόβινος adj. von Kichererbsen bereitet (ὄροβος cizrna Kichererbse) — ač významy se neshodují.

Ороз, m. charv. srb. kohout gallus; z turc. choros id. čistě charv. i srb. pětao, gen. -tla pijetao, -tla i peteh, od pěti canere.

Оршенца srb. navis genus druh lodí; cizího původu; mohlo by býti odvozeno od turc. orsa Backbord levá zadní strana kórábu, kteréž pochází z román.: fr. orse, prov. orsa, vlask. orza id.

Ортак srb. socius negotii: z turc. ortak id. společník, účastník obchodu; džagat. ortağ socius, particeps.

Ортота bulh. lano přivazovací Tau, Sorrtau; slovo cizí, jak se podobá, ze řec. ὀρτάνη funis, restis, provaz, vůbec přístroj k zavěšování.

Орь, m. stslov. equus, z dohadu, лютыя и лоукавыя во змяя приложн (recte прѣложи mutavit), хитринны же въ волкы, льстинвыя же въ лисица, женьскаго же прелога (pro alius codicis преполохъ pohlaví) любашта въ орь (in cod. 1456 оря)-Georg-Vost.- t. j. ve hřebce; čes. oř equus „v zbroji by na oři seděl“ — Dal. c. 50. „Ktož sveho oře nebo konie poičí... svému pánu“ atd. Ms. pr. man. 60. — Obyčejné mínění jest, že čes. oř pochází ze sřněm. ors equus (stněm. hros, ags. hors), tomu však odporuje stslov. орь, jestli, jak se podobá, skutečně „koně“ značilo, které z ors pocházeti nemůže; také 1. část složeného stprus. ar-waikis hřibě „Füllen“ Voc. jest, jak se zdá, stejnokořenná s орь, nom. sg. byl asi *aris i značil „koně“, waikis pak jest srodné s lit. waikas syn; dítě, mládě; slovan. názvy mohly by pocházeti od kořene or slovesa orati arare a prus. název od kořene ar stejnoznačného slovesa ar-ti (lit.), od něhož také lit. arklys kůň odvozeno. Možno ale také, že орь jest ve spojitosti se skr. ára (th.) adj. celer, citus, kořen ar, jehož prvotné značení bylo asi: se movere, ire, currere.

Орьтъма strus. „орьтъмами и японунцами и кожоухы илуаша (илъкы Полокецкыя) мосты мостити по болотомъ и гряди-

ЕДИНЪ МЕСТОМЪ.“ Igor. III. 4. i 5. — Slovo cizí, kteréž prof. Hattala pokládá za přijaté ze řec. ἄρτημα něco dolů visícího, zvláště náušnice. Jest však pravděpodobno, že to slovo jest původu asiatského i že jest ve spojitosti s turc. ört-mek tegere, velare pokryti, zakryti zastříti závojem, örtü povlaka, závěsa, opona, závoj, pokrývadlo, příkrov; опытъмa značilo tedy asi to, co turc. örtü.

Osa f. i **коса** (Exod.-Op. 2. 1. 17.) stsl. vespa, **акты быуелы, паве же осы** Io.-Clim. - etiam **осва** legi dicitur (Lex. II.) slov. osa i os f. vespa, osinec (veliká osa) Habd. charv. osa, osinac vespa, osina vespa major, srb. os, m. (pl. osovi) i osa, f. rus. оца i оца, kteréž se vydává za stsl., dial. оца, pol. osa vespa 2. fig. homo iracundus „zapalczywego, co się lada o co gniewa, zowiemy osą“, čes. osa i vos, os i vos, f. také os i vos, m. hluž. wosa, polab. wāsa vespa (wōssa J. P. wōsa J. — wazack S. správně asi *wāsach loc. pl.). — Srodná jsou: lit. wapsà 1. oestrus, tabanus 2. vespa aut crabro — wapsas (pl. acc.) vykládá se slovem szarszus (psáno scharschus), nom. sg. szarszas crabro, Bezz. obyčejně však szirszlys vespa; stprus. wobse, f. vespa, Voc. stněm. wafsa, wefsa, sřněm. wefse, wapse, nnēm. Wespe, možná že působením latiny na místě wapse, kteréž v nářečích slyšeti; dnēm. wapse, holld. wesp, f. ags. väps angl. wasp; dán. hvesp vespa — *hv* na místě *v*. — Jak vysvitá z uvedených tu slov příbuzných, stojí ve středosloví jich retná souhláska *p* (*b*) nebo její aspirata *f* — dílem před, dílem po *s* — které z obou stanovišť souhlásky řečené jest původnější, není jisto; etymologie těch slov jest temná; někteří sice stanoví kořen *vap*: skr. *vap* (1. par. atm.) texere (stněm. wab, kořen, wibu 1. sg. praes. wab 1. sg. praet. wābumês 1. pl. praet. id.); pochybno však, zdali to pravé odvozování. Ve slovech slovan. vypadla, jak se domnívati lze, ve středosloví retná souhláska; zdali *v* tvaru *osva* jest jejím zástupcem nebo pozdější vsuvkou, ne snadno rozhodnouti. Soudě dle slov jazykův příbuzných, očekával bys na počátku všech slovan. slov tu uvedených *v*; počátečné *v* v čes. vos, vos, pak v luž. i polab. možno však považovati za dialektickou předsuvku. Také řec. σφήξ, gen. σφήκος, kmen σφηκ, dor. σφάξ, kmen σφακ, osa (nřec. σφήκα) bývá sem potahováno, jako by stálo

na místě *Ἑσφρη*, *Ἑσφῤῥη*; ta věc jest ale pochybná; rovněž tak pochybná jest příbuznost gael. *speech* id.

O-sieć, f, gen. -ci pol. (*о-сѣть*) aedificium serviens torrendo frumento, lino etc. suširna, v níž se suší obilí ve snopech, len, také konopě; o-sietny adj. k takové suširně náležitý, piec osietny furnus serviens torrendo, „piece osietne lepią się w Litwie i Kurlandyi przy stodołach dla wysuszenia snopowego zboża przed młócbą; kmen siet (*сѣт*), jehož značení bylo asi: topiti calefacere, i jenž může býti sroden a) s lit. *kais-tu* (z *kait-tu*, 1. sg. praes.), *kait-au* (1. sg. praet.) *kais-ti* (z *kait-ti*, inf.) *calere*, *sudare*, *kaitinti calefacere*, *urere*, lot. *kaitēt percalefacere*; b) se skand. *hiti calor*, *fervor*, *hit-na calefacere* (Ettm.), *heita calefacere*, *fervefacere*, kořen *hit*, švéd. *hetta* id. ags. *hât* adj. *calidus*, *fervidus*, haet-an calefacere, stsas. *hêt*, holld. *heet*, stněm. *sřněm. heiž*, nněm. *heifs calidus*, *fervidus*, holld. *heet-en* stněm. *heiž-ēn*, sřněm. *heiž-en* nněm. *heiz-en* calefacere. S slov pol. by tedy stálo na místě prvotného *k*.

Осина stslav. *populus nigra*, rus. *осі́на*, pol. *osa*, *osika*, *osina*, čes. *osyka*, slov. *jasika* i *jesika* *populus tremula*, charv. srb. *jasika*, hluž. *wosa*, dim. *wosyca*, dluž. *wosina* id. Za srodná možno pokládati: lot. *apse*, lit. *apuszis*, *apuszė* i *epuszė* (*u* po *p* zdá se býti vsuvkou), stprus. *abse*, Voc. na místě *apse*, *populus tremula*; stněm. *aspa*, sřněm. *aspe*, nněm. *Espe* id. skand. *ösp* pl. *asp-ar* *populus nigra*, dán. švéd. *asp* *populus tremula*, ags. *äsp* (*äps*), -e, f. id. — Ve slovech slovan. vypadlo, jak dle příbuzných slov a) lot. lit. stprus. a b) german. domnívati se možno, ve středosloví *p*; zda ale tato souhláska ve slovan. před nebo po *s* stála, nelze určit, proto že stanoviště její v obojím skupení uvedených tu slov příbuzných jest odchýlné, v prvním stojí totiž před, ve druhém ale po *s*.

Оснѣ n. collect. stslav. *folliculi*, *glumae*, jak se domnívati lze, *сѣмѣ* та зръна и осна *θήκαι τοῦ σίτου*-Ex.-Op. 2. 1. 15. — rus. dial. *ось* = *мякина* pleva, *palea* „ржаная, ячменная мякина“; kořen *os*; kořenem příbuzná jsou: lit. *as-aj os* f. pl. *folliculi*, *glumae*; got. *ah-ana* f. *palea*, stněm. *agana* *festuca*, sřněm. *agene*, *ageleacus*, n., *palea*, kdež *g* stojí na místě *h*; lat. *acus*, n. gen. *aceris* slupka, pleva, řec. *ἄχ-υη*, *ἄχ-υρον* id. s *χ* na místě *k*.

О-сколь m. велики стреминны (стрѣмьинна locus praeruptus) и осколн. Alex.-Vost. (Lex. II.) může také **о-сколь** f. býti; značení neznámé, možná, že antrum, caverna, hiatus rupis, fauces montium (srv. rus. stejnokořenné у-щѣліе, у-щѣлина id.) rus. о-сколокъ assula tříška, pol. o-skola das Abzapfen des Baumsaftes durch eigens eingehauene Spalten; der aus angehauenen Bäumen quellende Saft, besonders der Birkensaft, čes. zastar. skola apertura, z dohadu — „a když před tú jatkú stáchu, kdež bieše jeho bydla skola“ — Kat. 429. Kořen skel, rus. pol. szczel: rus. щель f. rima, fissura, щелѣть fin- dere, rimas facere, pol. szczelić id. szczelina = rus. щель, lit. skel-iù, skël-iau, skël-ti (skel ze skal), lot. škjel-ju, škjel-t findere; skand. skilja disjungere, separare, skil hiatus, švéd. skilja separare, ags. skil-ian dividere, i v kořenné slabice slov german. stenčeno z *a*.

Оскомни stslov. stupor dentium (ab acore), bulh. oskomina f., také oskomeni, oskomeci pl. slov. oskomina, charv. oskomina, rus. оскóмина das Stumpfwerden der Zähne (von Säuren), pol. oskoma, oskomina, častěji ve pl. oskominy, 1. id. 2. cupido, appetitus „mam oskominy na to“ der Mund wässert mir, „oskominy komu czynić“ einem den Mund wässrig machen, pol. zastar. také skoma, skomina cupido, appetitus; čes. *oskoma, oskomina, častěji ve pl. oskominy, nyní obyčejně laskominy, laskoviny, pl. (místy také laskomka, voskovina místo oskomina) 1. to, co stslov. 2. appetitus, cupido; *l* jest předsunuto, počát. o slova osko-min-a, -y proměněno pak v *a*, snad proto, aby se zdálo, že to slovo jest stejnokořenné se statným jménem láska amor, prvotně asi desiderium, cupido; dial. také luskominy; hluž. łoskominy, łoskobina, łoskobizna, łaskobizna stupor dentium ab acore; stslov. **оскоминити са, оскоминити са** vb. **оскоминѣти, -ѣж** vb. dur. dentibus stupere, **-нѣють зоуѣн** Antch. **оскоминѣвати -важ** id. slov. oskomeniti na místě -něti id. rus. **оскоминѣть-ся -ню-сь** vb. pf. **оскоми-нѣть-ся, -нѣю-сь** vb. dur. id. stslov. **оскомѣнѣ** adj. 1. stupens (de dentibus) зоуѣн **оскомѣни** Sborn.-Vost. I. 385. — 2. immaturus, vlastně: co působuje oskominy, laskominy, od stat. jména **оскома**, slov. oskomen, -mn-a, -o immaturus nezralý, působující oskominy; stslov. **оскомѣнѣ** adj. i. q. оско-

мѣтъ, зочѣн -нн Svjat. -нно зрно, Ioann. granum immaturum, rus. оскоминный adj. stupens (de dentibus), také oskominy způsobující; počátečné o ve slovech uvedených jest partic. privat. tak jako v o-уаѣти stslav. desperare, kdežto уаѣти značí sperare, exspectare; prvotný význam slov o-skoma, o-skomina neb o-skominy pl. byl tedy „nechuť“; slova řečená jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. skomas, m. (žem.) gustus, gustatus vkus, chuť, skomiti edere (Kal. 1. l. 41.), skomieti gustare (B. Dowkont 27.); skr. čham (1. par.) edere, čh skr. na místě sk.

Оско́роша stslav. sorbus, Men.-serb. slov. charv. oskoruša sorbus et sorbum, charv. také oskoruša (Lex. II.) slov. oskoruš (Lex. II.); oskórž Sauerling (Janež.), správněji, jak se zdá *oskorš na místě oskoruš; srb. oskoruša 1. sorbus domestica, 2. sorbum Arlesbeere, čes. oskoruše 1. pirus torminalis et pirum torminale, také oskeruše, oškeruše (Jung.-slovn.) 2. sorbus domestica „vezmi voskoruše, vaříž je u víně“. Gád. rkp. 3. sorbus silvestris, Com.-jan. oskoruše chocholatá crataegus torminalis, škeruše, správněji snad skeruše id. Ms. bib. 121. p. 318. Počát. o ve slovech uvedených jest předpona; rum. skoruš. Srovn. stprus. karige „ebirboem“ Voc. t. j. sorbus aucuparia. Ježto se ve Voc. stprus. mnoho vadného nachází, domnívati se možno, že to slovo jest chybně psáno nebo čteno na místě *karuse, s počát. mohlo odpadnouti, tak že by pravý tvar byl *skaruse. Kořen by mohl býti sker: slk. škeriť sa, čes. škeřiti se hiare, ringi, slk. o-škeriť sa hiare, patere, čes. o-škeřiti se findi, rumpi, mrus. щерина rima, fissura; srodnými mohou býti: lit. skir-iù, skir-ti separare, dividere; skand. skera secare, lacerare, skora rima, hiatus, švéd. skära seeare, tondere, skära incisio, stria, crena, ags. scēran secare, ā-scerian separare.

Оскраиѣ adj. stslav. luxurians, „оскраиѣ и юнѣ нсоуѣати и обоуѣати не милоуѣ“. Io.-Clim. o jest předpona, kmen skran, jak se zdá, ze skarn; to slovo může býti kořenem ve spojitosti se stněm. skěrn scurrilitas, scirno scurra, jocular, skirn-ôn, scěrn-ôn subsannare, skirnun scortatores, sřněm. schěrn scurrilitas, schěrn-en lascivire, illudere, holdd. střed. scern ludibrium (scerne ludibrio. Gr. gramm.

- I. 180.) angl. scorn 1. subst. ludibrium, irrisio, contemptio,
2. vb. illudere, irridere.

Оскръдъ m. stslov. instrumentum lapicidae, **оскрѣдомъ** двѣри раско-
пачи - Men.-Mih. **оскордъ** Ber. Ziz. jest forma rus. - **оскрѣдѣць**
dim. dolabella; srb. oškrt, f. (C. g.) „čim se posijeca kamen
vodenični“ (Vuk.) = čes. oškrd 1. -t na konci na místě -d;
rus. **оскóрдъ** ascia, securis, malleus, pol. oskard Bicke, Bille,
Spitzhammer, čes. oškrd, starší tvar oskrd, m. také oškřda
f. 1. id. 2. oškrd = rýč pala, rutrum, Ms. Lex. (obs.), 3. culter
(obs.) „Nož tvój,“ in marg. al. oškrd Exod. XX. 25. Ms.
Bibl. 1482. 5. — 4. = dláto caelum, scalprum (obs.); instru-
mentum lapicidae; slov. osker malleus (Janež.) třeba opravit
v oskerd = oskrd, hluž. wo-škrot na místě -škrod i. q.
pol., (čes. oskrditi, ozkirditi M. V. je falsum) pasti-
nare; o jest předpona; kořen stslov. jest **скръдъ**, jehož samo-
hláska stála prvotně před r, prvotný tvar kořene byl skard,
jak lze souditi z lit. skard-yti caedere (Mik.-Mat.), v rns.
Litvě posud užívaného; od téhož kořene skard pochází také
2. část složeného lit. subst. pusa-u-skardai pl. m. frumen-
tum crassius molitum, doslovně něco na polo semletého, užívá
se také o jiných nedosti drobně posekaných nebo potlučených
věcech; stprus. sturdis Bicke, Voc. (i. q. pol. oskard) na
místě skurdis; lot. škjērs- t na místě škjērd- t, škjērd- u
(1. sg. praet.) findere, dissecare, škjērd- ele pars ligni de-
fissa; srv. také skand. skard h, n. incisio, incisura, skard h- r
adj. amputatus, circumcisis, skurd h- r actio dissecandi, sectio,
ags. sceard fragmen, stfris. skerd actio absceidendi, caesio,
absegmen, stněm. scart, adj. laesus, mutilatus ve složeném:
lidi-scart murcus skomolený na údech, sřněm. schart adj.
mutilatus, concisus, dissectus, stněm. scartí mutilatio ve slo-
ženém: lidi-scartí skomolení oudův, sřněm. scharte inci-
sura, rima, fissura, laesio, stněm. scartan (místo *scartjan)
sřněm. scherten absceidere, laedere, mutilare.

Осла f. stslov. cos „остригъ по ослѣ,“ Svjat.-Op. 2. 2. 393.
slov. osla, oslica dim. cos, oslica (oselca) kruha seg-
mentum panis, úkrojek chlebový pro podobu k osle t. j. brusu,
brousku; srb. osla cos, Mik. rus. **осѣлокъ** cos; lapis Lydius,
pol. ośla, dim. osełka id. na kamieniu albo na osełce złoto
i srebro prawe poznać; osła masła massa butyri oblonga kus

másla v podobě brousku, slk. osla 1. cos, 2. osla másla i. q. pol. dluž. woslica dim. cos; v Jungm.-slovn. udáno také polab. woasla ocílka, jehož Schleicher neuvádí; slov. také os-onjek cos; kořen oc, os acuere, od něhož také oc-trpъ stslov. acutus a mnoho jiných slov pochází. Kořenem příbuzná jsou: lit. asz-mũ, gen. asz-mens acies, asz-trus acer, lot. as-ēt, -eju, as-ināt, -ui-aju acuere, as-mins acies; řec. ὀκ-ονη lapis oblongus, cos, lat. ac-er ostrý, ac-ies ostří, ac-uo brousím, ostřím; stkymr. ocoluin cos (kořen ok); skr. aś-na-s, m. lapis, áś-ri, f. acies ensis, kořen aś z ak, kteréž jest prvotným tvarem kořenův slov tu uvedených.

O-slač, f. charv. sinapis species Senf, in eingekochtem Most eingemacht, na místě o-sladč, (°o-сладъ) vyskytá se také srb. sláčica sinapi, na místě sladčica, charv. sladčica sladký, vařený mest — od slad-ak, -ka, -ko, stslov. слад-ѣнь dulcis.

O-sled charv. srb. recessus maris jak se zdá, na místě *o-slěd, °o-слѣдъ; o jest předpona; srovn. lit. slidus lubricus, lot. slids id. et obliquus; lit. slys-tu ze slyd-tu (1. sg. praes.) slid-au (1. sg. praet.) slys-ti ze slyd-ti inf. labi, lot. slidēt id. praesertim per glaciem labi; ags. slīd-an labi, prolabi, slīd-e lapsus.

O-сѣлѣти, -ѣти vb. stslov. esurire, Antch. 107. — jak se zdá, na místě °o-сѣлѣти, o jest předpona, kořen jest, jak se domnívati velno, сѣлѣ, jehož samohláska stála prvotně před l; to slovo možno pokládati za srodné se skand. sult-r, sult-s hlad fames, dán. sult id. sulte vb. esurire, švéd. svält-a, skand. svel-t-a (praet. sg. svalt) id. také stněm. swēlz-an v tomže značení; got. svilt-an (praet. sg. svalt, pl. svultum) mori, vlastně hladem umřít; prvotný tvar kořene slov german. byl asi svalt, ѣ kořene stslov. stojí tedy na místě staršího va podobným způsobem, jako ve stslov. сѣлѣти dormire, jehož kořen сѣл jeví se ve skr. ve formě svap. Možná, že od stanoveného kořene сѣлѣ pochází také čes. chlouditi infirmare, attenuare, absumere, conficere, „zima ho chloudí“-Us. a pol. chłystek homo miser, chłyst ze chłyd-t; počátečné ch těchto slov by pak bylo zástupcem staršího s.

O-слѣпъ, m. o-слѣпина f. rus. fustis, vectis, pertica, o-слѣpie, n. coll. fustes, perticae; o jest předpona, slova tato jsou, jak

se podobá, ve spojitosti s rus. хлопать vb. ferire, percutere, pulsare, pravděpodobno ze staršího *слопать, v. List. fil. VII. str. 220. Také stčes. o-slop vectis „ozlopi vectes dicti.“ Mat. Verb. možno sem potahovati.

Осначѣ rus. zastar. dělník na lodích Arbeiter auf Schiffen; slovo, jak se podobá, cizí, z german. pocházející: skand. asna-z servire, stněm. asni, asneri mercenarius, handen asnōn manibus niti, stsas. asna servitium, stfris. esna merces, ags. esne mercenarius, servus, got. asneis μισθω-τός námezdník, nádenník.

Osoh, m. slk. (°o-corъ) 1. utilitas, 2. fenus, usura úroky, „dávati, platiti osoh“, osožný utilis, osožiti, osohovati utilē esse, prodesse; o jest předpona, kořen soh, jehož starší tvar sog cor. Srodnými jsou, jak se podobá, skand. hag-r, hag-s lucrum, emolumentum, utilitas, hag-na prodesse, hag-a aptare, accomodare, ordinare, ags. hag-ian opportunitatem habere, sřněm. hag-e, f. nnēm. Be-hag-en commoditas, jucunditas, kořen hag. V german. řečech stává ve příbuzných slovech slovanskému s často h, na místě původního k, naproti; v takových pádech zaujímá s slovan. slov místo prvotného k.

O-soren, -rn-a, -o adj. slov. asper, ferox, iracundus, charv. o-soran -rn-a, -o, o-sorit, o-sorljiv brusco, aspro, srb. o-soran, o-sorljiv iracundus, slov. o-sornost asperitas, vehementia, iracundia, stslov. въ-соръ adj. asper, „аръ и въсоръ и оужастнѣтъ“ Ex. въ-сорникъ adj. difficilis, -воиe asperitas; kořen sor, jenž by mohl býti sroden se stněm. har v har-ewēr asper, sřněm. hare, har (harewer, harwer), nnēm. her-be asper, acerbus, austerus; stněm. hār-ewen, sřněm. har-ewen, har-wen exasperare. Možná že i mrus. o-соруга, rus. c-сopa rixa, c-сорить discordes reddere jsou stejnokořenná.

O-соруга rixa mrus. v. C-сopa.

Остегиъ m. stslov. στόλη vestis, остегиъ f. vestis, feminalia, rus. остѣгъ m. остѣгны pl. braccæ inferiores, stslov. остегъ f. i остегъница f. feminalia, остегъ m. vestis, остежа f. chlamys, остежъ f. id. — наперсникъ mitra, Pal. 1494. rus. стѣжка limbus in manicā indusii; o jest předpona; kořen стег steg tegere, od něhož také pocházejí настегна περιπνημῖς ocrea, настегны, gen. -нѣкъ f. id. -гнѣками Dan. 3. 21. -Parem. Kořen

cter buď považován za srodný se skr. sthag: sthágâmi (1. sg. praes. act.) tegere, lit. steg-i-ù, stég-ti tegere stógas tectum, stprus. steege „schewer“, Voc. t. j. kolna Schauer, Remise, není-li schewer = nněm. Scheuer stodola; možno také, že by se mělo stage čísti, čemuž by lit. stógas nasvědčovalo; řec. στéγ-ω tego, adservo, στéγ-η tectum střecha, krov; také paluba korábu, stan, světnice, dům, στεγ-vós staženo ze στεγα-vós tectus, adservatus, τὸ στεγ-vón tectum, locus tectus, στéγ-ος dům; hrob a jiná; lat. tego kryji, teg-men, teg-umen okrov, příkrov, tǒg-a oděv, zvláště oděv občanův římských v čas míru — a jiná; skand. thekja 1. vb. tegere, 2. subst. tectum, thak tectum, švéd. täcka, dán. dække, ags. theccan, stfris. thekka, stněm. dakjan tegere, srněm. nněm. decken id. atd. — staroir. teg, tech domus od kořene teg tegere. V lat. german. a celt. slovech odpadlo na počátku s.

Óstika charv. acetum (Nem. 33), také Vuk. ostika id. Drobníč však uvádí octika ve značení zkaženého skyslého vína „vino quasi divenuto aceto“, tak že by se mysliti mohlo, že to slovo jest odvozeno od ocat, g. -cta (stslov. оцѣтъ, čes. ocet — z lat. acetum). Možno však, že octika jest útvorem prstonárodní etymologie, že ostika jest původnější i že to slovo pochází ze vlask. óstica fem. adj. óstico nepřijemné, odporne chuti „von widrigem Geschmack“, což se o zkaženém víně ovšem říci může.

Остолѡпѣ, m. остолѡпѣ, f. rus. stipes, caudex, homo stupidus; o jest předpona; kmen столон by se ve stslov. jevil ve tvárnosti *стлан ze *stalp, kořen asi стлѣп, v němž samohláska prvotně stála před л, l; společného původu zdá se býti stslov. стлѣпъ columna, turris, slov. stolp turris, rus. столпъ pila, columna, palus, hluž. stolp, čes. sloup columna atd. lit. stūlpas. a) columna, pila, statua, b) radius ein Strahl, wie er, z. B. die Wolken durchbrechend, sichtbar wird; [c] ruga, sinus vestimenti, stulp ūti plicare, v tomto značení by stūlpas mohlo býti jiného původu]; dle Bezz. také stulpa, f. i. q. stūlpas a); stulpa také acus textoria; lot. stulpinjš Pfosten zur Feldeintheilung; etymologie těch slov jest temná; slova lit. i lot. nepotřebují býti z rus. vzata. Skand. stólpi, m. švéd. stolpe pila, palus, postis, fulcrum, dán. stolpe postis, fulc-

rum pocházejí, jak se zdá, z rus., neboť v ostatních german. řečech se nic podobného nenachází.

О-строуѣти, о-строуѣж vb. stslov. a) destruere, z dohadu, **о-строуѣ гнѣтъ**. Zlatostr. не о-строуѣ кѣзѣбранѣжцоу ти врагоу, Pat.-Mih. 41. **о-строуѣннѣ** n. eversio, **о-строуѣти, -оуѣж, -оуѣжши** i **-оуѣж, -оуѣжши** a) evertere, destruere, — **славоу** Op. 2. 2. 423. 432. — **ѣте ѣтерымъ кѣроу** 2. Tim. 2. 18. — Šiš. 200. **слово слова разорило, и о-строуѣше свѣты нхъ**. Nom.-Mih. 57. b) vitare skapy zákonné — **ѣи** Tit. 3. 9. — Šiš. 252. — o part. priv. — také **отъ-строуѣти, -ѣж** devitare, kořen **строу** struere, srodný s lat. stru: stru-o, -ěre hromaditi, ve vrstvy ukládati, skládati, strojiti, sestrojovati, stavěti, budovati. Od téhož kořene pocházejí také stslov. **при-строуѣти, -оуѣж** consociare i **строуѣннѣ** (na místě stru-inica) **ἀρμονία** Greg.-Naz. 279 α (Bud. p. 71. a). Got. straujan sternere, extendere stláti, prostíratí nezdá se býti příbuzným.

О-стычати se vb. dur. čes. vererí sich scheuen, na místě o-stydychati se; důkazem jest stejnoznačné o-stydati se; o-styďěti sie — Kat. 555. id. Kmen styd; podobným způsobem stojí rus. не-пѣха m. f. homo immundus, femina immunda na místě *не-пѣха, vlastně osoba neřádna; пѣха rus. přádlena, předlice na místě *пѣха.

О-сuhlý adj. slk. aerumnosus, laboriosus „osuhlý života způsob“ Šaf. — v. **Соуѣ**, kořen.

Осѣнникъ stslov. stimulator, **осонникъ** -Op. I. 98. jak se zdá, od zaniklého subst. *осѣна nebo *осѣно stimulus, kořen **ос**, **os**; srov. slov. oso, n. stimulus, Habd. osen stimulus „Stupfeisen“ (Janež.), osno stimulus (Meg.), strus. **оснѣ** acumen; kořenem příbuzná jsou: lot. as's adj. acer, acutus, acuminatus, as-aka, lit. asz-aka spina piscis; uváženo buď také řec. **ἀκανα** stimulus, **ἀκ-μή** ost, hrot, ostří, **ἀκ-μή** id. lat. acus. f. jehla. aculeus osten a j. Prvotný tvar kořenův slov tu srovnávaných byl ak.

Осѣтъ stslov. 1. genus spinae, **трѣннѣ** n — Nomoc. bulg. 2. carduus, **корень отъ оста** Misc.-Šaf. 159. **осотъ** Alex. jest forma rus., **осѣтнѣ** n. collect. cardui, slov. oset i osat, charv. osat carduus, gen. osta, rus. **осѣтъ** id. pol. čes. oset, gen. ostu, čes. také osetu, carduus, — 2. čes. oset, osiet spina, Mamm. — květ z vosetu flos tribuli, Aqu. 3. oset serratula arvensis, coll. ostí cardui,

hluž, w óst dim. w ós ćik, dluž, w óset carduus; stslov. **осцтоекъ** adj. cardui, **осцтоекъ цвѣтъ** lanugo, Sap. 5. 15. - vulg. pol. ostowy i osetowy cardui, čes. ostový id. „věcmi marnými jako ostový květ nestálými“ Br. na 2. Tim. 33. — „ostowi kw'et lanugo“ Mamm. — slov. osat adj. acer, „osat pogled“; osatica carduelis stehlík, pol. osetek papilio cardui, kořen os z prvotného ak acutum esse; příbuzná jsou: lit. us-nis a) carduus, c) crataegus oxyacantha hloh obecný, u místo původního a, na místě s kořenné slabiky očekával bys sz = š; řec. **ἄκ-αυος** 1. cardui genus; 2. der dornige Fruchtknopf an gewissen Gewächsen.

Осѣ f. stslov. arista, slov. os, f. id. et acies, acumen, cuspis, fuscina (piscatorum), stslov. **ос-нѣнне** n. arista. slov. charv. čes. os-ina arista, Granne, slov. charv. srb. os-je, n. collect. aristae. Kořen os (prvotně ak). Srodná jsou lit. ak-ūtas, dlit. i starší tvar ak-ótas arista, lot. ak-ots, strpus. ack-ons (= ak-ons) id. Voc. got. ah-s spica, skand. ax id. stněm. ah-ar, ah-ir, sřněm. äher, nněm. Aehre spica, ags. äh-er id. koř. ah, h na místě prvotného k; řec. **ἀκμή** acumen, cuspis, mucro, acies ensis ost, ostří, ač není-li to slovo pouhým výmyslem grammatikův; stlat. ag-na na místě *ac-na = spica klas.

О-šabiti, -bim slov. superbum reddere, o-šaben, -bn-a, -o adj. superbus, o-šabnež, m. homo arrogans, o-šabnost superbia; o jest předpona. Slova uvedená jsou, jak pravděpodobno, společného původu se stslov. **хлѣнѣти** corrumpere, rus. по-хѣбный protervus, procax, petulans, impudens atd. v. **Хлѣнѣти**, List. fil. VII. p. 216.

О-шавѣ stslov. cauda, v. **Хоботъ**, List. fil. VII. p. 222.

Оšap charv. ošap i ošaf srb. poma tosta sušené ovoce, jako: švestky, jablka, hrušky; původu orientálského: pers. chošab, potus amoenus, vlastně, jak se podobá, nápoj ze sušeného ovoce.

Оšatina čes. receptaculum piscium čtverohránná obdélná mělká nádoba (z proutí upletená) na ryby; ošatka mactra, slaměnka, okřín, Backschüssel; cupa, lacus, ošatka jablek; ošitka = slaměnka, okřín, Strohschüssel, Backschüssel; nádoba ze sítí, proutí, fiscella. Slova tato nemají se slovesem o-šiti circum-suere, s nímž je Jung.-slovn. spojuje, nic společného, jsouce

utvořena na základě něm. *Asch* m. sinum, srněm. *asch* scutra, pelvis, nádoba na způsob mísy, stněm. *ask*.

Oszczep pol. *spiculum* železo oštěpu; *hasta, jaculum*, čes. oštěp, oštíp *hasta, jaculum, cuspis, venabulum*, stčes. oščep; *o* jest předpona, ščep ze *skep* kmen; *skep* zachováno v rus. *и-ске-ннѣ* *hastile*. Stejnokořená jsou: lot. *škjēp-s* *jaculum, hasta*; skand. *skap-t* *manubrium*, stněm. *scaf-t*, srněm. *schaf-t* *hastile, hasta, jaculum, telum*, ags. *sceaf-t* (*scāf-t*) m. *contus, hastile, hasta, jaculum, telum*; lat. *scap-us* držadlo, rukověť, stvol; řec. *σκάπος* (*dor.*) *baculus, scipio, ramus*.

Ošice, f. pl. srb. *laqueus, praesertim e setā equinā* osidlo (žíněné); kmen *oš*, suff. *-ica*; srov. lit. *asz-utai*, m. pl. *seta equina*, lot. *aš-kjis* *die Haare des Pferdeschweifs*.

Oštir bulh. *genus, progenies*; slovo cizí, možná, že jest ve spojitosti se vlask. *ostiére, ostiéro hospitium, deversorium domicilium*; přechod významův: „dům, obydlí, příbytek“ ve značení „rodu“ není nemožný, jak známo, značí lat. *domus*, něm. *Haus* nejen dům, než i rod, *rodinu*.

Otaji-m 3. sg. praes. polab. *odit me, otajmē odimus, z dnēm.*: holld. *hat-en* *odisse, haat* *nenávisť odium*.

O-táleti s něčím, vb. dur. čes. (Morav.) *differre, procrastinare* — není stejné s *oddálati, oddalovati*, jak v Jungm.-slovn. udáno — *o* jest předpona, *tál* kmen, kterýž by mohl býti ve spojitosti s lit. *tolus* adj. *remotus, toli, tolei* adv. *procul, at-tolinti* *remove, kmen tol*; stprus. *tālis, tāls* adv. *ferner, weiter, fernerhin*; lot. *tālji, tālju* *procul, tālene, f. tāljums, m. remotio, distantia, tālināt* *remove, kmen tāl*; sem se také náležeti zdá: lot. *tōla, tōlis* *cunctator*. Uváženo buď také řec. *τῆλε* *procul, longe*. — Stejného původu zdají se také býti: slov. *ob-o-taviti* se *cunctari, ob-o-tava* *cunctatio, na místě ob-o-taliti, ob-o-tala*.

Otava i *otova* slov. *foenum chordum, charv. srb. otava, rus. orába, pol. otawa* (Mrong. II.), čes. *otava, hluž. wotawa* id. *o-* (*wo-*) jest předpona, kmen *tav* jest ve spojitosti se skr. *tu* (2. par. *tāumi, távimi* 1. sg. praes. act.) *crescere* — také kymr. *tyv-u* *crescere* — *otava* tedy vlastně značí: *gramen recrescens tráva po kosení nově rostoucí*. Společného původu se skr. kořenem *tu* *crescere* jest také *тѣ-тѣ, -ѣ* stslav. *pinquescere, čes. tý-ti* id. atd. — původně bez pochyby také

crescere růsti, přibývati; co kořen stsl. možno stanoviti тѣ, тѹ, od něhož také pocházejí charv. srb. to viti causat. pabulum amplum praebere, saginare, to van, -vn-a, -o adj. crassus, carnosus a čes. o-taviti, zo-taviti caus. roborare, corroborare, recreare, — se recreari, refici — „O stromu zajisté jest naděje, že se zase otaví, a výstřelek jeho růsti nepřestane.“ Br. Job. 14. 7. — zotaviti se značí také: novou travou obrůsti.

От-лынять, от-лынивать vb. dur. rus. manquer à, s'absenter, nebyti někde, nebyti přítomen, nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se; ot jest předpona, лын kmen; srov. skand. laun secessus, occultum, secretum, à laun tajně, leyna vb. abscondere, occultare, celare, leynask se abscondere, leyni, n. secessus, occultum, latibulum; přechod pojmv: a) nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se a b) skrývati se, zatajovati se není nemožný.

От-тѣнить (Mar.) vb. pf. rus. eine Rah senkrecht einrichten apiquer une vergue; z angl. to top vb. id., kteréž jest stejno-koenné s angl. subst. top apex, cacumen, vertex, ags. top, m. vertex, fastigium, holld. top, m. scand. topp-r apex, cacumen.

Oto-pletwa pol. „pteraclis, ein Fisch, zur Gattung der Stutzköpfe und zur Familie der Barsche gehörig“. (Mrong.). Srov. 1. část toho složeného slova s lit. atis f. Steinbutte pleuronectes maximus, lot. āte f. id.

От-оу-мыти, -мыж vb. stsl. repulsare „ратыникомъ отъоумышити лья“ - Sup. 214. 22. - kořen мы; sloveso uvedené mohlo by kořenem býti ve spojitosti s lit. mauju, mowiau (1. sg. praet.) mauti stringere, nu-mauti, destringere, kořen mu; prostředníkem mezi významy: repulsare a stringere, destringere by mohl býti význam „amovere“. V 2. části složeného charv. srb. subst. kolo-mija („коломѣ“) orbita kolej zachoval kořen мы značení: stringere, terere.

Отъ-уытити, -уытити, -уытити stsl. ἀποτάσσειν secernere, Ant. kořen уыт; slovo temné; srov. lit. kita-s alius, per-kintu (1. sg. praes.), -kitau (1. sg. praet.), -kis-ti (z kit-ti inf.) mutari, keitu i keiczu (na místě keitju), keis-ti mutare, permutare, prvotně, jak se zdá, alienare, pojmy: „oddělití secernere“ a „zciziti alienare“ dají se zprostředkovati.

ОТЬ-ВЫКАТИ СЯ, -КАЖ СЯ vb. dur. stsl. retrahere se. Kmen **ВЫК**, jiného původu, než **ВЫКИЖИТИ** discere, **ОТЬ-ВЫКИЖИТИ** dediscere; srv. lot. **vā k-tê-s** sich wohin begeben, sich zurückziehen, Zuflucht suchen, **vā k-t**, **vā k-u**, -cu wegschaffen; kmen **vā k**, jak se zdá, pozdějším prodloužením samohlásky na místě **v a k**; **М** kmene stsl. by tu stálo na místě prvotného **α** podobným způsobem, jako ve stsl. **ВЫКАНИЕ** clamor (čes. **po-vyk** id. kmen **vyk**, stsl. **ВЫК**), kteréž jest společného původu se stpr. **en-wa-ckēma i** vocamus, **wackis** clamor, Voc. — kořen **wak**, vedle něho vyskytá se také kmen **wūk** (pozdějšího původu): **wūk-awie** er fordert, **per-wūk-auns** (part.), — **ast er hat** berufen, skr. **vač-âmi loquor**, kořen prvotně **v a k**, **vākja-m sermo**, zend. **fra-vāka promulgatio**, lat. **vo-c-o** atd.

Ovarisati, -išem vb. srb. — što = uputiti se u čemu con-discere, vlastně najíti cestu; **o** jest předpona, to slovo jest cizího původu, podobá se, že pochází z turc. **var-mak** ire, advenire, adipisci.

O-věra slov. impedimentum, **o-verati** impedire, arcere, **o-ve-rek** repugnatio — jsem v Ciz. Slov. str. 266 považoval za cizí, od něm. **wehren** odvozené; vyskytají se však ve slov. také **o-po-věra** impedimentum, **o-po-verati** impedire, **inhibere**, **cohibere**, **o-po-vreti** id., přesmykem hlásek **z-verti**, z čehož vysvítá, že slova uvedená odvozena jsou od kořene **ver** (stsl. **ВЪР**: **ЗА-ВЪРТИ**, **z-verti**, **ЗА-ВЪРЖ** claudere, **-ВЪРИ** na místě **-ВЪРИ** imperat. Bon.) srodného s lit. **wer-iù**, **wër-iau** (1. sg. praet.) **wér-ti** s předlož. **su-** operire, claudere, kořen **wer**, prvotně **war**; skr. **var** (10. par. **âtm. vârájâmi**, **vâ-rájê**) arcere, impedire, s nímž také stněm. **war-jan**, **wer-jan**, sřněm. **wer-en**, **wer-n**, nněm. **wehr-en** defendere, impedire, **cohibere**, **prohibere**, got. **var-jan** defendere, **impedire** srodná jsou.

Овер-лѡпѣ rus. (lod.) vrchní paluba Oberverdeck; z holld. **over-loop** Schiffssteige; něm. **Ober-lauf** to, co rus.

Овѣнѣ, dim. **овѣнецъ** sušírna obilná, furnus, aedificium serviens torrendo frumento, strus. **овинѣ** granaria — slovo, jak se zdá, cizí; srov. holld. **oven fornax**, stněm. **ofan**, **ovan**, **ovin** furnus, sřněm. **oven**, nněm. **Ofen**, skand. **ofn**, dán. **ovn pec**.

Ovlaisati, -išem vb. pf. srb. irruere, aggredi, na koga; patrně cizí, asi z turc. **avla-mak** venari.

Окоштіє n. stsl. 1. fructus **овоща** и меда Alex.-Mih. 104. -**ща** pl. Men.-Mih. Sabb. 30. **науєтькь** **овощина** primitiae; 2. coll. arbores (pomiferae), **окоше** n. Labb.-Typ. **овоща** pl. plantae, **овоща** многа, Hom.-Mih. 113. „**плоди** **всѣако** **овощина**“, Tréb. 116. — **овощь** m. 1. fructus, -**щє** pl. dat. — 2. arbor (pomifera?); **овощька** ficus, -**коу** **въкоушашє** Men.-Vuk. **овощка** Misc. 53. prvotně, jak se podobá, arbor pomifera; také **воштіє**, n. fructus, **вощина** Per. 34.; bulh. **ovošte**, **ovošci**, Milad. **ovoški**, Milad. Pokl. 1. 62. **oška** f. 1. poma, 2. arbor pomifera na místě ***voška**, ***voštka**, slov. **voče**, n. fructus, poma, charv. srb. **voće**, n. id. **vočka** arbor pomifera (***воштька**), rus. **овощъ** m. poma, **овоши** m. pl. 1. fructus, poma, 2. legumina, pol. **owoc**, gen. -cu, m. fructus „owoc **żiwota** twego, fructus **ventris** tui“ Prec. Pol. Arch. IV. 191. **owoc** drzewny fructus arboris, **owoce** pl. poma, **owoce** polne fruges, čes. **ovoce**, n. fructus, „Mech **ovotce** **žádného**, ani **semena** **neneše**“ Byl. 16. obyčejně jako collect. poma, fructus arborum; fig. fructus, utilitas. Slova uvedená bývají považována za cizí a odvozována z german.: stněm. **opaž**, **obaž**, srněm. **obež**, nněm. Obst poma, ags. **ofāt**, nizoněm. sřed. **oвет**, holl. **ooft** id. Příčinou toho mínění jest asi podobné znění pol. **owoc**, čes. **ovoce** a stněm. **obaž**. A však veliká rozšířenost těch slov i ta okolnost, že jsou tak srostlá s obecným životem, svědčí o tom, že je pro onu náhodnou podobnost zvukovou nelze pokládati za cizí; s uvedenými slovy german. mají sotva co společného; počát. o možno považovati za předponu a vot za kmen, i není nemožné, že slova řečená jsou stejnokořenná se skř. **vaŕa-s**, m. ficus indica.

Оврагъ rus. via cava, fauces montium, slovo temné, které od kořene **връг** jacěre sotva pochází; zda není cizí i zda v něm nevězí turc. **owa** vallis, fauces montium i rah via?

О-злє stsl. pone, praep. c. gen. jungenda, да **посадиѣ** **са** **озлє** **колєсъ** -Vost. e cod. russ. saec. XVI. — tedy vlastně strus. také **въ-злє** strus. pone, praep. c. acc. jungenda, — **берегъ** Bor. 61. (Lex. II.) nrus. **вó-злѣ** juxta, apud, praep. c. gen. jung. — mezi **з** a **л** vypadla, jak se domnívati lze, samohláska **ъ** neb **ь**, z **а** seslabená, kmen **зѣл** nebo **зѣл**, jenž by mohl býti ve spojitosti s lit. gal, gel v pa- galei i -gelei, pa-gāl i -gel (Bezz.) secundum dle, juxta, in

longitudinem podél, dle Ness. také za, pone; *l*, jak se podobá, ze staršího *r*: stprus. pa-gâr, praep. c. acc. jungenda, extra, praeter, juxta, lot. garj praep. c. acc. juxta, in longitudinem, apud, garj - am praeter, garinât longiorem reddere, prolongare.

Озниця mrus. fumarium sopouch, dymník ve slaměné střeše — jest, jak pravděpodobno, cizího původu, srov. švéd. os, dán. oos, oes pára vapor, švéd. os-a, dán. os-e vaporem emitere, vaporare.

Ожерда mrus. stoh hrachoviny neb boboviny, Schober von Erbsen- od. Bohnenstroh, odtud. pol. ozieroda id. stsllov. tvar by byl *ождѣ z o-žerda, o jest předsuvka; slovo mrus. jest ve spojitosti s lot. zārds m. zārde f. Gestell, auf dem Erbsen oder Leinsamen zum Trocknen aufgestellt werden, zārdēt auf Erbsen- oder Leinsaatstaken aufstecken; lit. žārdas ein Gerüste von Holz, bes. aber das Stangen- od. Pfahlgestelle, auf welches Erbsen und Wicken zum Trocknen aufgehängt werden. Uváženo buď také skand. gerdh f. apparatus Herrichtung.

Озiedlie neb -dlé, n. coll. nates, „od oziedle a natibus“, Mamm. (Arch. V. p. 105.) jest, jak se podobá, stejnokořenné se stsllov. жидкъ adj. succosus, slov. židek flexilis, mollis, rus. жидкий tennis, rarus, dilutus, gracilis, flexilis, liquidus, čes. židký tennis, mollis, flexilis, dilutus, liquidus; kořen žid, od něhož pochází také čes. židoviny, pl. tempora.

Раса hluž., dim. paeka, tlapa Pfote, Tatze; srov. lot. peka id. jehož *e* může býti z *a* seslabeno.

Рач adj. srb., pači forma defin. purus, mundus, na místě pač; z turc. pak purus, castus.

Рачариз srb. damnus; z turc. pačariz difficultas nesnáze.

Радованка slov. ein langer Rock, jak se podobá, od vlask. adj. padovano patavinus; Pàdova, jméno vlask. města Padua, lat. Patavium.

Рар charv. morská ryba, Pagrus mediterraneus; ze vlask. pagaro, vedle obyčejného pagro, Meerbrassen; základem jest řec. πάρος i φάρος, také φάρος, φάριος piscis quidam.

Рарловец slov. panoš puer nobilis aulicus (Janež. II.) může býti utvořeno na základě sřlat. pagius, vlask. paggio, špan. page, fr. page stejného značení, tak že by na místě *pagiovec stálo.

Pahelj, m. gen. -hlja slov. floccus, charv. pahalj, gen. -hlja id. (°пахль), kořen pah, пах, jak se podobá, z pas; srodné kořeny nacházejí se, jak se domnívati lze, v lit. pasz-aú, -ýti zupfend lockern, z. B. Flachs, Wolle, nu-paszyti ab-fasern, pasz-ukos f. pl. tenší, pěknější koudel „feineres Werg“, kořen paš; lot. pās-ēt, -eju ausfasern; staēm. fasa, faso fibra, villus, sřnēm. vase fibra, caulis, fimbria, nnēm. Faser fibra, ags. fās, n. fasu pl. fimbria; maď. pehelj floccus, pluma — ze slovan.

Pa-hýl, -hejl, m. čes. (°па-гылъ) a) truncus arboris caesae in humo residuus, b) ramus obtusus, c) aculeus spinae, d) unguis Kralle, pa praeř., hýl kmen; možná, že to slovo jest kořenem ve spojitosti s čes. houľiti corrumpere depravare, vy-houľiti, za-houľiti nůž acuendo corrumpere cultrum, kmen hul, ze staršho gul. Srovn. skr. gûr (4. âtm.), též ghur (1. sg. praes. med. ghûrjê) laedere, occidere v. Guliti — List. fil. VII. 203.

Пах (pach, pah), kořen, halare, edere odorem, olere; odorari, ze staršho pas: rus. пахнуть, -ну vb. dur. 1. olere, -чѣмъ, за-пахнуть, -ну vb. pf. olere coepi; 2. пахнуть (obs.) flare, slov. za-pahnuti afflare, Habd. srb. za-pàhnuti, zà-pahati, za-pahívati, -hujem afflare, advaporare, zàpaha afflatus, pášiti subolere, foetere, faul riechen, pašenje, n. subst. vb. foetor, pol. pachnąć, -nę vb. dur. odorem edere, olere: dobrze pachnąć, mocno pachnąć, pachnąć czym olere rem, woskiem pachnąć ceram olere, Włochem pachnąć, fig. hráti sobě na Vlacha, počínati sobě jako Vlach, pachać odorari, sentire, sagire, čes. páchnouti -nu a) vb. dur. halare, odorem edere, olere; male olere, foetere, páchnouti něčím, za-páchatí něčím olere, redolere rem aliquam, víno sudem páchne; kozlem páchne hircum redolet, slk. páchnúť odorari, olfacere, pašmať, -ám halare, odorem edere, čes. b) páchnouti adparere, advenire, „ani tam páchnouti nesmí.“ R. „do mého domu ani nepáchni!“ D. hluz. pachać fumare, fumigare, sugere fnum nicotianae; dluž. pachaś; stslov. пахъ odor, slov. charv. pah odor, exhalatio, rus. zá-pachъ odor, — пріятный přijemná vůně, oppos. — неприятный; pol. pach odoratus, olfactus, = powonienie psa, za-pach odor gratus, čes. zá-pach odor; rus. пахучій olens, пахучесть

odor, пахýчка Mastixkraut clinopodium. Srov. — ohledem na to, že pol. pachać značí: odorari, sentire, sagire, spüren, wittern — stněm. fas-ôn quaerere, vestigare. — Možná, že také stslav. пахати, пахж агитаре, ventilare sem náleží.

Pacha pol. 1. cavum axillare podpaždí, 2. hypochondria slabiny, 3. postranné stavení, polovice přístodůlku nebo plivně, křídlo paláce „ein Seitengebäude, die Bansenhälfte, der Flügel eines Palastes,“ 4. sinus maris, rus. пахъ i. q. pol. 2. — Slova tato zdají se býti srodnými: a) se stprus. possi dimidium, asi na místě posse f. ve složeném possi-ssawaite středa dies Mercurii, Voc. ssawaite týden; lit. pūsė, starší tvar pūsia dimidium, latus bok, strana, lot. puse dimidium, latus, regio, o i u kořenné slabiky slov stprus. lit. lot., jak se podobá, ze staršího *a*; b) se skr. pakšá- m. latus, 2. n. ala; 3. dimidia pars mensis; *k* před *š* skr. slova vypadlo jak ve slovech stprus. lit. lot., tak i ve slovan., *š* pak proměnilo se ve prvních v *s*, v posledních v *x*, *ch*.

пахати, пахж vb. dur. stslav. vlastně strus. arare пашують нивы Per. 12. 12. rus. пахать, пахý arare, pol. pachać, -am 1. arare, 2. fodere; 3. patrare, perpatrare, committere (maleficium), čes. páchat i, s-páchat i, -ám i. q. pol. 3. — staré značení bylo vůbec: facere, perficere, peragere, „on mnoho udatných skutkov pachal, multa miracula bellicosa peregit.“ Troj. pášu, stč. 1. sg. praes. „že i to pášes“ (facis) - W. Isocr. 34. „Hektor velikú nehodu nad nami páše.“ Martim. b. 4. — rus. пахарь arator, agricola, пахатный ad arationem pertinens, пахотный agriculturæ, agricolaris, пахотное время strus. (Lex. II.) tempus arandi, agrum colendi; rus. пашня, ager, dim. пашенка; пашенный aratus, mrus. пашня ager, fruges. Prvotné značení sloves uvedených bylo asi „kopati fodere“; kořen пах, jak se podobá, z pas, srov. lat. kořen pas v pas-tinum dvojzubý, dvouostný nástroj, viničná motyka, 2. okopaná země, pastino, -are okopávat i.

Paiz, m. paiza f. pol. scuti genus:

„Kto Bożej osłonion paizą opieki,
Tego nie zagrzebają światu obaliny.“

Woron. II. p. 131.

— cizí; maď. paizs štít; ta slova jsou, jak se podobá, stažena ze vlask. pavèse nebo stfr. pavais veliký štít.

Pája srb. virga, linea; cizí; čistě srb. pruga = čes. pruha, pruh; pochybno, zdali má co společného se vlask. pajuóla pásmo Strähne, Gebind, jehož základem by mohlo býti zaniklé *paja.

Паицъ rus. = арлекинъ sannio, původu román.: fr. paillasse = histrion, saltimbanque, kortyzoun, vlask. pagliaccio, špan. payaso id.

Пак, pak, kořen perpendere, cogitare, censere, sperare: stslav. рас-пахати сѧ, -уаж сѧ dubitare, рас-пауеннiе n. subst. vb. dubium od slovesa *рас-пахити, čes. pačlivý sollicitus, Mamm. roz-pak consideratio, cogitatio, bez rozpaku ohne Bedenken, na rozpaku, na rozpacích býti reputare secum, dubitare, bráti sobě co na rozpak id. roz-páčiti, -pakovati koho v čem, komu co inconstantem reddere, labefacere aliquem, rozpáčiti někoho v jeho úmyslu a mínění - Wq. 283. „rozpáčili srdce dissolverunt cor.“ Jos. 14. „křesťany, jim zlý příklad dav, (v) věře rozpáčil“ Leg. 7. C. „Tím lid v dobrém rozpakují“ Com.-prot. 261. rozpáčiti se, rozpakovati se (něčím, v něčem) rozpakují se v tom (Com.-lab.) dubius haereo, — nad někým, nad něčím a) desperare: „Tak se roznemohl, že se nad jeho životem rozpakovachu.“ 33. Leg. b) succensere, irasci, „nikdá se nad přítelem nerozpáčí.“ Mudr. rozpáčiti se do něčeho dubitare, desperare „do jeho života lékaři se byli rozpáčili.“ Pass. 410. 1. — „nerozpáčí se jemu, non poenitēbit eum“ Ps. Mus. 109. 4. rozpač f. obs. a) deliberatio, dubitatio, haesitatio: „Vlachy bez rozpači tepiechu“ Dal. c. 61. — b) diffidentia, — míti diffidere, „Že rozpač měli do mé moci a do mé dobroty“ - Boč. exc. c) desperatio „Kdyby nebylo naděje, přišla by rozpač.“ Štít. roz-páčitý adj. a) dubitans, dubius, nutans, inconstans, haesitans, deliberans; scepticus, b) desperans, rozpačitosť dubitatio, haesitatio; discordia, pol. roz-pacz, f. desperatio „z rozpaczý to uczynił“; rozpaczać, -czam desperare, roz-paczliwy, -paczny desperans, 2. rozpaczny desperatus, mrus. рос-пачь desperatio (z dohadu). Stejnokolečnými mohou býti: skand. spak-r prudens, sapiens, peritus, spek-i prudentia, sapientia, intellectus, kořen spak; švéd. spak adj. tranquillus, quietus, mitis, cicur odchyluje se významem.

Пак, pak, kořen, malignum esse, nocere, molestare, vexare: charv. srb. páčiti nocere, — kome što: pači mi vino; slov. charv.

páčiti impedire, turbare, slov. páčiti se impediri, non procedere, pačka slov. charv. impedimentum; stslov. пакость molestia, damnum, distractio, contumacia, tyrannis, — дѣяти Hom.-Mih. oppugnare, alapam infligere, — творити, Cloz. I. 488. increpare, vexare, — приѣти, Greg.-lab. — na místě приѣти — laedi, — принимати injuriā affici, bulh. pákost damnum, slov. charv. srb. pakost malitia, rus. pákostь malum, damnum; sordes, squalor, strus. пакоща malitia — Pravd.-rus. mrus. капѣсть na místě pakostь, pol. (obs.) pakosć malum (z dohadu), čes. pakost (obs.) a) pravitas „Nedajte toho bohové, by k také pakosti (ad tantum facinus) vaše ušlechtilost byla přivedena.“ Troj. 16. — b) malum, damnum, laesio „kaká sie hriešnici pakost mně.. stala.“ St. Skl. I. 75. „polomiv je bez pakosti. Alex. Výb. I. 1116—13. dluž. pakosć malum, damnum (z dohadu), čes. pakosta, m. calo der Trossbube, stslov. пакостити, -штѣ impedire, nocere, — комоу, Krmč.-Mih. — etiam e. acc. -доушоу, Nom.-Mik. 155. srb. pakostiti nocere, rus. пакостить, -оу adferre detrimentum, corrumpere, inquinare, polluere, čes. pakostiti a) adferre detrimentum nocere, b) male agere; pakostiti se něčím occupari re, versari in re, facere, exercere, „Čím se tu pakostíš?“ — v tomto značení mohlo by býti jiného původu; hluž. pakoscić petulanter agere, pervestigare, furari, stslov. пакостникъ vexans, пакъ — Pent.-Mih. пакостьникъ nocens, vexans, пакостовати, -стоуѣхъ vexare, affigere, пакостьникъ molestus, bulh. pakosen noxius, damnosus, slov. pakosten, -stn-a, -o malignus, malitiosus, charv. srb. pakostan, -stn-a, -o, id. srb. také pakosan — vyražením souhlásky *t* po *s*; rus. пакостный noxius, malus; foedus, immundus, sordidus, čes. pakostný noxius, malus; foedus pakostná práce, hluž. pakostny male agens, male cupidus, furax; stslov. пакостникъ a) noxius; tyrannus, b) stimulus, bulh. pákosnik homo noxius, charv. pakostnik homo malitiosus, rus. пакостникъ homo noxius, detrimentum adferens; opus corrumpens, malus artifex; homo immundus, sordidus, čes. pakostník a) calo Trossbube, b) botan. solanum dulcamara, hluž. pakostnik homo furax; stslov. пакостворение vexatio — a jiná. Srodným jest, jak se podobá, skr. spaś (1. par. âtm.) vexare, ze spa:k; ve slovech slovan. mohlo na počátku odpadnouti *s*.

Pakoleč, f. charv. srb. (ve Přímoří) olus vernum „svako proljetno zelje, što se jede“; jak se podobá, cizí; srov. vlask. pappalècco Leckerei, ač význam se odchyľuje; druhé *p* slova vlask. mohlo ve slově srb. k vůli dessimilaci býti v *k* proměněno.

Пак-ма rus. prov. manus, také пак-ля, пак-ма dial. id. (Mikl. Gramm. II. 341); kořen jest пак, p a k, jeho značení neznámé, možná, že dělati; srov. skr. spaš ze *spak (1. par. atm.) jungere, nectere, serere, componere, in dial. vĕd. facere, perficere; ve slovech rus. mohlo na počátku odpadnouti *s*. Není však nemožné, že uvedená slova rus. jsou kořenem ve spojitosti s got. fah-an capere,prehendere, stsas. fâh-an, stněm. fâh-an, fâh-en, sřněm. vâh-en id. stněm. fâh-o captator.

***Пакъ** adj. validus, potens, magnus, ve složených: Pako-slaw pol., Pako-slaw čes. (nom. prop.) qui a validitate nomen habet; od *пакъ pochází stslav. пакъ potius, magis, amplius, plus, — мѣръ (Krk.) supra mensuram, снѣтъ — снѣмъ (Cyr. 2.) leskne se, svítí nad slunce, -же contra; maxime, Sup. — найпаче ἐπὶ πλεῖον víc a více, pořád více (Šiš. 200). паче jest vlastně komparat. adj. *пакъ (Lex. II.) slov. pače quin, imo, potius pač ja, wohl: pač řes je to wohl wahr ist dies, da pače quin imo, Habd. charv. srb. páče = slov. — také paček, charv. da pače, imo, atque adeo, rus. паче, пачеже (ze stslav.) potius, praesertim, praecipue, 2. паче contra, praeter, паче чаянія nad očekávání praeter expectationem; Pače-mil srb. nom. prop. vlastně: milejší, gratior, carior, пахемѣрнѣ adj. stslav. qui supra mensuram est. Sem náleží také: Pačlavice, jméno osady moravské, na místě staršího *Pačeslavici nom. pl. m. patronym. od osobního jména Pačeslav. Srov. lit. nu-spak-aiti stárken (z dohadu, Bezz.), spiekas (žem.) robur, validitas, také spēka physische Kraft, ostl. Kal. I. l. 40. lot. spēk-s robur, vis, potestas; kořenná slabika zněla, jak se podobá, prvotně spak; v uvedených tu slovan. slovech mohlo na počátku odpadnouti *s*.

Pala pol. palka (dim.) přikrov kalichu operculum calicis; cizí, fr. pale id. z lat. palla 1. plášť, dlouhý svrchní oděv ženský, 2. opona, závěsa, zástlona.

Pala charv. srb. gladius militaris druh meče, palaš (Kříž.); cizího původu: nřec. πάλα ensis brevis, gladius venatorius, ture. pala krátký meč, krátký kord.

Pala čes. nástroj ke házení míče; ze vlask. palla globus, pila, pilae lusus; také střec. *πάλλα* míč pila. v. Palant.

Palach slk. morav. arundo, kmen pal, -ach suff. — kořenem příbuzné mohlo by býti lit. spyla arundo, e conject. „spylomis apkloti“ „mit Rohr decken“. J. (Geitl. 110, b); *y* = *i* slova lit. může býti z *a* stenčeno.

Palant pol. 1. palestra ke házení míče, 2. hra v míč pilae lusus, jest, jak se podobá, odvozeno od vlask. palla globus, pila, pilae lusus, pallàre hráti v míč.

Palarusz pol. mrtvice — vedle správnějšího paraliž — přemyslem hlásek ze fr. paralysie zmrtnění oudův, nebo upřímo ze řec. *παράλυσις* rozstroj, rozvod; zmrtnění oudův na jedné straně těla.

Palestra čes. nástroj ke házení míče — nepochází z lat. palaestra, řec. *παιαίστρα* cvičiřna, škola, než uvedeno jest ze sřlat. balestra = balista, machina jaculatoria; řec. střed. *βαλίστρα* id. nřec. *μπαλέστρα* arcubalista, vlask. baléstra id. od řec. *βάλλω* házím.

Палевый adj. rus. paliowy, paljowy pol. coloris straminei — odvozeno od fr. paille sláma.

Palja srb. (Dalm.) = zubla assula, ramentum, jak pravděpodobno, cizí; asi ze vlask. paglia stramentum sláma — změněním významu; značení slámy, slamky, stébla mohlo snadně přejíti ve značení: drásty, třísky, odlomku, odkolku.

Paljarica charv. prov. culcitra stramentitia (Nem. 61.) — ze vlask. pagliericcio id. slamník od paglia sláma.

Paljka srb. pelvis ligneae genus; zdá se býti cizího původu, srov. vlask. baglia cupa kád (na lodích); uvážena budte také: dněm. balje, holld. balie labrum Waschkupe, švéd. balja labrum, lacus, kád, čber.

Palmatka szkolna pol. (obs.) ferula; původu román. vlask. palmàta udeření dlaní, špan. palmáda id. palméta 1. ferula, 2. udeření na dlaň; slova ta jsou odvozena od lat. palma dlaň.

Paludika charv. prov. arundinis genus (Nem. 59); odvozeno ode vlask. palude louže, bařina — lat. palus, g. -udis id.

Pamfil, m. gen. -la pol. 1. ein gewisses Kartenspiel, 2. der Kreuzbube in diesem Spiel; ze fr. pamphile 1. „jeu de cartes“, 2. „nom du valet de trèfle au jeu de pamphile, où

il est le principal atout“, 3. člověk malé ceny „homme de peu de valeur“ (Littr.), špan. panfilo člověk opozdilý, opěšalý, lenivý. Slova román. odvozují se ze řec. vlastního jména Πάμφιλος t. přítel všech; ze druhé části složeného slova pamphile pochází také slk. filek = pol. pamfil 2.

Pampeliška, pampeluška čes. leontodon taraxacum; zdá se býti cizím, srov. něm. prov. pampel-blume id.

Panča srb. pandža charv. — také pandja psáno — unguis dráp, pařát; z turc. penče unguis.

Paner bulh. corbis koš, ploský koš; z nřec. πανάριον, πανέριον Korb, Tischkorb; řec. z lat. panarium koš, nádobu na chléb.

Panjoka charv. prov. panis (Nem. 40), vlastně pecen chleba, ze vlask. pagnóttá id.

Pantarka pol. perlovka numida meleagris; jest, jak se zdá, přetvořeno ze fr. pintade id. — také angl. pintade, špan. pintáda id. — ta slova jsou ve spojitosti se špan. pintádo adj. pestrý, mnohobarevný, kropinatý.

Pantówka pol. obs. brambor, zemče solanum tuberosum; slovo temné, jak pravděpodobno cizí; podobně zní sice lot. pentups id. — tím ale není původ slova pol. vysvětlen.

Pap, m. obyčejně papk (dim.) hluž. mamma; srov. lit. pápas, m. papilla mamillaris, mamma; srov. také lat. pap-illa (tvarem dim.) náprsní bradavice.

Pá-pení n. coll. morav. zuhlená požárem sláma prchavá verkohltes Stroh, bes. von abgebrannten Strohdächern; pá jest praef. se dlouhým á tak jako v pá-peří die Kiele von geschlissenen Federn; kořen pen, jak se zdá, srodný se stprus. panno „Feuer“ Voc., panu-staclan „Feuerstahl“ ib. — koncovka toho slova nejistá; got. funa, m. oheň i fon, n. indecl. id. skand. funi ignis, flamma; fun-, fon ze staršího fan- sřněm. van-ke scintilla vedle vun-ke, stněm. fun-cho, nněm. Fun-ke id. holld. von-ke id. sřněm. van-ken lucere; řec. παν-ός fax, lucerna.

Papie pol. lanugo, lanula (bot.) vlna na rostlinách; srov. řec. πάππος der wollige oder haarige Samen einiger Pflanzen, z. B. des Löwenzahns, 2. lanugo Flaum; lat. pappus id.

Papka, papina pol. puls kaše; z román.: špan. pápa id. vlask. pappa Semmelbrei; také nřec. πάπα kaše (pro děti).

Паплинъ rus. jistá tkanina hedbávná; ze fr. popeline, papeline, f. id. také něm. Popeline, f. angl. poplin.

Па-поротъ, dim. па-поротокъ rus. Ellbogenknochen am Flügel der Vögel, stsl. bylo by *напратъ *па-пратъкъ, па jest předpona, -пратъ bylo by se vyvinulo přesmyknutím hlásek z part ŭ; to slovo jest ve spojitosti se stsl. прати, перъ ferri, volare, нар-ити, наръж volare.

Paprica charv. srb. slk. v. Pàprica.

Па-прѣтъ m. stsl. 1. *πρόθυρα* vestibulum къ женьскомъ -ти Nom.-Mik. 72. -перти церковнаго ProI.-Vost. — také f. па-перть Alex; 2. па-прѣтъ m. -перть Krmč.-saec. XIII. -протъ Vost. -перть Clim. 302. sg. loc. -тѣ Sup. 217. -перѣтъ Krmč.-saec. XIII. при-прѣтъ m. vestibulum, прѣ-пратъ id. bulh. па-прѣтъ, rus. па-перть f. vestibulum templi, ecclesiae; společného původu jest také, jak se podobá, перть rus. prov. „черная изба, баня cubiculum plebejum, balneum, (Mater. a. 1853. p. 67.) s kterým srov. lit. pirtis 1. balneum, cubiculum balneare, 2. aedificium frangendo lino, lot. pirt-s f. Badestube, Schwitzbad. — Kromě uvedených vyskytají se ještě tvary: па-прата f. vestibulum, съходный къ -тоу- Typ.-Chil. пра-прата Typ.-Nicod. také па-пратъ m. па-пратъ f. при-прата vestibulum, къ -тѣ црковной Sabb. 210. при-пратъ *νάριθῆξ* krabice, schránka na masti a jiné věci, *πρόθυρον* vestibulum, къ -тѣ црковнымъ Sabb. 202. при-пратъ f. прѣ-пратъ, m. Nom.-lab. vestibulum, stsrb. при-прата id. nsrb. па-пратнја, preprata = ženska crkva locus feminarum in ecclesia. Sem náleží, jak se podobá, také charv. s-prat, m. (°сѣ-пратъ) tabulatum, contignatio. Jak ve kmenu прѣтъ tak i ve прат stála samohláska prvotně před r; srov. ags. firet laquear, culmen i lot. pārt-s, pōrt-s Vorofen.

Papuh charv. mořská ryba, Labrus melops; ze vlask. pappagà, jména téže ryby.

Papuněk bulh. upupa, pap zdá se býti kořennou slabikou; srov. řec. *ποπίγειν* zvuk vydávati, jako dudek; co do řec. *ἀπαφός* = *ἔπος* (dudek) Hesych. není jisto, zda volno, to slovo odděliti *ἀ-παφ-ός* tak, že by *ἀ* bylo praefixem copulat., *παφ* kořennou slabikou, s kterou by kořen pap slova bulh. ve spojitosti býti mohl, nebo zdali třeba odděliti *ἀπ-αφός* tak, že by *αφ* bylo kořenem; pak by řečené slovo bulh. nemělo s *ἀπαφός* nic společného.

Папуша rus. fasciculus foliorum herbae nicotianae (папушный

табáкъ tabák v listech); lot. papuškjis, papuška (tabaka) id. Slovo rus. značí též tolik co fr. la babouche t. j. pantofl, pochází tedy i s uvedenými lot. slovy z turc. papuč, papus střevíc, pantofl, asi pro podobu takového svazku nebo svitku listův tabákových k pantoflu. Téhož původu jsou také čes. papuč; charv. srb. papuča pantofl; pol. papuc f. na místě papucz der Überschuh.

Para para fumus, vapor, парити pariti vaporare, v. Паръ rus. calore, vapore lixari, halare, vaporem emittere.

Para, paric srb. passer; cizí, pravděpodobno ze sřlat. parra, jméno ptákův, častěji ve glossách se vyskytající ku poznačení menších ptákův, nachází se mezi jinými ve spojitosti s ags. glossou colmase na místě „parus“ sýkora (Beitr. II. 388).

Paralija bulh. mensa, poralija charv. srb. patina misa hliněná; jak se podobá, z řec. ἀπαλαρία discus, orbis talíř, odražením počátečního *a* i přesmyknutím plyných souhlásek.

Paranak gen. -nka charv. trochlea, kladkostroj, skřípec; jak se podobá, ze stfr. palangue, levier, páka, zdvihadlo nfr. palan zdvihací stroj ein Windezeug, starší psání způsob palanc; palanquer subducere vela; špan. palanca páka, zdvihadlo vectis, it. palanco válec ku posouvání břemen, „rouleau à rouler les faix“; palanchino, paranchino Hisstau. Slova román. z lat. palanga, phalanga žerď, páka, sochor, kteréž souvisí se řec. φάλαγξ f. oblý kus dřeva, peň, válec atd.

Parasiti, -sim što vb. dur. srb. parasiti se koga, čega omittere, non curare stehem lassen; cizího původu, jak se podobá, ze řec. παρασεύω daneben treiben, pass. vorüber eilen.

Parato, n. slk. pertica, fustis; slovo etymologicky nejasné, možná, že pa jest předpona, rato kmen, jenž by mohl býti stejnokořenný se stsl. рат-нште hasta, prvotně hostile, pertica, рат-окнште pertica, fustis, kt. v.

Pa-řát čes. unguis Kralle — tvar stsl. byl by asi па-ратъ pa jest předpona; to slovo jest, jak se podobá, stejnokořenné s lit. renczu (z rentju), ręsti (z rent-ti), dissecare, striare, rant-ýti, -au incidere, striare, lot. rant-īt secare, per transversum secare, dissecare, striare.

Parčali pl. bulh. flocci nivis; z turc. parča frustum, kar parčasi i. q. bulg. (kar snih).

Parić charv. srb. (Dalm.) passer vrabec v. Para.

Parićati, -ćam vb. dur. srb. parare „Malo sam im parićala dara“, ze vlask. apparechiare id. odražením 1. slabiky.

Parlatorija srb. uvádí Vuk. co 2. význam slova tabor, ne-
udává ale, co to slovo značí; uváženo buď vlask. parlatório
hovorna.

Parnjak srb. vrstevník, coetaneus, „on je njegov parnjak, oni
sú parnjaci“ — odvozeno od lat. par adj. et subst. někomu
rovný, roveň nebo od vlask. pàri id.

Paróna charv. prov. patrona (Nem. 46) ze vlask. padrona id.

Parować -ruję pol. = odbić, odbijać cios, raz (v šermírství);
repellere hostem; ze fr. parer un coup odbiti, odbíjeti tes,
ráz, ránu; se parer de ou contre qc. brániti se, chrániti se
proti někomu.

Паруха, парунья, паруньяха rus. dial. gallina incubans; slova
tato jsou kořenem ve spojitosti s lit. per-i-ù, -ėti, lot. per-ēt
-eju incubare ovis, lit. per-ėklė to, co rus. — e kořenné
slabiky per zeslabeno z a. Za srodné možno považovati také
lat. par-io, ěre (koř. par) roditi, ploditi; také o ptácích:
parere ova sněsti vejce.

Pasanog charv. prov. (obs.) poslední masopust, ostatky, baccha-
nalia, vigilia quadragesimae „budući pasanoga vrime“ Stat. Pol.
— ze sřněm. vaschanc; nněm. prov. Fasching, místy také
Faschang id.

Pasatici pl. charv. prov. laganorum genus (Nem. 61) na místě
*pastici? ze vlask. pasticcio paštyka?

Paserić m. charv. srb. ryba mořská „platessa passer“; ze vlask.
passere id. obyčejné značení slova passere: vrabec.

Paskřivý adj. paskřivec subst. čes. a) mucosus b) foedus
— na místě pa-zgřiv-ý, -zhřiv-ý, -ec — jak viděti
z pazgra, -zhra m. et f. čes. Rotzkind. v. Возрпя.

1. Пас, pas kořen, providere, curare, servare, salvare: stslov.
о-пастн са, -сж са cavere, о-пасеніе summa cura, rus. о-па-
сті, -су vb. pf. о-пасать, -аю vb. dur. servare, adservare,
tueri, custodire, о-пасать-ся cavere, timere, о-пасеніе cautio,
providentia, metus, stslov. о-паснѣть adj. curiosus, о-паснѣ cu-
riositas, rus. о-пасливый cautus, providus, о-пасливостъ cautio,
circumspectio, providentia, stslov. о-паст diligentia, съ вѣсѣмъ
опасть Sup. 227. о-пасѣть adj. circumspectus, accuratus,

о-пасно, -ѣмъ adv. accurate, slov. o-pasen, -sn-a, -o cautus, providus, rus. о-пасный а) id. b) anceps, periculosus, slov. charv. о-пасnost difficultas, periculum, rus. о-пасность id. дать-ся въ о-пасность adire periculum, быть въ о-пасности in periculo versari, stslov. о-пасныѣство, о-пасѣство diligentia, rus. о-паство cautio, providentia, stslov. о-пасѣствовати, -ствоуѣмъ diligenter explorare; rus. при-пасѣти, -пасѣть prospicere, suggerere alicui rem, suppeditare, -ся providere alqd. при-пасѣние, при-пасѣние suppeditatio, при-пасѣть suppeditatio, coria, съѣстные при-пасѣны alimenta, cibaria, commeatus; stslov. съ-пасати, -амъ vb. dur. servare, -ся, se servare, съ-пасати, -ся vb. pf. servare нѣтъ ѣсть съ-пасѣ Ostrom. съ-пасомъ part. praes. pass. съ-пасомъ възвратитъ ме, charv. srb. s-pasti, -sem servare, liberare, -se servari, s-pasávati srb. servare, -se servari; rus. с-пасѣть, -аю vb. dur. с-пасѣти, -су vb. pf. servare, liberare, salvare, -ся servari, salvati, fugam capere, poenitere; stslov. съ-пасеніе, n. salus, subst. vb. ke съ-пасати, slov. charv. s-pasenje, srb. s-pásenje id. také s-pasenije ve průpovědi: Na spasenije! sit salutis! rus. с-пасѣние servatio, liberatio, salus, čes. s-pasení id. slov. spasa čes. s-pása id. čes. spaseňka: „spasyenka“ Sal. rkp. 1. 2. = spasiťelná žila salvatella; slov. charv. s-pasiti -sim vb. pf. servare, liberare, salvare, čes. s-pasiti -sím vb. pf. id. b) beare; stslov. съ-паситель salvator, slov. charv. srb. s-pasitelj, rus. с-паситель id. et liberator, čes. s-pasitel id. rus. с-пасительница servatrix, stslov. съ-пасительнѣ adj. salutaris, rus. с-пасительнѣ -тельнѣ id. čes. s-pasitelný saluber, salutaris; stslov. съ-пасительство salus, съ-пасительнѣ adj. poss. salvatoris, rus. с-пасителей id. с-пасиво! macte esto! mactisitis! съ-пасъ m. stslov. а) salus, свой спасъ съ-пасуйте-Phil. 2. 12. - Vost. b) salvator нѣтъ съ-паса ни о комъже развѣтѣтъ - Hom.-Mih. charv. srb. s-pas salvator, s-pasov dan festum ascensionis Christi, slov. s-pásovo, n. id. — rum. is pas id. — rus. с-пасъ salvator, čes. zastar. s-pas а) salus „By byl člověk svrchovaný, všemu světu na spas daný“. St. Skl. I. 17. — b) salvator „mysl se (správněji: sie) navrať k svému spasu, usta mluvte v každém čase! St. Skl. II. 51. charv. srb. s-pasovati, -ujem paganalia agere die ascensionis Christi, s-pasovanje, n. paganalia celebratio die

ascensionis Christi, serb. s-pasovište locus paganilibus celebrandis die ascensionis Christi; stslav. съ-пасѣнь salutaris, съ-пасѣнь adv. modo salutari, čes. s-pasný salutaris, saluber; beatus „beze cti nic spasno není“ St. skl. III. 175. stslav. съпасо-носѣнь adj. salutifer, slov. spaso-nosen, charv. spasonosan salutaris, saluber, čes. spáso-nosný id. stslav. оу-пасати -аѣ servare, salvare оу-пастн, -сѣ id. — отъуство Sabb. 63. оу-пасеніе cautio, оу-паствѣти -ствѣ servare, e conject. — rus. у-пасать vb. dur. у-пасті vb. pf. custodire, servare (ze stslav.), slk. u-pasť, -pasu explorare, rus. за-пасать, -пасті suppeditare, instruere cibariis, copiosum reddere, -ся copiam sibi parare, — на зиму дровами opatríti se na zimu dřívím, stslav. за-пасеніе munitio, subst. vb. k *за-пастн, rus. за-пасѣніе suppeditatio, за-пасливый copiam parans, stslav. за-пасъ victus, rus. за-пасъ suppeditatio cibariorum, copia, въ запасъ v zásobu, pol. za-pas copia zásoba, lit. zopóstas id. — z pol. nebo rus. — rus. за-пасный copiae, copiosus, — домъ zásobný dům horreum, запасное войско Reserve-truppen, за-пасная zásobnice cella penaria, pol. za-pasny copiae, copiosus, rus. за-пасчивый copiam parans, за-пасчикъ dodavatel zásob. Sem náleží také slov. pas-íha attentio. Rib. Za srodná možno pokládati: skr. pas ze staršího pak (4. par. vb. defect.) videre, pásjâmi video, pra-pasjat prospiciens, vi-spašta manifestus, vi-spaštam adv. manifesto; zdá se, že v pas před p odpadlo s: skr. spaša m. (th.) speculator (Beitr. II. 87.); zend. spaś speculator, explorator, spašan, m. custos, spaś ze spak; lot. pak-ums Aufseher, Antreiber, kořen pak; stněm. speh-ôn speculari, explorare, sřněm. speh-en id. stsas. stněm. spâhi adj., sřněm. spaeh adj. sapiens, prudens, vlastně: opatrný, prvotný tvar kořene slov german. spah; lat. spec, kořen: spēc-io, stlat. (spexi, spec-tum), spec-tus (stlat.) pohled, spec-to dívám se, spec-ula hlídka, spec-ulum zrcadlo, ve složených -spicio: con-spicio — a jiná, řec. σκεπ kořen, na místě σπек, σκέπ-τομαι patřím, dívám se, ohlédám se, pozoruji, σκοπός a) dohlédatel, dozorce, vyzvědač; b) záměr, cíl, účel, σκοπέω to, co σκέπτομαι- a jiná; staroir. faicim video, faicin visus, adspectus, i ve slabice kořenné jest k a přidáno.

Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275.

Rozbírám Vojtěch Kebrle.

Není snad druhé stati v tragoediích Sofokleových, která by byla došla tolika a tak různých výkladů, jako řeč Oidipova v Oidipu Králi zvaná vůbec královskou: máť již celou svoji literaturu,¹⁾ ve které stopovati můžeme, jak pro některé obtíže, jež zcela jinak odstraňovány býti měly, vznikly nejprve výklady prapodivné, ty pak podnět daly ku násilnějším ještě prostředkům hojicím, libovolným totiž změnám textu a přestavování celých částí jeho, až posléze prohlášena celá řeč²⁾ „für eine unbeabsichtigt zerschlagene und von einer minder geschickten Hand wieder zusammengefügte Figurengruppe, an der nun nicht nur einzelne Gliedmassen nicht an einander passen, sondern wo ein wichtiger Theil ganz fehlt.“

¹⁾ z níž užito rozprav těchto:

Ribbeck O., Zu Soph. (O. T. 216—275): Rhein. Mus. N. F. 13. Jgg. (1858) p. 129—132.

— u. Classen, Über die Rede des Königs Oed. in Soph. O. R. 216—275, ttěž, 16. Jgg. (1861) p. 489—500 a 501—510.

— Epikritische Bemerkungen zur Königsrede im O. T. Kiel 1870 (Schriften der Univ. zu Kiel aus dem J. 1870, 17. svazek).

Hasselbach, Über die Rede atd., Philologus, 19. Jgg. (1863), p. 211—225.

Ahrens, Über Zweck u. Composition der Rede atd. (Verhandlungen der 26. Versammlung deutscher Philologen u. Schulmänner in Würzburg 1868), Leipzig 1869, p. 160—168.

Arnold, Rede atd.: Hermes III. (1869) p. 193—204.

Kvíčala, Beiträge zur Kritik u. Erklärung des Soph. IV. (König Oidipus), Wien 1869.

Forchhammer, Abermals die Rede atd.: Jahrbücher f. class. Philol., 99. Bd. (1869) p. 513—519.

— die Rede atd., ttěž, 101. Bd., p. 568.

Enger, Zu Soph. (O. R. 252 ff.): Rhein. Mus. N. F. 25. Bd. (1870) p. 441—442.

Hug, die Königsrede atd.: Philol. 30. Bd. (1870) p. 682—685.

— der Doppelsinn in S. O. K., ttěž, 31. Bd. (1872) p. 66—84.

Mueller Gerh. Henr., Emendationes et interpretationes S-ae Berol. 1870.

Schwarz, die Königsrede atd., Paderborn-Wien, 1883.

Z vydání Oidipa Krále byla mi po ruce mimo Wunderovo, Wolffovo, Weckleinovo, Dindorfovo (textové, 4.), Schneidewin-Nauckovo (8., 1881) ještě tato:

Brunckovo, Argentorati 1786.

Elmslei Annotationes in O. T., Lip. 1821.

Hermannovo, ed. III., Lip. 1833.

Dindorfii ad S. trag. annotationes, Oxon. 1836.

Herwerdenovo ed. maior, Traiecti ad Rhenum 1866.

Ritterovo, Lip. 1870.

Brandscheidovo, Wiesbaden 1882.

²⁾ od Schwarze, na str. 6.

Naproti tomu jest rozprava tato pokusem dokázati, že právě a jenom při čtení a pořádku veršů rukopisném možno se dodělati smyslu řádného. K tomu ovšem třeba jest rozčlankování celé řeči co nejúplnějšího, za kterouž příčinou stůj zde nejprve text její s vyznačením čelných oddílů.

A.

1. αἰτεῖς· ἃ δ' αἰτεῖς, τᾶμ' ἐὰν θέλῃς ἔπη 216
κλύων δέχεσθαι τῇ νόσῳ θ' ὑπηρετεῖν,
ἀλκὴν λάβοις ἂν κἀνακούφισιν κακῶν.
2. ἄγῶ ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδ' ἐξεργῶ 220
ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος· οὐ γὰρ ἂν μακρὰν
ἵχνηνον αὐτί, μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον.
- d) νῦν δ', ὕστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστοὺς τελῶ,
ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε.

B. I.

1. a) ὅστις ποθ' ὑμῶν Λάϊον τὸν Λαβδάκον 225
κατοιδεν ἀνδρὸς ἐκ τίνος διώλετο,
τοῦτον κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί·
- α₁ κεῖ μὲν φοβεῖται τοὐπὶ κλημ', ὑπεξελὼν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ —· πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν
ἀστεργὲς οὐδέν, γῆς δ' ἄπεισιν ἀσφαλῆς.
- α₂ εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς 230
τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω· τὸ γὰρ
κέρδος τελῶ γὰρ χὴ χάρις προσκείσεται.
2. b) εἰ δ' αὖ σιωπήσεσθε καὶ τις ἢ φίλου 235
δεῖσας ἀπώσσει τοῦπος ἢ χαυτοῦ τόδε,
ἀκ τῶνδε δράσω, ταῦτα χορὴ κλύειν ἐμοῦ·
- β) τὸν ἄνδρ' ἀπαυδῶ τοῦτον, ὅστις ἐστί, γῆς 240
τῆσδ', ἧς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω,
μῆτ' εἰσδέχεσθαι μῆτε προσφωνεῖν τινα
μῆτ' ἐν θεῶν εὐχαῖσι μῆτε θύμασιν
κοινὸν ποιεῖσθαι, μῆτε χέρνιβας νέμειν·
ὦθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας,
- c) ὡς μιάσματος 245
τοῦδ' ἡμῖν ὄντος, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
μαντεῖον ἐξέφηγεν ἀρτίως ἐμοί.
- d) ἐγὼ μὲν οὖν τοιόσδε τῶ τε δαίμονι 245
τῶ τ' ἀνδρὶ τῶ θανόντι σύμμαχος πέλω.

3. a) κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
εἷς ὧν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα,
κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρίψαι βίον.
- b) ἐπεύχομαι δ', οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος
ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ ξυνειδότος,
παθεῖν ἅπερ τοῖσδ' ἀρτίως ἡρασάμην. 250

II.

- a) ὑμῖν δὲ ταῦτα πάντ' ἐπισκήπτω τελεῖν
ὑπὲρ τ' ἐμαντοῦ τοῦ θεοῦ τε τῆσδέ τε
γῆς ὧδ' ἀκάροπως καθέως ἐφθαρμένης.
- α) οὐδ' εἰ γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα μὴ θεήλατον, 255
ἀκάθαρτον ὑμᾶς εἰκὸς ἦν οὕτως ἔαν,
- β) ἀνδρός γ' ἀρίστον βασιλέως τ' ὀλωλότος,
ἀλλ' ἐξερευνᾶν.
- γ) νῦν δ' ἐπεὶ κυρῶ γ' ἐργῶ
ἔχων μὲν ἀρχὰς ἃς ἐκείνος εἶχε πρῖν,
ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναιῖχ' ὁμόσπορον
κοινῶν τε παίδων κοῖν' ἄν, εἰ κείνῳ γένος 260
μὴ ὀνυστύχησεν, ἦν ἂν ἐκπεφυκότα —
νῦν δ' εἰς τὸ κείνου κρᾶτ' ἐνήλαθ' ἡ τίχη —
- δ) ἀνθ' ὧν ἐγὼ τὰδ' ὥσπερ εἰ τοῦμοῦ πατρός
ὑπερμαχοῦμαι καπὶ πᾶν ἀφίξομαι 265
ζητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φόνου λαβεῖν
τῷ Λαβδακείῳ παιδί Πολυδώρου τε καὶ
τοῦ πρόσθε Κάδμου τοῦ πάλαι τ' Ἀγήνορος.

C.

1. καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρωσιν εὐχομαι θεοὺς
μήτ' ἄροτον αὐτοῖς γῆς ἀνιέναι τινὰ 270
μήτ' οὖν γυναικῶν παῖδας, ἀλλὰ τῷ πότμῳ
τῷ νῦν φθερεῖσθαι κατὰ τοῦδ' ἐχθρόνι.
2. ὑμῖν δὲ τοῖς ἄλλοις Κασμείοις, ὅσοις
τὰδ' ἔστ' ἀρέσκονθ', ἢ τε ξύμμαχος Δίκη
χοῖ πάντες εὖ ξυνεῖτεν εἰσαεῖ θεοί. 275

A. Úvod

dělí se na tři části:

1. jest jakási captatio benevolentiae. Oidipus hledí předem nakloniti mysli občanů svých k ochotnému plnění rozkazů, které vydati hodlá, a praví: „Zač jsi právě žádal, toho dojítí můžeš ochotným plněním mých rozkazů.“

Připojení celé řeči k předcházející prosbě slovem *αἰτεῖς* jest obrat velmi podařený a k tomu pojí se neméně pěkně oba verše následující, takže z trojice té verš první naznačuje žádost, druhý vyměřuje úkol, třetí slibuje odměnu: „prosíš — čiň — dostaneš“ a celé to trojverší vytýká přítomné položení sboru osloveného.

V. 216. výrazem *ἔπη*, slova, míní Oidipus rozkazy, které právě vydati chce; význam ten viděti jest zřejmě níže v. 234. *εἰ δέ τις — ἀπόσει τοῦπος τόδε*.

V. 217. *τῇ νόσῳ θ' ὑπηρετεῖν* dobře vykládá Mueller (na str. 33): „Verbum *ὑπηρετεῖν* est vox quae dicitur media et hoc loco idem quod nostrum abhelfen,³⁾ Latinorum subvenire malo, subsidio esse, cf. Caes. bell. Gall. II, 20, 3: his difficultatibus duae res erant subsidio, scientia atque usus militum. Plin. hist. nat. 22, 25 (61) subvenire morbo“. Brandscheid pak uvádí doklady: *τύχαις ὑπηρετεῖν* Alex. (fig. com. 3, 453), podob *βοηθεῖν συμφοραῖς*, *τύχαις* Isokr. 4, 55, 56. Ano sám Herwerden, který přijímá návrh Nauckův *τῷ θεῷ*, praví (adnotatio, str. 100): „Ceterum *ὑπηρετεῖν τῇ νόσῳ*, quo de dubitabam, per se rectissime dicitur. Lucian. XLV, 23: *ἀλλ' ἦν ποτε κοῦφος πυρετός ἐπιλάβηται, πρὸς ὀλίγον ὑπηρετήσας αὐτῷ κτέ.*“ I můžeme se obejiti beze změn čtení rukopisného, byť byly návrhy podané sebe více na snadě, jako Kvičalův (str. 101) *τ' ἐν νόσῳ*, Nauckův *τῷ θεῷ* (v. též předmluvu jeho k vyd. 7. Aianta, str. X.), Hugův (Philol. 30, 684) *τῷ νόμῳ* (= tomuto mému rozkazu).

Ovšem nemíní tu Oidipus slovem *ἡ νόσος* jen tu nemoc viditelnou, o které praví později k Teiresiovi v. 302: *πόλιν μὲν, εἰ καὶ μὴ βλέπεις, φρονεῖς δ' ὁμῶς, οἷα νόσῳ σύνεστιν*, neboť pak by *ἡ νόσος* v. 217 a *κακὰ* ve verši následujícím bylo skoro totéž a velmi divně by zněl výrok: chtěl-li bys plněním mých rozkazů odpomáhati nemoci, došel bys úlevy od strastí t. j. od nemoci. Ačkoliv i to bychom mohli vysvětliti vykládající: Dojdeš úlevy od strastí, budešli jen chtíti odpomáhati nemoci. Na vůli tu zajisté záleželo a proto je Oidipus vybízí — ne ovšem jako by pochybovati mohl, že by nechtěli vůbec nemoci se zbaviti, o tomto chtění nemůže zde býti řeči a neprávem užívá toho Herwerden za důvod proti rukopisnému *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν* právě (na m. uv.): Num quaeso Thebani erant monendi „propulsato morbo malorum levamen se consecuturos esse“? Zde záleželo na vůli, s kterou spojeno jest sebezapření, aby totiž chtěli zbaviti se nemoci i za cenu nešetření jednotlivce, aby byli ochotni vydati vraha, ať to třeba osoba vlastní, ať přítelova; o takovou vůli šlo, a byl by tedy Oidipus mohl plným právem říci: nabyl bys úlevy od strastí, chtěl-li bys odpomáhati nemoci. Ale výraz

³⁾ Srov. naše „to jest dobré pro kašel“ (místo proti kašli) a rčení podobná.

ὕπηρετεῖν, nápomocen býti, sloužiti, sám již skoro udává, jakou nemoc tu máme rozuměti: že nikoliv onu viditelnou, nýbrž nemoc, která něco káže, nemoc mravní, původ hlízy viditelné, který žádá odstraněn býti.

Zkrátka Oidipus, jenž zná již původ zhouby thébské, míní tu nemocí ono *μίασμα χάρας*, které kázal Apollon, jak Kreon oznamuje v. 98, *ἐλαύνειν μηδ' ἀνήμεστον τρέφειν*; ale poněvadž sbor občanů posud o tom neví, klade král, aby mu rozuměli, místo příčiny (*μίασμα*) výsledek (*νόσος*). Takto-li vyložíme podání rukopisné, nelze tuším teprve žádných námitek proti němu činiti.

2. Připomenuv Oidipus sboru oslovenému, že oni mají proč ochotně poslouchati rozkazů, v trojverší následujícím naznačuje, ovšem jen zdaleka, že on, oslovující, má příčinu rozkazy ty dávati.

V. 219. ἄ' obsažené v *ἀγώ* vztahuje se patrně na *ἐπη* v. 216: „kterážto slova vyřknu — kteréžto rozkazy vydám já.“ Doplněním skutečným slova *ἐπη* povstává vazba zcela obyčejná, jako *τοῦτον λόγον λέγει* a pod. Výklad druhý — pomlčíc o mínění Classe-nové (str. 492), jako by ἄ' vztahovalo se na v. 223 ve smyslu *ἀγώ ἐξερωῶ, τῷδε ἐστίν* — výklad, dle kterého prý ἄ' shrnuje slib v předcházejících verších obsažený: „což (= kterýžto slib) vyřknu já,“ nevhodný jest již pro fut. *ἐξερωῶ*, místo kterého bychom v tom spojení očekávali praesens: „což (kterýžto slib) vyslovuji já,“ poněvadž slib ten právě jest pronesen.

Slova téhož verše *τοῦ λόγου τοῦδ'* nemusila by věru rozmnožovati ten hojný počet obtíží, které se v řeči této nalézají. A přece vleče je mezi ně Schwarz pravě (na str. 9): „Wenn wir die Rolle des Chores übernehmen u. die Worte des Königs näher betrachten, so entstehen die Fragen: Was ist das für eine Kunde (*ὁ λόγος*)? *Τοῦδε* sagt, dass sie eben gemeldet wurde; wo ist sie? Ist aber *τοῦδε* von *λόγου* abhängig, so wird die Frage, wo u. was ist *τόδε*? noch dringender, den *τοῦδε* entbehrt, wie Fox (S. 734)⁴⁾ richtig bemerkt, jeder fassbaren Beziehung.“ Námitky tyto jsou takové, že se na první pohled zdá, že p. Schwarz pro samé „kritické“ vrtochy neměl ani kdy podívati se do grammatiky, ku př. Krügerovy, kde by se byl dočetl (I, str. 131.) „dass *ὅδε* etc., wenn sie auf Begriffe der Rede selbst zurückweisen, gewöhnlich sich auf etwas Folgendes, *οὗτος* etc. auf etwas Vorhergehendes beziehen“. Tak by se věru zdálo, kdyby nás později z toho p. Schwarz nevyvedl: i on totiž jest si vědom, nač by se *τοῦ λόγου τοῦδ'* vztahovati mohlo, ale má proti tomu námitky! Pravíť na str. 12.: „Dass er aber (Oedipus) nicht weiss, dass Laios auf gewaltsame Weise um das Leben gekommen ist,

⁴⁾ Míní se tím rozprava W. Foxe v Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1881., str. 721. nn.

das kann weder Ödipus den Chor, noch Sophokles die Zuschauer glauben machen.“ Slova ta nečelí již pouze proti místu tomuto, nýbrž jaksi proti celé osnově tragoedie a jest na ně odpovéděti asi takto: Připustme, že divna jest ta míra neznalosti, kterou básník Oidipovi přikládá: musíme se s ní smířiti a lze ji dokonce i vysvětliti. Po tom zděšení, kdy tolik obětí vyžadovala si sfinx a za té radosti, kdy město hrůzy té bylo zbaveno, nebylo divu, že vše obrátilo se k osvoboditeli, že nikdo u přítomnosti tohoto a snad i vůbec nevzpomínal způsobu zmizení předešlého krále: neboť co to bylo proti bidné smrti oněch nešťastníků? Když onen jediný zbylý z průvodců Laiových vrátiv se viděl ve vrahu královu slaveného osvoboditele, rozšířil mezi lidem pověst, že Laios zabit byl od lupičův a tak počítalo se s tím jako se skutkem neodčinitelným; a možná, že onen *οἰκέτης* líčil schvalně věc tak, jakoby naskrze nebylo lze v té věci něčeho se dopátrati, takže potom lid, jako kdyby trůn obyčejným způsobem, přirozenou smrtí předešlého krále uprázdněn byl, Oidipovi jej nabídl. Na tomto předpokládání spočívá stavba celé tragoedie a slyšme, co sám Schwarz přiznává (na m. uved.): „Die näheren Umstände der Gewaltthat kennt er (Ödipus) zu Beginn des Stückes allerdings nicht u. darf sie bei der pragmatischen Anlage des Dramas nicht kennen.“ Nuže, táži se, bylo-li lépe líčiti Oidipa tak, jakoby o násilné smrti Laiově vůbec nevěděl či tak, jako by věděl o ní, ale dále se o ni pranic nestaral? Jest-li vůbec možno, aby Oidipus slyše o zabití Laiově nezeptal se, kde a kým zahynul, jak táže se v. 112. a 122? A kdyby to bylo možno, jaká by to byla povaha? Byl by to ten Oidipus, který za každou cenu hotov jest vypátrati vraha a který miní v. 255, že Thebané totéž činiti by měli, i kdyby tak Apollon nekázal? Něco takového mysliti naprosto nelze.

Pokračuje-li však Schwarz po slovech uvedených takto: „Aber wenn wir selbst annehmen wollten, dass Ödipus von dem Tode des Laios durch fremde Hand früher nichts gewusst habe, so hat er doch aus dem Munde Kreons (v. 100, 107 u. 122—123) hierüber hinreichende Auskunft erhalten. Es ist somit in dem Augenblicke, wo Ödipus diesen Ausspruch thut, nicht wahr, dass er „der ganzen Sache“ oder der „Kunde“ von dem Geschehnisse völlig fremd ist,“ jest to zcela správná — sofistika. Kdyby Oidipus o zavraždění Laia ještě nyní nevěděl, nemohl by vůbec o tom mluvit, vůbec jen na to připadnouti, toť pochopí každé děcko! Ale až do nedávna byl Oidipus cizincem k pověsti této, rozuměj té, která pravila, okolo čeho celá tato řeč Oidipova se točí a co on z téže příčiny v čelo vlastního prohlášení svého klade, že totiž *Λαίος ἐξ ἀνδρὸς διώλετο*, zahynul rukou vražednou! O tom nevěděl Oidipus až do nedávna, kdy teprve věstbou delfskou na to přiveden byl; i mohl plným právem říci, že jest mu pověst ta krajem cizím, cizinou (do které nedávno přišel), že jest *ξένος τοῦ λόγου τοῦδ'*.

V. 220. připojeno k tomu *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* po způsobě četných podobných antithesí mezi *λέγειν* a *πράσσειν* v tra-goedích Sofokleových, a přídavek ten vysvětlovati jest více z úmyslu básníkova než z myslí mluvčího Oidipa: po Oidipově prohlášení, že vůbec ani nezaslechl, že by byl Laios zabit býval, rozumélo se zajisté samo sebou, že tím méně skutku toho sám se dopustil; ale básník vložil mu přece v ústa slova smyslu toho, jsa sobě vědom, jaký účinek bude míti na diváky znalé báje o Oidipovi nepatrný sice, ale skutečnosti tak křiklavě odporující přídavek *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* „i s činem tím nic nemaje společného“!

A podobně užito bylo asi i slova *ξένος* za zvláštním účelem. Předně ovšem znamená tu *ξένος* spojeno jsouc s gen. předmětným: „cizincem jsa k pověsti této, jako cizincem ke skutku = neznaje pověsti té, jako neúčasten skutku,“ v kterémž smyslu cizinství značí nesloučenost dvou věcí, jako jinde příbuzenstvím miní se podobnost⁵⁾, ano i totožnost.⁶⁾ Vedle toho však Oidipus chce jaksi zároveň naznačiti i příčinu neznalosti své dáváje výrazem *ξένος* na srozuměnou, že jest cizincem v Thebách a že tudy snadno jest vysvětliti, neví-li o vraždě té ani o způsobu jejím.

Z téže příčiny povšimnutí hodno jest i postavení *ἐγώ, ξένος* — *ἔξερχω* „já, cizinec — vydám rozkazy!“ a zvláště důrazné opakování *ξένος μὲν, ξένος δὲ* na počátku dvou členů, proti čemuž v následujícím postaveno neméně důrazně zdvojené *ὑστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστούς τελεῶ* (v. 222.). Všim tím Oidipus chce dle záměru básníkova vytknouti co nejdůrazněji, že jeho věc ta se netýká a týkati nemůže, netuše ovšem, v jak ostré protivě jsou slova jeho ke skutečnosti, která zrakům jeho co nevidět odhalena býti má, netuše, jak pravdy prázdna jest řeč jeho, nač již Teiresias neklamně naráží v. 452. *ξένος λόγῳ μέτοικος, εἴτα δ' ἐγγενὴς φανήσεται Θηβαῖος*.

Τὸ πραχθέν jest ovšem prostě čin, ne snad návod, jak soudil Classen,⁷⁾ což ovšem souvisí s celým jeho pojmáním této řeči a jest stanoviskem již překonaným.

Velmi nesnadný jest výklad slov následujících:

οὐ γὰρ ἂν μακρὰν
ἔχενον αὐτὸ μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον.

Význam slov *μακράν, ἔχενον* a z části i *σύμβολον*, smysl věty *οὐκ ἂν ἔχενον*, vztah částice *γὰρ*, ano poněkud i význam předešlých a ještě více následujících versů, vše to různé jest dle

⁵⁾ Jako v Ant. v. 191: καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶνδε κηρύξας ἔχω.

⁶⁾ Tak v této trag. v. 813: εἰ δὲ τῷ ξένῳ τούτῳ προσήκει Λαῖψα τι συγγενές.

⁷⁾ str. 493: *Τὸ πραχθέν* aber nennt er die That des Mordes nicht in dem einfachen Sinne des begangenen, sondern des in's Geheim angestifteten Verbrechens.

různého výkladu participální vazby *μή οὐκ ἔχων*, na kterém vše závisí.

Výkladů těch jest hlavně tři: podmíněčný, příčinný a výsledný. První nalezáme již u scholiasty, jenž místo toto vykládá: *οὐ γὰρ ἂν, φησί, τοσούτου ὄντος τοῦ χρόνου τοῦ μεταξύ, ἀνεξήτουν τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴ ἤδειν καταληψόμενος*, k čemuž dodává: *ἐλπίδα δὲ αὐτοῖς ὑποβάλλει, ὅτι δύναται ἀνευρεῖν τὸν φονέα, ἵνα προθυμότερον συλλάβωνται αὐτῷ*. Rozváděl tedy *μή οὐκ ἔχων* v předvěti podmíněčné dáváje slovu *μακρὰν* význam „po tak dlouhé době“ a *σύμβολον* vykládáje o vodítku, které k cíli jistě povede. Zcela drží se scholiastova výkladu Brandscheid⁸⁾ a z nouze též Herwerden,⁹⁾ jenž ovšem již pochybuje o správnosti scholiastou podaného výkladu slova *σύμβολον*.¹⁰⁾ Podobně jako scholiasta vykládá i Wolff¹¹⁾, až na to, že *μακρὰν* bere ve významu „rozsáhle, obšírně, široce“ a *σύμβολον* nerozumí o nějakém naznačení vraha, které by musilo vésti k jeho vypátrání, nýbrž prostě o věstbě oné a o jejím skutečném, nijak nezměněném obsahu.¹²⁾ Společné však výklady ty mají to, že *οὐ γὰρ ἂν ἔχενον*, nevyšetřování berou v protivě ku skutečnosti: „nevyšetřoval bych — ale já vyšetřuji“, a že mezi podmínkou a podmíněným uznávají svazek nutnosti: „nevyšetřoval bych, kdybych neměl, ale já vyšetřuji, tedy mám.“

Od skutečnosti docela abstrahují Wecklein, Hartung a Classen, uchylující se ovšem i od obyčejného významu slova *ἔχενον*, ani vykládají *μακρὰν ἔχενον* „daleko se ve vyšetřování dostati.“ A má-li dle scholiasty Oidipus takové vodítko, že ví, že lapí viníka, dle Wolffa však jen pokyn, pohnutku, aby pátral: dle těchto vykladatelů nemá žádného vodítka, ale chce nějaké mítí, proto dává rozkazy; neboť poněvadž mu věc ta neznáma, nepřišel by ve vyšetřování daleko, kdyby neměl t. j. kdyby od občanů nedostal nějakého vodítka. A dle Ribbecka konečně náš nešťastný král nemá žádného ani vodítka ani pokynu, ale nic si z toho nedělá; praví sebevědomě: „sic bych nemusil daleko pátrati!“¹³⁾

⁸⁾ Denn ich würde nicht weit forschen, wenn ich gar kein Zeichen, keine Vermuthung hätte. Vertraut also, ich werde es finden.

⁹⁾ Nisi enim, ait, aequae essem ignarus rumoris de caede quam ipsius facinoris, non nunc demum, longo tempore praeterlapso, illud investigarem, si non haberem aliquid indicii (nempe oraculum allatum a Creonte, cl. v. 242, ut putat Diondorius). Nunc vero, nam post Laium interfectum demum ad cives receptus sum, vobis cett.

¹⁰⁾ Vix *σύμβολον* ad oraculum illud referri posse credideris, quippe in quo nullum de interfectore indicium appareat.

¹¹⁾ Das *οὐκ ἂν ἔχενον* zwingt zur Auflösung des Particips durch *εἰ μὴ εἶχον* (eigentlich *εἰ ἐφοβούμην μὴ* . . .), also zu einer Voraussetzung von etwas nicht Wirklichem; er hatte also wirklich ein Anzeichen.

¹²⁾ Er weiss nämlich durch das Orakel, dass die Pest die Folge von Laios Ermordung ist, dass der Mörder im Lande weilt, dass dessen Bestrafung Abhülfe bringe.

¹³⁾ Jak to, vykládá Rib. v Ep. B. na str. 4.: Zu dem *οὐ γὰρ ἂν* hat man zu denken *εἰ μὴ ξένος ἦν*. Sonst (sagt Oed. in seiner Zuversicht

Příčinný výklad nalézá se u Schneidewina-Naucka, kdež ovšem za *αὐτό* položeno z chatrnějších rukopisů *αὐτός* a *μη* z *μη οὐκ* zhola vypuštěno. Jinak blíží se nejvíce k Weckleinovi, který také čtení *αὐτός* přijal; ¹⁴⁾ rozdíl jest jenom ten, že po Weckleinovu nedopátral by se Oidipus daleko, kdyby nedostal vodítka, dle Schneidewina-Naucka pochodil by stejně, poněvadž ho prostě nemá. ¹⁵⁾

Třetí směr, výsledný, zahájil tuším Wunder vykládaje (Exc. ad v. 12. et 13.) místo naše: „Non diu investigarem, quin aliquid indicii reperirem“ a k témuž výkladu chýlil se i p. prof. Kvíčala. ¹⁶⁾

Zkoumáme-li, který asi z výkladů těchto jest správný, jest nám z nich vyloučiti nejdříve Ribbeckův, kterýžto vykladatel ku podmíněnému *οὐ γὰρ ἂν μακρὰν ἵχνηενον* staví dvě podmínky, nepováživ ovšem, může-li *μη οὐκ ἔχων* rozvésti se tak, aby negace *μη* se zápořem *οὐ* se rušily, což, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 78), bylo by velmi odvážno a neoprávněno. U Schneidewina-Naucka a Weckleina jsou změny a předpokládání (*αὐτός* = solus!) samy sebou na pováženou, nad to pak pamatovati sluší, co namítá Herwerden: At ne recepta quidem hac correctione quem ille voluit sensus nascetur, primo quod ita v. 219 ad *ἔξερῶ* poeta addidisset *ὑμῖν*, secundo quod formula *οὐ γὰρ ἂν* necessario spectat ad verba, in quibus est gravissimum sententiae pondus, itaque referendum est ad illa *ξένος μὲν τοῦ λόγου-ξένος δὲ τοῦ παραθέντος* (quae mox stabiliantur verbis *ὑστερος-τελῶ*), non ad *ἔξερῶ*; tertio, quod aliud est procul investigare, aliud investigando proficere. A co se konečně směru výsledního týče, není — mimo jiné — zhola bez podstaty, co praví Schwarz o výkladu Wunderově (na str. 13.): Misslich ist an dieser Erklärung die auch von Hermann gegebene Uebersetzung von *ἔχειν* mit reperire u. die „Prahlerci des Ödipus mit seinem Scharfsinne“ (Hartung), den er durch die Zufluchtsnahme

auf den bewährten Scharfsinn) würde ich nicht weit zu forschen brauchen. Die unerfüllte Bedingung aber einer schnellen Auffindung ist gegeben in den Worten *μη οὐκ ἔχων τι σύμβολον*, welche ich noch immer ganz einfach erkläre: wenn ich nicht ohne jeden Anhalt wäre.

¹⁴⁾ a výkladá: Meine Verkündigung hat den Zweck ein Indicium zu erhalten, da ich der Sache ganz fremd gegenüberstehe; denn für mich allein würde ich im Ausforschen nicht weit kommen, wenn ich nicht ein Indicium erhielte.

¹⁵⁾ Ich werde euch das Folgende vorlegen, weil ich auf mich beschränkt (*αὐτός*, vgl. O. C. 1155) nicht weithin forschen (mit dem Nachspüren nicht weit kommen) würde, sofern ich kein Erkennungsmittel habe, das sicher leiten könnte.

¹⁶⁾ Pravě na str. 75, když odsoudil mínění Ribbeckovo: Es bleibt somit (wenn man eben *νῦν δ'* und den Zusammenhang mit dem vorausgehenden gehörig berücksichtigt) nur übrig zu erklären: *οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ξένος ἦν, μακρὰν ἵχνηενον αὐτό, ὥστε μη οὐκ ἔχειν τι σύμβολον* = wäre ich nicht ein Fremdling, so würde ich nicht lange so nachforschen, dass ich kein *σύμβολον* hätte, d. h. gar bald würde ich ein *σύμβολον* haben.

zum Orakel selbst widerlegt u. dessen Hervorhebung dem ganzen Charakter dieser Rede widerspricht. Zbývaly by tedy výklady hlavně dva: scholiastův a Wolffův, kdyby při prvném nebyl nemožný onen smysl slova *σύμβολον* a při druhém neodnímal a důvěry změna rukopisného *ἀρώ* v *ἀ γ' οὐ*; takto však ani tu nena-
chážíme jistoty.

Lze-li tu vůbec nějaké určitosti se dodělati, jest zde stavěti od základu t. j. vyšetřiti platnost a užívání participialné vazby s *μη οὐ* srovnáním všech známých příkladů vazby té a s výsledkem získaným teprve přikročiti k řešení záhady místa našeho. Na stanovisko to postavil se Schwarz, jen že, jak se mi zdá, nedošel, počínaje si příliš volně, výsledku patřičného; já aspoň docházím ku zcela jinému.

Z 12 míst, která Schwarz na str. 16 n. sebral,¹⁷⁾ poučným jest zvláště O. Kol. v. 353—360:

*σὺ δ', ὦ τέκνον, πρόσθεν μὲν ἔξικον πατρὶ
μαντεῖ' ἄρουσα πάντα, Καδμείων λάθρα,
ἃ τοῦδ' ἐχρήσθη σώματος —
νῦν δ' αὖ τίν' ἤκεις μῦθον, Ἰσμήνη, πατρὶ
φέρουσα; τίς σ' ἐξῆρεν οἴκοθεν στόλος;
ἤκεις γάρ οὐ κενή γε, τοῦτ' ἐγὼ σαφῶς
ἔξοιδα, μὴ οὐχὶ δεῖμ' ἐμοὶ φέρουσά τι.*

Tu pozorujeme zajisté čtyři členy, ze kterých dva a dva si odpovídají činitelé dvě polovice, z nichž první jest kladná, druhá záporná, první všeobecnou větou obsahuje, druhá zvláštní. Členy ty jsou:

přicházela si — věšthy mi nosíc
nepřicházíš nyní (s prázdnem) — nenesouc mi
(= abys mi nenesla)

Jak patrně, činí se tu z povšechné zkušenosti v minulosti důsledek pro zvláštní případ přítomnosti. Ale pořadí to může býti též obráceno: zvláštní věta může předcházeti a všeobecná následovati, jak jest tomu u Lukiana, *Κατάπλους* c. 23 *Πρωτον ἐμὲ ἐπίσκειται παραγαών. βούλομαι κατηγορησαί τιος. οὐκ ἂν οὖν ἀξιόπιστος εἴην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανείς οἷός εἰμι.*

A v případě tom může býti jeden člen vynechán, jak i zde; neboť *βούλομαι κατηγορησαί τιος* není tu členem odpovídajícím následujícímu *οὐκ ἂν ἀξιόπιστος εἴην*, nýbrž člen takový vypuštěn; úplně vyvinutá vazba byla by: *Πρωτον ἐμὲ . . . ἐπίσ-*

¹⁷⁾ Jsou to Lukian, *Κατάπλους* c. 23; Sof. O. Kr. v. 11—13; Isokr. Helena 21 (Blass 10, 46—47); Polybios XVI, 29, 6 a 7; Lukian, Alexandros, c. 59; Sof. O. Kol. 353—360; Herod. II, 110 pak VI, 9 a VI, 106; Plat. Lysis 212 (IX D), Lukian, *Τόξαρις* c. 15—16; Filemon u Sto-
baia, floril. 30, 4.

κεψαι παραγαγών — (ἵνα ἀξιόπιστος ᾦ). οὐ γὰρ ἂν ἀξιόπιστος εἴην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανείς οἷός εἰμι.

Podobně vynechán jeden člen první, zvláštní části v naší tragoedii v. 11—13, kde Oidipus vybízí je vůdce prosebníků, aby mluvil, za jakým účelem utekli se k němu, dokládá:

ὥς θέλοντος ἂν
ἐμοῦ προσαρκεῖν πᾶν· δυσάλγητος γὰρ ἂν
εἴην τοιάνδε μὴ οὐ κατοικτεῖσιν ἔδραν,

kdež by první polovice zněla úplně: θέλοιμι ἂν προσαρκεῖν πᾶν (ἀλγῶν τὴν ὑμετέραν προᾶξιν) a celek po česku:

Chtěl bych vše poskytnouti — (cítě s vámi soustrast);
neboť byl bych necitelným — neslitovávaje se nad takovýmto
útočištěm.

Někdy ovšem může scházeti také celá věta všeobecná, když se sama sebou rozumí, jako u Polybia XVI, 29, 6—7: οὐδ' ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους δυνατόν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλατταν εἰσπλεῦσαι μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ καθ' Ἡρακλείους στῆλας περαιωθέντα στόματος, neboť jde na rozum, že kdo chce proniknouti z jednoho moře do druhého, musí proplouti nějakou úžinou je spojující.

Ostatních příkladů není třeba uváděti; ve všech jeví se totéž: buď předchází věta všeobecná „vždycky, když jest, má býti *A* — jest, musí býti *B*“ a pak následuje převrácená věta zvláštní: „nemůže tedy zde býti *A* — aby nebylo *B*“; aneb jde napřed věta zvláštní, při čemž často případ prostě se připomíná, příčina nebo pohnutka aneb účel se vynechává, jelikož se z následující věty všeobecně doplní: „jest, budiž *A* — (poněvadž jest, má býti *B*)“ „nikdy není *A* — aby nebylo [s ním zároveň!] *B*“, z čehož následuje: „jest tedy *B*“.

Ve všech případech musí vésti od prvního členu věty dolejší ke druhému nutná souvislost: „jeli *A*, musí býti *B*“ čili „není možno *A*, aby nebylo *B*“. Z toho by šlo pravidlo: Participium s *μὴ οὐ* klade se po větě záporné, když touto větou zápornou vyjadřuje se myšlený opak kladné věty před tím buď výslovně uvedené, buď samozřejmé. Napřed se vždy řekne (nerozumí-li se to), co se stávalo, stalo, stává neb činí, potom následuje opak: nemohlo, nemohlo by, nemůže se to státi, kdyby aneb aby ne-. A tato věta „kdyby ne“ neb „aby ne“ vyjadřuje se participiém s *μὴ οὐ*.

Nuže přistupme s pravidlem tímto k našemu místu!

Oidipus praví prostě (abychom rozvedením vazby participální nepředbíhali cíle): „Nepátral bych široce nemaje známky.“ To jest věta dolejší, neboť v té jen bývá *μὴ οὐ*; i musí tedy, dle pravidla onoho předcházeti věta kladná taková, aby naše „nepátral bych“ bylo její opakem čili jinými slovy: musí předcházeti pojem „pátrám“ určitě vyjádřený, není-li to samozřejmo.

A pojem ten vytknut tu skutečně zcela jasně, totiž slovy (*ἔφη*) *ἔξεργῶ* = vydám rozkazy, tedy pátrám!

I máme členy: „vydám rozkazy (= pátrám)“, „nepátral bych široce nemaje známky“, z čehož jde: „tedy mám známku.“

To jest výsledek náš; k jinému ovšem došel Schwarz a to hlavně z té příčiny, že příklady ony sebrané libovolně doplňoval, aby pak totéž učiniti mohl na našem místě s textem Sofokleovým. Mimo podmínku již v grammatikách uváděnou, že totiž *μή οὐ* s part. státi může jen po větě záporné, stanoví totiž, že prý participium ukazuje na nějaký předcházející pojem buď totožný nebo příbuzný: poněvadž však v textu našem *ξένος* atd. jest pravým opakem participia *ἔχων τι σύμβολον*, jest prý nepochybné, že vypadla tu zmínka o věštbě z Delf příšlé, která předcházela. I přidělal (na str. 17.) k našim třem veršům (319—321) celou povídku, více než dvacetiveršovou, právě to monstrum horrendum, informe, ingens!

Lépe poněkud vedl si Wolff změniv, jak řečeno, *ἀγὰρ* v *ἄ γ' οὐ*, čímž nabývá vazby na první pohled zcela správné a úplné, o čtyřech členech žádaných: „což řeknu — nejsem cizincem ku zvěsti té (ale ovšem ke skutku)“ „neboť nepátral bych široce — nemaje známky nějaké.“ Ale může-li *οὐ ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδε*, *ξένος δὲ* říci se místo pravidelného¹⁸⁾ *ξένος μὲν τοῦ λόγου οὐ, ξένος δὲ*?

A jaký účel by měla slova: „dám vám rozkazy, já tu věc znám, neboť kdybych neměl známky nějaké, nepátral bych široce. Takto však (když mám známku) — vám ohlašuji“? Co by tu bylo zbytečného mluvení, přímo nesnesitelného! A právě z té příčiny, aby nenastalo nemilé opakování, vynechán po mém soudu ve větě hořejší člen druhý, který schází, aby byla vazba úplná, čtyřlenná. Jaký by to člen byl, není věru nesnadno se domyslit. Svrchu již dotčeno, že Oidipus zvláštní váhu klade na to, že jemu věc ta jest zcela cizí, že o ní neslyšel, tím méně pak provedení její účasten byl: i jest patrné, že svolává-li veškeren lid, aby mu rozkazy dal v té věci sobě posud zcela neznámé, nemůže tak činiti pouze ze sebe, nemůže se to diti cestou přirozenou. A proto po slovech „kterážto slova vyřknu já, cizinec k pověsti té, cizinec i ke skutku“ dodává s důrazem „věru nepátral bych široce známky jakés nemaje.“

Slovní přízvuk položený na slova *ξένος*¹⁹⁾ pověděl choru více nežli stručný výrok králův sám a byl-li po slovech *ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδε*, *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* ještě někdo na rozpacích, proč Oidipus takovou váhu klade na své cizinství,

¹⁸⁾ Srov. El. v. 1036 *ἀτιμίας μὲν οὐ, προμηθίας δὲ σοῦ*.

¹⁹⁾ „kterěz (rozkazy) vydám já, cizinec! k pověsti té, cizinec i ke skutku.“

na svou nevědomost o věci té, všechnu neurčitost zaplašila důrazná slova hned následující: οὐ γὰρ ἂν μακρὰν ἵχνεον αὐτὶ μὲν οὐκ ἔχων τι σύμβολον. Nebylo možno, aby Thebané neviděli příčinu náhlého rozkazu krále ve věštbě Apollonově, o které vstupující (v. 151) pějí, co as přináší — a proto básník mohl odchýliti se od pravidelné vazby, která by byla: ἀγὼ ξένος μὲν . . . ἔξερω — ὑπ' Ἀπόλλωνος χρηστήριον λαβών· οὐ γὰρ ἂν μακρὰν πτε. Vynechav básník člen ten dosáhl tím, nejen že mohl obsah věštby té teprve později na místě příhodnějším uvést (v. 241—243) a to zcela stručně, kdežto zde by se to musilo státi způsobem obsírnějším (odstrašujícím příkladem jest povídačka Schwarzova!), nýbrž i toho, že mluvící Oidipus došel u poslouchajících jej Thebanů větší pozornosti. Každý zajisté z nich pomyslí si: Naráží na věštbu, kterou obdržel, ta jest patrně příčinou, že dává nám rozkazy v nějaké věci, která mu posud byla neznáma, ta jej poučila o něčem, o čem až dosud nevěděl a o čem by tedy bez věštby té také nepátral. To asi pomyslí si každý z přítomných Thebanů — a tím bedlivěji poslouchal, co to asi bude.

Po tomto výkladě nezbývá mnoho dodávati o významu a vztahu slov jednotlivých. Σύμβολον nelze, jak již svrchu řečeno, vykládati se scholiastou o znamení, které by věsti musilo ku vypátrání vraha, σύμβολον τῆς γνώσεως, nýbrž o pokynu, známce, znamení, ze kterého soudím, znamenám (συμβάλλω), že se něco takového stalo, σύμβολον τοῦ πραχθέντος. Oidipus dí: nepátral bych široce po tom činu, kdybych neměl nějaké známky jeho, t. j. že se čin ten stal; sic bych já, kterému jest to cizí, nemohl ani na to připadnouti.

αὐτό jest τὸ πραχθέν z verše předcházejícího a pojmu toho nemile pohřešujeme při Schneidewinově-Nauckově změně v αὐτός.

μακρὰν pak nesluší vykládati ani „po tak dlouhé době“, jak činil scholiasta,²⁰⁾ ani „daleko“ (na otázku kam? do kterého stupně), jak Schneidewin-Nauck,²¹⁾ ani „dlouho“, jak Wunder, nýbrž příslovce to znamená zde „dalece“ (na otázku jak?) „široce“, „rozsáhle“ a μακρὰν ἵχνεύειν jest „rozsáhle, široce pátrati“ právě jako v Trach. v. 317 καὶ γὰρ οὐδ' ἀνιστόρουν μακρὰν „neboť ani jsem nevyptával se (tak) dalece.“

²⁰⁾ již Ribbeck poznamenal v Ep. B. k tomuto verši, že Eur. Tro 460 οἷ τε γῆς ἐνεσθ' ἀδελφοὶ γὰ τέκων ἡμᾶς πατήρ, οὐ μακρὰν δέξεσθ' ἐμ', o které místo opíral se Herwerden háje výkladu scholiastova, nic neznamená, poněvadž jest na něm futurum.

²¹⁾ vyvrátil to rovněž Ribbeck právě: Ganz anderer Art sind Stellen wie OR. 16. οὐδέπω μακρὰν σθένοντες, Phil. 42 πῶς γὰρ ἂν νοσῶν ἀνῆρ-προσβαίη μακρὰν u. auch El. 323 ἐπεὶ τὰν οὐ μακρὰν ἔχων ἐγώ, da der Begriff einer weiten Strecke gern u. leicht mit Gehen, Fliegen, Leben verbunden wird, während weithin suchen zu müssen statt in der Nähe zu finden nichts Erwünschtes ist.

O vztahu spojky γάρ podány též různé výklady dle různého mínění o celém místě;²²⁾ na pravé uhodil Herwerden řka, že γάρ může se vztahovati jen na ξένος, ve kterém, jak již samo anaforické opakování jeho ukazuje, leží váha celé myšlenky.

d) Oidipus od úvodu, v jehož prvním trojverší slibem nabádá občany ku plnění rozkazů svých, v druhém pak, ovšem jen z daleka, naznačuje svoji vlastní příčinu k rozkazům, přechází k těmto samým dvěma veršům, z nichž první (v. 222.) obsahuje resultát druhého, druhý (v. 223) zase prvního trojverší onoho, tak že dva tyto řádky můžeme označiti jakožto spojením obou momentů úvodních zjednaný přechod k věci.

Přechod ten zprostředkován jest slovcí νῦν δέ, která, jak praví p. prof. Kvičala (na str. 74.) „uvádějí ku předcházejícímu protivu, při čemž vlastní význam slova νῦν (vztah ku přítomnosti) nevyniká.“ Můžeme tedy překládati je „takto však“, který překlad nutným jest níže v. 263., kde není řeči o době přítomné.

K čemu νῦν δέ protivu uvádí, jest zřejmo: k tomu, co předchází bezprostředně, μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον = „kdybych neměl známky nějaké.“ Na to následuje νῦν δέ sc. σύμβολον ἔχων (aneb ἐπεὶ σύμβολον ἔχω), ὑμῖν προφωνῶ = „takto však, totiž máje známku, vám ohlašuji.“ Před ὑμῖν pak vložena proleptická věta odůvodňovací, proč Oidipus, ač známku nějakou má, nepátrá sám o sobě, nýbrž obrací se ku občanům Kadmejským: ὅστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστούς τελεῶ = „neboť pozdější jsem občan v počtu občanův (a tedy třeba bych věděl nyní o činu tom, že se stal, nemohu věděti jak a kým se stal)“ Ku ὅστερος doplniti jest opět pojem τοῦ πραχθέντος, o který se tu stále jedná; tak v. 220 ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος, v. 221 ἵχνεον αὐτό sc. τὸ πραχθέν, v. 222 μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον sc. τοῦ πραχθέντος a nyní v. 223 ὅστερος sc. τοῦ πραχθέντος — ve čtyřech po sobě jdoucích verších obsažena tu narážka na čin, o kterém zmínka teprve přijíti má: jak byla tím mysl napjata, co to as bude, jak dychtivě očekávala vlastní prohlášení královo!

V. 221. ὑμῖν položeno na počátek za příčinou protivy ku vlastní osobě Oidipově, o níž jest řeč ve verších předcházejících počínaje od neméně důrazného ἀγῶ v. 219; protiva ta jest: já znamená sice již věc, nemoha však znáti její průběhu, vám ohlašuji toto.

Πᾶσι Καδμείοις, všem Kadmejanům, praví Oidipus pokládaje sbor za shromáždění všech Thebanů, které svolati kázal v. 144 ἄλλος δὲ Κάδμου λαὸν ᾧδ' ἀθροίζεται a ku kterýmžto

²²⁾ sestavil je Schwarz na str. 15; nejpodivnější jsou Brandscheidův: „Du wirst Hilfe finden“ a Heinemannův: „Das γάρ knüpft wieder an V. 118 an, so dass V. 119 bis πραχθέντος als eine Parenthese erscheint.“

všem Thebanům ještě později, když již se oslepil, se obrací, jak praví exangelos v. 1287 n:

*βοῶ διοίγειν κλήθρα καὶ δηλοῦν τινὰ
τοῖς πᾶσι Καδμείοισι τὸν πατροκτόνον.*

Jak důležitě jest býti toho pamětlivu, uvidíme brzy níže.

Τάδε s důrazem položené na konec verše, před prohlášení samo, nelze jinak než vztahovati toliko ku vlastním rozkazům, které jdou, jak uvidíme, právě do polovice celé řeči, a to předně k rozkazům nejbližším, v. 224—232.

B. Vlastní prohlášení

dělí se zase na dvě části, z nichž první obsahuje rozkazy, druhá pohnutky k jich plnění.

I. Rozkazy.

1. Hlavní rozkaz.

a) Přistupuje k prohlášení samému Oidipus seznamuje nejprve občany své s věcí, o kterou jde a na kterou v úvodu již několikráte narazil, a to činí veršem 224. a 225., načež teprve projevuje v. 226. vůli svou, jak se mají vůbec ve věci té zachovati.

Že král v čelo celého svého prohlášení položil udalost, o kterou běží, nad to nemůže býti nic přirozenějšího; zvláštěního však povšimnutí zasluhuje, jakým způsobem básník i stránku slovesnou historické zmínky té přizpůsobil. Zdá mi se totiž, že ne bez úmyslu přejal podmět věty následující za předmět věty první: *ὅστις ποθ' ὕμῶν Λάιον τὸν Λαβδάκον κάτοιθεν*, chtěje tím patrně, poněvadž od dob Laiových již drahé času uplynulo, nejprve vzbuditi v mysli občanův vzpomínku na něj samého: „kdo-koli z vás zná Laia Labdakova — pamatuje se na Laia Labdakova“, aby pak teprve náhlým obratem přešel ku konci jeho dodávaje: „kterým mužem zahynul.“ To jest věru pozoruhodno; mimo to pak sluší povšimnouti si tu ještě přidaného jména otcova, *τὸν Λαβδάκον*, významného zajisté v úředním tomto prohlášení, ve kterém nemá býti ani nejmenší pochybnosti o osobě, která se míní.

Pak teprve, po připomínce časové a zpomnutí udalosti historické Oidipus vyslovuje, co požaduje od jednoho každého občana, který by o věci té věděl, an praví: „tomu káží, by vše mi oznámil,“ ve kterýchžto slovech nebudiž pominuto výrazu „vše, *πάντα*,“ mírného to slova místo: „by mi jej, pachatele, oznámil.“ Jeví se v tom šetrnost Oidipova, jakož on ze začátku vůbec největší mírnost ukazuje a to nejen ve slovech, nýbrž i v obmyšleném svém jednání.

Tak jest tomu ve verších hned následujících, v nichž král všeobecný příkaz svůj rozvádí v případy zvláštní. Případy ty mohly býti jen dva a to:

α_1) buď někdo z Thebanů — a Oidipus mluví ke všem Thebanům, *πᾶσι Καδμείois* v. 223! — kdo zná vraha Laiova, jest jím sám, aneb

α_2) ví, že jest jím některý cizozemec.

Jen tyto dva případy byly možny, jak doleji šíře vyložíme; každému pak z nich vyměřeno jest trojverší, které obojí dělí se zase na stejné polovice, z nichž v prvé naznačen případ sám a jednání, jakého král žádá, v druhé udány výhody, které vyplynou odtud pro toho, kdo tak jednati bude.

α_1) Jeli někdo z Thebanů sám vrahem, může si přiznáním se trest značně zmírniti.

To jest asi nepopíratelný smysl vv. 227—229, v nichž jednotlivosti, hlavně v polovici prvé, působí vykladateli obtíže nemalé.

Již při stanovení podmětu slovesa *φοβεῖται* jest třeba opatrnosti, větší však při předmětu. Co se prvého týče, spojka *μὲν* v *καὶ μὲν φοβεῖται* praví, že počíná tu něco nového a to tak, že tento případ není na stejném stupni s předešlým *ὅστις* — *ἐμοί*, nýbrž že jest mu podřazen a to zároveň s následujícím členem družným, uvedeným spojkou *δέ*. Jsoutě to všeobecného onoho rozkazu dva případy zvláštní, z nichž první s oním spojen velmi úzce, totiž spojkou *καί*, takže se od všeobecného ku zvláštnímu takřka jedním dechem přechází. A tímto těsným spojením vysvětluje se snadno opominutí podmětu ku *φοβεῖται*, neboť za těchto okolností jest zřejmo, že podmětem tím nemůže býti nic jiného než onen *ὅστις ποθ' ὑμῶν* — *ἀutoιδεν* v. 224 n., dotčený ve verši bezprostředně předcházejícím (226) znova náměstkou *τοῦτον*.

Podmět ten jest tu zcela na snadě; v druhém, již vzdálenějším členu bylo však třeba podmět ten znovu vytknouti, a to činí se náměstkou *τις* v. 230.

Tolik o podmětu; sloveso *φοβεῖται* žádá však také předmětu nějakého a požadavku toho neupokojí ani výklad Weckleinův²³⁾, dle něhož se zhola nedovídáme, proč by se ten, kdo zná vraha Laiova (více posud nebylo řečeno!), měl báti, tím méně pak sebe sama udávati, ani Wolffův²⁴⁾ a mnohých jiných, kteří výslovně nebo mlčky ku *φοβεῖται*, za kterým kladou čárku, doplňují z před-

²³⁾ „Und wenn er sich fürchtet, so wisse er, er wird, wenn er sich selbst bei mir anklagt, ungefährdet sich aus dem Land entfernen und damit die Selbstanklage ohne weiteres Aufheben fortnehmen.“ Konci naprosto nerozumím.

²⁴⁾ Ten pojí slova takto: *καὶ μὲν φοβεῖται* (sc. *σημαίνειν*), *τοὐπίκλημ' ὑπεξελών αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* (*πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν ἀστεργὲς οὐδέν*) *γῆς* (*δ'*) *ἀπεισιν ἀσφαλῆς*. Slova závorkou prostřední uzavřená jsou prý proleptickou vložkou, která způsobila zase vložení spojky *δέ*!

cházejícího verše *σημαίνειν*, při čemž zase nevidíme, proč ten, kdo by znal vraha, ale bál se to naň oznámiti (ani tu nebylo by více řečeno!), měl by sebe sama udávati; to bychom pochopili teprve spojujice, jak navrhol p. prof. Kvíčala, v jedno slova *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*, aby byla předvětim, ku kterému jakožto závěti by následovalo *μὴ σιωπάτω* v. 231, jsouc oběma členům α_1 a α_2 společné²⁵⁾ — anebo bylo by lépe čísti *ἀστὸς κατ' ἀστοῦ* dle domněnky Naučkovy. Jinak nepochopujeme, jak by onano bázeň týkající se jiného měla mít za následek udání sama sebe. Obtíž tato jest však ihned odstraněna, položíme-li čárku ne za *φοβεῖται*, nýbrž teprve za *τοῦπίκλῃμ'* čtouce: *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ', ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* —.

Posud byla řeč jenom o občanu, který vraha Laiova zná; na rozdíl od takového jest však označen slovy *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμα*, ale teprve jen těmi, vrah sám. Viděti to ze souvislosti: „Kdokoli z vás zná Laia Labdakova, kterým mužem zahynul, tomu kaži, by vše mi oznámil. A bojí-li se obvinění toho —“ Jakého obvinění? Patrně z věci, o kterou jde, z vraždy spáchané na Laiovi. A mohla-li při *τὸ ἐπίκλῃμα*, toho obvinění, což však nemyslíme, býti ještě pochybnost, zda užito slova toho ve smyslu činném („a bojí-li se obvinění to činiti,“ *ἐπικαλεῖν* = *κατηγορεῖν*) či trpném („a bojí-li se obviňován býti,“ *ἐπικαλεῖσθαι* = *μὴ ἐπικαλῆται*), zcela zaplašila ji slova hned následující: *ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*; neboť má-li někdo z bázně před obviněním počítati něco proti sobě sám, jest na jevě, že bázeň ta může pocházeti jen z toho, aby nebyl obviněn od jiného, totiž že jest vrahem.

Tohoto výsledku dosáhneme rozdělením mnou navrhovaným, které nalezá se pouze ve vydání Aldově; jinak klade čárku po *τοῦπίκλῃμ'* pouze Hartung, který však píše: *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ', ἐπεξίτω κτέ.* Ostatní vykladatelé vztahují *τὸ ἐπίκλῃμα* pouze ku *ὑπεξελὼν* a vykládají *ἐπίκλῃμα ὑπεξαίρειν* způsoby velmi různými, ano zcela si odporujícími.

Většina a to hlavně starších vykladatelů rozuměla slovům těm tak, že vrah má uniknouti obžalobě sebe sama;²⁶⁾

²⁵⁾ str. 103, kdež to znázorněno parafrásí: *καὶ μὲν φοβεῖται σημαίνειν τοῦπίκλῃμ' ὑπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* (*πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν ἀστεργές οὐδὲν, γῆς δ' ἅπεισιν ἀσφαλές*) *χωρᾶντας εἰ τις ἄλλον οἶδεν...* *τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω.*

²⁶⁾ tak Hermann: „subterfugiens accusationem sui ipsius“; ale jinak týž v pozn. k El. v. 1420, kde praví: „*ὑπεξαίρειν* est occulta et recondita promere, OR. 227, Eur. Hippol. 633.“ Matthiae: „accusationem (sui) surripere i. e. subterfugere, declinare.“ Tohoto výkladu čtení rukopisného drží se Dindorf ve vydání Oxfordském, v textové lipské však přijal konjekturu Rauchensteinovu *ὑπεξέλοι* s výkladem: „crimen ita subterfugiat, ut licet solo patrio vertendo criminis se reum confiteatur, tamen nihil inde damni capiat.“ Classen: „und hat er zu fürchten (natürlich (?))

Ribbeck však způsobil, že ujal se výklad právě opačný, dle kterého vrah sebe sama žalovati má.²⁷⁾ Jednaje totiž Ribbeck obšírně o *ὑπεξαίρειν* v Ep. B. str. 22—25 praví na str. 23.: „So ist hier von der Anklage die Rede, welche einer gegen sich selbst (*αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*) hervorholt aus geheimnissvoll verschwiegenem Gewissen.“ Výklad svůj opírá Ribbeck hlavně o dvě místa: Pind. Nem. 4,7: *ὅημα — ὅτι κε σὺν Χαρίτων τύχῃ γλῶσσα φρενὸς ἐξέλοι βαθείας* a Sof. frg. 686, kde však *ὑπεξελεῖν* pouze z dohady Heimsoethova se píše místo rukopisného *ὑπεξελεῖν*:

*ὦ γλῶσσα, σιγήσας τὸν πολὺν χρόνον,
πῶς δῆτα τλήσει προῶγμ' ὑπεξελεῖν τόδε;
ἢ τῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἐμβριθέστερον,
ὅφ' ἤς τὸ κρυφθὲν ἐμφανῶς ἀνάκτορον.*

Ale jak vetchými oporami výkladu onoho jsou obě tato místa, viděti jest jediným pohledem: na prvním z nich znamená *ἐξελεῖν* ovšem „vyníti z hloubi myslí jazykem“ tedy „projeviti,“ ale tu výslovně řečeno, odkud vyníti (*φρενὸς βαθείας*) a pak význam ten napovídají již sama slova *ὅημα* a *γλῶσσα*. A podobně (nehledě ani k tomu, že to pouhý dohad) určuje význam slovesa *ὑπεξελεῖν* i v druhém dokladu slovo *γλῶσσα* a *σιγήσας*. Na našem však místě není pražádného určení, které by ukazovalo, odkud *τὸ ἐπικλημα* a čím se vyníti má. Slovesem *σημαίνεται* aneb vůbec slovesem, které doplniti jest jakožto závětí, nemůže význam slova *ὑπεξελεῖν* určován býti, a to předně z té příčiny, že by bylo směle určovati něco něčím, co samo potřebuje určení, vlastně doplnění, a za druhé, že by to byla téměř tautologie, kdyby se řeklo: *τοῦ ἐπικλήμ' ὑπεξελεῖν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* (*σημαίνεται* aneb *μὴ σιωπάτω*) = obžalobu vypravě proti sobě

für sich selbst), so wird er die Anklage gegen sich selbst mit sich hinwegtragen — denn etwas anderes unerwünschtes soll ihm nicht geschehen — und ungefährdet ausser Landes ziehen.“ Wecklein: „die eigene Anklage unvermerkt (*ὑπό*) d. h. in aller Stille hinwegnehmend.“ Ritter: „Auch dann (*καί ἐλ*, adeo si), wenn ihn Angst befüllt, weil er die Anklage gegen sich selbst meiden möchte (*ὑπεξελεῖν* = still unterschlagend oder bei Seite schiebend) soll er mir Alles anzeigen.“

Elmsley vykládal: „crimen confitendo diluens“; nejpodivnější však výklad, jako vůbec celé této řeči, tak i tohoto místa, podal Forchhammer: „wenn er sich fürchtet, indem er (ehemals) die Anklage gegen sich eludirt hat.“

²⁷⁾ Výklad ten nalezáme u p. prof. Kvíčaly (na str. 102): „und wenn der Mörder sich selbst angeben möchte, aber sich fürchtet die Anklage gegen sich selbst zu erheben (eig. hervorzuholen), so“ usw.; pak u Schneid. Naucka: wofern er die Selbstanklage aus seinem Innern hervorholt; dále u Wolffa a rovněž Brandscheida: „Wenn er selbst der Thäter ist — *ὑπεξελεῖν*, náml. *λεγειν*, welches hier aus *σημαίνειν* zu ergänzen ist — er soll die Anklage aus seinem Innern, wo sie bisher verborgen lag, gleichsam aus dem Dunkel hervorziehen u. aussprechen.“

samému (mluv, nemlčíž). U Ribbecka pak zvláště přistupuje k tomu ještě nemožnost grammatické vazby, kterou tu přijímá, an spojuje partic. *ὑπεξελών* se slovesem *φοβεῖται* a překládá: „Und wenn er Furcht hegt die Beschuldigung gegen sich selber aus stiller Brust an's Licht zu holen (so schweig' er nicht). Kdyby to byl chtěl básník říci, byl by, trvám, užil infinitivu.²⁸⁾

Všecky tyto okolnosti, zvláště však ta, že Ribbeck nepodává ani jediného dokladu, kde by *ὑπεξαιρεῖν* samo o sobě znamenalo „vypravovati ze sebe, z nitra svého,“ vracejí nás k původnímu významu slovesa toho. Slovník učí nás, že jednodušší *ἐξαίρειν* značí 1. něco z něčeho vůbec vyjímati, vybírati, med. pro sebe vybírati; 2. něco odněkud vyjímati tak, aby tam již nic z toho nezbylo, tedy odklízeti, odstraňovati něco. Toto druhé kpr. v Xenof. Anab. 2, 5, 4, kde praví Klearchos k Tissafernovi: *ἔδοξέ μοι εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, ὅπως, εἰ δυνάμεθα, ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν*, což by dle Ribbeckova výkladu slov *τοῦ πίκλημ' ὑπεξελών* musilo znamenati: „abychom navzájem ze sebe zdvihli, projevíli nedůvěru,“ tedy pravý opak toho, co slova ta skutečně praví! Další složenina *ὑπεξαιρεῖν* pak znamená tajně vyjímati, skrytě odstraňovati, tak, že nikdo nepozoruje, jak aneb kým se něco odstraňuje. Tak v Eur. Hippol. 633 *ὄλβον δωμάτων ὑπεξελών* „blahobyť domu nepozorovaně odklidiv, utrativ“ (jen aby vyhověti mohl choutce ženy po zdobení se). Jinde znamená *ὑπεξαιρεῖν* potají někoho (z cesty) odstraniti vraždou, utratiti; tak u Plat. Stát VIII, p. 567 B: *ὑπεξαιρεῖν δὴ τούτους πάντας δεῖ τὸν τύραννον, εἰ μὲλλει ἄρξαι* a Thuk. VIII, 70: *ἀπέκτειναν οὐ πολλούς, οἱ ἐδόκουν ἐπιτήδαιοι εἶναι ὑπεξαιρεθῆναι* a na jiných místech. Tento poslední význam nebyl by nevhodný i na místě našem, kdybychom vztahující *τοῦ πίκλημ'* pouze ku *φοβεῖται* doplňovali ku *ὑπεξελών* předmět osobný, zájmeno *αὐτὸν* se značením toho, o koho tu stále běží, totiž Laia, kdybychom tedy spojovali: *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦ πίκλημ', ὑπεξελών (αὐτόν, sc. Λαίον) αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* —. Smysl by byl zajisté dobrý, kdyby Oidipus vyzvav občany k udání vraha pokračoval: „a boji-li se obvinění toho, tajně (jej, Laia) odstraniv, sám proti sobě —“. Než obávám se, že by tu výpusťka předmětu ku *ὑπεξελών* byla přece jen smělá, zvláště když následuje ještě zámlka slovesa určitého; a proto spokojuji se tím, že jsem ku četným výkladům místa tohoto přidal nový. Ostatně možno hojný seznam ten ještě jedním rozmnožiti. Mohl by totiž někdo ku *ὑπεξελών* také z předcházejícího *φοβεῖται* doplňovati *τὸν φόβον*, při čemž ovšem bylo

²⁸⁾ Ribbeck odkazuje sice ku grammatice Krügerově, §. 56, 6, ale tam nenalezám ani jediného příkladu, který by mu byl podporou; právě naopak, mezi příklady ku slovesům hnutí myslí, jež pojí se s participiem, nacházím tu z Thukydida: *μετεμέλοντο πρότερον οὐκ ἀναστάντες* „litovali, že dříve nepovstali,“ dle čehož by smysl slov *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦ π. ὑπεξελών* nemohl býti jiný než: „a boji-li se, že obžalobu ze sebe vypravil.“

by slovesu *ὑπεξαίρειν* rozuměti ve smyslu jednoduššího *ἐξαιρεῖν* „odstraniti,“ které čteme v Eur. Ionu v. 991 *πατρός ἐξέϊλον φόβον κλέψας λόροισιν*, takže by naše místo znamenalo: „a bojí-li se obvinění toho, odstraně (strach ten) sám proti sobě —“. Ale tento výklad zdá se mi ještě méně pravdě podobným předešlého, ačkoliv bych kterémukoli z obou přednost dal před Ribbeckovým.

Po mém soudu patří sice *τοῦπίκλῃμ* ku *φοβεῖται*, ale figurou *ἀπὸ κοινοῦ* také ku *ὑπεξελῶν*. Takto spojujice uvarujeme se výtky, že by tvrda byla výpustka předmětu slovesa *ὑπεξελῶν*, vyhovující zároveň slovesu *φοβεῖται*, které, jak řečeno, žádá nějakého předmětu, a to dle mínění našeho tak důrazně, že ačkoliv *τοῦπίκλῃμ* vztahujeme k oběma slovesům, mezi kterými se nalézá, klademe za předmětem tím přece čárku, které v jiných příkladech figury té nebývá. Zde však vyžaduje toho ta okolnost, že slovy *φοβεῖται τοῦπίκλῃμ* končí se předvětí, a čárka tato ostatně výkladu našemu nevadí; neboť doplňování předcházejícího byť přestávkou (jež naznačena čárkou) odděleného *τοῦπίκλῃμ* ku *ὑπεξελῶν* jest podporováno velice tím, že participium toto stojí na konci trimetru, takže při přednášení nastala po něm jakási pauza doplnění tomu zajisté velmi příznivá.

ὑπεξαίρειν pak beru zde ve významu obyčejném „tajně odstraniti,“ kterýžto význam však zde, poněvadž tu jde o odstranění obvinění, kterého se bojíme, které tedy ještě nevzniklo, ale vzniknouti může, nabývá obměny „tajně potlačiti“ t. j. tajně odstraniti možnost obvinění toho. Dle toho zní celé naše místo:

*καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ, ὑπεξελῶν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ —*

„a bojí-li se obvinění toho, potají (je) potlačé
sám proti sobě —“.

Abych takto vykládal zde sloveso *ὑπεξαίρειν*, k tomu mimo vše dosud o tom slovu podané vede mě také subst. *ὑπεξαίσεις*, terminus to rhetorický, jenž, jak praví Ribbeck (v Ep. B. str. 23) znamená brzy výjimku jednotlivosti nějaké nepatrné vzhledem k ostatním, brzy umělý obrat (Kunstgriff) potlačení některého momentu ve prospěch vlastní věci (Fortunatianus a. rh. p. 119 H.)²⁹⁾. Terminus tento, ač teprve pozdní rhetorice vlastní, jest přece výbornou oporou výkladu našeho; neboť znamenalo-li slovo *ὑπεξαίσεις* pozdějším rhetorům potlačení něčeho, co by vyneseno jsouc na jevo bylo nebezpečno nebo aspoň nepříjemno, mohl zajisté již Sofokles užiti slovesa *ὑπεξαίρειν* (*τοῦπίκλῃμα*) o tom,

²⁹⁾ R. Volkmann praví o tom ve spise „Die Rhetorik der Gr. u. Röm.“, 2. vyd. str. 87: Unter *ὑπεξαίσεις* — verstand man nach Fortunatian das Verschweigen von Etwas für den Redner an der Sache Gefährlichem, ohne dass diess von dem Gegner, sei es, weil es ihm unbekannt war, oder weil er es auch für sich gefährlich hielt, vorgebracht wurde.

kdo boje se následků obvinění veřejného má je, obvinění to, potají nemožným učiniti, tedy potlačiti —.

Jak to činiti má, slova následující *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* napovídají sice, ale výslovně nepraví. Jestliž tu zámlka slovesa určitého, které doplniti jest ve tvaru *σημαίνέτω* (nebo *λεγέτω* neb pod.). A o zámlce této dlužno říci, že byla nejen možna, nýbrž že jest i pěkná a situaci obzvláště přiměřena.

Možna byla, jelikož předchází-li všeobecný příkaz *τοῦτον κελεύω σημαίνειν* a ten pak ve dva zvláštní se rozvádí, což zjevně naznačeno spojkami *μὲν-δέ*, nemůže se tu ani očekávati jiné sloveso, než jakého užito v rozkaze všeobecném, tedy *σημαίνειν*; pouze tvar grammatický požaduje se tu jiný, totiž imperativ *σημαίνέτω*, jemuž v druhém zvláštním případě odpovídá *μὴ σιωπάτω*. *Σημαίνέτω* a *μὴ σιωπάτω* zcela se tu rovnají a již ze shody mezi verši případu α_1 a α_2 ³⁰⁾ plyne, že čteme-li v α_2 na konci první polovice sloveso *μὴ σιωπάτω*, jest v α_1 na tomtéž místě podobné aspoň doplňovati.³¹⁾

Aby výslovně básník slovesa toho nepoložil, tomu zabránil zřetel slohový. Jak řečeno, nemohl ani ve dvou těch případech zvláštních užiti jiných sloves než takových, která by znamenala totéž, co v příkaze všeobecném *σημαίνειν*, ale jak by to bylo nepěkné, kdyby sloveso takové třikráte po sobě bylo položeno! Aby tomu se vyhnul, básník sloveso v prvním zvláštním případě, kde se velmi snadno z předešlého doplní, zcela vypustil, v druhém pak užil výrazu litotetického.

A spatřuji-li mimo to ještě v zámlce té obrat situaci přítomné obzvláště přiměřený, ani to snad není upřílišeno. Oidipus, zdá mi se, nedokončuje věty jakoby neodvažoval se dořici to, co slovy *καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ'* s obalem, zdaleka naznačil

³⁰⁾ Shoda mezi v. 227—229 a v. 230—232 jest zajisté povšimnutí hodna; pozorujme počátky: *εἰ μὲν — εἰ δέ*; pak zdvojení: *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* a *ἄλλον ἐξ ἄλλης χθονός*; dále uprostřed obojího trojverší stejná interpunkce, po té v obou následují věty odůvodňovací (*πείσεται γὰρ — τὸ γὰρ κέρδος*), obě o dvou členech, z nichž prvý udává výhodu hlavní, druhý podružnou, jakýs to nádavek.

³¹⁾ Někdo by ovšem mohl namítnouti, že shoda ona mezi α_1 a α_2 žádá sice toho doplnění, ale tak, aby závětim bylo pouhé *σημαίνέτω*, vše ostatní aby bylo předvětim, tedy v této podobě:

*καὶ μὲν φοβεῖται τοῦπίκλῃμ', ὕπεξελὼν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ (σημαίνέτω).
εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός
τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω.*

Shoda mezi oběma případy α_1 a α_2 byla by tím ovšem úplná; ale rozdělení to zdá se mi nemožným a to jednak proto, že by slova *εἰ μὲν — καθ' αὐτοῦ* v jedno spojena jsouce nedávala řádného smyslu, aspoň ne toho, který se tu žádá a v ně také, ovšem neprávem, vkládá (neboť *ὕπεξελὼν* musilo by se při praesentu *φοβεῖται* vztahovati k minulosti, a nikoli k budoucnosti!), jednak že by vypustka celého závětí byla příliš tvrdá.

a slovy dalšími αὐτὸς καθ' αὐτοῦ již již napověděl. V tom ustává. Jako neodvážil se říci z přímá „je-li někdo z vás sám vrahem tím“, tak, když přijde k tomu, aby vyzval občana toho, by sám se u dal, výrazu toho přes rty nepouští, nýbrž nedomluviv umlká.

Tolik o slovesné stránce první polovice trojverší tohoto; méně poznamenati jest o druhé. Πείσεται γὰρ κτέ není nikterak proleptická věta odůvodňovací a je-li v ní něco proleptického, jest to jen ἄλλο vzhledem k následujícímu γῆς δ' ἄπεισιν; poukazuje ἄλλο již napřed k tomu, že πείσεται ἀστεργές οὐδέν není řečeno bez výjimky, nýbrž že jedna nemilá věc musí vraha stihnouti přece. Ale nepřijemnost ta zmírňuje se přidáním ἀσφαλής, kterému čtení dání jest přednost před variantou ἀβλαβής, již přijal Dindorf. Rozdíl není sice veliký, ale lepší jest přece ἀσφαλής „ze země odejde bezpečen“, čímž král jaksí dává na srozuměnou, že svou mocí toho, kdo sám se přizná, bude chrániti, takže odcházejí ze země thebské nejen neutrpí nic nemilého (πείσεται ἀστεργές οὐδέν, což právě již = bude ἀβλαβής!), nýbrž že nebude ani možno, aby něco utrpěl, jelikož bude chráněn, bude tedy bezpečen (ἀσφαλής).

Avšak věc ta zasahá již ku stránce jiné, o které nyní promluvíti hodláme; bude to několik slov o věcné stránce případu α₁.

Tu pak nebude neprospěšno pamatovati chod udalostí od počátku. Oidipus k vyzvání Apollonovu vypátrati vraha Laiova spoléhá se nejdříve na přispění občanův svých a ty ihned svolává. Neboť jemu samému byla až do nedávna pověst o činu tom zcela cizí a co se v soukromí, totiž od Kreonta, nedlouho před tím dověděl, bylo velmi skrovné a pátrání ve směru tom nebylo by vedlo k cíli. Slyšeti jenom, že Laios zahynul někde na cestě do ciziny a že jediný zbylý z průvodců jeho vypravoval, že zabili Laiu loupežníci. Co více byl by se tedy Oidipus dověděl od toho člověka, kdyby jej byl dal ihned vyhledati? Byl by mu zajisté rovněž pravil, že to byli loupežníci a král nemaje posud pražádné příčiny slovům jeho nedůvěřovati byl by ho propustil věda právě tolik jako dříve. Proto nastoupil ihned na cestu jinou. Apollon kázal, jak praví Kreon v. 97 n:

μῖασμα χώρας, ὡς τεθραμμένον χθονὶ
ἐν τῇδ', ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν,

z čehož plynulo, že vrah jest v Thebsku. I nechce Oidipus uvěřiti, že by loupežníci (rozumí se v cizině, neboť Laios ἐκδημῶν πάλιν πρὸς οἶκον οὐκέθ' ἔκετ', v. 114 n) jen tak maně zabili Laiu, nýbrž vyslovuje podezření, v. 124 n:

πῶς οὖν ὁ ληστής, εἴ τι μὴ ξὺν ἀργύρῳ
ἐπράσσει' ἐν θ' ἐν δ', ἐς τόδ' ἂν τέλμης ἔβη;

Miní, že původce vraždy té hledati jest v Thebách a proto bez odkladu svolává lid Thebský, aby v té příčině prohlášení vydal. A tak i činí. Předeslav, že plněním rozkazů jeho občané mohou dojíti úlevy od svizelů a naznačiv, že jen tak beze vší pohnutky ve věci té nepátrá, mohl očekávati, že ti, kteří vraha Laiova znají, udají mu ho; vždyť kynula z toho celé zemi úleva! Ale pachatel mohl, boje se obvinění toho, aby totiž jakožto původce zla, kterým celá země stížena byla, nebyl lidem krutě potrestán, pachatel sám, pravím, obávaje se obvinění toho, mohl skrýti se. A co by pak pomohlo, udal-li by ho někdo, znáti jméno jeho, kdyby lapen býti nemohl a *μίσση* zemi tížící nemohlo býti odstraněno buď smrtí jeho nebo vyhostěním? A případ ten nastati mohl. Vrah mohl se v zemi dlouho skrývati i přes to, že Oidipus dále zakazuje, aby ho nikdo do příbytku svého nepřijímal, vůbec s ním neobcova, a na toho, kdo by proti tomu jednal, ku konci řeči své kletbu svolává. Vrah Laiův mohl se skrývati ze strachu před velikým trestem, který by ho snad stihl a bylo možno, že by snad teprve po delší době byl polapen. Oidipovi však jde o to, aby co nejdříve smyta byla poskvrna lpící na zemi z přítomnosti vrahovy a tím konec vzaly strasti, jimiž jest Thebsko mořeno. I zná pro ten případ prostředek zajisté výborný: obává-li se občan onen obvinění toho, totiž aby před celou zemí na pranýř postaven jsa za následky činu svého nemusil pykati krutým trestem od rozezlených spoluobčanů, může obvinění to tajně odstraniti, nemožným učiniti čili potlačiti tím, že sám proti sobě vše oznámí, totiž v soukromí u krále; král pak slibuje mu pro ten případ beztrestnost až ovšem na to, co dle rozkazu Apollonova bylo nutno, aby vzdálil se ze země. A i pro ten odchod zaručuje mu Oidipus úplnou osobní bezpečnost; i kdyby se lid již dověděl o původci tolikerého zla a chtěl snad na odcházejícím vykonati pomstu, králova ochrana tomu zabráni a občan ten ze země odejde bezpečně!

Tolik k objasnění našeho výkladu; zbývá jenom námitka: „Což provedl-li vrah čin svůj tak, že nikdo jiný o něm nezvěděl? Pak nebylo se mu přec „báti obvinění toho“ a tím celý ten případ mizí!“ Kdo by toto namítal, mluvil by plnou pravdu; neboť vybitnutím a slibem tímto nemohl Oidipus vraha, cítil-li se bezpečným, že od nikoho udán býti nemůže, dohnati k tomu, aby se přiznal. Ale pohnouti mohla mírnost a slib Oidipův zajisté i takového, aby sám se přiznaje ve vyhnanství odešel a tím vlast od záhuby zachránil — mohl-li ovšem vůbec někdo mníti se bezpečným před výradou, což jest jiná otázka, o které řeč bude níže.

α_2) Zná-li někdo vrahem některého cizince, bude za udání jeho odměněn.

Verši 230—232 vytýká Oidipus druhý ze dvou jediné možných případů. A jako v případě prvním občanu, který by se

sám cítil vinným, dal pokynuti, jak věc provést, a slíbil mu šetrnost co největší mohl, tak pro případ, že by některý občan věděl, že ten neb onen cizinec jest vrahem Laiovým, vybízí ho, aby nemlčel, nýbrž oznámil mu jej, slibuje mu odměnu za to vyplatiti a přízeň nad to.

Že zde peněžitou odměnu slibuje, které v případě prvním neslibil, jest přirozeno. Onde týkala se věc vraha samého a odměnou za udání měla mu býti mírnost trestu, jaká jen možná byla, zde však týče se udání osoby jiné, cizí, a vzhledem k tomu nemůže ovšem král lákati k udání jeho slibováním nějaké shovívavosti ku vrahovi, nýbrž způsobem, který by udavači samému nějaký prospěch přinesl, a to jest odměna v penězích. Mimo to však dostane se dle slibu Oidipova udavači přízně královny a nejen královny, nýbrž zajisté každého, komu záleží na tom, aby země brzy zbavena byla bídy. Jestli *ἡ χάρις* = vděk za to vůbec.

Ostatně trojverší toto nečiní obtíží pražádných, aspoň ne v té formě, jak se čte v rukopisech, při nichž my zůstáváme. Jde ovšem o to, je-li forma ta věcně správná a tu promluvití jest o tom, zdali případy α_1 a α_2 vyčerpány jsou všechny možnosti, o kterých Oidipus zmíniti se mohl.

Odpověď naše jest, že ano. Pamatujme:

1. že Oidipus mluví ke všem Thebanům (*ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε*, v. 223.), ale také pouze a jediné ku Thebanům.

2. že vrahem mohl býti buď Theban aneb cizozemec.

V prohlášení samém pak vidíme, že král obrací se

α) nejprve ku všem Thebanům vybízí je, by mu vraha oznámili (v. 224 n; *ἔστις ποθ' ὑμῶν — πάντων Καδμείων — κείτοιθεν*).

α_1) Má-li však dle předpokládání básníkovy Oidipus všechny Thebany před sebou, je-li vrahem Laiovým Theban, vrah ten jest nutně mezi přítomnými. Oidipus má jej před sebou i jest přirozeno, že vyzvav spoluobčany jeho i jej vůbec k oznámení věci obrací se k němu samému, aby jej slibem beztrestnosti (pokud možná byla) strachu zbavě k přiznání se přiměl a tím odstranění pohromy zemské uspil. Ví-li o činu tom vrah sám či ještě někdo jiný, zde na váhu nepadá; má-li o tom ještě někdo jiný vědomost, tohoto Oidipus vybídl k udání již vyzváním všeobecným (v. 224—226) a vrah, je-li si vědom, že by ho někdo udati mohl, nenechá si zajisté ujíti příležitosti, aby si osud svůj zmínil; pak-li však jest přesvědčen, že nikdo o činu jeho neví a udati ho nemůže, přestává všechno rozkazování.

α_2) Jestli-že však někdo z přítomných — a přítomni jsou všichni Thebané! — jmenujme jej A, zná vrahem jiného člověka, než jest sám, třeba muže B, musí člověk tento B býti nutně z jiné země. Neboť kdyby B byl z Thebska, Theban, nastal by zase případ předešlý: B byl by mezi přítomnými —

všemi Thebany — a Oidipus máje jej samého před sebou promluvil s ním již přímo ve v. 227—229, kdežto občan A, který by takto věděl o činu spoluobčana svého, vyzván již k udání implicity ve v. 224—226. Zná-li tedy někdo z Thebanů pachatelem jiného člověka než jest sám, a obrací-li se k Thebanu tomu Oidipus znovu, musí pachatel onen býti z jiné země, jakož to také zcela řádně vyjádřeno veršem 230.: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλοι οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός*.

To jsou dva naše případy a jen těch mohl vzpomenouti Oidipus. Nemohl nikterak připomínati zvláště případu onoho, nazveme jej α_3), že by totiž nějaký Theban A znal jiného Thebana B vrahem, a to z příčiny, která již uvedena, nehledě ani k tomu, že by případ ten po prvé (α_1) byl věru absurdní. Zhola pak nemožný byl tu nějaký případ α_4), ten totiž, že by některý cizozemec znal vraha (ať již Thebana ať cizozemce), neboť Oidipus mluví, jak řečeno a jakož přirozeno, pouze a jediné ku Thebanům.

Tolik jest jisto a po tomto rozboru nebude nesnadno odmítnouti všechny konjekтуры a výtky veršů 230—232 se týkající. Předně nemožno jest dle toho čtení, které kdysi chtěl Hermann: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἢ ξ' ἄλλης χθονός*, neboť tu by v prvé polovici byl osazen případ onen α_3). Nauck podezírá slovo *ἄλλον*, což jest věru s podivením, neboť slovo to jest přímo nezbytným, nehledě ani k tomu, že Řekové vůbec rádi stavěli různé tvary téhož slova vedle sebe. Ještě však podivnější jest to, že Nauckovi i *χθονός* zdá se podezřelým, místo čehož prý by snad mělo státi *πόλεως* „da vorher die Stadt Theben erwähnt war.“ Ale kde, nepraví.

Pouhými však a to nešťastnými nápady nazvati sluší návrhy těch, kteří ve verše tyto vpraviti chtěli onen případ α_4). Byl to nejprve tuším Herwerden, jenž praví: „nisi egregie fallor (!), poetae reddendum est: *εἰ δ' αὖ τις ἐλθὼν οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονός τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω*“. Znamenity ten omyl odmítl sice již Ribbeck,³²⁾ avšak v novější době hájí ho zase Schwarz,³³⁾ který, chtěje si bezpochyby ještě více „znamenity“ získati, pokročil dále: kdežto totiž dle Herwerdena Oidipus mluvil by tu i k cizincům v Thebách se zdržujícím, kterých však svolati nedal a ku kterým se tedy obracet nemůže, dle Schwarze vyzýval všechny cizince vůbec, ať již jsou v Thebsku ať kdekoli, aby mu vraha udali, an prý pravil (dle čtení po Purgoldovi a jiných přátého):

³²⁾ právě v Ep. B. str. 12.: Das muss ja eine eingenthümliche Verfassung gewesen sein, welche alle Nichtbürger so bevorzugte, dass sie nur für Geld u. gute Worte zu gehorchen brauchten!

³³⁾ právě na str. 30, že peníze a dobré slovo mělo zdržeti cizince, aby vyzván byv věc udati nechtěl tomu uniknouti odchodem!

εἰ δ' αὖ τις ἄλλος οἶδεν ἔξ ἄλλης χθονός.³⁴⁾

Konjekturny, které zbývají, totiž Neuova: εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἔξ ἄλλης χερσός a podobné Heimoethova a Engerova nezasluhují více zmínky jsouce na dobro vyvráceny p. prof. Kvíčalou na str. 103 n.

Všemi pak těmito navrhovanými změnami mohli jsme býti ušetřeni, kdyby bylo bývalo od navrhovatelů více dbáno účelu básnikova. Vždyť přece ústy Oidipovými mluví básník a to nedostižný Sofokles a ten nebude zbytečně plýtvati slovy, zvláště ne v tragoedii, ve které z jednoho zachyceného slova povstává vyšetřování, zápletky atd. V takovém dramatu nebude zajisté básník vkládati osobě některé v ústa vyzvání, která by k rozvoji děje ničím nepřispěla a takové by byly všechny ony případy α₄) a čtení s χερσός. Druhá pak věc, která navrhovatelům mohla býti výstrahou, jest, že domnělá ona vyzvání jejich v dalším průběhu tragoedie vůbec nikde povšimnutí nedocházejí. Proč? Poněvadž jich asi prostě nebylo. Král vybízí shromáždění občanstva thebského k udání vraha. A co odpovídá k tomu chor? οὐτ' ἔκτανον γὰρ οὐτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι, v. 277. To jest odpověď ve škerenstva občanů thebských. A tomu-li tak, jest οὐτ' ἔκτανον odpověď na vyzvání α₁ (αὐτὸς καθ' αὐτοῦ-) a οὐτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι — praví-li to veškerenstvo Thebanův — odpovídá patrně na vyzvání α₂ (εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἶδεν ἔξ ἄλλης χθονός). Že by byl Oidipus vyzval občany udati toho, kdo snad čin ten vykonal prostředecně, ἔξ ἄλλης χερσός, o tom chor, soudě dle odpovědi jeho, neví pranic a k nějakému vyzvání cizinců nebylo vůbec kdo by odpověděl. A tak byl by Oidipus mluvil na plano.

2. Eventuelní rozkaz.

b) Pro případ, že by mírného vyzvání jeho uposlechnuto nebylo a udání pachatele nestalo se okamžitě, Oidipus hrozí

β) klatbou vraha.

Ribbeckovou nepopíratelnou zásluhou jest, že dokázal naproti Classenovi a jiným, že klatba tato platí vrahu a nikoli tomu, kdo by vraha tajil. To jest nezvratné a rozpakují se věru uváděti důvody; jen dvě připomínám:

Každý, kdo sledoval děj, pamatuje, že kázal Apollon v. 97 μίαισμα χάρας ἐλαύνειν, což, jak se objevilo v. 106 n, platilo o vrahu nebo vrazích Laiových: nuže praví-li tuto Oidipus

³⁴⁾ str. 29.: „Dann haben wir: 1. alle Thebaner, 2. den Mörder u. 3. alle Ausländer (ἄλλος τις ἔξ ἄλλης χθονός)“. Jak toto poslední možno, vysvětluje Schwarz na str. následující: „der ἄλλος ἔξ ἄλλης χθονός kann sowohl zur Zeit der Kundmachung sich in Theben befinden oder auch in der Ferne weilen u. mit Rücksicht des in Aussicht gestellten κέρδος sich erst dahin begeben“.

τὸν ἄνδρ' ἀπανδῶ τοῦτον —
 ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας, ὡς μιάσματος
 τοῦδ' ἡμῖν ὄντος, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
 μαντεῖον ἐξέφηεν ἀγρίως ἐμοί,

jest na biledni, že — dle zásady, že dvě veličiny rovné třetí (tou jest zde *μιάσμα*) rovnají se mezi sebou — *ὁ ἀνὴρ οὗτος* jest vrah Laiův.

To plyne z děje, který předchází; v následujícím pak jest svědectví stejně neklamné. Teiresias zavolán byv, ne snad aby řekl toho, kdo zná vraha, nýbrž toho, kdo vrahem jest, praví v. 447 nn:

εἰπὼν ἄπειμ' ὧν εἶνεκ' ἦλθον —
 λέγω δέ σοι· τὸν ἄνδρα τοῦτον, δν πάλαι
 ζητεῖς ἀπειλῶν κάνακηρύσσων φόνον
 τὸν Λαίειον, οὗτός ἐστιν ἐνθάδε,

na kterémžto místě tak zřejmě chtěl narážeti na hrozbu Oidipovu v. 236. slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* počínající, že ani anakoluthu se neštítíl, jen aby narážku tu co možná očividnou učinil. A koho miní Teiresias slovy těmi? Vraha Laiova. Koho tedy minil slovy týmiž (*τὸν ἄνδρα τοῦτον*) Oidipus? Věru ne tajitele vraha toho. To pochopí každé děcko a proto měly by již na dobro zmizeti z komentářů výklady, jakým jest ještě Ritterův,³⁵⁾ Wolffův,³⁶⁾ a Brandscheidův.³⁷⁾ Slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* míněn jest pouze a jediné vrah, to jest nezvratno přese všechny, jak praví Ribbeck, důvtipnůstky (Spitzfindigkeiten), které se na toto nešťastné místo sypou.

Podav však Ribbeck správný výklad o osobě, proti které verše tyto čelí, nesprávně soudil o účelu jejich, an minil, že Oidipus vydává jimi rozkaz, aby občané, nebudouli chtítí vraha jménem, přímo a zjevně udati, aspoň všechny styky s ním přerušili. Na mylnost mínění toho ukázal p. prof. Kvíčala, jehož zase zásluhou, pohříchu posud málo u německých filologů ceněnou, jest, že dokázal, že rozkazy tyto vztahovati jest k budoucnosti, na onen čas, kdy vrah by přece konečně jednou poznán byl. Nevývratné důkazy toho podal na str. 93—96 a bylo by marno chtítí po rozboru tom hájiti mínění Ribbeckova. Oidipus dav jednou určitý rozkaz občanům, aby vraha oznámili, nemůže nikterak ihned připojovati nějakou jeho modifikaci, nemůže nic

³⁵⁾ „Für den eben angegebenen Fall sollen schwere Strafen den Hehler (236—243) treffen“.

³⁶⁾ prostředkující jaksi mezi míněním Classenovým a Ribbeckovým: „*Τὸν ἄνδρα* fasst den nicht geständigen Mörder u. den Menschen, welcher die Schuld eines anderen verschweigt, zusammen.“

³⁷⁾ „Der Hehler ist so gut wie der Thäter selbst, der sich nicht angibt. Beide soll, wenn sie später doch entdeckt werden, gleiche Strafe treffen.“

slevovati. Počinání to bylo by pošetilé a kdyby král, příkazav svým poddaným udání vraha slibuje jim za to co největší mohl výhody, sestoupil ještě níže a pravil, abych užil slov Ribbeckových (Rh. Mus. 13, 129): „Schweigst ihr aber dennoch und gellingt es nicht den Mörder durch einfachen Spruch zu entfernen, so soll ihn wenigstens keiner“ atd., tu by věru nescházelo již, než aby jich ještě pěkně poprosil: „A neuzdá-li se vám ani toto činiti, pak, prosím vás, aspoň —“. K tomu by věru nebylo již daleko od výkladu Ribbeckova. Než pohledme na slova Oidipova nepředpojatě! Nepraví: „pro ten případ, že by dřívější rozkaz můj byl bez úspěchu, nařizuji Vám toto“, což by musilo, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 95), zníti *ἀκ τῶνδε λέγω* nebo *ἀκ τῶνδε ὑμᾶς ποιεῖν βούλομαι*, nýbrž dí, co po tom, neuposlechnou-li, učiní, *ἀκ τῶνδε δράσω*, v. 235! A to zní zcela jinak! To není nikterak modifikace rozkazu předešlého, toť druhý člen alternativy, jež jest:

bud' stane se udání vraha hned a pak slibuji toto —

anebo nestane se tak hned a pak stihne jej tohle. —

A projevila-li se v prvním členu alternativy té mírnost králova, druhý jest způsobu zcela jiného: obsahuje těžké hrozby. Že hrozby to jsou, pozoroval již Teiresias, jenž praví na místě již uvedeném (v. 449 nn):

*τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλοι
ζητεῖς ἀπειλῶν κάνακηρύσσων φόνον
τὸν Λαίειον κτέ.*

A že hrozby ty se vztahují, jakož přirozeno, k budoucnosti, toho nevyvrátí námitky nížádné. Necht' namítá někdo třeba: „Jsou-li to hrozby, musí platiti přec těm, kteří budou mlčeti, neboť těm se hrozívá, kteří poslouchati nechtějí. Jsou-li to tedy hrozby, platí občanům mlčícím, tajitelům a *τὸν ἄνδρα τοῦτον* vykládati jest ve smyslu Classenově nebo spíše Wolffově, anebo *τὸν ἄνδρα τοῦτον* znamená pouze vraha a pak jest to nikoliv hrozba, nýbrž nový, modifikovaný rozkaz dle Ribbecka.“

Na námitku tuto odpovíme, že by bylo nesprávně předpokládati, jakoby ti, kdo vraha tajiti budou, měli býti bezvýminečně přímo potrestáni. Přímou bude dle hrozby Oidipovy pykati počínání svého jen ten, kdo tajiti bude vraha jsa jím sám (*χαυτοῦ* v. 234.) Jiní, kdo by ho tajili, budou za jednání své potrestáni jen nepřímou, ale ovšem dosti citelně, neboť bude-li vrahu, na nějž jakožto na přítele (*φίλου* v. 233) to vyzraditi nechtěli, trest krutě zostřen, budou ti, kteří jej zatajovali bojíce se oň (*δελσας* v. 234), tím zároveň také potrestáni: vždyť zatajováním svým sami mu trest zvýší.

Tolik na námitku onu; vážnější zdá se býti další: „Ale jak může Oidipus říci, že zostří trest vrahu, bude-li tajen, když právě tím, že tajen bude, jména jeho se nedoví?“ Že však námitka

tato vážnou pouze se zdá, viděti jest již z toho, že týmž zajisté ne-li ještě větším právem mohli bychom říci: „Jak může Oidipus hroziti krutým trestem těm, kteří vraha neudají, když neví, kdo vraha zná? Jak se jmen jejich doví, když nic neřeknou? Vždyť nebude přece někdo třetí (v řadě: vrah — tajitel jeho — kdo zná tajitele), kdo by trest nad tajitelem prováděl. Či může někdo věděti, že ten neb onen vraha zná, ale udati ho nechce?“ To můžeme zpětně namítnouti proti mínění Classenovu, kdežto proti výkladu, že Oidipus brozí krutým potrestáním vraha, nestane-li se udání hned, námitka uvedená jest slabá. Hrozba Oidipova má předně ten účel, který každá hrozba k vyzvání nějakému přičiněná: má přispěti k tomu, aby to, k čemu se vyzývá, spíše se konalo. Vyzval-li tedy Oidipus všechny občany, aby udali vraha a hrozí-li nyní, že neposlechnou-li, osud vrahův velmi se zhorší, může očekávati, že vrah sám, je-li jím některý Theban, nevydá se, moha voliti bezpečný odchod za hranice, v nebezpečenství pykati hroznou klatbou Oidipovou, zkrátka, že moha voliti mezi dvěma různými tresty nenechá dojíti k horšímu.

Tím ovšem není ještě věc odbyta; zbývá ještě stále otázka, mohlo-li k tomu horšímu dojíti? Na to odpovídáme, že ovšem mohlo. Znal-li někdo vraha, mohl, třeba z počátku mlčel, později vida zemi ve svícelech stále větších, rozmysliti si to a nějak jej prozraditi. — Což však, byl-li si vrah zcela jist, že nikdo o činu jeho neví a nelekne-li se tedy pranic hrozby královny a bude-li si tedy počínati zcela dle slov Oidipových v. 296: *ὃ μὴ ἔστι δρῶντι τάρβος, οὐδ' ἔπος φοβεῖ*? Na to odpovídají Thebané: *Ἄλλ' οὐξ ἐλέργων αὐτὸν ἔστιν* a to budiž i odpovědi naší. Thebané věří, že i v tom případě poznati lze vraha a to pomoci všestce Teiresia. A že i Oidipus v to doufal, o tom svědčí jednak slova, která k příslému Teiresiovi později pronáší, zvláště však ta okolnost, že již dříve, než toto vyzvání a hrozby pronesl — patrně pro případ neúspěchu jich — pro Teiresia poslal, jak sám praví v. 288 n.

Dobrá, řekne někdo; doufal-li Oidipus a Thebané pro případ neúspěchu vyzvání králova v pomoc Teiresiovu, mohly hrozby ty proneseny býti. Což však, klamou-li se v očekávání tom a nebude-li Teiresias vraha buď znáti anebo chtíti jej prozradit, jakož skutečně se stalo? Pak jest to, odpovíme, případ zcela nový, do kterého nám tuto nic není; zde postačíž nám, že jsme ukázali, že i Oidipus i Thebané věřili v pomoc Teiresiovu a tím jest dokázáno, jednak že mohl Oidipus verše 233—241 pronést ve smyslu uvedeném, jednak že Thebané, ku kterým mluvil, mohli mu právě tak a nejinak rozuměti.

Jest tedy ve versích těch obsažena hrozba a to hrozba důrazná. S tím pak souvisí, proč král ve v. 236. neužil tvaru budoucího, nýbrž přítomného *ἀπαυδῶ*. „Oidipus mohl a musil“, praví p. prof. Kvíčala na str. 96, „zákaz, jehož vyplnění padá do

budoucnosti, již nyní vysloviti, poněvadž doufal, že ve známost uveda trest dojde tím spíše svého účelu, totiž zastrašení a po případě neodkladného udání vraha. *δράσω* značí, že Oidipus bude dbáti o to, aby trest, který hned nyní se oznamuje, svého času byl proveden.“ A mimo to, zdá mi se, založení této tragoedie samo skoro vyžadovalo, aby Oidipus užil tvaru praesentního *ἀπαυδῶ* čili aby hned vyřkl klatbu nad vrahem, která jej teprve, když by jinou cestou než přímým udáním objeven byl, měla stihnouti. Klatba ta měla totiž padnouti na Oidipa samého: on právě měl jinou cestou než přímým udáním poznán býti jakožto vrah. A pro ten případ jest tvarem *ἀπαυδῶ* již postaráno: klatba jest slovem tím jedenkráté již vyslovena a musí tedy vejíti v platnost, jak s hrůzou tuší Oidipus v. 819, ještě o činu ani plně jistoty nemaje. Tvarem *ἀπαυδῶ* měl Oidipovi pro okamžik, až by o činu svém nabyl jistoty úplné, ušetřen býti boj, aby sebe sama — dle hrozby své — teprve v klatbu dával, což by byl učiniti musil, kdyby byl v. 236. řekl *τὸν ἄνδρ' ἀπαυδήσω τοῦτον* — a tragoedii ušetřeno tím nemilé opakování.

Tolik k celkovému poroznmění těchto veršů; v jednotlivostech jest poznamenati toto:

V. 233. *εἰ δ' αὖ σιωπήσεσθε* smyslem postaveno jest proti vyzvání obsaženému ve v. 226.: *κλέύω πάντα σημαίνειν ἑμοί*. Člen *b*) veršem 233. počínající není tedy na stejném stupni s α_1 a α_2 , jak mínil Ribbeck, nýbrž se členem *a*).

V. 234. *τὸ ἔπος τόδε*, rozkaz tento, jest právě vydané vyzvání k udání vraha, příkaz 1.; s příkazem 2. činí pak ta *ἔπη*, která má chor *κλύων δέχεσθαι* (v. 216.). *Τόδε* stojí na konci věty a verše s důrazem.

Genetivy *φίλου ἢ χαύτοῦ* Wecklein a Brandscheid činí závislými na *δείσας*, kteréžto sloveso má prý tu genetiv dle analogie sloves *κήδεσθαι* a pod. Ale již samo sebou jest divno spojovati genetiv se slovesem, které vazby té nezná, a sloveso druhé, které má tu vazbu, nechati bez určení. Proto spojují, jako Wolff, Nauck a jiní, genetivy ty s *ἀπώσσει*. Jsou to genetivy odluky a slova ta znamenají „odmítne-li rozkaz tento od přítele neb i od sebe“ t. j. nebude-li dbáti rozkazu právě daného, pokud by se vztahoval na osobu přítele neb i jeho vlastní. Přítel ten může býti buď Theban, a pak znamená to neplnění vyzvání všeobecného *a*) spojeného ovšem s α_1 — neboť příteř tajen mohl býti jen v tom případě, když by se sám také neudal — aneb mohl to býti cizinec, což jest pak neplnění vyzvání α_2 . Jednání proti vyzvání α_1 (ve spojení s *a*) Oidipus sotva má za možné, proto klade možnost tu na druhé místo a přičiňuje *καί*, aby pochybnost svou naznačil; patrně nemyslí, že by Theban citící se vinným, moha věc odbyti pouhým a to bezpečným odchodem do vyhnanství, vydati se chtěl v nebezpečenství později snad, třeba

z počátku tajemí se mu dařilo, prozrazenu a stíhánu býti hroznou klatbou. S καὶ oním srov. Plat. Gorg. p. 510 A.

V. 235. ἐκ τῶνδε = μετὰ ταῦτα, dehinc, po tom (důrazné, nikoli slabé potom); ἐκ značí tu vychodiště, moment, po kterém nastoupí δράσω. Srov. Trach. 1109, Ai. 537.

ταῦτα χοῇ κλύειν ἑμοῦ = tohle dlužno, tohle máte slyšeti ode mne t. j. nemá vás býti tajno, jak s vrahem po tom naložiti hodlám, abyste snad nemyslili, že mlčením bude vrahu poslouženo; naopak, hned slyšte, co jej stihne pak. Oidipus, jenž v rozkaze 1. největší mírnost projevoval a výrazů nejšetrnějších užíval, stává se prudkým při pomýšlení, že by někdo mírnosti jeho nedbatí mohl, a hrozí.

Hrozby ty vyjadřeny čtyřmi členy zápornými, po nichž následuje jeden kladný.

V. 236. v čele všech naznačena jest osoba, proti které hrozby ty směřují, τὸν ἄνδρα τοῦτον, kterýžto akkusativ jest předmětem (resp. doplňkem) všech pěti sloves následujících. Po něm Oidipus, aby opravdovost a přísnost svoji projevil, dodává ὅστις ἐστὶ, kterýžto přídavek mimo jiné zajisté sloužiti má k tomu, aby nižádným způsobem Oidipus sám, jehož vlastně klatba ta stihnouti má, nemohl se jí vymknouti.

Následující γῆς τῆσδε spojují Dindorf a Brandscheid se slovesem εἰσεδέξασθαι; tento odkazuje ku gramm. Krüger. II, 46, 1, 3, kde skutečně nalézáme naše místo vedle Eur. Foin. 451 τὸνδε εἰσεδέξω τειχεῶν πείσασά με a Sof. Ai. 1274 ἐρκέων ὑμᾶς ἐγκεκλημένους. Ale jediný tuším pohled na tato dvě místa a naše postačí, abychom poznali nesprávnost tohoto výkladu; neboť dle toho musilo by naše místo znamenati: „zakazují, aby muže toho nikdo nepřijímal do země této,“ jakoby se Oidipus obával, že vrah do země přijde, kdežto zatím snaží se ze země ho vypuditi! Kdo toho pamětliv jest, nemůže věru jinak než spojovati γῆς τῆσδε s akk. podmětým τινά. Není pak γῆς τῆσδε řečeno zbytečně, jak by se souditi mohlo, jelikož rozumí se samo sebou, že Oidipus nemůže poroučeti nikomu jinému nežli svým poddaným; γῆς τῆσδε přidáno hlavně za tím účelem, aby Oidipus k tomu připojení mohl: ἤς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω, čímž zvýšiti chtěl ještě více váhu hrozeb svých. Neboť pravili: „ať nikdo ze země této, jejíž já vládu a stolec držím,“ jest tím, nemýlím-li se, řečeno tolik jako moderní frásí: „jako že v této zemi vládu a stolec držím.“ Tím dává na srozuměnou, že všecku svoji moc a autoritu královskou nasadí, aby provedlo se, co tu praví. Při tom κράτη znamená více moc, s kterou král činně zakročiti může, θρόνους pak více důstojnost, vážnost, které pro vysoké postavení své požívá. Srov. Ant. v. 173.

V. 238. nejprve Oidipus zakazuje všechny osobní styky s vrahem, které hlavně záležejí v přijímání ho do domu a hovoru s ním. Vrahovi nesmí pak nikdo útulku popřáti, nikdo naň

promluvit, což bylo sdílným a hovorným Řekům trestem krutým. Zde to viděti z toho, že právě na tuto část klatby odkazuje se na několika místech v dalším průběhu děje. Tak v. 350 nn. kde ovšem Teiresias zákaz ten obrací tak, jako by byl Oidipus na našem místě řekl: „vrah nesmí nikoho osloviti.“ Chtěje Oidipovi naznačiti, že sám jest vrahem, praví k němu:

*ἐννέπω σε τῷ κηρύγματι
ὅπερ προεῖπας ἐμμένειν κατ' ἡμέρας
τῆς νῦν προσανδᾶν μήτε τούδε μήτ' ἐμέ,
ὥς ὄντι γῆς τῆσδ' ἀνοσίφ' μιάστορι.*

A Oidipus sám hrozí se té části klatby své, když již tuší, že by on mohl býti vrahem Laiovým, v. 817 n. (kde arcit čtení porušeno); a když již všechny zločiny své poznal a se oslepil, žádá ještě Kreonta v. 1436 n.:

*ῥῖψόν με γῆς ἐκ τῆσδ' ὄσον τάχισθ', ὅπου
θνητῶν θανοῦμαι μηδ' ἐνὸς προσήγορος.*

V. 240. *χέρνιψ* jest znakem společenství, ve kterémžto významu užívá se slova toho obyčejně v pluralu, proto i na tomto místě dáti jest přednost čtení *χέρνιβας* před variantou *χέρνιβος*, ačkoliv jinak i toto čtení dalo by se vysvětliti, totiž jako genitiv dělivý. Ku *χέρνιβας* *νέμειν* přimysliti jest ovšem *αὐτῷ*.

V. 241. *ὠθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας* jest poslední člen, kterým předcházející zákazy v jeden celkový příkaz se shrnují: zkrátka mají jej všickni od příbytků svých hnáti. Tu zase ze slovesa *ἀπανδῶ* v. 236. doplňovati jest kladné *κελεύω*.

c) Po té Oidipus výslovně udává příčinu svých rozkazů.

Shromáždění Thebané mohli se sice příčiny rozkazů Oidipových již domysleti: neboť pravil-li k nim král (A 1), že mohou plněním rozkazů jeho dojíti úlevy, řekl-li (A 2), že by bez nějaké známky nepátral a vybízel-li pak (B I 1) k udání vraha Laiova a hrozil (B I 2) pro případ, že by neuposlechli, Thebané vědouce, že následkem věštby nějaké svolání byli (v. 151), mohli tušiti, že věštba ta týkala se právě vraždy na Laiovi spáchané a té původce že dlužno vypátrati, má-li země útrap býti zbavena. Čeho však se dohádati mohli, to jim Oidipus tuto na místě velmi příhodným výslovně praví, an připojuje příčinu tu k poslednímu členu klatby, jímž kázal muže toho, poskvrnu zemskou, od příbytků všech hnáti. Těmito verši (241—243) teprve zřejmě vyslovuje, jaké to *σύμβολον* (v. 221.) má a nahoře-li jsme pravili, že k *νῦν* δὲ v. 222. doplňovati jest z předcházejícího sc. *σύμβολον ἔχων* (aneb *ἐπεὶ σύμβολον ἔχω*), mohli bychom nyní vložiti tam obsah symbola toho asi takto: *νῦν δ' ἐπεὶ τὸ Πυθικὸν θεοῦ μαντεῖον ἐξέφηεν ἐμοὶ μίasma ἡμῖν εἶναι τὸν Λαῖον αὐτόχειρα — ὑμῖν προφωνῶ*. Z toho pak zároveň viděti,

že pravdivo jest, co jsme svrchu tvrdili, že tam byla by se o věštbě té musila státi zmínka obšírnější, kdežto na tomto místě pojí se k veršům předcházejícím zcela vhodně a stručně.

V. 242. *τοῦδε* jest ovšem masc., míní se tím *ὁ ἀνὴρ οὗτος* z v. 236., o jehož vypátrání jde a okolo jehož osoby se celé *κῆρυγμα* točí; a proto právě mohl o něm Oidipus užití náměstky *ὅδε*. Měl-li však básník užívaje zájmena toho zároveň úmysl, aby slova Oidipova vedle vlastního svého významu obsahovala pro diváky smysl „ježto tento (totiž já, mluvící) jest nám poskvrnou,“ jak míní Hug (Phil. 31, 71), jest pochybné. Nesmíme ve vykládání takovém zabíhati daleko, sice by v této tragoedii vůbec a v řeči této zvláště výklady takové neměly konce; k. př. mohli bychom hned ve v. 217. *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν* vyrozumívati též o Oidipovi, jenž by se tu po předcházejícím *τᾶμ' ἔπη κλύων δέχεσθαι*, když by to někdo bral za rovné s *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν*, sám nazýval *ἡ νόσος* asi tak, jako jména toho užito o osobě v Plat. Prot. p. 322 D: *τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως*.

d) Konečně král rozkazy své zřejmě uzavírá.

Že v. 244. 245. jsou zřejmým závěrkem daných rozkazů, k tomu ukazují slova *οὖν* a *τοιόσδε*. *Οὖν* nese se k něčemu předcházejícímu, z čehož uvádí se důsledek. Zde jest tím předně část c) bezprostředně předcházející: „Apollon oznámil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této a já tedy (*οὖν*) takto (*τοιόσδε* = tyto rozkazy dáváje) jednám v zájmu božstva i toho nebožtíka.“ Je-li však část c) vlastně obsahem onoho symbola z v. 221. a obsah ten napověděn již ve v. 222. částicemi *νῦν δ'*, jak jsme právě vyložili, můžeme v souvislosti tuto podané místo slov: „Apollon oznámil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této“ říci krátce „na tento pokyn,“ čímž dostaneme souvislost: „Já tedy na tento pokyn takto i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se pomocným.“ Již z toho viděti jest, že *οὖν* ukazuje až k úvodu, v. 221. Vše pak, co mezi úvodem a v. 244. leží, obmýká zájmeno *τοιόσδε*. Náměstka tato ukazuje jednak na všechny rozkazy právě před tím dané, jednak důrazně naznačuje přičinění a úsilí Oidipovo, s jakým snaží se příkaz Apollonův provésti a zavražděného pomstiti. Neboť praví-li král: „já tedy v této míře i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se pomocným,“ zní to zajisté nejinak než jakoby pravil: „já tedy i největší pokud možná mírnost vrahu zaručuje ($1\alpha_1$), udavateli pak hmotnou odměnu slibuje (α_2), pro případ neposlušnosti však přetěžkou klatbou hroze (2), po dobrém i po zlém božstvu i muži tomu zavražděnému pomoci se snažím. Více věru činiti mi nelze, aby se *μίασμα* dle rozkazu boha delfského ze země odstranilo a muž zavražděný pomstěn byl; co jsem podnikl, jest nejvyšší, co jsem mohl.“

Co však Oidipus posud podnikl, jsou rozkazy (*B I 1 a 2*), i můžeme říci: Ukazuje-li *οὖν* na část bezprostředně předcházející c) a skrze tuto až na *A d*) a obmýká-li *τοίςδε B I 1. a 2.*, tedy vše, co od úvodu až sem bylo řečeno, obsahují verše 244. 245. zřejmý závěrek rozkazů Oidipových.

Ostatně bylo by tu poznamenati pouze, že *τῷ δαίμονι* ukazuje na božstvo známé, zde na Apollona, o jehož věštbě Oidipus bezprostředně před tím učinil zmínku. K následujícímu však jménu *τῷ ἀνδρὶ* musil mluvící přidati *τῷ θανόντι*, poněvadž bezprostředně před tím byla řeč o muži jiném, v. 236. *τὸν ἀνδρα τοῦτον*, v. 242. *τοῦδ*.

Σύμμαχος πέλω, stávám se spojencem, spomocným t. j. chci jim pomáhati vydobýti toho, co oni chtějí; chce pak Apollon *μίσμα χαώρας ἐλαύνειν* (v. 97.) a Laios chce a má pomstěn býti, v. 106. n.:

*τούτου θανόντος νῦν ἐπιστέλλει σαφῶς
τοὺς αὐτοέντας χειρὶ τιμωρεῖν τινας.*

3. Přání Oidipova.

Vv. 246—251 byly příčinou mnohých zmatků, ano hrozily osudnými se státi celé řeči této, zároveň však přispěly velice k lepšímu porozumění jejímu.

O. Ribbeck prohlásil totiž a snažil se v 13. ročn. Rýn. Mus. str. 129—132 dokázati, že 6 veršů těch na místě posavadním nejen ruší souvislost myšlének, ale zcela jest nesrozumitelná, kdežto, čtou-li prý se za veršem, který jest dle rukopisného pořádku 272., nabude se i po v. 245. výborného spojení i v samých těch šesti verších vše se vysvětluje.

Nebudu se rozepisovati o tom, co se po tomto prohlášení Ribbeckové dalo. Návrh jeho narazil u jedněch na tuhý odpor, u druhých pak setkal se s pochvalou a přijetím, ba mnohým byl heslem ku dalším změnám, což konečně u mnohých, jako posléze u Schwarze, dospělo ku hromadnému přehazování i jednotlivých veršů a barbarskému látání, v němž s těžší poznáváme disiecti membra poetae.

U koho souhlasu došel původní návrh Ribbeckův, připomíná sám původce jeho v Ep. B., ve kteréžto rozpravě znovu hájí mluvení svého, když nestačila odpověď, již připojil k námitkám Classenovým učiněným v Rýn. Mus. ročn. 16. str. 489—500. Od roku pak 1870. psáno o tom tolik a tolik, že nemůže býti úmyslem naším vše to probírat i vyvracet. Nejlepším vyvrácením všech posavadních návrhů a změn bude zajisté, podaří-li se nám rukopisného pořadí a znění veršů obhájit i o sobě, oč se tímto pokusíme.

a) Oidipus vrahu, nezná-li ho nikdo, přeje nešťastný život a bídný konec.

Svrchu snažili jsme se dokázat, že dvouverší *d)* jest zřejmým závěrkem rozkazů Oidipových. Při rozkazech těch měl, jak řečeno, král účel ten, aby občany přiměl k udání vraha a to buď slibováním výhod, aneb, kdyby se zdráhali, hrozbami. Více věru činiti nemohl, aby vraha vypátral, leda pro Teiresia poslati a to již, jak sám později, v. 287 praví, učinil. Činí-li však nicméně i potom, když všechny možné rozkazy vyčerpál a zřejmě je uzavřel, ještě něco, jde na rozum, že nemůže to míti ráz zase nějakého rozkazu, jenž by čelil k vypátrání vraha, nýbrž musí to býti způsobu zcela jiného: může to býti pouze projev osobní a zakládati se na předpokládání, že by se vrah na stopu přijíti nemohlo.

Že v. 246. musí počínati něco zcela jiného, již již tušil Ribbeck, když pravil: „Es scheint vielmehr so aus, als ob dies ein neuer Fall wäre.“ A já pravím, že ve v. 246—248 nový případ jest a býti musí. Musí v nich býti nový případ, poněvadž jiné možnosti celý posavadní postup nepřipouští, nýbrž a priori tak žádá; a jest to nový případ, poněvadž káží tak:

1. slova *εἰ λέλῃθην*. Že slov těch nebylo dosti dbáno, jest vadou všech výkladů dosavadních: buď se jich zcela pomíjí aneb mění se hravě v *εἰ λανθάνει* nebo *ὅς λέλῃθην* a pod. A přece nelze slov *εἰ* (*ὁ δεδρακώς*) *λέλῃθην* ani naprosto nedbati, nebo pak by byla zbytečna — a že by si Sofokles zbytečnosti takové dovolil, mysliti nemůžeme —; ani nelze jich vykládati „skrývá-li se“ aneb „jenž jest nyní (nebo posud) skryt, neznám“; neboť Oidipus od vyzvání svého v. 224—226 *ὅστις-κάτοιθεν-, τοῦτον κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί* ještě mluvíti neustal, tedy ještě občanů svých, které k udání vraha vybízí, k slovu ani nepřipustil; vrah následkem toho nemohl se ještě ani sám přihlásiti aniž mohl udán býti: i rozumí se samo sebou, že vrah „se skrývá“ a „jest nyní (nebo posud) skryt, neznám.“ A co se samo sebou rozumí, jest zbytečno, a o tom souditi jest jako výše.

Praví-li však Oidipus nicméně *εἰ λέλῃθην*, musí slova ta míti svůj zvláštní význam, a ten jest přirozeně, že *εἰ* značí podmínku a *λέλῃθην* má význam pravého perfecta, t. j. znamená děj minulý, jehož následky v přítomnosti trvají: jestliže pachatel nebyl zpozorován a zůstal-li nezpozorován, kterýž stav ještě trvá, tedy: je-li neznám.

Tak rozumím já tvaru *λέλῃθην*, to jest u mne perfektum.³⁸⁾ A praví-li Oidipus „je-li (vrah) neznám,“ rozumí se, „je-li neznám“ ne Oidipovi — neboť ten prohlásil hned v. 222., že o činu

³⁸⁾ Z posavadních vykladatelů nikdo nepodal o tvaru *λέλῃθην* výkladu správného; Hasselbach arcí chtěl to bráti za čisté, jak praví (Phil. 19, 212) perfektum „das perfectum ganz einfach u. recht eigentlich perfectisch nehmen, also: mag er (bisher) verborgen gewesen sein.“ Něco z perfecta překlad ten v sobě má, ale perfecta německého; překladem řeckého perfecta však to není — o onom „mag er“ ani nemluvě.

tom nic vědět nemůže, ba do nedávna vůbec o věci té nevěděl — nýbrž „je-li neznám“ vůbec.³⁹⁾

2. slova *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον*⁴⁰⁾ *ἐκτρεῖψαι βίον*. Slova tato jsou při posavadních výkladech v hrubém odporu k v. 227 až 229. Tam totiž Oidipus slíbil vrahu, že přizná-li se, mimo (bezpečný) odchod za hranice *πέισται ἀστεργές οὐδέν*; vrah pak, jak již řečeno, následkem toho, že Oidipus posud občanů k slovu nepřipustil, „skrývá se“ a „jest nyní (nebo posud) skryt“, ať již se chce přihlásiti, ať nikoliv; i jest možná, že chce se přiznati lákán jsa oním slibem Oidipovým v. 227—229: avšak nastojte! týž Oidipus, který mu slíbil, že nic nemilého neutrpí, z čista jasna jej proklíná!

A jak jej proklíná! Přeje mu

κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτρεῖψαι βίον

„aby bidník bidně on nešťastným dovlekl se životem,“ což nemůže nic jiného znamenati než aby v celém životě nešťasten byl a bidně sešel.⁴¹⁾ A ten-li jest smysl slov těchto, pak sama již nám praví, na koho je vysloviti mohl Oidipus. Naprosto nemožno jest, aby král, jenž nahoře pro případ, že by vrah byl znám, ale utajován, pohrozil (v. 233 nn): „neudáte-li vraha, těžká klatba jej stihni, až ho vypátrám,“ nyní proti témuž, nežli objeven bude, jakoby prozatím vrhl děsnou klatbu tu. Jest, pravím, naprosto nemožno, aby Oidipus vrahu jako prozatímní trest přál neštěstí do smrti! Kdyby mu přál něco prozatím, přál by mu zajiště neštěstí jen do té doby, než ho lapí; neboť od toho okamžiku, co by ho v moci své měl, mohl jej pak sám dle libosti až do smrti nešťastným učiniti, tedy nepotřeboval mu to přát. Přeje-li mu však neštěstí do smrti, činí tak patrně na základě podmínky, že by ho nemohl potrestati nikdy sám, je-li neznám.

Činí tedy i slova verše 248. výkladům posavadním překážky nepřekonatelné, jak nám se zdá, kdežto s výkladem naším jsou ve shodě nejlepší. Je-li vrah neznám (*εἰ λέληθεν*), přestává ovšem všechno rozkazování, pak mu nelze na stopu přijíti, není možná vlastním zakročením ho potrestati a tím Apollonův příkaz vyplnit; v tom případě může Oidipus vysloviti pouze přání, aby bohové, kteří pak jedině vraha znají, jej potrestali. A přání to pronáší Oidipus ve v. 246—248, an vyslovuje na vraha strašnou

³⁹⁾ *λανθάνειν* užito tu absolutně, t. j. bez (akk.) osoby, před níž něco se tají; pod. u Xenof. Kyr. 6, 4, 3 praví se o Panthei: *ταῦτα δὲ λέγουσα ἅμα ἐνέδνε τε τὰ ὄπλα καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειράτο, ἐλείβετο δὲ αὐτῇ τὰ δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν*; Eur. Rhés. 970 a j.

⁴⁰⁾ *ἄμορον* čte se dle emendace Porsonovy místo rukopisného *ἄμοιρον*, které jest proti metru.

⁴¹⁾ žádá toho předložka *ἐκ*- a aorist; kdyby Oidipus přál vrahu nešťastný život jen do jisté doby, tedy ku př. do okamžiku, než bude objeven, řekl by *τρέψειν βίον*; srov. El. v. 602: *τλημῶν Ὀρέστης δυστυχῇ τρέψει βίον*.

kletbu, „by bídník bídne on nešťastným dovlekl se životem.“ Oidipus nemůže snést myšlénky, že by vrah Laiův, příčina tolikého neštěstí, mohl, je-li naprosto neznám, do smrti bez trestu a spokojeně žít, a proto přeje mu za této podmínky (je-li neznám), aby do smrti byl nešťasten a bídne sešel.

3. rozluka *εἴτε τις εἰς ὧν — εἴτε πλείονων μέτα.*

Vykládáme-li slova *εἰ λέληθεν* správně, nemohl Oidipus při kletbě této míti pachatelem Thebana, který by byl úmyslně Laia zavraždil, a to ani jediného ani více jich; neboť kdyby bylo bývalo více takovýchto spoluvinníků, věděl by to jeden na druhého a to bylo by proti podmínce „je-li neznám“: vrah nebo vrahové byli by známi aspoň jeden druhému a mohli by se vy-zraditi; ani však jediný Theban, který by byl úmyslně Laia zabí, ale tak, že by ho byl při tom nikdo neviděl, nemohl býti Oidipem míněn. Vrah byl by sice neznám vyjma sobě a to by s podmínkou *εἰ λέληθεν* ještě jakž takž souhlasilo: ale Oidipus byl by tu vyslovil na pachatele toho hroznou kletbu, nevěda ještě, zda-li se přiznati chce čili ne. Zkrátka tomu předpokládání odporuje, co jsme právě pověděli o slovech *ἐκτῶν βίον*. Oidipus však nemohl při kletbě této míti ani Thebana nebo Thebany, kteří by byli snad náhodou Laia zabili, neboť můžeme snad předpokládati, že každý Theban krále Laia znal a následkem toho by i ten Theban nebo Thebané, kteří by jej byli náhodou a neradi zabili, věděli, že jsou vrahy Laiovými, byli by známi ve-spolek nebo aspoň u sebe a to by opět bylo proti podmínce *εἰ λέληθεν*.

Dále však nemohl Oidipus míti ani toho případu, že by cizinci byli od někoho z Thebanů najati ku vraždě té; neboť pak by tento někdo z Thebanů vrahy ty znal a opět by to od-porovalo podmínce „je-li neznám“. I zbývá tedy jediné to, že Oidipus vrahem nebo vrahy těmi míní cizince, který nebo kteří z vlastního popudu Laia cestujícího přepadli a zabili, nikým z Thebanů nejsouce potom poznáni.

K tomu docházíme a priori na základě podmínky *εἰ λέληθεν*, jak ji my vykládáme; dále vedou nás slova *εἴτε τις εἰς — εἴτε πλείονων μέτα*. Rozluka tato vede mne totiž k tomu mínění, že Oidipus vyčerpav v prohlášení svém již všechny možnosti vzpo-míná i toho případu, který hlásala pověst zbylým průvodcím Laiovým rozšířená, že zabili Laia loupežníci. Oidipus sice sám, uslyšev pověst tu od Kreonta v. 121 n, pochyboval v. 124 n, že by loupežník (jak praví, užívaje singularu) odvážil se jen tak na krále, kdyby nebyl nikým z Theb najat; ale konečně i to bylo možno: bylo možno, že lupič nebo lupiči, kterým jde jen o zisk, spáchali vraždu tu, aby toho muže cestujícího obrali ne-starajíce se hrubě, koho to zabili. A Oidipus, aby nic nepominul, posléze i této možnosti připomíná a dí: pro ten případ, že by Laia byl zavraždil loupežník nebo loupežníci, kterých nikdo ne-

zná a kterých tudíž vypátrati nelze — čímž nemožno jest provésti rozkazu Apollonova a pomstiti smrti Laiovy — pro případ ten proklínám vraha, by do smrti nešťastný život vedl a tak jej i skončil.

Pověst ona, pokud se ji Oidipus dověděl (v. 121 n), hlásala výslovně, že Laios zabít byl ne jedním, nýbrž množstvím loupežníků. Tuto okolnost přičísti jest ovšem na vrub onoho zbylého průvodce Laiova, který tím způsobiti chtěl, aby Oidipus na příhodu svou s pocestným, kterého samojediný zabil, nepřipadl. Ale ku podivu! Oidipus, jakoby se tím nechťel nechat zmýlití, mluví ihned o jednom loupežníku (v. 124) a pak o jednom vrahu stále až k řeči této, v níž také až po naše místo, jako o jediném pachateli mluví. Teprve naše místo, v. 246, 247 činí výjimku. A proto jest výjimka ta povšimnutí hodna, kteréhož zasluguje jak pro obsah svůj, tak i pro formu. Pro obsah, že Oidipus od posavadního singularu aspoň na krok ustoupil, formou pak, že praví napřed *εἴτε τις εἰς ὧν εἴτε πλείονων μέτα* „ať jeden jsa, ať s větším počtem,“ po té však ihned zase k singularu se vrací, an j e d n o h o vraha proklíná řka: *κακὸν κακῶς κτέ.* Oidipus, nemýlím-li se, učinil slovy *εἴτε πλείονων μέτα* jakýsi ústupek, povolil na okamžik pověsti hlásající, že vrah nebyl jediný nýbrž že jich bylo mnoho, kdežto on naopak měl za to, že byl vrah jediný a že jich nebylo více: na okamžik, pravím, povolil Oidipus pověsti té, ale že ústupek ten jest neochotný, jeví dosti zřetelně ta okolnost, že neřekl *κατεύχομαι δὲ τοὺς δεδρακότας, εἰ λελήθασιν, κακοὺς κτέ* nepřipustil mnohost vrahů bez omezení, nýbrž teprve k podmínce, byl-li to jeden vrah neznámý, připojil „anebo bylo-li jich více“; zvláště však patrna jest neochotnost ústupu toho ze slov po něm hned následujících, v nichž Oidipus singularu, od něhož na okamžik upustil, zase se drží, an klné ne vrahům, nýbrž vrahu. Zkrátka nám zdá se velmi a velmi, jakoby v rozluce oné *εἴτε — εἴτε* a v opětném vrácení se k singularu byl jakýs ústupek, ale neochotný a okamžitý, zároveň však skrytá abych tak řekl polemika proti pověsti hlásající, že vrah nebyl jeden, nýbrž že jich bylo mnoho. Vztah ten vysvitne zajisté každému, položíme-li obě místa příslušná vedle sebe; pověst v. 122 n.:

*ληστὰς ἔφασκε συντυχόντας οὐ μίᾱ
ῥώμῃ κτανεῖν νιν, ἀλλὰ σὺν πλήθει χερῶν.*

Oidipus v. 246 n:

*κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
εἰς ὧν λέληθεν εἴτε πλείονων μέτα.*

A je-li skutečně tento vztah mezi těmito místy, byla kletba Oidipova v. 246—248 mířena proti loupežníkům, o kterých, jak pověst hlásala, dále více nic známo nebylo, kteří byli neznámi.

4. singular *κακὸν κακῶς νιν κτέ*, ukazující tragickou ironii. K tragické ironii, již drama toto tak jest bohato, náleží také právě ona okolnost, že Oidipus jakoby hluch jsa ku důraznému vytčení, že loupežných vrahů Laiových bylo mnoho, nikoliv jeden, ihned mluví o jediném loupežníku a dále ustavičně tak mluví o vrahu, jakoby věděl, že byl toliko jeden. Toliko na našem místě činí jakýs ústupek pověsti kolující, ale ústupek jen okamžitý. Ač sám pochyboval, že by byl lupič jen tak pro nic za nic odvážil se na krále, přece — věren slovům svým *ὡς πᾶν ἔμοῦ δράσοντας* v. 145 — vzpomíná i této možnosti a pro případ ten, že by byl někdo neznámý, buď samojediný nebo se spoluvinníky, Laia zabil, vyslovuje kletbu, avšak pouze nad vrahem jediným! A v tom právě pozorovati jest mistrovskou ruku básníkovu. Neboť právě tento případ se stal. Nebyl to ovšem loupežník ani jeden ani s více spoluvinníky, kdo Laia zabil, nýbrž byl to pocestný (*ὁδοιπóρος* v. 292), ale podmínka, pod kterou Oidipus vraha toho proklíná, na vlas se vyplnila: *ὁ δεδρακὼς λέληθεν*, pachatel jest neznám a to v tom způsobu, ku kterému Oidipus více se kloní, *λέληθεν εἰς αὖν!* Vrah ten spáchal čin svůj samojediný, jest neznám⁴²⁾, ano sám neví, že jest vrahem Laiovým⁴³⁾ — jest to Oidipus sám!

Nemůže býti věru ostřejší ironie: Oidipus připomínaje případu, který jemu samému zdál se nejméně pravdě podobným, bezděky uhodí na pravý stav věcí a proklínaje do smrti vraha pro-

⁴²⁾ Že ví to onen zbylý průvodce Laiův a dále i Teiresias, není nikterak Achilleovou patou tohoto výkladu. Se stanoviska Oidipova, jenž, jak již svrchu řečeno, nemohl předpokládati, že by onen člověk něco podrobnějšího o tom věděl, jest tvrzení naše zcela správné; Oidipus mohl říci: „je-li vrah neznám, proklínám ho“ a divák musil si při tom pomyslit: „proklíná sama sebe.“ Neboť divák, jenž posud o průvodci onom slyšel jen to, co též Oidipus slyšel, nemohl věděti, že mužem tím Oidipus bude k poznání přiveden. V té míře, myslím, nemohl divák předbíhati děj tragoedie a muž ten snad jest vůbec ne majetkem pověsti, nýbrž výmyslem básníkovým. A že ví to později Teiresias, ani to není proti výkladu našemu; Oidipus nemohl věděti, že věstec ten jistě jméno vraho mu poví, proto mohl přece — ač mnoho tomu sám nevěřil — říci: „je-li vrah neznám.“

⁴³⁾ I tento výklad snáší se se slovným zněním místa našeho. Úplně ovšem znělo by to ve smyslu tomto: *εἰ (ὁ δεδρακὼς) λέληθεν εἰς αὐτὸν τοῦτο δέδρακας*. Ale nesmíme zapomínati, že tento smysl jest teprve podružný; hlavní jest smysl, ve kterém slov těch užívá Oidipus, to jest o loupežnících: *εἰ (ὁ δεδρακὼς) λέληθεν*, je-li (pachatel) neznám. Ale i ten smysl podružný, který úmyslem básníkovým obsahuje pro diváka tragickou ironii, i ten zcela lehce ze slov těch vyznívá. Neboť z předcházejícího *κατεύχομαι τὸν δεδρακῶτα* přimyslil se ku *εἰ λέληθεν* snadno participium *δεδρακὼς* (bez členu ovšem) a akkusativ zájmena osobně zvratného bývá v tomto významu („nepozorují, že něco činím nebo že se se mnou něco děje“), vůbec často vynechán; kpr. Aristf. Vosy 517 *δουλεύων λέληθας* (nevíš, že otročíš); Plat. Theait. p. 164 C *λανθάνομεν* (sc. ἡμᾶς αὐτοὺς) *ταῦτα ποιοῦντες*; Gorg. p. 487 D *ὥπως μὴ λήσετε διαφθαρέντες*; Dem. Ol. 1, 11; Xenof. Zříz. ath. 1, 19.

klíná sama sebe! A že právě takovéto mistrné případy tragické ironie jsou zvláště v této tragoedii Sofokleově hojný, vidíme i na tomto místě úmysl básníkův a úmyslnost ta jest nám dalším důkazem pro správnost celého výkladu našeho.

5. zřejměj nárazka pozdější. Správnost výkladu tohoto o tragické ironii místa našeho a tím konečně i správnost výkladu celého dosvědčí nám posléze ještě Teiresias, *παρ' οὗ τις ἂν σκοπῶν τὰδ' ἐκμάθοι σαφέστατα*, jak praví sami Thebané v. 285 n. Teiresias, jako nejednou s jakousi ironií slova Oidipova z řeči této opakuje a proti němu samému obrací (pamatujeme ono *τὸν ἄνδρα τοῦτον* z v. 236. ve v. 449.!), tak i na toto místo zřejmě naráží. Neboť praví-li v. 427 n.:

*σοῦ γὰρ οὐκ ἔστιν βροτῶν
κάκιον ἔστις ἐκτριβήσεται ποτε,*

nemůže býti ani nejmenší pochybnosti, že obrací tu proti Oidipovi jeho vlastní slova, kterých užil klna vrahovi v. 248:

κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτριψαί βλον.

Vztah ten jest tak určitý, že musí zaplašiti všechny pochybnosti, kdyby ještě někdo nějaké měl o správnosti výkladu našeho. Teiresias, jenž již v. 366 n. pravil Oidipovi:

*λεληθέναι σε φημι σὺν τοῖς φιλτάτοις
αἰσχισθ' ὁμιλοῦντ', οὐδ' ὄραν ἔν' εἰ κακοῦ,*

vytýká mu veršem 427 n. opět jiné *λεληθέναι*, nepravě ovšem přímo: *σὺ λέληθας τοῦργον τοῦτο δεδρακώς*, nýbrž řka: *σοῦ οὐκ ἔστιν βροτῶν κάκιον ἔστις ἐκτριβήσεται ποτε*.

Ale to jedno jest: neboť pravil-li Oidipus v. 246 n: *κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακόντ', εἰ λέληθεν* — *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτριψαί βλον* a dí-li pak Teiresias, že na Oidipovi podmíněné (*κακῶς ἐκτριψαί βλον*) se vyplní ([οὐδεὶς] *κάκιον ἐκτριβήσεται*): jest tím implicate řečeno, že vyplnila se na Oidipovi také podmínka (*εἰ λέληθεν*), pod kterou kletba ona pronesena byla. Oidipus tedy dle zřejmé narážky Teiresiovy jest sám ten *δεδρακώς*, jenž *λέληθεν*, ten pachatel neznámý.

To snad postačí k odůvodnění výkladu našeho; nyní obraťme se k některým jednotlivostem.

Předně jde o spojení kletby této, ba celé části 3. s částí předcházející a rovněž následující. Jedním totiž z důvodů Ribbeckových pro přestavení veršů 246—251 — důvodů, jimž jakési aspoň váhy upříti nelze, kdežto důvody epigonů jeho jsou pouhé halucinace —, bylo též, že *ἐγὼ μὲν* v. 244 na počátku postavené vyžaduje nutně protivy a ta že nikterak není v následujícím *κατεύχομαι δέ*, nýbrž *ν ὑμῖν δέ*, které čteme v. 252. a které prý kdysi bezprostředně po v. 245. následovalo, kdežto 6 veršů oněch (*κατεύχομαι δέ* — *ἡρασάμην*) stálo prý po v. 272., takže tam

po nich následovalo *ὑμῖν δέ*. Ale odtamtud prý verše ty vypadly (?) a byly pak připsány na kraji s poznámkou, že „mají býti vloženy před *ὑμῖν δέ*.“ To prý se stalo, ale na nepravém místě, totiž před v. 252., který též slovy *ὑμῖν δέ* začíná. —

Tak Ribbeck. A zcela pravdivo jest, že protivou ku *ἐγὼ μὲν* nemůže býti *κατεύχομαι δέ* a marny byly pokusy Classenovy a jiných, chtítí mezi členy těmi nějakou protivu vyhledati. Není tam žádné a pravdu děl Ribbeck, že protivou ku *ἐγὼ μὲν* nemůže býti nic jiného, než *ὑμῖν δέ* v. 252. Ale protiva ta nemusí hned následovati, jak dokázal p. prof. Kvičala na str. 99 právě: „Das *μὲν* ist an *ἐγὼ* gekettet und lässt *ὑμῖν δέ* erwarten, was aber nicht unmittelbar folgen muss. Es konnte hier *ὑμῖν δέ* nicht unmittelbar folgen, weil es dem Dichter allein darauf ankam, den Oidipus alle die Momente zusammenstellen zu lassen, welche seinen Eifer in dieser Angelegenheit besonders beleuchten.“ Oidipus chtěl nejprve připomenouti vše, co on ve věci té činí a pak teprve občanům vložiti na srdce, proč oni poslouchati mají.

δὲ ve v. 246. a 249. jsou tedy jen částice pokračovací, nikoliv odporovací; odporovací jest teprvé *δὲ* ve v. 252.

O *εἴτε* — *εἴτε* poznamenati jest, že *εἰ* ze spojek těchto patří vlastně ku *λέληθεν*: ale poněvadž byly dvě možnosti, že totiž vrah buď jediný byl nebo s více druhy, básník připojil možnosti tyto k podmínce a místo: *εἰ λέληθεν ἢ εἰς τις ὧν ἢ πλειόνων μετὰ* napsal *εἴτε τις εἰς ὧν λέληθεν εἴτε πλειόνων μετὰ*.

Nový případ obsažený ve v. 246—248 postaven jest proti všem předcházejícím, které se zakládaly na v. 224 n: *ὅστις ποθ' ὑμῶν — κάτοιθεν*, kterážto slova jsou supposicí ku všem rozkazům. Ovšem mohl by někdo namítnouti, že kdyby byl básník nějakou protivu zde (v. 246) zamýšlel, že by byl řekl: *εἰ δὲ ὁ δεδρακώς, ἢ εἰς τις ὧν ἢ πλειόνων μετὰ, λέληθεν*. — Ale námitku tu snadno jest odmítnouti tím, že beztoho protiva ta (ku *κάτοιθεν* v. 224) by se nebyla pro velkou vzdálenost cítila a pak tím, že básník chtěl ku *ἐγὼ μὲν σύμμαχος πέλω* připojiti zase tvar první osoby, aby tím spojitost mezi třemi členy *ἐγὼ μὲν — σύμμαχος πέλω, κατεύχομαι* a *ἐπεύχομαι* více vynikla a společně mohly se postavit proti *ὑμῖν δέ*.

b) Sobě samému, jestli-že by vrah v jeho domě se ocítil a s vědomím jeho tam se skrýval, přeje Oidipus, aby stihla jej táž kletba, jako vraha neznámého.

Po rozkazech, které dal Oidipus za tou příčinou, aby vrah byl vypátrán a po kletbě vyslovené na něho pro ten případ, že by to bylo vůbec nemožno, co zbývalo ještě, čím horlivost svou pro tu věc projevití mohl? Nic zajisté než co největší ubezpečení, jak on sám hotov jest rozkazy své plniti. Které však rozkazy své mohl plniti Oidipus, jenž byl, jak hned v úvodu v. 219 n. pravil *ξένος τοῦ λόγου* a jest *ξένος τοῦ πραχθέντος*? Zajisté

ne těch, které se vztahovaly k bezodkladnému udání vraha, neboť Oidipus ho nezná; a z té příčiny zavrci jest výklady takové, jako jest Nauckův: „Zum Beweise, wie ernst er die Sache nimmt und um seine völlige Unwissenheit nochmals zu betheuern verflucht Oid. auch sich, wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle.“

Toto opěté ujišťování, že on o věci té pranic neví, bylo by zbytečné a poslední „wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle“ není správným výkladem slov originálu: *οἰκοισιν εἰ ἐννέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ συνειδότος*. Na chybu překladu toho ukázal p. prof. Kvíčala pravě na str. 97. v poznámce, že slovům *εἰ γένοιτο* neodpovídá v přímé řeči *εἰ ἐστίν*, nýbrž *ἐὰν γένηται*. A po této námitce nemůže býti smysl našeho místa jiný než ten, který p. prof. na str. uvedené vykládá těmito slovy: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt zu geben; um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst.“

Oidipus tedy nepraví, že chce, aby ho to neb ono stihlo, skrýval-li by vrah v domě svém již nyní, nýbrž ocitil-li by se vrah s jeho vědomím pod jednou s ním střechou t. j. popřál-li by vrahu v domě svém úkrytu později.

V prání tomto jeví se horlivost Oidipova o věc v míře nejvyšší. Rozkazy jeho platily ovšem pouze občanům, poddaným jeho; ale král, aby ukázal jim, jak horlivě nejen rozkazy dává, nýbrž i plniti je chce, aby je tím k podobné horlivosti povzbudil, přeje si utrpěti totéž co vrah, pro ten případ, že by tohoto pod střechu svou přijal čili neplnil rozkazu svého (eventuelního) B I 2.

Zároveň však měl tím, tuším, dle úmyslu básníkova zahrazen býti poslední východ, kterým by Oidipus, jenž sám vrahem tím jest, plnění rozkazu Apollonova uniknouti mohl. Oidipův eventuelní rozkaz B I 2. vyměřoval, jak občanům bude se chovati ku vrahu, nestane-li se udání jeho hned, nýbrž přijde-li se mu teprve jinak na stopu, pozná-li se jméno jeho. I bude-li se skrývati, nebude mu to nic platno: nelapí-li ho král v příbytku jeho, ohlásí se, kdo to jest — a nikdo z Thebanů nesmí ho dle rozkazu králova k sobě přijati, všichni musí jej od prahů svých hnáti. A tak bude-li mimo to od zřízenců králových stále po něm pátráno, bude-li stíhán a nebude-li mít kde se skrýti, bude konečně přece jednou lapen anebo nucen Thebsko opustiti.

Vrahem tím jest, jak se později sezná, král sám. I mohla zajisté vzniknouti principiální otázka, podléhá-li panovník rozkazům svým či nikoliv. Dejme však tomu, že by otázka ta nevznikla; dobrá; rozkazy dané vstoupí v platnost: vrah nesmí nikdo přijati, nikdo osloviti, nikdo k bohoslužbě připustiti, všichni musí jej od prahů svých hnáti. Což však zůstane-li vrah-král ve

svém domě? Kdyby vrahem byl někdo jiný, nemohl by ve svém domě zůstat, aby nebyl od krále jat a odstraněn. Co může však krále samého pohnouti, aby se z domu svého vzdálil, kdyby trval na svých rozkazech pravil: já poručil vraha nepřijímati a odháněti od příbytků; ve svém domě však mohu býti; o tom jsem ničeho nenakázal. Proti tomu nemohl by nikdo nic namítati a jestliže by lid ze šetrnosti ku králi, kterému vděčností byl povinen, nic násilného nepodnikl, příkaz Apollonův nebyl by vyplněn, země nebyla by prázdna vraha. Král mohl se sice vzdáliti dobrovolně, z útrpnosti k zemi své, ale nebyl nucen, učinil-li tak, nebylo to motivováno.

Abý však se tak státi musilo, aby potom Oidipus viděl nutnost odebrati se do ciziny, nutnost, kterou sám přivedl, tedy tragickou, o to postaral se básník slovy trojverší našeho ⁴⁴); Oidipus se jimi zavazuje k plnění rozkazu svého B I 2.: nechce-li tedy potom, když pozná, že vrah jest v jeho domě, totiž že jest jím sám, aby se na něm vyplnilo přání jeho vlastní v. 249—251, musí nevyhnutelně vraha z domu svého hnáti t. j. vzdáliti se z domu svého a poněvadž u Thebanů přijat býti nemůže, vůbec ze země thebské. A tak vyplní se rozkaz Apollonův, Thebsko bude prázdno.

Než jaké jest to přání, které Oidipus proti sobě samému vyslovuje?

Otázka tato souvisí s jinou, na kterou dříve jest odpověděti, totiž co znamená tvar *τοῖσδ'* v. 250. Classen, jehož následuje Arnold, vztahoval námětku tu na choreuty, kteří zastupují občanstvo thebské; Oidipus prý máje oči obráceny k nebesům (!) slavnostním tonem klatbu, kterou vyřkl nad těmito (pro případ, že by tajili vraha — dle mylného mínění Classenova) svolává na sebe. Ribbeckovi pak bylo toto *τοῖσδε* hlavním důvodem pro přestavění části 3. za v. 272., neboť pak prý se *τοῖσδε* pěkně vztahuje na *ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι*. Avšak neoprávněnost tohoto mínění a nemožnost vztahu toho vůbec dokázal p. prof. Kvíčala na str. 100., tak že více k vyvrácení tohoto důvodu Ribbeckova říci nelze. Pan prof. Kvíčala sám podává o *τοῖσδε* výklad jen z nouze, nazývá jej také nesmělým pokusem; míní totiž, že je-li čtení rukopisné správně, nelze jinak než vztahovati *τοῖσδε* na v. 246 n.: *κατεύχομαι δὲ τὸν δεδραχότ' εἴτε τις εἰς ὧν λέληθεν*

⁴⁴) která překládám: „v domě-li mém jakožto krbu společník by vyskytl (nebo ocitil) se s mým vědomím“, a nikoliv: „v domě-li mém bych ho přijal“, aby nemohl, když ne sám Oidipus, tedy snad některý nový vykladatel namítati, že Oidipus vraha t. j. sebe po vydání rozkazu svého do domu svého nepřijal, nýbrž že ve svém domě již byl a pak teprve se dověděl, že vrahem jest. Při slově *γένοιτο*, „vyskytl se“, není pak pro Oidipa vyhnutí: vrah vyskytne se později v domě jeho při krbu a to s jeho vědomím t. j. on pozná později, že vrahem jest sám. A nechce-li na sebe přivéstí to, čím si pro případ ten klnul, musí plniti rozkaz svůj.

εἴτε πλειόνων μετὰ, což prý by mělo smysl κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότα ἢ τοὺς δεδρακότας. Naproti tomu však nelze zase nedati za pravdu Ribbeckovi, když praví v Ep. B. str. 19.: „Že náš hrdina v této řeči veskrze předpokládá, že vlastní vrah jest jediný (225, 227, 230, 236, 246, 266), jest důležité již pro tragický dojem u diváků, kteří hledaného, vyvrženého, prokletého vraha vidí před sebou v osobě Oidipa nic v horlivosti své netušícího.“⁴⁵⁾

Jiných, v podstatě rozdílných výkladů tuším není; u Wolffa nalézám mínění podobné tomu, které projevil p. prof. Kvíčala, Nauck pak, Wecklein a jiní drží se Ribbecka.

Já беру τοῖσδε za neutrum a rčení τοῖσδ' ἡρασάμην za podobné onomu častému obratu Herodotovu: ὁ δὲ ἀμείβεται αὐτοὺς τοισιδέ (I, 120; II, 173 a j.). Pak v. 251 nabývá rázem smyslu jasného: „(přeji si) utrpěti, co těmito jsem klnul slovy právě.“

Netajím se sice tím, že jest smělé přijímati v básni označení tak řekl bych prázdné, prosaické, ale zde jest výklad ten tuším nutný a svědčí proň již nemožnost všech výkladů jiných; znamenitým však důkazem správnosti jeho zdá se býti přísná rozčleněnost celého kerygmatu tohoto.

Rozčlenění tomu slouží předně stejné začátky jednotlivých částí příslušných, jako v. 227 εἰ μὲν, v. 230 εἰ δ' αὖ, v. 233 εἰ δ' αὖ; v. 246 κατεύχομαι, v. 249 ἐπεύχομαι — nehledě ani k responsi v. 259, 260: ἔχων μὲν ἀρχάς, ἔχων δὲ λέκτρα; za druhé pak hojně užívání zájmen ukazovacích. Vizme jen řadu jich: celé prohlášení uvádí se slovy ὑμῖν προφωνῶ πᾶσι Καθ' μείους τὰδε v. 223, pak následují rozkazy směřující k udání vraha a ty se nazývají τοῦπος τὸδε v. 234, na obsah jich odkazuje se v. 235 slovy ἐκ τῶνδε, proti nim pak stavějí se rozkazy dávané pro případ, že by prvních nebylo uposlechnuto, zájmenem ταῦτα v. 235. Obojí však rozkazy shrnují se potom v. 244 náměstkou τοιόσδε a vše pak ještě jednou v. 252 slovy ταῦτα πάντα. A dále odkazuje král na všechna svá opatření v. 264 náměstkou τὰδε, v. 269 ταῦτα a v. 273 opět τὰδε.

V tom jest patrný úmysl jednotlivé případy a pojmy co nejvíce vymeziti a v té směsici osob (čtvera: mluvící, oslovené, pachatel, tajitelé) a případů [patera: 1. α₁ α₂; 2. β; 3. α, β] a tím i rozkazů a přání napomáhati jasnosti. A mezi prostředky takovéto, které jasnosti napomáhati mají, počítám i τοῖσδε ve spojení s ἀρτίως. Slovy těmito má se vyvarovati tomu, aby nevztahoval někdo sloveso ἡρασάμην na klathu 2. β), což by možno bylo, neboť o téže klatbě užito i substantiva ἀραὶ ve

⁴⁵⁾ k čemuž dodává: „Ovšem bylo by snadno s M. Schmidtem τοῖσδ' změnití v τῶδ', ale tento prostředek jest příliš snadný než aby byl pravý.“

v. 820, kde před tím hlavní z rozkazů klatbu onu činících v. 236 až 241 výslovně uvedeny jsou. Kdyby vedle *ἄπερ ἡρασαμένη* nestálo *τοῖσδ' ἀρτίως*, nýbrž pouze *τοῖς ἀρτίως* nebo *τοῖσδε* sice, ale bez *ἀρτίως*, mohlo by se to bez závady grammatické nebo lexikální vztahovati na klatbu 2. β) nedlouho před tím vyslovenou a po stránce věcné mohl by někdo říci, že jest přirozeno, přejeli-li si Oidipus pro případ, že by vraha pronásledovaného sám proti zákazu svému do domu přijal a jej tajil, utrpěti totéž co stihnouti má vraha čili staví-li se co do trestu skrývajícím na roveň se skrývaným. Bylo by to arci mínění mylné, neboť byla by tu nepřekonatelná překážka, jak by se trest ten 2. β) na králi vraha skrývajícím plniti měl, když by se to právě tím skrýváním neprozradilo; ale zdání jakés by tomu přece svědčilo. Aby však se tak nestalo, o to postaráno jest výrazy *τοῖσδ' ἀρτίως* „témito právě slovy,“ při kterých nemůže býti, trvám, pochybnosti pražádné, že se tím míní ne klatba výše vyřknutá 2. β), nýbrž kletba právě nyní, před tím pronesená ve v. 248 *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἐκτροῦσαι βίον*. — A nad vztah ten nutný grammaticky není věcně nic přirozenějšího. Všimněme si jen nového tohoto případu! Mohlo se zajisté státi, že by vrah pronásledovaný jako dravá zvíř a vyháněný odevšad jako morová rána utekl se konečně ku králi samému prose za smilování a že by král snad se nechal uprositi a v domě svém jej skryl: tím byly by všechny rozkazy jeho vlastní v niveč přivedeny, vrah nemohl by býti dále stopován a Apollonův rozkaz nebyl by vyplněn, — zkrátka bylo by to právě tak jako kdyby byl vrah zcela neznám. Oidipus však chce ukázati, jak jsme již řekli, že nejen rozkazy dává, nýbrž i plniti je chce; i prohlašuje, že případ tento se státi nemá a jestliže by se snad stal, přeje si, poněvadž by se tím všechno úsilí zmařilo jako v případě předešlém, utrpěti totéž, co přál vrahu v případě předešlém, tedy aby sám do smrti nešťasten byl a bídne sešel.

To jest výklad, myslím, skutečně a jediné přirozený; a není to výklad nový. Podávat jej již p. prof. Kvíčala, an praví, abychom opakovali slova jeho neúplně již výše za jinou příčinou uvedená, na str. 97: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt, zu geben: um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst zu einem unseligen Leben und stellt sich dem *λεληθὼς φονεύς* gleich. Je-li co nového v rozvedení našem, bylo by to jediné objasnění, jak rozuměti onomu *λεληθὼς φονεύς* z případu předešlého a nový pokus o výklad slov *τοῖσδ' ἀρτίως*. K tomu pak připojime něco o tom, zda-li celý výklad přání tohoto 3. b) průběhem tragoedie se potvrzuje. Nám zdá se, že ano. Arcit nesmíme se nechat mýliti místy jako připomenutým již v. 816—820, kde nařiká Oidipus, že sám na

sebe vrhl ἄρας, kterými však nerozumí kletbu z v. 246—248, nýbrž klatbu z v. 236—241. Vždyť místo to lze snadno vysvětliti: případ náš z v. 249—251 se sice stal, vrah objevil se (ἐγέ-νετο) při krbi Oidipové s jeho vědomím t. j. Oidipus došel poznání, že vrahem tím jest sám. I nastává Oidipovi činiti a utrpěti jedno z dvého: buď neprozraditi se anebo aspoň vytrvati v příbytku svém, ale pak čekati také, že jej bohové dle vlastní kletby jeho v. 249—251 pro celý život nešťastným učiní a bídne se světa sprovodí, anebo uvarovati se sice této kletby vzdálením se z vlastního domu, ale pak vydánu býti klatbě z v. 236—241, nemoci přijatu býti nikým v zemi thebské atd., což mělo za konečný následek vzdálení se z Thebska vůbec. Oidipus volil zlo menší, tedy druhé a odtud děsí se ve v. 816—820 ne před kletbou, nýbrž před klatbou onou a místo to nesvědčí tedy proti výkladu námi přijatému. Jiná pak místa jsou nerozhodující, mohouce se vykládati i o kletbě i o klatbě, jako v. 744 n. a 294 n., ačkoliv prvé z nich zdá se spíše ukazovati na klatbu, druhé zase na kletbu. Ale jedno místo, myslím, potvrzuje pěkně výklad náš; jest to v. 1287—1291, kdež exangelos praví o Oidipovi, jenž se již oslepil:

βοᾷ διοίγειν κληῖθρα . . .
ὥς ἐκ χθονὸς ῥίψων ἑαυτὸν οὐδ' ἔτι
μενῶν δόμοις ἀραῖος ὥς ἠράσατο.

Slova ta, zdá se nám, ukazují zřejmě na místo naše. Oidipus jest si dle místa toho úplně vědom dosahu kletby své z v. 249 až 251 a to právě v tom smyslu, jak jsme jej právě vyložili; ví, že pod kletbou (ἀραῖος) t. j. pod kletbou býti do smrti nešťasten a bídny konec vzíti, jak kletbu tu pronesl (ὥς ἠράσατο), totiž na našem místě v. 249—251, nemůže již více, totiž když poznal se býti vrahem Laiovým, zůstávati v domě, totiž svém (οὐδ' ἔτι μενῶν δόμοις), nýbrž vzdáliti se z domu svého a — poněvadž dle vlastního zákazu svého v. 236—241 nikým v Thebsku přijat býti nemůže — ze země vůbec (ὥς ἐκ χθονὸς ῥίψων ἑαυτὸν).

Tolik k výkladu věcnému; po stránce slovesné měl bych dodat ještě toto. Τοῖσδε беру tedy za neutrum, což možno jest, jelikož v řečtině užívá se neutra samotného i v těch pádech, ve kterých neliší se tvarem od masc., srov. Ant. 192 καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶνδε κηρύξας ἔχω (neutr., těchto svých zásad) a v naší řeči samé v. 235 ἐκ τῶνδε. Ale naše τοῖσδε nevyhlásil bych za prosté takové neutrum, nýbrž za takové, jakým jest v onom Herodotovu rčení, již výše uvedeném: ὁ δὲ ἀμείβεται αὐτοὺς τοισίδε „těmito slovy“, od kterého by se lišilo jen tím, že Herodot užívá τοισίδε obvyklejné o slovech následujících, toto pak řečeno o předcházejících. Ale tu pamatovati zase jest, že básník náš zájmen οὗτος a ὅδε vůbec promiscue užívá; tak týž vrah, který jest ve v. 236 ὁ ἀνὴρ οὗτος, jest v. 241 ὅδε.

Značí pak *τοῖσδ' ἀρτίως* slovné vyjádření kletby v. 248, kdežto *ἄπερ ἡρασάμην* znamená věc samu, obsah kletby té, podobně jako svrchu v. 234. *τοῦπος τόδε* znamenalo rozkaz, jak jej Oidipus vydal, *ἐκ τῶνδε* v. 235. však opatření, které rozkazem tím výrazu došlo. — Konečně pak připomínám, že při *ἀρᾶσθαι* nemusí býti vždy dativ osoby, které se klně, jak ukazuje O. Kol. v. 1389 *τοιαῦτ' ἀρῶμαι*.

Dále pak uvádím tu jako mimochodem dvě místa, která nalézám poněkud podobnými s případem naším *οἴκοισιν εἰ ξυνέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ συνειδότος*. Jsou to: Plat. Euthyfr. p. 4 B *ἐάνπερ ὁ κτείνας συνέστιός σοι καὶ ὁμοτράπεζος ἦ, ἴσον γὰρ τὸ μῖασμα γίνεταί, ἐὰν ξυνῆς τῷ τοιοῦτῳ ξυνειδὼς καὶ μὴ ἀφοσιοῖς σεαυτὸν τε καὶ ἐκεῖνον τῇ δίκῃ ἐπεξιών*, a Dem. o věnci 287 *προσέκειν ὑπολαμβάνοντες τὸν ἐροῦντ' ἐπὶ τοῖς τετελευτηκόσι — μηδ' ὁμωρόφιον μηδ' ὁμόσπονδον γεγεννημένον εἶναι τοῖς πρὸς ἐκείνοις παρραταξαμένοις*.

Tím skončili jsme výklad prvé hlavní části prohlášení Oidipova, ve které pozorovati jest ne snad rozházenost a slátání, nýbrž naopak pěknou pravidelnost a přehlednost, obzvláště však přísně logický postup od případu nejjednoduššího k nejspletitějšímu v řadě jedné a vedle toho psychologicky zcela pravdivé zvyšování trestu Oidipem v řadě druhé, takže nelze ani mysliti nic promyšlenějšího. Jeden případ pojí se tu ke druhému v pravdě tak, jako články pevného řetězu navzájem do sebe zasahají: člen následující neměl by příčinné podstatě bez předcházejícího a předcházející unikl by nám mezerou následujícího. Vizme jen ještě jednou ten postup

logický:	psychologický:
1. vrah sám se udej, je-li jím Theban;	1. shovívavost vrahu;
2. budiž udán, je-li jím cizinec;	2. odměna peněžitá udavači;
3. udání se nestane, nýbrž vrah bude se tajiti;	3. klatba na vraha;
4. vrah nemůže vůbec býti udán a potrestán;	4. prokletí vraha;
5. já bych sám potrestání jeho nemožným činil;	5. prokletí sebe samého.

Jak harmonický a průzračný a při tom nutný jest postup ten! A ten by měl býti přetržen přenesením posledních dvou případů na místo vzdálené? Věru špatnou službu bychom tím prokazovali slavnému básníkovi!

Časování sloves v nářečí dolnobečevském.

Napsal Jos. Bartocha.

Třída I.

Vzor 1.: *nýst* t. j. kmeny zavřené sykavkami *s, z*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: nes-a.
1. nes-u		Inf.: nýst.
2. nes-eš	nes	Příč. čin.: nesł, nesła, nesło.
3. nes-e		„ trp.: nesené, nesená, nesený.
1. nes-em(e)	nesme	
2. nes-ete	neste	Dle tohoto vzoru časují se slovesa :
3. nes-ó		nýst, pást, hrýzt, lízł, vízt.

Vzor 2.: *kłast*.(Kmeny zavřené zubnicemi *d, t*.)

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: kład-a.
1. kład-u		Inf.: kłast.
2. kład-eš	kład	
3. kład-e		Příč. čin.: kładł, kładła, kładło.
1. kład-em(e)	kład-me	„ trp.: kladené, kladená, kladený.
2. kład-ete	kład-te	
3. kład-ó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa: kłast, křast, příst, víst, hníst, kvíst, mást, míst (metu), plíst, růst.

Pozn. Původní *é* zužují kmeny v infinitivě v *í*: předu — příst, metu — míst, květu — kvíst, pletu — plíst, vedu — víst.

Vzor 3.

t. j. kmeny zavřené retnicemi *b, p, v* přešly vesměs do třídy V., ani sledu nezůstavivše po třídě I.

Vzor 4.: *píct*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: peč-a.
1. peč-u		Inf.: píct.
2. peč-eš	peč	
3. peč-e		Příč. čin.: pekł, pekła, pekło.
1. peč-em(e)	peč-me	„ trp.: pečené, á, ý.
2. peč-ete	peč-te	
3. peč-ó		

Tak časují se slovesa: píct, říct, síct, týct (= téci), tlóct (tlouci), vlíct, moct (moci).

Některé tvary zasluhují zvláštní zmínky.

Říct vyskytá se jenom v inf., ve příč. čin. (řekl, a, o) a v úsloví *járku*, v němž zájmeno se slovesem takorůka splyvnuvši

něte, vezna), duť (jen infinitivem a přičestím trpným sem patří; indic. a imperat. od kmene *du*: duj-u, duj-eš etc.).

Pozn. 1. Ostatní kmeny sem patříčné (mn-u, žm-u) nejsou v obyčeji.

Pozn. 2. Od slovesa *duť* tvoří se praes. dle 7. vzoru třídy I. anebo se hradí praesentem slovesa složeného: na-dóvat.

Vzor 6.: *tříť*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: třa.
1. tř-u		Inf.: třít.
2. tř-eš	tř-i	Přič. čin.: třél, třela, třelo.
3. tř-e		„ trp.: třené, á, ý častěji;
1. tř-em(e)	tř-eme	tříté, á, ý méně zhusta.
2. tř-ete	tř-ete	
3. tř-ó		

Tak časují se slovesa: dřít (dř-u kůži s těla; ale o perí: deru, drať); stříť (jen ve složeninách: pro-stříť, roze-stříť); pode-přít; třít; vřít; mlet.

Mlet má v imperat.: mel, mel-me, mel-te; přič. trp.: mleté, á, ý.

Vzor 7.

a) *kryť*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: kryja.
1. kryj-u		Inf.: kryť.
2. kryj-eš	kré	Přič. čin.: krýľ, kryľa, kryľo.
3. kryj-e		„ trp.: kryté, á, ý.
1. kryj-em(e)	kré-me	
2. kryj-ete	kré-te	
3. kryj-ó		

Tak časují se slovesa: zráť (zráľ, a, o); kuť (= kovati; ale v imperativě: kuj, kujme, kujte — kdežto *kré* staženo a prodlouženo z *krej*; přič. čin.: kúl, kuľa, kuľo; kuté); bluť (= blíti; bluju, bluješ atd.); pluť (= plivati; pluju etc.; pluj, plujme, plujte; pluť, pluľa, pluľo: na-pluté, á, ý); pľuť (= plovati, plouti, časuje se zcela tak, jako slovo předešlé, jen že má všude ľ); ob-uť (vyz-uť, sez-uť, nazuť); zpsuť (vypeskovati koho); kryť, myť, ryť, tyť.

Pozn. Složeniny sloves *kryť* a *myť* mají v praesentu ještě tvar jiný, totiž za kmenové *y* všude *e*: při-kreju, při-kreješ atd.; umeju, umeješ atd.

b) *biť*.

Poněkud odchylují se ode vzoru předešlého kmeny na *-i*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: bija.
1. bij-u		Inf.: biť.
2. bij-eš	bi	Přič. čin.: biľ, biľa, biľo.
3. bij-e		„ trp.: bité, bitá, bitý.

1. bij-em(e)	bi-me
2. bij-ete	bi-te
3. bij-ó	

Právě tak časují se slovesa: pít, hnit, žít, šít, po-vít (circum-volvere); sloveso líť přestoupilo do třídy V.

Třída II.

Vzor: *zvíhnót*; *minót*.

Indic. praes.	Imperat.	Imper.	Přech. přít.: zvíhna; mina.
1. zvíhn-u			Přič. čin.: zvíhl, zvíhla, zvíhlo.
2. zvíhn-eš	zvíhn-i	miň	„ trp.: zvíhnuté, á, ý.
3. zvíhn-e			
1. zvíhn-em(e)	zvíhn-ěm(e)	miň-me	Přič. čin.: minul, minula, o.
2. zvíhn-ete	zvíhn-ěte	miň-te	„ trp.: minuté, á, ý.
3. zvíhn-ó			

Slovesa, jež se časují dle vzoru *zvíhnót*, mají z pravidla v přič. čin. příponu -l, -la, -lo spojenou s kmenem slovesným, i když vzniká skupenina nelibozvučná; v přičestí však trpném připínají příponu -té, -tá, -tý ku kmeni infinitivnímu. Některé příklady: ohnót — ohl, a, o (vedle ohnul, a, o) — ohnuté, á, ý; pohnót — pohl (také pohnul) — pohnuté (viz Geb. Listy fil. a paed. XI, str. 265 hnúti); zgebnót (L. fil. XI, 265) ve smyslu potupném: zahynouti — zgebl, a, o — zgební (= pojdi), zgebnuté; kévnót (kynouti) — kévl, a, o — kévnuté; mrknót — mrkl; trknót — trkl, trknuté; schnót — schl, a, o, uschlé, á, ý; stihnót — stihl, stihnuté; tahnót — tahne, tahneš etc., tahni; tahna; tahl, a, o; tahnuté; polóbnót — polóbl, polóbnuté; tisknót — tiskl, tisknuté i (působením knih a škol) tiščené; do-tnót se — dotkl se, dotknuté; trhnót — trhl, trhnuté; vadnót — vadl — uvadnuté; víznót (váznouti) — vízl, u-vízlé; zvyknót — zvykl, zvyklé, zvyknuté; bříknót — bříkl; se-žlutnót — sežlót, a, o; sežlóté; zapříhnót — zapříhl, zapříhnuté; zamknót — zamkl, zamknuté.

Třída III.

Vzor 1. *uměť*.

1. um-ím	Imp.	Přech. přít.: uměja.
2. um-íš	um-jé	Přič. čin.: uměl, uměla, o.
3. um-í		Přič. trp.: uměné, á, ý.
1. um-íme	um-jéme	
2. um-íte	um-jéte	
3. um-ijó		
- (řídčeji — um-ějó)

Dle tohoto vzoru, nemýlím-li se, časují se toliko dvě slovesa nářečí dolnobečevského, totiž: *uměť* a *měť*. Sloveso *měť* má ovšem praesens odchýlné co do samohlásky která ve všech osobách zůstává nezměněna: —a—.

1. mám

2. máš

3. má

1. máme

2. máte

3. mají

Ale způsob rozkazovací a všechny tvary ostatní shodují se úplně se vzorem shora uvedeným. Imperativ zní: *mě* (= *měj*), *máme* (= *mějme*), *měte* (= *mějte*). Přech. přít.: *měja*; přič. čin.: *měť*, *měla*, *mělo*; přič. trp.: *měné*, *měná*, *měný*.

Všecka ostatní slovesa této třídy přešla v nářečí dolnobečevském pod ostatní dva vzory, jež se hlavně liší indicativem praesentis.

Vzor 2. a) *trpěť*.

1. trp-ím

1. trp-íme

Imperat.: trp, trpme, trpte.

2. trp-íš

2. trp-íte

Přech. přít.: trpja (zřídka trpěja).

3. trp-í

3. trp-ijó

Přič. čin.: trpjěť, trpěla, trpělo.

„ trp.: trpěné, á, ý.

Dle tohoto vzoru časuje se menšina sloves a sice těch, jejichž kmen před příponou kmenotvornou (ě) zakončen jest souhláskami těmito: d, t, b, p, v, m, n. Jsou to slovesa tato: hleděť, seděť, stydět se (přech. přít.: hleda, seda, styda se), vrždět (vrzati), letět, dřepět, l'apět (posměš. seděti), trpět, hovět, stavět, hrnět, hanět, okónět se, svrbět.

Sloveso *věděť*, které sem též patří, časuje se takto:

1. vím

1. víme

Imperat.

Přech. přít.: věďa.

2. víš

2. víte

schází.

Přič. čin.: věděť, věděla, vědělo.

3. ví

3. víjó

„ trp.: věděné, věděná, věděný.

Dále patří sem slovesa *báti se*, *státi* až na přičestí; časují se takto:

1. bójím se

1. bójíme se,

1. stójím

stojíme

Imp. boj se, stoj;

2. bójíš se

2. bójíte se,

2. stójíš

stojíte

bojme se, stojme;

3. bójí se

3. bójijó se.

3. stójí

stojí

bojte se, stojte.

Přech. přít.: boja se, stoja; přič. čin.: bál se, stál; bála se atd.

Největší část sloves třídy III. patří ke vzoru poslednímu.

b) *slyšet*.

1. slyš-ém

Imper.

Přech. přít.: slyša.

2. slyš-ěš

slyš

Přič. čin.: slyšěť, slyšela, slyšeťo.

3. slyš-é

„ trp.: slyšené, á, ý.

1. slyš-éme

slyš-me

2. slyš-éte

slyš-te.

3. slyš-ijó

Sem patří slovesa, jejichžto kmen před kmenotvornou příponou *ě* zakončen jest buďto souhláskami podobnými: *č, šč, z, ž, s, š* nebo jazyčnicemi *l a ř*.

Jsou to slovesa tato: bečet, břínčet, brčet, drnčet, frčet, hrčet, hučet, ječet, klečet, kručet, křičet, kvíčet, mlčet, ryčet, skučet, syčet, škrčet, trčet, vrčet; břeščet, mrasčet, praščet; mrzet; bězet, držet, lezet; moset (musiti), viset; pršet, slyšet; bolet, tlet, truchlet; hořet, osiřet.

Do této třídy patří ještě svým praesentem sloveso *spat* a některými tvary sloveso *vidět a chtět*.

Sloveso *spat* časuje se takto:

1. spím	spíme	Přech. přít.: spěja (velmi zřídka spaja).
2. spíš	spíte	Příč. čin.: spál, spała, spało.
3. spí	spěj ^ó	„ trp.: u-spané, á, ý.
- (řídčeji: spij^ó)

Sloveso *vidět a chtět* zachovalo některé tvary zajímavé. Svým praesentem atd. jsou novotvary; koncovky času přítomného jsou pro I. osobu *-u*, pro II. *-eš*, pro III. *-e* atd. jako ve třídě I.; souhláska kořená však *d a t* spojovala se s *j* i přivodila arci změny obou hlásek spojených; z *dj* povstalo *z* a z *tj* povstalo *c*. (Srovnej Gebauerovy Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům III. třídy Listy filolog. XI. str. 447). Odtud tvary slovesa *vidět* jsou tyto:

Praes. vizu, vizeš, vize	Imperativ schází, hradí se však
vizem(e), vizete, vizó.	imperativem sloves <i>podívat se</i>
	nebo <i>hledět</i> .

Přech. přít.: viza; příč. čin.: viděť, a, o; příč. trp.: viděné, á, ý.

Sloveso *chtět* časuje se takto:

Praes.: chcu, chceš, chce	Imperat.: chci, chceme, chcete;
chcem(e), chcete, chcó.	přech. přít.: chca; příč. čin.:
	chtěť, a, o; přičestí trpné:
	chtěné, á, ý.

Třída IV.

Vzor 1.: *chodit*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. chod-ím		Přech. přít.: choďa.
2. chod-íš	choď	Inf.: chodit.
3. chod-í		Příč. čin.: chodiť, chodiľa, chodilo.
1. chod-íme	choď-me	„ trp.: s-chozené, á, ý.
2. chod-íte	choď-te	
3. chod-ij ^ó		

V přičestí trpném mění se *d v z a t v c*: svěcené, ohrazené i ohražené, sózené.

Podle vzoru tohoto časují se slovesa, jichžto kmen jest uzavřen budto zubnicemi *d, t, n* anebo retnicemi *b, p, v* nebo podnebnici vlastní *j*, na př.: blódit, brodit, vhodit, chodit, radit; krotit, nutit, pustit, vrátit, vrtit, plátit; černit, bránit, bláznit; slibit, lébit se (líbiti se), chybit, tróbit; kópit, kropit; barvit, mluvit; dójit, hnojit.

Vzor 2.: *učit*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. uč-ém		Přech. přít. uča.
2. uč-ěš	uč	Inf.: učit.
3. uč-ě		Přič. čin.: učil, učila, učilo.
1. uč-éme	uč-me	„ trp.: učené, á, ý.
2. uč-éte	uč-te	
3. uč-ijó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa, jichžto kmen se končí budto jazyčnicemi (*l', ř*) nebo sykavkami nepodnebnými i podnebnými (*s, z, č, š, šč, ž*) na př.: modlit se, myslit, střelit; mařit, morit, vařit; nosit, prosit, zkusiť; vy-plazit, razit, vozit; skočit, točit, učit, vláčit; skrušit; mrščit, praščit (uhoditi); hemžit se, slóžit.

Pozn. 1. Sykavky *s* a *z* v přičestí trpném budto nemění nebo proměňují se v *š* a *ž*: nosené, prosené — ale zkušené; vozené, vyplazené — ale ražené. Ve skupině však *st* a *sl* vždy se proměňují v *šč* a *šl*: puščené, myšlené.

Pozn. 2. V imperativě vzoru prvního i druhého dlouhá samohláska kmenová vždy se krátí, nekončí-li se imperativ samohláskou, neboť tehdy slabika podržuje svou délku: slébit, slébím, slébiš, slébijó — ale slib, slibme, slibte; kópit, kópím, kópijó — ale kup, kupme, kupte (ó = ou); dójit, dójím, dójijó — ale doj, dojme, dojte; vláčit, vláčím, vláčijó — ale vlač, vlačme, vlačte; slóžit — slózém, slózijó — ale služ, služme, služte; vrátit, vrátím, vrátijó — ale vrať, vraťme, vraťte; tróbit, tróbím, tróbijó — ale trub, trubme, trubte.

Třída V.

Vzor 1. a) kmenů tvrdých: *dělat*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. děl-ám		Přech. přít.: dělaja.
2. děl-áš	děl-ě	Inf.: dělat.
3. děl-á		Přič. čin.: dělal, dělala, dělalo.
1. děl-áme	děl-éme	„ trp.: dělané, á, ý.
2. děl-áte	děl-éte	
3. děl-ajó		

Tak se časují: běhat, čekat, chovat, hledat, klekávat, lihávat, viklat, voľat, voľávat atd. Sloveso *nechat* má imperativ budto

pravidelný: neché, nechéme, nechéte — nebo zkrácený: nech, nechme, nechte.

Dále časují se dle vzoru tohoto ještě ta slovesa, která po měkké souhlásce kmenové příznaku *a* nepřehlasovala, totiž: pobíjat, zabíjat (zabíjám, zabíjáš, zabíjá — zabíjáme, zabíjáte, zabíjajó; imp. zabíjé, zabíjíme, zabíjéte; přech. přít.: zabíjaja; přič. čin.: zabíjál, zabíjala, zabíjało; přič. trp.: zabíjané, á, ý a všechny ostatní odvozeniny od kmene *bíj* do této třídy náležité; pobízat (pobízeti); střílat, vyměšlat, zaměšlat, vymílat; svíjat se, věšat (věšám, věšajó; imp. věšé, věšéme, věšéte; věšaja; věšál, věšala, o; věšané), vyjíždat, míšat (míchatí), večerat, zaróšat se (zarousati se).

Pozn. Spat dle inf., přech. přít., přič. čin. a trp. patří sem, ale dle indic. praes. do III. třídy a časuje se takto: spím, spíš, spí, spíme, spíte, spějó; imperat. spi, spěme, spěte; přech. přít. (vlastně dle vzoru 1b) spėja; přič. čin. spál, spała, spalo; přič. trp. u-spané, á, ý.

b) kmenů měkkých: *krájeť*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. kráj-im		Přech. přít.: krájeja.
2. kráj-iš	kráj-é	Inf. krájeť.
3. kráj-i		Přič. čin.: krájeť, krájela, o.
1. kráj-íme	kráj-éme	" trp.: krájené, á, ý.
2. kráj-íte	kráj-éte	
3. kráj-ijó		

Tak časují se slovesa V. třídy, jichžto kmen měkce jest ukončen, jako: vracet, kácej, utrácet, vyplácet, napájet, krájet, válet, zaclánět, nahánět, potápět, zhášet, docházet, ostózet, vyprávět, dohlížet, překážet, rozprávět atd.

Pozn. Částečnou výjimku činí slovesa, jichžto kmen uzavírá se souhláskou *č*; ta vedle tvarů indic. praes. právě uvedených mívají druhotvary *ty*, že místo *í* všude *é* v koncovkách osobních objevuje se, na př. máčeť.

1. máč-ém
2. máč-ěš
3. máč-é
1. máč-éme
2. máč-éte
3. máč-ejó

Ostatní tvary: imperativ, přech. přít., obě přičesti tvoří se zcela tak jako při vzoru *krájeť*. Tak časují se ještě: kráčet, stáčet, otáčet a j.

Slovesa *sázet* a *házet* přestoupila pode vzor následující (*házu, hážeš* etc.), viz i Listy fil. a paed. XI, 68—69.

Vzor 2.: *tesat*.

Indic. praes.

1. teš-u	Imperat.	Přech. přít.: teša.
2. teš-eš	teš	Příč. čin.: tesál, tesala, tesalo.
3. teš-e		„ trp.: tesané, á, ý.
1. teš-em(e)	teš-me	Inf.: tesat.
2. teš-ete	teš-te	
3. teš-ó		

Dle vzoru tohoto časují se:

1. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *retnou* *b, p, v, f, m*: hébat, hébu, hébeš, hébe — hébó; hēbé, hēbéme, hēbéte — dle vzoru 1a; tento imperativ ukončený v *é* (= ej) jest u těchto sloves pravidlem, od něhož výjimek jest jen málo a to takových, že vedle tvaru delšího bývá také kratší v obyčeji, zejména u těchto sloves: hrab (i hrabé), střeb (i střebé), škrab (= jen ve smyslu: škaredě piš, a kmenové krátké), ale škrábé (= drásej), klep i klepé, syp i sypé, šlap i šlapé, třep i třepé; slovesa ostatní zachovávají tvar delší na př.: kolibé, škubé, kapé, drápé, chrápé, kopé, lópé, ščipé, glvé, kévé, dřímé, lámé (i lam). Přechodník přít. bývá z pravidla nezkrácen: — *aja*: hēbaja, kolibaja, zezobaja, podřimaja, nařámaja, vykópaja se, zaslápaja atd. Příčestí činné i trpné jest arci docela pravidelné.

2. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *plynnou* *r, l*: orať (oř-u, ořeš, oře — ořem(e), ořete, ořó; oř, ořme, ořte nebo: oré, oréme, oréte; přech. přít. bývá též dvojí, buď ořa neb oraja; příč. čin. orať, oraľa, oraľo; příč. trp. orané, á, ý); kmeny v *ť* pouze v imperativě 2. os. sing. přibírají *i*, ježto by jinak nedaly se vysloviti: kašľi, kašľeme, kašľete; imperativu delšího v -é, éme, éte zakončeného u nich není; přech. přít. bývá dvojí, buď kratší: kašľa nebo delší: kašľaja. *Stonať* časuje se zcela dle dělät.

Tak se tedy časují: babrať, kárať, orať, šmátrať (šmátru etc.), štárať (štaru, štáreš etc.), cumľat (cumľu, cumľeš etc.), dudľat, huhľat, chrchľat (chrchľu etc.), kašľat, mumľat, pipläť (piplu, pipleš etc.), poslať (přech. přít. pošľa); stľat (stľu, steleš etc., imperat. stel, stelme, stelte).

3. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *sykavkou* *z, s*. Časují se úplně dle vzoru udaného; jsou to slovesa: kázat, lézat (lizati), mazat (přech. přít. maža), řezat, vázat. Analogii patří sem slovesa z I. vzoru měkkého: házet, sázet (házu, hážeš, háže — hážem(e), hážete, hážó; haž, hažme, hažte; házeľ, házeľa, házeľo; házené, á, ý; dále slovesa: česat, kasat, křesat, kósat, kysat, pásat, psat (časuje se v indic. praes. a imperat. dvojako: buď od kmene *pis* nebo *ps* — odtud tvary: pišu, pišeš, piše — pišem(e), pišete, pišó; nebo pšu, pšeš, pše, pšem(e), pšeme, pšó; imperat. piš, pišme, pište nebo: pši, pšeme, pšete; přech. přít. piša; příč. čin. psák, psala, psalo; trp. psané, á, ý).

4. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *hrdelnou* *h, k* na př. *lhať* (lžu, lžeš, lže, lžem(e), lžete, lžó; lži, lžeme, lžete; lža; lháť, lhaľa, lhaľo; lhané, á, ý), *stróhat*, *plakat* (krátké *a*: *pláču*, *plačeš* etc.), *vdákat*, *kvokat*, *skákat*.

5. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *zubnou* *t*: *lapotat* (= *bleptati*): *lapocu*, *lapoceš*, *lapoce*, *lapocem(e)*, *lapocete*, *lapocó*; imperat. *lapoc*, *lapocme*, *lapocte* nebo: *lapoté*, *lapotéme*, *lapotéte*; přech. přít. *lapoca* i *lapotaja*; příč. čin. *lapotáť*, *lapotala*, *lapotalo*; *lapotané*, á, ý. Tak časují se slovesa mnohá, jako: *lechťat* (imper. *lechci* neb *lechťe*), *litat* (*licu*, *líceš*, *lice* — *líceme*, *lícete*, *lící*; imperat. *arci*: *lité*, *litáme*, *litáte*; přech. *lica* nebo *litaja*); *motat* (*mocu*, *mocíš* — též *motám*, *motáš*); *řehotat* (*řehocu* etc.), *ščebotat* (*ščebocu* atd.), *drkotat* (*drkocu*, *drkoceš* etc.).

Vzor 3.: *brať*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. ber-u		Přech. přít.: <i>bera</i> .
2. ber-eš	ber	Inf.: <i>brať</i> .
3. ber-e		Příč. čin.: <i>bráť</i> , <i>braľa</i> , <i>braľo</i> .
1. ber-em(e)	ber-me	„ trp.: <i>brané</i> , á, ý.
2. ber-ete	ber-te	
3. ber-ó		

Sem náleží ještě druhý vzor jen imperativem odchylný:

zvať.

Indic. praes.	Imperat.	
1. zv-u		Přech. přít.: <i>zva</i> .
2. zv-eš	zv-i	Inf.: <i>zvať</i> .
3. zv-e		Příč. čin.: <i>zváľ</i> , <i>zvaľa</i> , <i>zvaľo</i> .
1. zv-em(e)	zv-ěme	„ trp.: <i>zvané</i> , á, ý.
2. zv-ete	zv-ěte	
3. zv-ó		

Tak časují se slovesa: *drať* (*der-u*, *dereš* atd.), *prať*, *rvat*, *řvat*, *čvat* (*štváti*), *zvat*, *žrat*.

Vzor 4.: a) *hráť*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. hraj-u		Přech. přít.: <i>hraja</i> .
2. hraj-eš	hr-é	Inf.: <i>hráť</i> .
3. hraj-e		Příč. čin.: <i>hráľ</i> , <i>hraľa</i> , <i>hraľo</i> .
1. hraj-em(e)	hré-me	„ trp.: <i>hráté</i> , á, ý.
2. hraj-ete	hré-te	(<i>hrané</i> , á, ý).
3. hraj-ó		

b) *hřít*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. hřej-u		Přech. přít.: <i>hřeja</i> .
2. hřej-eš	hřé	Inf.: <i>hřít</i> .
3. hřej-e		Příč. čin.: <i>hřiľ</i> , <i>hřiľa</i> , <i>hřiľo</i> .

1. hřej-em(e)	hřeíme	Přič. trp.: hříté, á, ý.
2. hřej-ete	hřeíte	
3. hřej-ó		

Dle vzoru a) časují se ještě slovesa: zrát (přič. trp. jen u-zráté, á, ý) a tát (taju, taješ etc.). Dle vzoru b) časují se slovesa tato: po-dět se (ale přič. čin. poděť, a, o), hřít, okřít (přič. čin. okřít, okříla, okřílo; přič. trp.: okříté, á, ý), líť (imperat. lé, léme, léte; líť, líla, lílo; za-líté, á, ý), přít (přeju, přeješ etc. imp. přé, přéme, přéte; přeja; přít, příla, přílo; do-příté); smít se (imp. smjé se, smjéme, smjéte se; směja se; smíť, a, o; roze-smíté), víť (věju, věješ; víť, víla, vílo; z-vité, á, ý — neuzívá se však o větru (foukati) nýbrž o úkonu hospodářském: hospodář věje obilí t. j. hází obilí na mlatě lopatou vzhůru, tak že mírným větrem plevy se odnášejí ze stodoly ven a obilí zůstává čisto).

Třída VI.

Vzor: *zarmucovať*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. zarmucuj-u		Přech. přít.: zarmucuja.
2. zarmucuj-eš	zarmucuj	Inf.: zarmucovať.
3. zarmucuj-e		Přič. čin.: zarmucováť, zarmu-
1. zarmucuj-em(e)	zarmucuj-me	covala, zarmucovalo.
2. zarmucuj-ete	zarmucuj-te	Přič. trp.: zarmucované, á, ý.
3. zarmucuj-ó.		

Slovesa bezpříznaká.

1. *Dať*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. dám		Přech. přít.: daja.
2. dáš	dé	Inf.: dať.
3. dá		Přič. čin.: dáť, daľa, daľo.
1. dáme	déme	„ trp.: dané, á, ý.
2. dáte	déte	
3. dajó		

Složeniny časují se též tak: nadat, předat, rozdat, vydat, zadat atd.

2. *Věděť*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. vím		Přech. přít.: věďa.
2. víš	věď	Inf.: věděť.
3. ví		Přič. čin.: věděť, věděľa, věděľo.
1. víme	věďme	„ trp.: věděné i vězené, á, ý.
2. víte	věďte	
3. vijó		

Tak i složeniny: pověděť, dopověděť, napověděť, rozpověděť, vypověděť, vyzvěděť. Ale v imperativě některé odvozeniny mají z místo *č*: -věz, vězme, vězte (pověz, dopověz, napověz); vyzvěděť má vyzvěď, vypověděť — vypověď.

3. *Jest*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. jím		Přech. přít.: jeza.
2. jíš	jez	Inf.: jest.
3. ji		Příč. čin.: jedl, jedla, jedlo.
1. jíme	jezme	„ trp.: jezené, á, ý.
2. jíte	jezte	
3. jijó		

Tak i složeniny se časují: najest se, vyjest, dojest, přejest se, zajest, ujest, sněst, odjest atd. Též vyskytá se v indic. praes. venkoncem tvar nejotovaný: ím, íš, í — íme, íte, íjó.

4. *Byť*.

Indic. praes.	
1. su	Čas budoucí, imperativ a přechodník budoucí zcela pravidelně.
2. si	
3. je	Přech. přít.: sa.
1. sme (vysl.: zme)	Inf.: byť.
2. ste	Příč. čin.: byl, byla, bylo.
3. só	

Se zápořem *ne* splynulo sloveso úplně a odtud právě vysvítá, že jotace v čase přítomném bývala; neboť místo *ne* vyskytuje se všude *né* t. j. *nej*-.

1. nésu
2. nési
3. néni
1. nésume
2. néste
3. nésó
- Přech. přít.: nésa.

Pozn. 1. Poněkud jinak časuje se *byť*, jsoucí slovesem pomocným (v čase minulém u sloves jiných. Tu jest:

1. sem	1. sme
2. 's příklonné (zřídka si)*)	2. ste
3. —	3. —

*) Toto 's příklonné (= jsi) přiklňuje se nejen ku příděm minulému příslušného slovesa, k němuž vlastně patří, nýbrž i k zájmenu osobnému a zvrtnému a k tázacím příslovcím zájmeným na počátku věty umístěným, na př.: Byls včera doma? Kdes byl? Pomáhaš mu? Pomohl mu? Tys mu pomohl? Kdys přišel dom? Kde ses tu vzal? Ty sis dál! (= ty jsi sobě dál!).

Pozn. 2. Přechodník budoucí *buda* má velmi zhusta význam předvěti podmíněného, jež označuje opak skutečnosti vzhledem k času přítomnému: Já buda tebe = já, kdybych byl tebou.

Pozn. 3. Ve spojovacím způsobě 1. os. plur. nezní *bychom* nýbrž *bysme* (vyslov: *byzme*). Měl-li by za *bys* následovati dativ aneb akkusativ zájmena zvrátneho *si*, *se*, tedy *s* se připojí k zájmenu *si* nebo *se* v jedno slovo, na př.: To by sis dál! Kde by ses tu vzál! Ty by ses k němu pěkně hodil!

Pozn. 4. Tvar 1. os. plur. *bysme* zavdal příčinu ku špatné tvorbě 1. os. sing. v mluvě dětské; menší totiž děti, které teprvé začínají mluvit, analogií osob ostatních svést se dadouce, obyčejně říkávají: já by sem místo já bych. Já by sem to neudělal! —

Připomenutí potřebuje ještě sloveso *jíti*. *It* bez jotace i ve složeninách: na-it, do-it, pře-it atd., jenom ve složenině při-j-it jest *j*; má kmen praesentní buďto *id* (srovn. stč. *jid* Listy fil. a paed. X. 113) neb *'d* (místo *jd*). Zachován tedy ve kmeni tomto nejotovaném ráz obecně slovanský. Časuje se proto dvojako. Buďto:

Indic. praes.		Imper. jen.	
1. id-u	nebo: d-u		Přech. přít.: ida nebo da.
2. id-eš	d-eš	di	Inf.: it.
3. id-e	d-e		Přič. čin.: šil, šla, šlo (délka)
1. id-em(e)	d-em(e)	děme	oprávněna jako ve stč. L.
2. id-ete	d-ete	děte	fil. X. 114).
3. id-ó	d-ó		Přič. trp. na -ité, á, ý.

Ve složeninách objevuje se za *-jd-* vesměs *-nd-* jako ve stč. Listy fil. a paed. X 113 (na př. Dal. J. 7: dvě olivě vyndeta z něho, tě vendeta až do králostvie nebeského) a sice ve tvarech indicativu praes., imperativu a přechodníku. Tedy: dondu, nandeš, ponde (= scípne, zdechne), přendeme, přindete, prondó, rozendi se, zenda (přech. = sejda), unděme, venděte, vyndu, zandeš. Ale ve slovese *půjdu* etc. neobjevuje se ani *j* ani *n*, nýbrž pouze krátké *u*: puđu, pudeš, pude — pudem(e), pudete, pudó; imperat. poď, poďme, poďte.

O genitivech na *u* ve staré češtině.

Napsal dr. Václav Vondrák.

Známo jest, že nemáme původně v žádném z indoevrop. jazyků tolik kmenů na *u* jako na *a* a přece tyto jim často docela neb jen v jistých pádech podlehly, jako v litevštině, kde se kmeny na *u* velmi oblíbenými staly a i jiné, původně ku př. na *ja* vycházející si osvojily —, a ve slovanštině v dat. sg. rabu.

V latině zase naopak kmeny na *u* podlehly často kmenům na *i*: *levis* z **legvis*, **leguis*; ř. *ἐ-λαχ-ύς*; skr. *laghus*.

Ačkoliv jich počet i ve praslovanštině, jak k pravdě podobno, velký nebyl, přece nesnadno jest všechny vypátrati, poněvadž i zde většinou dle *a(ъ)*-kmenů se řídily a v jistých pádech zase naopak tyto dle oněch. Příčinu k tomu zavdala zajisté mimo jiné též ta okolnost, že jak *a* při *a(ъ)*-kmenech tak i *u* při kmenech na *u* na konci v *ъ* přešlo. Srovnávání s jinými jazyky nám zde vždy neprospívá, poněvadž často pozorovati můžeme, co v jednom jazyku *a*-kmenem jest, v druhém že *u*-kmenem bývá. Ku př. slov. *ledъ* a lit. *ledas* jsou *a*-kmeny, ale lot. *ledus* je *u*-kmen.

Miklosich hleděl otázku tuto rozřešiti a uvedl (Vergl. Gramm. II. str. 53. srovn. též I² str. 141 a 145) nejznámější z těchto substantivních kmenův. Jsou to zejména: *domъ*, *kratъ*, *medъ*, *polъ*, *sadъ*, *volъ*, *vrъchъ*, *darъ*, *mirъ*, *činъ*, *stanъ*, *synъ*, *vъnъ*; sem náležela i přídavná jména, jež ve staroslov. na *ъkъ* a *o-kъ* se končila: *blizъkъ*, *glъbokъ*, *visokъ*. Dle něho jest tedy jich počet skrovný. K jinému však náhledu dospěl Geitler, jenž ve slovanštině (v. Listy fil. a paed. II. a III.) mnohem více kmenů na *u* předpokládá.

Geitler hleděl hlavně u svých domnělých *u*-kmenů jednak lok. sg. na *u* neb lok. pl. na *-охъ* (*-охъ*) doložiti; podařilo-li se mu to, byl již kmen na *u* zcela jist; jednak přihlížel též hlavně k litevštině, a kde v ní kmen na *u* našel, jenž, nehledě ke koncovkám, slovanskému se rovnal, tam se též rozhodl pro *u*-kmen i ve slovanštině. Nemůže však ani první ani druhá okolnost vždy rozhodovati, poněvadž deklinace *u*-kmenů na *a(ъ)*-kmeny působila a poněvadž litevština jiné kmeny často v *u*-kmeny si přeměňovala.

Nemám na mysli zde zvláště uváděti, pokud tyto kmeny u něho odůvodněny jsou čili nie. Chci se pouze některých příkladů, které též i v češtině máme, dotknouti.

Geitler odvozuje na př. *vích* (Listy fil. III. str. 36 č. 8), *вѣхъ*, od kořene *vank*, lat. *vacillare*, č. *viklati*. Ve slově *вѣхъ* vidí příponu *ūtī* a srovnává lit. *wikszwa*, *wikswa* (Spitzgras). *Vích* vzniklo dle něho z *věchъ*, **věksъ*, **vinksu*, **vinku* vsutím eufonické (!) sykavky, před níž *k* se vysulo. R. *вихлять* z *вик-с-лять*, lit. *wikszloti*. Koncovka *ътъ* ve *вѣхъ* však nedokazuje, že by *věchъ* původně bylo *u*-kmenem, neb spisovatel sám praví (Listy fil. II. str. 254), že koncovka *ътъ* povstala jak z *ătī*, tak i z *ūtī*. Co tedy má zde rozhodovati, abychom mohli ve *вѣхъ* *ūtī* a ne *ătī* za původní koncovku považovati? Lit. *wikszwa*? Kde nám zase spisovatel dokázal, že to *v* zde z *u* povstalo neb na str. 48 (L. f. III.) praví: „V zásadě vzniklo každé *va* z *via*, byť i přípona *-va* byla indoevropskou a již záhy v této formě osamostatněla“. A tak to jde pořádě dále a z kruhu tohoto nevychodem. Ostatné není ještě přechod kořene *vank* ve *vink* věci

zcela jistou, poněvadž, jak J. Schmidt (Zur Gesch. des ind. Voc. I. a II.) dokázal, v takovém případě vymizení nosovky k přechodu *a*-kořenů v *i*-kořeny příčinu dalo, ku př. stsl. *обида*, *бѣда*, got. *beidan*, lat. *de-fendo*, ř. *πενθ-*, skr. *bādh* z kořene *bhandh*; stsl. *лице*, got. *leik*, ga-leiks, lit. *ligùs*, skr. *liṅga-m*. Zde povstalo *i* z *an* vymizením nosovky a zeslabením samohlásky. Taktéž ve slov. koncovce *ikā*, jež z **ink-as*, **ank-as* povstala (I. str. 83). Na str. 104 dokazuje sice Schmidt, jak *vacillare* povstalo z *vancillare* a srovnává ještě skr. *vañkaras*, *vañcati* kolísati se, stněm. *wanchōn*, ale přechodu v *i*-kořen nikde nevidí. Tím méně by se to mohlo tvrditi o kořeně *vink*, jelikož *n* zde zůstalo. J. Fick (Vergl. Wörterb. 4. vyd. I. str. 205) u koř. *vak*, *vank* nikde neuvádí vedlejší kořen na *i*. Ovšem u koř. *vag*, *vang*, ježž za vedlejší k *vank* *vak* prohlašuje, uvádí lit. *vingė* f. ohyb vedle *vagis* m. zloděj a ston. *winchan* vedle *wanc* a *wankjan*, ale to ke koř. *vak*, *vank* nepatří.

Stranu slova *měch*, *вѣхъ*, slov. *vehet*, souhlasím úplně s Miklosichem, jenž (Vergl. Gram. II. str. 286) slovo to od koř. *vě* (též v slovese *вѣяти* č. *váti*) odvozuje a praví, že *věch* znamená „wohl der Wehende“. Mimo to srovnává ještě (Vergl. Gram. I² str. 59) *вѣя*, *вѣтъ* a skr. *vajā*, větev.

Dokázala-li by se dále i příbuznost č. *vaz* *cervix* (nelze pochybovati, že souvisí se slovesem *взати*) z **vezъ* se staroprus. *vinsus* (*collum*), nenásleduje z toho ještě, že by *vaz* byl též *u*-kmen. Nemáme-li ve slovanštině jistých dokladů, pouhé pokukání k příbuznému *u*-kmeni v jiné řeči nepostačuje, neboť nelze upírat, že i nejpříbuznější řeči se svými kmeny různě nakládají. Sic by nemohl též Geitler sadř za *u*-kmen považovati proti lit. *sodas*; ředř (č. 74) proti lit. *rėdas*, *rindas* *ordo*. I z odvozenin nelze toho dokázati a zvláště si pozorně musíme počínati.

Č. *zdar* (str. 38 č. 24) jest přece mezi *u*-kmeny vráděno, ačkoliv, jak udáno, rozhodnouti nelze, zdali v něm lit. *doras* neb *padorus* vězí.

Konečně *цвѣтъ*, květ (str. 42 č. 110) jest jen proto mezi *u*-kmeny vráděno, poněvadž gen. pl. na *овъ* v supr. 322. 9 doložen. Nemůžeme tedy souhlasiti s tím, že by ve slovanštině bývalo původně tolik kmenů na *u*; pravdivějším zdá se spíše náhled Miklosichův, dle něhož jest jich počet, jak již řečeno, velmi skrovný. Jejich skloňování mělo celkem svůj zvláštní ráz; částečně působila též na ně deklinace kmenů na *a(ǫ)*, částečně však i tato jeho vlivu neušla, jako v češtině v gen. jed. č.

Kmeny na *a(ǫ)* měly původně jak ve staroslověnštině tak i ve staročeštině koncovku *a*. Než v starč. počalo se tu dbáti rozdílu mezi životnými a neživotnými. Neživotná jména řídila se až na výjimky dle *u*-kmenů, u životných ponechala se stará koncovka. Snaha tato, rozeznávati životná od neživotných jest

zvláštním rázem nové češtiny; slabé její stopy lze však již i ve staroslověštině pozorovati. Srovn. Miklosich (Vgl. Gram. IV² str. 372 a 495. 18). K výkladu postupného tohoto vývinu třeba znáti původní kmeny na *u*. Některé z těch, jež Miklosich na j. m. uvádí, zdá se, že i ve stč. doloženy býti mohou. Tak alespoň zcela jistě gen. *domu*: *Rožmb.* š. 60, š. 236, Dal. 20 v. 14, ŽWittb. ž. 25. 8, ž. 35. 9, 44. 11, 48. 17, 49. 9, 68. 10, Hab. III. v. 13, 100 v. 2, 100. 7, 104 v. 21, 115 v. 19, 127. 3, 131. 3, AlxVít. v. 536, 597, Pass. str. 325 (Listy fil. V. uk. str. 7), str. 344 (Listy f. IX. str. 133), 318 (Listy fil. VIII. str. 346), ŽKlem. ž. 127. v. 3 atd., ŽBrn. ž. 28 v. 8 (Listy fil. VIII. str. 303), ž. 35 v. 9 (Listy filol. VIII. str. 304), ŽTruh. ž. 131 (Listy fil. VI. 142—147), NRada v. 117, 763, 1204, 1736, 1859, 1898, 1907., Život Kr. Pána (Listy fil. VI. str. 288) atd. Nikde nenaleznem genitiv *doma*. Dále gen. *vrchu*: ŽWittb. ž. 49. 4, ž. 77 v. 23, Listy filol. V. Uk. str. 24 v. 20 (z modliteb), Dal. 55 v. 34, NRada v. 247), Alx-Vít. 1166, ŽGloss. ž. 77 v. 23., Des. káz. 635, Hrad. Pláč sv. Mař. 401 atd. — Naproti tomu máme v Rkp. Kr. čtyřikrát *vrcha*. I gen. *meda* nelze doložiti. Ovšem zřídka příležitost k tomu! *medu*: Dal. 13 v. 12, 13 v. 35, ŽWittb. ž. 80. 70. Poněvadž tyto genitivy jsou zcela pravidelný a v češtině, jak se zdá, ode dávna se jich užívalo, nebudu jich mimo gen. *medu* později uváděti.

Co se týče ostatních Miklosichem uvedených genitivů na *u* nemohou býti ve strč. ve starších památkách doloženy, jelikož vedle *u* mají též koncovku *a* v gen. ku př. *čínu* AlxVít. v. 1225, AlxH. 58, AlxBM. v. 174, Kat. v. 391, 1557, 3058, 3379, vedle toho ale *čina* Kat. 93, 645, 1993, *stanu* AlxVít. 2109, Dal. 92. v. 65, ŽWittb. ž. 51. 7., ale *stana* ŽWittb. ž. 26. 5, 131. 5. Mimo to *míru* Dal. 49 v. 46, ŽWittb. ž. 40 v. 10, ale *míra* ŽWittb. ž. 37 v. 4 a Cant. Zach (Luc. I v. 79).

Přešly tedy v češtině některé staré genitivy na *u* záhy ku genitivům na *a*, zvláště znamenaly-li životná, jako syn, vůl. Možná že tu a tam podržely vedle toho i svou starou genitivní koncovku, avšak dokladů nemám po ruce. Jen as tři genitivy ji nezměnily, jak z památek souditi lze. Tyto začaly působiti na neživotná mužská jména, tak že postupem času vyvinulo se pravidlo, jež nyní platí, že totiž neživotná většinou v gen. *u* mají. Že jména v tak skrovném počtu mohou působiti na celé třídy slov, není nic podivného. Že pak dále grammatická pravidla při svém vzniku často meze své překročí, je věcí známou. Se stanoviska tohoto dlužno posuzovati gen. *hadu* v ŽKlem. ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *hada* Cant. Deut. v. 33, o čemž se ještě později zmíníme. Mimo to gen. *duchu*, jež často ve starých památkách nalézáme. Tak na př. ŽWittb. ž. 138 v. 7, ž. 17 v. 16, Cant. Ezech. v. 16, ž. 141 v. 4, ale *ducha* ž. 50, 13, ŽTruh. 138

(Listy fil. V. str. 145), Pass. str. 308 (Sitzungsberichte c. k. akad. ve Vídni 1878 str. 387, str. 127 (v mladší části) Listy filol. V. Uk. str. 18. — Geitler vřadil slovo to též mezi *u*-kmeny (Listy fil. III. str. 39 č. 32), arcif jinak proti své zásadě, neboť v litevštině máme *dūsa-s* vzdech, tedy *a*-kmen. Slovo *duchъ* považují naopak za *u*-kmen přihlížeje mimo jiné též k té okolnosti, že ve starších českých památkách gen. *ducha* máme a teprv v pozdějších, jako ŽWittb., v Pass. nalézáme gen. *duchu*. Genitiv tento povstal tedy bezpochyby v pozdější době, když již takových genitivů na *u* více bylo a sice tím, že se při něm myslelo spíše na druhý význam, tedy na dech a tak bylo mezi neživotná pojato.

Známo jest, že i v polštině genitivní koncovka *u*, většinou u neživotných, též zavládla. Co se doby týče, nastoupila zde asi později nežli v češtině, neboť v Žaltáři Florianském, jenž dílem ze sklonku XIV. stol., dílem z počátku XV. stol. pochází, není ještě příliš mnoho genitivů na *u*. Miklosich uvádí (Vergl. Gram. III² str. 403 a 404) *wirzchu* 49. 5 vedle *wirzcha* 18. 7, *gniewu* 37. 3, 89. 13 vedle *gniewa* 36. 8, 109. 6, *przebytku* 26. 10 vedle *przebytku* 32. 14. Ve staročeských památkách z této doby uvidíme zcela jiný poměr. Kdežto v Žal. Flor. genitivy na *a* převahu mají, nalezneme v staročeských památkách z této doby genitivy na *a* v patrné menšině. Ostatně si ponechávám ohledání polských památek stranu genitivů těchto nejbližší době. Zajímavě jest dále, že mnoho genitivů u neživotných své staré *a* zachránilo a s českými se úplně shoduje, jak pol. *kościół* (kostel), *kąt* (kout — kouta), *młyn*, *syr*, *chleb*, *chlēw*; *las* má *lasa* i *lasu*, v češt. je pravidlem *lesa*; *dwór* má *dwora* i *dworu*, tedy jako v češtině. —

Nyní nám hlavně o to jde, pozorovati vývin tento, co se času týče, a třeba tu přihlížeti k našim hlavním památkám.

Pokud z památek seznati můžeme, počínají genitivy na u u neživotných) ve XIII. stol. nastupovati na místo starých gen. na a. V památkách z druhé polovice XIII. stol. jest tedy celkem ještě málo takových genitivů na u.*

Tak máme ku př. v ŽGloss. (v ČČMus. 1879): z řádu de s. Joh. bapt. v. 2, *vzchodu* ž. 106, v. 3, (svrchu ž. 77, v. 23, jsouc původně kmenem na *u*, sem nepatří). Naproti tomu jsem tam nalezl ještě 13 gen. na *a* a sice: *sněha* ž. 50 v. 9, *časa* ž. 75 v. 8, *okola* ž. 71 v. 8, *věka* ž. 112 v. 2, ž. 130 v. 3, *větra* ž. 77 v. 26, *šipa* ž. 90 v. 6, *západa* ž. 102 v. 12, ž. 49 v. 2, ž. 106 v. 3, *vzchoda* ž. 49 v. 2, *zárodka* Cant. Hab. v. 17, *zbytka* Cant. Ezech. v. 10. Genitivů, které mají ještě nyní *a*, jako *života* atd., zde jakož i v následujícím pominuto. V ApD. (užívám většinou skratkův, jak je prof. Gebauer v List. filol. XI. str. 248—261 podal), kterýžto zlomek jest též mimo jiné v List.

*) u neosobních.

fil. VI. str. 140—142, jest jen jeden gen. a sice na *u*: *času* str. 142 v. 13.

V ApŠ. (v ČČMus. 1847 I. 296—301) máme mimo *kostola* 300 v. 120 ještě dva genitivy na *a*: *stola* 298 v. 69, *časa* 299 v. 94; naproti tomu *zraku* 298 v. 78, *hlasu* 300 v. 125. Tyto dva genitivy jsou v rýmech. První zlomek jest též ve Výb. I. str. 1143 a druhý ve Výb. II. str. 1. co se těchto gen. dotýče úplně správně vydán. V LMar. v ČČMus. 1879 str. 118—120 je gen. *skota* 118 v. 11, *hlada* 120 v. 60 vedle *rodu* 119 v. 19, *plodu* 119 v. 21, 129 v. 77. V jiných památkách z druhé pol. XIII. stol. jako ku př. v Hom. Op. v ČČMus. 1880 str. 114 až 118 a v Cis. Mn. v ČČMus. 1853 str. 417 nemáme vůbec žádných takových genitivů. V Šípech z Toulce sv. Bonav. v ČČMus. 1879 je jen ot počátka fol. 91 a.

Všeobecně se považuje za věc zcela jistou, že složení české *Alexandreidy* do stol. XIII. a sice nejspíše do druhé polovice připadá. Co se rukopisů dotýče, jest z nich dle úsudku Wattenbachova (v. Listy fil. a paed. XI. str. 249) *AlxH.* nejstarší a pochází snad až z XIII. stol. Našel jsem v něm 13 gen. na *a* a sice: *voza* str. 61 v. 53 (dle vydání M. Hattaly a A. Patery z r. 1881), *činobra* 62. 118, *luda* (poněvadž často se střídá s gen. *ludu*, pojal jsem jej sem) v. 121, 123, 296, 299, *po-klada* 63. 146, *samostrěla* str. 67 v. 305, *obluda* 68 v. 357 a 70 v. 451, *truda* 68 v. 361, *počátka* 70 v. 431, *nrava* 71. 468. Na *u* jen čtyři: *činu* str. 61 v. 332, *rodu* str. 64 v. 182, *za mladu* 65 v. 217, *hladu* str. 67 v. 332.

Ve zlomku *AlxB.* jest osm genitivů a všechny na *a*: *firma-menta* 73 v. 66, *luda* v. 222, 305, *nekluda* str. 77 v. 223, *krsta* v. 235, *šturma* str. 79 v. 294, *skutka* str. 79 v. 297, 80 v. 325. Ve zlomku *AlxBM.* nalezl jsem 10 gen. na *a* a 7 na *u*. Z gen. na *a* jsou tři v rýmě: *domysla* str. 88 v. 197, *diva* 86 v. 225, *pluha* 88 v. 306 a mimo to rymuje *břeha* 87 v. 263 a *běha* 86 v. 264. Ostatní pak jsou: *skutka* 81 v. 2, *osuda* 83 v. 118, *voza* 85 v. 163, *časa* 86 v. 202, *zamysla* 87 v. 256. Z gen. na *u* jsou v rýmě: *rodu* str. 82 v. 45, *zisku* 85 v. 168, *činu* 85 v. 174, *stavu* 86 v. 229. Jenom dva nejsou v rýmu: *potu* 85 v. 164 a *zisku* 86 v. 222. Kde před sebou opisy starších originálů máme, jsou pro nás tvary v rýmech velmi důležité, jelikož, jsouce rýmem chráněny, dokazují, že nepovstaly teprv při opisování. Třeba k tomu vždy přihlížeti.

Poměr genitivů na *u* a na *a* v těchto zlomcích dokazuje zřejmě, že mínění Hattalovo, jež v úvodu jmenovaného vydání na str. IX. pronesl, a v němž *AlxBM.* za nejstarší zlomek považoval, mylné jest. Dle těchto genitivů byl by i zlomek *AlxB.* starší nežli *AlxBM.*

Ve všech památkách dosud uvedených, kde více genitivů vůbec bylo, našli jsme vždy několik gen. na *u*. *Uvážíme-li dále,*

že v dobách přechodů písemní řeč, pokud se předpokládati může, vždy mluvy obecné konservativnější, zachovalejší se jeví, můžeme se domýšleti, že v druhé polovici XIII. stol. v nářečích českých genitivů na *u* při neživotných dosti běžné byly.

Z doby mnohem pozdější, ano snad prý dokonce ze stol. XV. pochází *AlxV*. Máme ve zbytku tomto: *smysla* v. 39, 160, 247, 757, *diva* 52, 1882, 2072 2175, *řáda* 212, *súda* 250, *otplatka* 273, *truda* 319, 2320, 2342, *časa* 334, 374, 476, 727, 1271, 1747, *lida* 396, 1076, 1107, 1266, 2264, 2385, 2434, *klida* 397, 2435, *životka* 488, 1557, 1559, 1573, *praka* 578, 1524, *vzhoda* 600, *oceana* 601, *poklada* 1002, 1278, *uzla* 1094, *voza* 1220, *povoda* 1303, *aksamita* 1341, *smiecha* 1365, *rozmysla* 1381, *samostřela* 1533, 2023, *obluda* 2321, 2384, *přivala* 1534, *štita* 1554, *otrapa* 1585, *helma* 1689, *smutka* 1720, *skutka* 1721, *mlata* 1755, *luka* 1762, *hlada* 2301, *počátka* 2388, 2391, *běha* 2392, *břeha* 577, 1816, 2393. Naproti tomu *daru* 75, *plodu* 291, *z mladu* 309, 1922, *břehu* 544, *hromu* 883, *lidu* 906, 2188, *máku* 1036, 1041, 1086, 1095, *trudu* 1164, *činu* 1225, *prachu* 1383, *luku* 1696, *brodu* 1807, *lesu* 2037, *stanu* 2109, *slědu* 2157, *ledu* 2208.

Máme zde tedy celkem 64 genitivů na *a* a jen 20 gen. na *u*. Opisovatel šetřil tedy velmi znění originalu, neboť můžeme předpokládati, že z těchto 20 gen. většinu již v něm nalezl. Co se dotýče přehlásek *i* a *í* z prvotných *u* a *ú* po měkkých souhláskách, tuť ovšem si jinak počínal a nešetřil znění originalu, řídě se spíše dle své mluvy. Snesl se tedy snáze gen. na *a* místo na *u* nežli nepřehlasované *u*. — Stranu doby, kdy *Rkp. Kr.* sepsán býti mohl, pronesl Gebauer své mínění v List. fil. a paed. II. str. 114. Tam tvrdí totiž, že Jaroslav později složen než Million do češtiny přeložen byl. Jelikož pak český překlad bezpochyby po r. 1320 učiněn byl, mohl prý Jaroslav ještě později po témž roce složen jakož i RKp. Kr. vůbec sepsán býti. Nahledněme nyní přede vším v něj, jaký poměr našich genitivů v něm se nalézá. Cituji listy a řádky fotograf. vydání, jež p. Vrtátka pořídil. Verše cituji dle Jirečkova vydání z r. 1879. Máme v něm 29 gen. na *a* a sice: *hroma* 2^a ř. 6; D. v. 51, 3^a ř. 6; E. v. 69, *loma* 2^a ř. 16; D. v. 71, *chluma* 2^a ř. 17; D. v. 73, 3^b ř. 33; E. v. 148, *vzhoda* 2^a ř. 28; E. v. 11, *uma* 3^a ř. 3; E. v. 65, *vrcha* 3^b ř. 31; E. v. 145, 7^a ř. 16; B. v. 192, 96 ř. 4; A. v. 84, 9^b ř. 7; A. v. 90, *pracha* 5^a ř. 7; E. v. 247, *hrada* 6^a ř. 11; B. v. 72, 11^a ř. 6; Zbyh. v. 7, 11^a ř. 7; Zbyh. v. 9, 11^a ř. 24; Zbyh. v. 31, 11^a ř. 25; Zbyh. v. 32, 11^b ř. 5; Zbyh. v. 77, *předa* 6^a ř. 17; B. v. 80, 6^a ř. 20; B. v. 85, *úvala* 7^a ř. 1; B. v. 168, 7^a ř. 29; B. v. 212, 9^a ř. 27; A. v. 168, *středa* 9^a ř. 12; A. v. 15, *blska* 9^b ř. 21; A. v. 112, *ščita* 10^a ř. 6; A. 142, *mlata* 10^a ř. 18; A. v. 164, *prsta* 12^b ř. 9; Růže v. 12, *sada* 12^b ř. 25; Skřiv. v. 2. Naproti tomu tam

máme pouze jeden gen. na *u*: *dýmu* 6^b ř. 25; E. v. 148. Poměr tento jest odchýlný.

V památkách z první polovice XIV. stol. nalézáme již velmi mnoho genitivů na *u*. Nikdy však ještě ve větších památkách nad genitivu na *a* převahy nemají. Jest na biledni, že užšími mezemi vývin tento naznačen býti nemůže, poněvadž pravidla grammatická v tak krátkých dobách se nevyvinují a poněvadž i v těchto genitivech vliv jednotlivých nářečí pozorovati můžeme, tak že památky z téže doby poněkud odporovati si mohou, je-li jinak dialektický vliv v nich patrný, jak později uvidíme.

Složení *Knihy Rožmberské*, již Gebauer v List. fil. VII. str. 261—292 uveřejnil a jejíž nejstarší rukopis z doby okolo 1360 pochází, připadá dle Palackého a Jirečka do první polovice stol. XIV. Poměr genitivů na *u* a *a* poukazuje k tomu, že někdy hned záhy na začátku tohoto století neb spíše v druhé polovici XIII. stol. sepsána byla, jak Brandl míní.

Máme tam totiž následující genitivu na *a* (cituji paragrafy): *póhona* §. 2, 2, 4, 7, 25, 29, 33, 34, 37, 40, 41, 41, 49, 76, 80, 82, 82, 83, 83, 86, 87, 201, 201, *hrada* 3, 5, 6, 27, 59, 213, *súda* 3, *úřada* 4, 4, 5, 9, 18, 18, 29, 29, 29, 47, 48, 51, 59, 151, 199, 209, 214, 218, 218, 239, 295, *dluha* 68, 113, 116, 191, 202, *základa* 116, 119, 191, 268, *nároka* 122, 209, *statka* 128, *plena* 141, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, *rozdiela* 192, *lota* 202, 233, *časa* 206, 208, 215, 223, 241, 296, *úroka* 249. Na *u* pak tam máme následující genitivu: *póhonu* 4, 5, 53, 103, 105, 107, 193, 193, 194, 256, 257, 258, *hradu* 6, 29, *svodu* 30, *dielu* 52, *dľuhu* 115, 115, 118, 119, 121, 143, 170, *času* 122, *lovu* 175, *základu* 267, *boru* 282. Tedy 94 genitivů na *a* a jen 27 gen. na *u*. V *Jidáš*i, jenž byl sepsán brzo po 1306 (Listy fil. V. Ukázky str. 19—22), jsou tři gen. na *u*: *dvoru* str. 20 v. 55, 20 v. 60, *času* 20 v. 72 a jeden gen. na *a* *poklada* 20 v. 60.

K nejdrahocennějším našim památkám patří tak zvaná *Kronika Dalimilova*, jež z této doby, totiž ze začátku stol. XIV. pochází. Bohužel objemnějších rukopisů z doby spisovatelovy nemáme; zdá se však, že opisovatelé přesnosti originalu dosti dbali, tak že vliv jejich mluvy zřídka jen pozorovati se může. Nalezl jsem v ní (cituji kapitoly a verše dle vydání Jirečkova v Pam. č. 2) následující genitivu na *a*: *skutka* 2 v. 18, 89, v. 27, *praka* 3 v. 35, *hrada* 4 v. 9, 35 v. 10, 80 v. 14, 103 v. 40, *pořada* 6 v. 11, *řada* 5 v. 12, *časa* 6 v. 20, 37 a. 1, 42 v. 3, 43 v. 38, 79 v. 5, 85 v. 7, 89 v. 63, 97 v. 24, 102 v. 48, *smiecha* 8 v. 30, *smutka* 8 v. 31, *škopka* 10 v. 94, *věka* 11 v. 40, 25 v. 5, *dieka* 11 v. 41, *dvora* (poněvadž zde i *dvoru*) 14 v. 23, 31 v. 9, 48 v. 12, *Vyšehrada* 14 v. 36, 35 v. 11,

statka 17 v. 31, 106 v. 2, *dola* 19 v. 3, *roda* 22 v. 10, 40 v. 13, *Křista* 23 v. 17, 51 v. 15, *Velehrada* 24 v. 10, *roka* 24 v. 31 (bez předložky, *do roka* se i nyní říká), *věka* 25 v. 5, *užitka* 28 v. 21, 63 v. 20, *lba* 30 v. 36, *smysla* 40 v. 14, 50 v. 68, *lesa* (poněvadž zde i *lesu* 44 v. 12 je) 44 v. 14, 56 v. 43, *boka* 44 v. 21, *dcátka* 45 v. 3, *rova* 45 v. 45, *liuda* 46 v. 16, 47 v. 6, 68 v. 13, 105 v. 8, *kotla* 48 v. 13, *prsta* 52 v. 22, 85 v. 58, *úraza* 57 v. 5, *brava* (ač i nyní vedle *bravu*) 64 v. 8, *pluha* 70 v. 48, *Křivokláta* 72 v. 23, *hřiecha* 76 v. 51, *mosta* 80 v. 5, 80 v. 8, 103 v. 37, *břeha* 82 v. 11, *stola* 99 v. 11, *bělpucha* 99 v. 31, *plena* 99 v. 30. Na *u* zase: *vzchodu* 1 v. 4, *strachu* 1 v. 6, 103 v. 9, *sboru* 6 v. 23, 11 v. 9, *dvoru* 6 v. 24, 11 v. 10, 24 v. 37, 28 v. 7, 42 v. 32, 63 v. 8, *hradu* 8 v. 9, 15 v. 46, 21 v. 59, 36 v. 16, 36 v. 17, 39 v. 21, 39 v. 28, 39 v. 65, 39 v. 88, 82 v. 46, 99 v. 17, 99 v. 35, *smiechu* 10 v. 89, *medu* 13 v. 12, 13 v. 35, *smyslu* 17 v. 2, *daru* 17 v. 25, *liudu* 18 v. 39, 44 v. 32, *lomu* 20 v. 13, *zmladu* 21 v. 12, 89 v. 8, *stavu* 21 v. 39, *času* 22 v. 9, 73 v. 24, 98 v. 16, *kvasu* 30 v. 30, *rodu* 30 v. 63, 59 v. 26, 63 v. 59, 70 v. 26, *polu* 31 v. 14, *mostu* 31 v. 19, *trhu* 32 v. 34, *lesu* 44 v. 12, *dýmu* 45 v. 4, *míru* 49 v. 46, *kalu* 55 v. 64, *sliubu* 63 v. 2, *stanu* 92 v. 65.

Všeho všudy tedy 68 gen. na *a* a 51 gen. na *u*. Většina z nich pochází bezpochyby ještě z originalu. V rukopise Hanušem nalezeném (Malý Výbor str. 1—9) jsou: *kvasu* 2, *rodu* 2, *hradu* 6, *dvoru* ač i *dvora* str. 7, pak: *roda* 6, *časa* 7, *smysla* 6. Poměrně jest zde tedy již mnoho gen. na *u*.

V *Mastičkáři* (Listy fil. a p. VII. str. 90—121): *pytlíka* str. 96 v. 130, *neduha* 96, v. 143, 96 v. 144, *kvapa* 97 v. 187, *thymiana* 102 v. 348. — Na *u*: *smiechu* 92 v. 4, *postu* 48 v. 219. Jenom tedy dva gen. na *u* a 5 na *a*. Gebauer klade zlomek tento (Listy filol. a paed. XI. str. 254) do 2. čtvrti nebo 2. třetiny stol. XIV. Poměr našich genitivů není nijak tomu na odpor.

Co se týče legendy o sv. Kateřině, jejíž rukopis z doby ok. r. 1400 pochází, byla též někdy v první polovici tohoto století sepsána, jakož i z genitivů viděti lze. Z gen. na *a* našel jsem v ní: *čina* v. 93, 645, 1993, *omyla* 272, 967, 1042, 2354, *smysla* 276, 283, 504, 537, 648, 1319, 1526, 1544, 1815, 2121, *klama* 378, *počátka* 435, 1326, 1343, *dostatka* 483, *hlahola* 596, *truda* 705, *diva* 720, *zvrátka* 743, *zaslona* 800, *počátka* 883, 1296, 1830, 2055, *ostatka* 884, 1297, 1831, 2054, *smutka* 558, 862, 1061, 3279, 3288, *slucha* 1099, *časa* 1161, 2336, 2577, *hlasa* 1162, *potaza* 1145, 2415, *bluda* 1356, 2088, 2628, *příekaza* 1480, *tróna* 1572, *ssova* 1652, *vzchoda* 1799, *stola* 1803, *věka* 1938, *rova* 2047, 3038, *omraza* 2208, *úraza* 2279, *otklada* 2496, *smysla* 2601, *úmysla* 2602, 3393,

vaza 2734, *květa* 2755, *rozpaka* 2874, *oblaka* 2875, *súda* 3356, *truda* 3357, *obloka* 3490.

Na *u* však tyto: *plodu* v. 157, *studu* 281, 2610, *času* 358, 396, 3259, *brhu* 642, *činu* 891, 1557, 3058, 3379, *vzdoru* 1056, *chrámu* 1159, 1171, 1255, *vepu* 1209, *bludu* 1262, 3119, *rodu* 1265, *počátku* 1327, *plodu* 1928, *rodu* 1929, *zraku* 1327, *potu* 1206, *strachu* 2215, *hněvu* 2250, 2505, 2945, *z mladu* 2273, *domyslu* 2675, *rozumu* 2819, *lidu* 2945 (vedle *lida* 1223, 1622, 2893), *hromu* 2943, 3371, *nравu* 3015, *hlasu* 3086, *stavu* 3127, *neklidu* 3210, *hrobu* 3478, 3488, *životu* (nyní *života*!) 3499. Celkem tedy 71 genitivů na *a* (mezi nimi 50 v rýmě) a 41 gen. na *u* (mezi nimi 25 v rýmech). Zajímavo je zde pozorovati oněch osm rýmových párů na *a* (883 a 884, 1296 a 1297, 1830 a 1831, 2054 a 2055, 1161 a 1162, 2601 a 2602, 2874 a 2875, 3356 a 3357) naproti jednomu na *u* (1928 a 1929), Domněnka, že original z mnohem starší doby pochází, jest tedy zcela odůvodněna. Srov. Jirečkovy Rozpravy z oboru hist., fil. a lit. ve Vídni 1860 str. 96).

Z pravidla v dosud uvedených větších památkách neviděli jsme genitivů na u v takovém počtu, aby se genitivům na a vyrovnaly neb je snad i počtem převyšovaly, nýbrž byly v menšině. Jinak však v polovici XIV. stol. V památkách z této doby vyrovnávají se co do počtu skoro všude genitivům na a. Ano, místem začínají již malou převahu míti.

Sem náleží přede vším *Rukopis Hradecký* (Vyd. A. Patera v Pam. č. 8), jenž byl psán asi v polovici XIV. stol. Nalezl jsem v něm 55 genitivů na *a* a 51 gen. na *u*. Třeba zde však k jednotlivým skladbám rukopisu toho přihlížeti, poněvadž jsou to větším dílem opisy originalů z dřívějších dob. Tak máme v *Leg. o sv. Prokopu*: *roda* v. 29, 478, *Broda* 30, *příebytka* 104, 948, *shona* 300, *časa* 350, *ploda* 478, *lida* 513, *počátka* 773. Ale: *divu* 275, *břehu* 366, *zraku* 519, *činu* 710, *rovu* 757, *počtu* 760, *sboru* 861, *dvoru* 862, *vzrostu* 902, *hlasu* 1010. Tedy 10 gen. na *a* a též 10 na *u*. Z poměru toho nemůžeme souditi na vysoké stáří originalu, leda že bychom předpokládali, že opisovatel v opise své mluvy dbal.

V *Pláči Marie Magdaleny*: *uma* v. 109, 611, *rozuma* 110, *hřiecha* 246, 263, 481, *omyla* 294, 700, 746, 899, *smutka* 361, *rova* 628, 792, *bluda* 721. Ale: *rovu* 6, 10, 53, 434, *strachu* 59, 786, *hrobu* 117, 437, 441, 450, 453, 592, 940, *klidu* 188, *smyslu* 365, *bludu* 676, 716, *hněvu* 958. Poměr tento (14 gen. na *a* a 18 na *u*) poukazuje k pozdějšímu věku originalu. (Latinský original pochází z r. 1303).

V *Pláči sv. Marie*: *květa* v. 211, *počátka* 342, *věka* 348, *poroda* 349. Ale: *činu* 369.

V *Devateru radostí sv. Marie*: *úroka* 108, *omyla* 259. Ale: *času* 318, *chrámu* 409.

V *Umučení Páně*: *smutka* 114, *stola* 129, 161, *brava* (ač i nyní často) 501, *časa* 616. Naproti tomu: *stolu* 164, *strachu* 194, 210, *slibu* 288, *divu* 414, *času* 617. — Celkem tedy 5 gen. na *a* a 6 na *u*.

V básni: *Desatero kázanie božie*: *smysla* 199, *skutka* 259, *závojíka* 280, *diela* 714, *zbytky* 899, *desátka* 976, 998, *úmysla* 1083, *květa* 1142. Ale *potu* 207, *daru* 346, *času* 731, *hříechu* 789. Máme zde tedy jen 4 gen. na *u* a 9 na *a*. Z toho můžeme souditi, že *original*, *jestli ne z konce XIII. stol.*, tož *jistě ze začátku XIV. stol. pochází*.

V *Zdravas Maria*: *smysla* 12, *čina* 118. Ale: *studu* 16, *hlasu* 46, *času* 63, *hrobu* 79 (2 gen. na *a*, 4 na *u*).

V *Satyrách*: *potaza* 51, *ostatka* 83, *smysla* 149, *klína* (o konš. nev.) 62, *klína* (o zl. kov.) 36, *roha* (o boh.) 21, *úmysla* 69, *smysla* 72, *hříecha* 198. Naproti tomu: *stolu* 72, *hříechu* (o zl. kov.) 6, *boku* (o boh.) 25, *času* 53, 344, *smíechu* 164. Tedy 9 gen. na *a* a 6 na *u*.

Slovo *čbán* v bájce *O lišce a čbánu* jest básnický pojato mezi životná a genitiv *čbána* klade se tedy i za akkusativ. Za touž příčinou nemohlo se zde k tvaru tomu přihlížeti.

Až dotud o Rukopisu Hradeckém. Jak jsme viděli, pocházejí jednotlivé jeho skladby, neb lépe řečeno jich *originaly* z různých dob. Nejstarší bylo z nich *Desatero*.

Žaltář Wittenberský byl, jak Gebauer tvrdí (Pam. č. 7 str. XI.), do textu lat. v pol. XIV. stol. vepsán. Poměr genitivů tomu též nasvědčuje. Mámeť v něm následující gen. na *a*: *smutka* ž. 17 v. 19, 53 v. 9, 31 v. 7, 49 v. 15, 54 v. 4, 58 v. 17, 59 v. 13, 76 v. 3, 142 v. 11, 106 v. 39, 107 v. 13, 137 v. 7, *hříecha* 18 v. 14, 31 v. 2, 31 v. 5, 50 v. 11, Hymn. Ambr. (str. 208), *věka* 24 v. 6, 40 v. 14, 40 v. 14, 89 v. 2, 89 v. 2, 92 v. 2, 102 v. 17, 102 v. 17, 105 v. 48, 105 v. 48, 112 v. 2, 113 v. 26, 120 v. 8, 118 v. 52, 124 v. 2. 130 v. 3. Cant. Zach. Luc. I. 70, *stana* 26 v. 5, 31 v. 5, *rozoma* 31 v. 9, *příebytky* 32 v. 14, *nedostatka* 33 v. 10, 43 v. 24, *míra* 37 v. 4, (Cant. Zach. Luc. I. 79), *stánka* 41 v. 5, *bezedna* 41 v. 8, 77 v. 15, *vzhoda* 49 v. 1, *západa* 49 v. 1, 102 v. 12, 112 v. 3, *luda* 49 v. 4, 105 v. 4. Cant. Deuter. XXXII. v. 43 (akk.), 143 v. 15. Cant. Sim. Luc. II. v. 32, *sněha* 50 v. 9, *zbytky* Cant. Ezech. 10, *hloha* 57 v. 10, *sňatka* 63 v. 3, *hrbeta* 67 v. 14, *smysla* 67, v. 28, *časa* 70 v. 17, 75 v. 8, 92 v. 2, *okola* 71 v. 8, *počátka* 73 v. 2, 76 v. 12, 77 v. 2, *větra* 77 v. 26, *šipa* 90 v. 6, *hlasa* Hab. III. v. 16, *zárodka* Hab. v. 17, *skota* Hab. III. v. 17, 106 v. 38, *slúpa* 98 v. 7, *súda* 105 v. 3, 118 v. 132, 118 v. 149, 118 v. 156, *smyla* Symb. Athan. str. 170, *základa* 136, v. 7, *hlahola* 138 v. 4, *stracha* Cant. Zach. Luc. I. v. 74. Na *u* jsou v něm následující genitivy: *plodu* 4. v. 8, 103 v. 13, 131 v. 11, *hněvu* 9 v. 25, 17 v. 16, 36 v. 8, 37 v. 4,

54 v. 22, 68 v. 25, 77 v. 38, 89 v. 11, 84 v. 4, 101 v. 11, 109 v. 5, *strachu* 13 v. 3, 13 v. 5, 35 v. 2, 52 v. 6, 63 v. 2, 90 v. 5, *chrámu* 17 v. 7, 26 v. 4, 47 v. 10, 67 v. 30, *duchu* 17 v. 16, Cant. Ezech. v. 16, 138 v. 7, 141 v. 4, *sboru* 21 v. 23, 25 v. 5, 73 v. 2, *míru* 40 v. 10, *hlasu* 43 v. 17, 54 v. 4, 57 v. 6, 65 v. 19, 80 v. 12, 101 v. 6, 102 v. 20, 103 v. 7, 105 v. 25, 140 v. 1, *ľudu* 44 v. 11, 58 v. 12, Hab. III. v. 13, 105 v. 5, 108 v. 43, 112 v. 8, 113 v. 1, 124 v. 2, 148 v. 14, 94 v. 4, *rodu* 48 v. 12, 48 v. 12, *stanu* 51 v. 7, *popíľzu* 55 v. 13, *prachu* Cant. An. 8, *tuku* 72 v. 7, *rohu* 74 v. 5, 74 v. 6, 117 v. 27, *vzchodn* 74, v. 7, 106 v. 3, 112 v. 3, *západu* 74 v. 7, *zvuku* 76 v. 18, *hromu* 76 v. 19, 103 v. 7, *sľibu* 77 v. 57, *medu* 80 v. 17, *času* 88 v. 46, *ľoku* 90 v. 7, *ľladu* 104 v. 17, *postu* 108 v. 24, *řádu* 109, v. 4, *prutu* 124 v. 3, *stolu* 127 v. 3, *ruhu* 140 v. 9.

Celkem tedy 82 genitivů na *a* a 78 gen. na *u*. Souhlasíme tedy úplně s tím, co praví Gebauer (Pam. č. 7. str. XI.): „... nemohu za pravý uznati odhad páně A. Paterřův, pokud v něm ŽWittb. nejen co do písma, ale „i co do jazyka“ položen jest asi do sklonku stol. XIV. Jazykem je žaltář Wittb. rozhodně a mnohem starobylejší, nežli kterákoliv památka česká (nedialektická) ze sklonku stol. XIV....“

Jakožto zvláštnost, třeba v ŽWittb. uvést gen. *ľidu*, jenž se zde 10krát nachází, naproti *ľida*, jež pouze 5krát zastoupeno. Dále zde máme *smutka* 12krát a nikde *smutku*, *hřiecha* 3krát, nikde *hřiechu*, *věka* 17krát, nikde *věku*, *hněvu* 11krát, nikde *hněva*, *strachu* 6krát a jen jednou *stracha*, *hlasu* 10krát a jen jednou *hlasa*. Že zde dům v gen. všude *domu* má, již zhora uvedeno. Taktéž v lok. sg. všude *domu* nikde *domě*.

Dialektický vliv vidím rozhodně v ŽKlem. Rukopis kladen do 1. pol. XIV. stol. a není dotud vydán. Z míst však, jež k vůli porovnání v jiných vydaných žaltářích (zejména v ŽGloss.) uvedena jsou, můžeme zcela dobře pozorovati, jak genitivní koncovka *u* zde již takové váhy nabyla, že i u životných se ujímala. Tak zde máme na př. *ľadu ľutěho* ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *ľada* Cant. Deut. v. 33. Dále gen. z *ľesu* ž. 79 v. 14, kdežto ŽWittb. má z *ľesa*, jakož vůbec gen. tento v starých památkách běžnější (*ľesu* ještě ku př. AlxVit. v. 2037) a nyní pravidlem jest. Mimo to ještě *vzchodu*, *západu* ž. 49 v. 2 (ŽWittb. má *a*) — ŽTruhl. ž. 130 v. 9 časa — ŽKlem. časa. Jsem přesvědčen, kdybychom před sebou žaltář tento měli, že více takových zvláštností, jež takřka do očí bijí, zde naleznem, jež jen jakožto dialektické různosti vyložití lze.

O *Passionalu* je známo, že jeho části jednotlivé z rozličných dob pocházejí. V uveřejněných ukázkách vidíme též nejružnější poměry genitivů na *u* a na *a*. Tak máme v části, jež v List. fil. a p. VIII. str. 309—319 uveřejněna jest, následující genitivy

na *a*: *roda* 275 str. 309 (cituji stranu rukopisu a stranu List. fil.) — 275. 309, 275. 309, *pořada* 275. 309, *chráma* 276. 310, 276. 30, *lida* 279. 312, 322. 318, *počátka* 280. 312, 280. 312, 280. 313, *řemyka* 281. 313, *dvora* 281. 313, *statka* 283. 314, 283. 314, 283. 314, *zámysla* 320. 317, *úraza* 321. 318, 322. 318. Na *u*: *lidu* 277. str. 310, 282. 314, *úřadu* 277. 310, *stanu* 282. 314, *slibu* 282. 314, *rodu* 318. 316, 319. 316, *zadu* 320. 317. Tedy 19 gen. na *a* a 8 jen na *u*. Ovšem pochází ukázka tato ze starší části Passionalu (Viz List. fil. a p. XI. str. 256). K této starší části má však i jiná ukázka patřiti, jež opět v Ukázkách k List. fil. V. str. 1—14. uveřejněna jest. V této jest docela jiný poměr. Máme zde jen 5 gen. na *a* a za to 13 gen. na *u*. Na *a*: *příklada* 311 str. 1, 312. 1, *převoza* 313. 2, *pasa* 323. 6, *statka* 323. 6. Na *u*: *běhu* 317. 5, *rodu* 322. 5, 333. 8, *stolu* 325. 7, *hradu* 333. 7, *studu* 333. 9, *zadu* 334. 9, 459. 16, *hladu* 336. 10, *pokrmu* 338. 11, 338. 11, *rovu* 338. 12, *vzrůstu* 456. 15. Z mladší části *duchu* 127. 18. Zvláště nápadná je stránka 8—16, kdež máme jen gen. na *u*.

V části uveřejněné v List. fil. a p. IX. str. 129—147, jsou si genitivy na *a* a na *u* počtem úplně rovny. Máme zde totiž 13 gen. na *u* a 13 na *a*. Na *a*: *mosta* 330. 130, *lida* 348. 135, 361. 142, *úraza* 349. 136, 351. 137, 363. 143, 363. 143, 370. 147, *nрависка* 352. 137, *čbánka* 353. 138, *větrníka* 353. 138, *chráma* 362. 143, *hlada* 365. 145, Na *u*: *rodu* 328. 129, 329. 130, 347. 134, *hrobu* 332. 132, *chrámu* 343. 132, 345. 133, *času* 344. 133, *divu* 346. 134, *studu* 348. 134, *spatu* 349. 135, *stanu* 360. 141, *bludu* 366. 145, *smutku* 369. 147.

V části uveř. v Sitzungsberichte c. k. ak. věd ve Vídni r. 1878 jsou čtyři gen. na *a*: *lida* 286. 369, *smysla* 289. 372, *úraza* 294. 376, *úkropa* 310. 389, a 5 na *u*: *rodu* 286. 369, 289. 371, *času* 294. 376, 311. 389, *duchu* 308. 387. -

V Ukázkách k Listům fil. V. jest též část z *Modliteb* str. 23—27. Máme v ní 3 gen. na *u* a 3 na *a*, totiž: *hříecha* str. 24. 18, *lba* (bylo i v Dal.) 24. 41, *skutka* 26. 112, vedle *trudu* 24. 59, *súdu* 24. 59, *boku* 25. 87.

V *Ježíšově Mládí* (Výb. I. 387—420) máme: *smutka* 389. 8, *počátka* 391 v. 36, *diva* 393. 5, 403. 11, *časa* 394. 22, 417. 31, *klejnota* 398. 12, *čina* 401. 35, *obraza* 403. 8, *útona* 406. 8, *voza* 410. 1, *chráma* 415. 28, *nedostatka* 418 v. 18. Avšak: *plodu* 388. 18, *stavu* 392. 4, *divu* 393. 15, *strachu* 397. 18, *neduhu* 403. 31, *lesu* 411. 19, *rodu* 415. 34. I zde třeba, jak se zdá, legendě této vyšší stáří přiřknouti.

Od polovice XIV. století počtu genitivů na *a* vždy více a více ubývá, tak že v druhé polovici tohoto století jsou již u porovnání s gen. na *u* všude v menšině. Ke konci XIV. stol. nalézáme je v některých památkách již jen v nepatrném počtě.

Tak máme ku př. části *Kroniky Pulkaovy* ve Výb. I. str. 427—498 uveřejněné: *strachu* 427. 17, *lidu* 432. 11, 474. 29, *bludu* 435. 9, *břehu* 437. 17, *pokrmu* 440. 25, *času* 441. 16, 451. 10, 454. 30, 456. 3, 465. 34, 466. 4, 471. 13, 474. 11, 477. 4, 478. 24, 484. 3, 489. 17, 492. 18, 493. 28, *hradu* 445. 22, 449. 26, 460. 17, 464. 20, *hrobu* 445. 37, *plodu* 454. 2, 454. 34, 480. 13, 489. 1, 491. 2, 493. 23, 494. 16, 494. 23, *míru* 455. 25, *kóru* 457. 27, *listu* 458. 15, *hnísu* 462. 33, *dvoru* 464. 25, *rodu* 468. 13, 472. 26, 474. 8, *dielu* 468. 37, *brodu* 481. 25, 481. 29, *slibu* 486. 8, *hněvu* 495. 2. Ale: *smysla* 429. 31, *pása* 434. 27, *úraza* 436. 37, *smutka* 447. 34, *úřada* 453. 18, *užitka* 469. 17, *rozmysla* 473. 6, *listopada* 494. 6. Počet gen. na *a* jest již naproti genitivům na *u* nepatrný.

V *Tkadlečku* (Výb. I. str. 625—634) nalezl jsem 12 gen. *u* a jen 4 na *a*: *řádu* 625. 14, 627. 36, 628. 1, 628. 2, 628. 4, 629. 4, 630. 1, 630. 28, *ocasu* 627. 17, *stavu* 632. 25, *počtu* 633. 10, *počátku* 633. 5, proti: *ocasa* 626. 13, 627. 1, 634. 8, *smysla* 632. 7.

Rada otcova (Výb. I. str. 910—928) zdá se skutečně starší *Nové Rady*. Mámeť v ní: *daru* 911 v. 23, 926. 36, *hřiechu* 912 v. 9, *studu* 914 v. 7, *jevu* 918. 33, *hněvu* 918. 34, *varu* 918. 34, *dvoru* 919. 26, *počátku* 926. 5, proti: *hřiecha* 911. 35, *omyla* 912. 24, 913. 11, *úmysla* 913. 23, 915. 2, *smysla* 915. 1, 932. 32, 923. 1. Je zde 9 gen. na *u* a 8 na *a*. Jinak v *Nové Radě* (Pam. č. 1.): *času* v 1, 1431, 1700, 1952, *dvoru* 10, *daru* 139, 293, 300, 667, *lidu* 390, 396, *hluku* 408, 1468, *řádu* 508, 577, 1325, *neřádu* 683, *hladu* 702, 1446, *súdu* 757, 2080, 2094, 2099, *stavu* 815, 1459, *hromu* 900, *klidu* 910, *hněvu* 1032, 2061, *zámutku* 1125, *počátku* 1219, *platu* 1284, *zadu* 1364, 1947, *kvasu* 370, *studu* 1375, 2079, *pokladu* 1451, *šiku* 1506, *hlasu* 1699, *hřiechu* 1752, 1902, *za mladu* 1862, 1948, *prospěchu* 2015, *vichru* 2064, *jeku* 2065, *bludu* 2093. Naproti tomu: *smysla* 89, 96, 305, 466, 666, *lida* 465, *úmysla* 837, *uoblaka* 901, *hřiecha* 927, *hluka* 1367, *roda* 1384, *poklada* 1875. Tedy 48 gen. na *u* proti 12 na *a*. V *Pisni ku sv. Dorotě* (Listy fil. IV. str. 216—224): *řádu* 1. 17^a v. 16, *studu* 1. 178^a v. 38 vedle *pokrma* 1. 178^b v. 57.

V *Knihách učení křesťanského* od Štitného (Výb. I. str. 685—744) máme: *běhu* 675. 19, *výkladu* 675. 20, *hřiechu* 676. 16, 680. 9, 700. 17, 700. 37, 722. 34, 724. 13, *hněvu* 678. 17, 678. 21, 678. 23, 705. 31, 319. 36, 732. 1, 741. 24, *užitku* 678. 22, *sváru* 683. 31, 684. 36, 688. 3, *rozumu* 699. 35, *kuoru* 707. 2, 718. 11, 710. 19, 712. 24, 714. 33, 716. 3, 733. 18, *zisku* 708. 34, 723. 7, *súdu* 709. 9, 710. 16, 735. 31, 743. 14, *úřadu* 709. 35, 713. 24, 713. 24 (dvakrát), 717. 8, 726. 9, *klamu* 713. 10, *lidu* 713. 32, *pořadu* 716.

23, 733. 8, *spósobu* 726. 25, *času* 731. 15, 744. 5, *zámutku* 731. 35, *stavu* 733. 22, 734. 36, 738. 18, *řádu* 736. 26, 737. 34, *nedostatku* 738. 15, *pohřebu* 739. 6, *plenu* 742. 19. Na-proti tomu: *hřiecha* 682. 9, 684. 25, 695. 35, 696. 7, 706. 15, 723. 5, 730. 24, 738. 11, *užitka* 697. 31, 739. 29, *statka* 699. 26, *úmysla* 703. 25, 703. 32, 718. 35, *prvopočátka* 718. 9, *účinka* 718. 33, *úroka* 721. 9, 721. 18, *úkola* 725. 8, 725. 17, *plata* 731. 30, *kruha* 739. 20, *úřada* 744. 12. Tedy něco přes 20 gen. na *a* a něco přes 50 gen. na *u*. Rukopis pochází z roku 1376.

V *rozmluvách nábožných* téhož spisovatele (Výb. 638—676) máme jen tyto gen. na *a*: *úmysla* 647. 15, 671. 1, 673. 13, *vzchoda* 659. 18, *pieska* 649. 37.

Jak zřídka ke konci XIV. stol. genitivity na *a* se vyskytují, nejlépe se pozná ze sbírky listin, jež ve Výb. I. str. 1007—1070 jest obsažena. V jedné listině z r. 1384 nalezl jsem ještě: *plata* 1012. 3, 1012. 5, *lána* 1013. 14, *základa* 1013. 36, vedle: *lesu* 1012. 6, 1012. 26, 1013. 14, *platu* 1012. 7, 1012. 8, 1012. 9, 1012. 15, *dvoru* 1012. 17, *hambru* 1012. 18. Dále pak nalézáme již jen *úroka* 1024. 27 a žádných jiných genitivů na *a* více. Genitivů na *u* je zde ale dosti.

Proti očekávání nalézáme však ve *Výkladu na právo země české* Ondřeje z Dubé (Výb. I. 963—1008), jenž kolem konce XIV. stol. sepsán byl, ještě 27 gen. na *a* vedle 49 gen. na *u*, totiž: *úřada* 967. 19, 967. 20, 971. 12, 971. 13, 978. 8, *zvoda* 969. 2, *spolka* 971. 22, 979. 15, *smysla* 975. 29, *lota* 980. 28, *příroka* 981. 9, *účinka* 981. 23, 684. 4, 984. 7, 984. 10, 984. 11, 984. 25, 985. 4, 985. 8, 985. 12, 989. 24, *příjma* 984. 8, 986. 2, 986. 3, *úroka* 985. 23, *náleza* 992. 34, *nábytku* 1004. 16, vedle: *zámyslu* 965. 23, *listu* 967. 20, *súdu* 967. 30, 973. 15, 973. 19, 978. 25, 978. 27, *úřadu* 968. 20, 970. 20, 997. 10, *póhonu* 968. 27, 975. 27, *nálezu* 970. 28, *zvodu* 970. 31, 971. 2, 994. 27, 995. 13, *trhu* 971. 20, *statku* 971. 24, 974. 30, 1002. 33, *křiku* 972. 8, *řádu* 973. 3, 975. 5, 992. 25, *nápadu* 974. 30, *dluhu* 976. 3, 995. 25, *základu* 976. 4, 995. 26, *skutku* 976. 7, *mordu* 975. 37, 978. 9, *únosu* 976. 2, *zmatku* 986. 10, 988. 24, 989. 8, 990. 25, *času* 988. 1, *zápisu* 996. 18, *výpisu* 997. 34, *platu* 997. 35, *potazu* 1000. 29, *příjmu* 981. 23, *hlasu* 1001. 30, *diebu* 1003. 4, 1003. 5, *nábytku* 1004. 20, *stavu* 1004. 30. Uvážíme-li, že právnický sloh často ve starších tvarech rád si libuje, jako by své dikei takto větší vážnosti dodati chtěl, můžeme si značný počet gen. na *a* poněkud zde vysvětliti. Ostatně musíme zde i toho pamětlivi býti, že spisovatel starší listiny a mezi nimi hlavně knihu starého p. z Rožmb. před sebou bezpochyby měl. Takto mohl pak leda-jakýs gen. na *a* z těchto listin i do jeho spisu se dostat.

V památkách z I. polovice XV. století nalézáme již jen velmi málo genitivů na *a*. Začínají hnedle již býti takřka výjimkou.

Poněkud více než bychom očekávali, nalézá se jich ještě ve spisech Husových. V částech ve Výb. II. str. 179—228 vyslych našel jsem totiž: *úmysla* 182. 6, *úřada* 182. 27, *do hrádku* 183. 37, *od počátku* 192. 3, *hřiecha* 195. 23, 125. 29, 196. 37, 210. 16, *příbytku* 207. 9, proti: *úřadu* 183. 2, *času* 183. 2, *hřiechu* 186. 18, 211. 11, *postu* 192. 3, *lidu* 195. 33, 195. 35, *strachu* 197. 35, 221. 24, 223. 7, *chrámu* 204. 2, *nosu* 212. 17, *klejtu* 222. 3, *Chlumu* 226. 4. Příčinu toho však snadno naléztí. Víme, jak horlivě Hus staré češtiny se zastával a Pražanům pro ni výtky činil.

V kronikách o Štířfridovi a Bruncvikovi (Výb. II. 39—74) našel jsem jenom jeden gen. na *a*: *břeha* 62. 18.

V *Historii Trojanské* (Výb. II. str. 75—166): *úmysla* 94. v. 15, 101. 33, 101. 34, 109. 23, 112. 22, 113. 7, 113. 37, 119. 23, 121. 8, 128. 24, 145. 9, 146. 34, 149. 3, 150. 19, *smysla* 97. 13, bez *omyla* 105. 28, *příkaza* 154. 6. Počet těchto genitivů na *a* jest proti počtu gen. na *u*, jež se tam nalézají, ovšem nepatrný.

V *Solfernu* (Výb. II. str. 471—498): *příbytku* 479. 25, *puožitka* 483. 26, *úmysla* 484. 23, 488. 34, *východa* 488. 14, *hřiecha* 492. 3.

V životě sv. Otcův z poč. XV. stol. (L. fil. a p. XI. str. 111 až 127) máme: *míru* (48^b, *hradu* 48^b, *času* 48^b, 52^b, 55^a, 56^b, 57^b, *sledu* 50^b, *domku* 51^b, 51^b, *běhu* 59^a, *listu* 60^a, *smradu* 60^a. Na *a*: *smutka* 1. 476, *pokřma* 49^b, *čina* 49^b, *úmysla* 53^b, 58^b, *provázka* 54^a, *účinka* 55^b, *příbytku* 57^b, *smysla* 58^b. Je zde tedy 13 gen. na *u* a 9 na *a*. Jest to tedy bezpochyby opis nějakého staršího originalu.

Novočeské pravidlo, dle něhož neživotná v gen. až na výjimky *u* mají, bylo tedy kolem polovice XV. stol. již vyvinuto. Ač tu *a* tam gen. na *a* v památkách z této doby se ještě vyskytují, kde později *u* nastoupilo, jsou to jen výjimky, které těž dialektického původu býti mohou. Hlavně genitivы *smysla*, *úmysla* atd., jež jsme skoro všude dotud nalézali (*smyslu* jen v Hrad. Pláč. M. Magd. 365 a v Dal. 17 v. 2, *zámyslu* v OD. str. 965. 23) udržovaly se dlouho. Gen. *úmysla* máme ještě ku př. ve Vikt. Korn. ze Všeherd (Výb. II. str. 105 v. 39).

Z příčiny té uznal jsem za dobré, doslovně genitivы všude uváděti, neboť takto lze pak snadněji pozorovati, jaké genitivы nejdéle se udržovaly. Tak jsme viděli, jak ku př. gen. *hřiecha* dlouho se udržoval. Totéž platí o gen. *úřaza*, v Pass. byl všude jen gen. tento; dále pak, jak běžný byl výraz *za mladu*. Největší kolísání viděli jsme u gen. *lida* a *lidu* (v nyn. obecné mluvě užívá se obou ještě) a u gen. *časa* a *času*. Nyní jen *času*.

Vynasnažoval jsem se všemožně, abych nějakého genitivu snad nepřehlédl a myslím tedy, že mi jich ani v objemnějších památkách mnoho neušlo. Ostatně nezmění jeden, dva genitivy na věci ničeho. V grammatické statistice rozhodují, jakož i ve statistice vůbec, jen sta a vyšší procenta.

Príspevky ke kritice a výkladu textů staročeských (Alexandreidy).

Podávají Ambrož Kořínek a J. Gebauer.

AlxV. 19 a násl.

Český skladatel omlouvá se a žádá za odpuštění, jestliže v čem pochybil, odvolává se na Šalamouna, jenž, ač rozumem nad všecky lidi vynikal, přece vyznává (srov. Přísl. 30, 18 a 19): „Tři věci jsou mi nesnadné a čtvrté dokonce neznám: cesty člunu u vodách, cesty hada na skále a cesty orla v oblacích.“ A dále dí:

Ty tři cesty znáti pilno;
20 ale že ovšem úsilno
cestu člověka mladého
znáti v rozkoši chovalého, —

Taková interpunkce náleží tuším, místu tomuto, jehož smysl jest: Poznati ony tři cesty, vyžaduje mnoho důmyslu a bedlivosti (v. 19); ale poznati čtvrtou věc, totiž cestu mladého člověka v rozkošech, jest „ovšem úsilno“ (v. 20) t. j. docela pracno a obtížno.

A. Kořínek.

AlxV. 77 sl.

77 (Žena) kteraz zalozenye kazny
tėj netřeba časté bázni.

Transkribce dosavadní (kteráž založenie kázní, téj . . . Hanka Star. Skl. II. 155, Výbor I. 1093, vyd. 1881. 2) nemají smyslu. Beru kazny za 3. os. sg. slovesa kázniti = kázeň činiti, kázaně si počínati, kázaným býti; srov. čině nečeš a nekázeň NRada 1074 a prázdni = vacare. Stč. založenie = fundamentum, indoles, na př. všěcka založenie fundamenta ŽKlem. 81, 5, w zalozeniu wierne(m) in fundamento fidei Hrad. 49^a, viera jest založenie věcí nadějných substantia Koř. Žid. 11, 1, vida mládeč dobrého zalozenye bonae indolis Ol. 3. Reg. 11, 28, dobrého jsi zalozenye AlxV. 198, Kunrat vida její zalozeny poče jí raditi Otc. 483^b atd. Čtu z-založenie: která (žena) z založenie kázní = která z přirozené povahy a náklonnosti své vede si kázaně. V jazyce nynějším ve větě „té (ženě) není třeba časté bázni“ jest

smysl, že ženě ctnostné není báti se často, ale někdy přece; v češtině staré říkalo se kladně: (ženě nekáznivěj) jest třeba časté bázni, a záporně bez významu vedlejšího: (ženě káznivěj) netřeba časté bázni.

J. Gebauer.

AlxV. 103.

Kto sě může toho stříeci,
103 komuž porucze své věci.

Vydavatelé píší: poručě Hanka Star. sklád. 2, 157; Výb. 1, 1094: poručě 1881, str. 3.

Správně je čtení Hankovo a Výborové: komuž poručě (part.) = když někomu poručí, svěří své věci; podmětem jest kto z v. 102. Čtení ve vyd. 1881 nemá smyslu obstojného.

J. Gebauer.

AlxV. 146 sl.

146 Kdažto bude v zlém poběda
nenie kto co pověda,
jedno každý: „hoře! běda!“

V básni Gualtherově reflexe této není. Slovo poběda, rkp. pobyeda, v češtině jinde, pokud vědomo, se nevyskytá. Stb. poběda jest = victoria, tropaeum Mikl. Lex. Jungmann ve Sborníku domnívá se, že na tomto místě jest poběda = vítěz, a vykládá sentenci: Ktožto (chybně tak podle Star. Sklád. 2. 158) bude v zlém poběda atd. (podlé smyslu) = der das Böse überlebt, nicht ertrinkt im Flusse. Výklad nesprávný. Pro porozumění náležité dlužno míti na paměti v. 147 a 148. V těch praví se, že není kdo by co (totiž moudrého a prospěšného) pověděl a že každý jenom naříká. Kdy se tak děje, praveno jest ve v. 146: tehdy, kdažto bude v zlém poběda. Tu pak nehodí se pro slovo poběda ani význam victoria ani victor. Kladu příslovkové určení „v zlém“ do přísudku (kdažto poběda bude v zlém) a tu zdá se mi, že poběda jest významem vox media, tedy = ne boj vítězný (tent' nemůže býti „v zlém“), ale boj vůbec; srov. stb. přibližšju (sic) se pobědě *προσώγαγεν ὁ πόλεμος* Mikl. Lex. Rčení „býti ve zlém“ vysvětluje se ze skladby stěeské = míti se zle atp. Smysl tedy jest: když boj (zápas bojovný) bude ve zlém, tu není nikoho, kdo by uměl co moudrého a prospěšného pověděti, každý jenom naříká. Poběda je složenina, po-bieda; srov. střhn. nôt = die Not des Kampfes, der Kampf Lexer Wtb.

J. Gebauer.

AlxV. 250.

Aristoteles radí mezi jiným Alexandrovi:
pakli sě kdy to udá
250 Utazowaty tobě súda,
pro dar nepřěvracuj práva!

Jde tu o slovo *Vtazowaty*. Vydavatelé píší:

otazovati Hanka St. sklád. 2, 163 a pod. Jireček Anth. 1, 35;

osazovati Výb. 1, 1098;

utazovati Vyd. 1881, str. 7.

Žádné ze sloves těchto nehodí se významem svým do verše našeho. Proto třeba zde připustiti chybu písařskou a transkribovati: „vztazovati sůda“ stb. vztězovati examinare, zkoumati, vyšetřovati. Příslušné místo básně Gualt. (1, 105: Si lis inciderit te iudice) není výkladu tomu na odpor a mimo to verš po opravě také jest metricky správnější (osmislabičný).

Co tkne se chyby písařovy, že totiž místo *vz* napsal toliko *v*, srov.: wduife sě AlxB. 2, 9 m. vzdviže sě; whoru i dolów AlxV. 2274 m. vz horu; wnyeho AlxV. 441 m. vz ňeho. jakož níže ukázáno bude.

A. Kořínek.

AlxV. 262 a 263.

- 260 Před zástupem (t. v bitvě) první bývají
svých sě lidí nepokrývají.
A když tyto uzříe tvoji,
tu rád každý tobě štogy.

Stě. pokrývati sě koho = skrývati se před kým; na př. (Ježíš) také hříšníci nepokryl sě Hrad 48^b, Theodora jich sě pokryla Pass. 606. — tyto ve v. 262 jest omylem, trvám m. tě tu. — štogy 264 je m. sstoji = setrvá, vytrvá; srv. čím kto výše stojí, nesštogyly, tieže padne Štit. uč. 125^a, kdyby byl Adam sštal v nevině t. 127^b, by (Alexander) štal v té mysli dobrotě m. sštal AlxH. 7, 6 = si perdurasset in illa indole virtutum Gualth. 7, 6.

J. Gebauer.

AlxV. 264—266.

- Když pastýř před vlkem srfy,
265 toho sě stádo rozprší,
ten jest nehoden své wrfy.

Proti demonstrativům toho 265 a ten 266 mělo by býti ve v. 264 relativum který n. jenž, za to však je tu jen relativní spojka když; nekongruence takové vyskytují se velmi často.

srfy 264 = srší, inf. sršěti horrere. Při významu tom vyvinul se pak spolu pojem běhu a utíkáni, na př. velikým valem neb srflyenym PulkL. 19, velikým valem neb srflyenym PulkR. 9^a; na našem místě vystačí se s významem sršěti = broziti se, a rovněž tak v AlxB. 4, 43: jadyž (obr) šel, tady pirfie před ním běhal přeč lud ziršlie.

wrfy 266 = vrši, Gen. k Nom. vrš. U Hanky Star. Skl. 2. XXXII a ve Výboru I. 1273 vysvětluje se vrš = úřad, postavení (prý od koř. vrch), a odtud též výklad přejímají jiní. Jiným výkladem mohlo by se ukazovati na stb. vrzš frumentum, rus.

verš. Jungmann ve Slovníku s. v. klade *vrš* = *vršě*, jež v MVerb. se čte: *wirfe gurgustium, cellula modica vel domus pauperis*. Výklad ten (*vrš, vršě* = chýška atp.) pokládám za správný. Tvar *vrš* má se ke tvaru *vršě*, jako na př. stráž ke strážě, beze vše strazi Hug. 96, ot strazie jutřnie ŽWittb. 129, 6 atd. Později vyskytuje se *vršě* ve významu = síť, nevod, na př. lovení ryb udicemi i s rozličnými wršiiemi Trist. 216, „Síť víry pravé neb vrše“ Chelčického (titul), rovno jest královstvo nebeské wršly puščeněj u moře sagenae Ev. Vid. Mat. 13, 47, wrfi Koř. ib., atp. Mám za to, že *vršě* sagena a *vršě* gurgustium je jméno totéž; název chýšky přejal se tropicky ku pojmenování síti. Nč. *vrž* Senkreuse Jg. je ze staršího *vrš*. J. Gebauer.

AlxV. 441.

Alexander, smířiv se s odbojnými Athenami,
posla ottad posly čtyři
440 k městu, jemuž Teba diechu,
Gez take wnyeho byechu,
aby jej mile přijeli
nebo mu odpověděli.

V. 441 všichni vydavatelé transkribují: „jež také *u něho* biechu.“ Čtení toto však nemá dobrého smyslu, proto rkpsné *wnyeho* opravuji ve: *wz nyeho*; *býti vz koho* = býti proti někomu, přičítati se, na odpor se stavěti. V odstavci předchozím vypravuje se o městě Athenách, že chtělo Alexandru se přičítati, svú hrdostí wznyeho byty AlxV. 409; nesměl wznyeho byty ib. 2093; kdežto jest sluha wzhořpodu ib. 1309; srov. též *státi vz koho*: wzhořpodu štaty AlxV. 433; *bráti se vz koho*: kto se může wz toho bráti, komuž bůh chce co dáti? AlxV. 2009.

Smysl pak místa našeho jest: Od Athen Alexander vyslal posly k městu Thebám, jehož obyvatelé také (t. j. jako před tím Atheny) proti němu byli, nepřátelsky s ním smýšleli, vzkazuje jim, aby se rozhodli, chtí-li buď přátelsky jej přijmouti nebo nepřátelství vypověděti.

Koř.

AlxV. 563.

ten, jenž koráb op(ra)wye, zběže...

Vyd. 1881, str. 14 transkribuje: jenž koráb oprávé (aor.), ostatní vydání lépe: oprávie (praes.). Celé rčení: „ten, jenž koráb oprávie“ jest opsání výrazu: oprávece loďní, kormidelník.

Koř.

AlxV. 699.

(Alexander) řka tak, nic neotyze
da, ktož co dóstojen bieše.

Vydavatelé píší: nic neotěže Hanka Star. sklád. 2, 184; neotieže Výb. 1, 137 a Vyd. 1881, str. 17.

Po mém mínění nejlépe hodí se transkribovati: nic *neottěže*, t. j. aor. slovesa *ottáhnúti* = prodlévati, otáletí, stb. *ottęgnęti* producere. Sloveso toto ve významu právě vytčeném s dostatek doloženo jest v Jung. Slov. (s. v. *odtáhnú*); kromě toho srov.: král prosí (orla), by neváhal a raditi neodtahal NRada 54; subst. *odtah* = prodlení, odklad: vstoupivše do obce beze všeho od-tahu, přátelské promluvení učinili Kron. Bartošova (vyd. Erben 1863, str. 294).

Příkladů podobných, že totiž místo dvojí litery (*tt*, *dd* a j.) psána toliko jedna, hojně vyskytá se ve stč. rukopisech; na př. v Alx.: ještě bieš' ruky neotrhl V. 1690 m. neotrhl; ačé té pomsty odaly M. 8, 4 m. otválí.

Koř.

AlxV. 864.

Alexander vypravuje vojínům svůj sen a dí:

861 Kdaž mi můj otčík pohynu,
zďe mi sě v noczny hodinu;
myslěch, leže sám jediný, —
Neczygefye nykte gyny, —
865 co by mi bylo sobě sdieti...

Všichni vydavatelé ve v. 864 transkribují: *nečije sě*; chybně. Správné čtení jest: *nečijěše* nikte jiný. Neboť: 1. praesens *ne-*hodí se do verše onoho, ježto v sousedství jsou samá imperf.: *myslěch* 863: *nevědiech* 866; *stáše* 869; *spáše* 870; *myslěch* 871; — 2. *číti* (bez *sě*) znamená *sentire* ve smysle nejširším, tedy *cítiti*, *pozorovati*, *viděti*, *slyšeti* a také *bděti*. Věta „*nečijěše* nikte jiný“ vyznačuje totéž, co níže ve v. 870 je vysloveno: „*ktož* tu *bieše*, každý *spáše*“, nebo dle básně Gualt. 1, 507: *socios laxabat inertia somni*. — Srov.: *Spíš-i* či *nespíš*, *sivá* *hoľuběňko*, *spíš-i* *ty* či *čuješ*? Bartoš Pís. mor. 91; *čije* a *nespí* celé noci Jung. Slov. (s. v.); *učíti* = probuditi se, procitnouti: nebylo tu i žádného, kto by to viděl a rozuměl nebo učil, ale spáchu všichni, ve stč. bib. I. Král. 26, 12 *non erat quisquam, qui videret et intelligeret et evigilaret* ČCMus. 1884, 173.

Koř.

AlxV. 900.

Alexander vypravuje svým lidem, že ve snách zjevil se jemu jeden krásný člověk, který oblečen byl v podivuhodné roucho, na hlavě maje korunu zlatou, drahokamy vykládanou. A dále praví:

Nemoh j'mu jméne zvěděti;
jedno to mohu spomněti,
což mu bě na čele psáno,

900 jež mi wydety nedáno.

Všichni vydavatelé píší: *viděti*; chybně. V rkp. je jistě *wydyety* napsáno omylem písařovým místo *věděti* (ve stč. rkp. *viděti* a *věděti* často bývá zaměněno). Alexander *viděl* sice nápis na čele onoho člověka (velekněze židovského), ale poněvadž byl psán neznámými jemu literami, nedovedl ho čísti, *nevěděl* co znamená. Srov. báseň Gualt. 1, 524 sqq.:

Nescio quod nomen praetendere visa figuris
Signabat mediam tetragrammata linea frontem.
Sed quoniam mihi barbaries incognita linguae
Huius erat, legere hanc me non potuisse fatebor.

Koř.

AlxV. 970.

Alexandru, sluzě svému,
dietěti obak čstnému,
zpoviedaju milosť svoji
970 Ketfczy radye ypokogy.

Výb. 1, 144 a podlé něho Vyd. 1881, str. 24 mají chybnou interpunkci: „zp. milosť svoji ke (čst)i, radě i pokoji.“ Správně píše Hanka Star. sklád. 2, 196; „zp. milosť svoji, ze čsti radě (t. j. part. slovesa raditi) i pokoji.“ *Zpoviedati* = vzkazovati: Zpowyedagye tu řeč jemu AlxV. 1085.

Koř.

AlxV. 1260.

Málo dále pak před těmi
královskými junošemi
deseť tisícév v zástupě
1260 Gyez dyechu vši v jednom slúpě.

Všichni vydavatelé rkpsné Gyez dyechu transkribují: *jezdiechu*. Srovnejme však v. 1260 s paralelním místem AlxH. 3, 24:

avšak napřed přede všemi
kniežecmi junošemi
diechu spolu jako stlúpem,
25 dirsiecze zye zwim zástupem*)
dvadceci cisúcov poně...

Ze srovnání toho patrně, že dotčený verš zlomku V. spíše transkribovati se má: „*jež diechu* vši v jednom slúpě“ (stlúp, slúp = řada, šik).

Větě pak: „málo dále — v zástupě“ ovšem domyslit si musíme výrokové sloveso, jež v Alx. v popisech a ličeních bývá vypouštěno. Na př. hned ve verších následujících praví se:

*) t. j. držiece sě (s) svým zástupem. Vyd. 1881, str. 62 píše: držiece s(e) svým zástupem, chybně.

1261 To vše výborní rytíři;
těch komoňstvo pod kropieři,
ratiště jich postříbřena
a kopie vše pozlacena.

Podobně Alx.V. 690 násld.: Alexander

uzřě, ande silné řěky,
z nich teče široce voda
a mocná v nich rybop(1)oda.

Rovněž Alx.V. 711 násld., 1280 a jinde.

Koř.

Alx.V. 1367.

Kamo taku zbrogý ťyetzys?

Všichni vydavatelé píší: „kamo takú sbrojí stěžíš,“ což v Jung. i Kottově Slov. vyloženo: „kam dojdeš, přitáhneš.“ Transkripce tato a výklad z ní podaný není správný. Neboť *stěžiti* je sloveso přechodné a neznamená „dojiti, přitáhnouti,“ nýbrž, jak připojené níže doklady ukazují, *stěhovati*, *dopravovati* koho, co. V. 1367 musí se tedy transkribovati: „kamo takú zbrogí stěžíš?“

Srov.: (Alexander) (na v)šě strany svú moc ťyety AlxŠ. 4, 2; (Darius) jdíeše s sobú slony ťyetyze AlxV. 2271; pracné k němu ťtieziechu Hrad. 11^b; črtie duši s tělem rozlúčichu a do pekla ji stěžichu Výb. 1, 835; zlú novinu před Lucipera stěžime Výb. 2, 34; tepa mě dobře k bohu stěžíš DalJ. 37, 15 (ve stněm. překl.: domid nehes du mich gote); (bóh) wytirhne tě i wiftiezy tě z stanu tvého ŽWittb. 51, 7 emigrabit te; je s sebu přestěžil Bib. Olom. (Kottův Slov. s. v. přestěhovati); přestěžen jest lid jeho do assyrské země ib. — *Stěžiti se* (pře-, vy-) = stěhovati se, táhnouti; pohled před se, kam se ťtiezifs NRada 1941; przietyez se v horu ŽWittb. 10, 2 transmigra; ne wiftiezu se ib. 61, 7 non emigrabo; pak se vystěžil Abraham z Egypta ve stě. bib. Gen. 13, 1 ascendit de Aegypto ČČMus. 1864, 151.

Subst. *sbrojě*, *zbrojě* = houf, zástup: za tiem jiná zbrogie vždy šla AlxH. 4, 25; s převelikú zbroyu děti ib. 5, 20; tehdy řečská strážě pozna, že pohanstva zbrogie hrozna AlxV. 1377; v pėsieš zbrogie ib. 1784. Srov. *brojiti se* = sem a tam běhati, hemžiti se: tolikéž jmám já voji, všudy lid se vniž roj brody (sic) AlxV. 1044, jak ukazuje rým, omylem pís. m. broji; patří, kako t se (rybicě) divně brojie DalJ. 21, 20; vsickni se u koní brojiechu ib. 54, 35; ež t se o nich ljuďe brogie Mast. 226; kdež se množstvie dobrých brogi NRada 505; kdežto se družina brogi ib. 1470; ani se před králem brogie ib. 21; *rozbrojiti se* = rozejiti se: ež se ljuďe rozbrogyly biechu Kat. 947.

Koř.

AlxV. 1384.

Saraceni (t. j. vojsko perské) blížili se k Issu, kdež Alexander se svým vojskem ležel.

1376 Tehdy řečská stráže pozna,
že pohanstva zbrojě hrozna...

1384 Sehna gezdecz strazye nahly
pravě, že pohani přitáhli.
Tu křik sprostrěchu veliký...

Běží o transkripci a výklad v. 1384.

Vydavatelé všichni píší: sehna jezdec stráže nahly. Podle transkripce této *strážě* je zajisté předmětem slovesa *sehna* (= sehnal, shromáždil); *náhly* pak může býti buď přívlastkem sklonění jmenného k subst. *strážě*, nebo, jak Jireček v Anth. 1, str. XXXVIII vykládá, adverbium (= náhle, rychle).

Nehledě ani k tomu, že tvar *náhly* jest grammaticky nepodobný, ani smysl, jež věta takto transkribovaná podává, do kontextu se nehodí. Stráž řecká poznala, že blíží se hrozná síla nepřátel. Jezdec shromáždil na rychlo stráže, pravě (domyslití lze toliko: strážím), že přitáhli pohani. Avšak stráže dle v. 1376 samy to poznaly a viděly, že nepřítel se blíží, proč by jim to tedy jezdec oznamoval? A dále vypravuje se, že Řekové v Issu ležící „křik sprostrěchu veliký“ a k boji se chystali; kterak však zvěděli, že Peršané jsou na blízku?

Z toho již vyplývá, že v. 1384 dlužno transkribovati a vykládati jinak, a to po mém mínění:

Sehna jezdec, strážě náhlý,
pravě, že pohani přitáhli.

Sehnati = rychle dolů sběhnouti, sjeti; srov. *hnáti* v Alx. = spěšně táhnouti, jeti; hna toho dne mil trziedczyety H. 1, 14; hna trziedzieczy m(il dn)e jednoho ib. 9, 19; (Darius) hna přeč, nigdē nepostojě BM. 2, 12; hna tam a ktye svým pomoci V. 1683 (advolat Gualt. 3, 99); sám král hna před zástupy V. 2440; kadyž koli hnachu, jakžto mħla bieše ot prachu ib. 1382; každý zena bez rozmysla ib. 1381; t'dy sě j'mu uda vezřiece znamenati jěždców mnoho, Senuez ot krále onoho B. 1, 25; — *přihnati* = spěšně přitáhnouti, přijeti: (Alexander) dotad jězdu v čestě děla, až i przyhna do Arbiela V. 2329 a pod. || H. 9, 40. — Slova tedy *sehna jezdec* znamenají: jezdec, který na stráži stál, spěšně se svého stanoviska sjel, dojel k Řekům v Issu ležícím, pravě jim, že pohani přitáhli.

Strážě náhlý jest apposice subst. *jezdec* a značí: rychlý, hbitý strážce. Srov.: 1. ad *strážě* = strážce: ni t' bych ztras tvój býti žádal, bych t' sě co lepšího nadál AlxBM. 3, 26 (esse tui custos numquam expeterem Gual. 6, 503); milý lidský

ftrazie Hrad. 36^a; když spíš na svém pokoji, ať jsú věrní ftrazie tvoji vezdy tudiež NRada 1384; před králem nebieše strážě jiného kromě pomocníka jeho DalJ. 98, 13; — 2. ad *náhlý* v Alx. = rychlý: král Darius nahlu jiezdú chtě přeč, sedieše na vozě BM. 1, 30; ne tahlil by kto hnúci okem, tak se nahlim snidú skokem B. 2, 13; Nahlym skokem na kón vsěde M. 6, 2; náhlé slovo BM. 4, 19 = rychlý rozkaz.

Srovnáme-li text náš s vypravováním Gualt., shledáme, že básník český pramene svého celkem věrně se přidržel. Praví se u Gualt. 2, 388 sqq.:

Iam Chaldaea cohors Isson festina propinquans
Proditur excubiis...

propinquans bliz biechu k městu, jemůž Iskon (sic) diechu;
excubiae řečská stráž.

O tři verše níže:

Providus aëria currens speculator ab arce
Nuntiat Argolicis, Babylonis adesse tyrannum
Et genus omne hominum.

speculator jezdec; *currens nuntiat* sehna pravě; proč básník český praví: sehna, t. j. *dolů* sjel, vysvětlují nám slova: *ab aëria arce* t. j. s vysokého kopce, na němž stráží stál.

Koř.

AlxV. 1395.

Řekové zvěděvše, že nepřítel se blíží, chvatně strojí se k boji.

On spalnieř juž na sě vleče
a sen potřebuje meče;
na 'nom již železa brnie
1395 a sen tepruv vřypa brnye;
n(ě)který již vzpíná pláty
a sen juž drží štít zlatý.

1392 *spalnieř* zbroj, která plece pokrývá, ze střlat. spalleria, spallerium (Matzenauer Cizí slova 410); — 1393 *potřebuje* meče = žádá; v Hom. Opatov. 152^a lat. postulare přeloženo: pro-siti vel potrebovati; — 1394 *železa* (= železná brnění a zbraně) *brnie* = řinčí; srov.: Josef pak silně prstem svým tepieše v ten koflík, až brnieše Živ. Jos. ČCMus. 1862, 220; —

1395 *brnye* pokládám za akk. subst. *brně*, stb. br̃nja = brnění, krunýř; srov.: štít, pláty, brnye j'mu protče AlxV. 1560; oni sě také brániechu ztvrnně, dávajíc prudké rány skrze brnye Trist. 89^a; tento akk. *brně* závisí na slovese vřypa t. j. usýpá = na sebe sype, chvatně hází. K výkladu takému vede zejména ta okolnost, že v. 1394 a 1395, jak ukazují slova: onen — sen, již — tepruv, mají obsahovati protivu; na onom již železa brní, kdežto tento teprve brnění na kvap obléká.

Výb. 1, 1115 transkribuje: *usípa brně*, k čemuž ve „vy-světlení slov“ poznamenáno: 1. s. v. *usípati* (sic; správně: *usýpati*) = einschlafen; tedy *vlypa* = usíná; 2. s. v. *brně* transg. v. *brněti*; nepověděno však, co sloveso to zde znamená. Říká se sice: *brní mě ruka atp.*, nikoli však osobně; já *brním* (místo: *trnu*). A kdybychom i připustili, že *vlypa* *brnye* = usíná *trna*, přece slova ta do kontextu se nehodí. Na odpor jest již protikladná stilisace v. 1394 a 1395; dále: ve všech uvedených verších mluví se toliko o zbrojení; Řekové zvěděli, že blíží se nepřátelé; strhli veliký křik (1386); každý sahá po odění (1387); jeden obléká *spalnier* (1392); jiný chápe se *meče* (1393); na onom již *železa* *brní* (1394), kdežto tento (podle výkladu Výb.) by teprv *usínal*, a to za dne, ve křiku vojska a v lomozu zbrání!

Koř.

AlxV. 1660.

Zle fye ftawa proty zlemu,
brzo sě oplatí jemu.

Vyd. 1881, str. 40 píše: *Zlě* sě stává proti *zlému*; chybně. Správná je transkripce, již shledáváme u Hanky Star. sklád. 2, 228 a ve Výb. 1, 1122: *zlé* sě stává proti *zlému*. Srov.: *zloba* *zlym* sě vždy obrátí, *Dobře* sě *dobrym* vždy *otplatí* AlxV. 503 slđ.; *člověk* vždy na vše *lehne*, *dobrého* *spieše* *poběhne*, *ve zlem* *jsa*, pak sě *nehne* *ib.* 550; jakž *brzo* *člověka* *vzplodíš*, *Zleho* *j'mu* opět *dohodíš* *ib.* 1956 a tak *jinde* v Alx. adj. neut. *zlé*, *dobře* užito.

Koř.

AlxV. 1669.

Ten (Neguzar) Řěky fwyetu dywyefye,
1670 k vojně násilně rozumný atd.

Slova „fwyetu dywyefye“ bývají rozličně transkribována; celkem nejlépe ve Vyd. 1881, str. 40: „Ten Řěky, svět (u)divieše.“

Jisto jest, že čísti se musí „*udivieše*.“ Sloveso *diviti* není přechodné a nemohlo by tedy míti při sobě akk. Řěky; než, je-li složeno s předl. *u*, stává se přechodným a znamená, právě jako stb. *udiviti*, *stupefacere*, *údivem* *naplňovati* *koho*; srov.: *žeti* jest *vdywyl* *hospodin* *svatého* *svého* *ŽWittb.* 4, 4 *mirificavit*.

Avšak subst. *svět* do verše našeho nikterak se nehodí; „Neguzar úžasem *naplňoval* *Řěky* a *svět*“ — bylo by rčení neobratné a podivné.

Myslím, že pisář se zmýlil napsav *fwyetu* m. *wfyetu*. Přepsání takové mohlo se velmi snadno přihoditi a má analogických příkladů ve stě. rkpsech hojnost. Pak ovšem verš 1669 transkribovati se musí: „ten Řěky *všě* *tu* *'divieše*“ a smysl této věty zcela případný jest: *všecky* *Řěky* *tu* *naplňoval* *úžasem*, *podivením*.

Elise podobná (tu 'divieše m. tu udivieše) není ve stč. památkách řídka; srov: komu se tu dalo býti AlxH. 1, 28 t. j. tu 'dalo (v || V. 1197: by t' se udalo *tu* býti); když se j'mu (sv. Marku) tu da býti, svú kviu mnoho dūš pokúpi ApŠ. 99 m. tu uda; nabye straně AlxŠ. 6, 1; zřě nanu i na si stranu AlxV. 1476; slova prona AlxBM. 4, 30 t. j. pro 'na m. pro ona; na-
děju jmajuce donoho dobrého nebeského Túl. 12^b; přenes mne
nanu stranu Pass. 360 atd.

A. Kořínek.

AlxV. 1671.

Neguzar byl

1670 k woynye násilně rozumný,
kazdy sěči velmi umný.

Čtu *k* každý sěči. Při pojmech umění bývá doplněk s předložkou *k*. Svědectvím toho tutěž v. 1670 *k* vojně rozumný; dále doklady: opat *k* hospodárstvu rozumný Hrad. 24^a, lidé nerozumní *k* vieře Tkadl. 44^b, ještoť raditi umějí a *k* věčnosti rozumějí NRada 1660, že ty *k* tomu nerozumieš t. 1566, kteříž *k* woynye neuměli AlxV. 521 minus periti armorum Gualth. 1, 352, (Ježíš) mlád jsa uměl jest *k* silnému boji Štít. ř. 33^b, umyeny *k* bogi ars pugnae Ol. Jud. 5, 27.

J. Gebauer.

AlxV. 1789; 407; 492; 2214; 652; 784.

Ten ho (t. kůň Daria) přes řeku przyenefye,
1789 do Babylona polezye.

Vydavatelé píší:

do Babilona *polezě* Hanka Star. sklád. 2, 234;

do Babylona *polěz(e)* Vyd. 1881, str. 43;

do Bab. *ponese* Výb. 1, 1125 a Jireček Anth. 1, 48.

Sloveso *poleze* významem svým do verše našeho nikterak se nehodí. Písař zajisté „polezye“ omylem napsal m. *ponese*. Nasvědčuje tomu i ta okolnost, že rýmy téhož způsobu (*přenese* — *ponese*) jsou v Alx., jakož ve stč. památkách rýmovaných vůbec, velmi oblíbeny. Na doklad toho uvádíme z AlxV.: vědie — propovědie 46; doloži — položi 111; vynide — snide 113; stulí — zatulí 225; jmaje — nejmaje 364; ustane — dostane 595; může — pomůže 749; přijítí — vnítí 1031; spadne — popadne 1118; padne — propadne 2394; bylo — zbylo 1140; bude — dobude 1157; zbudeš — nepřebudeš 1871; dospěl — pospěl 1404; protče — potče 1560; navráti — převráti 1602; sejme — otejme 2412 a j. v.

Rýmům ve stč. památkách vůbec sluší věnovati největší pozornost, poněvadž k nápravě porušeného textu velmi přispívají. Za příklad uvedu ještě některá místa z Alx.

V AlxV. 405 a násl. vypravuje se, že když Alexander

405 na vojnu sě s mocí zdviže,
všě sě řecká země wzhrozy,
avšak jedno sě chorozy
město, chtě sě mu přiečiti,
svú hrdostí vz něho býti.

Vydavatelé všichni v. 407 píší: jedno sě *chorozi* město a vykládají (Výb., Jir.), že *choroziti sě* prý = bouřiti se, chvěti se. Nieméně slovesa toho nelze odnikud doložití a také zevnějškem svým nehlásí se ani za slovo české.

V rkp. zajisté jest chyba písařská a třeba tu opravy, k níž rým může nám pomoci. Jak právě bylo ukázáno, v Alx. zhusta rýmují se dvě různá komposita téhož slovesa; a rým takový dobře hodí se na místo naše, které tudíž transkribovati budeme:

všě sě řecká země wzhrozi,
407 avšak jedno sě *ohrozi*
město . . .

Místo správného *ohrozi**) přepsáním zcela snadně vzniknouti mohlo: *chorozy*.

Sloveso *ohroziti sě* = srdce nabýti, hrůzu s sebe strásti, osmělití se: ohrozil se přece a šel ke králi Cyr.; já pak zajisté, ač jsem byl velmi strašliv, však proto ohroziv se, blíže jsem přistoupil Solf.; ohrozil se a optal se ho Velesl. (z Jung. Slov. s. v.); ohrozil se a opřel nepříteli Plácel (Kottáv Slov. s. v.).

Smysl tedy našeho místa jest: Celá země řecká zhrozila se moci Alexandrovy, avšak jedno město (Atheny) dodalo sobě odvahy, smelosti, na odpor pomýšlejíc. Srov. báseň Gualt. 1, 269 sqq.:

Cum tremeret totus variis rumoribus orbis,
Subtrahere auxilium dubiumque lacescere Martem,
Detrahere absenti, suadente Demosthene, primi
Cecropidae et vires opponere viribus ausi.

V AlxV. 491 sld. praví se:

. . . kdež kto kam přiběhne,
492 tu nepřieletele doftyhne.

Původně bylo ve verši tomto jistě *dosiehne*, což vysvitne, uvážíme-li, 1. že v Alx. rýmují se z pravidla dvě slabiky; nepochybných výjimek ve zlomku V. není ani deset**); 2. že v AlxV.

*) Na tuto konjekturnu upozornil mě p. M. Opatrný.

**) K výjimkám těchto z příčiny na snadě jsoucí nelze ovšem počítati rýmů: dávaj — oběcievaj 280; čeká — láká 121; dostane — spomene 595; králevstvo — bláznovstvo 1033; všidy — onudy 493; uprávichu — biechu 330; zabíjí — hrabí 2046 atp.

rým: *běhne* — *siehne* skutečně se vyskytá: *siehne* — poběhne 548; *zběhne* — *dosiehne* 2324; *přiběhne* — *dosiehne* 2402.

Vydavatelé Výb., chtějíce nesprávnost rýmu opravit, píší (1, 1104): *dosiehne*; *neprávem*.

Jiný příklad máme v **AlxV. 2214**.

Tu gyeý (t. vodě) horkoľty przybude

Pakly prwe nezbude

Gyelyz bude kupolnoczy

2214 Opyet gyeý moezy przybude.

Poslední dva verše se nerýmují, text je porušen. Vydavatelé opravují:

jeliž ku pólnoci (bude)

opět jej moci přibude (Vyd. 1881, str. 53).

Oprava tato však jest nemožná. Neboť v **Alx.** rýmují se toliko *dva* verše po sobě jdoucí (vyjímaje známá trojverší), nikdy však *čtyři*. Proto verše ony transkribovatí se musí:

jeliž bude ku pólnoci,

opět jieý přibude moci.

Rým *noc* — *moc* je v **Alx.** stálý: do noci — moci **V. 1110**; moci — noci **V. 1350**; od pólnoci — moci **B. 6, 37**; přemoci — v noci **M. 4, 13**; tmy nocnye (t. j. nocnie; *cz* značí *c*, *č* píše se pravidelně *chz*, *ch*, srov. stb. *noštnъ*) — nepomocně **BM. 1, 27**.

Rýmy poučují nás, kterak některé verše zněly v původním zpracování. Na př. **AlxV. 652**.

Bůh rozkázal obrům, kteří věž babylonskou stavěli, by se rozešli,

 dav každému hla(h)ol jiný.

652 To se sta v tu hodinu,

 jež prvé řeč jednu jmiechu,

 druh druhu nerozumiechu.

V. 652 prvotně zajisté zněl: to se sta *té hodiny*.

Pod. ve **v. 784** m. knyezyety bylo v pův. zpracování, jak rým *děvici* ukazuje, *kněžici*. Atd.

A. Koříněk.

AlxV. 1807.

 ach nelžě wyedyety brodu.

Že změna *věděti* ve *viděti* není správná, bylo již ukázáno v *Listech filol.* 1882, str. 113. Zde připojuji toliko doklady: k řece přijídešta, brodu ani kterého přievoza vědiešta *Otc. 106^a* (z excerpt p. *M. Opatrného*); wyedye vše lichevné brody ve *Zlomečích tábořských, ČČMus. 1874*, str. 119 t. j. znám brody, cesty lichvářův; *Tristram* jide z dynťatior tomu městu, do něhož vmyel dobře cestu *Trist. 95^a*.

Koř.

AlxV. 2000 a náslđ.

Ktoze moze wztoho braty
 2010 Komuz boh chce czo daty
 Tomu nemoz nycz oftaty.

Vydavatelé text tento pokládají za porušený a celkem stejně jej opravují. Vyd. 1881, str. 49 transkribuje:

Ktože (sic!) móže vz toho bráti,
 komuž Bóh (ne)chce co dáti,
 tomu nemóž nic ostati.

„Oprava“ taková je zcela zbytečná, neboť čtení rkpisné jest úplně správné a transkribovati se musí:

Kto *sě* móže vz toho bráti,
 komuž bóh *chce* co dáti?
 tomu nemóž nic *ostáti*.

Bráti sě vz koho = jiti proti někomu, odporovati, přičíti (rkp. *zye* = *sě*; srov.: až *zye* voj přěd městem skáza AlxV. 421; zeztratu ib. 1992 t. j. se ztrátú; zen ib. 1390 t. j. pronom. sen; wzwey žalosti ib. 1712; wzweu nešťestí ib. 1717 a j.).

Ostáti = obstáti, zvítěziti: *ostáti komu* = odolati, zvítěziti nad někým. Srov.: diabelská moc neoftala Hrad. 13^b; ktož *t* rád sedí v radě, ten ostojí v každěj svádě DalJ. 9, 16; (na soudě) mnohokrát křivý oftogi NRada 668; (z) jednoho hřiecha v druhý padám, nemoha oftaty Umuč. 1899; takú sílu mi rač dáti, bych mohl všem hřiechóm oftaty ib. 2330; udatnému co ostojí? Šach. 53; ktož by druhému ostál Pam. 4, 66 qui alium vinceret; jižto sú oftaily proti němu Pror. Isa. 29, 7 praevalere.

Smysl pak trojverší onoho jest: kdo může odporovati tomu, komu bůh přeje? takému člověku nic neodolá.

Koř.

AlxV. 2117.

Sta gyemu nepozbozyu.

Vydavatelé píší:

sta jemu nepobožíu Hanka, Star. sklád. 2, 249;
 sta jemu ne po božíu Výb. 1, 1134;
 sta jemu ne po zbožíu Vyd. 1881, str. 51.

V rkp. však jest chyba: neboť stě. frase podle dokladů, jež následují, zněla: „stane mi *sě* po sboží, po sčěstí“ nebo „jde mi po sboží, sčěstí.“ Opravití tedy jest: „sta *sě* jemu ne po zbožíu“, kterouž opravou zároveň nabudeme verše i ve vzhledě metrickém správnějšího.

Srov.: jakž *sě* stalo po j'ho sbožíu Pil. Výb. 1, 178; tenž pak pohan potka krále, v němž *sě* j'mu sta něc' po sfzety (sic) AlxB. 2, 38 m. po sčěstí; stalo *se* mi po nesčestie Tkadl. 2,

7; — kak mu jdíeše vše pozbozy, avšak sě v tom neostřěže AlxV. 2103; že j'mu šlo všecko po lžtezty (sic) AlxB. 3, 28.

Z dokladů těchto spolu jest patrné, že *sbožie* významem svým = štěstie; srov. *sbožný* = blažený, šťastný, *nesbožný* = nešťastný (Listy filol. 1883, 94 sld.).

Koř.

AlxV. 2358.

Vojsko Alexandrovo vykládá si zatmění měsíce, jež právě se přihodilo, za zlé znamení a reptá proti vůdci svému. Mezi jiným praví:

2358 Toho kral nas doprawy,
Ze ny nalych zywtow zbawy.

Prvý z těchto veršů jest kusý i dlužno jej doplniti nějakým jednoslabičným slovem. Vyd. 1881, str. 57 přidává sě a píše: „Toho (sě) král náš dopraví, že ny našich životov zbaví“. Hanka Star. sklád. 2, 260 a Výb. 1, 1141 doplňují *ny* a píší: „Toho ny král náš dopraví, že...“

Do kontextu lépe se hodí transkripce Výb. Smysl pak jest: až k tomu nás přivede náš král, že připraví nás i o životy. Futur. *dopraví* lépe se doporučuje než aorist, poněvadž hned ve v. 2360 se praví; *podejmem* škodu nemalú... Ostatně srov.: kněz Bořivoj na Sackej kostel postaví a sv. Apolinarišovi jej oslaví, ež jej byl z vézení vypravil a kněžstva českého dopravil DalJ. 63, 42; chtě jeden druhého dopraviti, aby sě naň hospoda rozhněvala ŠtitV. 68; nechtěj jeden druhému lánie dopraviti ib.; (Tristram) královú velmi zkrvaví a fie y lny nuze doprawí Trist. 76^a.*)

Koř.

AlxV. 2370.

Co sú řeči vašě,
2370 Pronyuz čtete moju vinu?

„Pro nyuz“ nedává smyslu. Písař zajisté napsal tak nedopatřením m. pro než.

Koř.

AlxH. 3, 8.

Nad vozem pak vz letnú zparu
proti slunečnému varu
8 orlicě bě powiřena,
jež bě chytře vymyšlena,
aby pod nů horkost stydla.

*) Verše 2358 a 2359 jsou porušeny opisovatelem; svědčí tomu chybné metrum, a nalych 2359. Navrhují čtení
toho ny král náš dopraví,
že nás i životov zbaví.

Gb.

Vydavatelé píší:

orlice bě pověšena Výb. 1, 1074;

orlice bě povýšena Vyd. 1881, str. 62.

Přednost sluší dáti transkripci první, což vysvitne, srovnáme-li slova tato s paralelním místem AlxV. 1247: „nad vozem pro letní zparu proti slunečnému varu orlice bě powyeffena,“ jakož i s textem příslušným básně Gualt. 2, 118 sq.

Desuper ardentis fervorem temperat aestus

Fictilis aurata pendens Iovis armiger ala.

Že písař zlomku H. místo *ie* napsal pouze *i*, je zjev zcela obyčejný v rkpsech stě. vůbec.

Koř.

AlxH. 4, 39 a V. 1293.

Darius oslovil své vojsko. Tehdy

ktož tu bieše, taky,

leč bohat i chudý, všaký

1295 jeho řeč pokornú slyšě,

an k nim mluvi velmi tišě,

neb(y) tak srdce tvrdého,

by nepolitoval jeho.

Pod. na paralelním místě AlxH. 4, 39: ktož tu bieše, taky...

Konjektura, dle níž m. *taký* čisti se má *kaký* (Vyd. 1881, str. 32 a 63), je zbytečná, ježto text tak, jak v rkp. obakráte psán jest, dává dobrý smysl: kdo přítomen byl, *taký* nebo *ten každý*, ať byl bohat ať chud, litoval Daria.

Koř.

AlxB. 4, 7.

Všady po prachu, po trávě

tekl potok zemiú krwawie.

Transkribovati jest: tekl potok, zemju krvavě; *krvavě* jest part. slovesa *krvaviti*, stb. krvaviti cruentare. Srovn.: (rány), jenž jsú tak velmi zedrány, zekrwaweny a ztrhány Hrad. 54^a; (Tristram) královú velmi zkrwawi Trist. 76^a; on sobě to osvědčoval, že jest ho ranila a okrwavila Knihy svědomí ČČMus. 1863, 308; ručník nový, krvavený Suš. Pís. mor. 134.

Koř.

AlxB. 7, 6.

6 by (Alexandr) ťtal v té mysli dobrotě,

južto jest proměnil pro .tě...

ťtal m. sstál, sstáti = setrvati; Gualth.: si perdurasset in illa indole virtutum 6, 9. Srov. pozn. při AlxV. 263.

Gb.

AlxB. 7, 31.

Alexander po třicet dní odpočíval v Babyloně, toliko zábav a rozkoší si hledě. Posléze však

kak ne rád, z té vôle
musi wen dyety na pole.

Vydavatelé píší:

musi ven děti na pole Koubek, ČČMus. 1841, 88;
musi ven dieti na p. Výb. 1, 167; Vyd. 1881, str. 79.

Co by: „ven dieti“ znamenati mělo, těžko uhodnouti; vydavatelé sami nikde výkladu slov těchto nepodávají.

Transkripce správná jest: *ven děti*, což je hláskoslovnou obměnou m. *ven jěti*. Obměna taková není v češtině řídká*): Tideřto m. ti, ježto Túl. (dvakráte: 24^a a 25^b); ydednoho neposúdiť m. i jednoho ib. 24^a; Dětrich vedlé Jetrich; (kravičky) zelenej travěnyky nehledajú, zelenej travěnyky, dobrej dětelenky Suš. Pís. mor. 528 vedlé jetel; ďatelinka rozkvetává Bartoš. Pís. mor. 89. Zvláště častá je změna *j* v *ď* prostřed slova po souhlásce *n* (a tak také *ven děti* pojímáno býti mohlo za jedno slovo): sv. Janu ewandielistie Hrad. 59^b; Pseudoevandelistové Blah. Gram. 344; mělo evanděljum býti Suš. Pís. 7; anděl vedlé anjel atd.

Sloveso *jěti* (nebo jeho složeniny: pojěti, vyjěti, vněti) v podobném spojení, jaké čteme ve v. našem, je zcela obyčejno: jeti na vojnu, k boji, v boj, na nepřitele atp. Srov.: kdyžto na vojnu kam gieli AlxH. 4, 10; když by na užitečnú vojnu jěti DalJ. 84, 11; když k boji pagedyechu AlxV. 389; na mě u boj má žena vyjela DalJ. 20, 25; proti otcí v boj nevňel ib. 53, 14; Vladislav proti jemu jede ib. 60, 13; ciesař jede na krále uherského ib. 51, 1 a j.

Koř.

AlxBM. 4, 15 a násl.

Patron vyzradil Dariovi zrádné záměry Bessa a Narbazona (Nabarzana), kteří krále svého chtěli zajmouti, a radil mu, aby uchýlil se v jeho stany, kdež vojíny věrnými jsa střežen, v bezpečnosti bude. Avšak Darius návrh tento zamítl, pravě, že raději sám zahyne, než by od svých krajanů Bessa a N. se odvrátil a tak zion pověst na své vlastní lidi přivedl.

15 Vida to Patron, sě smúti;
slyšě, ž' nechce vyvinúti
ot smyrtecy, k nyeys zie byl bylfie,
hna prechz; inheds zwu mocz zzgifie
hi rozkaza w nahlem zlowie

20 zwim zie gmyety wfdy wzhotowie.

Místo toto je porušeno; písař dopustil se tu tří chyb, a to:

1. ve v. 17 bylfie chybně jest napsáno m. blížě; byl sě blížě = nč. blížil se.

*) V AlxV. 1188: Deřtu bliz Eufates řeka m. jest tu; doklad ten je však pochybný; *D* (počáteční písmě nového odstavce) může býti chybou pís.

2. ve v. 20 wzhotowie. Vydavatelé píší: vzhotově (Palacký v ČČMus. 1828, III, 90; Výb. 1, 154) nebo: vz hotově (Vyd. 1881, str. 84). Čtení toto je nemožné, neboť předl. *vz* nepojí se s lokalem. Dlužno tedy rkpsné wzhotowie opravití a transkribovati: *v hotově*. Opravě této nasvědčují doklady: jich každý vždy whotowie byl Trist. 62^b; whotowie stáli ib. 88^b; a sám bych více byl whotowye Kat. 1432. *V hotově* = pohotově; *jmieti se v hotově* nebo *jmieti se hotov* (rozkáza, aby se hotowy jměli AlxV. 418 t. j. hotovi) znamená: stále býti pohotově, připraven.

3. ve v. 18 zzgífiē. Vydavatelé píší:

sjíše Palacký v ČČMus. 1828 na m. uv. a k tomu pod čarou poznamenáno, že prý slovo to znamená „shledá“.

sjíše Výb. 1, 154 a k tomu ve „vysvětlení slov“ (sl. 1258) přidáno: *sjíše* 3. praet. v. sejmu = šhal, shromáždil, vereinigte“. Výklad tento přejal i Kott do Slov.

Vyd. 1881, str. 84 rovněž má: *sjíše*.

Transkripce tato však nikterak není možná. Neboť *sjíše* t. j. imperf. slovesa *snieti* tvořené od kmene infinitivního, v němž krom toho ještě *ie* sůženo by bylo v *i* a *j* ponecháno m. obvyklého *ň*, jest forma v oné době, v níž zlomek BM. vznikl, grammaticky naprosto nemožná. Mimo to imperf. vůbec na naše místo se nehodí; v sousedství jsou samé aoristy: smúti se, hna přeč, rozkáza, ujisci. I rým blíže — *sjíše* transkripci této poněkud odporuje.

Z důvodů těchto musíme ve slově „zzgífiē“ připustiti chybu písarskou a učiniti případnou opravu.

Jungmann (Slov. 4, 73) zzgífiē opravuje ve *sjísče* (sjiskati = získati, shledati, shromážditi). Proti opravě této však svědčí již rým (blíže).

Podlé mého mínění písař zzgífiē omylem napsal m. stiže, aor. slovesa *stihnúti* = doboniti, dostihnouti. Patron hnal od vozu Dariova pryč, stihl svou moc čili dostihl své moci, přijel ke svým lidem a rozkázal jim, aby stále byli pohotově. Rým blíže — stiže jest úplně správný a mimo to po této opravě text český zcela shoduje se s básní Gualt., kdež (6, 525 sqq.) se praví:

Attonitus Patron, iam desperare coactus
Consilio regis, ad graeca revertitur amens
Agmina, pro recto iustique rigore fidusque
Cuncta patí promptus.

Koř.

AlxŠ. 2, 15.

(Alexander) vzmluvi a řka: Králi Poř(e),
wzbuoh si upadl v toto hoř(e)...

Vyd. 1881, str. 94 píše: *vz buoh* si upadl v toto hor(ě).*) Avšak *vzbóh*, *zbóh* (-uo-) jest jedno slovo a znamená „zbůhdarma, nadarmo, marně, pošetile.“ Srov.: Prosíš proti nám pomsty z nenávisti, žádáš na nás pohromy z nepřezni, právě zbuoh cziníš a bez potrzeby Tkadl. 16^b (jinde v téže památce čteme nadarmo a bez potřeby, na př. 33^a: Nadarmo a bez potrzeby jest to, kto jedná kterou věc k nějakému konci, kterýžto konec z též věci pojití nemůž); — zboh se těšíš, cele smrt před sebou máš rkp. Lobk., Listy filol. 1884, 298; — Zbuohť se každý o to mylí, ktož kdy na to co pomyslí, bych já svého vražedníka vyvolila sobě za milovníka Trist. 73^a.

Koř.

(K Rukopisu Hradeckému.)

Od M. Opatrného.**)

Desat. 326.

Takež syn boží učiní,
326 ktož se takey doviní —

Divno dosti, že vyčetli z jasného místa v rukopise tak neslýchaný (v kontextu) tvar: *takey*, ježž Hanka nechává beze změny, Výbor I 240 (na základě Hankova čtení) mění: „ktož se *také* i doviní,“ p. Patera konečně udělal konjekturu: „ktož se *také*(hož) doviní.“ Samo srovnání obsažené ve vv. 325 a 326 a vyjádřené slůvkem *takež*, i souběžný text v rukop. kapitolním, ježž ve v. 326 má *takež*, mohly býti dostatečnou pobídkou k bedlivějšímu ohledání rukopisu. Ten má totiž napsáno *takez* zcela nepochybně; k písmenu z vzadu přiklání se oblouček z litery *e*, jež jest vybledlé, ale ještě dosti patrné. Sluší tedy místo *takey* ve vydáních obsaženého čísti *takeze* = *takeže*. Tvar tento byl ve stč. obvyklý; ve v. 326 i smysl i náležitý počet slabik do verše ho žádají.

Liš. 28.

Liška vlekla čbán, ale:

Zdáše se jej nésti tiežek;
28 vznesši jej na jeden brziezek
i pusti jej dolóv opak, atd.

Slovo *brziezek* t. j. *břížek* jest deminutivum k subst. *břeh*, nč. *břeh*. Není pochyby, že stč. *břeh*, sts. *bręgъ* atd. tvarem i významem rovná se úplně germ. *berg* = *mons*, *hora*. Seberu

*) Příslušné místo básně Gualt. (9, 294 sqq.) zní:

Quae, Pore, tuos dementia sensus
Ebria pervertit, ut cum tibi nota mearum
Rerum fama foret, in tanto, perditte, fastu
Auderes mihi collatis occurrere signis?

**) Srv. Listy filol. 1884, 412—435.

doklady ve slovan. jazycích na význ. brěgъ = hora a zvláště chci ukázati, že i čeština měla a posud zachovala onen původní význam (brěh = Berg) vedle podružného (brěh = Ufer). — *Sts.* brěgъ = collis, praecipitium, brěgyni f. = collis, brěgovitъ = montosus. *Srb.-chorv.* brěg = Berg, Abhang einer Anhöhe. *Slov.* brěg = Hügel, Anhöhe, deminut. brěžič, brěžek = Hügelchen, brěgovit a brěžnat = hügelig. *Luž.* brjóh = Hügel, demin. brjóžk = kleiner Hügel, brjohaty = hügelig. Z *českých* dokladů náleží sem předně demin. v Liš. 28 brěžek = vršík, návrší a pod. Ostatně žije význam ten pouze v řeči obecné a zvl. v některých dialektech. V nář. Zlínském *brěh* = kopec: nemohl vyjet do brěha, běžel dolů brěhem, je tam do brěha (Bartoš, ČMM. 1878, 31). „Brěhy“ slovo na Zlínsku trať polností, slov. tam též: Kopečné Vrcha, Ostrá Horka a j. (ib. 1877, 140). Na Slovensku brěh = vrch (ve Bzincích); brěh brížek = vrch (ve sloven. východ.); hole brížky = holé vršky (Šembera, Dial. str. 68, 78, 79). Slov. i ČČM. 1848 II 204 breg, grěg, brjeg, brježok = vrch, hrb, Berg (sloven.). V Jeních u Strašic (okres Zbirovský) slove trať polností rozložených na svahu mírného návrší „u brěhu“; slov. zlínské „Brěhy.“ V Záluží u Hořovic „brěhem“ zove se vůbec malý svah: děti si hrají na brěhu; „váletí se se brěhu“ zvláštní zábava dětí. Brěh = široká svahovitá mez u polí: „pásti na brěhu u panského pole“. V témž významě známo jest slovo *brěh* i na Boleslavsku (Jungmann p. s. brěh) a jinde zvláště ve středních a západních Čechách. Dle Lindeho i *polština* zná brzeg między polami = miedza. — Význam brěh = ripa, Ufer jest podružný a vyvinul se z významu *hora*, *vrch*.

Liš. 48.

plavajě (t. čbán) jako profied mořě.

Vydavatelé spatřující v rukopisném profied písarský poklesek, měnili je v *prostřed*. Ale neprávem; jeť adverbium profied t. j. *prosěd* dosvědčeno i jinými památkami, i se dá vyložiti bez obtíží. Hojně se čte v „Pravení o umuč. bož.“ ČČM. 1883) ve v. 378, 717, 979, 1745, 1990, jmenovitě viz poznámku k v. 506. Od adverbia *prosěd* utvořeno stě. substantivum *prosědek*: u profiedcie nepřátel tvých ŽKlem. 109, 2 (ČČM. 1879, 537). Všim právem tedy J. Jireček v Anthol. I⁴ str. 83 podržel rukopisné *prosěd*; ale nesnášim se s výkladem tamtéž na str. XLI podaným, dle něhož prosěd spojuje se s roz-sed-lý. Zajisté prvotný tvar toho adverbia byl: po srědě, posrědě, posrěd, a z tohoto základního tvaru rozvinuly se v češtině hláskovými změnami rozmanité útvary. Tak jmenovitě z *posrěd vzniklo *prosěd*, podobně jako *provaz* povstalo z *povraz*. — Jiná obměna prvotného *posrěd jest zvl. v Alexandreidě užívané profrzyed (AlxV. 1554, 1570, 2438), subst. profrzyedek (AlxV. 1240 u profrzyedku),

adj. profrzedyndyho moře stoka AlxV. 605. — Konečně jest nejobyčejnější tvar *prostřed*.

Verše 74 a 80 jsou identické. Z nich v. 74 jest na svém místě, poněvadž i smyslem se hodí i osnova rýmů ho žádá; na-proti tomu v. 80 přičí se oběma těmto požadavkům a byl sem maní přejat z verše 74. Posavadní vydavatelé nepozorovali tohoto písarského nedopatření, v. 80 dlužno tedy vypustiti.

Šev. 78.

ješčet mi pět' krošlow ostalo.

Jak lze v rukopise dobře pozorovati, staročeský písař psal krošlow, který tvar jest v Hrad. ruk. zcela náležitý proti nesprávnému krošlow (srov. J. Gebauer, Über die weichen *a*-, *o*- und *u*-Silben, str. 13 nn.). Teprva ten, kdo novým inkoustem některé litery občerstvoval (o čem viz v úvodě k vydání p. Paterovu na str. VII), doplnil *e* na *o*. Zajímavo však jest, že Hanka (St. skl. II 121 a dle něho Výbor I 214) četl zde náležité *e*: ješčet mi pět krošev ostalo.

Ještě jeden náhled o původu hlaholice.

Ve sborníku vydaném professory Varšavské university v 1000-letou paměť úmrtí Methodějova „Методіевскій юбилейный сборникъ“ (Varšava 1885, v dubnu) vytiskl prof. A. S. Budilovič delší studii „Нѣсколько мыслей о греко-славянскомъ характерѣ дѣятельности свв. Кирилла и Методія“ (str. 117), ve které mimo jiné se jedná též o písmenech. Dodatkem ke zprávě v „Filologických Listech“ 1885, 92 sl. vytištěné, zmiňujeme se ještě o náhledech tímto učencem projevených. Především dlužno vytknouti, že prof. Budilovič patrně klade přesídlení Slovanů na břehy Jaderského moře do dob předhistorických; nepraví to sice výslovně, vysvítá však to jasně z celé jeho argumentace. On má za slovanský kmen i Venety severoitalské proti Zeussovi, Diefenbachovi, Benloewu a j. prohlašujícím je s větší pravděpodobností za kmen illyrský. Vliv Říma byl na Slovany osedlé v Istrii, na Kvarnerských ostrovech, v Přímoří chrvatském a v Dalmacii mohutný; ke kulturnímu vlivu pohanského i křesťanského potom Říma připojil se pak ještě církevní vliv Akvileje. Vliv Říma na Albanii i Epirus, na který se odvolával tak často Geitler, úplně popírá. Latinské písmo ujmáti se začalo tedy nejprve u Slovanů illyrských, šířilo se tedy na východ, kdežto řecké písmo šířilo se z Cařihradu a Soluně na severovýchod i severozápad. Kdesi v Illyrii, Pannonii, Albanii stýkala se obě písma, tak aby buď spojovala se, splývala v jedno, aneb aby jedno druhé zatlačilo. Kombinaci obou písem představuje pannonsko-chrvatská hlaholice proti řecko-slovanskému písmu

čili kyrillici na jedné, a latinsko-slovanské čili freisingenské s druhé strany. P. Budilovič předpokládá dále, že v IX. již stol. zajisté nejen v okolí Cařihradském než i na protějším maloasijském břehu byly husté osady slovanské a kolem maloasijského Olympu četné kláštery, poustevny a j. Zde nejspíše v úplném zátíší a přece na blízku stolice císařské žili oba bratři Soluňští. Zde uprostřed dávno již pokřtěných Slovanů, kteří zajisté již něco z církevních knih měli přeloženo, položeny základy písemnictví staroslov., zde nepochybně sestrojeno slovanské písmo. Netřeba zajisté teprve zvlášť uváděti, že prof. Budilovič má za to, že Kyrill i Metoděj jak i jeho škola psali výhradně řeckým písmem t. j. kyrillicí. Při tom hlavně odvolává se pan prof. na známý spis Geitlerův, nevycházejí v palaeografické vývody hlouběji pro typografické obtíže. Domněnka, že kyrillské litery **Ѡ, ѡ, Ѣ, ѣ, Ѥ** a j. jsou hlaholského původu, zakládá se „více na přáních glagolitášů“ (t. j. přívrženců staršinstva hlaholice) „než na pevných vědeckých faktech.“ Přistupuje proto k Geitlerovu mínění o těchto písmenech, zavrhuje však téhož náhled o hlaholském původě kyrillských písmen **ю, ѡ, ѣ, Ѥ, Ѧ** nazývaje výtky proti tomu prof. Jagićem učiněné spravedlivými. Že jsou hlaholské palimpsesty a kyrillské opisy z hlaholských prvopisů, vysvětluje se malou rozšířeností hlaholice, a netřeba vysvětlovati archaističností vyškrábaného textu. Archaismy jazykové i chyby překladatelské nenalézáme nejen v hlaholských než i v kyrillských památkách; považují-li se tyto na jedné straně z těchto příčin za přepisy z hlaholice, můžeme tvrditi i opáčné, t. j. že hlaholské texty předpokládají kyrillské prototypy. Rovněž historické důvody „glagolitášů“ „nesnesou kritiky.“ — P. Budilovič přistupuje k hypotézi prof. Geitlera s tím ovšem rozdílem, že prostřednictvím albánské úplně popírá a hlaholici přímo z římského písma vyvozuje a rodiště její klade do Istrie a do staré Liburnie, t. j. do přímoří jaderského od Akville až do Zadru. Odsud vnikala dále na sever do Pannonie, kde převzala některé litery z kyrillice a později takto doplněná na jih do Bosny, Dalmacie, Albánska i Makedonie. Istersko-liburnské písmo přišlo ve styk s kyrillicí nejprve na první cestě Methoda i Kyrilla do Říma r. 867, a pak opět na zpáteční cestě Methodově r. 870. V době rozkvětu chrvatského království v 10—11. stol. rozšířila se hlaholice na jih do Makedonie, kde byla uvítána a přijata bohomily, nenávidícími Řeky, jako písmo protiřecké nejen typem než i původem svým. Konečně však toto „uniatské“ písmo bylo vytlačeno písmem více jednorodými, na východě kyrillicí, na západě latinkou a zachovávalo se jen poněkud v prvotní své vlasti. „Smíšeným latinsko-řecko-slovanským původem a uniatským rázem hlaholice vysvětluje se i onen enthusiasm, který posud vyvolává u západních slavistů, jimž se nelíbí v kyrillici její patrný řecký čili řecko-slovanský typus a význam.“

J. Polívka.

Klasobraní po rukopisích.

XVII. Z Passionalu Musejniho*) (sign. J. F. 16).

[370] Swaty otec lew papez. swatu cyerkew dobrymi uftawenymi mnozie ofwietyl. Czte fie o nem. ez yednych czaffow prelati a wfleho krzeftanftwie duchowne ftarofti fpuolu fezwal. do toho miefta yemuz to kalcedon dyegy. Na tom fborzie uftawil. ahy dyewka nebefka. yezukriftowa matye maria. byla wzywana. matka bozie. neb w drzewnych czafiech nykte tak nerziekal. yedno wflyczkny gyey rziekali matye yezukriftowa. Tehdiz take uftawil aby duchowne panni byly czrnu weli na hlawach welowani. Za yeho czafow ciefarz athila wlaflu zemi walku hubieffe. Tehda fwati otec lew papez w koftele u fwateho petra w rzymie dal fie na modlitwy trzy dny a trzy noey. a potom otdat wyffed. pozwaw fwych fluh przed fie. rzekl k nym Kto chce za [371] mnu gyty ten pod. y flfel s nymi k tomu athile. a yakz yeho brzo athila zazrziel. tak ynhed f konye flkoczy^w przed yeho nohy padl. a rzka. k nemu. Otcze fwati czoz raczyff to na mnye pro^s. Tehda fwati otec lew papez profil na nem aby z tych wlafty gyel. a gych wiece nehubil. a wieznye propufty. To wflecckno rad mile athyla vczynyl. W tu dobu pocziechu athyle yeho fluchy porokowaty. a rzkuce. Nade wflym fwietem wityezye. y das fie yednomu popu przyemocy. k tomu athyla wecye. To fem vczynyl pro swe a pro waffe dobre. neb fem widyel. ano yeden rityerz filni na yeho prawicy f nahym meczem ftogy. a takto ke mny^e rzka. Neuczynyfli toho. czozt tento fwati otec kaze. fe wflyemi fwymi zahynes. Gednych take czafow fwati otec lew papez. vflyffaw ano dwa flowutna czlowieki Euthicus a neftorius na mnohich mieftech u pifmie bludyta. napfal yeden lift chtye po flaty pabyanowi biskupowi z konftantinopolim. proty tyemato dwiema. yenz lift prwe nez poflal na hrobu fwateho petra apoftala polozyw y dal fie na puoft a na modlitwy a rzka. Ty gfy fwati petrze gemuzto yeft fwata cierkew nad gyne nade wflye poruczena. chibilly fem na czem czo fem pfal na tomto liftye ti racz polepflyty y poprawity. Potom po cztirzideczat dnech zziewil fie fwati petr fwatemu otei lwowi, a rzka. Czeti fem twuoy lift. y poprawil fem yeho. Tehda fwati otec lew papez ten lift flfed ohledal. y nalezl ano czoz bylo potrzeba poprawity to fwati petr fwu ruku napfal. Tote ten fwati otec lew papez. yenzto ducha fwateho nauczenym mnoho fwateho pifma fwym wykładanym ofwietyl. a tak w czi[372]ftoty fwati zywot weda bohu fie doftal. amen.

*) V. Listy filol. 1884, 111 a 1882, 129. V části z téhož Pass. otištěné při Listech filol. 1878 v Ukázkách na str. 5 má být mezi slovy posly a pon udána stránka rukopisu [318].

S. Nazaria.

Swati Nazarius muczedlnyk bozy byl syn gednoho zyda fłowutneho. z rzyma. tomu rzekli afrykan. ale matka yeho byla nabozna krzeztanka. gijz to krztyl byl swati petr apoftol. Tey gnye bylo Perppetua. Kdiz byl swati nazarius dewiet let w starz welmi sie dywieffe wida otcye a materz w rozlicznei wierzye bydlece. a tak sie dywie myfleffe. ke kterzei by wierze przystupil. K zydowskeyli i uotcem. czyli ke krzeztankey wierze i materzy. nebo oba yey na swu stranu tahnyesta. ale yakz tomu duch swati chtyel. po matcy k swatei wierzy krzeztankey przystupil. yehozto swati Linul papez pokrstil. To otecz zwiedyewal sie yemu welmi od toho odmluwaty pohrozugye rozlicznymi mukami. yakzto fu krzeptyene rozlicznye muczeny. a kdiz otcy nykakz nepowolil. ale wzdi krzeztanske wieri sie przydrzal. przytele yeho bogyece sie aby proto nebyl zahuben gemu radu dali. ez pogem sedm sumnykow sweho otcye. nabraw s sobu wffeho dobreho dofty. y bral sye do wlaekych wlafty. a tu czoz miel to wffe mezy chude rozdai. Potom od toho czaftu defate leto. do miefta Mediolana przifled. swateho yerwazie a protazie tu w zalarzy wieziece nalezl. K nymzto przifled gych swatimi slowy pofilil. To lidy uflyfiewffe yez on tych wieznow pofilige. gemffe yeho. k staroftye yenz miefto cie/373/sarzie tehdi tu bieffe gehu wedli. a tu kdez po gich zlei wierze postupity nechtyel. kygy bit. a tak z miefta wypuzen. A kdiz po tey wlafty chodyeffe. matka yeho giez bieffe dawno vmrziela. ta sie gemu w nocy zziwila. a rzkuci Pofil lebe w hoſpodynu. a wftana gdyz do franczke zemie. To zzyewenye wzrziw swati nazarius otdad do yednoho miefta u francij ſiel. gemuzto Gamellus diegy. tu przifled mnoho lidy na wieru krzeztanſku obratyl. mezy nymizto yedna poczytywa pany yednoho ſyna sweho mladeho robencie yemu poruczila. profiecz aby ho pokrstyl. To uſliſaw tych wlafty ſtaroſta kazal swateho Nazarie y i tym robencem giety. w zalarz wfadyty. a nazaitrze wyweducz muczyty. Tehda toho ſtaroſti pany poſlala k ſwemu hoſpodarzy a rzkuzy. Neny to prawedlni ſuud newynne lidy bez wyni zahubity. a wſemohucie bohy naſſie yenzto ſami ſobie pomocy mohu. mftyty To ſtaroſta uſlyſaw. swate puſtyty kazal. ale aby tu ſwe wiery nekazali tyezcie zapowiedyel. Pro nezto swati Nazarius otdad ſye wzdwihl. y ſiel do mieſta trirzie. a tu nayprwny ze wſſie^{ch} wieru krzeztanſku kazal pro nezto ſie mnohy lid na wieru obratyl. koſtel bohu na czeſt wczynyli. To uſlyſaw cornelius ſtaroſta nerow cyefarzow yenz tehda nad tym mieſtem wladnyeffe. cyefarzowi zalugie wzkazal. To nero uſliſaw ynhed ſto rityerzow aby ho gyeli poſlal. Ty do triri przigyewffe u gehu modlitewneho pokogyka gei nalezffe. ſwazali mu rucie a rzkucz Weliky Nero ty zowe k ſobie. K nymzto Nazarius wecy. Nepoczſtywy kral nepoczſtywe rityerzſtwo gma. Procz ſte ynhed

prizgyewšše ke mnye pocztynie nerzekli. Nero tye k łobie zowe. a ya bych byl inhed [374] prziffel. Tehda otdad tak fwazana pryecz k cieřarzowi wedechu tepucz celfa pacholika an placze welecz gemu ſpiešše za nymi biezyety. A kdiž gye Nero wzrziel. kazal gye w zalarz wfadyty. az by wymyřlił kterim by gye mu- czenym vmorzil. W ti czařy nero cieřarz ſwe łowcie łovit zwierzy pořlal. netahli pocziety łowity. az ſie welika mocz zwierzy wyra- zywfšy w gedon řad w nerow ubieřšy. mnoho lidy ranyła y zbilu a řam nero cieřarz otdad ř. urazenu nohu na řwu řien yedwa utekl. pro nenřto vraz mnoho dny lezał. az ſie w gednu hodynu na tato dwa řwata rozpomanuw yal ſie myřlity a řzka. Nayřpiěř mi ſie toto przihodyło yez ſie na mie mogy bohowe hnyewagy. proto ze řem tito wieznye tak dluho zywil. Pro neřto ynhed ka- zanyu cieřarzowym řwateho nazarie a toho pacholika celfa roz- lične triznywfš. przed cieřarzem pořtawichu. A kdiž Nero wzrzi ano ſie gych twarzy iako řlunce řtwe. myeřše by to gych czari bylo. protož ynhed wecy zřawte ſie řwych czarow a nařym ſie bohom modłte. Tehda ynhed řwateho nazarie do chrama k modłam wedli. Tu poklek řořpodyna poprořil. aby ſie ti modly zpadały. netahl řye pomodłity az ſie wřlyeczky złamachu. To uřlyřław Nero kazal gey v morze uwrcy a řzka Strziezte dobrzye. budelit cħtyety vtocy. gmuce yeho vzyete. a popel po morzy rořpiete. W tu dobu nazarius a ten pacholik celfus na barku wfazen. a tu na wiřoke morze wzpluwřše z barky gye wywrhli a ynhed ſie w tu dobu welika burzie na morzy wzřhla. a kdiž ſie welmi ty giřz na barecy biechu bogiechu aby neřtonuli. ziele- gycz toho czo řu nad tyemi řwatimi vczynyli we řřiewřře vřřiechu ano řwati nazarius s řwym pacholikiem celfem po wodach weřele gdu k łody ſie bliřiece [375] a tu na barku wfieřře, tito pohani any ſie yuz k wierzie krzeřtanskey obratyli naleřli. Tu ſie bohu pomodłil a inhed ſie morze upokogyło. a tak řpuolu po morzy pluli az bliz do yednoho mieřta w łumbardřkey wlařty yemuzto ianua dyegy. Tu na brzieř z korabi wyřied. řlowo bozie po mnoho dny kazal. Otdad do mieřta mediolana řřel, tu yeřto ta dwa řwata Gyeruazie a protazie v wieřyeny byl ořtawil. To zwie- dyew anoliu řtarořta cyeřarzow. řwate° nazarie do dalekych wlařty zařlal. a celfus v gedne cne wdowy ořtal. Potom řwati nazarius do řzyma przyřřed oćie řweho yuz řtarocho an w gezuķriřta wierzy. naleřł. Tu gey oćecz rađořtnye vřřyiel. Tehda ho poczye řwati nazarius tazaty a řzka. Oćce mily powiez mi. kak ři ſie na wieru krzeřtansku obratyl. K tomu oćecz wecy. řynu mily zziwil mi ſie řwati petr apořtol. a řzka Nahle nemeřkay. yakeze twa řořpodiny a twoy řin Nazarius u prawey wierzie byđlee. takez ti obrat ſie k gezuķriřtowy. W ti czaři řtarořti zyđowřke řwateho nazarie ř weliku hanbu zařie do mediolana pořłachu. a tu oba i ř celfem pacholikiem przed řtarořtu mediolańskym pořtawichu. Tu gye na řmrt ořřudywfš. przed mieřto wywedřše. obiema hławy

stżeli. gychzto tyła krzeftylene vchopywſſe człnye pochowali. Te nocy ta ſwata mucednyky. gednomu dobremu człowieku gemuzto rzekli eracius zżyewiła ſie a rzkuce. Tyła naſſye wezma pro zleho nerona hlube w ſwem domu pochoway. K nymzto on weeye. Pany mili vzdrawte mu dceru nemocznu. gijzto te dna zlamala. a ta ynhed vzdavena. a ten eracius ta ſwata tiela wzem w ſwem domu pochował. Potom po mnohich czafiech buoh ſwatemu ambrozowi ta ſwata tyła zżyewil. Na tom mieſtſye ſwateho celfa tyelo oſtawiw. ſwateho [376] nazarie tyelo yeſcze w nowey krwi f włafi na hlawie y na bradye jako by toho dne vmrziel nalezl. y przye-neſl. do koſtela ſwateho petra apoſtola. a ſwateho pawła. a tu f weliku czty pochował tu yeſto y dnes yeho ſwate tyelo hrzbi. Potom po niekterich czafiech tyelo ſwateho celfa ſwati ambroz do tehoz koſtela przye-neſl. O ſwatem nazarowi takto piſſe ſwati ambroz. O przeſczaltni boyownyku boży. yenzto gły tohoto ſwieta mocznego dyabla przeboyowaw. bez czyſła lidem do wiecznego kralewſtwie dopomohl. w nemz brzybywagy f bohem na wieky.

Swati felix mieſto liberye papezye papezem wolen y koronowan. a to ſie tak przyhodyło. gez ti czaſi było ſie rozmnożyło kacierſtwie onoho welikeho kacierzye arriana. gemuzto kacierzſtwi kdz liberius papez powolity nechtyel. proto conſtantyn ſyn conſtātinow cieſarzew papezie liberie do dalekych wlaſty zaweſty kaſal a tam trzy leta był. Pro nezto wſſieczka obec zakowſtwa y gyny lidy w rzimie wolili. aby ſwati felix papezem mieſto liberie był. yakz ſu y vczynyli. W ti czaſi ſwati otec felix obecne zakowſt wſſyech wlaſty zezwał. A kdz tu ofm a czty-rzidciety buſkupow było przed tyemi przede wſſyemi Conſtantina cieſarzye yakzto kacierzie a dwa. knyzie ſłowutna yeſto f nym dyrzieſta. w arianowem kacierſtwi. z uobcye krzeſtanſke wypo-wiedyel. Pro nezto Conſtantin rozhnyewaw ſie. ſwateho felicie f papezſtwa ſehnal. a liberye papezie opiet zaſie na ſtolcy pape-zowem poſadyl. aby ktereze ſwati felix wyobczował. ti giſte libe-rius odezwal. W tom zamutcy. liberius arrianowi kacierzſtwu powolil. a tak na knyze y na wſſe zakowſtwa welika pohroma bieſſe. ez y koſtelow ne[377]czye. w koſtelech gye zabigyechu. a kdz ſwateho felicie f papezſtwa ſehnali. w gednom ſwem dworzie przebywaſſe. w gednu hodynu zli yeho protywnyzy przyſſedſſe. z dwora gey wywedli a tu yemu hlawu ſtżeli. to ſie dalo po boziem narozeny trzy ſta let cztirzidczateho leta.

Swata dwa bratrzenyce. Simplicius a tauſtinus kdz gſta ſie modlā modlity nechtyela. mnoho gſta od dyocleciana cieſarzie muk trpiela. a naypoſſe hlawy gyma ſtenſſe. gych tyela w rzieku tyberis yeſto ſkrzie rzym teze uwrhli ale ſeſtra gych gmenem beatrix. gych tyela z rzieky wywlekſſy. cznye pochowala. W ten czas lucrecius ſtaroſta yenzto mieſto cieſarzie za ſtaroſtu bieſſe zachtyew

gegy^o fbozy y gegye dworō kazal gy giety wele fie giei modlam modlity. a kdiz fwata beatrix nykakez nechtyela. kazal gi w noci meczem proklaty. Tehda yedna dyewka fwata gyeysto gmie bylo lucyna ta gegye tielo pochopywšly podle fwatich gegye bratrzy pochowala. Potom starosta lucrecius w fwate beatrix dwor fie wztyczyw. fezwal fwe przately. welike gym hodi vczynyl. a tu tak kwafiece tyem fwatim simplicio. a ffaufstinowi a gych seftrzye beatrix fie posmiewaffe. W tu dobu yedno dyetatko nedawno vrodyle. w lonye v fwe matky lezye. ano to wflyczkny flyšlye zawola a rzka. Slyš lucrecij. owrazdyl fi fie a w cizes fie fbozie newiernye uwazal. proto fi poddan v mocz fwemu neprzeteli dyablu. A yakzto dyetye brzo wecye. tak lucrecius poczie fie welikym ftrachem trziešty. a w tu dobu dyabel wen wfupil trzi hodyni gym w orlogi lomozil. a tak na tych hodech necznye vmrzyel. To widuce yešto tu biechu na wieru [378] fie obratyli. wfliem rozprawugycz. ez dyedyczštwie fwate beatrix newinnye odyate bohem na tych hodech pomlczeno. Ty fwiety vmučen y fu po boziem narozeny po dwu fšu ofmdefat fedmeho leta.

S. Martha.

Swata martha fezaštna hošpodiny yezukriftowa. yehozto w fwooy duom mile przygymala. od kraloweho rodu pošla. Gegye otec z byl firus. matye gegye byla eukaria. Ten gegye otecz moczne knyezie byl nad nyekolikmi wlaštni wladl. a zwlašcze magdal hrad a miešteczko Betanij a weliku stranu yerufalemie miešta. dyedyczfky dirzal. Geho dey fwata martha czyšta dyewicie byla. A kdiz k nyey yezus criftus kda w dō przyšfel. fnaznye yemu fluzila. a fwu seštru marigy magdalenu k fluzbie gemu ponuczala. Neb fie gye tak widyelo. ez by wešwiet takemu hošty nemohl duoštoynye pošluzyty. A kdiz po boziem na nebefa wfupeny wflyczkny apoštoli po fwiety fie rozešli. Tehda fwata martha s fwym bratrē s fwatym lazarem. a s fwu seštru marigy mandalenu a take s fwatim maximinē od nehozto biechu krzešt przigyeli. wflyczkny fpuolu na barku wfazeny. a tak na morzy bez weš y beze wfli^o gyne przyprawy plowuce bozy nahodu do maršilie przypluli. a w tych wlašte^{ch} mnoho lidy na wieru obratyli. Tych czašow byla yedna san hadowe poštawy. nad rzieku rodanem w gednom lešie. biešfe flyšlye nez wuol. deššie nez kuon. a zuby v ny^o jako [379] meczs oftre. miegyešfe roby welike. f uobu fšanu. Ta san w rodany fie krygyci. lodye f lidmi czašto utopowaffe. a lidy gyediešfe. Tehda fwata martha wflyech lidy prošbuu tam šedšly. tu san w lešie ana yednoho czlowieka gye naležšly na ny fwacenu wodu lila. a znamenye fwateho krzyzie proty yemu^{šty} vezynyla. A yakz fie to brzo štalo tak ynhed ta san yakzto owcie pitomie štala. Tehda fwata martha fwym pašsem yu ofidlala. a lidie przibiešfe. kopimi a kamenymi yu zabili. Ta san w tei wlašty

flowieſſe tharaſcus yemuzto na pamiet to mieſto y dnes flowe tharoſcon. Potom tu ſwata marta ſ notazem ſweho miſtra ſwateho maximina a ſwe ſeſtri ſwate marzie mandaleni tu oſtala. v modlitwach. u poſtu. almuznami rozliczne bohu ſluzyla a kraſni klaſter na czeſt bohu a ſwietey kralewnye duchownim pannam wczynywſzy. ſ nymi u welikem utrpeny bydlila. Maſa uegiedla. wina nepila. ſira wagecz w obycziegy nemiela. yedynu za den gyedla. w tom gegye nabozenſtwy. na kazdi den ſtokrat. na kazdu nocz tolikezkrat klekala. bohu ſie pokornye modlec. Yednyech czaſow. kdiz mezy rzieku rodanem a mezy mieſtē animonē ſwata marta kazaſſe. yeden mladecz ſ druhe ſtrani rodana. gegye ſlova ſlyſiety zadagye. nemagie ſie na czym przieweſty. rucho ſ ſebe ſwleka. przyeſ rodan przyepluty chtye y utonul yehozto tyelo druheho dne nalezſſe. przed ſwatu martuu. zdaliby raczyla wzkrzieſity polozili. Tehda ſwata marta krzyzem na zemi padſzy. bohu ſie pomodlila a rzkucz. Wſſemohucy boze yezucryſte yenztoſ mi meho bratrcye nyekda wzkrzieſil. moy prziedrahy hoſty. wezrzy na tyecho lidy gijzto tuto ſtogye wieru. [380] wzkrzieſ tohoto mladeczka. a w tu dobu wzeſly ruku yeho wzhuoru an zyw gey wzwedla a tu bohu chwalu wzdawſſe ten mladecz krzeſt ſwati przygał. Euſebius wiecy dawnich pamietnyk piſſe ze zena gijzto yezis od ſedmilete krwi wzdrawil yakzto ſie w ſwatem czeny piſſe. gieizto nemocy emoroida dyegi ta gyſta zena kazala ſobie wczynyty obraz wſſiemu czini k gezyſowi podobni, i twarzy i krogem rucha. ten obraz w ſwem ſadu poſtawila a gei u welikey poczty gmyela. To byle yeſto pod tyem obrazem v uokoli roſtlo. yeſto drzewie yzadne moci nemielo. yakz brzo toho obraza rucha doroſtlo. tak ynhed tak welike moci bylo yakz mnohe nemoczne wzdrawowalo. o tey zenye piſſe ſwati ambroz. yezto byla ſwata marta. O tom obrazie piſſe ſwati Jeronŷ Ez Julian cieſarz kacierz ten obraz z te zahradi wzal a gyny tu ſwuoy obraz poſtawil. a ynhed ten obraz przyſſed hrom rozrazyl na kuli. Po tych czaſiech kral nebeſki ſwietey martye rokē naprzied gegye ſkonczyeny^e gyey zziwil. toh wſſeho leta na nyey welika ſtudena nemocz ſtala. W gednu dobu przed tim dnem gegie ſkonczyenye. w nemocy trudnye leziecy andyelfke hlaſi. any neſucz duſzy ſeſtry gegye ſwate marzie magdaleny do nebes. zpiewagy ſlyſſala. a to ſlyſſiecz takto rzekla. O prziemila ma ſeſtro. budyz yuz na wieky zywa ſ ſwym milym miſtrem ſ mym mylym hoſtem. ſ gezucryſtem. Tehda k ſobie wſlyech panen pozwawſzy k nym rzekla. me mile dcery. raduyte ſie ſe mnu. yez yuz andyelfczy korzy. me ſeſtrzyckzy duſzy neſu radoſtne u wieczni przyebytek. A to rzekſzy. ſwe ſkonczyenye yuz bliz wzwyedywſzy ſwecie roziehaty kazala. a tak u ſebe bedlywie ſedyety az do gegye ſkon[381]czyenye. Tehda te nocy przed gegye ſkonczyenym ſediecz okolo nye wſlyczkny zelnuli. a w tu dobu ſie weliki wietr wztrhl. a wſſe ſwietlo zhaſil. tu ſwata marta welike mnozſtwie dyablo^w wzrziewſzy poczie ſie bohu ſnaznye modlity a rzkucz Boze

oteče moy. moy mily hofty febrali su sie ke mny^e moyi nepriziete, aby mie fehlyti a dyrzie^{*)} priede mnu wšlie me nedostatky napřani, czo sem kdi vczynyla. Pro nezto prošly twe swate milofty newzdaluy sie ode mne. racz mi moczni spomocznyk byty. a yakz tu^{**)} modlitwu došpiala. tak vzrziela u widyeny. ano k nyey gde gegye sestra maria magdalena. dirziecz w ruku pochodny. a wfliczka swietla zhařla gij zazyehagicz. Tu sie pocziesta řwymi gmeni wzywaty a w tuuz hodynu yezus cristus k nym wřtupil a takto k nyey promluwil. Pod ke mnye ma mila hořpodiny. tu kdez sem ya tu ti se mnu na wieky budeř. tis mie do řweho domu przygimala. a ya tye w řwuoy w nebesky przebytek przygmu. a wfliczky yeřto kdi gmye twe wzywaty budu. milořtwie uflyřym. Po maley hodynye gegye sie řkonczenye przybliżylo. Kazala sie wen wyneřty. aby mohla k nebefom lezyecy hledaty. Tu yakz zadala na zemi popelē pořwřře polożena. Przed řobu řwati krzyz drziety kazala. y gala sie bohu modlity a rzkuczy. Hofty moy drahy yezucřiřte. racz mne řwe chude řluzebnycie řtrazie byty. a yakez ři raczył nyekda v mē domu hořtynřky odpoczywaty. takez mi yuz racz w řwē wiecznem przebitku hořpodu daty. W tu hodynu kazala przed řobu pařřygy o boziem vmuczeny gijzto řwati lucař piřře. czyřty. A kdiz toho řlowa doczytu yeřto řpařitel na krzizy pnye rzekl. Oteče w twogy rucye porucziegy duch moy. tak nyhed řwata marta duřy puřtyla. Na zaytrzi^e [382] kdiz podle řwate cierkwe obyčzyegye knyzeie w trzety hodynu okolo gegye tyela řlawnu řluzbu tu w tararřkonye czynechu. W ta doba odtad za nyekolik mil wzdal řwati frontonius biskup mřřy zpiewagye. řtran oltarzje po epiřtole yakzto biskupi řiedagy. na řwey řtolici vřnul. Tu sie yemu yezys zziwil arřka. Moy mily frontonij chezeřli yuz napřnyty. czořs nyekda mey hořpodiny martye řlibowal. wřtana řpieřřnye podyz za mnu. W tom widyeny řwati frontonius za nym řřel. a tak ř gezucriřtē yakzto sie gemu widyelo do řtararřkona wřředřře. nad řwate marti tyelem wfliczku řluzbu dořpiewřře. gymaz zacy zpiewagycz odpowriedali. cznye řta yu řwyma rukama pochowala. A kdiz u petrarřorie zakowřřtwo pyenř przed řwatim czenym dořpieli tehda yahren cħtye řwate czenye czyřty. k řwatemu biskupu frontoniowi przyřtupil. cħtye od neho pozeħnanye wziety. gey na řtolici ubuřyli. Tehda biskup yedwa proczutyw wecye. E bratrzye mila. procz řte mey ubuřyli. we t czas yezus cristu^s k řwey dawney hořpodiny martye mie wedl. a tu řwa gegye tyelo oba řpuolu pochowala. a protoz nyhed pořřete tam pořřly at nam przineřu přřen a rukawicie geřto řmy tam ořřawili. nebo cħwatagye řyem. poruczył sem gye kořtelnykowi. ez řte mie brzo ubuřyli. W tu dobu pořřli tam bieziwřře wřře tak naleřli yakz řwati frontonius rzekl. a tu přřtē a ruka-

*) y vyškrábáno.

**) u vyškrábáno.

wicy wzemše. ez druhe rukawicie za krifta wratyty pro swiedecz-
ftwie nechtyel. zafie fie wratyli. a ten prften a rukawicy biskupu
frontonij dali. Tehda fwati biskup frontonius. poczi^e gym prawity
a rzka. Jesczet wam wiece prawi. Kdiz to fwate tyelo pocho-
wawše z koftela wen ydyechom. ieden bratr vczeni otdad bydlem
za nama wybieze [383] a yezucrifta otaza a rzka Ktos ti kako
tobie dyeyu. K tomu yezys nycz neodpowiedyew. knyzky yesto
w rucie dyrzielše otewrziene tomu bratru ukazal. na nychz ten
bratr nycz gineho pfano nenalezl. nez tato flowa. V wieczney
pamiety bude hofty ma. a od uflyšienye zleho w den sudni ne-
bude fie wztrachowaty. Po tom flawnem pochowany fwate marti.
hofpodyn mnoho fwatich dywow ukazal. a zwlaſcze czte fie. Ez
Clodoueus kral franczky od fwateho remigye krzeſt przyyal. a kdiz
weliku boleſt mnoho czałow gmyew. k fwate marti hrobu fie bral.
a tu ynhed z te nemocy vzdawen byl. Pro nezto ten kral klo-
doueus. ten klafter ſcedrze nadal a flowutnye ſwoboden vczynyl.
Potom fwata Marcilla ſluzebnycie fwate marti. gegye weſken fwati
zywot popſala. a otdad fie do flowenſke zemie wzdwihiſly. tu
flowo bozie kazala. a tak kagicz defate leto po fwate marti ſkon-
czeny. ſkonczala. a bohu fie doſtala ſ nymz kraluge na wieky
wiekom. amen.

Swata dwa muczennyky abdon a sennen za cieſarzcie decye
gfta vmuczena Nebo kdiz decius cieſarz babilonſku zemi a mnoho
gynich wlaſty pod ſwu mocz bieſſe podbyl tu nyektere krzeſtani
nalezl. giezto zgymaw do mieſta Corduby ſ ſobu weſty gye
kazal. Tu tu rozlicznye muczeny. gychzto tiela abdon a sennen
pochopugycz taynye pochowali Pro nezto kdiz na nye zalowano
przed cieſarzem ynhed cieſarzowym przykazanym ſwazany za nŷ do
rzyma wedeny. a tu przed cieſarzem a przed rzymani oba poſta-
wena. tu gyma rzeczeno. anebo po naſſiey wierze poſtupte. a w ſwem
ſbozy dobrowolnye [384] panuyte. anebo zwierzy ſnyeſty dany
budete. A kdiz tomu ta dwa fwata nepowoliſta. ale w noczy
modlā pohanſkim plwaſta. do yedne ohradi gye wedu. a tu k nyma
dwa lwy zywa a cztirzi medwiedi aby ta fwata ſnyedli upuſtychu.
Ta zwierz w zahradu wſſedſly fwatich fie nykdyez nedotknula. to
zle wieri lidye wzrziwſſe inhed meczy ta dwa fwata protkli az
do ſmrty. Potom tyela gich blazeni quirinus zak. yenz dwoge
ſwiecenye miegyeſſe. pochopiw taynye w ſwem domu pochowal
Dalo fie to po boziem narozeny dwie ſtye paddefat trzetye leto.

Swati Germanus byl welikeho rodu z toho mieſta yemuzto
gmye alchifidorus bylo. ten do rzima na uczenye poſlan. tu tak
daleko w uczeny nad gyne proſpiel. az yeho rzymſka knyeczata
ſobie za wlaſzczieho radcy woliwſſe. do rozlicznich zemi u pilnem
poſelſtwi ſlachu. a potom nad burgūdi ſtaroſtu gey vczynychu.
W tom ſwem ſwieczkem ſtawu tak buynye ſwe wicy wedyeſſe.

iakzto w lowiech y w rozlicznem gyeffytnem wefelij. welmi myflyw bieffe. W tō przebiezie nad tyem miestem alchifidorem odnadz vrozenym bieffe mocnyne wladna. miel yedno drzewo dywnye krafne. od ratolesly vrostlich. krafnye rozwedle. Na nemzto drzewie czoz zwierzý kde ulovil. wšlieczky hlavy zwierzecýe. pro dyw a pro gefsutnu chwalu na tom drzewie powiefity kazal. A kdyz gey fwati amator tehdayšly toho mieſta biſkup z toho gyeffitenſtwie czaſto trefktal. . . . w gedem czas kdz germanus doma nebieffe. fwati amator to drzewo porubity kazal pro nezto germanus wratyw ſie u welikem hnyewu biſkupowi zabitym hrozil. Tehda fwati amator biſkup [385] zgyewenym ducha ſwateho zwiedyew, yez ſwatemu germanu po nem biſkupem byty. zawrziel ſie s giermanem w koſtele. promluwil k nemu a rzka, Synu mily germane potwrd tebe we wšlem dobrem hoſpodyn, ale tohot proſly i razy aby na to pomnyel yez yeſt tento ſwiet welmi neuſtawiczni. a gez przydu ty czaſi, yakez ſu mnye za tebe powieſty. o twych przedſſich kako gſu na ſwietye bydlili. prawieli czy krziwie. cznyeli czy ſſerzednyne mudrzyeli czy gyeffitnyne. takez po malych czaſiech. o tobie powieſty budu kak ſi ſie ti na ſwietye gmyel zleli do-brzieli. pro nezto razy mne upoſluchay, zakowske na ſwey hlawie oſtrzyzenye przygmy nebt yeſt to yuz hoſpodyn zpoſobil. yez mas po mnye w tomto mieſtye biſkupem byty. Yakzto ſie y ſtalo. po malych czaſiech fwati amator biſkup vmrziel. a fwati german mieſto neho biſkupem wczynen. W tom biſkupſtwi kak yeſt fwati zywoť wedl. o tom ſie mnoho piſſe. Nayprwe wſſeczknø ſwe ſbozie chudi- pro buoh rozdal a potom ſwu hoſpodiny w duchownem ſtawu oſtawil. Trzidciety let tak ukrutnyne pro buoh ſwoj zywoť trudyl. yakz nykda pſſenyczneho chleba. nykda wyna. nykda warzenye ne-okufil. Pakli kdi na wanocýe neb na weliku nocz wyno pil. ale to ge tak ſcedzrie ſ wodu ſmiefil. yakz yeſt nepoznano wuodali czy wino bylo. a to take w uobyeczyegy gmiel, yez yednu dne gyedl. ale pro buoh wtrpiel. a kdz gieſty chtyel. nayprwe popela pozobal a potom gyechnø chleba pogyedl. Geho rucho y zymie y letýe gedyna zynýe byla. a na nyey ſproſtna ſuknyne. gijzto tak dluho noſil. kromie acz by gy byl chudemu dal. wetchem ſ neho opadla. w tom ſwatem nabozenſtwi wzdi wzdichal. rozlicznich ſwatich koſty [386] na hrdle powieſyw noſyl. Geho take loze popel a zyny^e byla. Pro nezto ſie o nem piſſe. yez yeho fwati zywoť tak yeſt byl ukrutni. z bi nebyl ſwatimi dywy potwrzen. nykte by tomu uwierzyty nemohl. A take czoz yeſt dywuow buoh ſkrzien*) wczynyl kto by byl yeho ſwatoſty neprziedeznal. wſſe by byl to ſobie za omýl poczetl. To ſie take o nem czte yez yeden czas w gednom domu kdz bieffe weczeral pocziechu opiet znowa ſtoly ubruſy przikrywatý. Tehda fwati germanus otaza. komu to ſtuol przyprawiete. Ony odpowiedyechu. Przyprawiemy onym dobrim

*) i vyškrabáno.

hoftem yesto w nocy chodye. To uslyſſaw ſwati german bedliwie tych hofty czakał. chtye widyety kacy by byli. W tu hodynu wzrye ano dyabli w czlowieczey twarzy w duom ydu. gymzto ynhe^d bozy mocy przykazaw. aby ſie z domu nehibali. wſlychnu czeled wzbudyl. y otazał znagili ti giſte hofty. a kdiſ yemu powiedyechu ez ſu gych ſufiedy a ſufiedi. kaza ſwati german wſlyey czeledy do gych domow gyty. tehda ony ſiedſſe wſliczky ſufiedi doma nalezli. a tak nalezeno ez dyabli po domiech chodyece. lidmi obluzowachu. Ti dyabły ſwati German z domu bozy mocy zahnal. Yeden take czas do brytańſke zemie gducz. yeden wczennyk ſwateho germana na cieſtye ſie roznemohl. a w tō mieſtye yemuzto Cormandora dyegy fleh y vmrziel a tu pochowan. A kdiſ ſie zaſie z britanye wratil. kazał row toho ſweho wczennyka odkopaty a yeho gmenē zawolał a rzka kak ſie maſ. chcesz yeſcze ſe mnu na ſwietye popraczowaty Tehda tē ozyl wczennyk a k ſwatemu germanu promluwil a rzka. Dobret bydło nam. nehcit ſie opiet na ſwiety wratyty. ſwati german wecye. mily ſynu. a ti tu u bozie odpoczyway. W tu hodynu ynhe^d [387] ten wczennyk w hrobie ſedye hlauu opiet na zemi ſklonyy y vmrziel. a tu opiet zakopan. To ſie take piſſe. Ez kdiſ ſwati germanus u britańſke wlaſty bozie flowo kazaſſe. na kralowy dwor ſ ſwymi mlazſſymi ſſel. tu yeho any kral any zadni wrziednyk ku pokrmu nepozwał. Tehda yeden kralow podratagye ſ paſtwy ſie wratyw wzrziel ſwateho germana an ſ ſwym towarzystwem hład a zimn trpi. wzem ſwoy obrok od dwora. do ſweho domku pozwał gych. a gedyni telczek magye doma. y tenz gym zabity kazał. A kdiſ po wecerzy bylo. tehda ſwati germanus wſſyeczki koſty toho telete na kozy polozyty kazał. a tu ſie bohu pomodlil. a to tele z mrtwych wzkrzieſyw hoſpodarzzwi wratyl. Potom na zaytrzye ſwati germanus krale utkał. a yeho pilnye otazał. procz by gemu byl w ſwem dworzie hoſpodi nedal. To kral uslyſſaw nycz yemu odpowiedy nemohl. Gemuz inhe^d ſwati german wecye. Ti ydy z kralewſtwie prycz. at lepſſy mieſto tebe kral bude. W tu dobu ſwati german bozym prikazanym ſweho hoſpodarzie oraczie y hoſpodyny przed ſie pozwa^w kralem yeho w tey zemi prziede wſſyemi wczynyl y potwrdyl. Od nehozto rodu ti giſty oraczowici knyeczata w tey zemi yſu. az do dneſnyeho dne. To bylo yemu wczinyty ſnadno toho mocy. yenzto małym biczem ze chrama kupeczowe lidy wyhnal. awſſak nykte nycz proty gemu rzeczy neſmiel iakzto ſie we czteny piſſe. Take yeden czas przyſtupi w ſwati german k hrobu ſwateho kaſiana biſkupa ſtogie nad hrobem otazał a rzka. Kak ſie maſ kaſiane tehda hłaſ z hrobu ano wſſyczkny ſlyſſye odpowiedyl a rzka. Welmi w dobrem bydle geſm. a w ſładkem po^{ko}gyku. odpoczywagi. czakagie dne ſudneho kdiſ przide moy ſpaſitel ſudit ziwyh y mrtwyh. K nemuz ſwati german wecye. odpoczywayz na dluhe czasy. v milem yezucyſtu. a za ni ſnaznye proſ aby chomy mogli obdyrzyety na bozie radoſtne z mrtwych wſtany^e a w nebieſiech wieczne przybywane. Potom ſwati germanus za

fweho zywota ťnaznye bohu fluzye mnohe dywy czynye. roznemohl fie. a w ťedmi den poruczyw fie bohu y vmrziel. To fie dalo po boziě narozeny cztrzi ťta a trzidcieteho leta.

S. Evsebius.

[388] Swati Eusebius přiezčyťeho zywota byl. gehozto ge krťtyl Eusebius papez a gemu ťwe gmye eusebius wzdyel. O tom fie znamenytťe piťťe. kdiz yeho eusebius papez krťtyl mnozi lidťe widyeli, ano yey ťwiety andyeli z ťwateho krťtu wodi. wynymagy. Po mnoho czafiech. kacierťtwo arrianowo po wťťyey lampartťkey zemi moczny^e fie plodyťťe. neb gym constantin cyefarz přizkladťťe. Tehda Julius papez zamyťlil y k tomu przywedl. aby Eusebius w tom mieťtye wercellis biskupem byl. neb to mieťto tehdi nayflowutnyeyťťe bieťťe. To kacierzi wťťťyewťťe wťťyeczky dwerzy u koťtela zawrziety y zahradyty kazali. Tehda ťwati eusebius przyťťed do mieťta wercellis přied ťwym koťtelem yenz we ymie ťwate kralowni bieťťe poklekna bohu fie pomodlil. a ynťed fie wťťyeczky dwerzie odewrziely. Potom ťwati eusebius tyem arrianowym kacierzom weliky protywnyk byl. pro nyezto. constantina cieťarzťe proty ťobie welikeho neprzietele gmyel. Protoz rozhnťyaw fie constantyn. cieťarz. kazal ťwateho eusebia giety. a gey v mocz kacierzom daty gijzto fie wen uwazawťťe. yeho dluho byczowawťťe. ť wyťokeho wťchodu za [389] hrdlo yey dolow ťtirťťťe. nahoru ho opiet naťilim wztaťli. pro nezto fie welmi zbil. a tu mnoho krwe prolil. A kdiz gym w gich bludyech nepowolil. yeho rucye opak ťwazawťťe. prowazem yeho hrdlo ťwate ofidlawťťe. tak ieho po ťobie do yednoho mieťta yemuzto ťeitopolis diegy hanebnye przywedťťe. w gednom wzem zalarzy gey zawrziechu. Ten zalarz tak ťtratni bieťťe gez any fie wzklonyty any noh ztaťnuty. any ťie obratyty mohl. yedyne ramenoma a loktoma hnuty mozieťťe. Po tych czafiech constantinus cieťarz vmrziel. a po nem Julianus cieťarzem byl. Ten fie chtťye wťťyem ťlibity. wťťyeczky biskupy yate y zahnale odezwaty kazal. a tu eusebius take wypuťčen byl. Potom po ťmrty Juliana cieťarzťe po nyem Jowinian cieťarzě byl. za nehozto kacierzy bugyety neťmieli. Tehda ťťe ťwati eusebius k ťwemu koťtlu do wercelly wratyl. a tu gey weťken lid ťlawnye prziyal. A kdiz po malych czafiech opiet fie kacierzy wzmohli. duom ťwateho eusebie obťtupywťťe. otdad yeho tryznyecz wywedťťe. ukamenowali. a tak fie yeho ťwati zywot skonal. To fie dalo po boziem narozeny po trzech ťtech let. a padeťateho leta.

S 7. Bratruw.

Za ťtareho zakona bylo ťedm bratrzeneczow zidow. gijzto tak twrdťye gťu ťwuoy zakon dyrzieli. ez prwe nez by byli weprzowe maťo gydli. mnoho muk ťu proto trpieli. yakzto ťťe o nych

w knihach machabeorum pisse. Tu fluslye znamenaty ez pro dwogy wiecz kakz koliwiek gfu stareho zakona swiety. fwata cierce^w gych den slawi. Nayprwe pro gich znamenyte utrpenye. ez fu w swem uftawiczestwi neflychane muky tyrpiewsse. fweho zakona neruffyli. Druhe pro fwaty prziklad. aby krzeftyene od nych przyklad brali. yakez [390] ony uftawicznye fweho zakona branyecz hrozne muky trpieli. takez fluslye krzeftanom fwate wieri krzeftanſke branyty y zywot pro to waziecz trpiety. a tak odplatu od boha przigiety.

Swateho petra z uokow zprosczenye pro cztweru wiecz fwata cierkek pamatuge. Nayprwe ez fwati petr apostol byl yat a w zalarz wfazen a rzetyczy okowan. a otdad yey milofitywy holpodyn fkirzie fweho andiela z toho wiezienye*) dywnye zproftyl. O tom fie tak pisse w starem popfany ezz herodes agrippa do rzyma przigiel. a tu weliku przeizen s synowcem tyberie ciefarzcie mezy sobu a mezy nym vczynyl. pro nezto ten synowecz ciefarzow gmené Gayus f herodem ochotnye obczowasse. Tehda w gedec czas ten Gayus a herodes ſpuolu na wozie gyela. a tu herodes wezzrziew yafnye k nebefom ſpen rucie wecie E bysta mogy oczy widiele ano tento ſtarzecz tiberius ciefarz vmziel. a ti nade wſlym ſwietem kralowal mocznye. Ta ſlowa wozatay yenz gye wezieſſe vflyſlaw iakz brzo przigyel tak ciefarzowi ynhed proneſl. pro nezto rozhniewaw ſie ciefarz heroda w zalarz wfadyty kazal. A kdiz jednoho dne podeprziel ſie jednemu drzewu wezzriel nad ſie ano nad nym wyr ſedy poczie ſie dywity. W tu dobu yeden z wieznow vczeni w czarodyeynich wieſczbach. przyſtupi wceye Neboy ſye herode dobrziet yeſt twa wiecz. budes ſkoro wypuſczen. a tak wyſocye proſpie[391]geſl. ez netolik neprzietele ale take y przietele zawidiety budu. a w tom ſcieſty vmzes. Kromie to pomny ez yakz brzo takyto ptak wyr nad sobu ſedyecz wzrzs tak mimo piet dny. dele zyw byty nemozes Tehda po nyekterich czafiech Tiberius ciefarz vmziel. a geho ſinowecz Gayus ciefarzem vczinen. Ten heroda z wiezeny^e wypuſtyl. a gey pro dawnu priezn kralem w zydowskei wlaſty vczynyl. W to ſie kralowſtwo uwazaw chtye ſie zydom ſlibity yal ſie krzeftanow nenawidyety mezy togy kazal fwateho iacuba bratra fwateho yana zabity. a potom fwateho petra gem kazal w zalarz wfadyty. chtye yeho po welicie noey yenz ſie hod tehdi poczynaffe. przed weſken lyud wyweſty. Tehda te nocy angel bozy f weliku ſwietloſty w zalarzy ſie zgiewil fwatemu petru. a otdad fwateho petra z uokow zproſtyw. bozie ſlowo gemu kazaty kazal. A kdiz na zaytrzie ſtrazy zalarzowych kral przed ſie powolaty kazal chtye ſie nad nými pomſtyty. tomu buoh nechtyel by ſie czo zleho komu pro zproſczenye fwateho petra ſtalo. otdad muſil w nahle do mieſta gemuzto ceſerea dyegy gyety. Tu

*) i vyſkrábáno.

yakzto pisse yosephus mistr zydowfky yenzto gest stare wiecy popfal. kdiz herodes do cefaree przygyel. ze wšlie wlaſty znamenyty lidye k nemu ſie ſnyeli. a kdiz tu krale heroda w krafnem ruſſye od zlata a od ſtrziebr^a ſtwiece ſe na ſluncy wzrziechu pro welikeho poczeſtſye wezrzenie yeho lidye nan hledagycz k nemu rzechu. az do tohoto czaſtu tebe yako czlowieka czſty duoſtoynego ſmy ſie bali. a gyz tye wyſſe nad przyrozenie czlowieczye znamy. To pochlebowanye herodes ſ weliku liboſty flyſal. a tu kdiz yemu naywieczſzy czeſt czynyechu. wezrze^w [392] nad ſie wzrze ano wyr nad nym ſedy. W tu hodynu herodes ſ weliku wzieſſy na lidi wezrziew wecy. Ay tot iaz yehozto za boha miegieſte. yuz vmrziety muſly. A tak ynhed czrwie yeho trziewa u brzyſſye boleſtywie zhrizli. pro nezto pati den hrozny^e vmrziel. To o nem yoseph^{us} piſſe w dewatichnast knybach ſtareho popſanye. A tak ſwata cirkew ſlawi zproſczenye ſwateho petra. Druhe tento hod yakzto ſie piſſe proto uſtawen ieſt ez allexander papez ſeſti po ſwatem petru. s gednyem cieſarzewym ſtaroſtu gemuzto hermes rzekli. yehoz bieſſe allexander papez na wieru obratyl. u kwyrina knyzezieie rzymſkeho oba ruozno wiezieſta. tehda yednu to rzymſke knyzezie przieſed k tomu ſtaroſtye cieſarzowu promluwil k nemu a rzka Dywi ſye do tebe. ez gſa czlowiek mudri ſbawil ſie ſie duoſtoynego ſtaroſtwie. a przydyrzis ſie gyneho przybytku. genzto iako ſen nycz nenye. Gemuzto hermes wecy. tez ſem ya przed nyekterymi leti mnyel. a poſmiewal ſem ſie wſſemu gynemu. a gen ſem ſie tohoto ſwieta przydyrzal. a buducieho ſem zywota nycz netbal. K tomu kwirinus odpowiedye. Vkaz mi to ez yeſt buduci zywot a ynhed mie w ſwey wierzye gmaſſ. K tomu hermes wecy. Swati allexander yehozto u wiezieny^{*)} dyrzyſſ. ten tye tomu lepe nauczy To kwirinus uſlyſſaw zloſtne yemu polaw wecy. Ya ſem tobie rzekl aby ti mie o buduciem zywote nauczył. a ti mie pak ſſeleſſ. k alexandrowi yehozto ya pro yeho zle ſkutky u wiezieny^{*)} dyrzy. Protoz wiez to ez chey na to wieczſſy ſtrazy nad wama miety. a naleznuli to a ti k alexandrowi przyſſel anebo on k tobie to wſſe czoz mi dyeta tomu ſem hotow uwierzyty a taz ſlowa kwirinus k alexandro[393]wi powiedyel. Tehda w gednu hodynu kdiz ſwati allexander na modlitbach bieſſe. zgyewil ſie gemu angel. a za ruk^v geho wgem y wedl k ermowi. genz ginde wiezieſſe. A tu gye kwirinus ſpuolu oba nalez welmi ſie podywil. W tu dobu hermes poczye kwirinowi prawity. kak yeſt ſwati allexander yeho ſyna z mrtwych wzkrziefil. Kwirin^{us} wecy Mam yednu dceru welikey nemoci poddanu. giezto balbina dyegy. uprofilſi gyey zdravie ſlibugy ezt chey waſſy wieu przygyety. K tomu allexander wecie. Gdy byrzo ſwu dceru do zalarzie przywed kdez to ſem ya wiezal. Kwirinus wecy. Kak ia tye tam naleznu. a ya tye tuto wizy. Allexander wecy. Gdy tam

*) i vyškrabáno.

**) i vyškrabáno.

brzo nebo ten yenzto mie siem raczil przywefty. tent mie muoz ynhed tudyez postawity. W ten czas kwirinus dceru do zalarzie przywedl. a tu swateho allexandra stogiece nalezl. a ynhed przed yeho nohy padl. tehda balbina nemoczna decy. kwirinowa poczie swateho allexandra okowy cielowaty. zadagyci wzdrawena byty. K nyeyzto swati allexander wecy. Necyeluy mila decy mych rzetyezow. ale gdy. swateho petra apofstola rzetyezy gymizto byl okowan. opta...cieluy. a ynhed zdrawa budes Tehda kwirinus w zalarzy w nemz swati petr wiezal rzetyezow hledaty kazal. A yakz brzo nalezli tak balbynye cielowaty dali. a ynhed wzdrawena byla. To kwyrinus wzrzyew swateho allexandra z zalarzie wywedl, a se wffy czeledy y f mnohymi gynimi lidmi. swati krzeft prziyal. Tehda swati allexader papez kostel we ymie swateho petra z uokow zprofczenye wczynyl. a tu ti rzetyezy w nychzto wyezal swati petr duoftoynye [394] polozyl. protoz na ten den lidy k tomu kostelu na put gdu a tu ti okowy cielugy. Trzetye pro nezto tento swati hod uftawen yest. yakzto prawi swaty otecz Beda Byla sta dwa ciefarzye Octawianus a dr'hi antonius. Ta sta sobie przywuzna byla. pro nezto gfta mezy sobu wffeho swieta ciefarzstwo rozdyelila Octawianus na zapad flunce. s sie strani morze. wffe ciefarzstwo dyrzal. Antonius wffeczno f uone strani morzie gmyel. A kdiz antonius leftru octauianowu za sobu gmiel. pohrdaw gi. poyal z egypta kralownu gyeyzto Cleopatru rzekli. To octauianus uflyflaw f welikym hnycwē lid febraw proty anthoniowi tahl. a tu we wffem nad nym swityezyl. pro nezto antonius s fwu kralowu. kleopatru utekffe. otdad u welike zalofy oba sie sama zabila. A octauianus egyptfke kralowstwo zruslyw ti wlafty pod rzymske ciefarzstwo, poddal. Otdad octauianus ciefarz do allexandrzye gyl. a tu welike fbozie zdwih do rzyma s sobu przynest. ten ciefarz octauian tak yest flawnye obecne dobre po wffem swietu wzplodyl. yakz czoz yest bylo drziewe za cztirzi penyezcie. to za yeden penyez kupeno. pro nezto ez obecne dobre tak fporzie rozflyzil. yemu to duoftoyne przygmie auguftus. toczys przyfporzitel nayprwe ze wffych ciefarzow dano yest. a tak yuz wfficzny ciefarzy od toho miefta do dnefnyeho dne auguftowe. toczys przyfporziteli flowu. yakzto od Julie ciefarzie vgeye yeho wfficzny cefarzy ciefarowe flowu. a tak proto ez octauianus ciefarz prwy den toho miesiece gemuzto miesiecy drzewe ffefti rzekli welike wytyezftwo [395] obdyrzal. potom ten miesiecz od octauiana ciefarzye nazwan yest auguftus. Jehozto miesiecy prwy den na pamiet octawyana ciefarzye wityezftwu. ten den rzymiene flawiechu, a to trwalo az do czafow Theodofie ciefarzie. yenzto kralowal po boziem narozeny cztirzi sta patemezidietma leto yehozto decy eudofia za walentinianem byla. Ta do yerufalemie yednoho czasu przigiela. gyeyzto yeden zid za weliky dar dwa rzetyezye w nychzto wiezal swati petr wdycznye dal. Potom ta gfta Eudozia f tyema rzetyezoma do rzyma sie wratyla. a tu wzriewffy ano rzymiene pohany. rzeczeneho miesiecy prwy

den, octawianowi pohanowi na czešt slawie, pomyšlila sobie kako by ten obyčzey ztratyla. a potom s swatim otcem papezem gemuzto pelagius rzekli. Inaznye sie vradywšy, lidem ponukli. a do brotywu rzeczy uwedli. aby ten hod yenzto pohanfkemu ciefarzy na pamyet slawiechu. swatemu petru apóstolu na czest yeho wyeznyenya a zprofčeny slawili. A kdizto wšyem lidem libo bylo tehda Eudofia ta rzetyezie gešto byla z gerufalemye przynesła wynesšy wšyem lidem ukazala. A w tuz hodynu fwati otecz pelagius ten rzetyez gymzto byl okowan fwati petr za nera ciefarzye take prze^d lidy wynešł. A kdiz ten rzetyez ke dwyema onyema przylozychu. Tu boh fwoy dyw vczynyl. ez tak sie ty rzetyerzy (sic) spogychu. yakzto by wzdi yeden rzetyez byl. pro nyenz dyw papez a ta kralowna ti rzetyezie w koštele yenz we ymye fwateho petra wiezienye byl vczynen polozišta. a papez pelagius ten den po wšsem swietu swietyty kazal. Skyrzie ti duoštoyne rzetyezye buoh dywow mnoho swietu ukazal. Tak sie czte ez za to [396] ho ciefarzie yemuzto otta rzekli yenzto yest kralowal po boziem narozeny devie^t fet. cztirzidciety czwrté leto Jednoho hraby rodycy cyefarzowa dyabel tak mocny pošyedł. ez sie sam rukama drašše. a swymi sie zuby kušal. Tehda ho ciefarz kazal ku papezowy Janowi do rzyma wešty. aby nan ti rzetyezie fwateho petra wlozyli. Tehda toho nyekterzy zkufšygycz gyny rzetyez nan wlozyli. w nemzto nycz duoštoyentwie nebylo. protoz nycz neprošpieli. Potom prawy rzetyez fwateho petra na yeho hrdlo wlozyli a yn-
hed dyabel š welikym krzykem z neho wyštupil. Czwrté proto yest tento hod ultawen. na pamiet wšyem hrziefnim. aby yakez yest fwati petr w tyezkyh okowach wyezaw zprofčzen. takez ten den slawity mamy. profiecz fwateho petra aby nas hrziefnich z wiezyenye našlych tyezkyh hrziechow šwu profbu zproštył neb toho fwati petr yest mocen yakzto prawy fwate cztenye. ez mu hošpodyn dal mocz klyczow nebeškyh šwazaty i rozważaty toczys zaklety. y rozhrziešlyty a toho na wlaššczye došwiedčzenye. tak sie pišše w knybach o dywiech fwate kralowni. Ez byl yeden duchowni w kolynye na rynye w klašterzie fwateho petra. a yez czašto šie to przyhazie. yenzto šu doma zli u oteye. a u materze vrodyli. tyeche y w zakonye duchowny. dobrich vczynyty nemohu. a takz ten zakonnyk welmi zly biešše. tehda šie tak przyhodylo ez ten zly duchowni nahlu šmrty vmrziel. yehozto dyabli pochopywšše. yechu šye nan zalowaty proty rozlicznim hrziechem Nayprwe yeden dyabel poczy^e proty nemu takto rzecy Jat sem lakomštwo. tis štal po šbozy lecykak tohoto šwieta. a proty božyemu [397] przykazany czaštos czuzeho šbozye žadal. Druhy dyabel zalowalše a rzka. Yat sem gyefšytenštwie. gymztoš ti hrziechem rozlicznye hrzyešlył. Trzety dyabel tak wolalše ya sem lezz. gymzto hrzyechem tis mnoho hrziešlył. a tak wšlyczkny gyny hrziešlyu zalowachu. Proty tomu dobrzy skuteky yeho omłowachu. Yeden dobry skutek rzekl. ya šem pošlufšestwie yehoztoš šie ti przydyrzal. a šwych štarošt pošlufšen byl. Druhy dyešše. ya

sem kořtelny pyewecz. a tis mnoho na hodynach y na gytrfny bohu na czeřt zpiewal. a tak yeho dobrzi skutcy dobrzye omluwachu. Tehda řwati petr apořtol z gehořto klařtera ten duchowni byl. przedřtupi przyed hořpodyna y poczy^e prořity a rzka. o przyemilořtywy hořpodyne racz řie řmylowaty nad tyemto hrziefnim. Jemuzto hořpodyn odpowiedye. a zdali to neny wřlyem řwiedomo ez czo řem rzekl řkrzie meho proroka dauida ez řie mnu nykte bydlity nebude yen ten yenzto ke mnye wende bez pořkwrnjenje. a yenzto prawednořt plody. a protoz kak teto muoz řpafen byty. an jeřt welmi pořkwrnieni a u prawednořty nebydlil. Tehda řwata marzy matka bořye s řwatim petrem wřlawře. poczyeřta zan řnaznye prořity. gychřto prořbu hořpodyn vřlyřal. tey řie duřfy na řwiet k tyelu wratyty kazal. w tu hodynu řwati petr kliczem brořye yenz w ruczye dyrzyeřfe. dyabla zahnal. a ten duchowni řie na řwie^t wratyw mnoho dobreho wczynyl. a potom řie bohu dořtal amen.

řwati řceřpan papeř znamenyti bořy muczennyk. mnoho poħanřkich lidy bořym řlowem y przykadem na wieru obra[398]tyl. a mnoho řwatich tyel řwu ruku poħował. To uřlyřaw valerianus kazal yeho i gynych krzeřtanow hľedaty. a naleřznucz przybezdye- cżyty. aby anebo řie modlam modľili. anebo zľu řmřty řfeřli. a mezytogy kazano wolaty ktoř by gye polapil. w gi^{ch} řie řbořie dyedyczľky uwazol, pro nezto yeho zakow deřiet naleřře. beze wřľeho řuđu gim hľawy řtyeli. Na zayřřzie řwati řceřpan papeř yat do poħanřkeho řchramu weden a tu aby řie anebo dyabľowemu obraľu modľil. anebo na řmřt řel. A kďiz řwati řceřpan w řchram wnyde tu boħa poprořil. aby řie ten chrā oborřyl. a ynhed w tu hodynu welika řřrana toho řchrama letyela. řydye řie vzalře rozbiehľi. a řwati řceřpan oďtad na brzytow ^{kyřchow*}) řwate ľucye przyřfel. To uřlyřaw walerianus wiece řityerřow nez drzewe k nemu pořlal. a ty inhed przyředře gey an řľuzy mřly naleřře. hľawu yemu na tom mieřtye řtyeli. a ta duřlye řľa w angyľřke przye- bytky. amen.

J. Lego.

Úvahy a zprávy.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Nova series. Volumen XIII. Pars II.

J. J. Cornelissen: Ad Frontonem, str. 115—134. H. van Herwerden: Herodotea, str. 135—175. C. M. Francken: Ad Ti-

*) Pozdější rukou psáno.

bullum, str. 176—187. J. J. C(ornelissen): Ad Taciti Annal. XII, 38, str. 187. Navrhuje se místo rukopisného čtení ac ni cito nuntiis ex castellis . . . subventum foret: ac ni ocius atd. Dříve (v Mnemosyne, N. S. XII, str. 225) navrhoval Cornelissen vložit mezi proximis a subventum: missis. Nuntiis škrtl jakožto glossu předchozích slov ni cito již Beuzekamp. J. van Leeuwen Ir: Disquisitiones de pronominum personalium formis Homericis, str. 188—221. Studie plná smělých kombinací a hypothesí; s podáním rukopisným zachází Leeuwen jako skoro všichni nizozemští filologové zcela libovolně. Spisovatel jedná nejprve o singuláru zájmen osobních a sice v §. 1. o elisi zájmen *με, σε, Fe, μοι, σοι, τοι, Foi*. Co se týká elise dativu singularis zájmen osobních *μοι, σοι, τοι* u Homera, sebral Cobet v Mnemosyne z r. 1875 str. 362 deset dokladů: *A* 170, *Z* 165, *I* 673, *K* 544, *N* 481, *P* 100, *Ψ* 579, *α* 60, *δ* 367, *ψ* 21. K těm přidati sluší dle mínění spisovatelova *Φ* 585 a *T* 213, kteréžto místo píše spisovatel: *τῷ μ' οὐτι μετὰ φρεσὶ ταῖτα μέμνηε*. Srov. též Aristof. Acharn. 189, Eq. 359, Vesp. 776, 1339, Thesmof. 406, Plut. 353, Sof. Aias 584, Eur. Hipp. 106. Méně jisté jsou doklady elise dativu pronomina *Foi*. Leeuwen soudí, že dokladem jest *ο* 105, kde původně prý psáno *ἐνθα F' (= Foi) ἔσαν πέπλοι*, *ι* 360, kde prý čísti jest: *αὐτὰρ F' αὖτις ἐγώ . . .*, *E* 310 *ἀμφὶ δέ F' ὄσσε*, *A* 356, *E* 4 *δαῖε δέ F' ἐν κόρυθος*, *Θ* 422 *αἰεὶ γάρ F' εἴωθεν*, avšak doklady tyto nemají veliké váhy, jelikož restituovány jsou pouze konjekturou. Ve verších *A* 390 a *Ψ* 770 vymýtil spisovatel slovo *ἐπίροροθος* a restituoval v prvním *τοίη F' ἐπιτάροθος*, ve druhém *ἀγαθή μ' ἐπιτάροθος*, zajisté neprávem. Na místě *Ψ* 500 mění vulgatu *μάστι δ' αἰὲν ἔλαννε* v *μάστιγ' αἰὲν ἔλαννε*, aby odstranil tvar dativní *μάστι* = *μάστιγι*, ale tvar ten hájen jest též accusativem *μάστιν* *ο* 182, kde ovšem také (!) Leeuwen násilně jej odstraňuje konjekturou *μάστιγ' ἔβαλ'* místo vulgaty *μάστιν βάλεν*. Místo *Ψ* 392 píše: *ἵππειον δέ F' ἔφαξε*, vulgata: *ἵππειον δέ Foi ἤξε*. Frase *ἀρχοῦ δ' ἱστάμενος* (resp. *ἱσταμένη*) zněla prý (!) původně: *ἀρχὴ δέ F' ἱστάμενος* (resp. *ἱσταμένη*).

Také adiectivum *πολιπόροθος* vymýtil spisovatel z obou míst *Odyssieie*, kde přichází, totiž *ι* 502, *ι* 530; na prvním místě píše: *πολιπόροθόν σ' ἔξαλαῶσαι*, na druhém *πολιπόροθον Φοικαδ' ἰκέσθαι*.

Pak podává spisovatel seznam míst, kde dle mínění jeho původní accusativ byl elidován, kp. *A* 195 *πρὸ γὰρ ἦκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη*, kde prý čísti jest: *πρὸ δέ F' ἦκε*; kde původní dativ byl elidován, na př. *A* 446, kde čísti jest: *ὥς Φειπών F' ἐνὶ χερσὶ τίθει* atd. Ve verších *E* 309 a *A* 356 navrhuje na místo poněkud obtížného slovesa *ἐρράξατο*: *ἐδράξατο* (*E* 309: *ἐδράξατο χερσὶ παχείη γαίης*, *A* 356 *ἐδράξατο . . . κέρως*). Ve verši *X* 322 navrhuje místo nejasného *τοῦ δὲ καὶ*

ἄλλο τόσον: τοῦ δ' ἔκτοσθ' ἄλλον..., kterýžto návrh sám si chválí na str. 208: Satis festivum est, quod eruisse videor atd. Ve verši *H* 447 čte ἐνίσπη místo vulgaty ἐνίψει. V §. 2. jedná spisovatel o formě genetivu singularis zájmen osobních, počínaje si i zde s libovůlí neslýchanou. Forma *Feĩo* čte se pouze *A* 400, forma *ἐμέο* pouze *K* 124. Formy *ἐμεῦ*, *μεν*, *σεῦ*, *Feν* pokládá spisovatel za nehomerské: „a contractionibus enim adeo abhorret lingua homerica, ut vix ullae, quae quidem vitari poterant, in ea sint ferendae“ (str. 215). Jelikož formy ty stojí skoro všude před vokály, mění je spisovatel, na př. *ἐμεῦ* v *ἐμεῖ'* (= *ἐμεῖο*), *ἐμέ'* (= *ἐμέο*), *ἐμέθεν*, anebo zavádí jiné formy přestavením slov mnohdy velmi smělým. *Μεν* mění se v *με'* (= *μεο*) nebo *μεο*. Místo stálé frase κέκλυτέ μεν píše na všech 23 místech: κέκλυτέ μοι (!). Dle toho by pak přicházela u Homera

forma <i>ἐμεῖο</i>	49krát
„ <i>ἐμέο</i>	1 „
„ <i>ἐμεῖ'</i>	2 „
za <i>ἐμεῖ'</i> možno psáti <i>ἐμεῖ'</i>	8 „
„ „ „ „ <i>ἐμέ'</i>	7 „
„ <i>μεν</i> „ „ <i>με'</i>	19 „
„ „ „ „ <i>μεο</i>	6 „
		92.

Na osmi jiných místech mimo to lze *ἐμεῦ* odstraniti přestavením slov, a taktéž na osmi místech lze *μεν* týmž prostředkem vymýtit. Dle toho jsou homerské formy pouze *ἐμεῖο*, *ἐμέο* a enklitické *μεο*, elidované pak: *ἐμεῖ'*, *ἐμέ'* a *με'*.

Co se druhé osoby týká, zavrhuje spisovatel opět formu *σεῦ*, měně ji buď v *σεῖ'* (= *σεῖο*) nebo *σε'* (*σέο*) nebo *σέο*. Na šesti však místech (*T* 185, *Ω* 750, 754, *ν* 231, *τ* 108, *τ* 215) nelze *σεῦ* snadno odstraniti, to však spisovateli nebrání; pravíť zajisté sám: „Nihil enim valent loci duo vel tres ad infringendam regulam ex octoginta aliis locis constitutam“ (str. 219). I udává tuto statistickou tabulku:

<i>Σεῖο</i> přichází	31krát
<i>σεῖο</i>	„	23 „
<i>σεῖ'</i>	„	2 „
za <i>σεῖ'</i> možno psáti <i>σεῖ'</i>	7 „
„ „ „ „ <i>σε'</i>	18 „
„ „ „ „ <i>σέο</i>	2 „
		83.

Tvary homerské jsou dle něho tedy pouze *σεῖο* a *σέο*, nebo enklitické *σεο*, elidované pak *σεῖ'*, *σέ'* anebo *σε'*. Tvar *τεοῖο* *Θ* 37 a 468 mění spisovatel s Dronkem v *τεεῖο*, kterážto forma však nikde se nevyskytá. Co se týká třetí osoby, přichází tvar

Feĩo jednou (*Δ* 400), tvar *Féio* dvanáctkrát, tvar *Feu* dvakráté (*O* 165 a *Ξ* 427), na obou však místech jej spisovatel odstraňuje; na prvním místě píše *Féio*, na druhém *Fé'*. Na místě *T* 384. mění vulgatu *δ' ξο αὐτοῦ* libovolně v *δὲ Fé' αὐτοῦ*.

Rovněž genitiv zájmen tázacího a neurčitého *τίς* mění všude spisovatel v *τέο* resp. *τεο*, *τέ'* resp. *τε'*. V §. 3. počíná výklad o dativu singularis. Také zde spisovatel zcela libovolně zavádí některé formy kp. formu *τεῖν* (*Δ* 201, *δ* 619, 829, *λ* 560, *ο* 119, Herodot V, 60) na místech *β* 126, *λ* 252, 371. Forma *τιν* přichází u Pindara, na př. Olymp. XI, 114, XII, 4 a j.

J. van der Vliet: *L. Apulei Apologia*, str. 222—227. J. J. Hartman: *Ad Sophoclis Antigonom*, str. 227—228. Verše 395 nn. píše Hartmann takto:

*μισῶ γε μέντοι μᾶλλον εἴ τις ἐν κακοῖς
ἀλούς, ἔπειτα τοῦτο καλλύνειν θέλει;*

vulgata: *μισῶ γε μέντοι ᾧσαν ἐν κακοῖσι τις.*

Ve v. 790 čte Hartmann: *οὐθ' ἀμερίων ἀνθρώπων, ὁ δ' ἔχων μέμνηεν* a škrťá tedy předložku *ἐπ'* za *ἀμερίων*, v antistrofě pak píše: *θεσμῶν ἄμαχος ὁ' ἐμπαίζει θεὸς Ἀφροδίτα*. Ve v. 1193 navrhuje čtení *οὐδὲν παρήσω τῆς ἀληθείας ἐλὼν* místo rukopisného *τῆς ἀληθείας ἔπος*.

H. Vysoký.

Zur Geschichte des Perfects im Indogermanischen mit besonderer Rücksicht auf Griechisch und Lateinisch von Hermann Osthoff. Strassburg. Karl J. Trübner, London. Trübner & Comp. 1884.

O předměť titullem označeném jedná větší díl knihy (str. 1—476), menší díl (str. 477—631) je věnován několika malým pojednáním a sdělením. Nejprve jedná o perfekťe *sédima*, *sedimus*, *setum*. Víme, že v silném slovese germanských nářečí panuje střídání samohlásek nazvané stupňování, jež je v gotštině nejprůzračnější. Srovnávací jazykozpyt nás učí, že základ stupňování mají všechny jazyky indoevropské společný, totiž, že *e* v kmenu praesentním střídá se s *o* v kmenu perf. sg. 2. a 3. os. (v. 1. os. jest *e*) a že proti tomuto kmenovému *e*, *o* není v kmenu perf. plur. a perf. med. střídnice žádné. Podle toho je původní stupňování toto:

praes. kmen: *e*, *ei*, *eu*, perf. sg. kmen: *o*, *oi*, *ou*, perf. plur. kmen: —, *i*, *u*. Proto jest etymologicky zcela správné stupňování (když dbáme gotských hláskových zákonů) v gotštině toto: praes. *ei*, perf. sg. *ai*, perf. plur. *i* (*beita*, *bait*, *bitum*), praes. *iú*, perf. sg. *au*, perf. plur. *u* (*biuda*, *bauth*, *budum*). Podle toho očekáváme též stupňování na př. *binda*, *band*, *bdum*, při

čemž *n* v bnd by bylo samohlasné; protože však za samohlasné *n* je v germanštině střídnice *un*, máme binda, band, bundum a je tedy etymologicky správné též stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *u*, protože za samohláskou následuje liquida nebo nasalis a ještě souhláska. Etymologicky správné je také stupňování praes. *a*, perf. sg. *ō* (slaha, slōh); v perf. plur. je pak *ō* analogii podle singularu (slōhum). Zbývá vysvětliti stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* (giba, gaf, gebum). Osthoff ukazuje, že perf. gēbum, sētum a pod. nevznikla stažením perfektu reduplikovaných u Germanův, neboť v sesetum nemohlo druhé *s* jsovc mezi dvěma samohláskami zaniknouti, ze sestum pak nemohlo vzniknouti sētum, neboť *st* se v germanštině drží (na př. nist —). Ale sētum může býti již z prajazyka, kde sēd mohlo vzniknouti; od kmene sēd byly podle zákonův o stupňování kmeny tyto: km. praes. sēd, km. perf. sg. se-sod, km. perf. plur. se-sd a sēd mohlo se stáhnouti v sēd. V germanštině z pravidla reduplikace zanikla i je za očekávané sesod v got. sat; ze sēd vypuditi reduplikaci bylo by rekonstruovati dávný prativar, v sēd se reduplikace necitila, nemohla tedy zaniknouti a za sēd- je správně v gotštině sēt.

S gotským sētum je zdánlivě téhož původu sansk. sēdima, ale sansk. *ē* není střídnicí za původní *ē*, za kteréž má sanskrtá *ā*. Jak avest. hazd- ukazuje, zachovalo se původní sēd v indoevanštině, jako sazđ, kteréž teprve sanskrtá samostatně změnila v sēd. Latinské sēd v sēdimus může býti buď téhož původu jako got. sēt- nebo jako sansk. sēd.

Téhož původu jako got. sēt v sētum je celt. mīd- v mīdar, sansk. sāh- v sāh-vān. Osthoff sebral veškery zbytky podobně vzniknuvších kmenů jako je got. sēt ze všech jazykův indoevropských a na konec ukazuje, že v germanštině podle sētum se utvořila perfekta gēbum, lēsum atd. (místo žádaných gbum, lsum) a tak vzniklo stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* u sloves, v nichž za kmenovým *i* v praes. následuje jednoduchá souhláska.

Po tomto jedná Osthoff o perfektech od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-*, *nem-*. Od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-* máme míti v perfektu tyto kmeny: pro 1. os. sg. *e-ed*, *e-es*, *e-ej*, z čehož *ēd*, *ēs*, *ēj* (srov. got. fr. *ēt*, řec. anal. *ἦσ-θα*, lit. *ėj-au*), pro 2. a 3. os. sg. *e-od*, *e-os*, *e-oj*, z čehož *ōd*, *ōs*, *ōj* (srov. řec. *ἐδ-ωδ-ός*, arm. *ut-el*), pro plur. *e-ēd*, *e-ēs*, *i-īj*, z čehož buď *ēd*, *ēs*, *īj* nebo *ēd*, *ēs*, *īj*. Pokud ve tvarech perfektních nenalézáme těchto žádaných kmenův, potud máme tvary vzniklé analogií, a Osthoff ukazuje, jakými processy tu analogie působila. Na mnoze máme tyto kmeny ve tvarech, v nichž podle etymologie býti nemají (na př. slov. praes. km. *ēd*, jad místo *ed*, *jed*), o čemž též spisovatel jedná. Podobně s uvedenými kmeny měl míti osudy kmen *em*; kmen 1. os. sg. pf. *ēm* máme na př. v lit. *ēm-iaũ*; kmen v plur. pf. má býti *mm*

(m = samohlasné m), z čehož je v slov. em , lit. im , ger. um . Slov. em a lit. im se udrželo v kmenu presentním, kde původně nebylo (srov. $ěd$), v got. mělo býti partic $umans$. Vedle slovesa od kmene em žilo v germanštině sloveso kmene nem ($nima$, nam , srov. řeč $\nu\epsilon\mu\omega$) skoro téhož významu a obě slovesa se sloučila a tím z $nima$, nam a part. $umans$ vzniklo $nima$, nam , part. $numans$; pf. plur. $nēmum$ je buď podle $sētum$ nebo je em původní perf. kmen 1. os. sg. analogií do plur. přijatý od slovesa em .

Dále pak jedná o latinském stupňování: praes. kmen a , perf. kmen $ē$. Ukazuje, že od kmenův ag , ap (ago , $apio$) byl kmen perf. plur. $eāg$, $eāp$, z čehož $ēg$, $ēp$ ($ēgimus$, $ēpimus$); kmen ten se ujal pro perfektum vůbec a souvisí s mnoha střídny v jiných jazycích indoevropských. Podle $apio$, $aptus$: $ēpi$ tvořilo se od $facio$, $factus$, $capio$, $captus$, $jacio$, $jactus$ též $fēcī$, $cēpī$, $jēcī$. Od $frango$, $pango$ utvořilo se perf. $frēgī$, $pēgī$ buď podle $ēgī$ (jestliže souhlasilo part. $āctus$ s $frāctus$, $pāctus$), buď podle $ēpi$ (jestliže bylo $frāctus$, $pāctus$ shodno s $āptus$).

Čtvrtá část jedná o flexi perfekta v staroitalštině. Žádaná flexe na př. slovesa $videre$ byla by act. sg. 1. $veida$, 2. $voista$, pl. 1. $vidimus$, 2. $vīstis$; med. sg. 1. $vīdai$, 2. $vīssai$. Z té máme dochováno act. pl. 1. $vidimus$ a med. sg. 1. $vīdai$ jako $vidī$ ve významu aktivním (srov. $vidī$ a stbul. $vēdē$). Za $voista$ máme $vidistī$, v němž $vidī$ je podlé $vidimus$ a koncové $ī$ je původu medialního jako v 1. osobě, za $vīstis$ máme $vidistis$ podlé $vidimus$. V 3. sg. je v starší době koncovka $-ēt$ ($fuēt$ a $pod.$), jejíž vznik vykládá Osthoff analogií; $fuet$ prý vzniklo podlé $siet$, $fuāt$, $pōnebāt$ atd. ku žádané 3. os. plur. $fuent$, jež se shodovala se $sient$, $fuant$, $pōnebānt$ atd. Pozdější koncovka $-īt$ má své $ī$ podle 1. osoby. V 3. os. pl. máme koncovky $ēre$, $ērunt$, $ērunt$; $ērunt$ z $ēre$ snadno si vysvětlíme, $ērunt$ je místo $ērunt$ působením krátkých koncovek $īmus$, $īstis$, jde jen o vysvětlení vzniku koncovky $ēre$. Osthoff se o ně pokouší, ale potřebuje k tomu mnoha důmnének a rekonstrukcí, z čehož plyne nejistota jeho vysvětlení.

Shodou koncovek perf. $vidimus$ a sigm. aor. $divisimus$ dán byl podnět ku přenesení veškerých koncovek perfektních na aoristový kmen, čímž nastalo známé splnutí obou časů.

Téhož rázu jako $vidimus$, $vistī$ (před $vidistī$) je $amāmus$, $amastī$ a $pod.$ Tvary ty se udržely, vedle nich však máme flexi $amavi$, $amavisti$ atd. Flexe ta vznikla analogií. Od $mōv-eo$ máme pf. $mōv-ī$, od $vōv-eo$ perf. $vōv-ī$, od $jūv-o$ perf. $jūv-ī$; a jako bylo ku part. $mōtus$ perf. $mōvī$, ku part. $vōtus$ perf. $vōvī$, ku part. $jūtus$ perf. $jūvī$, tak ku part. $ātus$, $ētus$, $ītus$, $ōtus$ vznikla perfekta na $āvī$, $ēvī$, $īvī$, $ōvī$. Obstály tedy vedle sebe tvary delší jako $amavisti$ a kratší jako $amastī$; toho, že podobně neobstály kratší tvary jako $visti$ vedle delších jako $vidisti$, jest asi příčina

ta, že v ama-sti cítila se shoda kmene s praesentním ama-s, podobně se cítila ve vid-imus a vid-emus, ale necítila se ve visti proti vides.

Po páté jedná o samohlásce v perfektní reduplikaci. O této víme, že byla původně všude *e*. Místo *e* nalezáme však i jiné samohlásky. Pouze hláskovými proměnami mají v indoerantštině kořeny s náslovným *j*, *v*, po němž hned následuje samohláska, za reduplikaci *i*, *u* (na př. *ijāža*, *uvāča*). Podle nich pak se rozšířilo užívání hlásek *i*, *u* v reduplikaci kořenů hlásky ty obsahujících (mimo sansk. *babhūva*, *sasūva*, avest. *bavāva*) asi takto; od koř. *vāp* bylo part. *uptas*, perf. *uvāpa*, od koř. *svap*. part. *suptas* a k tomu vzniklo perf. *suśvāpa*. V latině místo *memordi*, *dedici*, *tetudi* atd. máme *momordi*, *didici*, *tutudi*, čili místo *e* máme samohlásku *praesentu*. Příčina je tato; ve správných perfektech *pependi*, *tetendi* shodovala se ovšem samohláska reduplikace s kmenovou, v povědomí pak toto faktum utkvělo a jako bylo *pendo* — *pependi*, vzniklo z *mordeo* — *momordi* (místo *memordi*), z *curro-cucurri* (místo *cecurri*) atd.

Dále pojednává o aspirovaném perfektu v řečtině. V této se zaslóvím shodovaly tvary na př. od *γράφω* *γράψω*, *ἔγραψα*, *γεγράφομαι*, *γραπτός* a od *τρίβω* *τρίψω*, *ἔτριψα*, *τετρίψομαι*, *τριπτός*, a proto vyrovnaly se též tvary *γεγράφεται* a *τετρίβεται* tak, že se podle prvního vyvinul místo *τετρίβεται* tvar *τετρίφεται*. Tím že analogie rozdílně z různých příčin působila, vznikly často doubletty i od kmenů na *π*, *β*, *κ*, *γ* i od kmenů na *φ*, *χ*, dále vnikla aspirace i do jiných tvarů mimo perfektní a naopak byla zastřena, což vše u jednotlivých sloves, jež slovníkovitě seřadil, Osthoff vykládá.

Po sedmé jedná Osthoff o *κ* ve tvarech řeckého perfekta. Podle něho je *κα* (souvisí s *κεν*) částicí adverbialnou střidnou se sansk. *kam* a značící asi tolik, co něm. *wohl*, jež význam slovesa valně nemění. Že částice může s hotovým tvarem v celek splynouti, dokazují perfekta v sanskrtě *dadhāu*, t. j. *dadhā-u*, *taštāu* t. j. *taštā-u*, a v litevštině *dekaũ* t. j. *deka-ũ*, *ėjaũ* t. j. *ėja-u*. Nejstarší perfekta s *κ* mají před ním samohlásku dlouhou. A tu tvar 1. os. sg. po odvržení koncovky *-κα* je zcela správnou střidnicí za 1. os. sg. perf. příbuzných jazykův, jako: *ἔσται-κα*, *ἔσται* = sansk. *tasthā*, *δέδη-κα*, *δέδη* = sansk. *dadā*, *τέθη-κα*, *τέθη* = sansk. *dadhā*. Tvary jako *τέθηκα* shodovaly se koncovým *α* s tvary jako *λέλοιπα* a podle *λέλοιπας*, *λέλοιπε* vzniklo *τέθηκας*, *τέθηκε*, leč do dualu a pluralu *κ* hned nevniklo, protože tu byly samohlásky krátké; bylo *ἔσταικα*, ale *ἔσταμεν*. Že *κ* mohlo se usaditi jako kmenové, dokazují litevské imperativy, jako *dū-k*, plur. *dūkite*, *bū-k*, plur. *būkite*. Protože byly vedle sebe tvary *θήσω* — *τέθηκα*, *δώσω* — *δέδωκα*, tvořila se později též perfekta jako *ἀφήρεκα* ku *ἀφέσω*, *ἐλήλακα* ku *ἐλάσω* a podobná, tedy perfekta s krátkou kmenovou samohláskou. Později vniklo

z též do dualu a pluralu i s délkou předcházející samohlásky, jako *οεδωκαμεν*. Tato délka na mnoze vníká pak i do media, jindy zase krátká samohláska tohoto vníká do perfekta s *k*.

Po osmé jednaje o suffixech všímá si dvojitosti, jako je v sanskrtě suf. *ma* a *ima*, v řečtině *μεν* a *αμεν* a pod. Vidí, že po dlouhých slabikách se tato dvojice vyskytuje, po krátkých však bývá jen koncovka kratší. I vyvozuje zákon: *i, u, m, n, r, l* před samohláskami stávají se souhláskami po krátké slabice, po dlouhé však mohou se též měnit v *ij, uv, mm, nn, rr, ll* (*m, n, r, l* = samohlasné *m, n, r, l*); v některých jazycích rozšířily se analogií všeobecně jen delší koncovky, jako v lat. perf. -imus, v got. perf. -um. Mimo to sebral Osthoff veškerý příbuzné jevy zakládající se na hláskovém zákoně i, u atd. jednak v *j*, v atd. jednak v *ij, uv* atd.

Osthoff ve spise svém spracoval material ohromný. Vysvítá z něho, jak mnoho jest obsaženo v jazyce, čeho jsme si dosud nevšimli, což ovšem přivodilo chabost dosavadních výkladů. Ale v jazyce zajisté jest obsaženo ještě více, než Osthoff zpozoroval, a proto všeliký jeho výklad nebude správný. Proto vybrali jsme jen jádro spisu se zřetelem na jistotu výkladu.

E. Kovář.

Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Tom. I. — Zeszyt 1. — Warszawa 1885. str. 268.

Utěšeně rozkvétající v Polsku filologie našla konečně ústřední organ, filologickým časopisům slovanským přibyl nový, nadějný druh! Program „Prací filologických“ obsahuje rozpravy z obecného jazykozpytu, jak i ze slovanského a specialně polského, rozpravy z písemnictví staropolského, materialy k historii jazyka i písemnictví polského, zprávy bibliografické, rozborů i kritiky odborných děl. — První sešit v každém z uvedených odvětví filologických velmi šťastně se repraesentuje. — W. Nehring: O wyrazach z wątlą samogłoską obok *l, r*, pomiędzy spółgłoskami (str. 1—13). J. Baudouin de Courtenay: Z patologii i embryologii języka (str. 14—58): kdežto fysiologii se vyrozumívá popis a vysvětlování normalních úkazů jazykových, připadají patologii anormální úkazy jazykové, jazyk pak dětský jest předmětem embryologie jazykové. V této stati popisuje se jazyk částečně afatického jednoho chlapce. — Adam Ant. Kryński: Powieść o papieżu Urbanie, druk krakowski z r. 1514 (str. 59—90); jest to třetí tisk polský, zachovaný jen ve 2 neb 3 výtiscích; první tisk polský jest z r. 1475, vtištěný toho roku ve Vratislavi v synodalních statutech biskupa Konrada Otče náš, Zdrávas a Věřím; druhý tisk jest Bogarodzica r. 1506 v Krakově v statute Laského. Pověst o papeži Urbanovi nalézá se konečně

v agendě pro duchovní v Krakově tištěné; vedle ní nalezájí se tam i polské formule při křtu a sňatku. P. spis. oba tyto texty znovu vytiskl a přičinil výklad pravopisu i jazyka jejich. Čechismů neshledal. — M. Kruszewski — Przyczynek do historii samoglosek długich (str. 91—101); jest to zpráva o H. Osthoffově „Die Tiefstufe im indogermanischen Vocalismus“ (Morpholog. Untersuch. IV), jmenovitě pokud se týká slovanštiny. — Jan Karłowicz — Projekt terminologii językoznawczej polskiej (str. 102—120); bylo by zajisté žádoucí, kdyby se jednak zachovávala obecná terminologie latinská, jednak aby se aspoň hledělo na to, by terminologie domácí v slovanských grammatikách byla co možná jednotejná, neboť není zajisté pochyby, že studium grammatické nic tak nestěžuje jako různá terminologie. — Týž: Jmiona zbiorowe polskie typu „bracia“ (str. 122—124) s dodatkem od A. A. Kryńského, „Wykrzykniki s końcówkami czasowymi“ (125—127), Uwaga do t. IV. str. 89 „Archiv f. slav. Philol.“ s dodatkem od A. A. Kryńského (str. 128—131), Asyn (str. 131 až 133). — Lucyjan Malinowski: Studyja nad etymologiją ludową (str. 134—158); o jménech rostlin, zvířat, léků, jídel, nápojů a j., v dialektickém polském kruszka m. gruszka sotva shledati možno tvar „lidovou“ etymologií vzniklý vlivem slovesa kruszyć: chrv. srb. taktéž jest kruška, blh. кpyршъ, i luž. krušva. Jan Karłowicz — Rękopis hiszpańskiego przekładu księgi „O wojnie“ (z dzieła „De republica emendanda“) A. Frycza Modrzewskiego (str. 159—161). — Týž: Wisła (str. 162—167): V XXII. sv. Kuhnova „Zeitschrift für vgl. Sprachforschung“ dovozuje Jul. v. Fierlinger, že jméno řeky Visla znělo tenkrát, když Němci, Slované i Litvané tvořili ještě jeden národ Vik'slā neb Veik'slā; později, když se Němci odtrhli, znělo u Němců Vihslā, u Slovanů Vislā a že Visla tedy již tvořila hranici mezi Němci na jedné a nerozděleným ještě kmenem litevsko-slovanským na druhé straně. Odtrhnutí se Němců klade pak do V. století před Kr., odvolávaje se na Herodotem zapsané jméno národní *Νεσποί*, neboť v tomto jméně ještě nebyla dvojhláska prvotní *eu* přešla v *ou*, co se stalo teprve v jazyce litevsko-slovanském. Proti tomu činí p. Karłowicz námitky: dnešní hornoněmecké jméno Weichsel nemůže býti tak staré, že by se mohl utvořiti prañebecký tvar vihlā; v starých památkách čtou se různé tvary tohoto jména, nepodobající se nikterak hněm. jménu; p. Fierlinger cituje tvar Vixel z XVI. stol. P. spis. odvolávaje se na něm. weichselkirsche i weichselzopf dovozuje, že z dolnoněm. wissel uděláno weichsel dle analogie dissel-deichsel, voss-fuchs, lass-lachs atd. — O témže předmětu jedná dr. Jan Hanusz — Vistula, Wisła, Weichsel ze stanoviska grammatyki porównawczej (str. 168—179): V předpokládaném něm.-lit.-slov. vikslā jest buď viks- kořen, taký se však v žádném indoevrop. jazyce nedá dokládati, neb jest kořen vik- a příponou

-slā, a tu jest ovšem kořen vik všeobecně známý, ale obtíže jsou opět s příponou, která jest sice německému jazyku vlastní, ale ostatním podle všeho i litevštině i slovanštině cizí. A jak pak se má vysvětlovati jméno vik¹sla semasiologicky? Mimo to není Visla prvotní tvar slovanský než spíše Vistla, jak ukazují tvary toho jména v latinských i řeckých památkách, ano i u Francouzů i Angličanů, kam se přece mohlo dostat jen prostřednictvím německým. P. Hanusz podává jiný výklad: Visla, praslov. vistla z kořene vis- a přípony -tlo (indoevrop. -tro-); vistlo znamenalo by „to co močí, rozlévá“, „to co se rozplývá“ a pod. tedy vodu (skr. viš, vešati netzen, flüssig machen). Kmen vistlo naskytuje se v jménech Wisłok, Wisłoka (vis-tlo-kr, -kā); Wiślica opět má se ku Wisla jako přeslica k přesla. Visla (vis-tlā) byl by buď pl. neutr. g. neb tvar ženský na -ā. Kořen vis, ano i kmen vis-tlā shledává p. Hanusz i v jménu *Ἰστρος* (m. *Ἰστρος*). Do litevsko-slovanské doby nesahá toto jméno, čekali bychom v lit. vyskla neb vėskla, čehož nenalézáme, jest jen wysla; tím méně možno říci, že žilo v době společenství s Němci. — L. Malinowski: Niektóre wyrazy polskie litewskiego pochodzenia (str. 180—191). Týž: Drobiazgi gramatyczne (str. 191—198): polské nimam, psané i nié mam vysvětluje se jako staženina z nějimām, vlivem toho a pod. tvarů ujal se *ni* i v ostatních tvarech, kde prvotně nebyl na *i* přízvuk tak i 1. pl. níimāmy z *ne* jimāmy a j., taktéž vyvinulo se srb.-luž. nimam; pol. pak *nimogę*, *nimozesz*, *nimógł* nelze jinak vysvětlovati, než vlivem analogie tvarů nimam, *nimasz* atd.; poznámka o složených jménech ptáků v slov. nářečích jak havran, žavorenok, skovranьсь, taktéž jarębъ a rębъ, jastrębъ, jastkola, sokoli sova, soja: p. prof. vidí v nich na prvním místě 1. *ja*-, 2. *jast*, 3. *so*, na druhém 1. *rębъ*, 2. *kolъ*, kola, bližšího výkladu však nepřičiňuje; příspěvek, jak písař „bible královny Žofie“ neporozuměním české své předlohy nadělal plno chyb, tak učinil z „muzske wieci“ Gen. 9, 23 „muchi gego wycey“ (!) a. j. — Józef Przyborowski — Urywek kazań dla młodzieży szkolnój, z glosami polskimi w. XV. (str. 199—204): zlomek čtyř listů zde vytištěn. — Pamięci Jana Kochanowskiego (205 až 206): básně takého obsahu od kn. Nikodema Muśnického z poč. XIX. stol. znovu vytištěna. — St. Windakiewicz — Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich (str. 207—231). — Rozbiory i sprawozdania (str. 232—268): recense od J. Hanusze a A. A. Kryńského.

J. Poltka.

Русскій Филологическій Вѣстникъ. Издаваемый подъ редакціею А. И. Смирнова. — 1884 sv. XI. až XIII seš. 1.

Sv. XI., seš. 1—2: „Обзор поэтических мотивов колядок и щедровок“ od A. Potěbnje (seš. I., str. 1—98, seš. 2. str.

168—282). V této nedokončené ještě studii jedná se o rozměru písní slovanských vůbec a koledních zvláště, o době, kdy tyto písně zpívány, o výrazech vzpomenutých v starých památkách ruských zároveň s koledou, o *усень, овсень, авсень* a pod. i *пльгъ*; prvé slovo sblížíže p. prof. s lit. *auszra*, slov. *u(s)tro* a předpokládá v něm význam nom. *agentis masc.* a ne nom. *actionis v. acti.*; s ním souvisí lot. *ûsiñš der bienengott*; stran druhého poukazuje na stejné užívání u Malorusů *ralce* (ралець) a jiné četné i cenné poznámky o slovauské poesii prstonárodní, mythologických tradicích, zvycích a j. — „Къ вопросу о заимствованіяхъ въ южно-славянскомъ народномъ эпосѣ“ od M. Chalan-ského (I. seš. 1., str. 99—115, seš. 2. 233—246): ukazuje se na shody mezi srbskými písněmi o únosu ženy Marka Kraljeviće s pověstí Šalomounskou a sice o únosu ženy Šalomounovy, na shody mezi srbskou písní o bratřích Jakšićech a pověstí o Devgeniovi; dokázáno tedy, že Jihoslované znali tuto pověst, kdežto Veselovský ještě předpokládal, že přišla k Rusům prostřednictvím jihoslovanským; a konečně ukázáno na shody mezi jednou bulh. nár. písní a klassickým podáním o Semiramidě. — „Материали для характеристики нарѣчій и говоровъ русскаго языка“ (seš. 1., str. 116—120). — Славянская нарѣчія — Лекціи проф. В. И. Григоровича (seš. 1. str. 121—131, a seš. 2., str. 262—268) — dokončuje se tím posmrtné vydání přednášek Grigorovičových o slov. nářečích; jsou celkem stručnější než Šafaříkův Slov. národopis. — „Нѣчто об аористахъ“ od R. Brandta (seš. 2. str. 161 až 167): aor. *ръхъ* jest za starší **ръкъ* -x stojí ve slov. jak Joh. Schmidt ukázal za původní *ks*, skrt. *kš*, řecky i lat. *ks-desinť* - dakšina, *δεξιός*, *dexter*, lit. *deszinė*, tvar *ръкъ* se nenaskytuje; aneb **ръкъ* ustoupilo pod analogií *знахъ* utvořené nové formě *ръхъ*. — Aor. *ведохъ* utvořen takto: starší 1. pl. *ведомъ* i 1. du. *ведоветъ* analogií *знахомъ*, *знаховетъ* změnily se v *ведохомъ*, *ведоховетъ*, a podle těchto dále se utvořily tvary *ведохъ*, *ведоште*, *ведоша*; 2. i 3. sg. se neměnily neboť „odpovídající tvaru *зна*ведо* nebylo lepší starého *веде*“. — Народныя пѣсни з курске губерніе (str. 246—254) sdělují se přesně fonetickým způsobem, čím vůbec se vyznaňávají dialektické ukázky v tomto časopise. — Забѣтки о русскихъ говорахъ Съдлецкой губерніи (str. 255—261). Sv. XII. (seš. 3—4): Историческій обзоръ важнѣйшихъ звуковыхъ а морфологическихъ особенностей бѣло-русскихъ говоровъ od J. Nedeševa (seš. 3, str. 1—54) — p. spis. spolu s Kolosovem považuje běloruštinu za část velikoruského nářečí vůbec a ne jako Potebnja za zvláštní podřečí jen jiho-velikoruské, i ukazuje na základě starých památek, hlavně listin, že bělor. se začalo vyvíjeti v XIV. stol. a bylo vyvinuto v XVI. v. — Пѣсни крестьянъ села краснозадоря, Рославльскаго уѣзда, Смоленской губ. (seš. 3, str. 55—61). — Субституты отдѣльныхъ звуковъ и звуковыхъ сочетаній нормальной русской рѣчи в произно-

шеніи индивидуума, у котораго вследствие рака (canceroides) ампутирован язык od A. Aleksandrova (seš. 3, str. 62—93): — p. spis. sděluje svá pozorování učiněná v Kazani na jednom důstojníku, jemuž amputován jazyk, z kterých vysvitá, že celkem i bez jazyka možná jest dosti srozumitelná řeč; m. o slyšení hlas podobný frac. *eu* (peuple), m. *u* -*ü*, *y* a *i* splývají v jeden hlas, kterýž též stojí za bezpřízvučné *o*, *a* po přízvučné slabice před přízvučnou slabikou: γάιδ (górod), δήιδ (dělát), γιδιχóm (jazykom), πιδχαιδ (ponukát); retnice znějí celkem stejně, za *t*, *s*, *š*, *č*, *c* slyšení interdentalní θ, za *d*, *z*, *ž* interdentalní δ, za *k*, *ch* temný hlas χ, za *g* faucalis γ, tatáž hláska zní m. *l*, *r*, *i*, *j*, jest-li se *l*, *r* nevysouvají; *n* samostatně v řeči operovaného neexistovalo, s následující samohláskou splývá v retonosní samohlásku: ωθ(nos), πααθω (polotná), χίγα (kniga), ηθ (nět) a j. v, s předcházející samohláskou splývá v nosovou samohlásku; palatálních hlásek neslyšení. — Два древних памятника галицко-волинскаго нарѣчія od A. Sobolevského (seš. 3, str. 94—105): dodatek ke spisovatelovu spise „Очерки изъ исторіи русскаго языка.“ — Od téhož: къ исторіи русскихъ акающихъ говоровъ (str. 106—108): v jihovelikoruštině i v běloruštině bezpřízvučné *e* zní jako *ja*, p. spis. dokazuje, že se nevyvinulo zde *ja* přímo z *e*, než toto prvotné přešlo v *o* (jo), a to pak jako původní *o* přešlo v *a* (ja). Курсъ грамматики русскаго языка od B. Bogorodického (seš. 3, str. 109—123; seš. 4, str. 321—336) pokračování nejednější o ruském pravopise. — Бѣлорусскія пѣсни (seš. 3, str. 124 až 135). — Великорусскія былины Кіевскаго цикла od M. Chalanského (seš. 3, str. 136—159; seš. 4, str. 218—250): zde jest posud jen počátek rozsáhlé patrně studie uveřejněn; v úvodě vykládá p. spis. stručně své náhledy o původu velkoruských bylin kruhu Kyjevského: byliny tyto nejsou původu jihoruského, není vůbec pravda, že by po nájezdech tatarských se byl vystěhoval lid jihoruský na sever a že by jich místo byli zaujali maloruští vystěhovalci ze zemí pokarpatských; též Jihorusové měli epos o době Vladimírovské, které se dle skrovných ovšem sledů značně musilo lišiti od velkoruského, vůbec mělo každé udělní knížetství ruské své epos, „obecně ruské staré epos jest právě taková fikce, jak i starý obecně-ruský jazyk“; „obecně-ruským bylo v staré poesii ruské hlavně obecně-slovanské“; není nijakých důvodů viděti v bylinách kruhu Vladimírova jen starého jihoruského neb kyjevského dědictví; jmény kn. Vladimíra a města Kyjeva v nich mohly býti spojeny poetické plody různých dob, různého rázu a různých krajů staré Rusi. P. spis. rozdělil si látku tak, že pojedná a) o bylinách opěvujících bohatýry doby předtatarské, b) bohatýry doby tatarské, c) doby potatarské čili moskevské. O 1. části jedná ve 4. seš. Tomu předeslal ještě krátkou stať, ve které dokazuje, že v době předtatarské užíváno ve smysle heros slova chabrъ, a později teprve toto slovo ustoupilo slovu bohatýr,

багаторь, богаторь mong. baghatur, kteréž zprvu užíváno jen o vojvodách tatarských. — Маймачинское нарѣчіе od A. Aleksandrova (seš. 3. str. 160—163): v Sibíři na hranici mezi Ruskem i Čínou jest na ruské straně město Kjachta a na čínské město Majmačin; Číňané zde bydlící i vedoucí obchod čajem s Rusy přiučili se ruštině, změnili ji však dle své mateřské mluvy foneticky, morfologicky i syntakticky. K tomu dodatek podal H. Schuchardt (ve 4. seš. str. 318—320), ve kterém praví, že takým to jazykem se mluví po celé hranici ruskočínské, i ukazuje na podobné smíšené jazyky kreolské, čínsko-anglické, čínsko-francouzské i čínsko-portugalské. — Похоронныя причитанья южнаго края od S. Brajlovského (seš. 4. str. 179—187): — Особенности говора села Байтерякова (v Kazaňské gub.) od A. Aleksandrova (seš. 4. str. 188—205): podřečí toto liší se od velikoruštiny tím, že též bezpřízvučné u (i ju) klesá v jakýsi pahlas, krátké y (ъ), ju v ъ ve slabice po slabice přízvučné a druhé slabice před slabikou přízvučnou: gólp', d'aed'zská, pól'dým, m'žykí, ъbirál a j. v.; kde vr. má za bezpřízvučné o i a střední mezi oběma hlásku ă, jest v tomto podřečí o, a konečně i ze e před přízvučnou tvrdou slabikou jest jo: tomnó, љsóló, gňozdó. — Нѣсколько вновь приобрѣтенныхъ рукописей народной библиотеки въ Бѣлградѣ od K. Grota (seš. 1: str. 206—217); několik jest v ní středobulharských památek XIV—XVI v. a několik srbských vesměs mladších církevních knih, jeden pomenik a létovnik Jiřího Hamartola. — Хождение архимандрита Греееня во св. землю od J. Gorožanského (seš. 4. str. 250—312): památka tato napsaná v XV. stol. zachována v přepise z konce XV. neb poč. XVI. stol., jazykem přináleží k severozápadním Novgorodským památkám. — Стихотворение Константина Богослова od A. Sobolevského (seš. 4. str. 313—315): p. spis. dovozuje, že napsáno bylo veršem dvanáctislabičným. — Славянское миса od téhož (seš. 7. str. 316—317): slov. misa jest prý lat. původu, přešlo asi k Slovanům prostřednictvím řeckým, v prstonárodní latině říkalo se mesa m. mensa, v řečtině μῆσα a v odvozeném slově ἁντιμῆ(ν)σιον, st.-rus. антимисъ; o pannonismu slova misa nemůže tedy býti řeči. — Při každém čísle jsou ještě bohaté bibliografické zprávy a zvláštní paedagogická příloha.

Svazek XIII. (1885) seš. 1.

Хождение архимандрита Греееня во св. землю od J. J. Gorožanského (str. 143) viz sv. XII. č. 4. — Еще былины и пѣсни изъ Заонежья sděluje L. N. Majkov (str. 44—60). — О ятевыхъ и ижевыхъ глаголахъ od R. Brandta (str. 61—70): první rozumějí se slovesa, jichž inf. kmen končí na ѣ (ѣ), druhými, kde končí na i; prvé opět dělí a) na „сходнотемные“ (желѣти — желѣши) a b) na „разнотемные“ neb „ижевоятевыє“ (горѣти — горѣши). Podlé Brandta slovesa III. a IV. třídy jsou praindo-

evropská slovesa na *eje* a *e*. V praes. byly vedle sebe tvary *ghoréjesi *ghoréjeti a *ghoreimós, *ghoreité atd.; tak časovalo se **желѣти**: *gheléjesi, -ti, *gheleimós, -té atd.; analogií pak 2. i 3. os. jedn. č. utvořeny i v množ. č. *gheléjemos, -te atd., kdežto u sloves **горѣти** dle analogie množ. č. *ghoreimós atd. utvořený jedn. *ghoréisi, -éiti. Jak **горниши** možno objasňovati i **тварниши**; ostatně by prof. Brandt přijímal i Miklosichův výklad těchto tvarů. 1. os. sg. byla prvotně *ghorejeám staženě *ghorejám a vlivem mn. *ghoreimós později *ghorjám. **желѣж** pak m. **желѣж** opět analogií **желѣши** atd.; 3. pl. **горѣять**, **творѣять** asi dle **плѣтѣть** v **горѣть**, **творѣть**, aneb přešlo *ghoréjenti spolu s *ghoréjesi v *ghoréinti. Z *gheléjenti mělo býti **желѣять**, vlivem analogie **несѣть**, **берѣть** jest **желѣять**. **хвалѣнь**, **хвалѣмахъ** dlužno odvozovati z 1. os. jedn. **хвалѣж** jako **несѣнь**, **несѣмахъ** od **несѣж**. — **Великорусскія былинны Кіевскаго цикла** od M. Chalan-ského (str. 71—139) viz sv. XII, č. 4.: dokončuje se přehled řady prvé: bohatýrů doby dotatarské a podává se dále přehled řady II. bohatýrů doby tatarské. — **Къ вопросу о русск. начальномъ о = ц. -слав. ѿ** od A. Sobolevského (str. 140—141): dovozuje se, že náslovná *o* v cizích řeckých jménech m. pův. *e*: **Овдокиѣтъ**, **Овдоѣтя** a pod. nevzniklo teprvé na půdě ruské, než že tento přechod *e* v *o* se udál již na řecké půdě a v tomto znění, že již řecká jména přišla na Rus. — **Славянское тысяча** od téhož (str. 142—144): poukazuje na různé tvary tohoto slova ve slov. nářečích (uvádí i stč. „tusíc“, zapomínaje, že *ju* zde napsáno m. *i*, jak nezřídka v stč. památkách bývá: Gebauer: Über die weichen a-, o- und u-Silben im Altböhm. str. 52 sl.), a to nutí k náhledu, že bylo několik praslov. tvarů slova tisíc. Gotské **thūsundja-**, sthn. **dāsund** atd. podobá se příliš slov. slovu, tak že můžeme předpokládati užší spojení, než obyčejné přibuzenství. Za slov. *s* mezi samohláskami, které odpovídá lit. *sz*, prus. *s* a indoevrop. *k*₁, má býti v got. ne *s* než *h* (jako **sþto-hund**), a blízká jest domněnka, že buď slov. slovo převzato z germ. nebo germ. ze slov., a že se to stalo již dávno v době, kdy ještě nebyl dokonán přechod starého *t* v *th* i *d*. P. spis. dává přednost náhledu, dle kterého Germanové převzali je od Slovanů, neb různé tvary slov. nedají se vyvozovati z praněmeckého tvaru, kdežto opáčné jest snadné. Kořenem **тысѣжита** jest **tūk**, **tauk**, příbuzný řeckému **theb**. **тѣжа**, obecně řeckému **сѣжа**, a slov. slovo znamenalo prvotně plnost, nadbytek. — **Обзоръ поэтическихъ мотивовъ колядокъ и щедровокъ** od A. Potebnje (str. 145—191) viz sv. XI, č. 1—2; obsahuje množství cenných poznámek jmenovitě pro bájesloví slovanské. — Recense Malorusko-německého slovníku Eugena Želechovského (vyšel posud 1. sv.; bohužel prof. Želechovský nedávno zemřel, nebylo mu popřáno dokonati dílo své; díky však nastrádaným jím už materialům jest dokončení prvního tohoto slovníku maloruského za-

bezpečeno). — Bohaté zprávy bibliografické, mezi jinými též obsírná (str. 211—217) o „Listech filologických a paedagogických“ sv. X—XI.

J. Polívka.

Филологическія Записки. Изд. А. Хованскимъ. Годъ XXIII. 1884. Воронежъ. Вып. I—V.

Z obsahu toho časopisu uvádíme: O slovaхъ съ противоположными значеніями или о такъ называемой энантиосемии od V. Šercla. — Морфологическій анализъ словъ. I. Связь между словами od A. Anastasijeva. — Русское слогуудареніе (обстоятельныя разысканія и выводы о законахъ ударенія od анонимнаго spisovatele (seš. 1—2): velmi zajímavé jsou zde ze slovníka Daljova sestavené řady slov s dvojím (ano i s trojím) přízvukem, ze kterých dá se souditi, že při různém přízvuku totéž slovo nabývalo různého významu, aniž by přízvuk měl základy své v etymologii, že tedy jazyk si zde vede libovolně; p. spisovatel domnívá se dále, že jisté hlásky vyhýbají se přízvuku, a jiné hlásky zase k němu mají náklonnost, a nelitoval práce, zajisté marné, aby percentuálně vypočetl náklonnost či nechuť hlásek k přízvuku, domnívaje se, že tak objasní zákony přízvučné. — Доисторическое единство симовскихъ и арийскихъ языковъ и народовъ. Отдѣлъ I. Тождественное наименованіе предметовъ въ еврейскомъ и арийскомъ языкахъ od N. Bodrova (seš. 1—5). — О названіяхъ цвѣтовъ od V. Šercla. — Этюды изъ народныхъ сказаній od D. O. Šeppinga: jedná se o sv. Jiří, Borisu i Glěbu, Kuzně i Demjanu, božích kovářích; správně asi soudí, že bude třeba rozeznávatí Jiřího spořadatele chaotické přírody a Jiřího křesťanské legendy. — Изъ лекцій по латинской фонетикѣ od J. A. Baudouina de Courtenay (seš. 3—5): pro klassického filologa nebude asi nezajímavý způsob, jakým jazykozpytec zabývající se hlavně živými moderními jazyky jedná o jazyce vymřelém. — О конкретности въ языкахъ od V. Šercla. — Къ ученію о славянскомъ глаголѣ od V. Dobrovského: v tomto pokračování větší studie jednajícím o videch slovesních nalézáme nemálo pozoruhodných poznámek; hlavně ovšem jedná p. spisovatel o ruském slovese, menší měrou a srovnávacím jen způsobem povšímnul si ostatních slov. nářečí. — Общеславянскій корень кл-, кол-, чл-, чел- od Iv. Želtova: p. spis. dříve již odvozoval человекъ z kořene кл (Фил. Зап. 1882, сешит 1.), skr. kar scindere, *κλάω*; z tohoto kořene odvozuje zde slova kolěno, člěntь, čelo, čeljadь, čeljustь. Toto poslední jest prý „složenina z kořene čel- a subst. -ustь, naskytujícího se ve slově наизусть, při čemž у pod vlivem tekuté hlásky se změkčilo v ju“!

J. Polívka.

Príspevky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Пас, pas, kořen, coitum appetere, gignere: srb. o-pasti, -pásem vb. pf. coire (de equo), pas-ti se coitum appetere, praesertim de equā „kobilá se pase“; pasmina bulh. pasma, pasmina srb. genus, progenies plémě, plemeno, „dobře pasmine ovca“, slov. pasmina id. Od téhož kořene pocházejí: stslov. **пастоухъ** equus admissarius, suff. -тоухъ, **пастоухе** да **блюдоу** оу **кобилахъ**, Chrys.-Duš. 49. — **бестоудьнь** Men.-Vuk. slov. charv. srb. pastuh admissarius hřebec — dle Šaf. Star. 997. také pazduh, kdež skupení hlásek zd jest obměnou staršího st; **пастоушлхъ** adj. stslov. coitum appetens „**конн имъ въси-ти соуъ**“ Alex.-Mih. 93. srb. pastušast adj. admissarius, — konj; **при-пастъ**, **при-пастъкъ** stslov. fetus příplodek zvířat, také rum. pripas fetus ze stslov. Sem náleží také čes. zastar. o-pes-ka praeputium, kt. v. Srodná jsou: skr. pasas, n. pēnis, koř. pas, jehož značení bylo asi coitum inire, gignere, lat. pēnis pyj ze staršího *pesnis: „pesnis, pennis, ut Casmenas dicebant pro Camenas“. Fest. p. 205. řec. **πέος** n. pēnis ze staršího ***πέσος**, **πόσ-θη** 1. id. 2. praeputium; stněm. fas-al, sřněm. vas-el n. fetus, proles, suboles, vas-el m. männl. Zuchthier plemenník na př. býk, kanec, vesel adj. praegnans, fecundus, vise 1. sg. praes. (vas 1. sg. praet.) coitum inire, visel m. membrum virile, *i* jest z *a* seslabeno, kořen prvotně fas, ags. fās-el suboles.

Pa-skala f. slk. tumultus, strepitus, pa-skalo vat tumultuari, strepitum ciere; pa jest předpona, kmen skal jest sroden se stněm. scal, sřněm. schal, m. sonitus, tumultus, strepitus, scell-an (praet. sg. scal) stněm. schëll-en (praet. sg.

schal) sňněm. sonum edere, sonare, skand. skell-a (praet. sg. skall), také skjall-a sonare, personare. Prvotný tvar kořene slov german. skal. Srov. také lot. skalj-š, m. -a, f. clare sonans, sonorus, skalja rikle vox clara, sonora, skalji adv. clare (de voce), sonore, pa-skalotê-s garrire.

Paskul bulh. crista kytice z peří, pérovec; cizího původu; foneticky dalo by se sestaviti se řec. *φάσκωλος, φασκώλιον* mantica, řec. střed. *φασκώλιον* crumena, marsupium; avšak rozličnosť významu tu vadí.

Пастэль f. rus. = сухая краска suchá barva, čes. pastel, m. pol. pastel id. původu román.: vlask. pastello, fr. pastel, m. špan. pastél id.

Pasterica, pasterička, pastiričica slov. motacilla pliska, také pastirinka, pastirinkica (Janež.) na místě správného pastirinčica. V Ciz. Slov. str. 401. jsem ta slova považoval za cizí; jsou však původu slovanského i odvozena od pastir, -ster slov. pastor; také mrus. пастрышка motacilla, pliska, vlastně pastýřka, též něm. dial. se pliska jmenuje hirtle a fr. bergeronette, kteréž jméno odvozeno jest od berger pastýř, bergère pastýřka ovec.

Pašanac, pašenog charv. srb. maritus sororis uxoris meae muž ženy sestry, stsrb. пашеног id. slov. pašenog, pašanog id. pašenoga, pašanoga manželka svatova; slova ta možno pokládati za cizí; v turc. se totiž nachází badžanak Schwager svat, svak.

Paškrta f. a) slk. cupedium (paškrty pl. cupedia) b) m. liguritor, v tomto značení také místy v Čechách užíváno, paškrтити vb. dur. ligurire, paškrtný adj. liguritionis amans, cupedium amans; maškrta morav. slk. = paškrta a) i b), maškrтити ligurire, maškrtný liguritionis amans. — Slova tato možno považovati za odrodky stslov. ласкрѣдъ adj. gulosus, ласкрѣднѣ cupere, ласкрѣднѣ n. liguritio, helluatio, ježto jsou stažena z ласко-срѣдъ adj. edax, Ber. Alex. *ласко-срѣднѣ cupere, ласко-срѣднѣ, n. liguritio-Ber. a t. d. I. část těch slov složených jest ve spojitosti s rus. dial. ласный adj. cupidus, pol. łasy a) id. b) cupedium amans, łasić się appetere, cupidum, avidum esse, lit. api-lasus adj. vybíravý co do jídel „wählerisch, bes. in Bezug auf Speisen“, Ness. lot. at-lasas res exquisita — srov. také skr. laś (1. et 4.

par. atm.) appetere, desiderare — II. část souvisí se zaniklým *срѣдо*, od něhož *срѣдѣ* cor, jehož značení v těchto složených slovech bylo asi: žaloudek ventriculus, stomachus, srov. srodné lot. sirds, které značí oboje: srdce i žaloudek. V uvedených slovech čes. i slk. proměněno starší *l* počátečné, nacházející se ve slovech stslov., napřed v *m*, *m* pak ve *p*. Maď. paskorta gulosus ze slk. paškrta.

Patalica srb. — samarna štica t. j. daštica assis elitellaris; cizího původu: řec. střed. *πατέλλα*, *πατέλλιον* (z lat.) patella, patina, lat. patella ploská nádoba, mísa, ploska; jablko kolena.

Patárka bulh. segmentum, zdá se býti cizím; srov. turc. padavra, pédyrva asserculus, z nichž by slovo bulh. mohlo býti přetvořeno.

Paterica bulh., патеріца rus. sceptrum episcopi; ze řec. střed. *πατερίτζα* sceptrum seu baculus patriarchae. „Nonnulli derivant a *πατήρ*, quod per excellentiam Patriarcha pater vocatur“. DC. Srov. však řec. střed. *πατερόν* trabs břevno, od něhož by ta slova odvozena býti mohla.

Påtorka charv. prov. helleborus niger (Nem. 33.) — zdá se, že jest to slovo cizího původu, zvukně připomíná lat. eupatoria = agrimonia, Odermennig, Ackermennig řepík lékarský, starček, vlask. eupatorio Königskraut, Hirschkleee konopěvec; řec. *ἐνπατόριον* Diosc. pojmenování jakési byliny, odkud by påtorka odražením počátečné slabiky eu, *ἐν* a proměněním koncovky pocházeti mohlo; rozličnost významův tu však vadí i činí spojitost těch slov pochybnou.

Patrika bulh. otčina? značení není jisté; cizího původu, asi z nřec. *τὰ πατρικά* pl. otcovské jmění, obyčeje předkův, praotcův.

Paturi, pl. bulh. femoralia nohavice; z nřec. *πατοῦρα* tibialium genus „Strumpfsocke“ nebo z turc. potur femoralia.

Paulj m. srb. culmus stéblo trávy „nije ukosio ni paulja jednog sijena“; paulja f. herbae genus; asi na místě pahulj, pahulja; kořen pah (*пах*) z pas; srov. sřněm. vase fibra, caulis, radícula; v. Pahelj slov. pahalj charv. s nimiž slova srb. mohou býti stejnokořenná.

Павіанъ rus. papio, slov. pavian, pol. pawian, čes. pavián, jinak duran; cizího původu: švéd. babian, holld. baviaan, nněm. Pavian, Bavian; základem jsou slova román.: vlask.

babbuino, špan. babuino, fr. babouin id. — Diez I. 42. pokládá slova román. za stejnokmenná se fr. babine Affenlefze.

Павуиѣ rus. bylina, jinak ужомникъ scorzonera hispanica — možná, že jest přetvořeno ze stsllov. полнѣ ποία herba purgandi vim habens, neb i scorzonera hispanica způsobuje průjem; полнѣ jest vlastně řec. acc. sg. πόαν, ποίαν, k nom. sg., πόα, ποία (dor.) tráva, zelina.

Пазноуѣ stsllov. lapis quidam пазноуѣ рѣдрѣ ѣсть atd. Bus. 263. i. e. topazius, ze řec. střed. πάζιον id., kteréž utvořeno jest ze střed. τοπάζιον odražením první slabiky.

Pazmati srb. ineptire, v. Spazmati.

Pazouch čes. neužitečný výrostek na stromě, jinak vlk stolo, starší tvar pazúch, pazuch (пазоухъ) „Pořezám pazouchy, aby stromu nehubily“. Sychr. Phras. „Vidáci, ano pazuchy s ratolestmi, točíš zlí s dobrými sú smíšení“. Výkl. pís. Šal. 1., „Otřezání zlého obyčeje, jenž pochodí z bujnosti těla našeho, jako pazuchy vinné z bujnosti kořene vinného“. Ib. 2. — b) pazouchy pl. die Zinken am Hirschgeweih, pazoušek dim. turio pupen bylin z krku kořenového vynikající; hluž. paznški pl. turiones; pa jest předpona; kořená slabika zuch ze staršího gus může býti ve spojitosti s lit. gausus adj. uber, copiosus, luxurians, gaus-ybė ubertas, abundantia, incrementum, gaus-u, -ėti abundare, redundare, gaus-inti augere, lot. gausa das Gedeihen, gaus-īt reichlich machen, gaus-igs adj. gedeihlich, verschlagsam, sporý, kořen gus, jehož prvotné značení bylo asi: růsti crescere.

Пазоуха f. stsllov. a) sinus, -хы морьскыа (sinus maris) Ex.-Vost. 1. 267., b) περὺγιον perut (ala), také perut rybí, plýťva (pinna), c) axilla, d) dorsum; značení jest nejisté v následujícím místě: медведѣа сконна пазоухаа оудавихме Men.-Mih. bulh. pazuha sinus nádra, také pazuva, pazva (zkaženě) Lex. II. slov. pazuha i pazduha f. také pazduh, m. 1. axilla, 2. fovea axillaris „vzeti pod pazuhu“, ala (Meg.); dle Lex. II. též paziha, pazdiha, charv. pazuha, f. i pazuhu, n. axilla, srb. pazuh, n. id. také pazua, pazuo na místě pazuha, pazuhu; rus. нѣзыха sinus; fovea axillaris, pol. pazucha sinus nádra, slk. pazucha a) fovea axillaris, b) žlab vzniklý stýkáním se dvou stran střechy,

3. Winkel im Backofen; rus. *пáзушина* gekrümmte Hölung (in Geschwüren) la sinuosité, cavité (d'une plaie), *пáзушистый* adj. incurvatus, sinuosus, stslov. *пазоушыыѣ* adj. sinus, rus. *пáзушный* adj. id. — V uvedených tu slovech vyskytá se toliko ve slov. *zd* vedle *z*; možno tedy za to míti, že *z* jest tu pravidlem, *zd* výjimkou, že *d* teprva později k *z* přiraženo; *па*, *па* možno považovati za předponu *зоух* (zuch, zuh) *z* *gus* za kořen s významem: inflexum, incurvatum esse; náležitého slovesa však není. Slova uvedená mohou býti stejno-kořenná se řec. *γανσός* adj. inflexus, incurvatus. *Zd* stává někdy ve slovech slovan. na místě *z*; srov. v té věci stslov. *въз-гроздѣти* tremere facere, Pat. Vost. *гроздѣньство* (horror?) *огньно* vedle obyčejných *възгрозѣти* tremere facere, *грозѣ* horror, *грозѣти* minari a jiných; dle lit. *grumzda* minae, *grumzdžù*, *grumsti* minari mohlo by se snad mysliti, že ve slovech slovanských právě uvedených jest *zd* původnější než *z*; avšak tato slova lit. nesouhlasí se řečenými slovy slovan. za příčinou *um* kmenové slabiky naproti *o* slovan. kmene *groz*; zvukem bližší jest lit. *graž-óti*, *-óju* minari, J. (Geitl. 84. b) i Kursch.-Wb.; to slovo může ale pocházeti z pol. nebo rus., nerozhoduje tedy v této příčině. Také ve kmenu *празд*, *prazd* jest, jak se zdá, *d* k *z* přiraženo (v. *Праздъ* otium). Z jiných slovan. řečí uvedeny buďte tyto příklady, svědčící o *zd* na místě pravidelného *z*: slov. *stezda* vedle správnějšího *steza* semita, *žlezda* vedle *žlěza* glandula; srb. *brzdica* vedle pravidelného *brzica* locus ubi flumen per silices deperat; rus. *при-узѣ* místo a vedle pravidelného *при-узъ* *сер* (Mikl. Lautl. II. 285. i 286.) — stslov. *при-ѡзъ* vinculum, kořen *каз*: *казати* ligare. — Kdyby se mohlo dokázati, i že ve slově *пазоуха*, slov. také *pazduha*, *zd* jest původnější, nežli *z*, pak by bylo volno, domnívati se, že *zd* tu stojí na místě *d*, jako na př. ve stslov. *вездѣть* vedle a místo pravidelného *кѣдѣть* nebo ve stslov. *вздо* vedle *здо* cito, i že prvotný tvar slova řečeného byl **па-доуха*, že tedy vhodno, sestaviti je s lot. *duse*, *pa-duse* f. fovea axillaris, skr. *dôs* m. n. brachium. Toho důkazu se ale nedostává. — Lot. *pazuka* der Busen des Kleides z rus. nebo pol., lot. *pazusê* unter dem Arm zdá se býti slovan. loc. sg.

Pa-zur pol. *pa-zour* čes., starší tvar *pa-zúr* (**па-зоуръ*)

unguis Kralle „Pazoury koho rozdrápati“, hluž. pa-zor id. na místě správného *pa-zur; pa jest předpona, kořená slabika zur, jak pravděpodobno, ze staršího gur, může býti ve spojitosti se skr. gûr, ghur i ghûr (4. âtm.) 1. laedere, 2. occidere.

Пазъ rus. stria, incisura; coagmentum, junctura, commissura, пазить, пажы jungere, committere coagmentare Fugen machen, пазнікъ Fûghobel, пазówka, иажєніє coagmentatio, вы-пазить vb. pf. вы-паживать vb. dur. striare, excavare, pol. paz; -u, m. stria, incisura, pazować, -zuje striare, čes. zastar. paz junctura tabularum, M. V. pažiti, také pažditi, za-pažiti obstruere, claudere, munire, pažiti koly palis firmare, pažení palatio; intergerium, paženie tabulata-Mm. Exod. 35. pažení ve stodole = oploteň, Tennenwand praesepia (Rohn.), pažení, přepažení ve chlévě Schlagbaum im Stalle, o-pažiti circumdare, tabulis circumdare, tabulare, o pažení tabulata, laquearia, crepido, hluž. pažíć sepire, claudere, (ligno) munire, tabulare, loculis instruere, paženie tabulatio, contignatio. Kořen paz z pag. Za srodná možno pokládati: 1. lit. počas stria, junctura, commissura, coagmentum, požyti, -yju striare — ač nepocházejí-li slova lit. z rus. — 2. stněm. *fuog-jan, *fôg-jan, fuogan, fuag-ên, sřněm. fuog-en, vûeg-en jungere, conjungere, compingere, stněm. fuog-î conjunctio, junctura, sřněm. vuoge, fuoge, nnēm. Fuge junctura commissura, coagmentum, ststas. fôg-jan fôg-an, stfris. fôg-a aptare, ags. fêg-an conjungere, committere, fôg, m. junctura, commissura; samohlásky v kořenné slabice slov german. stojí na místě prvotného *ā*; 3. lat. pango, -ere, starší tvar pag-o-ěre upevniti, zaraziti, zasaditi, com-pingo, -pēgi, -pactum spojití spojovati, pagmentum něco spojeného, com-pāges i compāgo f. spojení, spájka, spára, skladba, sklad — a jiná, kořen pag; 4. řec. πῆγ-νυμι, aor. 2. ἐ-πάγ-ην upevniti, zaraziti, pevně spojití, stavěti, budovati, πῆγ-μα něco spojeného, lešení, stavba, πάγ-η osidlo, léčka, smyčka, také síť rybářská, πάγ-ιος pevný, συμ-πῆγ-νυμι spojití, stužiti, συμ-παρ-ής spojený, συμ-παρ-ία spojení, složení, upevnění — a jiná; kořen pag.

Паже f. čes. a) brachium „Achilles měl paže mocné, brachia grossa“. Troj. 8. „Jemu paži s mečem utne“ Troj. 16. b) la-

certus Oberarm; c) humerus Knochen des Oberarms, „o vyvinutí paže od klubu svého“, laxatio ossis humeri. Ras. rkp. 3. 21. „Kdyby paže z plece neb z klubu svého vystupila, má býti na své místo navedena.“ Ib. 3. 21. „Obtížen nemocí, maje dvě hlíže pod oběma pažoma“ St. let. 517. — fig. paže = sinus maris, brachium „Po sv. Jiří paži, totiž po zátoce mořské“. Mand. paždí f. et n. ala, axilla Wn. 148. brachium Aqu. pod paždí sub brachiis. Aqu. *d* jest k *ž* přiřazeno; pažný, -ní adj. lacerti kost pažná Knochen des Oberarms Sal. rkp. 3. 21 pod-paží, pod-paždí, n. fovea axillaris, „ascella, locus sub brachiis“. Aqu. hluž. paža f. fovea axillaris, pod pažu unter den Arm, paže pl. der Busen; w pažach in den Dünungen (bei Thieren), dříve také brachium, jak viděti z adj. pažaty = ramenatý, dluž. paža, v. hluž. Paža z *pagja; za srodné možno pokládati: lit. pažastis f. i pažastė f. fovea axillaris; nesloženého žastis, žastė není, možno se tedy domnívati, že pa tu není předpona, že paž jest kmen, -astis, astė suffix tak, jako v gyw-astis vita (od gýwas živý), rim-astis pokoj quies, od kmene rim: rim-ti quiescere, a jiných. Zdali uvedená slova slovan. i lit. jsou ve spojitosti se skr. bāhú (z *bāghu), m. zend. bāzu brachium jest pochybno, proto že ve příbuzných slovech slovan. i lit. stává skr. i zendskému *b* pravidelně též *b* na „proti; ježto v řec. jazyku stává někdy na počátku kořených slabik, zakončených aspirátou, π na místě skr. i zendského *b*, jest řec. πῆχυς loket Armbog, Ellenbogen; předloktí anti-brachium; rameno vůbec sice se skr. bāhú-s i zend. bāzu srodné; co do uvedených slov čes. i lit. jest ale pochybno, zdali πῆχυς jest jim příbuzné.

Па-жкъ stslov. aranea, bulh. pajúk (ù = ж z ж), slov. pa-jek, starší tvar pa-jenk, také pa-jok, pa-vok z *pa-jāk, *pa-vāk, staženě pajk, charv. srb. pa-uk, rus. pa-ýk z па-жкъ id. па-учише n. па-учи́на f. augm. magna aranea, rus. dial. па-вокъ, павко, mrus. павукъ, pol. pa-jāk 1. aranea 2. piscis marini genus, 3. fig. lychnuchus pensilis, čes. pavouk, zastar. pa-vúk, pa-uk (z pa-vuṅk, pa-uṅk) „pa-uk, pa-uček“ (dim.) Aqu. pa-uci pl. Leg. II. B. 12. vodní pavouk tipula, pavouk vlaský, tarantula; mořský pavouk, jinak černokrevka, sepia; pavouk = kruh, ve kterém se lisa

nebo dvěře točí, skoba do půl kola, vlastně: junctura, hluž. dluž. pawk aranea — vysunutím samohlásky kořenné slabiky, polab. po-jan̄k id. (po-ian̄k D. po-jan̄c Pf. po-jan̄ck S. po-jan̄g J. P.); rum. pa-ing na místě -ink aranea ze stslov. i maď. pank, pók id. pochází ze slovan. Kořen stslov. jest ank z ank jungere, ligare, nectere, od něhož také stslov. **паяна** z **паяна** junctura pochází, kt. v. Kořen ank jungere, ligare vyskytá se také v lit. ánka smyčka, Schlinge, Schleife, bes. die Schlinge, in der die Segelstange hängt. Slova odvozená: **па-жына** stslov. tela aranea, — **памя оуказани не-моутиишала** Greg.-Naz. také **па-жына** Sup. 201. i **па-жына** Psalt.-Pog. bulh. pa-jůžina f. Cank. id. na místě -jůčina, slov. pa-ječina, pa-jčina, pa-vučina, charv. srb. pa-učina, rus. па-утина na místě па-учина, pol. pa-jęczyna, čes. pa-vučina, luž. pa-wčina id. polab. po-jaņcejnja id. (pojangzeinia J. pojangceina P.); rum. pa-unžin 1. id. 2. aranea i pa-indžine tela aranea (ž i dž na místě č); stslov. **па-жы** adj. poss. aranae, také **па-жы** Esai. 59. 5.-Mat. 49. z **па-жы**; slov. pa-ječji, rus. па-ýчий, pol. pa-jeczy id. pajęcze siatki texta aranea, čes. pa-vučí, luž. pawči aranae.

Paġačé, -am vb. dur. pol. grunnire, srov. lot. pōgāt, pōdzēt 1. tinnire, 2. canere (de lusciniā) — ō, jak se zdá, z *q*, an tak, jako v rōka manus, lit. ranka, stslov. **ржж**; prvotné značení jak pol. tak i lot. slova bylo asi: sonum edere.

Peca srb. prov. cucurbita alba; cizí, stejně zní sice nřec. **πέτζα** cortex, putamen; neshodnost významův činí ale spojitost obou slov pochybnou. Zda nestojí peca na místě pęca i nepochází ze vlask. pinca dlouhá tykev cucurbita longior?

Pecati, -cam vb. dur. pecnuti vb. pf. charv. srb. pungere, peckati dim. sticheln cavillari, pecati ribu hamo captare pisces, srb. také pęćiti pungere (mordere) „pečila ga zmija“ (had); zdají se býti cizími, asi ze vlask. piccāre pungere; fig. cavillari.

Peča bulh. corium, pečar cerdo, coriarius; z nřec. **πετζίον** corium; zdali slovo nřec. jest ve spojitosti se střec. **πέκος** lana, vellus, cutis, pellis, jest pochybno.

Pečarka čes. agaricus campestris, pol. pieczarka, srb. pe-čurka id. slov. pečarka Bratschwamm (Janež.); srov. lot.

peka boletus magnus. Jestli však uvedená slovan. slova jsou, jak se za to má, odvozena od kořene pek: stslov. *пек-ѡ* coquo, čes. *peku*, pak jest spojitost jich se slovem lot. *po-*chybná; neb stslov. *пек-ѡ* jest příbuzné lot.-ému *cep-t*, *cep-ju*, lit. *kèp-ti*, *kep-ù* coquere, assare (přesmykem souhlásek na místě: **pèk-ti*, -ù).

Pedanà charv. prov. *circumsutura marginis vestimenti feminalis* (Nem. 49.) obruba na sukni; ze vlask. *pedàna* id.

Pegla slov. *pix smola*, stojí buďto na místě pekla, anebo pochází ze vlask. *pègola* id.

Пелà rus. *palea*, pol. *o-pełki* pl. ohrabky „Überkehr, aus-gesichtete Körner“, čes. *o-pelka* placenta fradium záboj; srodná jsou: lit. *pelaí* pl. *palea*, sg. *pélas* Spelze, také *pelūs* pl. (Ness.) plevy, lot. *pelus* pl. *palea*, *pel-ains* adj. *paleatus*; holl. *pel*, *pelle* folliculus, gluma, cortex; *e* kořenné slabiky slov uvedených seslabeno z *a*; lat. *palea* pleva, skr. *pala-m*, n. *stramen*.

Pela pol. *tomentum sericum boura*; zdá se býti cizího původu, srov. špan. *pella*, portg. *pella* klubko *glomus*, kteréž pocházejí z lat. *pila* mč, klubko.

Pelati, *peljati* vb. dur. slov. *ducere*, charv. *peljati* = voditi, slov. *pelajca* vodídko *vinculum*, ad quod parvi discunt incedere, *peljavec* dux; kořen *pel*; řec. kmen *πολ* ve složených: *αλ-πόλος* na místě *αφι-πολος* *opilio*, *βου-πόλος* (Hes.) *volopas*, pastýř volův, *ίππο-πόλος* adj. koně vodící, s koňmi zacházející, na koních jezdící, koně prohánějící, *θαλαμη-πόλος* 1. posluhující v pokoji paní, komorná, 2. = *Κύρις* t. j. *Afro-dita*, co chránitelka manželství; b) lat. kmen *pil* v *ō-pilio*, starší *ū-pilio*, na místě **ovi-pilio*, **ovi-pālio*, mohou býti příbuznými; samohláska kořených slabik slov. řec. lat. vznikla, jak pravděpodobno, ze staršího *a*, tak že by za prvotný tvar kořenův tu uvedených mohlo se považovati *pal*; Bopp uvádí ve glossáru skr. kořen *pal* (10. par.) *palájami* (K. V.) *servare*, tueri, jemuž by kmeny výše uvedené mohly býti příbuzné, kdyby byl dokonale pojištěn.

Pelenica slov. charv. *peritoneum* srov. řec. *πέλλα* (Poll.) kůže, *α-πελος*, n. nezacelená rána, vlastně rána, na kteréž povrchu se ještě neutvořila kůže, *πέλμα*, n. podešva; lat. *pellis* kůže; kořen slov řec. i lat. *pel*; got. *fill*, stněm.

fēl, stsas. ags. fēll, skand. fell i fiall pellis, švéd. fäll, holld. vel id.

Пелерінка rus. peleryna pol. Pelzkragen; ze fr. pélerine id. prvotné značení slova fr.: poutnice.

Пелесъ adj. stslav. Φαιός pullus černavý, tmavohnědý, snědý, hnědý, také пелесъ, ризы пелесы 3. reg. 10. 25.-Vost. мозкъ яко бѣло и пелесю своимъ видѣниемъ Pal.-Vost.-die Beryndy = rus. поло́вый plavý, běložlutý; rus. пелёсый, dial. пелясый, varius, versicolor, virgatus pruhovaný, пере-пелёсый, пере-пелястый varius, versicolor, lentiginosus, stčes. pelestý discolor, *M. V.* v jiném stčes. pramenu se to slovo, pokud mi známo, nenachází, pelestá (v horách Krkon. pelesa, peleska) insectum varii coloris, coccinella, jinak slunečko, boží kravka, bedruňka, berunka, берушка. Srodná jsou: a) lot. pelēks adj. canus, glaucus, coloris cinerei, murini, ē-pelēks subcanus, pelek-ums sívá barva; možná, že uvedená lot. slova jsou ve spojitosti s lot. pele f., lit. pelė, f. myš, odkud také lit. pelėkas adj. colore murino pochází; b) stejnokořennými zdají se také býti řec. πελ-ός, πελ-ιός, πελλ-ός 1. = Φαιός černavý, tmavé barvy, tmavosředý, tmavomodrý, 2. olověné barvy, bledožlutý, bělavý, bledý, šedý, sívý; lat. pullus adj. tmavé barvy, černavý — ze staršího *pallus (koř. pal); c) uváženo buď také skr. pal-itá (th.) adj. canis capillis praeditus.

Peleš, m. srb. capilli, jak se podobá, cizí; srov. vlask. pelòso crinitus, hirsutus, villosus.

Peleše, f. i peleš f. čes. spelunca „I bieše peleše a kamen byl svrchu položen na ni“. Ioan. 11. 38. peleš spelunca Aqu. peleška dim. cavernula, Aqu. — spelunca, lustrum ferae. Jako štěníe lvové bydle u pelešiech-Ps. ms. 16. 12. peleš vlka caverna (lupi)-Jel. Petr. Učinili jste dům peleši lotrovskou. Mat. 21. 13. speluncam latronum. Vulg. V úzké peleši, tugurio angusto. Jel. Petr. Také pelech i pelouch (dial.) cubile „V tom místě jsem svůj pelech (cubile) měl“. Vrat. cest. pelouch pro psa. Us. Prvotné značení jest caverna, spelunca, pak lustrum ferae, konečně latibulum, cubile vůbec; pol. pielesz lustrum ferae, „gniazdo drapieżnego ptaka“. Mrong.-słown. Slova uvedená mohou býti ve spojitosti se skr. phal findi, dirumpi, dissilire, tak že by v nich e kmenové

slabiky bylo stenčeno z *a*. Srov. také řec. *σπήλαιον* doupě, jeskyně; hrobka, *σπήλυγξ* doupě, jeskyně, skoula; se kmenem řec. *σπηλ* mohl by kmen čes. *pel* i pol. *piel* býti sroden. O lat. *spēlaeum*, *spēlunca* doupě, jeskyně má se za to, že 1. pochází ze řec. *σπήλαιον*, 2. ze řec. *σπήλυγξ*.

Pelinhor srb. značení neznámé „Kroz lijepi pelinhor“ (C. g.) — cizí, možná, že pochází z nřec. *περιχώριον* kraj, okres, krajina.

Peljati srb. (Dubrovn.) 1. s předlož. *do-* = *dotjerati* adigere, z lat. *pello*, -ere hnáti, puditi? 2. *peljati* privare, ze vlask. *pelàre* vellere, evellere škubati, oškubati (ptáka); fig. privare.

Пелынь m. stslav. *absinthium*, *акы хашю -на*, Sborn. také *пелынь*, bulh. slov. charv. srb. *pelin* *artemisia absinthium*, srb. (C. g.) také *salvia*, rus. *полынь*, pol. *piołun*, *piołyń*, čes. *pelun*, *pelyn* m. dim. *pelunek*, *pelynek* i *peluněk*, také *peluň* f, dim. *peluňka*, morav. *polýnek*, slk. *polynjek*, hluž. *połon*, *dłuż*. *połyń* *artemisia absinthium*; alb. rum. *pelin*, nřec. *πελῖνος*, turc. *pelin* otu id. ze slovan. — rovně tak zdá se i lit. *pelinos* pl. id. ze slovan. pocházeti, neb jinak by po *l* stálo asi *u*; srodné jest však lot. *pelejumi* pl. id. srov. také celt. a sice korn. *fuelein*, armor. *vuelen* *absinthium*; *f* tu stojí, jak se podobá, na místě prvotného *p*; ta bylina má jméno od bělavé, bledé barvy; za stejnoakořená možno také pokládati: lit. *pel-iù*, -ėti, lot. *pel-ēt*, -u, -eju situ obduci, *pel-ejums* situs; řec. *πελ-ός*, *πελλ-ός*, kteréž značí: olověné barvy, šedý, sivý, bledý, bělavý, i *πολ-ιός* sivý, šedý, bělavý, kořen byl prvotně *παλ*; skr. *pal-itá* (th.) adj. *canus* šedý, šedivý, o vlasech.

Пеньра rus. *pieńka* pol. *cannabis*, zdá se, že to zvláštní druh konopí, neb obecné jméno konopí jest *коноплѧ*, *конопель* rus. *konopie*, pl. pol. — ta slova mají sotva co společného s rus. *пень*, m. *stirps*, *truncus caesae arboris*, pol. *pień*, čes. *peň*, než zdají se býti původu orientál.: turc. beng *konopě*; také špan. *bangí*, *bángo*, *bángue* *ostindischer Hanf* — z některého asiat. jazyka.

Пѣнтиохъ rus. *homo rusticus*, *rudis*; etymologie toho slova není jasná, kdyby *тиохъ* bylo pouze obměnou přípony *тихъ*, *tuch*, která se nachází na př. v rus. *пас-тѣхъ*, pol. *pas-tuch* *pastor*, koř. *pas* *pascere*, pak by se mohlo mysliti, že to slovo

odvozeno od пень a) stirps, b) fig. stipes, caudex (convicium); podobně zní lot. pintikjis Laffe, dummer Junge, jehož původ ale není jasný.

Непермѣнтъ, пипермѣнтъ rus. mentha piperata — z holld. pepermunt, f. id. nebo z angl. stejnoznačného pepper-mint.

Рера pol. prov. (Pozn.) penis pyj, dim. perka; perkać się coire (de avibus): slova ta mohou býti kořenem per ve spojitosti s lot. per-ēt, -eju incubare ovis, perināt, -aju pullos excludere, gignere, lit. per-iū, per-ėti incubare ovis, isz-perėti pullos excludere, pér-as, obyčejně ve pl. pér-ai fetus, progenies; lat. par-io, -ěre roditi, ploditi, tak že by e kořenné slabiky slov pol. lot. lit. bylo z *a* stenčeno.

Pérgola charv. prov. uvarum genus (Nem. 37.); ze vlask. pér-gola Laube, Weinlaube; sřlat. pergula vitis species.

Перхатъ vb. dur. перхнѣть vb. pf. першіть, vb. dur. за-першіть, -шѣ vb. pf. rus. screare, tussire, перхота screatus, перхотина sputum; kořen перх, stslov. byl by °прх, mající prvotně samohlásku před *r*; obyčejně sice stává na místě stslov. рх s předcházející němou, jehož samohláska prvotně před *r* stála, v rus. op, někdy ale také ep, srov. stslov. прѣсть digitus a rus. персть id. — ch kořene перх, °прх ze staršího *s*; srov. lot. spurslāt fremere, per nares strepere, de equis, *l* jest ke kořeni spurs přiraženo.

Perigel bulh. kružidlo circinus; cizího původu; turc. pergjar, pergjel id. Pramenem těch slov zdá se býti řec. περι-γυρίς f. okruh; nřec. περι-γυρίζω otáčím, ve kruhu točím.

Perjoha slov. catalogus, z lat. řec. periocha, περιοχή obsah, udání obsahu.

Перкаль, m. rus. perkál čes. perkal, perkalik pol. pargal srb. bílá tenká tkanina bavlněná, cizího původu: fr. percale f. tissu de coton blanc, fin, špan. percal id. něm. Perkal — etymologie neznáma.

Перо, n. stslov. penna, — воденично Misc.-Šaf. 172., bulh. péro penna, slov. pero, gen. -ra i -resa, n. 1. id. 2. folium arborum, také pere, gen. -reta penna, charv. pero, n. penna; folium nonnullarum herbarum, srb. pero a) id. b) pera u ribe pinnae ploutve, c) elater, d) dextrum acutum latus in cultro aratri, rus. перо, pl. пѣрья, dim. пѣрышко penna,

рыбье перо pinna, красное перо pinna dorsualis, плавательное — pinna lateralis; — (у весл) Schaufel am Ruder, pol. *pioło* (dim. *piorko*, *pioreczko*) a) *penna*, b) *stylus*, c) *palma remi*, d) die Wirbel im Kammrade, e) *macula in superficie equi spliha* (jinobarevná) na povrchu koně, f) das Bohreisen, *pioła* pl. také a) žebra zwierząt, b) *seta szczecina u czarnej zwierzyny*; čes. *péro* (dim. *pérko*, *pérce*, *péřečko*) *penna*; *caulis pennae*; *elater*; fig. *stylus*; *germen pšenice pérka vystrkuje*; botan. term. *plumula*, část semena rostlinného pněm býti určena; *pérka* neb nitky u prostřed květu *stamina*, *filamenta*, Wn. 88. — *péra rybí pinnae*; *péro jelení* neb *zaječí cauda cervi* vel *leporis*; pštrosové *péro polypodium filix mas*; *péro* (obs.) „*penna apud veteres vocabatur securis, quae ex unā parte acuta est et ex alterā fossorium*“ M. V. — hluž. *pjero* (dim. *pjerko*, *pjeričko*) *penna*, *rybjace pjero pinna*, *dluž. pjero penna*, *polab. pérü* n. *penna* (*pérj*, J.). Slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se stsl. *пѣрати* (obyčejně *прати* psáno) *перѣ* *ferri*, *salire*, *currere*, *volare*, kořen *пѣр* z *пар*, *парити*, *-рѣж* *volare* (2. fig. *bacchari*). Srodná jsou: *zend. parena penna*, *npers. parr penna*, *baluci: phar* id. *Zeitschr. XXVII. 108. et 109. skr. par̥ṇa pluma*, *ala ve složeném su-par̥ṇā-s avis fabulosa*, vlastně *pulchras alas* vel *plumas habens*, *lit. spār̃nas ala*, *sparnotas alatus*, kořen *spar*, *lot. spār̃ns ala*, *spār̃nains adj. alatus, plumatus*, *spār̃-s der Flügel beim Spinnrad*. Prvotný tvar kořene byl asi *spar*. Sem náležejí: *perad*, f. *charv. perjad*, *perjadina* slov. *pecus volatile*; *peraja* f. *coll. srb. setae dorsi suilli*, *srov. pol. pioła* = štětiný černé zvěři; také něm. *Schweinsfeder* = Schweinsborste štětina; také *peravica seta*, Mik. — *peraica*, *perajica pecten linarius*, — od *svinske peraje*, e *setā confectus*, *perajica gvozdena pecten ferreus*; hluž. *perjaso*, n. *pinna ploutev*, *pjeraty* a) *pennatus*, b) *longas paniculas habens, de avenā*; slov. *perésnica theca pennaria*, *perésnik scalprum librarium*, *peretnica Flügel der Spuhle, des Mühlrades*, *peretnina pecus volatile*; *перина* stsl. *culcitra*, slov. *charv. srb. perina*, rus. *перина*, pol. *pierzyna*, čes. *peřina* id. hluž. *pjerina pennae*, *dluž. pjerina pecus volatile*; lit. *peryna*, maď. *párna culcitra* ze slovan. — pol. *pierzysko panicula milii*, *caput*

arundinis; rus. перистый, pol. pierzysty plumosus; periš, m. charv. scalprum librarium; možná, že také srb. perišani pl. m. ornatus quidam capitis feminarum sem náleží; stslav. o-перити, -риж alas addere, slov. o-perjiti plumas addere, rus. перить-ся (перю-сь) vb. dur. o-перить-ся vb. pf. a) plumas ducere, b) fig. ditescere, pol. pierzyć -rzę a) plumas addere, b) plumas sternere, pierzyć się plumas ponere, čes. peřiti, o-peřiti, také péřiti, plumas addere, plumis obducere, hluž. pjerić plumas ponere, čes. peřiti kuroptve, hluž. za-pjerić kurotej Rebhühner mit dem Kiele töten; čes. peřitý, hluž. pjerity plumosus; перие n. coll. stslav. pennae, slov. charv. srb. perje id. srb. 2. folia nonnullarum herbarum, pol. pierze 1. pennae, plumae, 2. flocci, lanugo herbarum, na př. pierze cebuli, čes. peří, starší tvar peřie (Smil. prov.), a) = pol. 1. — b) crista „však i pod peřím chodila“ - Klat. 106. — c) alae „na peřij větrovém“ Stav. svob. 1526. f. 1. hluž. pjerje, n. polab. pére nebo pérje (pére, J.) pennae, plumae; rus. перяной plumeus, hluž. pjerjan-y plumosus, pol. pierzan-y id. et plumeus, slov. charv. srb. perjanica crista, perjanik plumatus, cristatus, který jest ozdoben peřím, pérovcem, u Černohorcův jistým důstojenstvím vyznačený; rus. перяникъ le marchand de plumes; pierzanka pol. peniculus plumeus, slov. perjast, pol. pierzasty plumosus, — kamień asbestus plumosus Federweiss; srb. perjat-an adj. pennatus, pol. pierzaty plumosus; перыць: slov. perni, pol. pierzny pennatus, čes. pérný, plumeus, plumosus, slov. charv. pernica culcitra plumea, charv. také crista kytice z peří, čes. pernice, mor. pérník, pol. piornik theca pennaria, pierznik (obs.) culcitra; stslav. перыць adj. pennatus, slov. pernat, rus. пернатый id. et alatus, čes. pernatý pennatus, plumiger, pernatá drůbež pecus volatile; pol. piernat (dim. piernatek, piernacik) culcitra plumea; rus. zastar. перната Befehlshaberstab mit einem Knopfe mit Federn, čes. pernatice botan. trichinium, пернатка rus. pennatula Seefeder (živok mořský), čes. pernatka (živok) pennaria, pernatstvo coll. 1. aves, 2. pecus volatile; stslav. o-пернатьи, -тъж plumescere; možná, že také srb. peronika (bylina) cyperus sem náleží; pérovitý čes. pennae similis; rus. перовой adj. vom Wind-

mühlflügel, čes. pérový pennaе, penarum, pisk pérový caulis pennaе, pol. piorowy = čes. pérový; pérovec čes, crista, hluž. pjerowka theca pennaria, čes. pérovnice, hluž. pjerownica Federhaus in der Uhr, rus. перóвникъ theca pennaria, čes. pérovník struthiopteris (rosl.) hluž. pjerownik 1. id. (z čes.), 2. scalprum librarium; charv. srb. perušati = perutati, perušina (dim. perušinica) a) pennaе, plumae, b) folia zeae pňové listy turkyně, slov. charv. srb. peruška ala abstersoria; slov. perôt f. et m. caulis pennaе, z perat, (tvar stslov. byl by *перѣтъ) perôtnica, perutnica ala, pinna, perôtnina, perutnina pecus volatile, perotnjak theca pennaria; charv. perut f. coll. pennaе, plumae sparsae, srb. perut, f. a) id. b) furfures capitis, čes. perut f. a) ala „na perutech větrových, super pennas ventorum“. Ps. ms. 103. 3. b) palma remi, c) pinna, slov. peruta ala, čes. perutí, n. coll. alae, pinnae; crista pérovec, peroutka (dim.) f. méně správně peroutko, n. peniculus plumens; charv. perućac, gen. -ćca, srb. perutac, gen. -tca eczema osutina, ohnipara, charv. také perućina id. charv. srb. perutati pennas evellere — ve všech tu uvedených s perut, slov. perôt, spojitých slovech byla před *t* (ć) nosová hláska; stslov. о-перѣти сѧ, -тъ сѧ plumas ducere, pennas habere; vlastně by mělo býti bez сѧ; srb. pa-perje n. coll. plumae die Flaumfedern; pá-per, m. také pa-pero, n. slk. — obyčejně ve pl. pá-pery, m. lanugo; plumae, pá-perky pl. Schneeflocken, pá-peří, n. coll. čes. pá-perje slk. plumae, pá-perka čes. = ostenka a) caulis pennaе Kiel von geschlissenen Federn D. — b) pluma Flaumfeder c) peřina páperkami vycpaná Kielbett.

Perora pol. řeč, oratio — od lat. per-or-o, -are řečňovati.

Peršelj, m. slov. (ryba) perca fluviatilis; z něm. Bärschel id. — čisté slov. okún.

Pěsa charv. prov. červená řepa „rapa rubra“ (Nem. 20.), cizího původu; stněm. piozza, pieža, sřněm. bieže bílá řepa, nněm. dial. bieße beta cvikla; slova něm. z lat. beta.

Пестрѣя rus. le panier d'écorce de bouleau košík z kůry březové, некреюра dial. corbula, fiscella e libro, jak se podobá od adj. пестрый varius, versicolor.

Pest, f. čes. zastar. vituperium, reprehensio, „barvu bez vsiej

(wsyey) pesti“ — Kat. t. j. bez hany, bez úhony; kmen pes, jak se podobá, z **пѣс**, *t* z *tž*, suff. — tvar stsl. byl by **пѣсть**. Slov. skr. piš (7. par. interdum atm. terere, conterere, s nímž jest také stsl. **пѣхати**, ferire, icere, trudere, tundere, čes. píchati pungere ve spojitosti, kořen **пѣх** z pís; v pest by se tedy bylo starší s kořene zachovalo, tak jako v pol. pest, vyskytājícím se ve složeném ostro-pest, m. carduus marianus, kteréž pochází od **пѣхати**, pol. pchać, ve značení: pungere. Možno však také, že čes. pest souvisí kořenem s jedním nebo druhým z následujících sloves: a) skr. pis (10. par.) laedere, ferire; b) lit. pesz-ù, pèsz-ti vellere, vellicare, rupfen, zausen, carpere, peszti-s luctari, pa-peszti vellere berupfen; calumniari; instigare, concitare.

Peš, m. srb. = prednji kraj u haljine pars antica chlamidis; z turc. piš pars antica, vedle něhož nacházelo se také peš, jak se domnívati možno, z pešin vedle pišin napřed.

Пешня́, také **пѣшня**, což se zdá býti správnějším psaní způsobem, la pince, le pic, levier páka, sochor (železný), pačidlo, nosatec, motyka ostrokončitá; pol. piesznia „narzędzie z większej części żelazne z końcem płaskoostrym do rozbijania twardej ziemi lub lodu“; slova ta pocházejí od stsl. kořene **пѣх** (z **пѣс**) icere, ferire, trudere, tundere, kt. v. Jest však také možno, že slova rus. i pol. jsou kořenem ve spojitosti s lit. pieszti-s, isz-si-piesztyti sich ritzen (Bezz.), kořen piesz, jehož prvotné značení bylo asi: incidere, scindere.

Pešnjati, -njam vb. dur. serb. inscinter facere, sarcire, zvláště neuměle šiti, látati, pešnjavina cento látanina srb. prov. (Bocca); jak se podobá, původu vlaského a sice z pezza lacinia, ra-pezzare látati.

Pete pl. srb. ornatus capitis, v. **Петелька**.

Петелька f. stsl. laqueolus Trigl. **петля** f. ἀγκύλη ansula, Exod. 26, 4. laqueus — Trigl.-Lex. II. p. 763. uvádí pod **пат-** také **петель** m. nodus (Ber.), **петель** id. Ziz., bulh. petelka Knopfloch, slov. charv. petlja laqueus, retinaculum, lemniscus, charv. také fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, in quem unculus inseritur, petljica dim. id. slov. charv. srb. petljati fibulare — slov. petla, peteljka (dim.), charv. srb. peteljka stilus pomi, petiolus mohou býti jiného původu — rus. **пѣтля**, **пѣтелка** (dim.) 1. nodus, laqueus,

lemniscus, macula Masche, 2. Knopfloch, 3. cardo, петлица — петля 2. čes. petlice 1. fibula Klammer an einer Thür, Anlegkette, 2. Haspe am Schlosse, Schliesshaken, 3. ansa Schlinge spinadlo „padesáte petlic jedna koltra míti bude“ Ben. Exod. 26. 5. „quingenta ansulas cortina habebit.“ Vulgata, ibid. petlice u klobouku Hutschlinge, petlice u přezky der Haft in der Schnalle. Slova uvedená jsou, jak se podobá, jiného původu, než pol. pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kt. v. Kořen jest pet z pat ligare, jak se domnívati lze, dle skr. paṭ (1. sg. praes. act. paṭájāmi) ligare, vestire, paṭa-s, m. pannus, vestis, paṭṭa-s, m. fascia. Za srodná možno pokládati got. fet-jan ornare, ga-feteins ornatus, vestitus, ags. fet-an jungere, fetel, fätel cingulum, balteus, feter, feotur compes, angl. fetter vb. vincire (compedibus), fetters pl. vincula, compedes. skand. fetill, pl. fatlar nebo fetlar, vinculum, fascia, compes, také fjöttur m. id. fjötra, vincire, švéd. fjetter m. compes, fjettra vb. vincire compedibus, holld. veter ligula, fibula Nestel, veteren ligare, vincire, fibulare nesteln — prvotný tvar kořene byl, jak se podobá, fat; stněm. faṣṣil, feṣṣil, sřněm. veṣṣel vinculum, fascia compes, nněm. Fessel id.; srov. také stněm. faṣṣ-ôn vestire. Stejnokořenné s uvedenými slovan. slovy jest také srb. pete f. pl. ornatus capitis.

Pětľarica charv. prov. mulier mendicans (Nem. 51.) — z něm. Bettlerin id. odražením poslední slabiky i nahrazením jí příponou -ica.

Petrel, m. pol. procellaria morský pták bouřevěštný, bouřevěštník; původu román.: fr. pétrel, špan. petrél id. také angl. peterel.

Петрієръ rus. starobylé dělo kamenometné, ze vlask. petriére Steingeschütz.

Péza charv. Prov. pondus, trutina (Nem. 25.) ze vlask. pès onus, pondus.

Pętla f. pol. i pętel, -tla, m. laqueus, pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kmen pęt; rus. пятá (пата) vinculum januae 2. funiculus Schnur am Netze; stsllov. съ-пѣ-тати, -ѣж affinitatem contrahere, kmen пѣт, kořen пѣи tendere, nectere, ligare: с-пѣти -пѣж ligare, compedibus adstringere; téhož původu také stsllov. пѣто pol. pęto compes, rus. пýты

f. pl. vincula, compedes, čes. pouto atd. Srov. lit. pintinis, pintiné funis, funiculus (scuticae), 2. fiscina pletený koš, kmen pint, kořen pin: pin-u, pin-ti (stsl. пѧ-ти) plectere, nectere.

Pezieć, peźnieć s předlož. za- pol. prov. degenerare, deteriorari zakrsati, zešpatněti, verkommen, verkümmern, verbutten, za-peziały, za-peźniały (Pozn.), zakrsalý misere adultus; kořen peź z peğ, který by mohl býti srodný se švéd. dán. kořenem spink ve spink-ig adj. švéd. gracilis, macilentus, spink-el adj. dán. id. et parvus; v german. řečech stává častěji *k* na místě prvotného *g*, srov. v té věci stsl. берза betula z berza, kořen berg, se stejnoznačnými a příbuznými german. slovy: skand. björk, f. švéd. björk, ags. beorc, holl. berk, něm. Birke, stněm. piricha, pircha, bircha, birca atd.

Piany pl. m. čes. kostice velrybí die Barten des Wallfisches, Techn. 1. 136. Ssav. 80. slovo záhadné, neznámo odkud do terminologie vědecké uvedeno; Jung.-slovn. srovnává vlask. piàna assis, tabula crassior; dens mollaris equi; s tím ale, ač podobně zní, nemůže název čes. býti ve spojitosti, ze fr. fanon (d'une baleine) die Barten des Wallfisches slovo české též nepochází, neboť z fanon by se byl jiný tvar vyvinul, nežli pian.

Pic, m. charv. ryba mořská sargus puntazza; ze vlask. pizzo, spizzo id.

Pičel adj. slov. exiguus, miser, vilis; ze vlask. picciolo parvus, exiguus malý, nepatrný.

Pičel, f. hluž., pičoľka dim., dolium, orca, cadus; něm. prov. pitschel id. — původu román.: špan. pichel cantharus, pichola mensura quaedam vinaria.

Pienia pol. lis, causa rozepře, spor právní, pieniać litigare, pieniać litigious milovník rozepří — jak se zdá, od kořene пѧ-ти: пѧ-ти tendo, ve složených také complicare; pienia značilo prvotně asi „věc zapletenou“; srov. stejno kořenné lit. painé Verwicklung, Hinderniss, Händel, painioti -niūti implicare complicare, impedire od pin-ti, pin-ū plésti plectere.

Pierzeja pol. a) die Reihe Häuser, welche die eine Seite der Gasse bilden, b) die Seite latus, das Seitengemach, die Ab-

theilung, der Flügel eines Hauses, Raum, Ausdehnung srov. lot. *père* a) čelo frons, b) die flache, glatte Vorderseite einer Sache.

Pięgża pol. curruca pěnice (°*пѣгжа*), kořen *pięg* (°*пѣг*) canere, náležitého slovesa není; za srodná možno pokládati lit. *speng-iu*, -*ti* i *speng-ėti* tinnire, canere (de lusciniā), prvotně vůbec sonum edere, kořen *speng*; lot. *spīg-stēt* sibilare, sonum edere, jak se zdá, ze **sping-*; *spêg-t* pfeifen (wie eine Maus) asi ze **speng-t*.

Pięk-ny adj. pol. pulcher, venustus, piękność pulchritudo, pięknieć, -nieję pulchrum fieri, pieknieć, piekrzeć, častěji s předložkou *u-* pulchrum reddere, exornare, koř. *pięk*, stsl. bylo by °*пѣк*, čes. pěk-ný bellus, pulcher, venustus, decorus, comtus, pěkná řeč sermo comtus, pěknost pulchritudo, venustas, *u-pěkniti* i. q. pol.; hluž. *piek-ny* pulcher, elegans, piękność pulchritudo, elegantia. Srov. lit. *sping-u* *sping-ėti* splendere, jehož *g* může zaujímati místo staršího *k*; srov. co do záměny souhlásek *k* i *g* lit. *spinkis* i *spingis* Durchbau durch den Wald.

Пѣрысѣ rus. „une soupe aigrette avec des concombres“ ná-kyslá polívka s okurkami; buď pokládáno za cizí; možná, že jest společného původu s pol. *bigos* hachis, ragout „potrawa z posiekanego mięsiwa“ i že oboje pochází ze řec. *πηρός*, dle novořeckého vyslovování *pi g ó s*, sražený, stlačený, silný, tučný.

Pihtosva sù (s předlož. *s-*) bulh. coagulari; cizí, z nřec. *πηκτός* adj. coagulatus, densus, condensatus, sražený, hustý (o tekutinách), střec. *πηκτός* id. *πηκτός* coagulum — od *πῆγνυμι* střec. coagulare, nřec. *πήγω* coagulari, condensari, koř. *πηγ*.

Pijal, f. slov. *larus marinus* Sturmmöwe, *pijulh* id. *piúl* na místě *pijúl* Seeente, kmen *pij*; slova ta mohla by býti ve spojitosti s charv. srb. *pij-uk* pipitus, prvotně asi vůbec: sonus, sonitus, *pijukati* slov. charv. srb. *pipire*, prvotně, jak se zdá, vůbec: sonum edere. — Ve stsl. se sice vyskytá *пѣти*, *пѣж* clamare „гредѣте, пѣючи“ Ant.-hom. 175. — kteréž ale stojí, jak pravděpodobno, na místě *вѣпѣти* (v. Lex. II. — p. 566.).

Pikalj, g. -klja m. srb. a) poples, b) klin, o koji se puške vješaju u kući hamus, c) roh cornu? „svaka koza za svoj

pikalj visi“. Slovo, jak se podobá, cizí; srov. sřněm. pickel, bickel a) Spitzhacke, b) talus, alea.

Пікати, -аю vb. dur. пікнути, -ну vb. pf. rus. pipire, піканіє n. subst. vb. pipatus; kořen pik; stejnokořenným by mohlo býti stprus. picle, t. j. pik-le turdus pilaris „Ziemer“ Voc. — Od téhož kořene pochází rus. dial. пичура pták avis.

Пікъ rus. (Geogr.) der Spitzberg; původu román.: fr. le pic hora ostrokončitá, špan. pico, portg. pico id. od sloves: piquer fr. picár špan. piccàre vlask. píchatì, bodati; také angl. peak = fr.

Pikulík slk. daemon quidam, v Jungm. slovníku vyloženo něm. jménem Alraun, jest, jak se podobá, společného původu se stprus. Pickuls 1. čert „der Teufel“ Katech. na místě staršího pikulas, jak viděti z acc. sg. pikull-an; 2. pyculs Hölle, Voc. (metonym.), v Katech. piekullien acc. sg. pikullis gen. sg. id. (lit. peklà inferna ze slovan. peklo id.), lit. Pykùlas „der Gott des Zornes bei den heidnischen Litauern“, Ness.-Wb. lot. pìkals diabolus, prvotně jistý bůh pohanský; kořen jest pik irasci, malignum esse: lit. pýk-ti, pykauti irasci, pik-tas adj. malus, pravus, malignus, pik-tis m. čert, lot. pìk-t irā excandescere; srov. také skr. pís-una adj. malus, pravus, vilis; crudelis, pišâčâ-s, m. nomen malorum daemonum, kořen piš z pik, zend. pišana, pišana adj. „méchant“ zlý ve složeném vanaṭ-pišanô qui frappe le méchant (Beitr. VII. 318), piš z pik; stněm. fih-u, gafêh odiosus, Holtzm. p. 280. kořen fih. Stejnokořenným jest také slk. pikulka ein flinkes, vorwitziges, zorniges Mädchen. Pol. zastar. piekieł, gen. -kła der Teufel, ein höllischer Geist (Archiv III. 54.) jest však přetvořeno z lit. Pykùlas jako by ve spojitosti bylo s „piekło“ inferna.

Pikulik pol. nanus (Mrong. II. pod Zwerg) — odvozeno od vlask. piccòlo malý?

Pikunača charv. prov. ligonis genus (Nem. 61.) druh motyk; ze vlask. piccòne Spitzhaue.

Piljar charv. srb. institor překupník, piljarica institrix překupnice, piljariti vendere minutim; slova ta jsou, jak se podobá, ve spojitosti se sřlat. pila 1. porticus nundinaria seu locus, ubi merces venum exponuntur, 2. taberna DC. — Méně

příhodné jest to, co k vysvětlení těch slov uvedeno v Ciz. Slov. 276.

Piljiti srb. oculis attentis intueri, piljenje intuitus fixus; ze vlask. piglio pohled adspectus.

Pilnik, pol. 1. Ballhaus, také pilarnia, piłarnia id. — 2. palestra k házení míče, piłatyk id. — odvozena jsou od lat. pila míč, odkud také pol. piła, piłka a lit. zastar. pila, pilinė id. pocházejí.

Pilo srb. (Bocca) vasis olearii genus, „za ulje (olej) sud od kamena“ (Vuk.); ze vlask. pila Kübel, die Oliven zu stampfen, Mörser, steinerner Wasserbehälter; uváženo buď také sřlat. pila 1. uter, 2. vas quoddam ad usum eorum, qui pannos parant, 3. mensurae frumentariae species.

Pilôza charv. prov. druh broznův uvarum genus (Nem. 40); ze vlask. pilôso, m. -sa f. raub, haarig.

Пинась rus. родъ корабля, pinas pol. id. — holld. pinas, f. něm. Pinasse, angl. pinnace loď, koráb jistého způsobu; slova tato jsou původu román.; fr. pinasse, pinace, špan. pináza, vlask. pinàssa, správněji pinaccia, eine Art Lastschiffe — od lat. pinus sosna, smrk; metonym. loď, koráb.

Pinea charv. prov. panis genus (Nem. 26.) — cizího původu, podobně zní vlask. pinzo voll gepfropft.

Pinela pol. pinus pinea klokoč, pinelka nux pinea; původu román.: vlask. špan. pino klokoč, strom, vlask. pinocchio, pignuolo, fr. pignon, špan. piñon nux pinea; pinela nebo pinella jsem však v román. řečech nenašel.

Пинка rus. родъ плоскодонныхъ кораблей, cizí: holld. pink f. rybářská loďka, dán. pink, angl. pink f. něm. Pinke navis genus, fr. pinque f. trojstežňová loď s ploským dnem, dosti široká, portg. pinque, špan. pinque, pingue, pincó, vlask. pinco id. — Slova uvedená pocházejí, jak se podobá, z lat. pinus sosna; loď.

Пионъ rus. paeonia; ze švéd. pion nebo angl. piony id. základem jest řec. *παιωνία*.

Пипа rus. dolium vinarium „винная бочка цилиндрическая“; původu román.: špan. pipa sud na víno neb olej, fr. pipe (obs.) velký sud „grande futaille qui contenait un muid et

деми" - Littré; sřlat. *pipa cadus*. Také holld. *pijp*, f. obdélný sud, z román.

Pipinjela charv. prov. *pimpinella sanguisorba* (Nem. 59.) ze vlask. stejnoznačného *pimpinella* — vyražením souhlásky *m* 1. slabiky.

Пипати, -пипж vb. dur. stslov. *palpare*, **о-пипати** id. bulh. *pipam* tango, slov. *pipati*, -pljem *palpare*, *vellere*, *pipati* se rváti se luctari, charv. srb. *pipati*, -*pam* *contrectare*, *pipati* srb. *deglubere*, *decerpere*, čes. *piplati* *palpare*, *contrectare* (*l* ke kořeni přiraženo) *piplati* se s něčím, také *pipati* se s něčím *occupari aliquā re*, *segniter opus facere*, prvotně asi „*contrectare*“, *o-pipati* (obs.), *o-piplati* a) *contrectare*, *attrectare* „co v ruku vezmeš a opipláš“ — Kor. b) *sordidum reddere* (*contrectando*); kořen **пип**, *pip*; rum. *pip-èesk* *contrectare*, ze slovan. Srov. řec. **παπ-άω** tango, *contrecto*; i kořenné slabiky slovan. slovo může býti z *a* stenčeno.

Pira slov. *granum degluptum* kroupa; možná, že jest cizí, srov. řec. střed. **σίρα** = **κόκκος** *granum*, sřlat. *spera*. DC. — Jest ale také možno, že *pira* jest ve spojitosti se stslov. **пиро** *far*, *milium*.

Pirjan srb. *carnes vapore suo mollitae*; z turc. *bürjan* pečený assatus.

Pirlitati, *iz-pirlitati* srb. *texendo pingere* vetkávati něco pestrého; cizí, asi z turc. *türlü*, obyčejně zdvojeně: *türlü türlü diversus*, *varius* — proměněním počátečního *t* v *p*.

Pirostija bulh. *tripus třínožka*, z nřec. **πυροστία, πυροστία** id. také pánev, komín, pec, pánev na uhlí (**πῦρ** oheň.)

Пиръ, m. stslov. *compotatio*, *convivium*, *comissatio*, *natalitia*; koř. **пи**, *pi*: **пипи**, **пипж** *bibere*, **ръ** suff., slov. charv. *pir nuptiae*, srb. *pir* a) *dies festus collegii cujuscunque opificum výroční slavnost spolkův či pořádkův řemeslnických*, b) (Dubr.) *nuptiae*, rus. **пиръ, пирýшка** (dim.) *convivium*, *comissatio* — a jiná. Společného původu jest lot. *pa-pêres* pl. *Kopfweg vom Rausche*, i kmenové slabiky slovan. jest v lot. sesileno v *ê*; náležitého slovesa lot. není.

Pistuga pol. *der Raspelfisch, squalus squatina* anděl morský? nebo *perca radula* druh okounův? Možná, že *pistuga* jest mrus. forma na místě **pěstuga* i že to slovo odvozeno jest od subst. rus. **пестъ** na místě **пѣстъ** *pistillum*, *tudicula*, kt. v.

Pitara charv. prov. tabula in quā massam deprecant — odvozeno od pita placenta? v něm. *πιθάριον* sud, hrnec, střec. *πιθάριον* soudek odchylují se významy.

Питати, -**таж** vb. dur. stslov. alere, nutrire, — **са** luxuriari, deliciar, **питание** n. subst. vb. alimonia, **питати** luxuriari, Men.-saec. XI. — **классы главные** Krmč.-Mih. **питание** subst. vb. lautitiae, **питовати**, -**тоуѣж** alere, **ѣс-питати**, -**таж** enutrire, educare, také **ѣс-питати**, -**тъж** enutrire, kdežto bys očekával znáčení: nutrir, slov. charv. pitati, -**там** pabulum, praebere, saginare, **питан** slov. saginatus, pinguis, srb. pitati, -**там** nutrire infantem, — dijete, rus. питать -**аю** vb. dur. питывать vb. frequ. alere nutrire, **вос-питать**, -**питывать** educare, **воспитание** educatio; **питомъ** stslov. 1. saginatus, **крѣпкъ** — sanguinis avidus, Sup. 286. — 2. cicur **дикни** и **-ми** Pent.-Mih. — **скоть** Sim. 1. 29. — 3. cultus **виноградъ** (vinea) — **роукою истиннаго дѣлателя бога** Men.-Mih. 354. vlastně jest to part. praes. pass. — bulh. pitom i pitomen cicur, slov. charv. pitom, a, o cicur, slov. pitomec charv. pitomac alumnus, srb. pitom, a, o cicur, domesticus, — golub; 2. cultus (o půdě, ovoci, růžích atd.) pitom f. = pitoma zemlja terra culta, pitomina id. rus. **питомецъ** alumnus, **питомство** aetas nondum plena, aetas pupillaris, čes. pitom, pitomý a) cicur, pitomý dobytek, Har. pitomý lev a okrocený, Kron. Tur. II. 271. b) mitis, c) stupidus, pitomec homo stupidus, pitomice typhus contagiosus; stslov. **пишта** (z pitja) cibus, také cibi pl., epulum, deliciae, — **райская**-Svjat.-Op. 2. 2. 397. též na místě **мзда** retributio, merces, premium, slov. piča nutrimentum, cibus, pabulum, charv. srb. piča nutrimentum, pabulum, rus. пища nutrimentum, cibus, vlastně tvar stslov., pol. pica pabulum, hluz. dluz. pica, čes. pice id. — a mnoho jiných. Co kořen slov uvedených možno stanoviti **пит** pit. Stejnokořenná jsou: skr. věd. pitu cibus, zend. pitu mléko, potrava, „lait, nourriture“; lit. pētus pl. t. meridies, prandium, pēt-oti, -oju prandere, kořen pit, skand. fit-na pinguescere, feit-r pinguis, feiti pinguedo, feita pinguefacere, saginare, švéd. fet pinguis, fet-na pinguescere, ags. faet-ed pinguis, staženē faett, faettian pinguefacere, angl. fat 1. adj. pinguis, 2. vb. intrans. pinguescere, vb. trans. pinguefacere, saginare, sřněm. veiz 1. adj. pinguis, 2. subst. n. pinguedo, adeps,

veizen pinguefacere, stněm. feiž-it saginatus, pinguis. Od kořene pit nutrire, curare pocházejí také slovesa: pěstiti pěstovati curare, kterých základem jest zaniklé subst. ***пѣсть** f. cura z pět-ti od kmene pět, jenž sesílením hlásky utvořen z kořene pit: pol. pieścić, -szczę molliter tractare, prvotně curare, pieścić się w mowie affectiert sprechen, čes. pěstiti molliter tractare, — koho i pěstiti se s kým. Lit. pěstiti curare „pflegen“ -Sz. (Geitl. 103.) asi z pol. nebo rus. dial. — zdá se, že by se správněji mělo pěstyti psáti; pěstek čes. (***пѣстѣкъ**) fascia „v piestek je (dítě) povije“ St. Skl. V. 148. **пѣстовати**, -**стоуѣ** stslov. curare, slov. pěstovati, pěstvati, curare parvulos, charv. pěstovati, -stujem id., srb. pljestovati - Živ. 27. 106. - rus. **пѣствовать**, -**ую** curare infantem, — ся amplexari infantem, blandiri parvulo hráti s dítětem, pol. piastować, -**uje** curare infantem, — urząd munere fungi, čes. pěstovati tractare, gestare infantem; educare, nutrire, alere, curare, colere, pěstovati se s kým amplexari aliquem, — s čím occupari re, **пѣстоуѣнь**, m. stslov. paedagogus, také **пѣстоуѣнь** m. id. pl. nom. -**не** Barl. 131. **пѣстоуѣньць** id. et praeceptor, rus. **пѣстунъ** parvulorum custos, paedagogus, pol. piastun id. pater curā, educator, čes. pěstoun, starší tvar pěstún id. etiam nutritor - Jel. Petr. hluž. pěstou, také pěstěň curator, tutor, parvulorum custos; stslov. **пѣстоуѣ** f. quae curat, **пѣстоуѣница** liberorum institutrix, slov. pestinja (***пѣстыня**) f. parvulorum custos, gerula, Lex. také pesterna id. charv. pestinja i. q. slov., piastunka pol. ancilla curans parvulos, čes. pěstouna, pěstounka, stč. pěstúna a) nutrix „Jednú za den ot své piestuny pokrm přijímal“. Ms. Leg. 31. 2. b) quae curat parvulos, educatrix, také pěstounice id. hluž. pěstouča i. q. slov. pestinja, hluž. pěstonič, pěstoujować curare, custodire parvulos, stslov. **пѣстоуѣвати**, -**ноуѣ** pueros instituere, paedagogum esse, **пѣстоуѣвати**, -**ниюѣ** curare, **пѣстоуѣнство** institutio puerorum, čes. pěstounství, stč. pěstúnstvo a) munus magistri, praeceptoris, educatoris, b) disciplina; hluž. pěstounstwo parvulorum curatio; stslov. **пѣстоуѣнство** -**вати**, -**ствоуѣ** pueros instituere, rus. **пѣстунетвовать** curare parvulos. **Пизда** rus. cunnus, slov. pol. pizda, čes. pízda, pizda id. pol. pizdzić, pizdżę, čes. pizditi -dím futuere; slov. pizdo-

griz ranunculus, srb. piždra convicium in feminam; lit. pyzdà, lot. pizda cunnus, strus. peisda podex (Grun.) s proměněným významem; kořen jest vlastně pis: lit. pis-u -ti coire cum feminā, scortari, pisa, pisē cunnus, lot. pis-u pis-t i. q. lit.; s příčinou následujícího *d* proměněno v *z*.

Плѣха f. stslav. segmentum, **плѣхы** Greg.-Naz. rus. плѣха, плѣшка (dim.) pars ligni defissa, caudex ploský odštěpený kus dřeva, ploský odkolek dřeva, stslav. плѣхине n. coll. assulae, -шыя множество Io.-Clim. pol. s-placheć (^ось-плѣхѣть m.) gen. -chcia, s-plachetek dim. frustum (decerptum, avulsus), fragmentum, lacinia, splacheć roli ein kleines Stück Feld — kmen плѣх plach, jehož samohláska stála prvotně po *l*; *ch* ze staršího *s*; slova uvedená jsou kořenem ve spojitosti s lit. plēs-z-iu, -ti, kořen prvotně plas-z, scindere, findere, avellere, decorticare, rapere, dilacerare, dilanire, proscindere agrum, lot. plēs-u, plēs-u (1. sg. praet.), plēs-t scindere, plōsīt, -u, -iju scindere, dilacerare. — Sem náleží, jak se zdá, také čes. zastar. z-plasati dilacerare: „Rúcho na něm pes až do nahoty zplasa“. Leg. o sv. Petru, Výb. I. 279. — Плоча pol. Weberblatt jest jiného původu.

Плаhta slov. linteum, charv. srb. plahta linteum, stragulum, mappa, obrus, rus. плѣхта a) toga muliebris, b) obs. ein härges Hemd, mrus. плаhta vestis feminarum laxa, pol. plachta linteum Laken, 2. cassis venaticus, čes. plachta linteum, „pannus linteus, lodix.“ Wq. 1039. stragulum, plachta korábová, lodní, větrní — větrník velum, plachtice dim. linteum minus, velum parvum; hluž. plachta stragulum, polab. plohta linteum; kmen plach (plah), suff. ta; slov. také plah-úta stragulum linteum, stslav. -плахтаница linteum, stragulum, Ostrom. Sup. 346. — rus. плахтаница pokrov pannus funebris; společného původu jsou, jak se podobá, lit. plōsz-tē linteum ein Laken, das von den Schultern vorne über die Brust bis zu den Knien herabhängt; strus. ploaste „lylach“, Voc. Bettlaken.

Плѣхати, **ѹж** vb. dur. stslav. **πλύνειν** lavare, — **мрѣжа** Ostrom. Mat. 15. **полохати** **мрѣжа** Mat. 31. jest tvar rus. **плахнѣти** -нѣ abluere, **о-плахнѣти**, **о-плаковати**, -**коѹж** lavare, abluere, bulh. plaknù, vb. dur. eluo, **о-плакнѣти** vb. pf. (fut.) eluam, slov. plaknoti, -nem, plahnuti (hung.), **о-плакноти**, **с-плакноти** vb. pf. **плѣкати**, **о-плаковати**, -**куjem** vb.

dur. eluere, abluere, charv. srb. plákati, -čem vb. dur. lavare, eluere, -se (srb.) perlavari, pláknuti vb. pf. eluere, o-plákati po-plákati eluere, s-pláknuti, s-plákati abluere, srb. s-plaka lacuna, s-plačine f. pl. eluvies pomyje, rus. полокать, mrus. положати eluere, pol. płokać, -czę, s-płokać abluere, wypłokać eluere, wy-płoczyny eluvies, čes. plákati, -ám vb. dur. pláknouti, -nu vb. pf. vedle pozdějšího pláchat, pláchnouti abluere, vypláknouti eluere, s-pláknouti abluere, 2. svíčka na větru plákne nebo pláčne = plaví se, hluž. płokać i połkać vb. dur. płoknyć, -nu vb. pf. s předlož. po-, wo- wu- lavare lintea, dluž. pałkaś id. pałka lintea lavanda prádlo. Kořen плак vyvinul se přesmyknutím hlásek z palk; jiného původu jest плакати plákati flere, v jehož kořenné slabice stála samohláska už prvotně po *l*. — Za srodná s плакати lavare, abluere možno považovati: a) skr. sparś, sprś (6. par. interdum atm.), ze spark, s předponami, jmenovitě s upa-, os abluere, se lavare, se baigner, koupati se, upa-sparśa-s, m. actio abluendi, praesertim os aquā eluendi; ve slovan. slovech odpadlo na počátku *s a r* kořenné slabiky proměněno v *l*; b) srodnými jsou také, jak se podobá, staroir. falc-aim, folc-aim humecto, lavo (Z. I. 423. i 431.) falc „a flood“ fluctus úplav, přítok, kteréž Pictet (Beitr. II. 88. i 90.) právem sestavuje se stsl. плакати, pol. płokać; pak kymr. golchi lavare na místě *gwolchi z *folchi, armor. guelchi, guelhy lavare, golchet lavatus.

Пламя, пламы, пламень stsl. flamma, v. 3. Pláti ardere, flammare.

Плάνка, плáночка (dim.) rus. asserculus úzká deštěice, dlažice; slov. planjica assula; srov. lit. plónas adj. 1. tenuis, plona lenta asser tenuis, 2. subtilis, angustus, arctus, 3. planus, ploninti attenuare, pulsando complanare, subtilem reddere; lot. plāns adj. 1. planus, 2. tenuis, plān-ums planities; také plēns adj. tenuis.

1. Пламя adj. stsl. sterilis, e conject. места плана - Lam. 1. 99. čes. plan-ý, forma indef. plan, a, o a) sterilis, aridus, země planá, vyprahlá - Br. Plk. b) vastus, planá místa - Joh. 30. 3. — c) vacuus, plané místo vacuum, d) silvester, agrestis, planý strom (arbor), plané ovoce poma ruralia, planá jablona

malus silvestris, planá růže rosa canina, planý fik caprificus, Wq. 324. planý česnek scordium, plané víno labrusca, e) inanis, vanus: planá řeč, planá výmluva, pol. płony, nesprávně płonny, a) sterilis, aridus, płone zbože frumentum exsicatum, aridum, b) inanis, vanus, płone słowa, c) levis, inconstans; hluž. płon-y sterilis, silvester, agrestis (oppos. hortensis), płone drjewo arbor silvestris, płone jabłuko malum silvestre. — **Планиъ** vyvinulo se, jak viděti ze tvarův pol. i luž., přesmykem hlásek z pal-nů; koř. pal. Slova odvozená: płonia pol. vyprahlá rovina, dle Jungm.-slovn. — v tom značení nena-chází se ve slovníku Mrong. — pláne f. pláň, gen. -ni, f. čes. — také planě, plaň, — dim. pláňka, planka arbor silvestris, planta, talea Setzling „Šlechtný šcep bývá z plani, když se (rectius sě) starý peň oplaní.“ St. skl. II. 163. slk. planka, pol. płonka arbor silvestris; płonica dluž. malus silvestris et malum silvestre; planika srb. arbutus unedo, nejisto, zdali sem náleží; **планина** stslov. mons, bulh. planina id. planina slov. charv. srb. saltus, mens silvosus, dim. planinica — srov. skand. fjall mons, švéd. fjäll id. také pohoří, j po f zdá se býti pozdější vsuvkou — pla-nina slk. sterilitas, płonina pol. hluž. solum sterile, **поло-нина** mrus. locus sterilis, pratum montanum, **планинне** n. coll. stslov. montes; planinar srb. pastor alpinus, planinšar, planšar slov. id. planinec slov. planinac charv. srb. montium incola, planinka slov. charv. srb. ovium curatrix, „economa in una mandra“; planiti, -ním vb. dur. čes., płonić, -nię vb. dur. pol. sterilem reddere (agrum); pla-niště čes. plantarium „zahradník do planiště pláne sází“. Com.-jan. 381. płonnik pol. id. planost čes. sterilitas, płoność pol., nesprávně płonność psáno, a) id. b) vacuitas, vanitas; planovati, -nujem vb. dur. slov. pastorem alpinum esse, Senner sein (Lex. II.), hluž. płonowac i. q. płonjeć, płonowy adj. agrestis. silvester, płonowc arbor silvestris; płonuch, płonych hluž. arbor silvestris; planuška morav. slk. fructus pruni spinosae; **°планиѣти**, -ѣти: čes. planěti, -ním, 3. pl. -nějí sterilem, viliorem fieri, degenerare „Planí a chudne lid.“ Com. o-planěti, z-planěti, na místě vz-planěti id. hluž. płonjeć id. — v. 2. **°Планиъ** adj. aequus, planus i **Полъ** adj. stslov. apertus.

2. *Планъ adj.: slov. plan, a, o aequus, planus, „na planem“ sub dio, čes. plan-ý adj. obs. id. D. hluž. dluž. pľony id. „tu je pľono“ planum est, pľóna, pľonina hluž. planina čes. planities „lesy a planiny spatřovala.“ Háj. 8. hluž. pľonješko (vlastně dim.) freier Platz, pľono campus patens, pod pľonom, pod pľonem sub dio, plano čes. a) campus patens „Pod na plano, kdež obyčej jest, se potkávati.“ Aesop. b) silva interlucata, plano dělati, činiti planare, complanare, slov. planiti, -nim vb. dur. čes. planiti, -ním aequare, complanare, čes. také extirpare, collucare „Aby lesy planili a dědiny dělali, napomínal.“ Háj. 27. „Poče okolo sebe planiti a domek tudiež staviti.“ St. skl. I. 9. hluž. pľonić aequare, complanare, pľonačk Teller; slov. planja planjava planities, čes. planě, plaň, také pláně, f. id. „Němci přetáhše hory a husté lesy, do planí českých se pustili.“ Háj. 39. „kdež kniežata, mocní páni táhnú k sobě čirú plání.“ St. Skl. V. 169. plaňava morav. 1. id. 2. silva collucata; dluž. pľón planities, slov. planota aequum, planities; planitas; srb. pro-planak, gen. -nka silva collucata „u planini mjesto, gdje nema šume.“ (Vuk). Sem se odnášejí také hluž. pľonc thymus serpyllum, pľončik (dim.) 1. id. 2. calamintha acinos, dluž. pľonjak serpyllum. *Планъ plan aequus, planus, vzniklo, jak z hluž. toho slova formy vysvitá, přesmykem hlásek z *pal-nŭ, *pal-n i jest tak jako 1. планъ ve spojitosti s Полъ adj. stslov. apertus kt. v.

Плалолати vb. stslov. flammare v. 3. Pláti ardere, gliscere, flammare.

Пласа stslov. zona „пять помясъ соуть по всей земли, рекше, пласъ есть .с.; пласоу срединю“ Ex.-Vost. srb. plasa frustum glaciei, charv. plasa arvum orná země. pole, role, charv. prov. plāsà terra silvis liberata (Nem. 29.) rus. полосá virga, linea, taenia pruha, pruh, zona, regio южная полосá Россiи; stratum vrstva, area, arvum, massa ferri vel cupri tyčka železa nebo mědi, lamina ensis, gladii čepel meče, kordu; fig. tempus infaustum, dim. полóска; полосáтый virgatus pruhovatý, mrus. полоса lamina ensis, gladii, e conject. „полоса сабли“; pol. pľosa Strich Feldes, Landes arvum, zona, regio, čes. zastar. *plasa (?) v M. V. čte se „plazi (t. j. plasy?) tenie, infule, ligatura“, (taeniae sunt lingulae, quae dependent de mitrā

pontificis. DC.); to slovo není náležitě ujistěno; ve Kroku III. 254. se sice nachází místo: „Ouzká plasa mezi dvěma jezery“; to však není důkazem, neb slovo řečené mohlo v novější době asi z charv. býti do čes. uvedeno; rus. **полосовать** (vb. denom.) s předponami **ис-**, **рас-** dilacerare roztrhati na dlouhé pruhy. Sem by mohlo také slov. plasem Flor (Seide), Flocke náležeti. **Пласа** vzniklo přesmyknutím hlásek z **palsa**, kmen jest **pals**, jehož **s** může zaujímati místo staršího **k**; kořen by mohl býti **pal**. Srov. ags. **spelc**, -e f. fascia, lamina lignea, quae fractis ossibus continendis accommodatur, holld. **spalk**, f. id. skand. **spalk** i **spiálka** asserculus; švéd. **spjálka** findere, **spjálke** lamina lignea dlažice, scandula; ags. **spelc-ian** accommodare ferulas membris fractis, holld. **spalk-en** id.

Plasati čes. obs. (z-) lacerare, v. **Пласа** stsl. segmentum.

Plasati, -sam, **plasikati**, **plasanjati** charv. flammare, ardere; kmen **plas**; srov. ags. **blāse** (blase) f. také **blaese** m. et f. flamma, fax, sřněm. **blas** n. flamma, lumen, fax, nizonēm. **blas** id. skand. **blossi** flamma, švéd. **bloss** n. lumen, flamma, fax, **blossa** candere, flammare, ardere, gliscere, dán. **blus** ignis, flamma, fax, **blusse** vb. = švéd. **blossa** — o ve švéd., u v dán. slovech na místě původního **a**. Ve příbuzných slovech jazyka german. stává častěji **b** na proti slovan. a původnímu **p**; srov. také lit. **plėszk-u**, -ėti fervere, strepere prasseln, su-**plėszk-u**, -ėti comburi, conflagrare, su-**plėszkinti** comburere; **k** může býti ke kořeni přiraženo.

Пласть m. stsl. **στρομέμια** tortum, něco skrouceného nebo překrouceného, **пластина** frustum, **пласто-главъ** latos vertex habens, slov. **plasta** tabulatum, stratum vrstva, — trave, řad nebo vrstva trávy, **plast** f. 1. stratum 2. meta foeni, **plastje** n. coll. Laubbuschen (Lex. II.) charv. **plasta** lamina, charv. srb. **plast** m. meta foeni, stsrb. **пласть** vrstva stratum foeni, frumenti (e conject.) „да косе бѣдьбоу пакосицомъ с пласти и здѣти“ Mon.-serb. 489. 134., rus. **пласть** 1. frustum, latus strana, stratum vrstva, **пласть** мѣду favus, **пластина** 1. trabs diffissa, 2. — соболя **pellis mustelae zibellinae detracta**, **пластинникъ** i. q. **пласть** 1. stpol. **plast** favus Psalt. Ps. 18. 11. čes. **plást**, dim. **plástek** „něco širokého, co se vrstvou klásti může“. Jung.-slovn. **plást** medu favus, — kamene tabula, **plástva** i **plástev** (°**пластьвь**) favus, **plásthice**

apis melifera, plastovati melificare „včely plastují“; 2. ordinare ukládati, uložit po vrstvách, 3. favum eximere, plastování exentio favi, mellis confectio, hluž. plást quidquid latum et planum est, tabulatum, mjedowy plást favus; slov. plastiti, plastovati charv. srb. plastiti na pr. seno, sijeno metam foeni construere. Kmen jest plast, samohláska stála prvotně po *l*; srov. lit. plaszt-aka palma dlaň, plost-aké lamina; uváženo buď také sřlat. plasta, plastrum lamina, quidquid planum est. Kořen slovan. by však mohl býti *plat, extendi, expandi; **пластъ** by mohlo státi na místě plat-tů proměněním prvního *t* v *s*; *s* by ale mohlo také býti vsunuto. Jestli plat skutečně kořenem slov uvedených, pak jsou společného původu se stslov. **платъ** pannus detritus, tortum, pallium etc. kt. v. — tam se porovnávají také slova z jiných příbuzných jazykův.

Пласzcz, m. pol. ryba mořská pleuronectes, **plaszczek** rhombus, ryba mořská, **plaszcz**a, f. každá ploská ryba, **plaszczka** pleuronectes platessa — od **plaski** adj. planus, čes. plošnice pleuronectes od ploský; srov. lit. pleksztis, f. i plėksztė, pleuronectes Flunder, Schellfisch, *k* před *szt* může býti vsunuto, *e* kořenné slabiky z *a* stenčeno.

Плашкóтъ i **плашкóутъ** rus. 1. ploská loďka ein flaches Boot, Lichter, 2. ponton; jak se podobá, z holl. plat (ploský) † schuit, f. navis fluvialis.

Плашмя́ rus. adv. du côté plat, ležie (na ploské straně), положить что плашмя něco (na ploskou stranu) položiti, плашмянóй adj. pose à plat, плашмянáя кáдка vrstva egyptských cihel ležících na široké straně. Srov. lot. plaš's, m. plaša f. latus, spatiosus, extensus, amplus, plaši adv. late, ample, extense, plaš-ums rozlehlý prostor.

Platér polab. scutula, patina mísa; cizího původu, poukazuje podobností zvuku k nřec. **πλατέριον** orbis talíř, ač slovo polab. sotva upřímo z nřec. pochází; stejnokořenná jsou také: fr. plat, špan. pláto, vlask. piatto mísa; ta slova se odnášejí ku řec. **πλατύς** ploský, rovný, široký, **πλάτη** ploska, plata.

1. **Plati**, poljem slov. (°**плати**, **полѣ**) haurire, aquam agitare „voda se polje“ das Wasser wogt, raz-plati, -poljem auseinander schöpfen; plati vzniklo přesmykem hlásek z palti, kořen p al; stslov. **рас-полѣти** са, -лж са effundi, **полѣ** haustum,

ис-полъ emunctorium, haustum, srb. is-pola с haustum, stslov. сѣ-полъ haustum, оѣ-полъ mensurae genus, оѣ-полѣникъ cyathus, rus. у-полъ quod despumatur, Abschaum, у-полѣбникъ cochlear ad despumandum, trulla, ligula, čes. zastar. u-poleň (upolen, Bhm.) vas quoddam, trulla. Srodný kořen nachází se, jak se domnívati lze, v lot. palji pl. inundatio, lit. am-palas Aufwasser auf dem Eise, am praef. před retnou na místě an, kořen pal; slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se skr. par (10. par. pârájâmi) implere.

2. **Plati**, poljem vb. dur. slov. evannare „žito plati“ (Lex. II.) o-plati vb. pf. id. — pla-ti přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal; rus. prov. полоть, полю, pol. płóć, polę vannare, evannare, hluž. płóć, płоju „płóć zorna“ i płować, -wam agitare, ventilare, vannare, wu-płowka vannus v. O-pálati.
3. **Pláti**, plaji (na místě staršího plaju), 2. sg. plaješ čes. ardere, gliscere, flammare (intrans.) — stslov. by bylo °плати, °платж — „lodie hromovým zapálením plají od ohně nebeského“. Troj. 26. „Když ji uzříe Paris, počne . . . pláti v jejie lásce“. Troj. 7. „hněvem plaje“ Troj. hluž. плаć, плаju (obs.) flagrare, gliscere, ardere — dle hluž. stejnokořenného płomjo flamma i pol. płonąć ardere očekával bys ve hluž. *płóć, *płоju; plati °плати vzniklo přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal, stslov. плавѣти сѣ, пламж сѣ (z пал-нж) comburi, slov. planoti, -nem na koga irruere, charv. srb. planuti, -nem emicare, exardescere, pol. płonąć, -nę inflammari; erubescere, płonić się inflammari, čes. planouti, -nu ardere, gliscere, flammare (intrans.), hluž. płаныć, -nu id. očekával bys płоныć; stslov. вѣс-плавѣти сѣ, -нж сѣ vb. pf. accendi, огонь -пламетъ сѣ, Lavr.-Op. 30., — uri; ис-плавѣти -нж erumpere, de flammā „пламы ис пеци исплавоу“. Prol.-Mih. Slova uvedená jsou stejnokořenná se stslov. пол-ѣти, -нж uri, ardere, rus. поланъ flamma, stslov. пал-ѣти, -нж urere. Kořenem příbuzná jsou, jak se podobá, a) lit. pélenas i pélenis focus, stprus. pelanno (Voc.) na místě -na f. id. pelanne f. cinis ibid. lit. pelenaì pl. id. — pełanai, pełanai, Bezz. — lot. pelni pl. id. kořen pel, prvotně asi pal, ardere; b) skand. bål rokus, počt. ignis, ags. bael incendium, ignis funebris, rokus. v germ. řečech se častěji vyskytá b na místě slovan. p; c) skr. sphar (6. par.) 1. tre-

mere, trepidare; 2. micare, corruscare, splendere, c. praef. vi caus. 1. vibrare, 2. facere, ut quis micet, ardeat; dle skr. volno se domnívati, že na počátku slov slovan. lit. stprus. lot. a german. odpadlo *s a r* proměnilo se v *l*. Téhož původu jsou: **пѡмѡ** stslov. Šaf.-glag. flamma na místě **пѡмѡ** z *pal-mŭ*, slov. charv. srb. *plam* id. stslov. **пѡмѡ**, gen. **-мѡне** m. i **пѡмѡнь** m. flamma, rokus — **пѡмѡ** Chron. I. 261. jest forma rus., slov. charv. srb. *plamen* flamma, rus. **пѡмѡ**, gen. **-мѡни** m. i **пѡмѡнь** id. jak se zdá, že stslov. pravá rus. forma **пѡмѡ**, mrus. **пѡмѡ**, **пѡмѡнь**, pol. *plomień*, čes. *plamen*, stčes. morav. slk. *plameň*, hluž. *plomjo*, gen. **-mjenja**, dim. *plomješko*, dluž. *plomjo* flamma, stslov. **пѡмѡмѡ** (dim.) flamma, pol. *plomyk*, bulh. *plamŭk* id. **пѡмѡмѡ** adj. stslov. flammēus, **-мѡмѡ** Ephr.-Vost. od **пѡмѡ**, *plamati*, **-mam** srb. *flagrare*; *plamtè* bulh. flammo, charv. *plamtiti*, **-tim** flammare (intrans.), slov. charv. srb. *razplamtiti* se inflammari, exardescere; **пѡмѡ**, m. čes. (**пѡмѡ**) flamma, — lásky, Troj. **пѡмѡмѡ**, **-мѡмѡ** vb. dur. stslov. *jactari*, *excitari*, de igne, flammare (intrans.) **огнь пѡмѡмѡ**, Men.-Mih. 267. **пѡмѡ** **-мѡ**, Vost. čes. *plápolati*, **-lám a**) *flagrare*, flammare, gliscere „z nich plápolá oheň“ Troj. „láskou plápolati“, Bib. *plápolati* hněvem Wq. 420. b) *agitari*, huc illuc moveri, vibrare, volitare, praporec (vexillum) *plápolá*; praporec *plápolající*, Wrat.-cest. *plápoliti* (zastar.) = *plápolati* „plápolíc svítila“ Štít. *plapol-* přesmykem hlásek z *palpol-*, kořená slabika zdvojená.

Platič m. slov. lapis schistus — možná, že jest ve spojitosti se sřlat. *plata lamina*, quidquid planum est; řec. *πλάτη* ploska, plata.

Platnici pl. charv. prov. orbile (Nem. 44.) — odvozeno od vlask. *piatto* mísa, talíř — ze staršího **platto*; sřlat. *plata lamina*, quidquid planum est v. *Platéř*.

Пѡмѡ stslov. pannus (detritus); *στροφήμα* tortum; globus; pallium, — **рызнь** Prol.-Mih. **пѡмѡ** **женьски** на **главе** **носити** Alex.-Mih. 127. **пѡмѡмѡ** dim. pannus, **пѡмѡмѡ** n. collect. bulh. *plat* plagula, charv. *plata mappa*, linteum, rus. **пѡмѡ** mantele, **пѡмѡ** dem. pannus, sudarium, mrus. **пѡмѡ** praeligamen zástěra (ve Trigl. **пѡмѡ** **пѡмѡмѡ** strophium, náprsní páska?), pol. *plata lacinia*, lamina, — złota bractea auri,

płatek, płatuszek dim. lacinia, sudarium, płatek złota bractea auri, — śniegu floccus nivis, čes. plát plátek dim. lamina, bractea, — złata bractea auri, platec obs. dim. Rozk. lamella, pláty pl. thorax, lorica; hluž. płat, płacík (dim.) tela, linteum, płata, lacinia, płatno pannus, sukno, dluž. płat tela, linteum. Co kořen slov uvedených možno stanoviti **плат** plat extendi, expandi, latum esse. Got. plat-s lacinia, stněm. plez, sřněm. blez, nněm. Bletz id. pokládá Grimm. v Hist. I. p. 300. za vzaté ze slovan., čemuž přisvědčiti možno. Kořenem srodná jsou lit. plat-ūs latus, plant-u, plat-au (1. sg. praet.) plas-ti (místo plat-ti) latum fieri, platinti dilatare, plotis 1. latitudo, 2. frustum, plotka pannus, linteum, involucrum; plot-as spatium, locus; lot. plat-s adj. latus, plat-ums latitudo, platīt, i plātīt, -iju dilatare, řec. *πλατ-ύς* adj. latus, planus, *πλάτ-η* planities, lamina, tabula, chartae folium, scapula, palma remi, *πλάτ-ος*, n. latitudo, planities, *πλατεῖα* platea; skand. flat-r planus, švéd. flat adj. id. flata f. planities, dán. flad adj. planus, flade planities — *d* tu stojí na místě staršího *t*; staroir. leth-an latus ze pleth-an (Beitr. I. 310.). *L* v uvedených slovech pochází ze staršího *r*, kteréž se vyskytá ve skr. prath (1. atm.) extendi, expandi, prath-atē 3. sg. praes. med. prthús latus, amplius ze *prathú-s, compar. práthijâns; zend. perethu-s adj. latus, frathaś latitudo, stpers. frâtu široký ve složeném u-frâtu (na místě hu-frâtu) Euphrates (řeka) vlastně velmi široký. (Bopp.-Gramm. I. 5.) Stejnokořenná jsou: stslov. **платати**, -аѣ i **сѣ-платати** sarcire, **платежь** pallium, **платити** -штѣ consuere, **за-платити** sarcire, rus. платить, -чý vb. dur. заплатитъ, чý vb. pf. id. плаче́нiе actio sarcendi, čes. plátati, za-plátati, pláceti, -cim, za-pláceti, hluž. płatać, płatować sarcire; čes. plácánina, plácenina Flickwerk; stslov. **за-плата** resarcitio, pannus, rus. за-плата, čes. zá-plata, hluž. za-płata pannus, lacinia, assumentum; platina srb. segmentum ligni, tabula; **платиште** stslov. pannus detritus, pallium, rus. платище augment. mantele; slov. platišče absis loukof; płatnik, płatownik hluž. pannifex; **платъница** stslov. značení neznámé, slov. charv. platnica assis, tabula, **платиць** m. stslov. pannus detritus, čes. zastar. platec lamina, bractea, — złata bractea auri; o-plat slov.

ve prûpovědi „vréči v oplat“ prosternere hoditi o zem, o-plat bylo prvotně subst. i značilo: solum, planities; o-plata srb. a) n. pr. oko vratā, Verkleidung margo (ligneus) januae, portae, fenestrae, b) linteum e stuppā, o-platiti, -tim vb. pf. o-pla-ćivati, -ćujem vb. dur. margine circumdare (januam, portam etc.) pod-platiti, pod-u-platiti vb. pf. srb. n. pr. ko-šulju munire (indusium), subsuere opatřiti podšívkou, pod-plata, pod-u-plata munimentum interius (vestimenti) pod-šívka, charv. pod-plat planta pedis, corium soleae, slov. pod-plat solea, planta pedis, pod-platina corium soleae, pod-platiti soleas suppingere calceis podšiti boty, střevíce; po-plat m. charv. srb. planta pedis; s-plata charv. srb. (**сѣ-наата*) ponto, scapha major, ratis (trajiciendo flumini — přešlo i do turc., kdež zní isplata id.

De codicum Platoniorum Parisini **B** et Veneti † auctoritate.

Scripsit Iosephus Král.

Martinus Schanz, vir de Platonis scriptis recensendis et emendandis optime meritis, in libro, quem de Platonis codice Veneto (append. class. 4 nr. 1) littera † signato conscripsit, atque in commentationibus singulis ephemeridibus insertis et in singulorum dialogorum quos edidit praefationibus contendit eam esse Platonis codicum alterius familiae condicionem, ut eos omnes ex codice Veneto † pendere existimandum sit. codicem enim illum Venetum fontem fuisse codicis Parisini *B* ex eisque duobus libris omnes quos nunc habemus codices deteriores fluxisse (l. l. 52). negari non potest hac sententia probata numerum codicum Platoniorum, quos adhibere debet is, qui in Platonis dialogis recensendis versatur, valde imminui. nam cum idem fere etiam de melioribus libris Schanz praedicet omnes eos libros meliores ex Clarkiano descriptos esse ratus, praeter Clarkianum et Venetum ceteri libri omnes auctoritate prorsus carent: apographa enim sunt lectionesque eorum a Clarkiani et Veneti scripturis discrepantes librariorum aut errori aut ingenio tribuere oportet. magna igitur codicum multitudine expulsa et immensa lectionum varietate sublata eius apparatus qui dicitur criticus ex paucissimis constat codicum Veneti et Clarkiani lectionibus. quare Schanzii sententia omnium, qui Bekkeri et Stallbaumii apparatus criticum semel perlustraverunt,

consensu comprobari posset, si modo vera esset. sed vereor, ne vir ille doctus pravo studio commotus, ut incompasitas Bekkeri et Stallbaumii copias simpliciores redderet, a vero aberraverit. equidem cum Schanzium summa virium contentione sententiam suam contra Wohlrabium defendentem viderem, taedio tantam lectionum copiam perlustrandi deterreri non potui, quin hanc quaestionem iterum tractarem. si quid video, Schanzii sententia partim vera, partim falsissima continet. neque enim negari potest multos codices aliorum esse apographa atque ex eorum codicum numero, qui ad Platonis scripta recensenda adhiberi debent, esse tollendos neque contendendi omnes codices ex duobus tantum fontibus fluxisse.

In hac igitur disputatione de alterius tantum familiae codicibus quaestionem instituere libet; quamquam enim omnes hi codices paucis exceptis parvam utilitatem habent atque paucissimis tantum locis vera praebere videntur, tamen quaestionem de fide et cognatione eorum semel propositam ad finem quendam perducere necesse est. quaestionem vero ita institui, ut primum de ratione, quae inter Venetum illum et Parisinum intercedat, verba faciam, deinde de Schanzii argumentis, quibus sententiam suam probare conatur, quid iudicem, ostendam. hoc igitur persuasum habeo Parisinum *B* Veneti t apographum non esse; cuius rei argumenta ex Bekkeri et Schanzii collationibus petita ita in singulas partes distribui, ut a levioribus ad graviora procederem. sed priusquam ad rem ipsam accedo, legentes hoc admoneo nonnunquam me coactum esse ex Bekkeri silentio, quid codices haberent, iudicare. quod eos, qui Bekkeri apparatus criticum noverint, mihi vitio non esse versuros confido; ceterum vitia hoc modo orta neque multa sunt sane neque maioris momenti.

Leviores codicum *B* et t discrepantiae in dialogis a Schanzio editis (primae tetralogiae dialogis et Convivio exceptis) hae sunt:*)

1. Am. 133 E, 13 (286, 12) ἡγεῖ δὲ Α, ἡγεῖ δὲ δεῖ t, ἡγεῖ δὲ δῆ B (ex sil.) recte.

2. Am. 137 D, 14 (293, 16) τοὺς μοχθηροὺς Α, μοχθηροὺς t, πονηροὺς B (ex sil.).

3. Am. 137 E, 26 (294, 7) ἀγνοεῖ Α t, ἀγνοοῖ B.

4. Theag. 130 C, 25 (279, 9) αἰσθάνομαι Α t, αἰσθάνωμαι recte ex sil. B, αἰσθῶμαι γρ. B.

5. Theag. 130 C, 27 (279, 12) προύλειπεν recte B (ex sil.), προύλειπεν Α t.

*) Prior numerus paginas editionis Stephanianae et versus editionis Schanzianae, alter paginas et versus editionis Bekkerianae significat. Α codicem Clarkianum significat. — In Convivio neque Bekker neque Stallbaum codicis Parisini lectiones commemorat. ex paucis autem huius codicis lectionibus in Rettigii editione adlatis nihil fere certi erui potest.

6. Crat. 385 C 18 (7, 7) καὶ τὸ ὄνομα ἄρα τὸ τοῦ ἀληθοῦς λόγον λέγεται A, τοῦτο ὄνομα t, τοῦτο omissio factum tollatur, B.

7. Crat. 388 C, 10 (13, 19) χρήσεται A B recte, κεχρήσεται t.

8. Crat. 395 C 12 (28, 13) ἄτρεστον A t, ἄτρεπτον B.

9. Crat. 401 C 8 (41, 9) ἐσσίαν A t, ἐστίαν B.

10. Crat. 404 B, 5 (46, 14) αἰδοῦς B recte, αἰδοῦς A t.

11. Crat. 406 D, 20 (51, 12) ἄρεως A t, ἄρεος B.

12. Crat. 407 E, 15 (54, 5) κλοπικόν A t, κλωπικόν B.

13. Crat. 408 D, 21 (55, 20) περὶ τῶν τοιῶνδε A¹, περὶ τῶν τοιούτων δὲ t (ex scriptura περὶ τῶν τοίων δὲ vitium natum), περὶ δὲ τῶν τοιούτων B.

14. Crat. 409 A, 5 (56, 11) εἰκοίκοι δ' ἂν A t, εἰκοι δ' ἂν B.

15. Crat. 410 D, 18 (59, 20) πρόσθεν A t, ἔμπροσθεν B.

16. Crat. 411 B, 15 (61, 2) ὄντα, εἰλιγγιῶσιν A¹, ὄντα αἰεὶ εἰλλιγγιῶσι t (vitium litteris αει iteratis ortum est), ὄντα αἰεὶ ἰλιγγιῶσι B.

17. Crat. 427 C, 4 (93, 17) τὸ η A B recte, τῷ η t.

18. Crat. 438 D, 5 (118, 6) ἐμφανιεῖ A, ἐμφανῇ εἶ t, ἐμφανῇ ἥ B.

19. Phaedr. 234 C, 8 (16, 14) σὺ ὑποθῆς A, σὺ ὑποθεῖς t, σὺ ὑποθεῖς B.

20. Phaedr. 245 A, 7 (37, 11) κατοκωχῇ B recte, κατοικωχη A¹, κατακωχῇ A² t.

21. Phaedr. 272 C, 20 (92, 3) ἀπίη A t, ἀπίοι B.

22. Alc. I. 107 A, 26 (306, 9) συμβουλευέσων A t, συμβουλευόντων B.

23. Alc. I. 113 E, 27 (322, 13) δῆ A, ex sil. B recte, δεῖ t.

24. Alc. I. 124 C, 23 (346, 1) σοί A t, σὺ B.

25. Alc. II. 139 D, 26 (274, 16) πάλοι A t, πάλιν B.

26. Alc. II. 140 B, 19 (275, 22) δέ φασιν B recte, δῆ φασιν A t.

27. Alc. II. 140 B, 26 (276, 6) παμπληθεῖς A B, παμπλήθεις t.

28. Charm. 165 E, 2 (327, 6) ποιεῖ τὴν ζήτησιν A, τὴν ζήτησιν ποιεῖ t, τὴν ζήτησιν ποιῇ ex sil. B.

29. Lach. 187 E, 16 (270, 5) ἐμπέσει A t, ἐμπέσῃ recte B ex sil.

30. Lach. 200 D, 30 (297, 20) συμπροθυμήσει A, συμπροθυμηθήσει t, συμπροθυμηθήσῃ B.

31. Lys. 206 A, 10 (113, 19) δοκοῖ A t, δοκῇ B ex sil.

32. Lys. 208 A, 23 (117, 11) ἀμιλλᾶται A t, ἀμιλλῶται B.

33. Lys. 210 D, 23 (122, 6) οὔτε A t, τε B.

34. Euthyd. 287 C, 22 (424, 8) ὃ τι χρῆσθαι t, ὃ τι χρῆσθαι A B.

35. Euthyd. 298, B, 2 (445, 3) εἰ Ἀ t, οὐ B.

36. Euthyd. 299 C, 22 (447, 13) ὅσος ὁ Ἀ, ὁ σὸς ὁ t, ὅσος ὁ B.

37. Euthyd. 303 A, 12 (454, 15) πυππᾶξ Ἀ, πύππαξ t, πύππυξ B.

38. Prot. 315 C, 10 (161, 14) εἴσιδον Ἀ t, εἴσειδον B.

39. Prot. 318 D, 2 (167, 9) (ἐπιδώσει εἰς τί... καὶ) περὶ τοῦ Ἀ², περὶ τοῦ Ἀ¹ t, περὶ τούτου B.

40. Prot. 327 D, 16 (183, 19) ἐντύχοις Ἀ, B ex sil., ἐντύχαις t (vitium ex ἀραπήσας paullo antecedente ortum).

41. Prot. 333 B, 36 (194, 5) ἐναντία Ἀ t, ἐναντίον B.

42. Gorg. 453, E 31 (17, 19) λέγωμεν t, λέγομεν Ἀ, B (ex sil.).

43. Gorg. 456 D, 30 (24, 2) οὐ Ἀ t, οὐδὲ B.

44. Gorg. 457 B, 18 (24, 23) καῖτα ex sil. B recte; κατὰ Ἀ t.

45. Gorg. 458 D, 7 (27, 15) τουτοισί B recte, τούτοισιν Ἀ t.

46. Gorg. 468 D, 3 (47, 21) ἐκβάλλει Ἀ t, ἐκβάλλη B.

47. Gorg. 469 A, 33 (49, 6) οὐδὲ Ἀ t, οὐδὲν B.

48. Gorg. 471 D, 18 (54, 17) ἄλλος Ἀ, B ex sil., ἄλλως t.

49. Gorg. 474 A, 3 (59, 19) ἔχεις ex sil. B recte, ἔχης Ἀ t.

50. Gorg. 474 B, 14 (60, 9) ἄλλον Ἀ, ex sil. B recte; ἄλλων t.

51. Gorg. 480 B, 34 (75, 2) (ἢ πῶς) λέγομεν ex sil. B recte, λέγωμεν Ἀ t.

52. Gorg. 480 E, 24 (76, 5) ὁμολογεῖται Ἀ t, ὠμολογεῖται B¹, ὠμολόγηται B².

53. Gorg. 484 E, 3 (83, 19) τούτω Ἀ t, τοῦτο B repugnantem metro.

54. Gorg. 484 E, 4 (83, 20) τυγχάνει t, τυγχάνη Ἀ et B (ex sil.).

55. Gorg. 497 C 31 (110, 3) ἀπέλιπες Ἀ t, ἀπέλειπες ex sil. B.

56. Gorg. 498 A, 32 (111, 14) πότεροι ex sil. B recte, πότερον Ἀ t.

57. Gorg. 505 E, 1 (129, 5) ποιήσομεν ex sil. B recte, ποιήσωμεν Ἀ t.

58. Gorg. 511 A, 25 (139, 15) ἀφαιρήσεται Ἀ t, ἀφαιρήσει B.

59. Gorg. 514 C, 7 (145, 22) ἰδία Ἀ t, ἴδια B.

60. Gorg. 517 D, 26 (153, 2) ἀλλ' ὦν ex sil. B recte, ἄλλων ὦν Ἀ t (vitium litteris ὦν iteratis ortum).

61. Gorg. 524 B, 16 (166, 5) ἔχει Ἀ t, ἔχει B.

62. Gorg. 525 A, 14 (167, 11) τεθράφθαι Ἀ B, τετράφθαι t.

63. Men. 72 B, 17 (328, 16) ἡρόμην A, ex sil. B, εἰ-
ρόμην t.

64. Men. 74 D, 3 (334, 2) αἰεὶ A B, αἰεὶ ex sil. t.

65. Men. 93 B, 4 (374, 20) τῶν προτέρων A t, τῶν πρό-
τερον ex sil. B.

66. Men. 94 A, 9 (376, 14) ότονοῦν A t, ότωοῦν B.

67. Theaet. 146 B, 24 (183, 13) τοῖσδε δέ A t, τοῖς δέ B.

68. Theaet. 149 C, 6 (190, 18) φαρμάκεια ex sil. B recte,
φαρμάκεια A t.

69. Theaet. 149 D, 17 (191, 6) ἴσθ' A, ex sil. B, ἐσθ' t.

70. Theaet. 151 A, 7 (193, 16) οἷς B ex sil. recte, οὖς A t.

71. Theaet. 152 E, 27 (197, 14) συμφέρεσθον t, συμ-
φερέσθων ut videtur A, ξυμφέρεσθον B ex sil.

72. Theaet. 155 E, 16 (204, 3) αὐτῶν A t, αὐτήν B.

73. Theaet. 161 D, 9 (216, 20) λέγομεν A² B recte,
λέγωμεν A¹ t.

74. Theaet. 202 B, 11 (303, 9) συμπλακέντα A, B ex
sil. recte, συμπλεκέντα t.

75. Theaet. 207 A, 5 (314, 17) ἀποκρινομένους A t, ἀπο-
κριναμένους B ex sil. (vitium propter praecedens ἐρωτηθέντας
ortum).

76. Theaet. 209 C, 21 (320, 3) εἰ σὺ ἐμὲ A, εἴσει ἐμὲ t,
εἴσῃ ἐμὲ B.

77. Hipp. II 371 A, 9 (215, 14) οὐδέν t, B² ex sil.,
οὐδὲ B¹.

78. Menex. 238 A, 5 (384, 12) αὐτῇ B¹ recte, αὐτῇ B² t.

79. Menex. 240 B, 23 (388, 13) ἐχειρώσατο t, ἐχειρώ-
σαντο B.

80. Menex. 248 E, 7 (404, 14) ότροῦν t, ότονοῦν B.

81. Hipparch. 225 A, 3 (231, 3) ἀξιῶσι A, ἀξιῶσουσι
t, ἀξιῶσωσι B ex sil.

Plerasque scripturae discrepantias, quas modo adtulimus, ita-
cismo quem vocant et vulgari verborum pronuntiatione expli-
care possumus; cf. 5, 10, 21, 28, 29, 30, 49, 54, 55, 63,
76. nonnumquam enim in utroque codice litterae *ει* et *ι*, *αι*
et *ε*, *οι* et *ε* et *η* commutantur. saepius huius modi menda
in codice B. occurrunt; at non desunt loci, ubi is, qui codi-
cem B scripsit, aut invitatus aut errore deprehensus verum in-
venit (cf. 10, 29). aliis locis in codice B formae aliae verborum
et singula verba, quae aut a vera lectione discrepant aut falsam
codicis t lectionem emendant, inducuntur (cf. 2, 9, 9, 15, 20,
22, 24, 25, 32, 33, 34, 35, 40, 41, 47, 52, 58, 61, 66,
67, 71, 74, 75, 79, 80). quae lectiones quomodo ortae sint,
in adnotatione supra posita nonnullis locis indicavimus; aut
oculorum errore aut similibus vocum et formarum commuta-
tione aut alia librarii incuria, qui cum Platonis orationem scri-
beret, plura verba legeret neque inter scribendum immutata mente

servaret, ortas esse facile apparet. ex omnibus his locis nullus adferri potest, quo Schanzii sententia codicem B ex t esse descriptum, probari possit. at inveniuntur etiam loci, ubi is, qui codicem B scripsit, verba eius codicis, ex quo Platonis dialogos describebat, consulto immutasse videtur; sed nullus exstat locus ita comparatus, ut ex eo conicere possimus codicis B scriptorem ipsum codicem t fontem habuisse huiusque codicis mendosas lectiones emendavisse. certe cogitari potest ea, quae recte in B se habent, ex archetypo fluxisse iisque locis codicis Veneti scriptorem peccavisse. cf. locos sub 1, 4, 6, 9, 13, 17, 18, 19, 23, 26, 36, 39, 43, 44, 45, 48, 50, 53, 56, 57, 59, 60, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 81 notatos.

Eis locis, quos numeris notavimus maioribus litteris impressis, B verum aut coniectura invenit aut ex archetypo descripsit. non omnes enim hos locos coniectura mutatos esse, sed nonnullos lectionem praebere codicis archetypi vel ex ea re elucet, quod codex B multis locis eandem lectionem praebet, quam codex A; cf. 17, 23, 27, 48, 50, 62, 63, 64, 74, 76. atque fieri quidem poterat, ut is, qui codicem A scribebat, miro quodam casu aut eodem modo erraret aut eadem coniectura locum depravatum sanare studeret, qua scriptor codicis B; sed locorum eorum numerus maior est, quam ut ad hanc rationem confugere possimus. certe melius est hunc codicum A et B consensum atque utriusque codicis a codice t discrepantias ita explicare, ut statuamus codicem B non ex codice t, sed ex alio quodam codicis t simillimo descriptum esse, qui nonnullis locis lectiones praebuerit etiam in codicibus prioris familiae occurrentes. omnes codicis B varias lectiones aut errore librarii aut coniectura ortas esse existimare falsissimum est. quod si contendendo, negare non audeo codicem B librarii coniecturis prorsus esse destitutum; insunt etiam in hoc codice, ut in omnibus fere aliis, librarii coniecturae plures quidem quam in A et t, sed eius modi, ex quibus clare elucet librarium non consulto artem criticam in Platonis oratione emendanda exercuisse, sed inter scribendum ea, quae mendosa videbantur, levissimis saepiusque perversis rationibus correxisse. velut Crat. 385 C, 18 in verbis *τοῦτο ὄνομα*, quae codicis t scriptor ita descripsit, ut in archetypo invenit, verbum *ὄνομα* omisit, ut mendum articulo non posito ortum corrigeret; Crat. 401 C, 8 *ἐσσίαν*, quod quid significaret nesciit, in *ἐστίαν* mutavit; Crat. 408 D, 21 in verbis *περὶ τῶν τοιούτων δὲ* (haec est lectio codicis t, qui archetypi pravam lectionem *περὶ τῶν τολῶν δὲ* hoc modo emendat), ut inusitatum ordinem verborum tolleretur, *δὲ* post *περὶ* transposuit atque scripsit *περὶ δὲ τῶν τοιούτων*. ne quis autem putet hunc locum Schanzii sententiae de codicis B et t cognatione esse adiumento, iam hoc loco monere oportet huiusmodi locis Schanzii sententiam minime probari. quid enim si codices B et t descripti sunt ex uno

eodemque codice, qui iam pravam lectionem *περὶ τῶν τοιούτων* δὲ praebat, quam codicis t scriptor retinuit, alter librarius suo more emendavit? hoc autem fieri potuisse nemo credo negare audebit. Crat. 438 D, 5 ex *ἐμφανῇ εἶ* (t; codex A habet *ἐμφανιεῖ*) prave fecit *ἐμφανῇ ῆ*, ut mendosum *εἶ* tolleret; Phaedr. 234 C, 8 ex *σὺ ὑποθεις*, quod t sine accentu ex archetypo descripsit, fecit *σὺ ὑποθεις*; qui locus satis superque demonstrat, quacum incuria et inscitia librarius in opere suo versatus sit. Prot. 318 D, 2 pro *περὶ του*, quod habet A¹ et t, scripsit pessime *περὶ τούτου*, utrum haec verba ita emendata aliquid significarent necne, plane incuriosus; similis est emendatio loci sub 72 notati; Euthyd. 299 C, 22, cum in archetypo *ὁ σὸς ὁ*, quod t servavit, deprehendisset, *ὁσὸς ὁ* scripsit, num verba recte emendaret dubitans. quae cum ita sint, negari quidem non potest nonnulla scriptorem codicis B levissimis coniecturis mutavisse, scriptorem codicis t verbum ex verbo plerumque descripsisse mendis non animadversis; sed omnes codicis B lectionum discrepantias vili eius scriptoris ingenio adscribere falsissimum est, praesertim cum nonnunquam hae eius lectiones cum meliorum codicum lectionibus consentiant.

Codex t etiam quod ad ordinem verborum attinet nonnunquam a codice B discrepat; sed ne hic quidem ullus est locus, ex quo iudicare possimus codicem B ex codice t esse descriptum. cf.

1. Ion. 538 B, 21 (188, 23) *πράγματων καὶ ἐπιστήμη* t, B ex silentio recte habet *καὶ ἐπιστήμη πραγμάτων*. erravit igitur t, sed errore inter scribendum deprehenso rectum ordinem signis transpositionis statim restituit.

2. Crat. 403 E, 19 (45, 21) *λόγους λέγειν* A t, *λέγειν λόγους* B.

3. Crat. 409 C, 25 (57, 8) *τῶν ὀνομάτων καλοῖτο* A B, *καλοῖτο τῶν ὀνομάτων* t, sed supra *καλοῖτο* signo transpositionis posito.

4. Crat. 426 B, 11 (91, 9) *ὧ σῶκρατες ἄλλως* A t, *ἄλλως ὧ σῶκρατες* B, sed transpositione verborum indicata.

5. Crat. 428 C, 12 (95, 15) *λέγειν πρὸς σέ* A t, *πρὸς σέ λέγειν* B.

Nonnunquam etiam B singula verba (articulum plerumque, pronomina alia verba minora) oculorum certo errore omittit, quae t praebet. cf. Crat. 416 A, 14 (70, 4), Hipp. II 373 B, 25 (219, 15), Theaet. 155 B, 19 (202, 19), Men. 86 B, 29 (360, 23), Gorg. 485 D, 27, (85, 1), 482 E, 11 (80, 3), 480 B, 5 (75, 6), 451 E, 8 (13, 19), Prot. 322 B, 9 (174, 2), Alcib. I. 109 A, 7 (312, 4), 118 D, 33 (334, 7), 123 A, 24 (343, 5), Theag. 125 D, 3 (269, 14), Men. 93 B, 2 (374, 18), 70 C, 17 (326, 3). Rarius B singula verba minora addit; cf. Crat. 403 B, 16 (44, 12), Prot. 315 A, 21 (160, 14), 315 B, 28 (161, 1),

Gorg. 450 A, 18 (9, 14), 506 A, 9 (129, 13), 452 A, 11 (13, 22).

Saepe etiam codex B singularum vocum litteras aliter ac t dividit; cf.

1. Crat. 397 E, 1 (33, 8) νοοῖ τὸ ὄνομα recte B, νοοῖτο ὄνομα A t.

2. Crat. 419 C, 16 (77, 6) ἡόνησις t, ἡ ὄνησις B, ἡόνῃς A.

3. Theaet. 178 E, 25 (252, 21) ὑπισχνεῖτο A, B ex sil., ὑπισχνεῖ τὸ t.

4. Hipp. II 372 C, 30 (218, 1) μαθὼν τι ex sil. t, μαθόντι B.

Sed exstant etiam graviores inter B et t discrepantiae, quae tum tantum explicari posse videntur, si statuamus Parisini scriptorem non codice Veneto, sed alio quodam minus accurate scripto usum esse, qui tamen nonnullis locis lectiones continuerit memoria dignas, quae neque erroribus neque ingenio huius scribae adscribendae videntur.*) conferas quaeso:

1. Hipp. II. 370 D, 24 (214, 11) παρασκευασάμενος ex sil. t, παρεσκευασμένος B.

2. Hipp. I. 295 E, 5 (440, 18) ἄρ οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως t, ἄρ' οὖν οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως B.

3. Hipp. I. 286 A, 35 (419, 18) ἔστι γάρ μοι περὶ αὐτῶν παγκάλως λόγος συγκείμενος t, πάγκαλος B.

4. Menex. 244 B, 1 (395, 20) μετὰ δὲ τοῦτο παντελοῦς εἰρήνης ἰμὴν γενομένης B recte, παντελῶς t.

5. Theaet. 150 B, 4 (192, 1) ἔστι δ' ὅτε ἀληθινὰ A, ἔστι δὲ ὅτ' ἀληθινὰ B, ὅτε λῆθινα t; ceterum hae scripturae discrepantiae itacismo ortae clarissime ostendunt legendum esse ὅτ' ἀληθινὰ.

6. Theaet. 204 A, 7 (307, 15) ταῦτ' ἐν A, ex sil. B recte, αὐτόν t.

7. Gorg. 459 C, 9 (29, 5) τῶν δημιουργῶν ex sil. A t, τῶν ἄλλων B.

8. Gorg. 473, C, 10 (58, 19) εὐδαιμονέστατος A t, εὐδαίμων B.

9. Gorg. 475 B, 5 (63, 1) λυπηρότερον A t, λυπηρόν B.

10. Prot. 319 C, 31 (168, 4) μαθητὰ t, μαθηματα A B.

11. Lys. 210 A, 30 (121, 2) διανοίγοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς recte B ex sil., διαγαρόντες A, διανύγοντες t.

*) Huc eos potissimum locos congregimus, quibus Parisini cum Veneto discrepantia maior est, quam ut ex Veneti natura explicari possit. velut si in Gorg. 459 C pro δημιουργῶν in B legitur ἄλλων, certe existimandum est Parisini scriptorem aut summa cum negligentia in opere suo versatum esse, aut codice alias lectiones continente negligentiusve scripto esse usum. ex locis iam prius adlatis fortasse hic commemorari debebant loci sub 2, 7 et 8 notati.

12. Lys. 213 A, 20 (127, 1) *ὁ μισῶν* ex sil. B recte, *ὁ φιλῶν* A t.

13. Lys. 223 B, 11 (146, 2) *μέν* A t ex sil., *δὲ* B.

14. Alc. I. 112 C, 16 (319, 4) *τανάγορα* ex sil. A t, *παναγορα* B; hoc mendum, quod litterarum *T a Π* quas dicunt maiusculas commutatione ortum est, sane non admisisset scriptor codicis B, si codicem t fontem habuisset.

15. Phaedr. 247 C, 10 (42, 5) *νώτοι* * *στάσας* t, *νώτοι* *ίστάσας* A et B (ex sil.). Prava codicum A et t scriptura iterata littera *ι* orta est; alteram *ι* scriptor codicis t, cum mendum deprehendisset, erasit veramque lectionem restituit. quod cum ita sit, aut codex B, si re vera ex codice t descriptus est, descriptus est prius, quam rasurae in codice t factae sunt, aut scriptor eius alio fonte usus est.

16. Phaedr. 274 E, 29 (97, 1 sq) *ἃ λόγος πολὺς ἂν εἴη διελθεῖν* add. t, om. A et B; hanc verborum omissionem non ex codicis t natura explicari posse vel ex ea re discimus, quod haec verba non solum in codice B, sed etiam in A desunt. *)

17. Crat. 416 B, 23 (70, 14) *λέγει γε* A t, *λέγουσί γε* B; locus, ut videtur, corruptus.

18. Crat. 421 E, 11 (82, 8) *ἐρήσεται* A, *ἂν ἐρήσεται* t, *ἀνερήσεται* B; scriptor codicis B libro videlicet usus est, in quo haec verba aut paullulum evanuerant aut tam male scripta erant, ut satis bene legi nequirent; si enim librum t descripsisset, cur formam admisisset sensu carentem, cum eadem verba in codice t clare scripta essent?

19. Euthyd. 296 A, 14 sq. (441, 7) *ἀλλ' ὅπως μή τι ἡμᾶς σφαλεῖ τὸ αἰεὶ τοῦτο; σφαλεῖ* correxerit Heindorf; *σφῆλη* A t, *σφάλη* B, quae scriptura itacismo quem dicunt orta verae prior est, quam scriptura codicum A et t *σφῆλη*.

Non contemnendi sunt ii loci, ubi codex B plura verba praebebat, quam t continet; nam iis locis si demonstrare non possumus verba, quae in codice B abundant, manu quadam recenti esse adscripta, luce clarius probatur codicem B ex t descriptum esse non posse. sunt autem hi:

20. Theaet. 166 B, 25 (226, 21) *εἶναι εἰδέναι* A, B (ex sil.), *εἶναι* (omisso *εἰδέναι* propter alterum *εἰδέναι*, quod mox sequitur) t.

21. Theaet. 161 A, 16 (215, 17) *ἡ (ἡ A²) αὖ οὐχ οὕτως ἔχει* A, *εἰ αὖ οὕτως ἔχει* t, *ἡ ἂν οὐχ οὕτως ἔχει* B. erravit scriptor codicis t, qui vitiose *οὐχ* omisit; scriptura codicis B eadem fere est quae codicis A.

*) Quae aliis locis B omittit, incuria scriptoris omissa esse videntur. velut Men. 80 C, 21 (347, 3) *ἀλλὰ — ἀπορῶν* add. A t (ex sil.), om. B; Charm. 170 C, 16 (336, 5 sq) *τὸ δε ἀρμονικόν — σωφροσύνη* add. A t, om. B, ubi librarius oculorum errore (vox *σωφροσύνη* ter occurrit) deceptus totum enuntiatum omisit.

Horum exemplorum numerum et singularem unius cuiusque loci condicionem si quis diligentius consideraverit, quam falsa sit Schanzii sententia codicem B ex codice t derivantis, facile credo perspiciet; nam nullus ex locis hic adlatis talis est, ut conicere possimus codicis B a codice t discrepantias coniectandi studio ortas esse. descriptus est codex Parisinus ex codice quodam, in quo iam scripturae illae discrepantes inveniebantur aut verba nonnullis locis paullo negligentius scripta vel aetate evanida satis commode legi nequibant.

Haec mea de origine codicis B sententia etiam hac re, quam modo exponam, probatur. Schanz ipse cum de nonnullorum codicum Platoniorum origine et auctoritate disputaret, hoc egit, ut emendationes aut scripturae discrepantias a manibus recentioribus notatas diligenter observaret atque ex ratione, quae inter scripturas singulorum codicum a diversis manibus factas intercederet, de codicum cognatione iudicaret. saepissime enim fiebat, ut librarius, cum codicem quendam describeret, scripturas manuum recentiorum supra versum vel in margine adnotatas aut scripturas compendio $\rho\theta$. signatas in textum reciperet, cum eas emendationes verborum corruptorum esse putaret. si quis codex igitur multis locis in textu habet, quae alius supra versum aut in margine scriptum exhibet, iure iudicare possumus priorem codicem ex altero esse descriptum. sed in codice B multi exstant loci, quibus eadem, quae in textu codicis t, continentur recentiorum manuum scripturis vel adnotationibus in margine factis prorsus neglectis. conferas de hac re hos locos:

1. Alc. II. 142 D, 32 (280, 22), $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ $\sigma\phi\eta\sigma\iota\nu$ recens t² recte, $\alpha\upsilon\tau\omicron\iota\varsigma$ $\sigma\phi\acute{\iota}\sigma\iota\nu$ t¹ B.

2. Alc. II. 143 C, 1 (282, 5) $\delta\tau\omega$ $\delta\eta$ t² recte, $\delta\tau\omega$ $\delta\epsilon\tilde{\iota}$ \mathfrak{A} t¹ B.

3. Alc. II. 148 B, 17 (292, 11) $\pi\alpha\lambda\iota\nu\omega\rho\delta\acute{\iota}\alpha\nu$ $\epsilon\upsilon\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ (mendum litteris male divisus et itacismo ortum; scribendum est $\pi\alpha\lambda\iota\nu\omega\rho\delta\eta$ $\acute{\alpha}\nu\epsilon\nu\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$) \mathfrak{A} t¹ B; $\pi\alpha\lambda\iota\nu\omega\rho\delta\epsilon\tilde{\iota}$ $\acute{\alpha}\nu\epsilon\nu\chi\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma$ t², quod verae scripturae propius est.

4. Alc. II. 150 B, 9 (296, 8) $\tilde{\eta}\pi\epsilon\theta$ t² recte, $\epsilon\tilde{\iota}\pi\epsilon\theta$ \mathfrak{A} t¹ B.

5. Charm. 158 E, 17 (313, 18) $\tau\tilde{\eta}\delta\epsilon$ t² recte, $\tau\acute{\iota}$ $\delta\epsilon$ t¹ B, $\tau\acute{\iota}$ $\delta\alpha\lambda$ (altera manu) t².

6. Charm. 159 A, 19 (313, 20) $\alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ \mathfrak{A} t² recte, $\alpha\upsilon\tau\eta\nu$ t¹ B.

7. Prot. 312 D, 23 (156, 4) $\tau\omicron\upsilon$ $\pi\omicron\iota\eta\sigma\alpha\iota$ t² recte, $\tau\omicron\upsilon$ $\tau\omicron$ $\pi\omicron\iota\eta\sigma\alpha\iota$ \mathfrak{A} t¹ B.

8. Prot. 326 C, 29 (181, 8) $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ $\delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\acute{\alpha}\lambda\omega\nu$ $\tau\eta\varsigma$ $\eta\lambda\iota\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma$ $\acute{\alpha}\rho\chi\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ \mathfrak{A} t¹ B (ex sil.), $\tau\eta\varsigma$ $\eta\lambda\iota\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma$ $\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ $\delta\iota\delta\alpha\sigma\kappa\acute{\alpha}\lambda\omega\nu$ $\acute{\alpha}\rho\chi\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ t².

9. Prot. 335 D, 33 (199, 1) $\acute{\alpha}\nu\epsilon\sigma\tau\eta\kappa\eta$ \mathfrak{A} , sed in margine vitii nota, t², $\acute{\alpha}\nu\epsilon\sigma\tau\eta\kappa\epsilon\iota$ t¹, $\acute{\alpha}\nu\epsilon\sigma\tau\eta\kappa\epsilon\iota\nu$ (littera ν recenti manu addita) B.

10. Prot. 336 B, 16 (199, 18) δοκεῖ \mathfrak{A} t² recte, δεῖ t¹ B.
11. Prot. 336 D, 30 (200, 12) ἐγγνωμαι t² recte, ἐγγνω καὶ \mathfrak{A} t¹ B.
12. Prot. 339 D, 14 (206, 3) ἀληθεία \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.) recte, ἀλαθεία t².
13. Prot. 342 B, 20 (211, 7) ἀσκήσειν t¹ B (ex sil.), ἀσκήσειν τὴν σοφίαν \mathfrak{A} t².
14. Prot. 351 C, 8 (228, 9) μὴ εἴ τι \mathfrak{A} t¹ B, εἰ μήτι t².
15. Prot. 355 A, 5 (234, 20) ἢ ἄλλο \mathfrak{A} t¹, sed ἢ delevit t²; ἢ ἄλλο B.
16. Euthyd. 287 D, 2 (424, 16) ἀμελήσας \mathfrak{A} t¹, B ex sil.; ἀμελήσας τοῦ t².
17. Euthyd. 294 D, 18 (438, 13) ἦτην t² recte, εἴτην \mathfrak{A} t¹ B.
18. Euthyd. 295 A, 1 (439, 6) ἀλλ' ἣν ἔφη ἐθελήσαις μοι (legendum est ἐθελήσης μοι) \mathfrak{A} , γο. t²; ἀλλὰ μὴν ἐὰν ἐμοὶ ἐθέλῃς t¹, ἀλλ' ἐὰν ἐμοὶ ἐθέλῃς B.
19. Euthyd. 303 C, 29 (455, 10) ἐξείργασθον t¹, sed εἰ ex εἰ, B, ἐξείργασθον \mathfrak{A} , ἐξείργασσασθον γο. t².
20. Gorg. 454 A, 10 (18, 9) περὶ ὅτι \mathfrak{A} t¹, sed ὅ in rasura \mathfrak{A} , B (ex sil.); ὅτου recens t².
21. Gorg. 458 B, 22 (26, 16) χοῦν \mathfrak{A} t¹, ex sil. B (legendum est cum quibusdam codicibus χοῦν); ἔδει in marg. \mathfrak{A} t².
22. Gorg. 465 D, 28 (41, 21) χορήσωμαι \mathfrak{A} t¹ B (ex sil.), χορήσομαι t².
23. Gorg. 473 A 26 (57, 24) ἐξηλέγχθην \mathfrak{A} t¹, B ex sil., ἐξελέγχθησαν t².*)
24. Gorg. 477 D, 33 (68, 21) ἀνιαιρότατόν t² recte, ἀνιαιρώτατον \mathfrak{A} t¹ B (ex sil.).
25. Gorg. 491 A, 32 (96, 3) ὄντα \mathfrak{A} t² recte, τα t¹ (nam apud Schanzium in apparatu critico legendum est h. l. T pro B) et B.
26. Gorg. 494 C, 9 (103, 5) ψωρῶντα \mathfrak{A} t¹ B, ψωριῶντα recens t².
27. Gorg. 506 E, 9 (131, 3) ἐκάστων \mathfrak{A} , ex sil. B, ἐκάστων t¹, ἐκάστων t².
28. Gorg. 522 D, 14 (163, 5) καὶ εἰ διὰ \mathfrak{A} t² recte, καὶ ἰδίᾳ \mathfrak{A} t¹ B.
29. Theaet. 143 D, 13 (178, 6) ὀλίγιστοι \mathfrak{A} t¹, ex sil. B, ὀλιγοστοὶ t².
30. Theaet. 170 C, 18 (235, 13) ἔτερον \mathfrak{A} t¹, ex sil. B, ἐτέρον t².

*) Sed cum apographum codicis B manifestum, codicem C dico, σαν

scripturam ἐξελέγχθην praebeat, erravit fortasse I. Bekker, cum alteram scripturam in codice B adnotatam non commemoraret.

31. Theaet. 174 A, 20 (243, 6) τὰ δ' ἔμπροσθεν A t¹, ex sil. B, τὰ δ' ὀπισθεν in marg. t².

32. Theaet. 175 B, 17 (245, 13) γιγνόμενα A t¹, ex sil. B; οὐ supra verum adscripsit t².

33. Theaet. 175 E, 9 (246, 12) ᾧ A, recens t², ὁ t¹ B.

34. Theaet. 183 C, 10 (262, 6) ἦ εἰ μή τι A t¹ B; εἰ μή τι t², quod verae scripturae propius est.

35. Theaet. 188 C, 16 (273, 19) ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι t² recte, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰδέναι A t¹ B.

36. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) αἰρεῖ t² recte, αἰρεῖ t¹ B.

37. Theaet. 202 D, 1 (304, 8) τοῦ λόγου A t¹, B ex sil., λόγου t².

38. Lach. 183 E, 28 (261, 9) παρῆι τε ὡς A, παρεῖν τεῶς t¹, B ex sil., παρῆι τεῶς t² recte.

39. Lach. 186 A, 4 (266, 10) αὐτοῖν A, recens t² recte, αὐτήν t¹ B.

40. Phaedr. 230 C, 15 (9, 12) σὺ rec. t² recte, οὐ A t¹ B.

41. Phaedr. 230 D, 22 (9, 19) σὺ t² recte, οὐ A B, οὐ t¹.

42. Phaedr. 237 C, 16 (22, 14) προσελθόντες t² recte, προσελθόντες A t¹ B.

43. Phaedr. 245 E, 14 (39, 4) γένεσιν A t¹ B, γῆν in marg. t².

44. Theag. 126 B, 1 (270, 21) οἷς γρ. t² recte, οἷ A t¹ B.

45. Theag. 126 B, 1 (270, 21) ἵπποι γρ. t² recte, ἵππι-κοὶ A t¹ B.

Praeterea multi sunt in codice t loci, ubi aut prima manus aut manus quaedam recens (cf. Schanzii ed. vol. I. p. XI) Platonis verba non supra verum aut in margine, sed in textu ipso emendavit. has quoque emendationes, sive primae manui sive recentiori debentur, sprexit plerumque is, qui codicem B scripsit, si quidem usus est codice Veneto. cf. hos locos:

46. Phaedr. 242 B, 7 (31, 19) πεποιηκέναι A, ex emendatione t recte; πεποννηκέναι t B.

47. Gorg. 457 B, 15 (24, 20) δύναιτο A (?), ex ras. t recte, δύναιτο ante rasuram t, B (ex sil.).

48. Gorg. 464 B, 27 (39, 2) τῇ ψυχῇ A, ex emend. t recte, τὴν ψυχὴν t B.

49. Gorg. 514 D, 17 (146, 10) ἐγώ τε ex emend. t recte, ἔγωγε A t, B ex sil. (fortasse Bekker erravit. nam in apographo codicis B — codicem C dico — legitur ἐγώ τε).

50. Theaet. 143 B, 21 (177, 4) ἐρεῖνον A, ἐρεῖν οὐ t, ἐρεῖν οὐ ex emend. t, ἐρινοῦ ex sil. B; legendum est cum codice quodam Ἐρινοῦ.

Saepius in codice Veneto a prima manu lectiones in margine adnotatae sunt compendioque γρ. signatae, quas codex B non continet. cf.:

51. Hipp. I. 292 A, 36 (432, 17) ἐφικέσθαι t, B (ex sil.), καταλαβεῖν t in margine.

52. Theaet. 206 A, 21 (312, 11) μῶν A t, B (ex sil.), ἄλλων in marg. γρ. t (cf. 206 D, 17 = 313, 22).

53. Gorg. 517 E, 3 (153, 12) τούτων A, γρ. t, τοιούτοις t B.

54. Gorg. 486 C, 4 (86, 16) ἐλέγχων omnes codices; in margine t adscriptum: ἐν ἄλλῳ πρόσκειται παῦσαι ματαιάζων, quae in B non leguntur.

55. Euthyd. 286 C, 13 (422, 14) κάλλιστα A t B, μάλιστα in marg. t.

56. Lys. 208 C, 1 (118, 3) καί μοι ἔτι A, in marg. t, καὶ ἔτι μοι t B.

57. Charm. 175 B, 21 (345, 16) εὐρεῖν γρ. t recte, ἔχειν A t B.

Uno loco supra versum in codice t scriptura alia adnotata est atque in textu, qua codex B caret; cf.

58. Gorg. 514 B, 26 (145, 13) οἰκονομικὴν A, sed supra *vo* rasura; οἰκοδομικὴν t, sed *v* supra δ; B ex sil. οἰκονομικὴν tantum habere videtur.

Ex his locis apparet nonnullas esse in codice t scripturas, quas in codice B frustra quaesiveris. aut igitur is, qui scripsit codicem B, si quidem codice t usus est, eas non vidit — quod, si eius studium Platonis verba emendandi spectamus, parum credibile videtur, praesertim cum multis his lectionibus corrupta Platonis verba recte emendari potuerint — aut codicem B ex codice t prius describebat, quam lectiones a manibus recentioribus factae in codice Veneto adnotatae sunt; quod ipsum, si consideramus etiam scripturas a prima manu adnotatas eum neglexisse, aequè est incredibile. cum igitur neutra ex his rationibus probari posse videatur, tertia restat ratio ad hanc rem explicandam librarium alio fonte, non codice t, usum esse, in quo illae scripturae discrepantes non inerant.

At non desunt loci, ubi codex t duas scripturas praebet a prima manu factas, quae etiam codex B eodem aut alio ordine descriptas exhibet. sed cum nullus sit locus ita comparatus, ut iudicare possimus codicem Parisinum ex Veneto illo fluxisse, hic codicum consensus ita explicandus est, ut utrumque codicem ex alio quodam nunc deperdito descriptum esse censeamus, qui iam omnes illas scripturas continuerit. cf.

1. Phaedr. 241 A, 16 (29, 11) ἐκτίνειν t¹, sed supra *ι* rasura et *ν* in rasura (scriptum erat supra *ι* sine dubio *ει*; nam ἐκτείνειν^{ει} aut ἐκτείνειν alii quoque codices praebent); ἐκτίνει B.

2. Phaedr. 246 A, 12 (39, 17) εἰκέτω δὴ ξυμφύτω recte γρ. t² et B, εἰκε τῷ A, εἰκε τῷ δὴ t¹, δὴ εἰκε τῷ signis transpositionis effecit t¹, εἰκε δὴ τῷ B¹, qui signa transpositionis, quae in fonte utriusque codicis erant, male interpretatus est.

3. Alc. II. 147 A, 24 (290, 3) πολυτεχνίαν A, φιλοτεχνίαν t¹, sed πολυ supra versum add. t¹; φιλοτεχνίαν B.

4. Charm. 164 B, 4 (324, 6) πράττει A, πράξι t¹, τ in marg. t¹, πράξι B, ubi scriptor codicis B melius fontem communem expressit, quam is, qui codicem t scripsit.

5. Alc. I. 126 A, 23 (350, 4): ad σώζεσθαι in t adiectum est γρ. verbo sequenti eraso (fuit sine dubio σώζεται); γρ. σώζεται B. hic aut scriba ipse, cum animadvertisset scripturam σώζεται pravam esse, verba iam adscripta erasit, aut postea a lectore quodam erasa sunt. Parisinum certe, si vera est Schanzii sententia de origine eius prolata, ante hanc rasuram in Veneto factam descriptum esse oportet.

6. Lys. 207 B, 20 (115, 20) εἴπετο A, in marg. t¹, ἔσπετο t¹, ἔσπετο B.

7. Lys. 214 E, 23 (130, 9) αὐτῷ t¹, sed ὁ supra versum; αὐτῷ B.

8. Lach. 184 E, 9 (263, 14) κριθήσεσθαι A, in marg. t¹, γρ. B; κρίνεσθαι t¹ et ex sil. B.

9. Euthyd. 272 A 15 (394, 20) ἤν λοιπὴ αὐτοῖν A t¹ B, ἔτι λοιπὴ αὐτοῖν ἤν γρ. t¹ B.

10. Euthyd. 273 D, 25 (397, 19) ἀλλήλους A, ἀλλήλους t¹ B.

11. Euthyd. 273 E, 7 (398, 9) ἐπεδημησάτην A, γρ. t¹ B; ἐπεδημείτην t¹.

12. Euthyd. 275 D, 15 (401, 14) τῆς A t¹ B, τοσῆσδε γρ. t¹ B.

13. Euthyd. 285 A, 21 (419, 21) διδόναι A t, μετὰ in marg. t¹, μετὰ in marg. B.

14. Euthyd. 287 B, 14 (423, 21) οὕτως εἰ χρόνος t¹, οὐ- τωσὶ κενός A, γρ. t¹ B.

15. Euthyd. 289 A, 27 (427, 14) ᾧ A, ᾧ t¹, sed ὁ supra versum, ᾧ B.

16. Prot. 321 D, 17 (172, 18) τῷ t¹ B.

17. Prot. 338 B, 21 (203, 11) ἐλέσθαι A t¹ B, αἰρεῖ- σθαι γρ. t¹ B.

18. Prot. 357 A, 24 (239, 1) τῇ A, πῇ t, πῇ B.

19. Gorg. 447 A, 3 (3, 3) ἀλλ' ἢ A, ἀλλ' ἢ t, ἄρα in marg. t¹, γρ. B.

20. Gorg. 491 B, 13 (96, 18) τότε A, τότε t¹ B.

21. Gorg. 526 D, 14 (170, 10) σκοπῶ A t, ἀσκῶ γρ. t¹ B.

22. Men. 76 D, 30 (338, 10) σχημάτων A t¹, χρημάτων γρ. t¹ B.

23. Men. 81 D, 4 (349, 7) ἀποκάμνη ^ν A, ἀποκάμη, sed
 ν supra versum t¹, ἀποκαμη B.

24. Theaet. 198 B, 31 (295, 8) πρόσσχε^σs ut videtur t,
 πρόσσχε^σs A, προσσχε^σs B, qui archetypi lectionem accuratius quam
 t reddidit aut falsam lectionem errore animadverso inter scribendum
 ex archetypo ipso correxit.

25. Theaet. 202 C, 20 (303, 18) τελείως^ε A, τελείως t B.

26. Hipp. I. 289 E, 32 (427, 16) κτημάτων, γρ. ἐρωτη-
 μάτων in marg. t B.

27. Menex. 247 B, 1 (401, 11) προγόνων, γρ. προτέρων
 in marg. t B.

28. Am. 136 E, 11 (292, 6) ἀχρείους t, ex sil. B, ἀχρή-
 στους A, γρ. t B.

Nonnulli exstant loci, quibus in utroque codice lectiones
 eadem recentioribus manibus adnotatae sunt; cf. Crat. 438 C,
 23 (117, 16), Phaedr. 251 C, 20 (49, 16), 253 B, 30 (53, 4),
 253 D, 20 (54, 8), 255 A, 22 (57 2), Theaet. 159 B 32 (211,
 22), 184 D, 3 (265, 3), Lys. 207 B, 22 (116, 1), Euthyd. 292 E,
 5 (434, 21), Prot. 339 D 20 (206, 9) al. quorum locorum, cum
 ad quaestionem quam tractamus dirimendam nihil proferant, paucos
 tantum exscripsi; nam hae lectiones et ex codice Parisino in Ve-
 netum et ex Veneto in Parisinum transferri poterant.

Sed sunt etiam lectiones in codice Veneto a manu recen-
 tiorē t² scriptae, quae in Parisino aut a prima manu cum com-
 pendio γρ. adscriptae leguntur aut in textu ipso reprehenduntur.
 qua re cum Schanz suam sententiam probari putet codicem Pari-
 sinum ex Veneto esse descriptum, hos locos diligentius inspicere
 necesse videtur. quae codex Venetus a recenti manu scriptum ex-
 hibet, cum compendio γρ. in Parisino a prima manu adscriptum
 invenitur his locis *):

1. Phaedr. 235 B 14 (18, 1) μηδένα A t¹, B (ex sil.),
 μηδ' ἄν in marg. t², γρ. B; legendum est cum Aldina μηδέν' ἄν.

2. Theaet. 146 E, 20 (184, 22) τὸ δ' ἐπερωτηθέν A t¹,
 B (ex sil.), τὸ δέ γε in marg. t² B.

3. Theaet. 147 A, 28 (185, 7) ἱπνοπλαθῶν A t, B (ex
 sil.), ἱπνοπλάθων t², κοροπλάθων in marg. γρ. t² B.

4. Theaet. 156 B, 7 (205, 2) καύσεις A t¹, B (ex sil.),
 θερμάνσεις γρ. t² B.

5. Theaet. 173 E, 12 (242, 17) φέρεται A¹ t¹, B (ex sil.),
 πέτεται in marg. A² t², γρ. B.

*) Utrum lectiones codicis B, quibus compendium γρ. adiectum
 est, primae an recentiori manui debeantur, Bekker non adnotat. ex
 silentio eius conicere licet eas omnes, nisi quid contrarium adnotatum
 est, a prima manu esse factas.

6. Theaet. 183 A, 27 (261, 15) ὁρθῶς λέγεις \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.), ὁρθότατα λέγεις γρ. t² B.

7. Lach. 178 A, 2 (251, 3) συνθεάσασθαι t³, γρ. B recte, συνθεάσασθε \mathfrak{A} , συντεθεᾶσθαι t¹, B (ex sil.).

8. Lach. 187 E, 16 (270, 5) πρὶν ἄν (manu satis vetusta) t², γρ. B recte, πρὶν \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.).

9. Lach. 194 C, 10 (284, 5) ἔκλυσαι t¹, B (ex sil.), ἐλκύνσαι \mathfrak{A} , γρ. t² B.

10. Lach. 197 B 3 (290, 7) διαγνοῖαν (legendum est δι' ἄγνοῖαν) γρ. t² B recte, δι' ἄνοῖαν \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.).

11. Charm. 156 E, 26 (309, 21) ἀγνοοῖεν \mathfrak{A} t¹, ἀμελοῖεν Stobaeus, γρ. t² B.

12. Prot. 320 C, 2 (170, 15) ἣ λόγῳ διεξεληθὼν \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.), ἣ ὥς νειωτέροις λόγον διεξέλθῳ γρ. t² B.

13. Prot. 324 E, 32 (178, 11) πόλις \mathfrak{A} t¹, B (ex sil.), πολίτης γρ. t² B.

14. Gorg. 452 C, 31 (14, 20) τί δὲ ἂν ᾗ σὺ \mathfrak{A} t¹, τι δὲ δὴ ᾗ γρ. \mathfrak{A} t², τι δε^δ η σὺ t¹ (supra η ras.), τι δὲ δὴ σὺ B, τι δὲ ἂν ᾗ γρ. t², ἂν γρ. B.

15. Gorg. 492 B, 26 (98, 12) ἐπεὶ γε οἷς recens \mathfrak{A} t², ἐπεὶ θεοῖς \mathfrak{A} t¹ B, ἐπεὶ τοῖς t², ἐπεὶ τοῖς θεοῖς γρ. B.

Plures sunt loci, ubi Parisinus in textu ipso prima manu scriptum exhibet, quod in Veneto a recenti manu additum est. cf.

16. Theaet. 144 A, 27 (178, 21) γιγνόμενον ut videtur t¹, γιγνόμενους \mathfrak{A} t², ex sil. B.

17. Theaet. 144 B, 32 (179, 4) ἀπαντῶσι \mathfrak{A} , ex sil. B recte, ἀ παντῶσι t², ἀ πάντων t¹.

18. Theaet. 145 A, 3 (181, 3) ἔμοιγε \mathfrak{A} , ex sil. B, t² recte, ἔμοι t¹.

19. Theaet. 144 C, 6 (179, 13) ἐταῖροι \mathfrak{A} t², B (ex sil.) recte, ἔτεροι t¹.

20. Theaet. 147 D, 24 (186, 14) ἀποφαίνων om. t¹, in marg. add. t², in textu habet \mathfrak{A} B ex sil. recte.

21. Theaet. 151 B, 19 (194, 7) ἄλλοις \mathfrak{A} t² B recte, ἄλλους \mathfrak{A} t¹.

22. Theaet. 152 D, 21 (197, 8) ἐὰν βαρὺ \mathfrak{A} t², ex sil. B recte, βαρὺ t¹.

22. Theaet. 153 E, 20 (199, 19) καὶ μένοι \mathfrak{A} t², ex sil. B recte, κείμενον ut videtur t¹.

23. Theaet. 156 C, 17 (205, 13) πάντα μὲν \mathfrak{A} t², ex sil. B recte, πάντα t¹.

24. Theaet. 157 B, 20 (207, 6) καὶ κατὰ \mathfrak{A} t², B (ex sil.) recte, κατὰ t¹.

25. Theaet. 157 C, 24 (207, 10) ὥς ἀρεσκόντων \mathfrak{A} t², ex sil. B recte, ἀρεσκόντων t¹.

26. Theaet. 158 B, 7 (209, 8) *τις ἔχοι* A t², ex sil. B recte, *τις* t¹ verbo *ἔχοι* errore oculorum omisso.

27. Theaet. 158 C, 14 (209, 15) *ἐν τῷ ὕπνῳ* A t¹, *ἐν τῷ ἐνυπνίῳ* t², ex sil. B.

28. Theaet. 159 A, 16 (211, 6) *τὰ πάσχοντα* A t¹, καὶ *τὰ πάσχοντα* t², ex sil. B.

29. Theaet. 160 D, 30 (214, 19) *ὅπως οὐ* t¹, *ὅπως οὖν* A¹, *ὡς οὖν* A², *ὅπως οὖν* t², *ὡς οὖν* ex sil. B.

30. Theaet. 160 E, 8 (215, 8) *δή ποτε* A t¹, *δή ποτε καὶ* t², B (ex sil.).

31. Theaet. 161 D, 15 (217, 5) *ὥστε* A t², B (ex sil.) recte, *ὥς* t¹.

32. Theaet. 163 A, 5 (219, 18) *ἔοικεν ὥς* A t¹, *ἔοικεν ἄλλῃ ὥς* t² B (ex sil.)*), quae scriptura voce *ἄλλῃ*, quae antecedit, male iterata orta est, nisi *ἄλλῃ* in margine quorundam codicum inveniebatur, ubi in textu cum t¹ pro *ἄλλῃ* δὲ illo, quod initio enuntiati legimus, *ἄλλ'* ἤδη scriptum erat, atque signis transpositionis prave explicatis alienum locum occupavit.

33. Theaet. 164 A, 29 (222, 6) *ὁρῶν* A t¹, *ὁρᾷ* A² t² B (ex sil.).

34. Theaet. 164 E, 33 (223, 23) *ἀλλὰ πολλὰ* A t² B (ex sil.) recte, *ἀλλὰ* t¹.

35. Theaet. 164 E, 2 (224, 3) *θεόδωρος εἶς* A t², B (ex sil.) recte, *θεόδωρος* t¹.

36. Theaet. 165 A, 10 (224, 12) *προσέχων* A t¹, *προσχωὼν* t² B.

37. Theaet. 165 D, 2 (225, 18) *ἐλλοχῶν* A² t², ex sil. B recte, *ἐνλοχῶν* A¹ t¹.

38. Theaet. 166 B, 28 (227, 3) *καὶ τούτους* A t², B (ex sil.) recte, *τούτους* t¹.

39. Theaet. 166 C, 4 (227, 12) *αὐτὸς ὑγνεῖς* A t², B (ex sil.) recte, *αὐτὸ συγνεῖς* t¹.

40. Theaet. 166 D, 11 (227, 18) *ὁς* A t², B (ex sil.) recte, *ὥς* t¹.

41. Theaet. 167 B, 3 (228, 20) *σώματα* A t¹, *τὰ σώματα* t², B (ex sil.).

42. Theaet. 167 E, 22 (229, 20) *ἀλλ' ἢ* A, recens t², B (ex sil.) recte, *ἀλλῇ* t¹.

43. Theaet. 168 B, 12 (230, 19) *τούτων* A t², B (ex sil.) recte, *τῶν* t¹.

44. Theaet. 168 E, 34 (231, 20) *τοῦτό γε* t², B (ex sil.) recte, *τοι τοῦτό γε* A, *τοι τό γε* t¹, sed γ in ras.

45. Theaet. 169 E, 18 (234, 2) *καλλιώνως* A t¹, *κάλλιον ὥς* t², B (ex sil.).

*) Schanz (in Phil. 35 p. 669) dicit in B *ἄλλως* legi; quod unde sumpserit, nescio et falsum esse puto; etiam in B sine dubio legitur *ἀλλ' ἤδη συνεπτόν ὥς ἔοικεν ἄλλῃ, ὥς*.

46. Theaet. 170 A, 28 (234, 12) ἀνθρώπου μᾶλλον δὲ πάντων om. t¹, in marg. add. t², in textu habet B.
47. Theaet. 170 C, 16, (235, 11) ἐθέλοι Ἀ t² B, θέλοι t¹.
48. Theaet. 170 D, 23 (235, 19) πρὸς με Ἀ t¹, πρὸς ἐμὲ t², B (ex sil.).
49. Theaet. 172 B, 30 (239, 6) τολμήσεις Ἀ t², B (ex sil.) recte, τολμήσης t¹.
50. Theaet. 172 B, 31 (239, 8) συννοίσειν Ἀ¹ t¹, ξυνοίσειν Ἀ², συννοίσει t² B.
51. Theaet. 175 C, 23 (245, 20) χρυσίον Ἀ t¹, χρυσίον ἦ t² B.
52. Theaet. 175 E, 11 (246, 14) ἐπισταμένον Ἀ t¹, ἐπιστάμενος recens t², B (ex sil.).
53. Theaet. 175 E, 13 (246, 16) ὁ δ' t², B (ex sil.) recte, οὐδ' Ἀ¹ t¹, ὁδ' Ἀ².
54. Theaet. 176 C, 15 (248, 1) καὶ σοφαί Ἀ t², B (ex sil.), σοφαί t¹.
55. Theaet. 177 D, 33 (250, 9) λέγομεν Ἀ t¹, ἐλέγομεν t², B (ex sil.).
56. Theaet. 178 A, 11 (250, 22) ἀμαρτάνειν Ἀ t¹, διαμαρτάνειν t², B (ex sil.).
57. Theaet. 178 C, 1 (251, 19) καὶ ἔσεσθαι errore om. t¹, add. t², B (ex sil.).
58. Theaet. 178 D, 12 (252, 8) ὁ om. errore t¹, add. t², B (ex sil.).
59. Theaet. 178 D, 16 (252, 12) ἀκυροτέρα t², B (ex sil.) recte, ἀκυρώτερα Ἀ t¹.
60. Theaet. 178 E, 21 (252, 17) τό γε t² B recte, τό τε Ἀ t¹.
61. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) τῷ τοι Ἀ t², τῷ τοι B, τοῦτο ut videtur t¹.
62. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) μᾶλλον Ἀ t², B (ex sil.) recte, μάλα t¹.
63. Theaet. 182 D, 30 (260, 9) τοῦτο Ἀ t², B (ex sil.) recte, τότε t¹.
64. Theaet. 182 D, 31 (260, 10) τούτου Ἀ t², B (ex sil.) recte, τοῦ t¹.
65. Theaet. 182 E, 16 (261, 4) ἦν ταῦτα errore om. t¹, add. Ἀ¹ t², B (ex sil.).
66. Theaet. 183 D, 21 (262, 17) δώσεις Ἀ t², B (ex sil.) recte, δώσης t¹.
67. Theaet. 186 D, 32 (269, 14) τοῦτο t², B (ex sil.) recte, τανὺν t¹, τανὺν Ἀ.
68. Theaet. 188 B, 36 (273, 3) ἀγνοεῖ Ἀ t¹, ἀγνοεῖ αὖ t² B (ex sil.), ni fallor, recte.
69. Theaet. 188 C, 11 (273, 14) πάντα ἦ t², ut videtur B recte, πάντη Ἀ, πάντα t¹.

70. Theaet. 189 D, 13 (276, 19) ὥς ἕτερον Ἀ t², B (ex sil.) recte, ὥς ἕτερόν τι errore propter praecedens ἕτερόν τι commissio t¹.

71. Theaet. 189 E, 18 (277, 1) ἅμα Ἀ t², B (ex sil.) recte, ἀλλά t¹.

72. Theaet. 190 C, 17 (278, 9) καὶ ἐφαπτόμενος Ἀ t² B (ex sil.) recte, ἐφαπτόμενος t¹.

73. Theaet. 192 A, 3 (281, 19) οἶδεν ἔχων t², B (ex sil.) recte, οἶδε σχὼν Ἀ, οἶδεν σχὼν t¹.

74. Theaet. 192 E, 8 (283, 13) ὥς Ἀ t¹, ὅτι in marg. Ἀ² t² B.

75. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) πότερα t², B (ex sil.) recte, ποτέραν Ἀ t¹.

76. Theaet. 198 C, 5 (295, 18) πόσος Ἀ t², B (ex sil.) recte, ὀποσός t¹.

77. Theaet. 198 C, 8 (295, 21) ἐν Ἀ t², B (ex sil.) recte, ὦν t¹.

78. Theaet. 198 D, 14 (296, 3) οὕτως Ἀ t² B recte, ὄντως t¹.

79. Theaet. 199 C, 16 (297, 12) πρόσθεν Ἀ t¹, ἔμπροσθεν t², B (ex sil.).

80. Theaet. 205 E, 9 (312, 2) γνωστόν Ἀ² t², B (ex sil.) recte, ἄγνωστον Ἀ¹ t¹.

81. Theaet. 205 E, 11 (312, 4) πειθόμεθα Ἀ t¹, sed σ supra versum t², πεισόμεθα ex sil. B.

82. Gorg. 449 C, 20 (8, 6) ἐν ἔστιν Ἀ t², B (ex sil.) recte, ἐνεστιν t¹.

83. Gorg. 475 B, 1 (62, 20) κάκιον Ἀ t², B (ex sil.) recte, κακὸν t¹.

84. Gorg. 481 A, 1 (76, 14) δῶ t² B recte, δώηι Ἀ t¹.

85. Gorg. 498 A, 26 (111, 7) οὐῶν Ἀ t², B (ex sil.) recte, οὐδέπω t¹.

86. Gorg. 501 E, 34 (120, 17) κινήσιαν φροντίζειν τὸν vitiose t¹, φροντίζειν κινήσιαν τὸν corr. recte t², Ἀ B (ex sil.).

87. Gorg. 503 A, 26 (123, 9) διαμάχεσθαι Ἀ t² B¹ recte, ἀεὶ διαμάχεσθαι t¹ B².

88. Gorg. 513 D, 5 (144, 13) ἃ τότε Ἀ t², B (ex sil.) recte, ἃ τε t¹.

89. Gorg. 522 C, 7 (162, 19) δὲ σὺ Ἀ t², B (ex sil.) recte, δς σὺ t¹.

90. Men. 70 B, 8 (325, 8) λαρισαίου Ἀ t¹, λαρισσαίου t², B (ex sil.).

91. Men. 75 E, 20 (336, 14) λέγω Ἀ t¹ recte, λέγων t², B (ex sil.).

92. Charm. 153 A, 7 (303, 7) εἶδον t², B (ex sil.) recte, ἶδον Ἀ t¹.

93. Lach. 179 C, 13 (252, 18) πολέμῳ — ἐν om. t¹, add. t², A B (ex sil.).

94. Lach. 179 D, 15 (252, 19) τὰ τῆς πόλεως t¹, τῆσδε τῆς πόλεως A B (ex sil.), τῆσδε in marg. t².

95. Lach. 198 C, 21 (292, 18) καὶ σὺ (σοι A¹) δοκεῖ A¹, δοκεῖ καὶ σὺ t¹, σοὶ t²; B ex sil. exhibet δοκεῖ καὶ σοί.

96. Hipparch. 231 C, 5 (244, 11) πλέον κτήσεται t², B (ex sil.) recte, κτήσεται A, πλεονεκτήσεται t¹.

97. Hipp. I. 299 B 12 (448, 20) ἢ τι t¹, ἔτι in marg. add. t², ἔτι in textu B.

98. Alc. II. 144 B, 11 (284, 2) ἀγνοοῖς A t² B recte, ἀγνοῖς t¹.

99. Prot. 323 A, 29 (175, 4) δεῖ A t², B (ex sil.) recte, δὴ t¹.

100. Prot. 325 D, 28 (179, 18) ὅπως A t¹, ὅπως αἴς t², B (ex sil.).

101. Prot. 327 A, 19 (182, 8) πόλις A t², B (ex sil.) recte, πολίτης t¹.

102. Prot. 338 A, 12 (203, 2) κάλων (sic) t², κάλων recte ex sil. B, κάλον A, sed in marg. vitii nota, κάλον t¹.

103. Prot. 338 B, 24 (203, 15) ηῤῥήσεται A, ἡῤῥήσεται t¹, εἰῤῥήσεται t² B.

104. Prot. 357 A, 19 (238, 16) οὐκ ἐπιστήμη t², B (ex sil.) recte, ἐπιστήμη A t¹.

105. Euthyd. 284 A, 4 (417, 16) ἄν A t¹, ἄν ἄλλως t², B (ex sil.).

106. Euthyd. 288 D, 6 (426, 13) πᾶν ὅπως A t¹ recte, εἰάν πως t² B (ex sil.).

107. Crat. 384 A, 9 (4, 9) εἴ σοι βουλομένῳ t¹, εἴ σοι βουλομένῳ ἐστίν A t² B.

108. Crat. 410 B, 31 (58, 21) ὁ δὲ ἀήρ A t¹, ὁ δὲ δὴ ἀήρ t² B.

109. Crat. 413 A, 28 (64, 9) δίκαιον A t¹, τὸ δίκαιον t² B.

110. Crat. 414 C, 6 (67, 6) ἐπεὶ A t¹, ἐπεὶ καὶ t² B.

111. Crat. 414 D, 12 (67, 13) σφιγγὸς A (legendum est cum codice quodam φικὸς), φικὸς t¹, φιγγὸς t² B.

112. Crat. 423 A, 7 (84, 20) τὰ κάτω t² B recte, κάτω A t¹.

113. Crat. 425 B, 1 (89, 12) εἴτε μὴ A t¹, εἴτε καὶ μὴ t² B.

114. Crat. 431 A, 19 (101, 22) οὕτως A t¹, οὕτως ἔχον t² B.

Nonnunquam etiam B duas lectiones eadem, ut videtur, manu scriptas exhibet, quarum altera cum t² consentit. cf.:

1. Gorg. 512 A, 26 (141, 7) οἶ A t¹, οἶ^{οῖοι} B, οἶοι t².

2. Gorg. 525 A, 15 (167, 12) ἀκρατίας A t², ἀκρασίας t¹, ἀκρασίας^τ B.

3. Charm. 165 A, 31 (325, 13) ἐγγύη t¹, ἐγγυῆ Ἀ¹, ἐγγύα t², ἐγγύα^η B.

4. Charm. 171 A, 7 (337, 9) ἱατρικός Ἀ t¹, ἱατρικός^{ος} (i. e. ἱατρός) B, ἱατρός t².

5. Theaet. 157 C, 1 (207, 12) πότερα Ἀ t¹, πότερα^{ον} B, πότερον t².

6. Theaet. 169 A, 11 (232, 8) τε Ἀ t² recte, γε t¹, γε B.^τ

7. Theaet. 173 D, 4 (242, 10) τις t², τί B recte, τι Ἀ t¹.^ς

8. Theaet. 188 E, 33 (274, 16) τὸ ἐν Ἀ ex sil. recte, ἐν t¹, τὸ δν t², ἐν B.^δ

9. Phaedr. 248 D, 7 (44, 11) θήρειον t¹ recte, θηρειαν^{αν} Ἀ t², θήρειον B.

10. Lys. 216 A, 3 (132, 13) ἀλλοκότων Ἀ t¹, ἀλλοκότως^ς t², ἀλλοκότων B.

11. Prot. 351 A, 24 (227, 13) τε Ἀ t¹ recte, γε t², τε B.^γ

12. Lach. 178 A, 8 (251, 8) λέγουσι t¹ recte, νοοῦσι Ἀ, νοοῦσι^{νοοῦσι} t², λέγουσι B.

Consulto omnes quos indagare potuimus locos huc congegissimus. videmus autem 46 locis t² et B¹ cum Clarkiani prima manu, octo locis cum Clarkiani manu secunda congruere atque plerumque meliores lectiones praebere quam t¹. quae si quis diligenter consideraverit, Schanzii sententia reiecta concedet credo codicis Parisini B lectiones cum t² et Ἀ congruentes non ex codice Veneto fluxisse, postquam hic codex a manu recenti t² correctus esset, sed codicem Parisinum ex alio codice descriptum esse codicis quidem Veneti simillimo, sed nonnullis locis meliore, qui lectiones praeberet cum Clarkiano congruentes atque plerumque unice veras. sexaginta locis t² cum B¹ congruit, non quod scriptor codicis Parisini codicem Venetum describens quae t² praebebat in textum receperit, sed quod codex Venetus multis locis scribae erroribus et mendis inquinatus posteriore aetate secundum codicem Parisinum B correctus est.

Haec est causa, cur eae lectiones, meliores plerumque, quae in textu Parisini inveniuntur, a manu recenti adscriptae sint in codice Veneto. quae si quis accuratius percurreret, perspiciet credo, quam perversa et omni ratione carens sit Schanzii sententia. codex Parisinus neque ex Veneto descriptus est et multis locis meliora quam t¹ atque cum optimo codice Clarkiano congruentia praebet. lectiones igitur recentis manus t² omnibus locis ex

apparatu critico expellendae sunt, quibus nobis praesto est codicis Parisini memoria, unde hae lectiones fluxerunt. lectiones Parisini cum A² congruentes ex Parisini archetypo fortasse fluxerunt, in quo iam hae scripturae prius supra versum adscriptae in textu legebantur. haec mea sententia eis quoque codicis Veneti locis probatur, quibus id, quod t¹ errore omisit, manus recens t² ex Parisino supplevit (cf. 20, 93, 94); nam his locis erravit Veneti scriptor, Parisini cautius egit, cum codicem describeret. *)

Qua re perspecta melius etiam de eis codicis Veneti lectionibus iudicare possumus, quae a manu recenti ut videtur ex emendatione factae sunt quaeque in rasura inveniuntur. eadem enim manus recens, quae Venetum secundum Parisinum correxit, nonnullos locos, quorum litterae evanidae non satis bene legi poterant aut correctori falsa praebere videbantur, secundum Parisinum emendavit nonnunquam etiam supra versum correctione adscripta. cf.

1. Men. 74 A, 2 (332, 12) κελεύεις A, B (ex sil.), ex emend. t² recte; κελεύεις t¹.

2. Men. 74 D, 6 (334, 6) τοῦτο ὁ B (ex sil.), ex em. t² recte, τοῦτο A t¹.

3. Men. 81 B, 21 (348, 16) κεινων ἐνατωι ἔτει ex sil. B, ex emend. t² recte, κεινων ἐνατωρ ἔτει t¹, κεινων ἐνατωι ἐτει A.

4. Gorg. 455 A, 33 (20, 23) πειστικὸς B recte, ^{ει}πιστικὸς t (si quidem εἰ a manu recenti scriptum est), πιστικὸς A.

5. Gorg. 509 A, 29 (135, 7) λύσεις B (ex sil.), ex emend. t² recte, λύσῃς A t¹.

6. Charm. 168 E, 24 (333, 6) ἔτι γε t, sed γε ex emend. t², ^γτε A t¹, ἔτι τε B.

7. Charm. 170 A, 4 (335, 14) διαριεῖν ex emend. t², ^{αι}διενριεῖν B, διενριεῖν A t¹.

8. Lys. 204 C, 14 (110, 18) ἐκκεκώφωκε A t¹ recte, ^ηἐκκεκώφηκε ex em. t², ἐκκεκώφωκε B.

9. Lys. 209 D, 14 (120, 7) οἰκονομεῖν ex em. t² recte, ^νοἰκοδομεῖν B, οἰκοδομεῖν A t¹.

10. Prot. 357 C, 6 (239, 15) ὁμολογοῦμεν ex emend. t², ^ωὁμολογοῦμεν B, ὁμολογοῦμεν A t¹.

*) Velut in Gorg. 467 D, 17 (45, 14) verba δῆλον ὅτι τὸ ὑγιαίνειν οὐ ἔνεκα πίνουσιν incuria sane omisit t¹, in margine add. ut videtur eadem manus; B (ex sil.) haec verba in textu habet; Gorg. 486 C, 5 (86, 17) καὶ ἄσκει extra versum habet t¹, B (ex sil.) in textu; Gorg. 501 D, 24 (120, 7) in verbis ἡ δ' ἂν μὴ, μὴ φάθῃ alterum μὴ supra versum add. t¹, in textu habet B; Theaet. 153 B, 23 (198, 17) in verbis ὥς ἐπὶ πολὺ add. ὥς supra versum t¹, B habet in textu; Hipp. I. 286 E, 28 (421, 4) in verbis σμικρόν τι πον habet t τι supra versum, B in textu.

11. Menex. 247 A, 18 (401, 7) *νικῶντες* t¹, *νικῶντες* ex
 ητε
 em. t² recte, *νικῶντες* B.

12. Alc. I. 105 D, 24 (303, 4) *δεινομάχης* t¹ recte, *δει-*
 εν
νομένης A, ex emend. t², *δεινομαχης* B.

Ceterum codex Parisinus nonnullas lectiones habet a recenti manu in margine vel supra versum adnotatas, quae ex aliis quibusdam codicibus originem duxisse videntur quaeque ab eo viro, qui secundum Parisinum codicem Venetum correxit, neglectae sunt aut in Parisino postea adscriptae. aliquot prioris familiae lectiones exprimunt. cf.

Theaet. 201 C, 18 (302, 4) *ἐπεληλάσμεν* B, *ἐπελε-*
 λήσμεν A, *ἐπεληλάσμεν* t; Gorg. 525 D, 8 (168, 14) *εἶναι*
τοὺς τοῦτων τῶν B² cum A; *εἶναι τοὺς τῶν* t B¹.

Aliae correctiones Parisini aut supra versum scriptae aut a manu recenti factae cum recenti manu Clarkiani congruunt; cf. Crat. 413 E, 6 (65, 21) *ἀνθρία* in margi A² B²; *ἀνθρεία* t¹, *ἀνθρεία* A¹.

Sed ne nimia horum locorum turba legentium fastidium moveamus, tantum dicimus Parisinum plures correctiones passum esse quam Venetum, quarum nonnullae cum aliorum codicum lectionibus congruunt, aliae unde ortae sint, difficile est diiudicare. Cf. Gorg. 465 B, 28 (40, 14); 466 B, 12 (42, 12); 475 A, 22 (62, 6); 497 E, 20 (111, 1); 503 D, 15 (124, 7); 505 E, 29 (129, 3); 511 B, 32 (139, 22); 512 E, 30 (142, 19); 523 D, 20 (164, 20); Charm. 175 B, 22 (345, 16); Hipp. I. 290 E, 14 (429, 23); 292 A, 2 (432, 19); Hipp. II. 364 A, 9 (200, 18); Theaet. 145 A, 34 (180, 22); 146 B, 22 (183, 11); 148 E, 8 (189, 6); 152 C, 11 (196, 21); 152 D, 21 (197, 8); 152 E, 2 (197, 17); 153 A, 8 (198, 1); 156 B, 10 (205, 5); 160 E, 7 (215, 7); 169 C, 30 (233, 5); 174 A, 15 (242, 21); Men. 86 B, 28 (360, 22); 94 A, 3 (376, 8); Euthyd. 300 A, 22 (449, 2); Lys. 213 C, 33 (127, 14); 208 A, 27 (117, 16); Alc. I. 129 B, 6 (358, 3); 105 D, 22 (303, 3) alia plurima, quae consulto omitto.

Paucissimis locis in codice Parisino adscriptae sunt a correctore quodam lectiones, quae in codice Veneto a prima manu in textu aut in margine scriptae inveniuntur. quae res manifesto documento est codicem Parisinum ex Veneto non esse descriptum; nam hac sententia probata satis explicare non possumus, cur Parisini scriptor lectiones codicis Veneti spreverit atque scribae cuidam recentiori permiserit, ut id, quod ipse describere poterat, in Parisinum transferret. cf.

1. Crat. 384 C, 21 (5, 1) *σκόπτειν* A t; *σκοπεῖν* (sine accentu) in marg. add. t¹, *σκοπεῖν* B².

2. Crat. 397 B, 5 (32, 8) ἐσπονδάσθαι γὰρ ἐνταῦθα μα-
λιστα πρέπει τὴν θέσιν τῶν ἰνομάτων A t B²; πρέπει περὶ
cet. B¹.

3. Crat. 405 E, 12 (49, 19) ἐμβαλόντες B¹ recte, ἐμβάλ-
λοντες A t B².

4. Alc. I. 109 A, 7 (311, 13) εἰς τὸ πολεμεῖν A t B²,
ἐπὶ τὸ πολεμεῖν B¹.

5. Alc. II. 141 B, 33 (278, 2) ὁρώη A B¹ (ex sil.), ἐρώη
t B adiecto γρ.

6. Theaet. 160 A, 32 (213, 7) καὶ ἄλλον ποιεῖ τὸ αἰσθα-
νόμενον A, καὶ ἄλλο ποιεῖ τὸν αἰσθανόμενον t B², καὶ ἄλλο
ποιεῖ τὸ αἰσθανόμενον B¹.

7. Theaet. 190 C, 14 (278, 6) βοῦν ἵππον A t (ex sil.).
B², ἵππον βοῦν B¹.

8. Theaet. 196 B, 30 (290, 15) μᾶλλον ἀριθμοῦ A, t (ex
sil.), B²; ἀριθμοῦ μᾶλλον B¹.

Utrum hae scripturae cum lectionibus primae manus Veneti
congruentes ex Veneto ipso an ex alio codice cum Veneto cognato
haustae sint, diiudicare non audeo; certe Schanzii sententiae non
sunt adminiculo. nam his locis in textu Parisini aliud quid
scriptum est atque in Veneto et postea demum correctum;
quod, si utriusque codicis discrepantias spectamus, certe non
incuriae librarii adscribendum est, sed documentum est codicem
Parisinum ex alio fonte, non ex Veneto, fluxisse.

Vidimus aliquoties in commentatione modo absoluta Pari-
sinum plurimas quidem lectiones cum Veneto communes habere,
magnum vero partem lectionum eius cum meliorum librorum
scripturis congruere. uterque codex, ni fallor, ex eodem codice
descriptus est litteris maiusculis scripto; id mendo Parisini loco
quodam πᾶναργα pro τανάργα exhibentis (conferas quae de hac
re p. 362 commemoravimus) luce clarius probatur. Veneti scriptor
hunc codicem archetypum verbum de verbo fere descripsit neque
ausus est Platonis verba coniecturis tentare, Parisini scriptor
emendandi pravo studio ductus nonnulla quidem novavit, sed
multis locis etiam meliora quam t servavit. Ambo igitur codices
ad eundem codicem archetypum referuntur, sed iuxta se ponendi
sunt amboque digni, qui diligenter examinentur. ceterum cum codex
Venetus saeculo XII, Parisinus XIII scriptus sit, fortasse inter co-
dicem Parisinum et eius archetypum alius quidam codex ponendus
est, quo usus est Parisini scriptor. quod etiam Parisini natura
probat.

Cum nostram de codicis B auctoritate et origine sententiam
exposuimus, videamus, quibus argumentis Schanz usus Venetum t
Parisini B fontem esse contendat. Septendecim soli sunt loci,
quibus suam opinionem satis firme munitam esse censet. quam-
quam autem huiusmodi quaestiones tum tantum ad certum quandam

finem adduci possunt, si maiorem locorum numerum diligentius consideramus, tamen vel in hac argumentorum penuria constare potest eius sententia, modo loci ad eam probandam adhibiti re vera ei sint, ex quibus aliquid certi conicere possimus. iam igitur singulos videamus.

Polit. 284, 18 (275 A) εἶπομεν, καὶ ταῦτα θεὸν ἀντίθυγτοῦ, ταύτῃ μὲν πάμπολυ παρηνέχθημεν· ὅτι δὲ ξυμπάσης τῆς πόλεως ἄρχοντα αὐτὸν ἀπεφύναμεν, ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν, ταύτῃ δὲ κ. τ. λ. Post εἶπομεν rasura est in t, in qua καὶ ταῦτα scriptum est, in margine adscripta sunt a manu prima verba θεὸν — ταύτῃ. recte monet Schanz ante rasuram ταύτῃ δὲ scripsisse librarium, cum a voce εἶπομεν ad διείπομεν oculis aberravisset; deinde errore deprehenso ταύτῃ δὲ erasisse, horum verborum loco verba καὶ ταῦτα scripsisse et cetera, quae abesse postea animadvertisset, in margine addidisse. sed in his verbis in margine additis pro τρόπον οὐ διείπομεν legimus τρόπομεν.

Id altero librarii errore, quae omisit, addere festinantis ortum esse ego quoque crediderim. codex Coislianus Γ, Veneti t apographum manifestum, τρόπομεν exhibet librarii perversa coniectura ortum, qui ex τρόπομεν sensu carente ceteris verbis neglectis Graecum sane verbum effecit. In B verba οὐ διείπομεν omissa sunt; nam quod Schanz contendit in B τρόπον pro τρόπομεν legi (quod librario deberi opinatur pro τρόπομεν Graecum verbum desideranti) falsissimum est. haec vox τρόπον non immutatione vocis τρόπομεν orta est; nam cum haec verba recte legi debeant ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν, verisimilius est credo putare eum, qui codicem B scripsit, in fonte suo ὅντινα δὲ τρόπον οὐ διείπομεν invenisse et verba οὐ διείπομεν quaecumque de causa omisisse, quam contendere eum verba Veneti ὅντινα δὲ τρόπομεν ita emendasse, ut etiam in optimis codicibus (in Clarkiano) legitur. immo vero res ita se habet. Venetus et Parisinus ex codice quodam descripti sunt, in quo verba οὐ διείπομεν in margine adscripta erant. Veneti scriptor verbis οὐ διείπομεν sub oculis cadentibus deceptus omnia, quae inter εἶπομεν et διείπομεν leguntur, omisit et postea vitiose in margine adscripsit, scriptor Parisini οὐ διείπομεν in margine additum non animadvertit. ceterum notandum est partem codicum deterioris familiae (A E F H C a c) cum Parisino B οὐ διείπομεν omittere, partem (b) διείπομεν solum, partem (Ξ Σ R), si quid certi ex Bekkeri silentio conicere licet, haec verba integra servare atque cum prioris familiae codicibus consentire. quae cum ita sint, concludere possumus ex deterioris familiae archetypo quattuor codicum genera fluxisse, quorum uni adscribendus est t, alteri B, tertio b, quarto R Σ Ξ. quomodo vero quis in tanta lectionum varietate contendere possit omnes alterius familiae codices ex codice t descriptos esse, valde credo mirari licet.

Soph. 216, 14 (257 D) διὸ πολλὰ τέχνη τ' εἰς ἡλερόμενα καὶ ἐπιστήμη. t exhibet *τισι*, sed cum ante prius *ι* una littera erasa sit, dubitari non potest, quin prius *τεισι* scriptum fuerit, quod Schanzii sententia lectoris cuiusdam infelici coniectura littera *ε* erasa in *τισι* mutatum est; id vero et apographum Veneti codicem Parisinum et omnes codices ex Parisino derivatos servare. quod quam caducum sit, ex ea re cognosci potest, quod etiam meliores codices (A T Π¹ excepto Π²), si Bekkero fides habenda est, *τισι*, sine dubio prava enuntiatione ortum, servant, nonnulli vero deteriores (Flor. c et Reg.) τ' εἰς recte exhibent. habuit igitur deterioris familiae archetypus τ' εἰς, quod in t servatum est, in B et aliis codicibus deterioribus prave in *τισι* mutatum; quae correctio in Venetum t postea irrepsit; utrum ex melioribus an — quod verisimilius est — ex deterioribus codicibus, diiudicare nequeo. eius modi loci nihil valent ad Schanzii sententiam probandam; nam si lectio *τισι* in plerisque codicibus, non solum in t, reperitur, nullo modo iudicare possumus Parisinum eam ex Veneto hausisse; tum tantum constaret hoc argumentum, si probare possemus ex nullo alio fonte nisi ex t haurire potuisse hanc lectionem Parisini scriptorem.

Prot. 163, 8 (316 C) ξένον γὰρ ἄνδρα καὶ ἰόντα εἰς πόλεις μεγάλας καὶ ἐν ταύταις πείθοντα τῶν νέων τοὺς βελτίστους — χρὴ εὐλαβεῖσθαι. Schanz dicit lectorem quendam, cum καὶ corruptum putaret, pro καὶ ἰόντα — κατιόντα coniecisse; quam coniecturam a manu prima in margine Veneti adnotatam esse signo addito, quod ad ἰόντα pertineat. In Γ hanc adnotationem recte explicatam esse eaque de causa solum κατιόντα in eo legi, in B male; nam hic legi καὶ κατιόντα. quod secus est. nam cum nota in margine Veneti ad ἰόντα pertineat, librarius pro ἰόντα in margine aliam scripturam κατιόντα notavit, quae in aliis quoque codicibus reperitur, atque indicavit pro καὶ ἰόντα etiam καὶ κατιόντα legi. utraque lectio sine dubio iam in Veneti fonte exstabat. lectionem hanc alteram iam in archetypo notatam Parisini scriptor in textum recepit altera omissa, scriptor Veneti, qua erat prudentia, in margine reliquit. scriptor Coislani, qui ex Veneto t codicem suum describebat, signum male interpretatus est atque male pro καὶ κατιόντα solum κατιόντα posuit. itaque cum codicis B lectio ex codice archetypo repeti possit, hic locus ad Schanzii opinionem firmandam nullius est momenti.

Theaet. 251, 5 (178 A) τοῦτο δὲ μέλλον ὀρθῶς ἂν λέγομεν. A et t¹ exhibent μάλλον, t² supra μάλλον posuit μέλλ. In Γ legitur prave μέλλει μάλλον, in B μέλλον μάλλον. vidimus iam supra alterius manus t² lectiones ex codice B in Venetum esse translatas. hic quoque illud μέλλ ab recenti manu superscriptum ex Parisino vel alio quodam deterioris familiae codice, qui omnes μέλλον μάλλον exhibent, hauriri potuit.

Phaedr. 5, 9 (228 B) *ιδὼν μὲν ἰδὼν ἥσθη* exhibet A; in t alterum *ιδὼν* ita scriptum est, ut l finem versus efficiat, *δὼν* initium sequentis. supra *δω* duo puncta sunt fortasse a manu prima, ut ait Schanz, addita. quibus punctis Schanz totam vocem *ιδὼν* circumscribi putat eaque re non perspecta scriptorem Parisini B, cum solum *δ* deleri debere putaret, *ιδὼν* scripsisse. haec quoque argumentatio valde debilis est. primum enim punctis supra *δω* positis non totum verbum, sed *δ* solum sine dubio expungitur; deinde si correctionum, quae in Veneto occurrunt, naturae rationem habemus, valde probabile est puncta illa non a manu prima, sed a manu recenti, quae multa secundum Parisinum B emendavit, addita esse. hic quoque igitur Parisini falsa lectio non ex codice Veneto, sed ex alio quodam, fortasse ex communi Veneti et Parisini archetypo, explicanda est. ceterum commemorare libet lectionem optime firmatam *ιδὼν μὲν ἰδὼν* veram mihi videri atque nonnullos deterioris familiae codices, quos omnes ex Parisino originem duxisse censet Schanz, alterum *ιδὼν* servare (ΣΗ).

Eiusdem generis, ne legentis fastidium moveam singula Schanzii argumenta copiosis verbis refellens, sunt illa, quae adtulit Schanz (p. 47 sq.) ex Prot. 179, 14 (325 C), Menone 327, 8 (71 D), Phaedro 22, 15 (237 C), Prot. 176, 14 (323 D), Apol. 125, 15 (34 D) et 123, 19 (33 D). ne ex transpositione quidem verborum in t invito facta atque deinde a scriba ipso signis transpositionis emendata quicquam certi de codicis B origine eruere possumus. velut in Apol. 91, 13 (18 B) A exhibet *σωκράτης*

σοφὸς ἀνὴρ, in t (et in Γ 3 e) *σόφους σώκράτης ἀνὴρ*, in B (et ceteris codicibus deterioris familiae) *σωκράτης ἀνὴρ σοφὸς* legitur. hic quoque in archetypo turbae quaedam fuisse videntur; turbatum ordinem verborum animadvertit Veneti scriptor, cum iam verba ea retento archetypi ordine descripsisset, et secundum archetypi signa verum ordinem restituit, scriptor Parisini prius signis deprehensis ordinem fontis sui mutavit in textu. sed male.

Haec certe ratio restat lectionum discrepantiam explicandi. si vero praeter Schanzii rationem etiam alia restat, qua haec commode explicari possunt, quomodo quis ex talibus locis de codicis B et t mutua ratione aliquid conicere audeat, me perspicere non posse fateor. eodem pertinet locus Euthyphronis 366, 16 (8 E); etiam Soph. 196, 17 (249, B) ex archetypi natura explicari potest. certe talium locorum numerum maiorem esse oportet, si Schanzii coniecturae fides habenda est. restant duo loci Phileb. 239, 15 (61 A) et Parm. 38, 2 (143 E), de quibus ut paucis disseram, necesse est; nam Soph. 178, 21 (241 A) levissimum in codice B mendum praeterire possum neque incuriae suspicionem movebo.

Phil. 239, 15 (61 A) pro καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἂν τούτων εἴη; πῶς γὰρ ἂν; τὸ τοίνυν ἀγαθὸν κ. τ. λ. t exhibet καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἂν τούτων εἴη; πῶς γὰρ ἂν τὸ τοίνυν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἂν τούτων εἴη πῶς γὰρ ἂν; τὸ τοίνυν κ. τ. λ. verbis τὸ τοίνυν — εἴη a manu recentī expunctis. In B et codicibus nonnullis deterioribus desideratur πῶς γὰρ ἂν. scriptor Veneti simili duorum versuum initio (in fine utriusque ἀγαθὸν scriptum exstabat) deceptus aliquot verba et ipsa illa πῶς γὰρ ἂν bis scripsit. cogitemus igitur scriptorem Parisini ex Veneto t describentem, locum invenit manifesto turbatum; quod aut non animadvertit et omnia descripsit aut errore animadverso, si sanae mentis erat, ea omisit, quae bis scripta erant in Veneto (verba τὸ τοίνυν — πῶς γὰρ ἂν). cur vero etiam alterum πῶς γὰρ ἂν a recenti manu non expunctum atque sententia totius loci flagitatum omiserit (sententiae vero totius loci memor erat hic scriba, si quid ex suae mentis ingenio expungebat), perspicere nequit, nisi librarium summae incuriae et negligentiae arguere volumus. potius ex hoc ipso loco conicere possumus Venetum Parisini originem non esse, sed alium quendam codicem, ubi πῶς γὰρ ἂν ita scriptum fuerit, ut facile posset omitti. certe hic quoque alia probabilis ratio invenitur omissionis illius in Parisino occurrentis explicandae; nam si quis scribit, ea, quae bis scripta sunt neque punctis deleta atque adeo sententia ipsa flagitantur, haud credo omittit.

In Parm. 38, 2 (143 E) et 80, 19 (164 D) in Parisino B omissa sunt aliquot verba, quae in Veneto t unum versum efficiunt. hoc etiam casu fieri potuisse quivis concedet, qui prioris loci plurima ὁμοιοτέλευτα novit. fortasse in codicis B et t archetypo utraque verba errore omissa in margine addita erant; hoc additamentum animadvertit scriptor Veneti, errore omisit scriptor Parisini.

Si vero ea, quae de mutua ratione codicum B et t protuli, vera sunt, neque codex Parisinus apographum est Veneti et lectiones eius plurimis locis memoria dignae non librarii coniecturis, sed aut scribae erroribus aut melius servata archetypi memoria nituntur. ea de causa nova, sed accurata codicis illius collatione nonnulla proferri posse censeo, quae ad Platonis verba emendanda profutura esse confido. deinde omnia, quae Schanz de deteriorum codicum origine protulit, fluxa et falsa esse horumque codicum aestimationem et distributionem denuo esse instituendam apparet. ceterum etiam ea, quae Schanz de prioris familiae codicibus praedicat, nonnunquam ratione carere in alia commentatione mox demonstrabo, in qua de omnibus Platonis codicibus eorumque auctoritate et cognitione accuratius me disputaturum esse promitto.

Liviana.

Napsal Robert Novák.

3, 33, 10: in re iuxta manifesta atque atroci C. Iulius decemvir diem Sestio dixit et accusator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat, decessitque iure suo, ut demptum de vi magistratus populi libertati adiceret. K slovům *decessitque iure suo* poznamenáno ve vydání Weissenborn-HJMüllerově (5. vyd. z r. 1881): 'bei nicht lokalen Objekten hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'; podobně vyslovuje se letos Luterbacher ve vydání této knihy vyšlém u Teubnera: 'in übertragener (nicht lokaler) Bedeutung hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'. Vydavatelé tito asi svěsti se dali touto poznámkou Harantovou k místu tomu (Emendatt. p. 22): 'codices habent *decessitque ex iure suo*. vocem pravam *ex* non resecandam, sed corrigendam fuisse puto, scribendumque: „... decessitque ei iure suo ...“ h. e. populo. Decedere alicui aliqua re non Livius modo, sed omnes dixerunt. Pravda jest, že v uvedeném případě *decedere* u Livia jen s pouhým ablativem se spojuje, ale omyl jest, že by tak u jiných spisovatelů sloveso to s abl. a předložkou se nevyskytovalo; srvn. Cic. pro Rosc. Am. 27, 73: tametsi statim vicisse debeo, tamen de meo iure decedam et tibi; Brut. ap. Cic. fam. 11, 3, 3: ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere; Cic. div. Caec. 29; Verr. 2, 146.

9, 44, 4: memoriane fugerit in annalibus digerendis an consulto binos consules ... transcenderit, incertum est. O čtení *memoriane fugerit* Madvig pochybuje a navrhuje buď *memoriane defuerit* neb *memoriane defecerit*; praví totiž (Emend.² p. 220): memoria fugere (aliquem) recte non dicitur. Než znám doklad tohoto úsloví, totiž Front. ad Anton. imp. 1, 2 (p. 99, 14 Nab.): sed me forsitan memoria fugerit. Proto dlužno asi ono čtení za neporušené uznati.

25, 40, 1 a násl.: ornamenta urbis, signa tabulasque, quibus abundabant Syracusae, Romam devexit, hostium illa quidem spolia et parta belli iure; ceterum inde primum initium mirandi Graecarum artium opera ... *Illam quidem* píše Zingerle ve svém vydání po návrhu Luchsově, *P* má obráceným pořádkem *quidem illa*. Konjektura ta jest svůdná, zvláště hledíme-li k mluvě Ciceronově, kde z pravidla quidem za zájmenem, zejména za *ille*, bývá. Ale u Livia má se věc trochu jinak; ten neklade vždy quidem za zájmeno, než za kterékoli slovo, jež s důrazem má vytčeno býti; srvn. 1, 29, 2: quae ubi intravere portas, non quidem fuit tumultus ille nec pavor; 2, 24, 4: ibi curae esse patribus

ostendit, ut consulatur plebi; ceterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte civitatis metum pro universa re publica intervenisse; 42, 8, 2: dediderunt sese, nihil quidem illi pacti; speraverant tamen non atrocius quam superiores imperatores consulem in se saevitutum. Proto zajisté není na zpo-
menutém místě Luchsova domněnka nutná.

24, 27, 3 čtu: et <in> trahenda re esse; srvn. Gell. 3, 1, 4; 3, 7, 12; viz též Liv. 36, 25, 4.

27, 1, 8: ceterum Hannibal signo equitibus dato, ut, cum pedestres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque, circumvecti pars castra hostium, pars terga pugnantium invaderent, ipse Cn. Fulvi similitudinem nominis, quia Cn. Fulvium praetorem biennio ante in eisdem devicerat locis, increpans, similem eventum pugnae fore adfirmabat. Čtení *pugnantium* mám dosud za nejlepší. Ježto totiž má *P*: oppidantium a pouze *F*: oppugnantium a *VR*: pugnantium, hledali různí kritikové v poslední době nějaké jiné slovo v korruptele oppidantium, jako necopinantium (H. Sauppe, Hertz, Zingerle), spectantium (Friedersdorff), pugnam spectantium (Mor. Müller), trepidantium a p. Než všechna čtení ta vpravují v uvedené místo pojmy, jež nejsou souvislosti žádány neb jež ji nejsou ani přiměřeny. Jediné výraz 'bojujících' smyslu vyhovuje, odpovídajíc předchozímu 'cum pedestres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque'; něčeho jiného tu nečekáme. Při čtení pugnantium jedná se pouze o to, jak vyložiti z něho vznik *oppidantium*. Otázka ta není po našem mínění nesnadná; uvážiti jest, že terga předchází. Pugnantium totiž přibralo z *terga* konečnou samohlásku, čímž povstalo apugnantium. To snadno způsobilo dále *oppugnantium*, jak jest v *F*, a *apud nantium*, jež přešlo v *P* v oppidantium. Posléze podporou čtení pugnantium jest toto místo Liviovo: 42, 7, 6 quod ubi consul vidit nulla parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut equos conscendant ac tribus simul partibus in hostis, quanto maximo possent tumultu, incurrant. pars magna equitum mediam traiecit aciem et ad terga pugnantium pervasit; srvn. též 6, 12, 10.

Ibd. 28, 3: ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter ad inferendam, alter ad cavendam fraudem. Slova *sagaciter moti sunt* bral nedávno Hachtmann (*Symbolae criticae ad T. Livii decadem tertiam*, Gothae 1884) v pochybnost, jakoby obsahovala výraz podivný, a navrhl sagaciter moliti sunt, zvláště když *monti* má *P* a ne *moti*. Na první pohled zdají se vskutku slova ona vadnými, ale uvážíme-li způsob mluvy Liviovy, vidí se, že jsou neporušena. Srovnávám tato místa: 23, 32, 13 et Romae consules transactis rebus... movebant iam sese ad bellum; 3, 20, 8: qui se moverit ad sollicitandum statum civitatis;

22, 43, 1: Hannibal postquam motos magis inconsulte Romanos quam ad ultimum temere evectos vidit. Že má *P* monti místo moti, nemá váhy; též *V* má 45, 27, 9 *admonta* místo *admota*.

30, 10, 19: hoc maxime modo lacerati <primi> quidem ordinis pontes, et vix transiliendi in secundum ordinem navium spatium propugnatoribus datum est. Tak píše místo to nyní Mor. Müller; čtení to podává sice smyslu správného, než není pravdě podobno palaeograficky; neboť místo ordinis má *P*: omnes, jež smyslem závadné není. Z té příčiny navrhl raději Hachtmann (u. m. str. 26): lacerati <primi> quidem <ordinis> omnes pontes. Než návrh ten jest v příčině palaeografické ještě násilnějším. Ze všeho, co za poslední doby o místě tom napsáno bylo, vysvitá, že před *quidem* jest mezera obsahující slovo, jež vytýkalo první řadu lodí. Ježto zde dotčená acies navium skládá se ze čtyř řad lodí (§ 5: onerariarum quadruplicem ordinem pro muro adversus hostem opposuit), možno snad *frons* jejich na roveň s první řadou položití a psáti: lacerati <frontis> quidem omnes pontes. Frontis (= frōtis) po lacerati mohlo snadno vypadnouti.

42, 54, 1: Mylae, proximum oppidum, ita munitum, ut in-exsuperabilis munimenti spes incolas ferociiores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoque in ipsum Macedonasque procacibus iaculati sunt. Řídké této vazby, totiž *iaculari aliqua re*, pro niž uvádí Weissenborn pouze Quint. 9, 2, 29, vyskytuje se doklad i u samého Livia, totiž 26, 51, 4: tertio die rudibus inter se in modum iustae pugnae concurrerunt praepilatisque missilibus iaculati sunt. Proto nelze již o neporušenosti místa svrchu uvedeného pochybovati; srvn. Listy fil. IX, 251.

44, 14, 10: tertium se annum multa eius incommoda belli sentire mari interim intercluso; inopem insulam esse, <nisi ma>-ritimis iuветur colendi * itaque com meatibus. O místě tom již jsme jedenkrát (Listy fil. X 30) jednali; vracíme-li se zde k němu, činíme tak, myslíce, že čtení jsme našli, jež nade všechny dosavadní návrhy, jež četny jsou, pravděpodobností vyniká. Po slovech insulam esse má *V* dle zprávy Gitlbauera, jenž místo to nejnověji srovnal, mezeru ne pěti neb šesti, nýbrž asi osmi písmen, tak že tu více obsaženo bylo, než *nisi ma*, jež nyní se zde doplňuje. Doplňuji tu *nec nisi ma* a s Madvigem transponuje slovo *com meatibus*, píši celé místo takto: inopem insulam esse, **nec nisi maritimis iuветur com meatibus, colendam. itaque** cum id...

45, 28, 9: quo cum Perseus obviam Amphipoli nimis soluta custodia processisset — id diei iter est —, ipsum quidem benigne allocutus est. Slova *nimis soluta* jsou čtením opět velice sporným; *V* má: nimis solutis cuius custodia, což více asi

obsahovalo, než čeho poskytuje čtení svrchu uvedené. Navrhuji: nimis *solu<ta> digressus* custodia. Návrh ten ovšem není čtení rukopisnému zcela blízkým, než za rukopisné *tiscuius* vpravuje v místo výraz, jenž velice tu přiměřeným jest, a tím zasluhuje snad předce povšimnutí.

Ibd. 34, 11. Domněnku, již jsem o tomto místě v Listech fil. X, 21 pronesl, dosud schvaluji; toliko *ire*, za něž má V: *ibi*, měním nyní buď v *iere* neb v *ive<re>*, maje tu infinitiv historický za méně vhodný.

Ibd. 37, 12: haec . . . apud populum Romanum nihil valuissent, qui, ut vetera atque audita a parentibus suis non repetat, quae ambitione imperatorum clades acceptae sint, quae severitate imperii victoriae partae, proximo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magistrum equitum et Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. itaque accusatorem * * hiscere potuisse et supervacaneam defensionem Pauli fuisse. Mezeru uznává tu Weissenborn, kdežto jiní potuisse za porušené pokládají. Tak Madvig navrhuje hiscere *prohibuisset* (neb: *non siviisset*), Harant *noluisset* (neb: *vetuisset*), a dále *fuisse* mění ve *fecisset*. Nejlepší zdá se z toho *prohibuisset*, než to palaeograficky není pravděpodobno. Zcela jednoduchý jest návrh, jež sám předkládám: itaque accusatorem hiscere *puduisset* et supervacanea defensio Pauli fuisset. Žalobce vida, jakého jest lid v té příčině smýšlení, byl by se ostýchal před ním proti vojevůdci i jen hlesnouti a tím by byla ovšem všeliká obrana vojevůdcova zbytečnou bývala.

Ke kritice textu Kurtia Rufa.

Napsal Robert Novák.

4, 1, 3: Onchas deinde pervenit, ubi excepere eum Graecorum quattuor milia: non *segnius* tamen (iam regius tum A) ad Euphraten contendit, id demum credens fore ipsius, quod celeritate praecipere potuisset. Je-li Jeepovo *segnius* za rkp. *regius* pravé, lze z *iam* pravděpodobněji *haut* (= haut) vytvořiti, než *non*, jež rovněž Jeep navrhl a jiní v text přijali. V *tum* může arci obsaženo býti *tamen* (= tam), než raději bychom za ně četli *hinc*, jež tu souvislostí více jest žádáno a palaeograficky na snadě; srvn. ostatně List. XI, 14.

Ibd. 14, 25: in dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Nemám za nutnou změnu *opem* v *opes*, již Kinch (*Quaestiones Curtianae criticae* p. 40) navrhuje; *opem*

může zde zajisté znamenati pomoc v příští době vůbec, ne pouze v nastávající bitvě. Vedle Sall. Cat. 58, 8, kteréž místo Mützell srovnal, povšimnutí zde zasluhuje pro spojení *opem spem* Liv. 5, 40, 2 *digredientibus qui spem omnem atque opem secum ferebant*; id. 28, 39, 9: *P. Scipionem — spem, opem, salutem nostram*.

5, 8, 6: *si cum ignavis . . . et pluris qualemcumque vitam honesta morte aestimantibus fortuna iunctus essem, tacerem potius quam frustra verba consumerem*. I zde mylně pochyboval Kinch o neporušenosti textu. Práví totiž na str. 44. m. u.: *paucis adnotabo in his verbis qualemcumque vitam honesta morte pluris aestimare* ablativum alterius comparationis membri ab usu Latinae linguae abhorrere videri. quippe nisi quae me fugerunt, in *pluris, minoris aestimo, habeo simm.* post comparativum semper retinetur quam; itaque cum hic quoque accusativus 'honestam mortem' meliorum codicum sit scriptura et post 'vitam' facile 'quam' excidere potuerit, sic scribi censeo: *pluris qualemcumque vitam <quam> honestam mortem aestimantibus*. Vazba *aestimo* aliquid pluris aliqua re smyslem quam aliquam rem jest latinská; vyskytuje se na př. u Seneky rhetora dvakráte, Contr. 1, 6, 6 (p. 115, 20 K): *videat, an nuptias suas amet, an nil pluris faciat marito*; ib. 2, 1, 5 (p. 155, 16 K): *unam mehercule horam qua tibi irato satisfaciam ter pluris omni patrimonio puto*. Ovšem u Kurtia jiného příkladu takového než svrchu uvedený nenacházíme, ale za to častou vazbou u něho, rovněž jako u Livia (cf. 23, 3, 4), jest abl. comp. místo akkusativu s quam; srvn. na př. 6, 6, 2: *patrios mores disciplinamque Macedonum regum salubriter temperatam et civilem habitum velut leviora magnitudine sua ducens*. A vazba pluris hoc duco illa re čím jest jiným než pretiosius hoc duco illa re?

8, 9, 11 praví se v popisu Indie: *multis praeter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeo interfluunt*. Poslední věta nemá smyslu, jak samo sebou zřejmo; žádáme tu myšlénky: 'ježto tak lidnatými kraji netekou.' Nadto ignobilibus není v *P*, než ignobiles. Navrhují: *sed ignobiles, quia non adcoluntur, fluunt*. Srvn. 3, 4, 8 *Pyramus et Cydnus incliti amnes fluunt*; 4, 7, 22: *frigida eadem fluunt*.

9, 1, 30. Když přišel Alexander k hlavnímu městu království Sopithova, vyšel mu tento vstříc, různé dary mu nesa. *Baculum aureum berylli distinguebant: quo tradito precatus, ut sospes acciperet, se liberosque et gentem suam deditit. Sospes* asi stěží pochodí od Kurtia samého; spíše by slušelo, aby Sopithes Alexandra za přízeň žádal, než aby mu blaha přál, ježto tento velikou

měrou již požíval. Nadto nejlepší rukopisy nemají *sospes*, než *sophite*. Není-li čísti: ut *propitius* acciperet (aby laskavě dar podaný přijal)? Srvn. 9, 3, 6: praebe, quaeso, propitias aures imperium atque auspiciū tuū constantissime secutis; Amm. Marc. 30, 5, 1: pedibusque eius prostrata orabat pacifica prece, ut propitius veniret et lenis; Liv. 24, 38, 8.

Ibd. 9, 16 navrhuji: sed duorum navale in<ci>disse (id esse ThVogel) certamen. Srvn. Sen. Contr. I, 8, 12 (136, 14 K.).

Kritické příspěvky k textu spisovatelů historiae Augustae.*)

Podává Rob. Novák.

Hadr. 20, 11: omnes publicas rationes ita complexus est, ut domum privatam quivis pater familias diligens non satis novit. Nyní obecně se uznává, že *satis novit* jest porušeno; čekáme zde větu výslednou 'že kterýkoli pečlivý hospodář domu svého soukromého lépe nezná'; srvn. větu následující: equos et canes sic amavit, ut eis sepulcra constitueret. Srvn. též Maxim. iun. 28, (2) 5: vestibus tam adcuratus fuit, ut nulla mulier nitidior esset in mundo. Navrhuji: non *exactius* (důkladněji) *novit*; cf. Gell. 1, 3, 21: *exactius* pressiusque quam Cicero disserit.

Ibd. 21, 3: unde extat etiam illud saeve quidem sed prope ioculare de servis. *Saeve* má býti neutrum tvaru saevis (dle třetí deklinace) — kteréž sklonění, jak známo, u Ammiana Marcellina se vyskytá —, odpovídající následujícímu ioculare. Avšak jinde u těchto spisovatelů *saevus* ve tvarech třetí deklinace se nenalézá a na tomto místě jen z domněnky Bernhardyovy *saeve* položeno; B¹P¹V mají *seuero*. Po mém soudu jest v tomto čtení spatřovati *saevom* (= saevō); neb ze *saevō* snadno povstalo *severo* (= sev'ō) záměnou značek zkracovacích.

Ver. 4, 4: ubi vero in Syria profectus est, non solum licentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis et incestis amoribus infamatus est. *Incestis* jest čtení v palaeografické příčině málo pravděpodobné, neb *B* má *iubentis*, *P*¹: *iuventis*, z čehož *incestis* asi stěží kdy mohlo se vytvořiti; navrhl pak je Bedř. Haase a v text přijal Peter. Po mém mínění psáno tu bylo: et *pudendis* (nestoudných) amoribus.

*) Srvn. List. fil. XI (1884) 194—206; Sborník prací filologických str. 54 a násl.

Sev. 6, 9: eodem tempore etiam de Clodio Albino sibi substituendo cogitavit, cui Caesarianum decretum † aut Commodianum videbatur imperium. Za aut Commodianum mohlo by se dobře nepatrnou jen změnou čisti: *aut commodatum* (či též: aut commodatum iam) videbatur imperium (jemuž . . . ustanoveno aneb již propůjčeno býti se zdálo). Srvn. Ant. Get. 2, 5: quod nemo ei videretur felicius imperator ad commodandum nomen eo principe.

Ibd. 20, 4: et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem † facere prope magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. Myslím, že správně učinil Salmasius, uznáv fere ve *facere* a vypustiv *prope*. Neb souvislost nežádá po neminem více než pojem 'téměř', a co by se nad to sem kladlo, činí řeč obtížnou. *Prope* není než druhé čtení za *fere*, čehož příklady vyskytují se porůznu ve všech rukopisech; co se týče korrumpce *facere*, uvádím, by všechna pochybnost zmizela, Liv. 42, 56, 6, kde *V* má ad idem *facere* tempus místo ad idem *fere* tempus.

Ibd. 21, 2: quid de Caesare? quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere. Soli nemůže býti při tomto textu správné; vždyť bezprostředně před tím se vykládá, kterak četní slavní mužové špatné ditky měli a kterak by jim bylo lépe bývalo, kdyby jich vůbec nebyli měli. Proto navrhuje Peter (*Misc. obs. IV p. 228*) non soli, než čtení to zahrnuje, jak samo zřejmo, výraz mdlý. Za pravděpodobnější mám čísti pouze 'cui soli melius fuerat' (= jemuž bezdětným býti lépe by bylo bývalo) a liberos non habere z textu vyloučiti jakožto cizí přídavek mající vysvětliti dativ *soli*.

*Ibd. 21, 10: qui quidem divinam Sallusti orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo misisse filio dicitur maiori. idque frustra *. . . et hominem tantum valitudine.* Tak píše HPeter místo to i v druhém vydání, uznávaje mezeru po frustra. Jiní neuznávají žádné mezery, než všechny návrhy, které tu podávají, jsou málo pravděpodobny. I já nemyslím, že by tu co bylo vypuštěno, ale *et hominem . . . valitudine* mám za porušeno. Domnívám se, že tu byla myšlenka: 'a to marně, jakožto člověku jen zevnějškem' t. j. člověku zvrhlému, jen zevnějšek lidský majícímu, jinak však krutostí myslí zvířeti se rovnajícímu. Bylo by to vhodné označení Antonina Karakally, jenž později bratra svého zabil a vůbec velmi kruté si jako císař počínal. Proto navrhuji: maiori, idque frustra, *ut homini* tantum † ualeitudine. V tomto valetudine tuším, jak řečeno, výraz značící 'zevnějškem'. *Habitu* nebylo by nepřiměřeno, ale konec *dine* by nevysvětlovalo. Bylo-li psáno *habitudine*? Srvn. Hadr. 26, 1: statura

fuit procerus, forma comptus habitudine robusta; Pert. 12, 1: fuit autem habitudine corporis pinguiore.

Ant. Geta 4, 1: fuit adolescens decorus, moribus asperis, sed non impius, † anarbo retractator, gulosus, cupidus ciborum. Též o zhojení této korrumpely četní kritikové se pokoušeli, jak viděti z nového vydání Petrova, ale marně. Můj návrh: *sine rubore iactator* (nestoudný chlubič) blíží se nejvíce čtení rukopisnému a nepodává smyslu špatného. V příčině *sine rubore* srvn. *Heliog.* 11, 2 a násl.: *erubescitibusque senibus exclamabat: 'Erubuit, salva res est', silentium ac ruborem pro consensu ducens. addidit praeterea ipse, quae faceret, sine ullius pudoris velamento.* Na *iactator* již i jiní pomýšleli.

Heliog. 16, 5 jest text těžce porušen i nemůže se najisto v původní znění uvést, ale tuto podobu lze celkem za prvotní s jakousi pravděpodobností stanoviti: sed milites et maxime praetorianus vel scientes, quae mala in <se> Heliogabalus pararet (qui mala in Heliogabalum pararent *BP*), vel quod sibi viderent invidiam <factam, coierunt> factaque conspiratione ad liberandam rem publicam primum consci<os eius adfecerunt atroci> genere mortis, cum alios vitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitae consentiens.

Alex. Sev. 33, 3 píši: non pretiosis sed speciosis [claris] vestibus, maje claris za pobočné čtení k speciosis, podobně jako nahoře měli jsme prope za vedlejší čtení k fere.

Ibd. 37, 10: pomis vehementer indulsit, ita ut secunda mensa illi saepius ponerentur, unde etiam iocus exstitit non secundam mensam Alexandrum habere sed secundum. Není-li čísti raději: *secundas*? Neb secundum mensam zdá se mi vtípem příliš barbarským. Navrženému mnou *secundas* nasvědčuje i 'saepius ponerentur'.

Ibd. 66, 3: huc accedit quod eunuchos nec in consiliis nec in ministeriis habuit, qui soli principes perdunt qui cum empti † sunt et perui fuerit, quid tandem possunt boni sapere. Myslénka, jež v této korruptele se tají, jest po mém zdání tato: 'ti když podplaceni jsouce vše provedou, co zmohou moudrosti svou dobří?' Snad jest čísti: qui cum empti *cuncta perfecerint*, quid tandem Vedlé *perfecerint* i *per-tulerint* neb *pervicerint* bylo by zde vhodné.

Maximini duo 2, 1: et in prima quidem pueritia fuit pastor, nonnumquam etiam † procerte, qui latronibus insidiaretur et suos ab incursionibus vindicaret. V *procerte* obsaženo asi substantivum odpovídající předchozímu *pastor* neb vedlé substan-

tiva ještě *certe* ke *qui* náležející. Navrhuji: etiam <ra>ptor, *certe* qui. Co tento návrh nemálo doporučí, jest hříčka slovní *pastor* — *raptor*; neb v těch spisovatelé tito si libují; srvn. Alex. Sev. 33, 3 non pretiosis sed speciosis... vestibis ornat; Gord. 19, 4 Priapum, non Priamum saepe vocitarunt.

Gord. 30, 8: verum cum secum ipse cogitaret amore populi Romani et senatus circa Gordianum et totius Africae ac Syriae totiusque orbis Romani, cum et nobilis esset et nepos ac filius imperatorum et bellis gravibus totam rem publicam liberasset, posse fieri, ut flexa quandocumque militum voluntate Gordiano redderetur imperium, re recenti cum in Gordianum irae militum famis causa vehementes essent, clamantem e conspectu duci iussit ac dispoliari et occidi. *Re recenti* vystihuje sice čtení *B*: rerecenti, ale předce jest nemálo pochybné. Neb ježto zde souvislost žádá slov těch ve významu 'v nedávné záležitosti', čekali bychom in re recenti a tím smyslem navrhuje Peter in recenti (*P*: recenti). Než i tak činí slova ta postavení před *cum* podezřelými, neb to není pořádek slov u těchto spisovatelů obvyklý. Bezpochyby jest psáti: 'praesertim cum in Gordianum....'

Valer. duo 6, 3: tu aestimabis, qui manere in curia debeant, tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges, tu censibus modum pones, tu vectigalia firmabis, divides, tu res publicas recensebis. Čtením *divides, tu* (rkpp.: divides, statu), nemyslím, že prvotní podoba textu jest vystižena. *Divides* bez *tu* a předmětu ruší symetrii celého místa. Po mém mínění jest v *divides* hledati *tu* a akkusativ substantiva, *statu* pak za opakování *statum* z předchozího řádku pokládati a z textu vyloučiti. Nemálo blížilo by se rukopisnému čtení: firmabis, *tu cives rei publicae* recensebis.

Trig. 10, 16: et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius in imperio diutius non fuisset, ut libet se in suo statu res p. nostra tenuisset. Za *ut libet*, jež dávno již podezřelým býti se vidí, navrhuji *inlibata* (bez pohromy), srvn. Trig. 25, 2: omnibus senatoriis honoribus functus est inlibato patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit.

~~~~~

K Ammianu Marcellinu.

Napsal Robert Novák.

14, 9, 3: 'Proinde die funestis interrogationibus praestituto imaginarius iudex equitum resedit magister adhibitis aliis iam quae essent agenda praedoctis, et adsistebant hinc inde notarii,

quid quaesitum esset, quidve responsum, cursim ad Caesarem perferentes, cuius imperio truci, stimulis reginae exertantis aurem subinde per aulaeum, nec diluere obiecta permissi nec defensi periere complures'. Práví se tu, že královna záclonou ucho nastrokovala, když choti jejím o průběhu soudu jakýchsi provinilců zpráva podávána byla; jakoby nebyla mohla s dostatek vše slyšeti, když jen opona od mluvících ji dělila! Slovo *aurem*, jež tu vydání mají, jest mi tím podezřelejším, ježto ani rukopisně zaručeno není; máť *VP: aura; aurem* jest domněnka Geleniova.

Myslím, že jest čísti *ora*. Královna záclonou obličej vystrkovala, by posuňkem svým manželu označila, co jest mu učiniti s vinníky. Plural *ora* byl by tu položen jako 16, 8, 10: Dionysius . . . tonstrices docuit filias, ne cui alieno *ora* committeret leviganda; 17, 12, 10.

Ibd. 10, 10: tentis igitur regis utriusque legatis et negotio tectius diu pensato cum pacem oportere tribui, quae iustis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore sententiarum via concinens adprobasset, advocato in contionem exercitu imperator . . . 'Ex re tum' psal Ascensius, *VP* má 'ex rerum'. Pravděpodobným by bylo tudíž i čtení: *ex re Rom.* (= Romana). Srovn. 31, 4, 5; 31, 12, 9 a j. *Tum* jest zde skoro zbytečné a obtížné.

Ibd. § 11: pro suo enim loco et animo quisque vestrum reputans id inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, se solum vitamque propriam circumspicit et defendit, imperator officiosus dum metuit omnibus, alienae custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam . . . *Officiosus dum metuit omnibus* jest málo pravděpodobná domněnka Lange-nova a Eyssenhardtova; rukopisy mají: *officiorum dum equis omnibus*. O místě tomto jedná nyní Madvig v třetím díle svých *Adversarij (Hauniae 1884)* a nepochybuje, že jest čísti: *officiorum dumetis omnibus*. Mně zdá se navržený ablativ i u Ammiana z míry tvrdým a nesnesitelným; prve než návrh Madvigův jsem znal, tušil jsem v korrupce čtení: *imperator vero, officiorum magister* (= magis.) *omnibus* (pro všechny), *alienae . . .*, kterýž návrh dávám kritikům na uvážení.

Ibd. 11, 4: Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent expositas semper eiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit . . . *Et před Ursicinum* podivně počíná výklad předchozího *id*; bude je asi vyloučiti jako cizí přímětek vzniklý z koncovky slova elegit. Divím se, že již dávno vydavatelé tak neučinili; srvn. s tímto místem 20, 4, 9: ancipitique sententia fluctuans id

optimum factu existimavit: via sollemni cunctos e stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit.

Ibd. 4, 5 jest čísti: liberosque procul <in>de educat (rkpp.: procul deducat). Neb bez inde nemá procul úplného smyslu.

15, 5, 5 imperatori avido scrutari haec et similia censuit offerendum. Se čtením tím nesnáší se v poslední době Madvig (u. m. str. 253), máje *avidus* s inf. i u Ammiana za nemožné, a navrhuje v spise shora dotčeném: *avide* scrutari . . . *consuetum*. Než námitka ona jest nepodstatná; *avidus* s inf. vyskytuje se u Amm. Marc. ještě 22, 6, 1: maximeque avidum multiplicatum repscere a 26, 8, 14.

Ibd. 9, 8: et bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt, euhages vero scrutantes seriem et sublimia naturae pandere conabuntur. *Seriem* jest domněnka Jindřicha Valesia za rukopisné *serviani*; Gardthausen přijímá ji v text, než v kritickém poznamenání klade znamení otázky k ní, máje ji za nejistou. I mně se takovou vidí, neb výraz *seriem* nezdá se mi tu přírodným. Možná, že rukopisné *seruiani* et není než dittografií vedlejšího *scrutantes* (povstalo ze *seruianiet*) a že čísti jest pouze: *scrutantes* sublimia naturae. Srvn. 15, 11, 3 meanti meantesque *VP* místo meantes; 23, 6, 61 ^{eruaui} intra *VP* místo intra; srvn. též 20, 8, 5 *conscrutavi* *V* místo conservavi.

16, 7, 8 navrhují: vel <ar>gientibus (ligendimus *VP*) nimium blandus.

Ibd. 11, 9: ubi satietas cepit. Tak píše i Gardthausen, ač nejlepší rukopis *V* má *satias*. Není příčiny od tvaru tohoto se uchylovati; srvn. 19, 2, 14: tandemque nox finem caedibus fecit et satias aerumnarum indutias partibus dederat longiores; 18, 2, 4: alimentorumque in isdem satias condita; 31, 6, 5; Liv. 30, 3, 4: si forte iam satias amoris in uxore — cepisset.

17, 4, 15: sola post haec restabat erectio, quae vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: digestisque <ad> perpendiculum altis trabibus, ut machinarum cerneret nemos, innectuntur vasti funes. Tak psal místo to Gardthausen po návrhu Hauptově; *VP* má: *idestisque periculum*. Madvig, nemáje pojem ad perpendiculum tu za nutný, hledí jednodušeji místo popraviti, návrhem totiž: *digestisque per circulum*. Než pak nevyhovuje digestis, neb žádáme tu pojmu 'postaviti', jehož v digestis není. Madvig sám, vykládaje svůj návrh, dí: trabes in

orbem circa obeliscum statuebantur. Myslím, že v rukopisném idestisque hledati jest ne digestisque, než *desti<tuti>sque* (i před *d* v idestisque vzniklo z vedlejšího *conpleri*). *Destituere* smyslem *statuere* vyskytá se několikráte u Livia, vzoru v nejedněch věcech Ammianova; srovn. 2, 12, 8: ante tribunal regis destitutus; 3, 38, 4; 23, 10, 5 a j.

Ibd. 13, 26 čtu: hortatur recordatio rerum gloriose gestarum — grator ea (*VP: gratiore*) admodum verecunde explicare, quae ...

18, 1, 3 navrhuje Madvig: unum tamen sufficere poni, ad cuius similitudinem <alia> acta vel dicta sunt. Než znal jsem jeho návrh, četl jsem: ad cuius similitudinem acta vel dicta sunt <*residua*>, což více jest po slohu Ammianově.

Ibd. 3, 1: in domo Barbationis pedestris militiae tunc rectoris examen apes fecere perspicuum. Ježto *V* má *to*ere místo fecere, mám za pravděpodobnější čtení *iunxere*. V tomto rukopisu častěji vyskytuje se o místo *u*; srvn. perlocibant m. perlucibant 18, 6, 9; tumolos m. tumulos 18, 8, 3 a j.

19, 2, 15: alii confossi mucronibus prostrati in ora animis in ventum solutis proiciebantur extincti. *In ora* není čtením spolehlivým, jest to domněnka J. Hermannna (*Observationes criticae Ammianae* 1855 p. 17) místo rukopisného curam. Než přídavek *in ora* zdá se mi nemístným, neb proč by byli bývali zranění, o nichž tu řeč, *prostrati* právě jen *in ora* = *in faciem* a ne též i naopak (srvn. 26, 10, 18)? Než Hermann sám mnoho návrhu tomu nedůvěřuje a Gardthausen jej přijal jen proto, že lepšího čtení na ten čas nebylo.

Můj návrh jest čísti: prostrati *in auram* animis [in ventum] solutis proiciebantur ... Byl by to podobný případ interpolace jako 30, 8, 10: memorabat adsidue livorem severitatis rectae potestatis [invidiam] sociam. Co do výrazu srovn. 19, 2, 8; táž korrupcela u Catul. 4, 20.

Ibd. 8, 11 čtu: *σπαρτοί* vocitati humo exiluisse, vetustate *avide res* (codd.: uiatere) fabulosius extollente, sunt aestimati. Návrhy jinými podané jsou málo pravděpodobny.

20, 5, 6: post quae opinor tanta et talia nec posteritatem taciturnam de vestris, in rem publicam meritis in (codd.: que) gentibus cunctis, <si>, plene quem altiore fastigio maiestatis ornastis, virtute gravitateque, si quid adversum ingruerit, defendatis. V takové podobě nacházíme místo to u Gardthausena: Madvig jednaje o něm v *Adversariis*, správně vytknul, čím vadné jest. Než ani jeho návrh nelze uznati za přesvědčující; navrhujeť:

meritis, quae gentibus cunctis splen<dent; nec dubito, quin>, quem ... Jednodušším prostředkem lze nabyti čtení vhodného, změnou totiž *uegentibus* ve *uigentibus* a doplněním *si* po plene. Tim pak má se takto místo to: nec posteritatem taciturnam de vestris ... meritis *uigentibus* (cf. 27, 4, 10) cunctis plene, <si> ... defendatis (= o zásluhách, jež v plné platnosti vesměs potvrzají, jestliže ...). Stranu postavení *plene* srvn. 29, 5, 18: cuius ibidem originem in Africae situ digessimus *plene*.

Ibd. 6, 2: cuius propugnatores viso hoste longissime, clausis oclis portis, ingentibus animis per turres discurrebant et *minas*. Výraz *minas* jest nesnesitelný, jak cítili mnozí, jako C.F.W. Müller, Madvig a j.; očekávali bychom aspoň ještě dodatek *turrium*, jak jest na jiných místech podobných, na př. 29, 6, 11. Ammianus psal, jak se velice podobá: per turres discurrebant et **pinnas**; srvn. 16, 4, 2: inter propugnacula visebatur et *pinnas*; 14, 2, 18: propugnaculis insistebant et *pinnis*.

Ibd. 7, 2 píše Gardthausen a jiní: *petitusque ballistarum ictibus certis et sagittarum densitate, opertus armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius*. Není příkladu u Ammiana, kde by *opertus*, jako zde při tomto čtení, s genetivem spojeno bylo. A není třeba zvláštní této vazby tu uznávati; dlužnot jen pozměniti interpunkci a máme místo v pořádku. Položiti totiž jest čárku po *sagittarum* a čísti: et *sagittarum, densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum* . . . . Srvn. 24, 2, 5: *clipeorum densitate contexti*; 20, 7, 13: *taurinis opertus exuviis*. Misto *certis* mají rukopisy *cretis*; v tom obsaženo býti by mohlo též *crebris*; srvn. 20, 6, 6: nec *sagittarum crebritate nec glandis hinc inde cessante*; 20, 7, 10: *illae tela torquentes, hi lapides crebros*; 31, 10, 19: *sagittarum pulsibus crebris*.

Ibd. § 6 jest asi původním čtením: *eaque (et quae VP) re sauciabantur*.

Ibd. 8, 22 čtu: *caritates eius cum re familiari intactas, publici cursus usu permisso, ad orientem vehi* (codd.: *redi*) *tutius imperavit*. Srvn. 21, 9, 4: *vectusque mutatione celeri cursus publici* . . . Florentium itidem praefectum secum abduxit. Podobně 23, 5, 6 má *VP rhens* místo *uehens*.

21, 5, 11 *solus omnium licet proposito stabili* (codd.: *sgabili*), *audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius*. Nemám tu čtení obecné za zcela spolehlivé; neboť není řádné protivy mezi *stabili* a *audacter*. Psal-li Ammianus: *licet proposito <de-te>stabili*, *audacter tamen* . . . ?

Ibd. 10, 5: magistro equitum illic relicto imperator re-vertitur Naessum copiosum oppidum, quo inpraepedite cuncta disposeret suis utilitatibus profutura. Čtení *quo* jest mi pode-zřelé; čekámeť i u Ammiana 'in quo'. Ježto dále mají rukopisy *indepraepedite*, jest na snadě čísti: *de quo* inpraepedite . . . (odkud by bez překážky . . .).

Ibd. 12, 6: pluteos igitur praeferentes oppugnatores cratesque densius textas, sensim incedentes et caute, murorum ima suffodere ferramentorum multitudine conabantur. Za praeferentes mají rukopisy *ẽ* (= est) ferentes; myslím, že v tom obsaženo *<pr>ae se ferentes*; srvn. 24, 4, 16: verum ubi vimineas crates prae se ferentes oppugnatores iam moenia perurgerent.

Ibd. 13, 13: in noxam publicam (Iulianus) conspiravit, aequitate calcata, parente nutriceque orbis Romani, quam tumentes spiritus tamquam favillas esse facturam deinde ut sceleste factorum ultricem et ipse expertus et docente antiquitate facile credo. Čtení *esse facturam deinde* jest nemálo pochybné, ježto VP mají: favillas se facturamque deinde. Eyssenhardt navrhol: favillas *istas efflaturam perinde*, což málo má pravděpodobnosti; navrhuji: tamquam favillas *<dis>sipaturam, quondam* ut sceleste factorum ultricem et ipse expertus.

22, 15, 16: ad cubitorum enim longitudinem octodecim interdum (crocodilus) extensus, noctibus quiescens per undas, diebus humi versatur confidentia cutis . . . *Versatur*, jež Henr.

Valesius navrhl, málo vyhovuje čtení rukopisnému uītuperatur (t. j. ueperatur) V, ueheperatur P. Ammianus psal: diebus humi **vaporatur** (vyhřívá se) confidentia cutis. Výrazu *vaporare* často užívá tento spisovatel; srvn. 29, 1, 13: nec privata domicilia sustinerent constipatione vaporata confertas; 28, 4, 18: cum id vaporato audeant tempore; 24, 4, 17: effervescente vaporatius sole.

23, 5, 3: 'nisi somnus est', inquit, 'en Persae' et retortis plebs universa cervicibus exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Madvig zamítá čtení *exacervantia*, jež rukopisy mají ('neque *exacervare* alibi dicitur neque intransitive dici potest') a navrhuje *exuberantia*. Blíží rukopisů bylo by *ex acie ruentia*, jež též vhodno jest smyslem.

Ibd. § 17: nec erravere diu manes eius inulti, quod velut clarente iustitia omnes, qui in eum conspiravere, cruciabilibus interiere suppliciis. Misto to dosud není bezpečně opraveno; za clarente jest v rukopisech: elabrente V, elabente P. Myslím, že jest čísti: velut *relabente* iustitia; srvn. 22, 10, 6: et aestima-

batur per haec et similia, ut ipse dicebat adsidue, vetus illa lusstia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reversa ad terras; 25, 4, 19.

24, 2, 2 čtu: alia postridie castra ob muros invalidos derelicta praetereuntur <inof>fensa (VP: censa); srovn. 17, 4, 12: veterem principum translatis aliquibus hunc intactum ideo praeterisse.

26, 6, 15: stetit itaque subtabidus . . . hastatusque purpureum itidem pannulum laeva manu gestabat, ut in theatri scaena simulacrum quoddam insigne per aulaeum vel mimicam (codd.: miciam) cavillationem subito putares emersum. Že závadným jest toto čtení, pozoroval nyní teprve Madvig (m. u. str. 268), jenž toto proti němu uvádí: Mirifice simulacrum per cavillationem, quae in verbis posita est, emersum dicitur et tamquam paria coniunguntur aulaeum et cavillatio. Dále navrhuje za rukopisné vel miciam cavillationem čísti; *vel machinationem*. V návrhu tom nedojde asi souhlasu, neb jest nemálo násilným. Myslím, že v rukopisném čtení obsaženo: *vel invisam cavationem* (neviditelnou dutinou). *Invisus* tím smyslem několi-krátě se vyskytá; srovn. Cic. har. resp. 27, 57; Verg. Aen. 2, 574 a j.

27, 10, 10: quo, ut placuit, maturato Gratianoque . . . detento cet. Ježto *V* má *quod aut*, myslím, že původním čtením bylo: *quo ita ut placuit maturato*; srvn. 29, 5, 22: *quo ita ut statutum est facto*.

28, 1, 51 čtu: haec, ut gesta sunt, accitus (*V*¹: maugitus) ad principem Simplicius rettulit; srvn. 28, 3, 9.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

(Dokončení).

Mnohem ještě méně než z Mysů zachovalo se nám ze druhé tragoedie Aischylovy o Telefovi, z Telefa. Z celé této tragoedie zachovaly se totiž pouze dva zcela nepatrné jisté zlomky, z nichž jeden jest přímý a obsahuje pouze dvě slova, druhý zlomek jest nepřímý. Mimo to zachoval se jeden zlomek nejistý.

b) Τήλεφος.

O obsahu této tragoedie souditi můžeme z jednoho místa scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Uvedeme nejprve

situaci, jak se vyskytá u Aristofana, poněvadž jest velmi důležitá pro poznání obsahu naší tragoedie, a pak uvedeme slova scholiastova.

Bodrý Dikaiopolis, rolník z dému Cholleidského, hrdina této komoedie Aristofanovy, opatřiv si Amfitheem se Sparťany mír třicetiletý (vlastně víno míru třicetiletého) spěchá s radostí domů slavit Dionysií. V tom vystoupí s chvatem chor starcův Acharnských a nesa kamení v šatech, stíhá a hledá Amfithea. Tu právě vychází Dikaiopolis se svou chotí, dcerou a otroky, by slavil velkou domácí slavnost Dionysií. Chor užřev jej, ustoupí stranou, zatím pak Dikaiopolis vykonává slavnostní akt obětní a pje píseň fallickou. Když dopěl, vyrazí chor ven a počne Dikaiopolida kamenovat. Dikaiopolis vymlouvá se a když to nepomáhá a Acharnští přece jej ukamenovati se chystají, chopí se meče a chce jeden z košů na uhlí, jenž jest majetkem Acharnských, rozsekati. To pomohlo. Acharnští ulekše se počínání Dikaiopolidova, ustanou; obě strany složí své zbraně.

Taková jest situace u Aristofana. Scholiasta poznamenává ku slovům Dikaiopolidovým ve vv. 331—332:

βάλλετ', εἰ βούλεσθ'. ἐγὼ γὰρ τουτονὶ διαφθερῶ.

εἴσομαι δ' ὕμῶν τάχ' ὅστις ἀνθρώκων τι κήδεται

mezi jiným toto: *Τὰ δὲ μεγάλα πάθη ὑποπαίξει τῆς τραγωδίας, ἐπεὶ καὶ ὁ Τήλεφος κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Αἰσχύλῳ, ἵνα τύχη παρὰ τοῖς Ἑλλήσι σωτηρίας, τὸν Ὀρέστην εἶχε συλλαβών. παραπλήσιον δὲ τι καὶ ἐν ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις ἐποίησεν. ὁ γὰρ Εὐριπίδου κηδεστής Μνησίλοχος ἐπιβουλευόμενος παρὰ τῶν γυναικῶν ἀσκὼν ἀρπάσας παρὰ τινος γυναικὸς ὡς ἂν παιδίον ἀποκτεῖναι βούλεται¹⁾ . . .*

Ze slov těchto můžeme ovšem dosti určitě souditi, co bylo asi obsahem tragoedie Telefos — obsah byl patrně týž jako obsah Euripidova Telefa. Telefos odebral se v tragoedii Aischylové do Argu, kde právě vojsko řecké bylo shromážděno, by tam došel vyhojení bolestné rány své a aby cíle svého tím spíše dosáhl a Agamemnon aby donucen byl postarati se o vyhojení jeho, uchopil maličkého Oresta, uprchl s ním k oltáři a hrozil jej zabiti, nebude-li vyléčen.²⁾ Tím ovšem dohnán byl Agamemnon, jenž viděl život jediného svého mužského potomka v nebezpečí, prositi Achillea, by Telefa kopím svým vyléčil, k čemuž Achilleus konečně svolil.

¹⁾ Poslední slova scholiastova vztahují se ku známé rozkošné scéně v Aristofanových Thesmoforiazusách v. 689 nn.

²⁾ Dle vypravování Hyginova fab. 101 učinil tak Telefos na radu Klytaimnestřinu: „Telephus Herculis et Auges filius ab Achille in pugna Chironis hasta percussus dicitur. ex quo vulnere cum in dies taetro cruciatu angeretur, petit sortem ab Apolline quod esset remedium. responsum est ei neminem mederi posse nisi eandem hastam qua vulneratus erat. hoc Telephus ubi audivit, ad regem Agamemnonem venit et monitu

Podivuhodnou podobnost s tímto mythickým vypravováním o Telefovi má jedna událost ze života Themistokleova. Cornelius Nepos 8, 3—5 vypráví totiž o Themistokleovi toto: „... ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei hospitium erat, confugit. Huc cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet; quam praestitit.“³⁾ Vzhledem k této nápadné podobnosti mezi příběhem Themistokleovým a mythickým vypravováním o Telefovi jest zajisté oprávněna domněnka Geel-ova, že Aischylovi tanul v osobě Telefově osud Themistokleův na mysli, a to tím spíše, ježto Aischylos byl odpůrcem Themistokleovým a přívržencem Aristeidovým.⁴⁾

Odebral-li se Telefos v tragoedii Aischylově do Argu v rouchu žebráckém jako v tragoedii Euripidově, to ovšem nesnadno jest

Clytaemnestrae Orestem infantem de cunabulis rapuit, minitans se eum occisurum, nisi sibi Achivi mederentur. Achivis autem quod responsum erat sine Telephi ductu Troiam capi non posse, facile cum eo in gratiam redierunt et ab Achille petierunt ut eum sanaret. quibus Achilles respondit se artem medicam non nosse. tunc Ulixes ait: non te dicat Apollo, sed auctorem vulneris hastam nominat. quam cum rasissent, remediatus est. à quo cum peterent ut secum ad Troiam expugnandam iret, non impetrarunt, quod is Laodicen Priami filiam uxorem haberet. sed ob beneficium, quod eum sanarunt, eos deduxit, locos autem et itinera demonstravit: inde in Moesiam est profectus.“

³⁾ Vypravování Nepotovo jest zmatené a nedůkladné. Nepos čerpal zde poněkud povrchně z Thukydida, jako to vůbec častěji činil. Proč by na př. Themistokles měl uloupiti dceru Admetovu z kolébky, když měl s Admetem právo pohostinné? Proč se Admeta tak bál? Daleko pravdě podobněji vyprávějí Thukydides I, 136 a Plutarch Themistokles hl. 24, že Admetos žádal jednou Atheňanů za pomoc, že však byl přičiněním Themistoklea, jenž byl tenkrát hlavou obce, s potupou odmrštěn. Proto prý dle Plutarcha Admetos Themistoklea δι' ὀργῆς εἶχεν αἰεὶ καὶ δῆλος ἦν, εἰ λάβοι, τιμωρησόμενος. Také Thukydides, z něhož tu Nepos patrně čerpal, praví I, 136, že Themistokles uprchl k Admetovi ὅντα αὐτῷ οὐ φίλον. — Thukydides a Plutarch vykládají, že Themistokles vyrvál Admetovi z kolébky chlapce, Nepos uvádí místo chlapce „filiam parvulam.“ Thukydides dále vypráví, že choť králova dala za nepřítomnosti manžela svého tuto radu Themistokleovi, a také Plutarch zná toto podání, pravě, že někteří (ἐνιοὶ) tvrdí, že choť králova Fthia (Φθία) radila Themistokleovi, by ku prostředku svrchu naznačenému vzal útočiště. Srov. poznamenání Sintenis-ovo ku Plutarch. Themistokles hl. 24.

⁴⁾ Otto Jahn: Telephos und Troilos, str. 37. Srov. též poznamenání K. O. Müllera k Aisch. Eumen. str. 119 nn.

S miněním Geelovým souhlasí Welcker, O. Jahn, O. Ribbeck. Poslední praví (Die römische Tragödie, str. 105): „Die berühmte Scene, in der Telephos, um sich die Gewährung seiner Bitte zu sichern, den kleinen Orestes als Pfand ergriff und mit ihm auf den Hausaltar des Agamemnon flüchtete, war seine (totiž Aischylova) Erfindung. Vermuthlich hat ihm das Beispiel des Themistokles am Hofe des Molotterkönigs Admetos die Anregung hierzu gegeben.“ Viz tamže str. 345.

rozhodnouti. Jedna věc, jak se zdá, nasvědčuje tomu, že Telefos vystupoval v tragoedii Aischylově jako žebrák, a sice to, že také u Accia, jenž většinou Aischyla napodoboval, vystoupil Telefos v rouchu žebráckém.⁵⁾ Avšak přece soudím, že Telefos Aischylův nebyl žebrákem, jelikož neshodovalo by se to s mohutnou koncepcí tragoedie Aischylovy uváděti na scenu bohatýry v — hadrech žebráckých. Mimo to pokládali, jak se zdá, staří sami uvedení žebravého Telefa na scenu za invenci Euripidovu, aspoň soudil bych tak ze slov scholiasty k Aristofanovým Oblakům v. 919: *διαβάλλει* (totiž Aristofanes) *Εὐριπίδην ὡς πτωχὸν εἰσενεγκόντα Τήλεφον*.

Co se týká námitky, že u Accia vystupoval Telefos také jako žebrák, možno odpověděti na to, že není dokázáno, že by byl Accius v Telefu svém obral si za vzor Aischyla; naopak zdá se býti pravdě podobnějším, že vzorem Acciovým byl Telefos Euripidův, jelikož právě tato tragoedie Euripidova byla daleko slavnější a známější nežli stejnojmenná tragoedie Aischylova.⁶⁾ Snad zde také působil na Accia vliv Enniův, jenž v tragoedii své Telephus za vzor si obral Euripida.⁷⁾ Avšak i kdybychom připustili možnost, že vskutku Accius napodobil v tragoedii své Telefa Aischylova, není přece ještě vyloučena možnost, že se v některých věcech od originálu svého odchýlil a že na př. v podání o žebráckém rouchu Telefově přidržel se Euripida, v jiných však věcech šel za vzorem Aischylovým.

Hlavní obsah tragoedie Aischylovy Telefos známe tedy ze zprávy scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Avšak vyskytli se někteří učenci, kteří zamítali důležité toto svědectví scholiastovo vzhledem k Aischylovi, domnívajíce se, že scholiasta se zmýlil, maje napsati *κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Εὐριπίδην*. První soudil tak Fr. Vater, po něm Hartung a Vilém Dindorf.⁸⁾ Naproti tomu však již Jakub Geel,⁹⁾ po něm Gottfried Hermann,

⁵⁾ Accius frag. 3. Ribbeck: . . . ni vestitus taeter, vástitudo, | maestitudo praedicarent hóminem esse . . . , frag. 4: nam étsi opertus squálitare est lúctue horrificábili. Že Accius napodoboval většinou Aischyla, o tom srov. O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 37—38.

⁶⁾ O. Ribbeck (Die römische Tragödie, str. 345) soudí, že přece u Aischyla vystupoval Telefos v rouchu žebráckém, poněvadž byl z říše své vypuzen, a dovolává se šestého zlomku z Acciova Telefa: „. . . nam si a me régnum Fortuna átque opes | eripere quívit, át virtutem nēc quíit. Avšak vypuzení Telefovo z říše jeho mohlo býti teprve invencí Acciovou, aby se v té příčině líšil od podání Euripidova a Enniova.

⁷⁾ A. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 457, O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 105 a 344.

⁸⁾ Vater: Über Sophocles Aleaden, str. 19, Hartung ve spise svém: Euripides restitutus I, 210 a ve svém vydání Aischyla v díle obsahujícím zlomky Aischylovy na str. 86, Dindorf ve svých Poetae scenici.

⁹⁾ De Euripidis Telepho, str. 12 a 14. Ale ovšem nesprávné jest domnění Geel-ovo, že jenom v tragoedii Aischylově použil Telefos Oresta ku své ochraně, ne v tragoedii Euripidově. Srov. O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 36, pozn. 38.

Welcker, O. Jahn, Nauck, Otto a Woldemar Ribbeck¹⁰⁾ a j. hájili anebo aspoň podrželi čtení scholiastovo všemi rukopisy zaručené: *κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Αἰσχύλον*.

Vater a Hartung opírali se hlavně o ty důvody, že jest známo, že v Euripidově Telefu vskutku Telefos uloupeného Oresta jakožto prostředku ochranného užil, o Aischylově Telefu však že to není dokázáno; dále prý jest patrno, že musí se čísti u scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332 *κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Εὐριπίδην* proto, poněvadž scholiasta hned potom přechází k Euripidovi a zmiňuje se o tchánu Euripidovu Mnesilochu a o známé jeho lsti v Thesmoforiazusách Aristofanových. Posléze jest prý pádným důvodem také to, že Aischylos nikdy nebyl parodován od Aristofana (scholiasta praví totiž: *τὰ δὲ μεγάλα πάθη ὑποπαίξει τῆς τραγωδίας . . .*).

Co se tkne hned tohoto posledního důvodu, nebude asi nikdo nyní věřiti slovům Hartungovým: neque unquam Aristophanes Aeschylum risit (Euripides restitutus I, str. 210), neboť Woldemar Ribbeck sebral v dodatku svého vydání Aristofanových Acharnských značný počet míst Aischylových, jež řečtí komikové — a mezi nimi Aristofanes — parodují. Ostatně dobře podotýká O. Jahn,¹¹⁾ že Aristofanes neparoduje zde Aischyla, nýbrž *τὰ μεγάλα πάθη τῆς τραγωδίας* vůbec. — Že o Euripidově Telefu jest známo, že Telefos v něm užil lsti svrchu naznačené, o Aischylově tragoedii však stejného jména že něco podobného od jinud známo není, to není podstatným důvodem, že by byl nemohl Aischylos téhož podání užiti jako Euripides. Co se pak týká toho důvodu, že scholiasta zmíniv se o Aischylovi, hned potom přechází k Euripidovi a že tudíž jest přirozeno čísti místo *κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Αἰσχύλον*: *κατὰ τὸν τραγωδοποιὸν Εὐριπίδην*, to jest též důvod velmi nedostatečný. Právě že scholiasta zřejmě vytýká jméno Euripidovo, jest důkazem, že dříve Euripida nejmenoval, neboť kdyby jej byl již dříve jmenoval, byl by mohl později užiti o něm zájmena osoby třetí a nemusil by jej znova výslovně jmenovati. Ostatně tragoedie Euripidova Telefos často jest citována od scholiasty Aristofanových Acharnských, poněvadž, jak známo, celá jedna část komoedie té jest věnována parodii Euripidova Telefa, a nikde scholiasta nezmýlil se v citování a není tedy zajisté ani zde podstatné příčiny pochybovati, že by se byl zmýlil a že by byl jmenoval Aischyla, maje mluviti o Euripidovi. Ostatně právem podotýká Woldemar Ribbeck,¹²⁾ že není na celé věci nic nedůstojného, že

¹⁰⁾ G. Hermann: Aeschyli tragoediae, díl II. frag. 254, Welcker: Die griechischen Tragödien, str. 31; O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 36, pozn. 38; Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60; O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 105 a 345; W. Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 213.

¹¹⁾ Telephos und Troilos, str. 36—37, pozn. 38.

¹²⁾ Die Acharner des Aristophanes, str. 213, poznamenání k v. 302.

mohl zcela dobře Aischylos v tragoedii své použití této lsti Telefovy a Euripides pak přejal tuto scenu ve svou tragoedii. Že ostatně Euripides častěji napodobil Aischyla, jest známo. Uvádím na doklad toho jen jediný, ale velmi poučný příklad, totiž že Euripides napodobil ve svých Foiničankách onu velikolepou scenu Aischylových Sedmi proti Thebám, kde posel vypravuje o počínání sedmi reků před branami Theb a popisuje válečnou jich zbroj.

Uvedeme nyní zlomky zachované z Aischylova Telefa.

Prvním zlomkem u Naucka (frag. 234) jest místo Aristofanovo Žáby v. 1270. Tam praví totiž Euripides — a slova jeho jsou parodií Aischyla —: *κῦδιστ' Ἀχαιῶν Ἀτρεῶς πολυνοῖρανε μάυνθανέ μου παῖ, κ' ἐμυζὶ δὸδᾶνὰ σχολίαστα: Ἀρίσταρχος καὶ Ἀπολλώνιος, ἐπισκέψασθε πόθεν εἰσὶ. Τιμαχίδας δὲ ἐκ Τηλέφου Αἰσχύλου, Ἀσκληπιάδης δὲ ἐξ Ἰφιγενείας*. Na tomto místě však nemá nejlepší rukopis Aristofanův, známý codex Ravennas, nic jiného než pouze slova: *ἐκ Τηλέφου Αἰσχύλου*. Přes tuto autoritu nejlepšího rukopisu Aristofanova přidrželi se však skoro všichni vydavatelé zlomků Aischylových (mimo Naucka) svědectví Asklepiadova a soudí, že zlomek ten jest z Ifigeneie, ne z Telefa.

Náš zlomek hodí se ovšem stejně do obou tragoedií Aischylových (Ifigeneie i Telefa), neboť v obou vystupoval Agamemnon, mohla tudíž slavnostní tato allokuce v obou tragoediích své místo míti. Jsou-li slova ta opravdu z Telefa Aischylova, mohl je pronésti na př. Telefos neb Odysseus, jenž vyložil Agamemnonovi smysl věštby *ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται*, nebo Achilleus. Otázku, jsou-li slova ta z Ifigeneie nebo Telefa, nelze na ten čas jistě rozhodnouti, jelikož nemáme vážných dokladů ani pro správnost mínění Timachidova ani pro správnost mínění Asklepiadova. Pro mínění Timachidovo jest aspoň jeden doklad, totiž autorita nejlepšího rukopisu Aristofanova.¹³⁾ Soudím tudíž, že lépe jest přidržeti se mínění Timachidova, pokud není proti němu žádných důvodů podstatných.

Za druhý zlomek (frag. 235) Nauck uvádí slova, jež Sokrates před smrtí svou promlouvá v Platonově Faidonu p. 108 a: *ἔστι δὲ ἄρα ἡ πορεία οὐχ ὥς ὁ Αἰσχύλου Τήλεφος λέγει· ἐκείνος μὲν γὰρ ἀπλὴν οἰμὸν φησιν εἰς Αἴδου φέρειν, ἡ δ' οὔτε ἀπλῇ οὔτε μίᾳ φαίνεται μοι εἶναι*.¹⁴⁾

¹³⁾ Srov. O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 346—347, pozn. 5. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60 praví: „Fortasse de sede Aeschylei versus coniecturam fecit Timachidas.“ Velmi duchaplnou domněnku pronesl O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 41, jenž soudí, že Telefos byl jedním dramatem z trilogie Ifigeneia a že tedy obě mínění, i Timachidovo i Asklepiadovo, jsou správná, Timachidovo určitější a přesnější, Asklepiadovo všeobecnější. Že drama Telefos do trilogie Ifigeneie dobře se hodí, jest patrné.

¹⁴⁾ K tomuto místu Aischylova Telefa vztahují se také slova Dionysia Halikarnaského v Ars rhetorica hl. 6, 5 (svazek V. str. 265 vyd. Reiske-ova) a Clementa Alexandrijského Strom. IV, str. 211 vyd. Sylburgova.

Z těchto slov Platonových pokusil se Heindorf¹⁵⁾ sestaviti verš Aischylův, takto:

ἀπλὴ γὰρ οἶμος πάντας εἰς Ἴδου φέρει

anebo *ἀπλὴ γὰρ ἡμᾶς οἶμος εἰς Ἴδου φέρει*, avšak o obou těchto verších právem soudí Gottfried Hermann, že tu Heindorf „parum Aeschyli gravitati prospexit.“¹⁶⁾

V jaké souvislosti bylo toto místo Aischylovo, jest velmi nesnadno určit; hypothesí možno tu pronést celou řadu. Že jsou to slova Telefova, jest patrné z místa Platonova. Snad na Telefa, jenž v náručí jako záruku držel maličkého Oresta, tasil někdo (Agamemnon?) meč, chtěje jej zabiti, načež Telefos snad řekl, že on dříve zabije Oresta a pak že se smrti neleká, neboť *ἀπλὴ οἶμος εἰς Ἴδου φέρει*.¹⁷⁾

Třetí zlomek z Telefa Aischylova jest u Naucka frag. 236. Jest to glossa Hesychiova (I, 297) *ἀμφιδεξίσις χερσὶ ταῖς τῶν τόξων, διὰ τὸ ἐκατέρωθεν χεῖρα ἐνεργεῖν ἐν τῷ τοξεύειν. Αἰσχύλος Τηλέφῳ*. Vilém Dindorf píše dle rukopisu *ταῖς τῶν τόξων*, ačkoliv již Gottfried Hermann právem emendoval: *ταῖς τῶν τοξοτῶν*.

Ἀμφιδεξίσις χερσὶ neznamená nic jiného než: hbitýma, obratnýma rukama. Snad řečeno to bylo o Telefovi, jenž obratnýma rukama ukradl Oresta z kolébky.

Na konec uvedeme stručně, jak Hartung naznačil obsah Aischylova Telefa.

Dle Hartunga prý po bitvě mezi Telefem a Řeky svedené učiněno bylo příměří a mrtvoly byly obapolně vydány. Při této příležitosti byl Telefos „ve své residenci“ od Achillea, Aianta, Atroevců a jiných bohatýrů navštiven. Obě strany, Telefos i Řekové, litovaly svých ztrát; pak vyzvali Řekové Telefa, by je vedl proti Troji, což Telefos, maje dceru Priamovu za choť, odmítl, slíbil však, že jim ukáže cesty ku Troji vedoucí. Řekové jej za to vyléčili buď prý léky Machaonovými a Podaleiriovými nebo kopím Achilleovým. — Celá tato konstrukce jest velmi nejapná a smělá; Hartung byl k ní sveden tím, že neprávem tvrdošíjně zamítal svědectví scholiasty k Aristofanovým Acharuským.

III.

Báje o Telefovi u Sofoklea.¹⁸⁾

Více než z Telefa a Mysů Aischylových zachovalo se nám přízní osudu z tragoedie Sofokleovy o Telefovi jednající.

¹⁵⁾ V poznamenání k Platonovu Faidonu str. 221.

¹⁶⁾ Nauck: *ἀπλὴ γὰρ οἶμος εἰς Ἴδου φέρει*.

¹⁷⁾ O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 38. I v Euripidově Telefu byla podobná scéna, nebo slova v Euripidově Telefu frag. 705 Nauck: *ὦ Φοῖβ' Ἀπολλὼν ἄνικε, τί ποτέ μ' ἐργάσει*; jsou asi slova Telefa, jež chce někdo zabiti.

¹⁸⁾ Welcker: Die griechischen Tragödien, I. díl str. 414—416. Že Sofokles rád bral látky k tragoediím svým z kruhu kyklického, o tom

Jaké bylo vlastní jméno tragoedie té, nelze ovšem s určitostí stanoviti. Hesychios totiž cituje jednou Sofokleova Telefa, ale též Hesychios cituje na pěti jiných místech Sofokleovy Mysy, a taktéž Strabon, Athenaios, Pollux, Stobaios a j. citují *Σοφοκλῆς Μυσοῖς*. Tu ovšem jest velmi pravdě podobna domněnka Welckrova, že Telefos a Mysové jsou jedna tragoedie. Věc dá se snad vysvětliti tak, že tragoedie Sofokleova měla název *Μυσοὶ ἢ Τήλεφος*, kterýžto dvojí titul pochází snad od pozdějších grammatiků, a že tudíž někteří citovali *Μυσοί*, jiní *Τήλεφος*. Titul tragoedie *Μυσοί* byl bez pochyby vzat od choru sestávajícího z obyvatelů Mysie (snad starců), jakož vůbec rádi tragikové i komikové jmenovali tragoedie své dle choru.

Co se týká obsahu tragoedie Mysové, Welcker soudí o něm takto: ¹⁹⁾

Telefovi poskrvněnému prolitou krví strýců dána byla věštba, by hledal očisty ve krajích mysických. Poslušen jsa této věštby, Telefos odebral se do Mysie, kde královal tehdáž Teuthras. Teuthranta svíral právě nepřítel mocný a obávaný — Idas, syn Afareův, nejsilnější svého věku muž, jenž odvážil se lukem svým i s Apollonem samým o Marpessu v zápas se dáti. Teuthras nevěda si rady, slíbil tomu, kdo by jej tohoto mocného nepřítele zbavil, království a Augu za choť. Telefos došed zatím očisty v řece Kaiku, podrobil se tomuto zápasu a v souboji, ježž zároveň s druhem svým Parthenopaiem, synem Atalantiným, podstoupil, byl Idas zabit. Auge stala se chotí syna svého Telefa. Když pak odebrali se spolu do komnaty svatební, Auge odhodlána jsouc zachovati Herakleovi věrnost, tasila na Telefa meč. V tom však vyrazil z komnaty had a vrhl se mezi Augu a Telefa a zabránil tak, aby matka nezabila vlastního syna. Tu zase vrhl se Telefos s mečem na Augu, následovalo však obapolné poznání matky a syna. Telefos odvedl pak matku svou Augu do Arkadie. ²⁰⁾

Celá tato kombinace Welckrova jest velmi důmyslná a v některé příčině, jak níže dovodíme, skoro jistá. Jen poslední část tragoedie, jak ji Welcker naznačil, nezdá se mně býti ani vhodná ani Sofoklea důstojná. Scéna svatební, kde matka tasí na syna meč a syn zase matku chystá se zavraždit a jenom prostřednictvím hada jim jest v tom zabráněno, zdá se mi býti sice vhodnou látkou pro římský pantomimus anebo pro pyrrhichu, ne však pro tra-

zřejmě svědčí Athenaios VII, p. 277 E: ἔχαιρε δ' ὁ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικρῶ κύκλῳ, ὥς καὶ ὅλα δράματα ποιῆσαι κατακολουθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιίᾳ.

¹⁹⁾ Základem jest tu vypravování Hyginovo fab. 100, srov. i Aelian, Hist. anim. III, 47. — Jen mimochodem zmíniti se třeba o podivném mínění Vater-ově (Ueber Soph. Aleaden, str. 31 nn.), jenž soudí, že Telefos Sofokleův bylo drama satyrské. Jaké momenty komické Vater v báji o Telefovi shledával, jest ovšem těžko uhodnouti.

²⁰⁾ Srov. Aelian, Hist. anim. III, 47, Epigr. Cyzic. 2 (Anth. Palat. III, 2.)

goedii Sofokleovu. Sofokles dovedl zajisté lepším, přirozenějším způsobem *ἀναγνωρισμός* provést než tak, jak svrchu bylo naznačeno.

Ostatně objevení se hada mezi matkou a synem musilo by býti také scénicky působivé a tu by se zajisté staří o něm zmínili, jako vůbec staří rádi o podobných efektech (na př. o chrobáku do nebe se vznášejícím, o supech ve vůz zapřažených atd.) se zmiňují. Soudím, že toto úplné mlčení starých jest závažným svědectvím proti mínění Welckrovu.

Jednu věc, jak se mi zdá, velmi důmyslně Welcker naznačil, totiž to, že Telefos vlastně hledaje v Mysii pouze očisty viny své, nalezne netušeným způsobem matku neznanou, což ovšem velmi mohutně na diváky působiti musilo. V takovýchto efektech uměleckých byl Sofokles mistrem.

V následujícím pokusíme se dle skrovných zlomků naznačiti ve hlavních rysech obsah tragoedie Sofokleovy. Dříve však třeba jest připomenouti, že ačkoliv Telefos byl u Sofoklea také stížen kletbou pro zavraždění strýců svých, což vysvitá ze zlomku 372., že přece mluvil dříve ještě, než od viny své byl očištěn, kdežto u Aischyla, jakož jsme svrchu vyložili, Telefos nepromluvil ani slova, dokud nebyla vina jeho smyta. Že Telefos u Sofoklea mluvil již před očištěním svým, to vysvitá ze zlomku 374., kde chor patrně Telefovi zjevuje, že země, v níž dlí, jest Mysie.

Sofokles odhýlil se tedy v této příčině od Aischyla a vystřehl se tím toho, že není u něho Telefos ani na počátku tragoedie *καφὸν πρόσωπον*, kteréžto vadě se Aischylos ani v této tragoedii nevyhnul. Ve příčině naší tragoedie dá se ovšem Aischylos aspoň poněkud omluviti tím, že přidržel se tu obvyklého náboženského způsobu, dle něhož člověk poskvrněný krví nemá dotud promluvíti, dokud není očištěn.

V prologu tragoedie vystoupil Telefos stísněný a zbědovaný mnohými strastmi, jichž na dlouhé pouti své ze vlasti byl zakusil. Jest v cizích končinách a nezná ani jména země, v níž dlí. Tu uzbí sbor obyvatelů mysických. I kvapí k nim a táže se, jak sluje tato země, do níž právě přišel. Chor odpovídá mu slovy, jež zachovala se ve zlomku 374:

*Ἀσία μὲν ἡ σύμπασα κλήζεται, ξένε,
πόλις δὲ Μυσῶν Μυσία προσήγορος.*²¹⁾

Takto odpověděl chor na otázku Telefovu, cítí tak vřelou soustrast s nešťastným neznámým, že nemůže odolati soucitné otázce, kdo jest neznámý a odkud přichází. Tím způsobem podána jest básníkovi přirozená a zároveň nehledaná exposice. Telefos, jehož rány duševní se byl chor svojí otázkou dotekl, vypráví, jak již dlouho bloudí daleko od vlasti své, hledaje konce strastné pouti

²¹⁾ Zachován jest zlomek ten u Strabona VIII, p. 356 na doklad toho že básníci užívají slova *πόλις* i o zemi.

své očistou, jedinou útěchou že jest mu zapomenouti aspoň na chvíli strastí, jež jej svírají. Sem patří zlomek 372:

ὥς τοῖς κακῶς πράσσουσιν ἡδὺ καὶ βραχὺν
χρόνον λαθέσθαι τῶν παρεστῶτων κακῶν.²²⁾

Snad také Telefos naříkal na krutost osudu, že není mu ani to dopřáno, by ve vlasti strasti své snášel, krutý osud že jej vleče daleko z vlasti do krajů cizích: zlomek 379: ἀποσύρει· ἀποσπᾷ. Σοφοκλῆς Μυσοῖς, zachovaný u Hesychia I, p. 489. Pak vyprávěl asi Telefos o bludné pouti své a o tom, jak po lodi přeplavil se do Asie. Sem náleží snad zlomek 378., zachovaný u Hesychia I, p. 455: ἀποβάθρα· ἀποβατήρια, ἢ κλῖμαξ νεῶς. Σοφοκλῆς Μυσοῖς. Srov. též Bekker, Aneecd. str. 426, 18: ἀποβάθρα· ἀποβατήρια. οὕτω Σοφοκλῆς. Někteří čtou zde ne ἀποβάθρα (lodní žebřík), nýbrž ἀπόβαθρα (= oběti při příplutí do nějaké země konané na poděkování za šťastný příchod) a ovšem čtení ἀπόβαθρα zdá se býti vhodnější.

Pak chor zapěl píseň, jejíž hlavním účelem bylo těšiti Telefa. Z písně té jsou snad slova zachovaná ve zlomku 373:

ἄμοχθος γὰρ οὐδεὶς· ὁ δ' ἥμισυ
ἔχων μακάριτατος.²³⁾

To, co posud bylo o obsahu tragoedie řečeno, dalo se více méně určité ze zlomků zachovaných dokázati — další postup tragoedie jest však zcela záhadný. Soudil bych, že tragoedie asi takto se vyvíjela: Chor vede Telefa do paláce královského, v němž nádherný slaven kvas po způsobě orientálním. Sem patří snad zlomek 375., v němž připomínají se zvuky frygické lyry a lidské citery:

πολὺς δὲ Φρυγὶ τρίγωνος ἀντίσπαστά τε
Λυδῆς ἐφρυνεῖ πηκτίδος συγχορδία.²⁴⁾

Král Teuthras přioděn jsa nádherným rouchem orientálním²⁵⁾ vítá vlídně cizince a zvěděv od choru, že přichozí jest potomkem královského rodu, svěruje mu strasti, jež připravuje mu mocný jeho nepřítel Idas, jakož i to, že odhodlán jest tomu, kdo by jej tohoto úhlavního nepřitele jeho zbavil, dáti trůn Mysie a dceru svoji (totiž Augu, kterou Teuthras za vlastní byl přijal) za choť. Telefos ihned jest odhodlán za takovou cenu v zápas se dáti a ujistiv krále, že buď Idas padne anebo on sám více se ne navrátí, spěje v souboj. Chor pěje zatím svoji píseň. Když po-

²²⁾ U Stobaia, Florilegium 26, 4.

²³⁾ Zlomek zachován jest u Stobaia, Flor. 98, 23.

²⁴⁾ Zachován u Athenaia IV, p. 183 E a XIV, p. 635 C.

²⁵⁾ Sem vztahuje se snad zlomek 376. zachovaný u Polluka, Onomastikon 10, 186:

ψαλίδας, τιάρας καὶ σισυρνώδη στολήν,
místo ψαλίδας (= nůžky) musí se však asi čísti s Bergkem ψέλλια (= ψέλια), nebo ψαλίδας nehodí se k tiarám a šatům vlnou podšitým.

slední zvuky stasima dozněly, přikvapí posel a zvěstuje radostnou zprávu, že král zbaven jest nejurputnějšího svého nepřítele, Idas že nežije více a popisuje pak obsírně celý souboj. V tom již také blíží se Telefos a radostně vítá jej král. Z rukou králových přijímá Telefos cenu zápasu — Augu a s ní žezlo královské. Po té následovala píseň sboru rázu zajisté plesného, jásavého. V následující scéně bylo poznání (*ἀναγνωρισμός*) matky a syna. Jak Sofokles *ἀναγνωρισμός* provedl, jest ovšem nesnadno určit; že obratně a uměle, to můžeme a priori tvrditi, jelikož v takovýchto scénách byl Sofokles mistrem. Snad Auge poznala syna svého po nějakém znamení nebo snad Auge, když ji Teuthras odevzdával Telefovi, v zoufalství svém volala Heraklea, chotě svého, o pomoc, slibujíc, že mu zachová věrnost, což vzbudilo pozornost Telefovu a tak věc se poznenáhlu vysvětlila. Tento druhý způsob poznání jest snad pravdě podobnější.

Tak pozná syn matku, již dávno hledanou, a ten, jenž jako bídný cizinec přišel do Mysie, stává se králem země té a shledá se s matkou svojí, kterou měl za ztracenou. Dojemnou tuto scenu provází chor písni svou, v níž velebí božskou, nevýzkumnou a nezměnitelnou prozřetelnost. Odtud snad jsou slova ve zlomku 382., zachovaném u Hesychia I, p. 642: *ἀφθίτους γνώμας· ἀμετατρέπτους. Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*²⁶⁾

Na konec třeba ještě se zmíniti o zlomcích, jichž místo určití jest zcela nesnadno. Jsou to tyto zlomky:

Frag. 377: *ἄβολου ἵππον.*²⁷⁾ *Ἄβολος ἵππος* jest kůň, jenž ještě neztratil svých prvních zubů. Snad přicházel výraz ten v nějakém přirovnání.

Frag. 380: *ἀπύρου· ἀθύτου.*²⁸⁾ *Ἀπυρος* užívá se vlastně o oběti, při níž nic se nespaluje, pak o oběti nedobře vykonané, zločinné; srov. Aisch. Agamemnon v. 70 nn.:

οὐθ' ὑποκάων οὐθ' ὑπολείβων
ἀπύρων ἱερῶν
ὄργας ἀτενεῖς παραθέλει.

Snad v tragoedii naší užil výrazu toho Telefos, právě někde na začátku tragoedie, kde naříkal si choru na bídný osud svůj, že nesmí ani bohům obětovati, poněvadž by taková obět byla zločinná, ježto jsou ruce jeho potřísněny krví strýců jím zabitých.

Posléze patří sem zlomek 381: *ἀστραφής· σκληρός.*²⁹⁾

Epitheta *ἀστραφής* mohlo ovšem užito býti o rozmanitých osobách aneb věcech, na př. o krutém dosavadním životě Telefově nebo o jeho strastné pouti nebo o přísném trestu bohů.

²⁶⁾ Dindorf chybně píše: *ἀμετρέπτους.*

²⁷⁾ Zachován jest zlomek ten u Antiatt. p. 83, 22 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς* (rukopis: *μούσαις*).

²⁸⁾ Zachován jest zlomek ten u Hesychia I, p. 504 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*

²⁹⁾ Zachovaný u Hesychia I, p. 586 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσῶν.*

Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovítského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherově.

Napsal A. Havlík.

AlxV. 1186, 1187.

Zda by to darius zwyeda
Potkal gey whorach *przyedgeda*.

AlxH. sloupec 1., verše 17, 18.

zda by to darius wzwieda
potkal gho w horach *przigieda*.

Oba texty liší se tu mezi jiným tím, že H*) má *przigieda* a V *przyedgeda*, z nichž poslední lépe do smyslu se hodí. Jak z textu latinského, od českého zde poněkud odlišného, patrně, překládá tu „*przyedgeda*“ asi latinské „*praevertere*“ G II, 95; „*przigieda*“ vzniklo asi chybou opisnou z „*przyedgeda*“.

AlxV. 1214—1220.

Przedzastupem prawye wczele
Genz pohan²ka wyera wele
Tahnucz woz ofmy kony
Aty byechu wlyczkný brony
Natom woze zlatta fkrzynye
Wnyez lezefye gych fwaczynye
Sobu ftranu toho woza

. . . . .

AlxH. sl. 2., v. 4—12.

Prziedzastupem wzamem chzele
wnyems pohan²ka wiera wele
tahnfechu woz ozzm kony
athy byli wfliczi brony
natom wozie zlata fkrzinye
wnys lefala gich zwatinie
ohen prons podle gich wieri
pop miewal chzazte offiery
zobu ztranu toho woza

. . . . .

G II, 104—106.

Ignem quem Persae sacrum aeternumque vocabant
Axibus auratis argentea praetulit ara:
Alba Iovis currus series ducebat equorum.

*) Mimo citaci označuji pro stručnost AlxV. = V, AlxH. = H a báseň Gualtherovu (ed. Müldner Lipsiae 1863) = G.

Jelikož latinský originál zmínku o ohni má a H též, viděti, že v českém originále našich textů místo to bylo a nelze si tedy zmizení jeho ve V jinak vysvětliti, než mezerou chybou opisovače povstlou a to tím spíše, jelikož oba texty tu jen nepatrně se liší.

AlxV. 1240—1245.

Sam kral gedyeſye vproſrzyedku
Genz prowelyke bohatſtwo
Pro rozkos yproſtraczſtwo
Nazlattem woze gedyeſye
Aten problefk welken horzyeſye
Nad wozem . . . . .

AlxH. sl. 2., v. 35 — sl. 3., v. 6.

zam kral ydyeſſe naprozriedku
iens prowelike oraſztwo
prorozkos yprobohacztwo
gedyeſſe na wozie wizatem
aten weſſ horzieſſe zlatem
awſſak netolik pozlatye
gims bie woz zdielan bohatye
powſſiechi ztranach obapoli
yaks ogyemí tako koly
ale podrahem kameny
dal zie bie wtakem znameny
iakos wte vprawie bylo
se gho moczi niez nezbylo
nad wozem . . . . .

G II, 114—117.

Mole gravi medius *radiis stellantibus auro*
Invehitur Darius curru, quem stipat utrimque
Effigies numerosa deum, *quem praedicat ardor*
Gemmarum et luxus opulencia barbara regem.

Slova G „radiis stellantibus auro“ a „quem praedicat ardor gemmarum . . . . regem“ v V nejsou přeložena. Zdá se, že tu jest mezerá, kterou vyplňují dobře verše AlxH. sl. 2., v. 39 až sl. 3. v. 5.; podle veršů (AlxH. sl. 2. v. 37, 38) 1244 podobá se, že tu H jest obšírnější. Chyba ve V asi povstala nedopatřením. Opisovač, který dostal se veršem 1244 na konec listu 13 (rkp.), snad při obracení se přehlédl.

AlxV. 1251—1254.

Podle woze genz byechu
Gez ſſye wdy krale drzechu
Geho blyſſye przyrozenye
Kralowſkeho pokolenye
Dwyę ſtyę gynochow . . . .

AlxH. sl. 3, v. 12—14.

owozie pak bez odenie
geho blizne przirozenye
Dwieztie funoff . . . . .

G II, 112—113.

Praeterea Darius praeclaros *sanguine regum*
Contiguos lateri praeceperat ire ducentos.

H překládá „sanguine regum“ „jeho blizne przirozenye“, V do-
slovněji „kralowfkého pokolenye“, jest tu tedy V opět originálu
bližší. H jakoby se slovu královský zúmyslně vyhýbal klade i ve
verši 23, sl. 3. „knyezieczimí“ místo správnějšího variantu V 1258
„kralowfkymy“.

AlxV. 1257—1264.

Malo dale pak przyed tyemy
Kralowfkymy gynofemy
Defsettyffyczew wzaftupye
Gyez dyechu wly wgednom flupye
To wlye wyborny rytterzy
Tych komonstwo podkropyerzy
Ratytye gych postrzyebrzyena
Apye wlye pozzlaczena.

AlxH. sl. 3., v. 22—37.

awflak naprzied prziedewfliemí
knyezieczimí yunoffliemí
diechu zpolu jako ztlupem
dirsiece zie zwím zasztupem
dwadzieczí czizuczow ponye
kalídy wzweho komonye
zdrahotu przieliffí nemału
zwím odyenym yzwím schzitem
ypak prziedrahím kurfizitem
wiprawiw zie naprziech^walu
athy wíli byli rytterzí
tych komonstwo podkropierzí
bez pozlathy poluzene
kopie magie neruzene
barbu od czinobra wzatu
ale wlaztnye rudu zlatu.

G. II, 120—121

Hunc hastata decem praecedunt milia, quorum
Aurum cuspis habet, argentea candet arundo.

V jest tu G patrně bližší než H, udáváje počet vojínů ve
shodě s G na 10.000, H pak odchýlně na 20.000. Případ ten

nad jiné jasněji ozařuje poměr obou recensí H i V k originálu a dokazuje jakož předcházející tak i následující doklady, že V jest celkem originálu české Alexandreidy bližší, než H, neb jest ve srovnání s G i správnějším i doslovnějším jeho překladem než H. — Verš G II, 121 přeložen ve V několika slovy a předce úplně, v H slova „argentea candet arundo“ přeložena nejsou; mohli bychom tu v H supponovati mezeru, spíše však básník H při předělávání původního textu české Alexandreidy na slova verše AlxV. 1263 zapomněl.

AlxV. 1271—1278.

Bye obyczey czała toho
 Jakoze doma nykoho
 Swe czeledy neoftawyly
 Zeny dyety wfye pogely
 Abyfye kral wzal w tu dobu
 1276 Matku zenu dyety flobu
 Aczot mzhow patfet mozechu
 To fnyym poklada neflyechu
 Zatyem lechczeyfy lyd przyde
 Genz mnozftwem zaczyła wynyde.

AlxH. sl. 4 v. 7—24.

ybył ten zwyfzey wtudobu
 se wfłdi poygmaly zobu
 czos kake chzeledy młeli
 kdyfto nawoynu kam gieli
 y wzal był kral tese chwile
 zobie nawietfłie vzile
 13 maters yzwu seztru senu
 naztratu zobie zuzenu
 nechtye by czo w tom by mına
 poyal był zobu y zına
 17 weza zie take zewfłiemł
 18 zwe kralowe yunofłiemł
 czos gich paddezat woz tahlo
 wfłe fey gmu k boyu nenahlo
 a czos pak trzizta welbludow
 apateczet mzhow zilnych wdow
 poklada znym mohli nezty
 to bylo wfłdy znym nalezty
 satyem gına zbrogie wfłdi sla
 ies zobie neymıela chzizla.

G II, 127—134.

Subsequitur Medi plenus genitrice tyranni
 Currus, et uxor adest, natiq̃ue et tota supellex

Regia: pellicibus totidem sub pondere tanto
 Quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis.
 Moris erat Persis ducibus tunc temporis amorem
 Ducere in arma domum, cum tolli signa juberent.
 Sexcentis sequitur invecta pecunia mulis
 Tercentumque onerat dorso surgente camelos
 Plurimus hoc ambit centenis milibus agmem
 Funditor, et levibus fundae jaculator habenis.
 Ultima procedit levis armatura virorum
 Excedens numerum pedibusque attritus et axe
 Aurea pulvereus involvit sidera turbo.

Po verši AlxV. 1276 jest mezero, kam patří obsah veršů AlxH. sl. 4. v. 18—21. v G vyjádřený slovy: „pellicibus totidem sub pondere tanto quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis“ a „Tercentumque onerat dorso surgente camelos“. Že V na tomto místě vůbec porušení vzal, viděti i z nesprávného rýmu „neostavili — pojěli“ (1273—1274), který rovněž poukazuje na mezeru. Tak jak tu jest nedá V smyslu; „čeledi doma neostavili“ (proč?) — „ženy děti vše pojěli“ (kam? kdy?), sem nutně náleží to, co v G vyjádřeno slovy „cum tolli signa juberent“ a v H „kdyžto na vojnu kam jěli“. Poslední slovo opravuje pak i rým „pojěli — jěli“ a jiný verš měl asi rým k „neostavili“. Chybí tu tedy po AlxV. 1273 dva verše. Naopak zase dokladem toho, že text V jest tu původnější než H, jest verš AlxH. sl. 4. v. 13 neb zmínku o „sestře“, která ani v G na tomto místě není, sluší asi klásti na vrub patrného tu v H rozhojnění. Substratem byl tu však básníku H zajisté text zachovaný v V, což jasně vysvětluje z toho, že básník H již by byl málem verš 13. sl. 4. položil jako V klada „mater ženu“, ale pak se rozmyslil, položil slovo „ženu“ až na konec verše, pro rým přidělal nový verš 14. (cf. lg. Jid. 146, 147 a AlxV. 2070, 2071) V rozhojnění textu naproti G a V v následujících verších pokračoval vyjádřiv „nati (G II, 128) v V doslovně „děti“ přeložené, volněji a nesprávněji dvěma verši AlxH. sl. 4. v. 15—16. Konečně se mu ani doslovný překlad latinského „excedens numerum (G II, 138). AlxV. 1280 „jenž množstvím z čísla vynide“ nelíbí a klade volněji „jěž sobě neměla čísla“ AlxH. sl. 4. v. 26.

AlxV. 1267.

Dwakrat tyffyczew trzydczety

překládá latinské „ter denis milibus agmen“ (G II, 127); II tu vůbec číslovky nemá.

AlxV. 1924—1934.

Nad wfye krale fyeho fwyeta

Bylby yakozto ofwyeta

- 1926 *Take bye wnyem myloſrdye*
 Ale kdyz yuz zbozym wzhrdye
Dobroſt wzlobu ſye obrazy
Dobra waſnye ſye pokazy
 I počze ſwych byty dawczye
 Genz prwe byes obranczye
 Poruſyw wſye prwnye ſłowa
 1933 Izamyſly prawa nowa
 Promeny wſye lepſye prawa
 . . . . .

AlxH. sl. 6. v. 14—26.

- nadwſſie krale zeho zwieta
 byl by wiecz yako ozwieta
chzty kazny y mŕlozirdie
 ale kdys pak zboſſim wzhirde
 pochzie byty ludzky dawczie
 byw drzewe gich chzty opravczie
 y zmieny wſſie pirwnye ſłowa
 zamŕzliw gŕm prawa nowa
 22 wzbludy zie myzlu wemmnohem
 achtye zie wziwaty bohem
 ztyrpiety to moha wſkem
 by zie ius wziwal chzłowiekem
 samŕſſluy wſſie horſſie prawa
 . . . . .

G III, 241—257.

Tantus enim virtutis amor tunc temporis illi
Pectore regnabat: si perdurasset . . . . .

- 248 *Corrupuit fortuna physim, cursuque retorto*
Substitit unda prior, vitiorum cautibus haerens
 Qui prius ergo pius erat hostibus, hostis amicis
 Impius, in caedes et bella domestica demum
 Conversus, ratus illicitum nihil esse tyranno.
 253 Praeterea qui praetereat summum sibi patrem
 Usurpasse Iovem? nam se genitum Iove credi
 Imperat: excedit hominem transgressa potestas,
 Seque hominem fastidit homo, minimumque videtur
 Esse sibi cum sit inter mortalia summus.

Verš G 241 překládá V doslovně:

Take bye wnyem miloſrdye
 Tantus regnabat pectore virtutis amor

H volněji a to z té příčiny asi, že slova ta vlastně částečně již byla přeložena veršem AlxH. sl. 6. v. 12.:

tak bye Milozytyw za mlađu
temporis illi

který asi stejně zněl ve V (1922). Příčinou proč v původním textu tentýž verš přeložen vlastně dvakrát byl asi rým, neb básník český přeložil verše G 245, 246, 247 slovem „vzhrdě“ a na slovo to hodil se mu dobře rým „milosrdie“. Následující verše V 1928, 1929, překládající verše G 248, 246 nejsou v H a jest tu tudíž mezera dvou veršů, za to však nejsou v V opět verše AlxH. sl. 6. v. 22—25 překládající verše G 253—257 a jest tudíž po verši AlxV. 1933 mezera čtyř veršů, povstala asi chybou opisovatele, který se snad přehlédli konce verš 1933 slovy „práva nová“ a to maje na paměti, chopil se potom verše 1934, kde četl „lepší práva“.

AlxV. 1964—1972.

Verše AlxV. 1964—1972 jsou naproti AlxH. sl. 6. v. 29 až 40 patrně porušeny, neb tyto dají lepší smysl (snad tu jest před veršem 1969 V mezera, která asi obsahovala slib městu učiněný, na který naráží verš V 1975 „jemuž po slibě se sta.“). Též slovo „gazae“ překládá H lépe „poklad“ než V „plat“, ač toto poslední slovo snadno mohlo chybou opisovačskou z předešlého vzniknouti.

AlxH. 6, 41—7, 24.

Verše ty jsou opět ve srovnání s V rozhojněním neb o všem tom, oč je v H více, není v G ani zmínky, srov. i verše:

G III, 264—266.

. . . . . sic unius uno
Crimine *Persarum caesis* tot milibus ipse
Cum reliquis cecidit.

AlxV. 1984—1985.

Nebyakz ty lyudy pobychu
Gemfye ho na kolo zbychu.

AlxH. sl. 7, v. 16, 17.

se zi zhinuchu boy wzemffe
gemu hlauw ztiechu gemffe.

V překládá latinský ablat. absol. „*caesis*“ větou jakž ty lyudy pobychu“, H volněji „se zi zhinuchu“, v čemž opět vidím větší příbuznost G s V nežli s H.

AlxV. 1993—1995.

Zyfk zeztratu wzdy na wazye
Neb fye to czafto przyhazye
Gyez zle z *dobrym przychazye*.

AlxH. sl. 7, v. 33—35.

protos yprzikafdem zkutezie
zizk we ztratye radoft w zmutezie
zu zprziezena wgedno putcie.

Obě trojverší mají smysl stejný, ale trojverší V těsněji lne ke slovům G III, 272—273:

. . . . . sic paene malorum
Omnia cum quodam *veniunt incommoda* fructu.

AlxH. sl. 8, v. 4.

O mezeře po verši tomto viz Listy filologické 1884 str. 60.

AlxV. 2012—2021.

Allexander kdyz to wzwyedye
Ze ty lyude k brany rzyedye
2014 By tyem radoften tolyko
2015 Newyedy rzyeczy kolyko
2016 Wyz frdze wytyeze toho
2017 Vzrye nazdy lydy mnoho
2018 Gezlfye gynym zda pakoftno
Tyem gmu by welmy radoftno
Wyda czafta wyeze wezdy
Wflak fye muto nyczfye nezdy

AlxH. sl. 8. v. 8—15.

aius nazdy luda tolik
yaks newiedie rzeczi kolik
gíms zie by wzirdezu raduge
vzrziew se tolik luda tu ge
wflaks czos ginemu vzilno
toy gmu zie zda wffe pochilno
neb kaks mnoho wies bie wezdy
wflak zie gemu níc to nezdy

G III. 278—282.

. . . . . quos omne paratos
Martis ad examen murique abrupta tuentes
Gaudet *Alexander*, suspecta cominus urbe
Invenisse viros: tot propugnacula muris
Edita dispositae longo stant ordine turres,
Quae . . . . .

V se mi tu zdá opět v tom G bližší (než H), že se v něm i v latinském textě Alexander výslovně uvádí, v H však ne. — Ostatně jest pořádek veršů v V nemálo spletený. Verš 2017, který na svém místě nedá smyslu, hodí se přirozeně před verše

2014, 2015, ale pak se musí i verš 2016 položit i po verši 2017 a před veršem 2014 a pak dostaneme text zcela bezvadný a s pořádkem v latinském textě G úplně se shodující:

Alexander kdz to wzwyedye } = quos omne paratos Martis ad
 Ze ty lyude k brany rzyedye } examen
 Vrzzye(w) nazdy lydy mnoho = murique abrupta tuentes
 Wyz řrdce wytyeze toho }
 By tyem radoften tolyko } = Gaudet.
 Newyedy rzczy kolyko }

AlxV. 2024.—2025.

Wlyudy lye ftwyte styty zlatty
 Gymyz lye bye zaftyteraty,

překládá verš G III 285

Adsunt objecta *clipeorum* crate clientes;

v H o štitech není zmínky, možnost mezery tu není vyloučena. I jinak liší se tu H od V ve verších AlxH. sl. 8. v. 17—41. tím, že v V jako v G nevede útok Alexandr osobně, kdežto H od verše 21. sl. 8. Alexandra v popředí staví. Též verše

AlxV. 2061, 2062.

Wlfady byezye jako mlfyzye
Zeny dyety a krzyczycze

G III, 304.

Aurea femineus perstringit sidera *clamor*

H nepřekládá, což zdá se býti opět vinou nového předělávání.

AlxH. sl. 9, v. 13—14.

kdes nedal b(raty pot)rawie
 konzke pycy(e ku pot)rawie

Je-li toto místo dobře doplněno, pak by asi překládalo latinské „viduatos gramine colles“ G III, 476 a pak by byla v V po verši 2299tém mezera dvou veršů, čemu by i to nasvědčovalo, že proti čtrnácti veršům AlxH. sl. 9 v. 1—14. má V na tomto místě skutečně jen dvanáct veršů (2296—2307) stejného obsahu a téměř stejných rýmů.

AlxV. 2341 sl.

Po verši AlxV. 2341 jest mezera, kam náleží obsah G III, 488, 489

Velle hominum dominos *diis indignantibus* esse
Astra infensa sibi, solitumque negantia lumen,

což vyjadřuje AlxH. sl. 10. v. 10—15 takto:

yaks y mluwie gíny mno(zi)
 se zie ius *hnyewayu yboz(i)*
 yakos *ypochzieziech zna(my)*
 wuichfto zazraky widamy
 giz su *wffe ztraty zamen(ye)*
 achz bohow młozty nen(ye).

AlxV. 2344—2347.

Pokaza fye *zwyerzynycze*
 Jakzto zyutra domownycze
 Potom pak myeffiecz wznyde
 Inhed mu w fwyetflofty fnyde.

AlxH. sl. 10. v. 16., 17.

Te rzechzi mnoho przieg(ide)
 zatyem inhed mfeziecz (wznide)

G III, 467.

Hesperus irrignum iam maturaverat ortum,
 Iamque minante oculis caligine sidera solis
 Supplere officium luna mediante parabant,

H poukazuje ku předešlému reptání a ihned přejde k zatmění měsíce, o „večernici“ (jako V a G) ani se nezminiv. Je-li text v závorkách dobře doplněn, pak musíme nutně položit to na vrub nové recenze a možnost mezery jest tu vyloučena.

AlxH. sl. 10. v. 21., 22.

as pak owffem y pobledye
 wnus by krwu bie oblil w(ffady)

G III, 472—474

. . . . . Phoebe . . . . .
 Palluit, et primo defectum passa nitoris
 Demum sanguineo penitus suffusa rubore
 Foedavit lumen . . . .

Ve V tyto verše nejsou, příčinou toho asi ihned po verši 2349 nastalý zmatek. Následují tu verše (2350—2353), které v H na jiném místě teprvé se objevují a V i na tomto místě částečně se opakují (2400, 2401).

AlxV. 2385 sl.

Ten stworzytel wfego lyuda
 I wlye wyeczy fwyeta feho

Czoz gyeft wftawenye gyeho
 Ot nayprwnyeho poczatka.
 W tom neny nyczlye przyewratka
Slunczye myeffecz y planety
 Ot poczatka wlyemy lety
 Wzdy lye drzye fweho byeha
Morzye rzyeky fweho brzyeha
 Acz kdy zly defť fpadne
 Neb lye kde myefťo propadne
 . . . . .

AlxH. sl. 11. v. 19—28

(netba two) rzecz zwieta wfłeho
 (od uztawen)ye pirweho
 (yaks chz)as poffel od pochzatka
 (w tom nen)ye wiecz niez prziewratka
 (tak zu wfłeczky) wieczi ztale
 (yaks wemn) ozie tak vmale
 (tak gezt wezzw)iet w gehu chtyeny
 (se zie ius) wiecz nepromeny
 (acz kdy zly) mor nazkot zpadne
 (neb kde miez)to zie propadne

Oba texty překládají verše (G III, 504—510) ale V úplněji. Stellas překládá V „slunce, měsíc i planety“, Thetis = moře, řčky; vůbec měl by po verši AlxH. sl. 11. v. 21 následovati obsah V 2390—2393; zdá se, že změna ta povstala novým přepřacováním.

AlxV. 2404—2409.

A pod zemy yuz pomyeny
 W tu dobu lye wzdy promyeny
 Swyedcze take myftrzy vmny
 Ze lye gmu fwytłoft vmny
 Kdyz przyfťupy k flunczy blyzye
 I mluwy tak myftrzy tyze
 . . . . .

AlxH. sl. 12. v. 3.—11.

(k) *zapadu dolow* př(omien)y
 (tu) zie mnohokrat p(romien)y
 (m)inuge proluky h(orzke)
 (ta)hna zie pod me^{zle} (morz)ke
 (n)iekdy zie pak zta(wa tak)e
 (n)e wfłaks chwile (wfłelyka)ke
 sl. 12. v. 8. (ya)kos mluwie m(istrzy) tyse
 (s)e kdys przide k zlu(nczu) blise

(te)hdy zie gmu zwie(tloft) vmny
(y) mluwie tak młt(rzy vm)ny.

V překládá latinské „*terram subitura*“ G III, 527 doslovně, H volně „k západu dolův.“ Zajímavé jest přesmyknutí rýmů veršů AlxH. sl. 12. v. 8—11 V totiž mluví o „mistrech umných“ a pokazuje k nim v následujících verších slovy „mistři tiže“, ale básník H rýmy „mistři tiže — blíže“ a „mistři umní — umní“ přesmykl, nepozoruje, jaké chyby se tím dopustil, že položil napřed „mistři tiže“, ačkoliv o mistrech v řeči Aristandrově dosud zmínky nebylo.

AlxV. 2424—2427.

To powyedye ten starofta
I byefye to wfyte rzyecz profita
Neb to dolyczichu flamy
Starych kralow przyhodami

AlxH. sl. 12. v. 35—38.

y byla to wflie rze(chz pro)zta
czos gie mlwil te(n star) ofta
neb to zliłfiechu y(zamy)
dawních hrzekow p(rzyho)damí.

G III, 526, 527

Dixit et exemplis veterum pro teste revolvit
Persidis acta ducum . . .

H proměnil tu „starých králův“ v „dávnych Hřekův“, aniž dle svého mínění pochybil, jelikož v ústech tu mluvících Řeků oba výrazy zdály se mu identické, ale pochybil předce, neb nevěděl, že „starých králův“ překládá latinské veterum Persidis ducum, kde „Persidis“ schválně nepřeloženo, poněvadž autor české Alexandreidy se slovu „Peršan“ zámyslně vyhýbá.

Uvedené tu doklady myslím alespoň tolik dokazují, že mylný jest náhled Hattalův, že prý nejmladší rkp. české Alexandreidy, totiž AlxV., představuje nám i „nejmladší“ její recensi (srov. Hattala Alexandreis XX, ř. 42.). Recense V zajisté povstala v době, kdy přehláska *u* v *í* nebyla ještě provedena. Důkazem toho jsou rýmy: blůdí — lidi 26, lidé — posúdie 36, všidy — onudy 493, bludné — neklidné 1808, lidi — blůdí 844, v zemi — svému 936, liudi — zbudi 1915, lidi — vylúdi 1979, lidi — připudi 2004, obluda — liuda 2385, liudi — vzbndí 2397, tuje — okrašlije 243, ochotywyte — slibuje 1483, potiežíace — v ručé 2138, pečující — jdúce 2335, a pak i ta okolnost, že ve všem rkp. V nikde *í* povstale přehláskou z *u* není v rýmu s původním *í*, jak toho jsou mnohé příklady v každém textě po přehlasování *u* v *í* povstalém, — na př. v Nové Radě:

stojí — k pokoji (*ju) 50, u-věří — mezi zvěří 60 atd. Důvody ty jsou tím závažnější, že rýmy: liudi — zbudi 1915, lidi — vylúdi 1979, obluda — liuda 2385, pečující — jdúce 2335 jsou na místech, kde H má jiné rýmy a jinou recensi. Srovnáme-li s tím dále faktum, že H naproti V jest znamenitě rozhojněn (za 406 V má H 493 verše, tedy má více o čtvrtinu versů než V), pak nebude, tuším, pochybnosti, která z obou recensí jest původnější. Vše poukazuje k tomu, že text V jest originálu české Alexandreidy mnohem bližší než-li text H. — Což se pak mezer ve V dotýče, nesmějí nám býti s podivením, jelikož již v H jich asi drahně bylo a V o tolik později než H psán jest a tedy báhví kolikátým již jest opisem.

Klasobraní po rukopisích.

XVIII. Z Passionalu Musejního (v. Listy filol. 1885 291).

(O) fwateho szczepana tiela nalezenye. truogy wiecz znamenaty fluffie. Nayprwe o yeho tyela nalezeny. Druhe o yeho tyela przye-nefeny. Trzetye o yeho fwatich kofty s fwateho wawrzyncie koftmi flozenye. O nalezeny takto sie pyffe. ez byl gedem knygez bohoboyni gemuzto rzekli lucianus. yehozto pamiet mezi doftoynimi dawneho czaflu miftri napsana yeft. Ten lucianus yeden czas any spal any bdyel. ale [399] w kakeyfi otrapie poczywaffe. a tu sie mu zgiewil yeden muz stary nadobni f uobroftlu bradu. na nemzto bieffe plafcz rzriedlne barwy fwietly. krzizy wyrazani. na yehozto take uohach obuw bieffe pozlacena. ten muz w rucye zlati prut dyrzie, tyē prutem luciana knyezie pomrfezył a rzka. Snaz sie na to aby' nalfye hroby otewrzyel. nebot tyela nalfye ne v poczywem mieftye lezye. Protoz ydy k yanowi bifkupu. yerufalem-fkemu. at nalfye tyela u poczywyeyflyem mieftye polozy. nebo kdiztot buoh bude chtyety przyepuftyty na fwiet kteru przyepufty nalfy profbu obleui. Toho muzie lucian knygez otaza a rzka. Powiez mi kdo yfi. K nemuzto wecye. ya ysem Gamaliel yenzto sem fwateho pawla apoftola wzchawal. a przed sobu chowagye prawemu pifmu nauczył. znamenayz dobrze ez ten yenz se mnu w rowie lezy. yeft fwati szczepan yehozto fu zydye ukameno-wali. a yeho tyelo przyed miefto wywrhli. aby tam od zwierzí bylo fnyedeno. ale ten k nemuzto yeft cyelu wieru gmiel. ten yeho tyelo bez vrazu fchowal. a ya to tyelo pochopyw v mem rowie sem pochowal. Druhy take yenzto se mnu w rowie lezy. yeft wnuk moy nycodemus, yenzto przyffel w nocy k gezyffowi od fwateho petra a fwateho Jana krzeft przyyal. Pro nezto zydowske ftarofti byly by gey zabili. by mne na tom neuczyli. awfflak z toho malo oblewywffe gemu wffe fbozie pobrali. a welmi yey ubili.

yehozto sem ya w swuoy duom wwedl. a tu nyekolik dny pracznye zyw przybyw y vmrziel. a ya sem ho w noliach swateho sczepana pochował. Ale trzety yenz se mnu tuto take lezy. yest. [400] abybas syn muoy yenzto dwadciety let star ysa se mnu swati krzeft przyyal. a f pawlem apoštolem ode mne swatemu pismu sie nauczył. ale ma zena Etea a felemias syn muoy yenz wieri krzeftanſke nechtyeli przygyety. nasseho pohrzebu duoſtoyny ne-byli. ti gyfte gynde pochowani naleznos. ale gyz rowy gych prazdny gfu. To rzek swaty gamaliel y zmifal. W tu dobu lucianus knyez z toho widyenyie sie probra^v poczye boha profity. byloli by to widyenyie prawe. aby sie yemu druhe y trzetye zgyewilo. Tehda potom prwy patek opiet tez widyenyie lucianus wydyel. a tu trefktan byl proczby to czoz mu bylo u widyeny rozkazano obmekkal. K tomu lucianus wecy. Neobmekkal sem ale boha sem profyl aby mye tyem widyenyim po trzetye vgyſtyl. Gemuzto gamaliel wecy Wiedye ez si na to myſlil nassie tyela nalezna ke czye tyelo kak by poznal. pro neztot ta znamenye dawagy. ez nalezneſſ cztyrzy kofiky. w gednom ruozy czrwenu. a we dwu koſſiku ruozy bielu. a czwtrti koſſik yest ſtrziebrni. ſſafrana plni. Ty koſſykowe ſu nasseho pochowane truhly. a ti ruozye gfu nassie blazene koſty. Prwy koſ f czrwenu rozy yest hrob swateho sczepana. yenz yedyni z nas swati muczednyk yest. ale dwa koſſye s bielu ruozy. tot ſta dwie truhle. ma yedna. a nykodemowa druha. yesto ſwa w uſtawiczenſtwi wiery swate ſeſſla. a czwtrti koſſ ſtrziebrni ſſafrana plni. yest ſyna meho abyba. yenzto yest w doſtoyney czyſtoſtye f tohoto ſwieta ſſel. To lucianus znamenaw u patek na druhu nedyeli tez widyenyie trzetye widie^w a hnye-wiwie napoma[401]nut. procz by tak yakz mu wezynyty rozkazano pozdyl. u brzkoſt y wſtaw do geruſalemye ſſel a tu Janowi biſkupowi yakz mu bylo rozkazano wſſeczno porzad rozliczył. To lohanes uſlyſſaw k ſobie gynich biſkupow pozwal f nymi na to myeſto kdez bylo lucianowi zgyeweno ſſel. A kdiz pocziechu zemi kopaty. zemie ſie potrzaſla a wuonye przyedobra otdad wyſſla. a ſedmdſat czlowiekow proſbu tyech ſwatich od rozlicznich nemocy w tu hodynu wzdraweno. A tak ty biſkupi ti ſwate koſty pobrawſſe w tom koſtele w nemzto nyekda byl ſwati ſczepan aleyprzieſtem. f weliku czty ſchovali. O tyech ſwatich tyel nalezeny ſwati Beda w ſwem popſany pyſſe. a wlaſczy pamiet oſtawil. Druhe o swateho ſczepana tyela przyeſeny tak ſwati auguſtyn piſſe. Ez allexander knyeczye rzymſke yeden czas s ſwu pany do yeruſalemie przieſ morze przieplul. a tu swatemv ſczepanu krafni koſtel udyelal. a po tyech czafiech vmrziev w tom koſtele przy hrobu swateho ſczepana ſie pochowaty kazal. Potom po ſedmi letyech yeho pany Iuliana od rozlicznich knyezat weliku krzywdu trpiecz do ſweho ſie kragye wratyty zamyſlywſſy chtyeſſe rada tyelo ſweho hoſpodarzie s ſobu neſty. za nezto aby gyeey to odpuſtyl. poczye biſkupa welmi profity. tehda gyeey biſkup vkażaw

dwie strzebrnyey truhle wecy. Newidyet w ktereýt yest truhle
tweho hospodazrie tyelo. K tomu ona wecy. as ya widye a to
rzekšly polapi sie truhli swateho szepana. mnyecy truhlu sweho
hospodazrie. a tak f tyem tyelem na korab na morze wfiedla.
[402] A kdz tak prziel morze plowyesse. tehda swiety andieli
pod nebela sie wznasšiegycz na czešt swatemu szepanu fladcye
zpiewachu rozkofna wonye nad tyem swatim tyelem powietrze
naplnowaffe. W tu dobu uflyšfany fu hlafi. ano dyabli wolagi
a rzkuce. kde gfi našše knyzezy pekelné procz teto korabi ne-
zazzes. w nyezto yest protywnyk našš szepan. W tu hodynu
pekelné knyzezy piet dyablow pošlal aby tu korab zazhli. ale
andyl bozy obranył. a diably hluboko v morze potopil. A kdz
odtad do miešta yemuzto kalcedon diegy przypluli. pocziechu
dyabli wolaty a rzkuce. Ay tot sie k nam blizy šluha bozy.
szepan yehozto fu nemiloštywi zydie ukamenowali. Otdad pluli
do Conštantinopoli a tu iakz prawi swati auguštin tyelo swateho
szepana w gednom koštele cznye pochowali. Potom pak kak šta
sie tye dwie tyele swateho szepana a swateho wawrzyncie šnye.
O tom sie takto pišše. ez yednoho czaſu dceru cieſarzowu Theo-
dolie gyezto eudošia rzekli dyabeł tye(z)eye pošiedł. A kdzto
gegye otey yenz tehdi w conštantinopoli biešše. wzkazachu ka-
zał gy do conštantinopoli przywešty. zdali by tu swateho szepana
košty dotknucy sie zprošczena byla od dyabla. A kdz yu tam
przywedu. poczie dyabel znye wolaty a rzka. Newyndu otdadto
dokad swati šepan w rzymie nebude. neb tak tomu chtye swati
petr a swati pawel. apoštoli. To cieſarz wšlyšlaw na wšlyey oby
f weliku prošbu obdržal aby swateho szepana tyelo do rzyma
dali. a tyelo swateho wawrzyncie miešto toho do conštantinopoli
wzali. Ten czaš pelagius papez cardinaly do conštantinopoli pošlal.
a tu tyelo [403] swateho szepana wzešše do rzyma nešli. S ny-
mizto take hrzikiowe z conštantinopoli po tyelo swateho wa-
wrzyncie pluly. A kdz do rzyma wnydu chtyechu tyelo swateho
šepana w tom koštele we ymie swateho petra zprošczyenye genzto
był wczynen. položyty. tehda ty giizto tyelo weziechu dale ne-
mohucz štachu. W tu dobu dyabel z gedne dyeweczky poczie
wolaty a rzka. Kam sie f nym praczugete. wolillit yest šobie ne tuto.
ale s šwym bratrem wawrzyncem odpoczywaty. To wšlyššiewšše
tyelo swateho šepana przynešše k tyelu swateho wawrzyncie pri-
ložychu. Dywm buoh w tu hodynu w nyzto swateho szepana
w hrob k šwatemu wawrzinci kladyechu swati wawrzyncz iakz
tyby šwemu bratru mile witanye dawal na štranu w hrobu polehl
a polowici mieštyšczye poštupil. W tu dobu hrzikiowe chtyec
tyelo swateho wawrzyncie wziety k hrobu przyštupichu. a ynهد
na zemi yako mrtwy padli. A kdz sie papez se wšly oby za
nye poczie bohu modlity. weczter sie z te otrapy probrali. ale
potom w dešity dnech wšliczkný zemrzieli. a ty wlašly giizto
hrzikiem powolili. wšlyczkný šmyšla zbyli. az yeliz ta swata mu-

czedniki spolu w hrobie lezala. toliz tyto vzdaweny byli. W tu dobu hlas z nebes flyłan yeft. O rzyme mieſto ſcaſtne ez tye dwie ſwatye tyele ſwateho ſczepana a ſwateho wawrzincie v malem przybyteczku zawierali. Potom hoſpodyn mnoho dywow ſkyrze ſwateho ſczepana wczynyl, a zwlaſcze ſieft mrtwych wkrziefil. Dalo ſie yeft to po boziem narozeny ctirzi lta a dwadciety cztwrtle leto.

J. Lego.

O přízvuku slovanském, zvláště českém.¹⁾

Napsal Ferd. Jokl.

Úvod.

§ 1. Předmětem naší zde podané studie jsou především dějiny přízvuku českého. K dějinám přízvuku českého není zpráv přímých: ve starých našich památkách kvantita sice jest označována druhdy i velmi zevrubně, ale o přízvuku nemáme svědectví žádného, byl-li taký, jak jej známe z přítomné češtiny, či byl-li snad nějaký jiný. Nemajíce svědectví přímých, vynasnažíme se poučení potřebné odjinud si zjednati. Pramenem nám budou poměry přízvukové slovanštinou současnou vládnoucí. Ty budeme srovnávati, řídíce se

1. zásadami, které na myslí máti dlužno, při srovnání příbuzných nářečí k účelu jakémukoli, a

2. zásadami, které vyplývají z dějin přízvuku tam, kde o jeho osudech za různých dob bezpečně jsme poučení.

§ 2. ad 1. Jednotlivá nářečí jsou různě zachovalé reflexy svého původního stavu,²⁾ ve kterém ještě různost jejich nebyla skoro žádná. V tom právě je kořen individualit dialektických, že jejich původní tvářnost u všech skoro stejná teprv časem četných a charakteristických známek nabyta tím, že se mnohdy různě měnila, tak že na př. dialekt *A* proměnil již původní rys *b* v mladou obměnu *β*, kdežto dialekt *B* proměnil již původní rys *d*₁ v novou obměnu *đ*₁, zachoval však dosud původní rys *b*₁³⁾ atd. Z toho je patrno, že formy, které jdou v jednom dialektě různých dob za sebou, mohou se naskýtati, a velmi často se naskýtají v jedné době v různých prostorách (dialektech) téhož jazyka vedlé sebe. Srovnávání dialektů po-

¹⁾ Celé tituly pramenů, kterých užito, uvedeny jsou na konci stati.

²⁾ Při tom nevádí, představujeme-li si původní stav dialektů jako jednu praěč nebo jako veliký počet jen málo odchylných nářečí. Držíme se náhledu posledního, jak z dálejška ještě vysvitne.

³⁾ Rysy *b* a *b*₁ (s ukazatelem a bez něho) jsou totožny, rozlišujeme je ukazateli pouze proto, že chceme, by *b* naznačovalo společný onen rys, pokud náležel dialektu *A*, *b*₁ pak, pokud náležel dialektu *B*.

máhá nám tedy velmi mnoho tam, kde nás dokumenty historické opouštějí. Pátrání dialektologické naráží však na větší překážky potud, pokud nebývá jasno, co ze srovnávaných dvou věcí je prius a co posterius. V historických dokumentech chronologie bezpečně na tuto otázku odpovídá, takže nezbývá než vyložití proč a jak prius α splodilo posterius γ . Dialektologie však opáčně, znajíc již běhy i cesty proměn z dějin jazyka, třeba cizího⁴⁾, dospívá spekulací k rozeznávání, co je prius a co posterius.

§ 3. ad 2. Poněvadž pak postup změn přízvukových není historicky ve slovanštině dosvědčen nikde, ohlédneme se po cizí pomoci, ospravedlníce ovšem dříve půjčku svou. — Miklosich míní totiž, že „nehodí se, by kdo zákony jazyka jednoho spravoval jazyk druhý; každý ať zkoumá se o sobě a teprv z výsledků takových zvláštních bádání vyplývají zákony vládnoucí všemi.“⁵⁾

Této metodologické zásadě přičítí se nás ovšem nenapadá, Ale napomenutí v ní obsažené se přítomné studie netýká. A netýká proto, že kde bychom ho na první pohled nedbali, brátí se budeme cestou aprioristickou,⁶⁾ opírajíce se o zásady, jež, podaří se nám snad ukázati, není proč nepokládati za zásady platné pro změny přízvuku vůbec.

§ 4. Zbývá jen ještě obhájití oprávněnost metody aprioristické ve zkoumání jazykovém. Obecně se uznává, že všeliký postup bádání jazykozpytného jest aposteriorní. Připouštíme, že tak se děje nejčastěji, ale přes to myslíme, že by bylo bezdůvodností, nepřipouštětí metody aprioristické. Omezení takové bylo by absurdní proto, že by se jen a priori státi mohlo a tedy vlastně se toho drželo, co by omezovati chtělo. Z té příčiny nevidíme nejmenší překážky, proč bychom při své studii neužili metody aprioristické, trváme docela oprávněné.

Znamé změny přízvuku v jazycích indoevropských.

I. Sanskrt, řečtina.

§ 5. Jen sanskrt a řečtina připouštějí v rodině indoevropských⁷⁾ jazyků rozsáhlé srovnání ve příčině přízvuku (Bopp. III). Zejména zevrubně probral Bopp tvoření slov a výsledky toho srovnání sestavil v tabulky, z nichž vysvítá, že v příčině přízvuku obou srovnávaných jazyků „ani tisíciletím, jež řečtinu od sanskrtu dělí, se nepodařilo takové změny způsobiti, které by

⁴⁾ Ovšem jen z nouze.

⁵⁾ Altslovenische Formenlehre in Paradigmen. Str. XIX. Vycitováno též v Listech fil. 1877 (IV.) str. 300.

⁶⁾ Jen z části studie naše bere se cestou aprioristickou a to tam, kde by nás snad někdo káral výše vycitovanou zásadou.

⁷⁾ Pojmenování Boppovo.

jen na okamžik dovolovaly o původní jejich identitě pochybovati.“ (VI). „Odchytky mezi sanskrtem a řečtinou zaviněny jsou nejčastěji zákonem řeckým, který dovoluje přízvuku pohybovati se jen na třech posledních slabikách, čím se stává, že na př. v konjugaci formy jako *φερούμεθα* nemohou se dopítí přízvukové výše středního tvaru sanskritského (bhārāmahē). Tím také se vysvětluje nejhojnější shoda ve tvorech slov, kde spojováním kořene (jednoslabičného) se suffixem jednoslabičným nebo dvouslabičným, jen slova o dvou nebo třech slabikách povstávají a zákonu řeckému tedy příležitost odepírají rušiti shodu v přízvuku“ (VII).

§ 6. Vývody ze srovnání přízvuků sanskritského a řeckého.

1. Sanskrit a řečtina vyznamenávají se shodou přízvuku, ač jsou to jazyky každý z jiného pořadí indoevropské rodiny.

2. Neshody v přízvuku nestaly se maně a v každém případě jinak, než na základě principu t. j. na základě zákona, že v řečtině přízvuk nejde za třetí slabiku s konce.

3. Zákon, kterým se řecký přízvuk v určité meze vměstnal, zakládá se na principu uniformace.

4. Z obojího přízvuku je mladší, který podlehl uniformaci, a starší, který jí nedoznal: pestrost přízvuku (jeho místa) je ve fási starobylejší větší.^{a)}

II. Přízvuk latinský (romanský).

§ 7. a) V době předhistorické.^{a)}

Corssen dokázal, že v některé době dřívější latinský přízvuk byl jiný než přízvuk latiny historické; a lišil se od něho na dvě strany:

α) Ve starší době mohla třetí slabika míti přízvuk i tehdy, když předposlední byla dlouhá (*putāvístis z čeho jednou putāstis a podruhé putāvístis atd.).

β) Ve starší době mohl přízvuk býti také na čtvrté s konce (*déhibeo = debeo, *cónficio = conficio atd.).

§ 8. b) V době historické

zůstal přízvuk nezměněn až do našich dob. Všechny romanské jazyky zachovaly přízvuk původní. Velmi často zachovala se z celého slova pouze slabika přízvučná (ve francíně), na př. nítidus — net, rotúndus — rond, hópitem — hôte, cólligo — cueille atd.

Odchylek jest jen velmi málo a, pokud se vyskytají, lze je velmi snadno vyložiti buď α) z analogie, buď β) z jiných příčin psychologických, jež podnět vzaly si ze zvláštních poměrů hláskoslovných (francína).

^{a)} § 7. 5. Mimo to budiž poznamenáno toto: Nová řečtina v podstatě shoduje se v přízvuku se starou: řecký přízvuk tedy do našich časů nezměněn trvá. Brandt str. 42.

^{a)} Corssen, 2. sv., str. 894—898.

ad α). Připodobením ke *cólgo* it. (lat. *colligo*) povstalo it. *cógliere* proti lat. *colligere*. Připodobením ke *couds* fr. (lat. *cónsuo*) povstalo *cóudre* proti lat. *consuere*. Připodobením ke *bátto* it. (lat. *báttuo*) *bats* fr. povstalo it. *báttère* fr. *battre* proti lat. *batuere*. Někdy a to zřídka přízvuk s druhé nebo třetí slabiky přechází, ale jen analogií takovou: *coopério* it. *cuópro* šp. *cúbro*, fr. *couvre* přízvukováno paralelně se slovesy jako *así sentire praes. it. sento* (lat. *séntio*).¹⁰⁾

§ 9. ad β). Francina řídí své hláskosloví těmito dvěma hlavními zákony: 1. přízvučná latinská samohláska nosí též ve francině přízvuk, 2. francouzská přízvučná slabika je poslední pravou slabikou (za kterou již jen *e* = asi slov. *o* doznívatí smí). Aby se oběma těmito pravidlům vyhovělo, není někdy (u sloves složených) naprosto možná, leč by se přetrhal duchový svazek sloves složeného a prostého, zničením podoby do nepoznání. Příklad takový jeví se ve výše uvedených tvarech: *coud* (*cón-suit*) atd., v nichž nikdo by nehledal příbuznosti se **seut* (tak by znělo *súit*, podobně jako *plúit* zní *pleut*). Tak i *compte* a *comte* (obojí z *cóm-puto*), *souffre* (ze *súf-fero*) ničím neupomínají na slovesa jednoduchá *puto*, *fero*. Ale u jiných sloves složených, kde se jejich tvary nesložené uchovaly, nátlakem příbuzného významu se stalo, že přízvuk nesměl svazků příbuzenských mezi nimi trhati. Pomoc našla se v dekompozici: ze

súbvenit = *sub* + *vénit* = *souvient*

démorat = *de* + *mórat* = *demeure*

ádcapo = *ad* + *cápo* = *achève* atd.

Tento poslední případ (a ten způsobil hojně odchylek) není vlastně úchylkou od původního přízvuku: důraz se jen položil na hlavní část složeniny a přízvukovalo se dle původního systému. Rozdíl mezi *súbvenit* a *sub* + *vénit* jest pouze ten, že *súbvenit* se pokládá za jednotu, kdežto *sub* + *vénit* se jaksi tendenčně za složeninu vyznačuje. — Ostatní romanské jazyky mají v přízvuku úchylek ještě méně.

§ 10. V ý v o d y:

Vzhledem k α).

1. Přízvuk latinský předhistorický byl pestřejší než přízvuk historický: α) směl býti i na čtvrté slabice, β) na třetí pak i při dlouhé předposlední.

2. Přízvuk latiny historické odlišil se od dřívějšího, ale změny ty nestaly se ledabylo a bez systému: zjednodušení stalo se na základě dvou principů vysvítajících z $\alpha\alpha$) a $\alpha\beta$).

Vzhledem k β).

3. Přízvuk latinský nezměnil se do našich dob. Pokud se odchylky vyskytají, nestaly se ledabylo, nýbrž pouze působením příčin psychologických.

¹⁰⁾ Diez I⁴, 502.

4. Zákon, kterým se dle $\alpha\alpha$), $\alpha\beta$) přízvuk latinský v určité meze vměstnal, zakládá se na principu uniformace.

5. Z obojího přízvuku — předhistorického a historického — je mladší, který podlehl uniformaci a starší, který jí nedoznal: pestrost přízvuku je ve fási starobylejší větší.

III. Germanský přízvuk.

§ 11. Ten je v podstatě ve všech germanských jazycích stejný a již v gotštině taký, jak jej na př. z nynější hornoněmčiny známe. — Ale, že se ode vždy neřídil svými nynějšími prostými pravidly, vysvítá z některých hláskových germanských změn (na př. při reduplikujících slovesech), které jen za jiného statu přízvukového než za nynějšího vyvinouti se mohly.

§ 12. Z dějin přízvuku čistě germanských jazyků vysvítá tedy:

1. Přízvuk nynější germanský je starší než historie germaniských jazyků.

2. Přízvuk nynější vyvinul se ze statu přízvukového staršího, který nemoha býti ovládán prostými zákony historického přízvuku, byl zajisté pestřejší.

§ 13. IV. Angličina,

která svým základem je jazyk germanský — ovšem silně promíchaný zvláště živly francouzskými — vykazuje dějiny přízvuku pro nás zajímavé. Podáváme je dle Kochovy mluvnice historické.

„Dle živlův anglické řeči stojí proti sobě dvojí zákon přízvukový: germanský, který anglosaštině je vlastní, a v cizí látce jazyka především francouzský, který s Normany vniká (§ 200)“.¹¹⁾

Germanské pravidlo platí původně pro anglosaštinu výhradně; dokonce i cizí slova zdomácnělá (kterých je v této periodě velmi málo) se mu podrobují. „Francouzské přízvukování vniká na francouzském živlu, a s ním, a to již před Vilémem Dobyvatelem. Vzdělání, jež si král Eduard a později šlechta v Normandii osvojili, četní Normanové, kteří před invasí se do Anglie nastěhovali — vše to zavedlo francouzské přízvukování. § 211.“

„Toto přízvukování nemohlo se nedržeti, pokud frančiny vedle saštiny ve veřejném životě se užívalo; přistěhovalci se ještě sililo a ve školách podpory docházelo. Když však frančina vyloučena byla ze škol (1349—1389), ze soudů (1362), z parlamentu (1483), kdy v angličtině jen trosky z ní zůstaly, nastalo přetváření cizího živlu. A třeba mezi vyššími stavy francouzská výslovnost dlouho zaznívala, v ústech lidu francouzská slova se sasky přízvukovala. § 211.“

¹¹⁾ (§ 200), t. mluvnice Kochovy.

Dle Kocha § 254. boj končí se tak, že „v nové angličtině upevní se germanská část řeči v přízvuku svém, francouzská pak buď uchová svoje nebo podlehe germanskému přízvukování.“

§ 14. Vývody:

1. Na angličtině pozorujeme, že obojí přízvuk germanský i romanský při velice pohnutých osudech jazyka anglosaského s houževnatostí nadobyčejnou existence své hájil, takže do dnešního dne dva principy přízvukování angličtinou vládou.

2. Část romanského živlu, která germanskému přízvukování podlehla, podlehla mu v ústech lidu, který byl zapomněl, že to živel romanský a proto (z příčiny psychologické) s ním jako s domácím zacházel.

V. Přízvuk litevskolotyšský.

§ 15. Litevský přízvuk vyskytá se na různých slabikách slova; lotyšský pak vyskytá se vždy na první slabice. Pro velikou příbuznost litevštiny a lotyštiny nelze rozdílu toho v přízvuku dopustiti od pradávna, než přízvuk lotyšský za obměnu litevského uznati, poněvadž přízvuk jednomístný mohl se vyvinouti z více-místného, nikoli však naopak. (Bopp V.).

§ 16. Vývody:

1. Lotyšský přízvuk je mladší obměna původního stavu, jaký neb aspoň jehož zachovalý reflex jeví se v přízvuku litevském.

2. Změna přízvuku stala se na základě uniformace tím, že „časté přízvukování první slabiky výhradnou normou se stalo“ (Bopp V.).

VI. Změny v přízvuku slovanském.

§ 17. Zde dotýkáme se jen těch změn, jichž původ bezprostředním srovnáním na jevo vychází; o změnách složitějších níže.

§ 18. V ruštině:

молоде́ць а мо́лодецъ. Přízvuk na slabice мо- opírá se zajisté o nominalné tvary adjektiva, z něhož toto subst. odvozeno: мо́лодь, мо́лоды atd. a dle toho мо́лодецъ vedlé мо́лодець (srvn. от-е́ць, город-е́ць atd.).

о́бщїна а о́бщина. První opírá se o tvary nominalné adjektiva fem. о́бщя n. о́бщє, druhé o tvary složené о́бщїй, о́бщая, о́бщее.

дѣви́ца а дѣви́ца. První přízvukování vyskytá se u podobných deminutiv: srvn. кни́жица, ка́шица. Druhé přízvukování snadno lze vyložiti snahou, aby změnou přízvuku deminutivům vlastního toto slovo z jejich spolku se vytrhlo a vyhovělo se jeho významu nynějšímu, který v něm deminutiva nedává cítiti.

нужда а нужда́. K druhému přízvukování svedla koncovka -да́, která po většině přízvuk nosívá (srvn. борода́, боро́зда, вражда́ etc.) (Brandt str. 28 a předcházející).

§ 19. Ve slovinštině.

Ve slovinštině se přízvukuje imperat. v duale a plurale takto: nesíva, hodímo. V singularu však přízvuk na *i* vyskytá se pouze v Rybnici a u Rezjanů v Benátsku: biži, rici, nisi (= č. nes): Ostatní slovinština v singularu však přízvuk posunula k začátku slova, ba na mnohých místech i dual a plural příkladem singularu přízvuk posunul, takže se také nésíva, hódimo atd. místo nesíva, hodímo atd. mluví. (Valjavec v Arch. f. slav. Phil. V.).

§ 20. V srbochorvatštině.

Srovná-li se přízvuk štokavštiny s přízvukem čakavštiny, vychází na jevo, že je souvislost mezi oběma přízvuky, a to taká, že ve štokavštině je přízvuk vždy o slabiku blíže u začátku slova než v čakavštině, takže pro oba dialekty tento rozdíl vyplývá: štokavština nemá na poslední slabice nikdy přízvuk, kdežto na první mnohem častěji než čakavština.¹²⁾

VII. Úhrn.

§ 21. Uvážíme-li všelike změny přízvuku v různých jazycích dotčených, vychází z nich toto úhrnné poučení.

1. Změny přízvuku, pokud se vyskytají, nestaly se nikde maně, než všude se vyvinuly na základě nějakého principu a za příčinou uniformace (§ 6, 2, 3; § 10, 2, § 7 *αα*, *αβ*); § 12, 2; § 14, 1, 2; § 16, 2).

2. Přízvuk je ve slově změně nejméně podroben a to tak málo, že v té příčině hláskový material v trvalosti s ním srovnáván býti nemůže. V přízvuku zachovala se mnohdy identita mezi jazyky obou pořadí naší jazykové rodiny (řečtina, sanskrit § 6, 1). Přízvuk novořecký srovnává se se starořeckým (§ 6, 5); přízvuk staré latiny vládne dodnes romanskými jazyky (§ 8, b), ba i v germanské angličtině udržel si jisté panství vedle přízvuku germanského (§ 13); přízvuk stejný vládne jazyky germanskými déle, než kam jejich historie sahá (§ 12, 1).

3. Princip, podle kterého změna přízvuku se děje, záleží v tom, že jazyk, méně dřívější status přízvukový, činí tak vždy ve smyslu nějakého schématu.

4. Status přízvukový, který vyznamenává se větší pestrostí, je starší. (Viz jednotlivé „Vývody“).

§ 22. Pokud se slovanštiny týká, všechno, co jsme dosud o změně přízvuku v ní si připomenuli, souhlasí s pravidly, jež jsme si nyní vyvodili. Jen princip přesunu, na základě kterého povstal rozdíl v přízvuku čakavštiny a štokavštiny, má na sobě cosi nového. Ostatně nevádí nám, chce-li kdo, bychom přesun připustili za prostředek uniformační výlučně slovanský.

¹²⁾ Na změny přízvuku ostatních slovanských jazyků přijde řeč níže. Stane se tak proto, že u nich bezprostřední srovnání, pro komplikovanost vztahů ve změnách přízvuku, není možné.

VIII.

Tyto zásady (§ 21 a počátek § 22) majíce na mysli,¹³⁾ budeme vyšetřovati původní stav přízvuku slovanského a potom z něho se vynasnažíme vyložiti známou podobu přízvuku českého.

Srovnáme-li jednotlivé přízvukové systémy slovanské, vidíme patrnou souvislost jen v těchto kusích:

a) Přízvuk čakavský a ruský se nápadně shodují.

b) Dle § 20 je patrné, že zde (§ 22 a) jeden přízvuk ze druhého povstal, zrovna tak jako je zřejmo, že princip proměny zakládá se na posínování přízvuku o slabiku. Který z obojího přízvuku je starší, o tom nás poučí úvaha následující. Štokavský přízvuk lze z čakavského vyložiti přesunem o slabiku v levo, ale naopak nelze čakavský vyložiti ze štokavského. Z této okolnosti nutně vyplývá, že čakavský přízvuk je prius a štokavský posterius.

§ 23. V ostatních slovanských jazycích nevidíme na prvý pohled takové rozsáhlé shody, neb aspoň snadno průhledné souvislosti. A priori se rozumí, že všechny slovanské přízvuky vízí se ať vztahy sebe složitějšími v jednotu původního systému. Abychom pronikli do tmy těchto vztahů, budem uvažovati takto: který z nynějších přízvukových systémů je a) nejuchovalejší a b) lze-li z hláskosloví neb akcentologie ostatních slovanských jazyků sílu této zachovalosti určití.

§ 24. (ad a). Nejpestřejší system přízvukový je ruský nebo čakavský: je tedy přízvuk rusko-čakavský nejvěrnějším reflexem původního přízvuku.

§ 25. (ad b). Hláskosloví slovanských jazyků, které nemají přízvuku shodného s ruštinou, vykazuje tvary, které nemohly povstati, leč za poměrů přízvukových jiných než přítomných, a to takových, jaké se jeví v ruštině.

Pro příklad uvedeme jen tyto případy:

Stbh. рѣја а obdoby jeho ve starších fásích slovanských nemohly povstati než za systému přízvukového, který zde kladl přízvuk na slabiku poslední. Polské *go*, *mu* a české *ho*, *mu* nemohly vzniknouti než za statu přízvukového jiného, než jaký je v polštině a jiného než jaký je v češtině, a to takového, jaký se jeví v rusk. *eró*, *emý*. Srv. J. Gebauer, *Listy filol.* 1880 str. 300, 1882 str. 104, a *Staročeské sklonění zájmenné* (v *Pojednáních* kr. Č. spol. nauk 1885) str. 22 a 25.

Stbh. рѣци atd. a české *rci* předpokládají přízvukování *рѣци*.

Stč. *ktvu* předpokládá **kvъtā* atd. Srovn. *Listy filol.* 1880 l. c.

České *hra* předpokládá *igrā*.

České *jdu* ukazuje na *idā*, a aoristové *jíd-* zase na **id-* atd. Srovn. *Listy filol.* 1883, 113.

¹³⁾ a předpokládajíce t. j. a priori (ještě toho nedokázavše) i pro slovanštinu za platné kladouce.

Tyto příklady ať stačí za ostatní, jichž by se mnohem více sehnalo, kdyby se mezi ně vzaly i stopy bývalého přízvuku ve kvantitě. Uvážíme-li, že tyto a podobné tvary, jež se po celé slovanštině vyskytají, docházejí skoro vždy výkladu z přízvuku ruského, nelze upříti, že by přízvuk slovanských nářečí v nejstarších fasích nebyl s ruským skoro veskrz totožný.

§ 26. Ruský přízvuk se tedy během času jen velmi málo změnil a to jen sporadicky. Není zajisté ani jediného jazyka a ani jediné stránky jeho, by analogie v něm a v ní aspoň nějakou změnu nezpůsobila. Tak zajisté i s ruským přízvukem se někdy stalo. I nelze tedy říci, že ruský přízvuk v každém případě se uchoval, ovšem ale, že se skoro v každém uchoval. Srovnáme-li totiž tvary různých jazyků slovanských, skoro vždy jejich podoba předpokládá přízvuk shodný s ruským, ale někdy, poměrně jen velmi zřídka, se ukáže, že v ruštině analogie poškodila původnost, která ještě někde jinde se uchovala. Tak na př. srovnáme-li přízvuky rus. *оронъ* a *новбъ*. *орънъ*, uznáme přízvuk *новобъ*. za uchovalejší než ruský z těchto příčin:

α) Novobulharština ráda původní přízvuk posouvá ke konci.¹⁴⁾ Zde však má přízvuk bliž kraje než sama ruština. Již tato okolnost sama radí k pozornosti.

β) Ruské *оронъ* vykazuje v ostatních pádech přízvuk na koncovce to jest též na poslední slabice.

Namítá se tedy sama sebou domněnka, že původně se přízvukovalo v ruštině nom. *оронъ* gen. *орнѣ* atd. a že teprv později nominativ posunul také přízvuk na poslední slabiku po příkladech ostatních pádů.

§ 27. O veliké zachovalosti přízvukování ruského svědčí také některé shodné jeho rysy s přízvukováním litevským, řeckým a sanskrtským. Bopp praví (viz § 5.): „Jen sanskrt a řečtina připouštějí v rodině indoevropských jazyků rozsáhlé srovnání ve příčině přízvuku. Ale také litevština a některé slovanské jazyky, zvláště ruština, jeví potud shodu se sanskrtským přízvukováním, že u mnohoslabičných slov mohou na kterékoli slabice míti přízvuk, netěsníce ho v meze posledních tří slabik. Též v mnohých podrobnostech ukazují litevština a ruština pozoruhodnou shodu se sanskrtským přízvukováním, jak v konjugaci tak i v deklinaci. Ve příčině deklinace bylo pro mne zvláště důležité konstatovati, že jmenované jazyky jako sanskrt a řečtina silné a slabé pády přízvukem rozlišují, že v prvnějších přízvuk výše, v poslednějších pak níže bývá . . .“

§ 28. Na uchovalost přízvuku ruského ukazují též přízvuky ostatních slovanských jazyků. Vyličíme poměr jejich přízvuků k ruskému podle Brandtovy akcentologie.

¹⁴⁾ Srov. § 28. a).

a) v jazycích jihovýchodních:

Srbský přízvuk jak vypadá i jak k ruskému se má, vysvítá z §§ 20. a 22. b).

„Slovinský přízvuk buď 1. vůbec padá na tytéž slabiky jak i ruskočakavský, buď 2. zároveň vedle zvláštního slovinského přízvuku v nářečích vyskytá se též i rusko-čakavský. Jestliže 3. některá slova, snad i vůbec odchylní se od ruskočakavského přízvuku, tož značná část těch slov má v kořeni samohlásky *e* a *o* a v jich širokém vyslovení uchraňuje sled jiného přízvukování, shodného s ruskočakavským (str. 112).“ (Ostatek viz § 38.).

„Bulharský přízvuk ve většině případů shoduje se s ruským. Jest však celá řada odchylek od tohoto pravidla: neřídko přízvuk stává o slabiku blíže ke konci než u Rusů, nebo též blíže k počátku (jiného rodu odchylky vesměs řídky) (str. 113).“

b) v jazycích západních. Viz níže o tom.

§ 29. Na konec uvedeme ještě jednu velmi důležitou okolnost, která svědčí pro starobylost ruského přízvuku. Okolnost ta vychází na jevo ze slov Brandtových (str. 11): „V ruské řeči sluší diviti se ne jednotlivým, různě přízvukovaným slovům, ale naproti tomu, poměrné jednotě výslovnosti po všem obšírném prostranstvu jejím.“ Brandt těmito slovy konstatoval důležitou tuto okolnost, ale neobrátil jí k důkazu o starobylosti ruského přízvuku. To stane se, připomeneme-li si ještě, že ruský přízvuk 1. nejen po všem prostranstvu je skoro týž, ale že je 2. též přízvukem volným a tak pestrým, že v té příčině s ním jen přízvuky velmi uchovalé (sanskrtský, řecký, litevský) srovnány býti mohou. Z těchto dvou spolu v úvahu vzatých okolností nutivě vychází úsudek, že ruský přízvuk je neobyčejně uchovalý.

IX. Přízvuk v jazycích slovanských západních.¹⁵⁾

§ 30. Přízvuk český.

Prvý o přízvuku českém se zmínil Dobrovský ve svém „Lehrgebäude“ a potom poněkud obšírněji ještě v „Ausführliches Lehrgebäude“ atd. na str. 10—13. Tam popisuje český přízvuk, o jeho stáří se však nezmiňuje.¹⁶⁾ — O poměru českého přízvuku k ostatním slovanským a zvláště k ruskému první promluvil Fr. Bopp 1854 ve svém „Vergleichendes Accentuationssystem“. Tam mluvě o způsobech, kterými přízvuk se uniformuje, dotýká se češtiny

¹⁵⁾ Máme na mysli jen češtinu, polštinu a obě lužické srbštiny. Polabské slovanštiny a kašubštiny neběreme v úvahu, poněvadž u prvnější poměry přízvukové jen málo bezpečně a kuse jsou konstatovány, u poslednější pak dosud zevrubně popsány nebyly.

¹⁶⁾ Dle Brandta (Акцент.; [kapitola чешская акцентовка]) vyslovil prý Dobrovský, že český přízvuk nebyl nikdy jiný. Brandt sám se nerozpomíná, kde u Dobrovského tento výrok četl. Nám se také nepodařilo najíti tvrzení toto, aspoň ne na místech, kde by je každý hledal. — Srov. také § 37, pozn. 1.

a zároveň polštiny těmito slovy: „Mezi jazyky přísně slovanskými čeština za výhradnou normu vyvýšila přízvukování začátku slovního, jaké v ruštině a některých jiných nářečích této větve jazykové ve shodě s původním přízvukovacím systémem našeho velikého kmene jazykového zhusta se vyskytá; polština zase k panství přivedla paroxytonování, kterého také v nejstarší fazi indoevropské rodiny jazykové zhusta se užívalo (V.).“ Později o stáří přízvuku českého psali Truhlář (Čas. Č. M. 1872), Fischer (Arch. f. slav. Phil. III, 525) a Brandt. Všichni tři (nejzevrubněji z nich Brandt) se vyslovili, že ve staré češtině se přízvukovalo jinak než v nynější. Poněvadž Brandt do svého spisu pojal vše, co Truhlář a Fischer pověděli, vycitujeme v překladě nejdůležitější místa z kapitoly o českém přízvukování (чешская акцентовка str. 148—160).

§ 31. Brandt¹⁷⁾ myslí, že přízvuk český někdy byl docela jiný, co „vidno (str. 153) z toho, že ve mnohých slovech vypadla prvá samohláska, která by nemohla vypadnouti, kdyby souhlasně s nynějším zákonem, byla nositelkou přízvuku“. — Za důkazy toho uvádí:

„mene — mne; jeho — jho; kehdy — kdy; vezdy — vždy; kǝde — kde; sǝde — zde; bez — bzu; ves — vsi; ирǝ — hra; děšť — dǝšť; deska — dska; leb — lbu; lež — lǝi; lep — lpu; missa — mǝse; mech — mchu; přátelé; rváč; zblo — stǝblo = stěblo; trest — tǝrǝti; Cheb — Chbu; třmi; zehl — žhla; sechl — schla; četl — čtla; biju — bju; беру — brǝti; deru — drǝti; zovu — zvu; lizati — lzǝti; lesknu — lsknu.“

§ 32. „Proti těmto důvodům neprvopočátečnosti jednomístného přízvukování, které již (str. 154) Truhlářem spozorovány byly a mnou toliko přimnoženy, možno učiniti některé námítky“:

a) „Prvé, možno vůbec povstati proti takové methodě určování dřevního přízvuku, vzhledem k tomu, že na úkor vystavované některými učenci zásadě, vypadati i odpadati mohou i přízvukné samohlásky (?)¹⁸⁾ Vskutku, nutno připustiti, že v litevských slovech akim, dangum místo akimǝ, dangumǝ; mergoms místo mergomǝs, szirdys m. szirdysǝ vypuštěna přízvukná samohláska, kdyžtě není přechodných forem akimi, dangumi, mergomis, szirdyse. Podobné tomu příklady vyskytají se i v ruském jazyku: vyslovujeme принести i принѣсть, отвѣсти i отвѣсть, грѣсти i грѣсть, než nikdy neužíváme zdánlivě nutných přechodných mezi nimi forem принѣсти, отвѣсти, грѣсти. Nesluší však zapomínati, že to případy vesměs řídké, a že sotva¹⁹⁾ máme právo viděti

¹⁷⁾ Poznámky, které si dovoluujeme činiti k výročkům Brandtovým, budou níže zvláštním paragrafem odůvodněny.

¹⁸⁾ Otazníku a výkřičníku není u Brandta.

¹⁹⁾ Myslíme, že na žádný způsob.

v nich zjevy fonetické povahy: já aspoň jsem úplně přesvědčen, že zásada naše je správná, i že v slovech na pohled odporujících jí, změna stala se analogií: slovo *грестъ* na příklad, přijalo zakončení *тъ* po analogii většiny našich infinitivů na způsob *дать, бить* atd.“

b) „Druhé, může se mně poznamenati, že v některých případech Češi vypustili zejména tu samohlásku, která podlé rozvíjené mnou theorie, prvopočátečně byla nositelkou přízvuku a do těch dob ostává jí v ruském jazyce. — Za příklad tomu ukáží na slova *јһо*; *јмѣно* (stč. *jmě, jměne*); *lest, lsti*; *trest, třti*; *čest, cti*; na některé formy slovesa *chtíti, chceš, chce, chceme, chcete*: slova ta vskutku neodpovídají ruským *іһо*; *імя*; *лестъ, лѣсти*; *тростъ, трѣсти*; *честъ, чѣсти*; *хѳчешъ, хѳчемъ, хѳчете*.“

„Prvé z vypočítaných slov u nás není národní, ale knižné a, může býti, pronásí se nesprávně: praslovanské přízvukování jeho mohlo býti *іһо, souhlasně s řeckým *ζυγόν* i se sanskritským *jugám*. Formy *jmě, jměne, jměno* objasňují vlivem množného čísla: rus. *именá, именѣ, именáмъ, именáми*, srb. *имѣна, имѣнѣа, имѣнима*. Totéž objasnění hodí se i pro slova *lest, trest* i *čest*, která po vši věrojatnosti, zdávna měla přízvukovány přípony v kosých pádech množ. čísla a taktéž i v lokale jednot.: rus. *въ честі, srb. у чáсти* (Mažuranić, Slovnica hervatska str. 48). V přítomném čase slovesa *хѳтѣти (хѳтѣти)* vypuštění *о*, po vši věrojatnosti, mělo místo toliko v 1. osobě jednotného čísla *chcu* = rus. *хѳчѣу*, srb. *хѳѣу* a ve formách *choceš, chce, chocem* nedopouštělo se leč tehdy, když²⁰⁾ pronášely se bez přízvuku (staročeský jazyk, vskutku, znal formy *chѳceš, chѳce* atd.).“

c) „Závažnější námitka bude následující: skoro ve všech vyčtených mnou slovech vypadší samohláska je němě *ъ* nebo *ь*; i vypadlo prostě na základě obecného všem novoslovanským jazykům zákona, že němě samohlásky v otevřených slabikách se vynechávají. Obecnost tohoto zákona mluví v prospěch toho, že český jazyk nikdy neznal forem na způsob *ръвати* a *шѣвъсѣ*, ale že s samého začátku vyslovovali *rvati* a *шѣвсѣ*; jest-li tomu tak t. j. jestli vypuštění *ъ* a *ь* v podobných slovech stalo se do vydělení českého jazyka v samostatný celek, tož ono svědčí toliko o neexistenci původního přízvukování v periodě západoslovanského jedinstva. Možno však i to, že *ъ* a *ь* v otevřených slabikách třebas už značně zesláblé a odsouzené na jistou záhubu, držely se ještě některý čas na půdě jednotlivých slovanských jazyků.“

d) „Přiznavše sílu poslední námitky; v důkaz existence u Čechů různomístného přízvukování bezpečně můžeme se jen odvolávati na ta slova, v kterých vypuštěná čistá samohláska

²⁰⁾ Představujeme si věc tak. Původní přízvuk *chocѣу* = *chcu, chѳceš, chѳce* atd. — *Chceš, chce* atd. jsou utvořeny anal. dle *chcu*.

jako bju, pju, řku, přátelé, ptáti. Ostatně i v těch případech, kdy vypuštěna hluchá samohláska, jejíž vypuštění vedlo k nepohodlnému skupení souhlásek, — jak na př. ve slovech hřbet, střmen, dštíti, lsknu, křtíti — zdá se mi vesměs věrojatným, že skrácení stalo se teprve na české půdě, teprve posléze toho, jak vytvořilo se nynější jednomístné přízvukování t. j. že Češi s počátku pronášeli chrbět, strměn, dšćtiti, lsknú sě, křstítii a vypustili jery němé již tehdy, kdy k požadavkům zvukového zákona připojil se požadavek přízvukového, by přízvuk přicházel na prvou slabiku.“

e) „Nemyslím však, že by při tvoření nynějšího českého přízvukování hrály hlavní úlohu etymologické příčiny, než domnívám se (157), že rozvilo se z dřevního obecněslovanského, mechanickým způsobem podobně jako francouzské přízvukování vyvinulo se z latinského. Jen že věc není tak jednoduchá jako tam: u Francouzů všechny slabiky za přízvučnou opěměly a když ustanovil se takým způsobem zvyk, držeti přízvuk na poslední slabice, tož vedlo to k násilnému přestavování přízvuku v těch slovech, která ²¹⁾ obstála proti zkáze koncovek, jako pendule, facile, habit, indigène = pëndula atd. Slov s přestaveným přízvukem není mnoho — hromadná většina zachránila přízvuk na starém místě, ale slabika, která byla v latině druhá nebo třetí s konce, ukazuje se nyní koncovou (comble — cumulus; larme — lacrima; hôte — hospitem; carême — quadragesima). Podobného vztahu mezi českou výslovností a ruskočakavskou nepozoruje se! Ale pro to nicméně já, podlé analogie francouzského jazyka stavím pro český následující předpoklad: následkem jakýchkoli zvukových proměn přízvuk ve větší části slov ocítil se na prvé slabice, a potom moci analogie přešel na ni i v ostatních slovech.“

Brandt pátrá nyní po příčinách, které mohly přízvuk přenést na prvou slabiku a myslí, že snad to byly tyto:

1. Hojně užívání předpony vy-, která i v ruském jazyce skoro vždy mívá na sobě přízvuk.

2. Hojně užívání předpony pa-.

3. (str. 158.) Skrácení předložek vьъъ a izъ v bezslabičné formy vz a z; v slovech, složených s těmi předložkami, za nimi obyčejně následuje přízvukový kořen, který po skrácení je prvou slabikou: změna, zkáza, zpráva, vztek, vzdělati.

§ 33. Těchto příčin však není Brandtovi dosti, by se jimi vysvětlila změna původního přízvuku v nynější jeho podobu. Proto ohlíží se po jiném vysvětlení: „Jednomístné přízvukování vyvinulo se nepřímou z dřevního, shodného s ruskočakavským, ale z přízvukování posunutého, shodného — aspoň ve příčině místa pří-

²¹⁾ To jsou vesměs slova „učená“ t. j. učenci a spisovateli přímo z latiny zavedená a dosud zaváděná. Nedbají ani hlavních pravidel hláskoslovných (srov. § 9.).

zvuku — se štokavským. Padaje na tytéž slabiky jako v nynějším srbském jazyce, přízvuk většinou přecházel na kořen nebo na předponu; později ztratil se kvalitativní rozdíl přízvuku, a přízvukování kořene nebo přípony, kde nějaká je, bylo zavedeno za obecný princip. Objasním věc příklady. Pro Srba slova мѣка смѣх (gt. смѣха), дѣти, нѣшѣ nijak nejsou jednorodny se slovy ѣзда, рѣх (gt. рѣха), пѣти, грѣзѣ, прочежъ i, spojovány s předložkami a se zápořem, akcentují se nejednako: ѡд мукѣ, бѣз смѣха, ѡддѣти, нѡнѣшѣ, нѣ нѣшѣ, ale ѡд ѣздѣ, безъ рѣха, ѡдпѣти, зарпѣзѣ; Čech pak, když vyslovuje бѣз мукы, дѡ смѣху, ѡддѣти, прѣпѣше, нѣпѣше nevidí žádné příčiny nevyslovovati zrovna tak бѣз ѣзды, ѡд хричу, ѡдрѣци, зѣхрызе, нѣхрызе. Ukázanou cestou mohlo se ustáliti začátkové přízvukování u sloves neodvozených i odvozených, s přízvukem na kořeni nebo na praefixu.“

§ 34. Vloživše náhledy cizí o přízvuku českém a přeravše tím postup úvahy, budeme v ní zase pokračovati.

Ze západoslovanských statů přízvukových není lze ani český ani polský pokládati za původní, poněvadž oba tyto staty přízvukové, jsouce beze vší pestroty v místě slabik přízvukných (podlé § 21, 4), jsou nejvíce vzdáleny původního přízvukování. I v polštině i v češtině bylo původní přízvukování zajisté jiné, než jaké je nyní. ²²⁾ Poněvadž pak (a) původní přízvukování ve všech slovanských nářečích bylo jedno a (b) o ruském přízvuku jsme ukázali (§ 24. nn.), že je nejuchovalejším reflexem takového přízvukování, vidíme na přízvuku ruském, jak vypadal původní český. Přesvědčuje nás pak o tom ta okolnost, že ty změny hláskové české, které se nemohly udáti za nynějšího staty přízvukového, předpokládají přízvuk takový, jaký je v ruštině (viz § 31. nn.). ²³⁾ Někdy ovšem v češtině vypadla ta slabika, která v ruštině je pod přízvukem. Ale v těch případech se nám jen zdá, že přízvukná slabika vypadla, poněvadž na takových hláskách v ruštině původně přízvuku nebylo, nýbrž ten se tam později nějakou analogií (vždy zřejmou) dostal.

§ 35. Jak vyvinulo se nyní přízvukování české z takového, jaké je v ruštině? — Nejčastěji se ruský přízvuk vyskytá na některé z posledních tří slabik a to bez patrného rozdílu v hojnosti i na první i na druhé i na třetí s konce. Tím se stává, že (přibližně) stejně oblíbenými sídly ruského přízvuku jsou tato troje místa slov: 1. konečná slabika, 2. předposlední, 3. začáteční.

²²⁾ Ovšem jen, představujeme-li si trvání polštiny i češtiny zrovna za tak dlouhé jako trvání slovanštiny samé. Kdybychom však se drželi teorie štěpení, ukážeme níže, že bychom vznik nyníjších přízvuků polského a českého odkázati směli na samý počátek doby „polské“ a „české“.

²³⁾ Odkazujeme zde k §§ 31., 32. a), b), c), d) (citat z Brandta).

§ 36. Jazyk vůbec velmi nerad (§ 31, 2) přízvuk mění. Nemohla tedy zajisté čeština pohnuta býti, by analogii svěsti se dala k výhradně oblíbě jednoho z těchto hojností stejně mocných případů. Okolnost, že první slabika je často přízvukována, nestačí, by analogie si ji vzala za východiště své uniformace, poněvadž slabiky druhá s konce a poslední jsou každá stejně často s ní přízvukovány. Někaká velmi působivá okolnost to tedy byla, která češtinu přivedla k prvoslabičnému přízvuku.

§ 37. Schmidt²⁴⁾ vidí v českém přízvukování vliv německého. A vskutku německé přízvukování, velikou většinou držíc se slabiky první, podobá se neobyčejně českému. — Dobrovský zase myslí,²⁵⁾ že v českém přízvukování možná je viděti grammatický smysl, protože první slabika je buď kmenem slova, buď prae-fíxem²⁶⁾ měnícím význam slova. Důmyslným výkladem Dobrovského bylo by sice lze vysvětliti úplně, kterak se přízvuk český zjednodušil; ale výkladu toho nelze připustiti z těchto příčin: a) Vykládá původ jednomístnosti přízvuku českého, ale na výklad původu jednomístného přízvuku polského (jehož prius je zrovna takové jako prius nynějšího českého přízvuku), nijak nestačí. b) Základem jeho je moment etymologický; ale nikde ve slovanštině není příkladu, že by moment etymologický byl direktivou přízvuku. c) Neužívá — zajisté jen proto, že tehdy známy nebyly — prostředků, kterými se přízvuk ve slovanštině mění (přesunu) a nepokusil se těmito prostředky (přesunem) vyložití zároveň jednomístnost přízvuku v dialektech lužických, českých, polských a poněkud i maloruských (haličských).

Výklad Schmidtův hledaje rovněž jako výklad Dobrovského osnovu změny přízvuku českého v momentě etymologickém, trpí nejen nedostatky výkladu Dobrovského, nýbrž ještě i jedním nadto, a to tím, že němčinu vyhlašuje za vzor češtiny u příčinně přízvuku. Co pravda není i²⁷⁾ z té příčiny, že a) přízvuk český je

²⁴⁾ Příbuzenské poměry atd.

²⁵⁾ Dobrovský u Pelcla, Grundsätze der böhmischen Grammatik. 2. Aufl. Prag, 1798 § 84.

²⁶⁾ Jím (syntakticky) je zajisté i předložka, která ve všech jazycích se slovem na ní závislým a jí ve smysle blíže určeným tvoří jednotu „pád předložkový“.

²⁷⁾ Ostatek i z jiných důvodů nemohla němčina býti vzorem českého přízvukování. Uvedeme z nich jen dva. α) České přízvukování vyskytá se po celé Moravě mimo severových. cíp její a skoro po celém uherském Slovensku, kde o vlivu německém přece ani vážně mluvíti nelze. β) Polský přízvuk pak (jednomístný jako český) není naprosto možná, by byl z původního povstal vlivem německým. Vyvinul-li se tedy polský přízvuk (jednomístný jako český) z původního bez vlivu německého, nesmí se připouštěti působení přízvuku německého v český vůbec, zvláště pak ne vzhledem k důvodu α) této poznámky. Důvod sub β) stavi se proti všelikému momentu etymologickému v českém přízvuku; obrací se tedy také proti výkladu Dobrovského.

na prvé slabice vždy (nejen většinou) a na všech praefixech (ne jen na některých) a že *b*) předložky v češtině nejsou proklitika, než naopak závislé pády jsou k nim v poměru enklise.

§ 38. Vynasnažíme se tedy přízvuky jednomístné vyložití prostředky slovanskými. — Analogie, nejobecnější měnitelka přízvuků, nám nevyložila zde ničeho. Přesun, který v jižní slovanštině hojně změnil, snad v západní slovanštině také je v souvislosti se změnou přízvuku. Ohlédneme se, nenajdeme-li nějaké podoby mezi přízvuky západoslovanskými a jihoslovanskými. Nejpodobnější ze všech přízvuků slovanských českému je srbský, který velikou většinou drží se počátku slov. Přízvukování polskému je nejpodobnější přízvukování některých dialektů slovinských. Slovinský přízvuk vyličen v § 28. *a*. Tam je řečeno, že slovinský přízvuk padá na tytéž slabiky jak i ruskočakavský, ale zároveň poznamenáno, že vedle tohoto ruskočakavského přízvuku vyskytá se také i zvláštní přízvuk slovinský. A také zvláštní přízvuk slovinský „nejčastěji padá na předposlední slabiku: dle slov Svetcových jsou dokonce krajiny, kde se tak děje pravidelně, skoro bez výjimek“ (Brandt, str. 90.). Brandt pak velmi pěkně vykládá původ tohoto „zvláštního“ slovinského přízvuku z ruskočakavského působením přesunu. „V slovinském jazyce jeví se též posun, se kterým se známe ze štokavštiny, jen že zde přesun proveden nedůsledně: 1. přesun někdy se stal, jindy ne, 2. přesunu podléhají obvykle jen oxytona, řídčeji paroxytona“ (Brandt str. 90.). Poněvadž tedy přízvukování srbské a české, polské a slovinské jsou si neobvykle podobná, staly se zajisté u nich změny podobné.

§ 39. Přízvuk český vyložíme tedy tak. Jako v srbsčině provedl se i v češtině přesun důsledně a tím způsobem přízvuk byl u daleko převážné většiny slov (jako v srbsčině) na slabice první. V češtině pak analogie zrušila nestejnost, pravidlu většiny slov podčínivši ostatek²⁸⁾ (menšinu slov). — Polský přízvuk vyložíme pak takto. Jako v některých dialektch slovinských tak i v polštině působil přesun nedůsledně, a to tak, že v polštině podléhaly přesunu oxytona vždy (ve slovínštině „obvykle“), paroxytona však nikdy (ve slov. „řídčeji“). Není divno tedy, když ve slovínštině nejčastěji, ba sem tam skoro výhradně vyskytá se přízvuk na předposlední, že v polštině podle toho, co jsme právě řekli, se na ní vyskytá vždy.²⁹⁾

²⁸⁾ K rozdílu kvalitativním slabik přízvukových u jazyků západoslovanských a severoslovanských nepřihlížíme, poněvadž myslíme, že takých rozdílu zde nikdy nebylo, pokud jich tam dosud není. Na území jihovýchodním se asi časem vyvinuly. Příčin, které by nám tak smýšleti vadily, neznáme.

²⁹⁾ Přízvuk v lužických srbsčinách obou je také jako v češtině. Jen o dolní lužičtině hlásá jediný Pful, že má přízvuk polský. Srov. Brandt str. 160 a 164.

Poznámky k stati Brandtově o přízvuku českém.

§. 40. V §§ 31.—32. vycitovali jsme v překladě nejdůležitější místa o českém přízvukování. K jednotlivým myšlénkám dovolujeme si přičiněti své poznámky.

ad § 31. *mené* — *mne*, *jehó* — *jho*, *vezdý* — *vždy* (и́ра — *jhra* atd.). Konkurrující tvary tyto vysvětlujeme takto. V době (podlé theorie stěpení) „předčeské“ z *mené* mohlo povstati vedlé něho také *mne*. Oba konkurrující tvary přešly na „půdu českou“, kde ovšem se již přízvukovati mohlo *méne*. Na půdě předčeské zrovna tak mohly vzniknouti (a s plnějšími tvary konkurrovati) *jho*, *kdy*, *vždy*. Konkurrující tvary na půdě české mohly ovšem již zníti *jého*, *vězdy*, *méne*. Podobně vysvětlujeme tvary *stěblo* a *zblo* atd. U slov jako *jhra*, tvar *ihra nedočkal se ani půdy české.³⁰⁾

ad § 32. *a)* „... na úkor některými učenci vystavované zásadě mohou odpadati i vypadati i přízvukně slabiky.“ Brandt ovšem sám hned dokládá, že sotva vypadly přízvukně slabiky. Nieméně se divíme, že jen na okamžik připustiti mohl myšlénku, kteráž absurdnost se zračí ve slovech Ascoli-ho i Brandtem jinde (str. 153.) citovaných: „Mínění, že přízvukná samohláska může vypadnouti, drží v sobě vnitřní odpor.“ W. Corssen, Aussprache etc. d. lat. Spr. II.² 894 takto o této věci smýšlí: „Takového nepřírozeného vysuti samohlásky dosud jediného platného příkladu se neuašlo.“

ad § 32. *b)* Stěeské tvary *chcu*, *chōceš*, *chōce* atd. vysvětluje: „Vypuštění o mělo místo toliko v 1. osobě jedn. čísla a ve formách *chōceš*, *chōce*, *chōcem*, *chōcete* nedopouštělo se leč tehdy, když pronášely se bez přízvuku.“ Takým výkladem nelze se spokojiti, poněvadž bychom podlé něho i při jiných slovesích dvou řad forem žádati směli. Raději vysvětlíme dvojí formy tak: *chcu*, *chōceš* atd. (rusky *хочу*, *хочешь*, *хочетъ*, *хочемъ*, *хочете*) jsou tvary organické; *chceš*, *chce*, *hceme*, *hcete* nepovstaly foneticky z *chōceš* atd.; nýbrž oporou o *chcu* a podlé něho analogicky.

§ 41. ad § 32. *c)* *α)* „... český jazyk nikdy neznal slov na způsob *гъвати* a *сѣвъсь* (t. j. *ъ а ъ* vypadlo v otevřených slabikách).“ *β)* „... západoslovanské jedinstvo.“

³⁰⁾ Jako *mene* a *mne* sluší vyložiti *deska* a *dska*, *lsknu* a *lesknu*. Ktvu nepovstalo z květu nýbrž přesmykem z květů (stbh. *cvěta*), srov. Listy filol. 1880, 300; květu jest analogicky utvořeno podlé květů atd.; lizati utvořeno analogicky dle ližu atd. (Srov. píšu — psāti, zovu — zvāti, ližu — lizāti). Jako lizati (m. *lězāti) povstalo dialektické písati (m. *pěsāti).

α) Domněnku, že by český jazyk nikdy nebyl znal *ъ* a *ь* v otevřených slabikách, sluší zamítnouti a raději přidati se k druhé domněnce též Brandtem vyslovené, „že *ъ* a *ь* v otevřených slabikách třebas už značně zesláblé a odsouzené k jisté záhubě držely se „ještě některý čas na půdě jednotlivých slovanských jazykův.“ — Sestavme si historická data, která v otázce této rozhodují.

V EJ (z X. stol.): *tema, temy*, v přípiscích Alberta Bohema (z polovice XIII. století): *keněze* (gt.), ve sudě derivěnéme, v ŽaltW.: *leva*.

Tři písaři označují slova česká způsobem takým, že v pravopise jejich vidíme literu *e*, kteréž v češtině pozdější žádná hláska neodpovídá. Na nějakou písařskou manýru pomýšleti nelze, poněvadž nanejvýš nesnadno imputovati třem písařům i věkem značně od sebe vzdáleným (X.—XIII. stol.) touž manýru, naprosto však nemožno prohlásiti zřetelný etymologický vztah mezi *ь*, *ъ* a tímto *e* za náhodu. Literou touto s novočeského stanoviska nadbytečnou označovala se hláska nyní scházející. Jaké bylo její znění? Pomoc odpovědi se nabízí se dvou stran α) ze souvislosti etymologické β) z historie pravopisův. Souvislost etymologická ukazuje, že s tímto našim *e* střídají se *ь* a *ъ* starobulharské (*ѣма, ѣва, кѣнеза*). Domněnka, že toto *e* označovalo zvuky *ь* a *ъ* v češtině, je velmi blízka a, snad ukážeme, i správná. Pro přesnost výrazu chceme však dříve ještě něco poznamenati. Pokládajíce češtinu (t. j. české dialekty) za tak starou jako slovanštinu vůbec a neznajíce³¹⁾ se tedy k „prařeči“ slovanské. beze všeho předpokládáme pro některou minulou dobu (snad ještě i historickou) 1. docela zřetelné znění jerů a 2. přesný rozdíl mezi *ъ* a *ь*. Je však ovšem možno a velmi podobno, že časem rozdíl mezi *ъ* a *ь* zmizel. Připustiti zánik rozdílu toho pro poslední stadium života zvuků těchto se zamlouvá. Mohlo pak tedy *e* označovati toto obojetné jer. Kdyby však rozdíl jerů až do jich zániku se byl choval, nic by nás nezaráželo, že dva podobné zvuky byly označeny literou jednou. Mohlo-li se literami stejnými označovati *s, ś, š; r, rs, rz*, ba dokonce *š, s; z, ž, ś, ź*, není nejmenší příčiny se strany grafické se diviti, že *ъ* a *ь* (hlásky minimalně jen různé) by nebyly bývaly značkami různěny. Měj se však věc jakkoli, za jisté pokládejme, že aspoň obojetné jer označovalo³²⁾ se literou *e* ve staré češtině tam, kde v stbulh. některému z jerů odpovídá. Znění hlásky té bylo velmi neplné, poněvadž byla blízka již svého

³¹⁾ Viz níže § 53.

³²⁾ Mluvíme o výjimečném označení literou *e*. Veliká většina písařův ovšem nevyznačovala hlásky této nijak přímo. Nepřímé označení vidíme v přesném lišení a etymologicky správném psaní takých sousedních souhlásek, které jen za vysloveného mezi nimi jeru byly tak slyšeny jak jsou napsány: *sbožie* atd.

zániku. Z dějin slovanských dialektů pak víme, že plné samohlásky, mimo ve stahování, jen sporadicky se trátí. Z těchto dvou příčin bezpečně uzavíráme, že samohláska ³³⁾ ta byla neplná. Její stbulh. střidnice byla také samohláska neplná. Je tedy jisto, že hláska tato zněním stbh. jerům byla velmi podobna. — Ačkoli na náhodu v uvedených příkladech nikdo se odvolávati nesmí, přece snad mohou vzniknouti námitky, že v nejstarších historických dobách jer dokonávalo a již zrovna jako v písmě i ve výslovnosti jen sporadicky se vyskytalo. Nepopíráme, že celé kategorie jerů (za určitých podmínek, v určité poloze atd.; srvn. Leskienem vyšetřené hynutí stbulh. jerů) mohly již býti v těchto dobách vyhynulé, nieméné pokládáme za jisté, že trvaly celé kategorie jerů ještě aspoň fakultativně (t. j. vedlé konkurrujících již nejerových tvarů) ve svém znění. Není totiž možná, aby písař některý byl graficky označil zvuk tak prehavý, kdyby nebyl měl hojně příležitosti si jej uvědomiti. Vždyť jest o počátcích pravopisů známo, že písaři prvotně jen velikých rozdílů (se stanoviska latiny u západníků) zvukových dbají, malé a minutiosné docela pomíjejíce. Kdyby jer se nebylo vyskytalo po kategoriích, byl by si ho písař nikdy tak neuvědomil, by pro ně písemného výrazu hledal. Známo je na př. že ve francouzských mluvnicích i od rodilých Francouzů sepsaných dlouhá léta se učilo, že *e* se na konci a druhdy i prostřed slov „nečte.“ A přece žádný z původců této theoretické poučky nebyl spokojen, když cizinec přesně dle jeho poučky vyslovil na př. *malat*, *dmaⁿt*, *parl-man* atd. Nedopatření vězelo v tom, že grammatikové, ač výtečně sami vyslovovali, myslíce, že „*e* se nečte“ ani netušili, že „němé“ *e* tvoří slabiku — ovšem neplnou. Francouzské polohlasné *e*, jsouc jako oboje jer hláska zeslabená, může se k nim výborně přirovnati svou relativní nespozorovatelností. A když ani rodilí Francouzi si tohoto „jeru“ v transskripcích (pro cizince) nevšimli, ba — ovšem nevědomky — falešně o něm učili, že mu nepřísluší hodnota hlásková, jak možno se diviti, že z písařů staročeských pouze několik jich sem tam připadlo na myšlenku označiti jer?

Za velmi pádný důkaz existence jerů pokládáme tu okolnost, že staří písaři velmi často psali sousední souhlásky tak, jak je slyšeti nemohli, nebylo-li mezi nimi jeru. A souhlásky ty psány jsou zároveň tak, jak je etymologie žádá. *Sbožie* *dei* božský

³³⁾ České jer původně bylo dvojí: *ε* a *ε̃*, ale v době pozdější a blízké zániku hlásek těchto, myslíme, rozdíl mezi *ε* a *ε̃* již byl zmizel. Že zvuk slov jerů byl irrationalný vysvitá z osudů jejich: buď zanikly nebo se nahradily plnými hláskami *e*, *a*, *o*, *u* jak se děje z pravidla zvukům irrationalným. Na př. franc. *e* *sourd* se cizinci buď ani nerespektuje: šval (cheval), *dmaⁿt* (demande), nebo se nahrazuje plnými hláskami *e*, *a*: *demant*, ševal, *Parlament*, *reglamá*, *a-bo-na-man*, nevyslovuje-li se docela nesprávně: *parl-*, *regl-* atd. A výslovnost vlastně je: *d'-mān-d'*, *š'-val*, *rè-gl'-man*, *par-l'-man*. Apostrofem označena hláska (ne litera) *e* *sourd*.

množství³⁴⁾ atd. starý písař napsal buď slyše mezi nimi jer, buď jsa o etymologii poučen. Poněvadž etymologa v písaři hledati nelze, nezbyvá než v napsání jeho viděti napsání fonetické. Fysiologie zas nás učí, že *sb*, *dc*, *žs*, atd. bez prostředně vedlé sebe zřetelně zníti nemohou.³⁵⁾ Z dilemmatu nevyvážneme leč předpokládejme mezi *s* a *b* atd. nějakou samohlásku t. j. jer.

ad § 31. d). Ve příkladech uvedených na důkaz, že prvá samohláska v některých slovech českých vypadla, vytýkáme. V *bju* nevypadlo *i*, nýbrž jak v dodatcích na konci knihy sám p. Brandt se domýšlí, *bju* jest starší. Že staroč. *biu* (dříve *bju) je starší než *biju*, dokázal prof. Gebauer. Čím ovšem zároveň dokázal, že *stb*. *bъjа* je starší než *bija*. Listy fil. IX, 101—104.). — Ve *zvu* nevypadlo *o*, nýbrž vedlé *zovu* povstal nový tvar (analogický) oporou o infinitiv *zváti* zrovna tak jak *biju* povstalo oporou o infinitiv *bíti*; sr. Listy fil. XI, 100. Novotvary *biju* a *zovu*, povstavše analogii, jsou pro vyšetřování poměrů přízvukových bez ceny, poněvadž k takému účelu jen změny fonetické sloužiti mohou.

Souvislost mezi přízvukem a kvantitou.

§ 42. Již Puchmayer (Lehrgebäude der russischen Sprache) ukázal na pravidelnou střidu těchto slabik ruských a českých: *орó, олó* — *rā, lā*; na druhé straně pak: *óро, óло* — *rā lā*. Příklady: *ворóна, болóто* — *vrāna, blāto*; *гóродъ, вóлосъ, борода́, голо́ва* — *hrad, vlas, brada, hlava* atd. Co mimo to kde a kým důležitějšího o souvislosti přízvuku a kvantity pověděno bvlo, sneseno Brandtem a vyloženo s vlastními jeho náhledy spolu na několika místech akcentologie. Vycitujeme je v českém převodě: „Myšlénka o existenci nějaké souvislosti mezi ruským přízvukem a polskou, taktéž českou i lužickou délkou i mně samému zdá se býti velmi pravděpodobna. Ale, začav sestavovati srovnávací tabulky, jednak západoslovanských dlouhých a sžatých³⁶⁾ samohlásek, jednak ruských přízvukných, přesvědčil jsem se, že ji — tuto souvislost — nesnadno potvrditi fakty, která snad po podrobném a pečlivém rozboru a při úplně novém³⁷⁾ osvětlení budou mluvit v její prospěch. Ale i když dopustíme správnost této myšlénky, ani tak nemáme práva pokládati ruský přízvuk za záměnu původní (prý) v staré polštině

³⁴⁾ Že druhdy již i ve starých rukopisích se místo etymol. *sb* atd. píše fonetické *zъ*, nevádí. Mohlyť tvary *jerovaný* a *nejerovaný* konkurrovati: *zъбожіе* a *zboжіе*, *божъскý* a *boský* atd.

³⁵⁾ Tvzení toto dlužno zmírniti.

Gb.

³⁶⁾ na př. v polských slovech: *Bóg, chléb* atd.

³⁷⁾ Srov.: „V některých případech ukazuje se zajímavá shoda české kvantity fonetické s jinými hláskoslovnými proměnami jiných jazyků slovanských. . . . Z toho zajisté vysvítá, že kvantitativní rozdíly mezi *prach* a *práh*, *soud* a *sudí* atp. na nějaké mocné příčině se zakládají, třeba nám dosti patrna nebyla, a že jsou původu prastarého.“ Gebauer, *Hláskosloví* (1877) str. 138.

uchránivši se délky; neboť zrovna tak věrojatn jest opačný předpoklad, že Rusi uchránili původní přízvuk a Poláci že zaměnili jej délkou; to také se více zamlouvá, prohlédáme-li k tomu, že dlužení krátkých přízvučných skutečně se vyskytá v několika jazycích na př. v německém, v italském atd.; Hahn stn. hāno, it. pādre lat.³⁸⁾ pāter (str. 41.). A tak mínění Katkova i Malinowského o poměrně nedávném původě ruského přízvuku, které sdílí také P. A. Lavrovskij, není osnováno na pozitivních základech (str. 42). Zcela je věrojatno, že u severozápadních Slovanů délka je produkt přízvuku: v začátečné t. j. ve přízvučné slabice u Čechů dosti často vyskytá se zdloužení samohlásek, krátkých u Srbů, v začátečné pak slabice u Lužičanů především nalézáme sžaté o. Za správnost této myšlenky hrubě nestojím: jak už poznamenáno v kapitole o ruském přízvuku (str. 41 sl.) pravidelného souhlasu (¹)³⁹⁾ severozápadní délky s ruským přízvukem nikde se nepozoruje, i jsou toliko osamělé případy, ve kterých česká nebo lužická délka může se pokládati za záměnu původního přízvuku (blāto, krāva, klāda atd.) (str. 208). V českém jazyce pohyblivost kvantity analogickou ruské hybkosti přízvuku možno viděti v následujících formách; koli — kůleš, zovu — zůveš, stonī — stūněš, mohu — mūžeš, беру — bēreš, плачи — plāčeš, staré chocu — chūceš; formy tyto se mají k sobě zrovna tak, jako ruské гоню — гонишь, ишю — ишь, дремлю — дремлешь, — Třeba však poznamenati, že toliko (²) čtyři z těchto sloves nacházejí příslušný souhlas v ruském jazyce: колю — колешь, — стоню — стонешь, могу — можешь, хочу — хочешь, kdežto зову, беру ve všech osobách zachovávají násuffixné přízvukování, плачу pak nákořenné. Ostatek ruskému берю, берешь odpovídá výslovnost obecné mluvy: беру, бēreš místo беру atd. Ruským neodpovídají také formy 3. os. mn. č. — kolī, stonī, mohou: u nás v hybkých praesentech toliko 1. os. jed. č. odklání se od ostatních, ale 3. mn. s nimi shoduje se. (³) Slováci v těchto slovesech mají slabiky vesměs krátké. Také ukázati se může na kolísavou kvantitu v čes. hora — hūra, kosa — kūsa, rosa — rūsa, smola — smūla, pero — pēro (перо, пѣра) (⁴); v polském: góra, pióra.“

„Miklosich dosti značný počet délek (ne toliko u severozápadních, ale i u jihozápadních Slovanů) vyvodí z přízvuku (Über die langen Vocale str. 42—50), s čím souhlasiti nemohu. Já aspoň nemohu připustiti zároveň s Miklosichem, že české slovo výbor délku začátečné slabiky diužno přízvučnosti její; nemohu už proto, že vedlé něho stojí sloveso výbrati s krátkým, ale také pří-

³⁸⁾ Správněji pāterem.

³⁹⁾ K těmto číslicím budou se níže odnášeti poznámky týkající se míst jimi označených.

zvučným a dle svědectví ruského jazyka původně přízvukným *y* ⁽⁵⁾.“ O délce ve slovech odvozených příponami -ъka, -ьka: č. děva, haluz, ruha, paměť — dívka, halouzka, roučka, památka; pol. noga, woda, ręka, pamięć — nožka, wodka, rączka, pamiętka; luž. noha, rola, rosa — nožka, rolka, roska atd. myslí Brandt, že povstala ne přízvukem, nýbrž posicí. ⁽⁶⁾ Dle Brandta by se komparativy krátiti neměly (tuto jejich vlastnost spozoroval Miklosich: Über die langen Vocale str. 49). na př.: čes. blížkŷ, krátkŷ, ůzkŷ — blížši, krátši, ůžši, pol. gorący, mądry, skąpy — gorętszy, mędrszy, skępszy weższy; srb. църн, дрѣг, крѣтак, тежак, врѣћ, жив — църньѣ, дрѣжѣ, крѣћѣ, тежѣ, врѣћѣ, живѣ; štyr. drăg, hūd, krătek, lēp — drăjši, hūjši, krăjši (krăčŷi), lēpši ⁽⁷⁾ (str. 210). „Nevím také, máme-li právo vysvětlovati délku působením přízvuku v dvouslabičných slovech českého jazyka na způsob: bříza, māti, slāma, síla a v infinitivě bĭti, lhāti, bŷti: faktum nepopíratelné je, že samohlásky *a*, *i*, *y* a *é* v kořeni dvouslabičných slov obyčejně bývají dlouhými aneb aspoň obojetnými; ale, je-li tomu příčinou přízvuk, tož nastává otázka, proč přízvuk také nepůsobí v počátečné slabice trislabičných slov: proč na př. při nom. māti stojí gen. mătĕře? ⁽⁸⁾ Některé jiné obtíže, zdá se, mohou býti odstraněny. Tak, neprodužování hlásek *o* a *e* — žena, sestra, bedro, voda, osa, dobro možno objasniti tím, že kořenné *o* i *e* velmi řídko mají původní přízvuk. Infinitivy na způsob nĕsti, rōsti (rus. нестѣ, постѣ) možno objasniti analogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na kořenovou slabiku . . . . Starám se odstraniti tyto obtíže, protože slábenka, že původně přízvukně slabiky v českém jazyce se prodloužily, mně zdá se velmi pravděpodobnou. Mluví o původním přízvuku. Kdybychom připustili produžnou sílu vlastního českého přízvuku připuštěnou, rozumím-li mu dobře, prof. Miklosichem, rozhodně bychom musili očekávati, že všechny počátečné slabiky budou dlouhými.“ ⁽⁹⁾ Ke slovům „rozumím-li mu dobře“ patří poznámka Brandtova: „že v inf. bĭti, brāti, bŷti, krŷti atd. délka je produkt přízvuku, praví on (Über die langen Vocale str. 50), vysvítá z předložkových sloves zabiti atd.: patrně, Miklosich, bera na př. slabiku bi- v zabiti za bezpřízvukou, bere v úvahu pouze české přízvukování a nijak nezabývá se otázkou, je-li toto přízvukování dřevní čili nic.“

§. 43. „Katkov a po něm Davydov na základě toho, že v dřevních indoevropských jazycích (latině, řečtině a sanskrtě) kvantita samohlásek hraje důležitější úlohu ⁴⁰⁾ než přízvuk, myslí, že silné rozvíti kvantity, které se pozoruje v českém jazyce, dlužno

⁴⁰⁾ Myslíme, že pouze v metrice. Ostatek přízvuk je a byl daleko důležitější kvantitě. Tato se v jazycích jen fakultativně vyskytá, kdežto onen je každému jazyku nevyhnutelně potřeben.

pokládati za črtu dřevnosti a že nepřítomnost kvantity v ruském jazyce sluší vysvětlovati tím, že se skryla v přízvuku t. j. že kdysi dlouhé slabiky začaly se pronášeti s přízvukem“ (str. 38). „Malinowski (Beiträge zur slavischen Dialectologie. Oppelnische Mundart. Leipzig 1873) obrátil pozornost na tu okolnost, že v polském nářečí sžetí samohlásek (woda wódka), zastoupivši, jak důvodně se domnívají, délku v některých případech, koinciduje s přízvukováním jich u Rusů, a myslí, že ruský přízvuk představuje sled původní délky (40).“

Dle předchozího vykladu několikerá mínění o souvislosti přízvuku a kvantity byla vyslovena: Puchmajer přestal na tom, že upozornil na kategorii slov, kde se mezi ruským přízvukem a českou délkou (krátkostí) jeví zřetelná souvislost. Katkov, Davydov a Malinowski jdou již dále vykládající, v čem souvislost tato se zakládá. Domnívají se pak, že ruština původně měla kvantitu (obvyklou západním dialektům slovanským) a teprve časem že ji zaměnila přízvukem známým: že přízvuk ruský je tedy posterius a kvantita západoslovanská prius. Brandt však, opíraje se o své přesvědčení o původnosti ruského přízvuku, prohlašuje za stejně věrojatný předpoklad, podlé kterého se přízvuk a kvantita opačně k sobě mají. Mínění Brandtovo se nám zamlouvá a to tak velmi, že nepokládáme je za pouze stejně věrojatné s opačným, nýbrž za jediné věrojatné. Činíme tak z těchto důvodů.

Přízvuk a kvantita souviseti mohou tak, že buď *a*) kvantita je prius a přízvuk posterius aneb *b*) věci se mají naopak. Předpoklad *a*) je nemožný. Ruský jazyk v době kvantity zajisté měl nějaký přízvuk — držíme-li se výkladu *a*) — ovšem docela jiný, než jaký známe. A k vůli tomuto neznámému přízvuku výklad *a*) ukládá svým původcům tyto velmi nesnadné otázky: 1. Kam se „původní“ přízvuk poděl? 2. Jaký byl ten přízvuk? 3. Proč „starý“ přízvuk ustoupil novému? Uspokojivé odpovědi jsou tím nesnadnější, čím mocněji tyto myšlenky samy se nám vnucují. Ad 1. „Původní“ přízvuk se ztratil beze stopy. Ad 2. Sotva je možná si pomyslit, jak by „původní“ ruský přízvuk byl vypadal, aby novému byl mohl ustoupiti. Ad 3. „Starý“ přízvuk zanikl bez příčiny; neboť je nemožno, aby přízvuk se dal vytlačit nějakou příčinou mimo něj ležící. Přízvuk totiž, jak z předchozího uvažování o bezpečně známých změnách v přízvuku různých jazyků vysvitá, přísně vzato, nikde nehyne, nýbrž pouze se jednoduší tím, že některá kategorie (z příčin jiných, ale všude z zjednodušením jdoucích) mnoho jiných kategorií, někdy všechny ostatní (češt., polšt.) zatlačí.⁴¹⁾ Tak

⁴¹⁾ Jednoduchosti přízvukové jazyk si tak horlivě hledí, že se jí někdy až i prostředky fonologickými (srovn. přízvuk francouzský a latinský!) domohl.

na př. přízvuky český a polský jeden i druhý je vlastně minimálně pestrý přízvuk původní. „Původní“ ruský přízvuk vytlačený „kvantitovým“ novým přízvukem, neměl by souvislosti ani s „nynějším“ ruským, nerci-li s ostatními. Mohl by snad někdo namítnouti, že „původní“ ruský přízvuk vypadal buď tak jako polský nebo český. Ten by však zapomínal, že všechny změny přízvukové jdou za zjednodušením kategorií přízvukových. Zde by však se věci byly zrovna naopak sběhly!

K těmto třem okolnostem přistupuje ještě čtvrtá. Z dějin změn přízvukových je vůbec známo: Kdykoli se přízvuk změnil, vždy kolik utrpěl změny, tolik získal jednoduchosti. Kdyby ruský přízvuk nynější byl mladý a kdyby původ svůj byl dlužen dalekosáhlým změnám výkladu *a*), docela jinak by vyhlížel: byl by přízvukem jednoduchým (asi jako francouzský, český, polský) nikoli však přízvukem, který svou pestrostí ani nejpestřejším systémům přízvukovým neustupuje. Jen z těchto důvodů — nehledíc ani k celému dřívějšímu uvažování o poměru ruského přízvuku ke všem ostatním slovanským ba poněkud i k litevskému a řeckému přízvuku — slušno nemožný výklad *a*) pustiti a držeti se výkladu *b*): přízvuk (ruský) je prius a kvantita posterius. Aby se nám zle nerozumělo, vytýkáme výslovně toto: 1. V přízvuku nevidíme pramene všelikých délek českých, nýbrž délek jen v těch slabikách, které v souvislost s přízvukem (buď původním, buď novým) uvéstí lze. Etymologických délek na př. ovšem nevyvodíme z přízvuku. 2. Za prameny délek uznáváme *a*) přízvuk, *b*) příčiny etymologické (stahování). 3. Nepopíráme, že by v dřevních fasích slovanské samohlásky nebyly mohly také býti dlouhé; pokládáme to však za velmi pochybné.

§ 44. Jak výše vyloženo, několik slavistů vyslovilo domněnku, že mezi přízvukem ruským a kvantitou českou je souvislost. Z nich shodujeme se pouze s Brandtem, ale i s ním rozcházíme se v těchto kusech: 1. výklad jeho pokládáme ne za také možný, nýbrž za pouze možný a 2. souvislost mezi přízvukem a kvantitou pokládáme ne za pouze věrojatnou, nýbrž za jistou. Své mínění ospravedlniti dovolíme si níže. Již Brandt, chtě původ kvantity v přízvuku zamluviti, ukazuje na analogické případy v italštině a v němčině. Nám nezbyvá než ukázati ještě na jednu okolnost sem spadající. Mínilme výslovnost ruských přízvukných samohlásek. Společné ruským přízvukným slabikám s přízvuknými slabikami jiných jazyků je to, že nad ostatní slabiky zřetelně se slyší. Zvučnost těchto slabik jest však větší než jaká jinde bývá, takže na př. české a francouzské přízvukné svou zvučností se ruským zdaleka nerovnají. Ruské přízvukné však mají jednu zajímavou zvláštnost: dělají dojem slabik ne sice dlouhých, ale dlouhým velmi podobných, poslouchá-li je na př. Čech. Zdá se nám, že přílišná nápadnost ruských přízvukných nevězí snad — sit venia verbo — ve vykřikování těchto slabik, nýbrž

značnou měrou v jakémsi dloužení jdoucím hned za dobře markovaným sice, ale ne chargeovaným, přízvukem. Ruská přízvučnost imponuje — pozorně-li si jí všimneme — dvojí věcí: především zřetelností, která je všude znakem přízvučné samohlásky, mimo to však (čeho snad v známějších aspoň jazycích není nikde příkladu) jakýmsi prodloužením samohlásky. Tomuto prodloužení však již se odepírá ten veliký náklad hlasu, kterým se přízvuk ohlašuje: ruský přízvuk příchod svůj hlásí bleskem, ale zánik jeho trvá déle a je tišší. Kdybychom dobu velikého nákladu hlasu znázornili tečkou a dobu zániku (o menším nákladě hlasu) přímkou, vyhlíželi by obrázek takto: $\cdot$. Ve příčině doby věnované samohláskám Rus stejně bohatě obmýšlí přízvučné samohlásky, jak nuzně bezpřízvuké odbývá.

Že přízvučná slabika se dluží, ⁴²⁾ je zjev, kterého příklady se vyskytají, jak už řečeno, na př. v italštině a němčině. Mezi dloužením v těchto jazycích a mezi dloužením českým jest však rozdíl: tam přízvuk slabiku prodlouží a zůstane na ní, zde však přízvuk slabiku prodlouží a (není-li to slabika prvá) přejde s ní na začátek slova. Právě z té příčiny je důležité uvážiti to, co jsme o vlastnostech ruského přízvuku řekli: z okolnosti, že přízvučná slabika česká (zrovna jako ruská) zněla jaksi dlouze, lze si vysvětliti, že délka zůstala a se dále vyvinula na svém místě, kdežto přízvuk vlastní se přestěhoval.

§ 45. Poněvadž ve vývoji českého jazyka sluší rozeznávati dvojí přízvukování t. j. *A*) přízvukování původní, shodné s ruským, a *B*) přízvukování nové, je nevyhnutelno ve příčině kvantity k oběma přihlížeti. O přízvukování *B*) víme z dialektických případů (dcera, bōže,⁴³⁾ mōře, pēre atd.), že má sílu prodlužnou. Že zde délka nepovstala ničím jiným než přízvukem, víme odtud, že, kde se mōře atd. vyskytá, bezpřízvuká slabika nikdy délkou proti jiným dialektům se nevyznačuje. Že zde délka povstala přízvukem *B*) (nikoli však *A*)), víme odtud, že na př. prodloužení bōže je mladší než proměna ó-uo, co zase je zřejmo odtud, že proměna ta (ó-uo) by byla zasáhla slabiku bo-, kdyby v ní nebyla ō zastihla. O přízvukování *B*) víme tedy bezpečně, že — ovšem jen fakultativně — dluží; kdyby dlužilo obligatně, neměli bychom jediné krátké slabiky na začátku slov. Co se týká dloužení *A*) (přízvukem původním), věci jsou mnohem spletenější a žádají všestranné úvahy a výkladu podrobného, aby nedorozumění se nehromadila.

⁴²⁾ Pozoruhodny jsou tyto okolnosti. Brandtovi se (str. 152.) zdá, že ve slově voják atd. je slabika -jāk přízvučna více než vo-. Němci pletouce délku českou s přízvukem často v místních jménech kladou přízvuk tam, kde nalezáme v češtině délku: Kremsier (Kroměžír, Kroměříž), Hulein (Hulín) atd.

⁴³⁾ Něco jiného než stč. *bōže, buože! Stč. tvar zahynul a nč. bōže s pův. *bōže nemá mimo stejné znění nic společného.

Brandt sám snesl značné množství případů, kde česká délka odpovídá ruskému přízvuku. Souvislost taková se mu a priori velmi zamlouvá a pokládá ji za velmi pravděpodobnou — ale, stěžuje si, většina případův odepírá prý potvrzení této souvislosti, když se česká délka tam často vyskytá, kde není v ruštině přízvuku, a nezřídka tam chybí, kde by ruský přízvuk zastupovati měla. Zkoumejme, zdali Brandtův stesk a jeho skepse jsou oprávněny.

Brandt dopouští se, zdá se nám, dvou methodologických omylů. Prvé předpokládá: *a)* že prodlužná moc přízvuku jest obligatní; *b)* máje na mysli prodlužnost přízvuku, zapomíná v úvahu bráti jiné faktory, které příčinou neladu býti mohly.

ad *a)*. Z italštiny a z češtiny (pokud se dlužení přízvukem *B* týče), víme, že přízvuk prodlužuje někdy (ne vždy!); z němčiny pak víme, že přízvuk prodloužil slabiky za jistých podmínek. Zkušenost nás tedy učí, že přízvuk nemusí dlužení obligatně. Nesmíme tedy ani o přízvuku *A)* se domnívati a priori, že by musil veskrz dlužiti.

§ 46. Důkazy fakultativně prodlužné moci přízvuku *A)*. Již A. J. Puchmayer ve svém *Lehrgebäude der russischen Sprache* ukázal na pravidelné střídání jistých slabik ruských přízvučných s českými dlouhými, na druhé straně pak upozornil na pravidelné střídání jiných určitých slabik ruských s krátkými slabikami českými. Ph. Fortunatov věc tu vzal zevrubněji do úvahy (*Arch. f. slav. Phil.* IV, 575.) srovnáváje *α)* slova jako: *ворона* (vrāna), *берёза* (břīza), *болото* (bláto) .. a *β)* slova jako: *воронъ* (vrān), *бѣрегъ* (břěh), *золото* (zláto), *жолобъ* (žlāb). — Srovnáme-li slova řad *α)* a *β)*, je zřejmo, že ve slabikách *оло, опо* ruskému přízvuku odpovídá pravidelně délka jen tehda, když přízvuk padá za *r, l*. Vidíme v řadě *α)*, že ruský přízvuk bez výjimky je zastoupen délkou, vidíme však také, že v jiných případech *β)* ruskému přízvuku bez výjimky odpovídá česká krátkost. Máme zde velmi vzácný, ba jediný příklad, že můžeme určit, kdy ruskému přízvuku odpovídá délka a kdy ne. Úplně pravidelná střída slabik *опó —, олó —, = rā, lā* a slabik *опо, оло = rā, lā* živí v nás nádeji, že se časem podaří vyložití veskrz, proč jednou ruský přízvuk je zastoupen délkou, podruhé zase krátkostí českou. Fonetickou⁴⁴⁾ překážku střídne délky vidíme v tom, že *l, r* stojí před přízvukem. Podobně snad vyhledá se časem celá řada překážek fonetických anebo snad všechny se uvedou na společný princip. Dosud pak nezbyvá nám než ukázati, že a kde přízvuk je zastoupen kvantitou.

⁴⁴⁾ Nefonetická překážka souhlasu mezi kvantitou a přízvukem jest analogie, tato nejneunavnější měnitelka jazyka.

Dalším dokladem fakultativné střidy kvantity s přízvukem buďte příklady Brandtem již uvedené. Zde dovolíme si kritický rozbor poznámek k jednotlivým případům učiněných. Místa, ke kterým se odnášíme, jsou označena číslicemi.

ad 1. Souhlas mezi přízvukem a kvantitou jeví se ovšem zřejmě pouze v osamělých případech — srovnáváme-li bezprostředně ruské tvary s českými. Nesmí se však zapomínati na ty okolnosti, o kterých se zmínka stala za řeči o přízvuku B). Srovnej zbytek následující poznámky.

ad 2. Nacházejí-li čtyři z těchto sloves souhlas s ruským přízvukem, ostatní se mohla těmito čtyřmi řídit tím dříve, když dvě z nich (moci, chtíti), jsouce slovesa z míry obvyklá, se hodí velmi dobře za východiště nivellisující analogie.

ad 3. Co se 3. os. mn. těchto sloves (мóгуть atd.) týče, měla by organicky znít *mōhū, zní však mōhū. Analogie věc velmi snadně vyloží. V ruštině je -utъ velmi často přízvučno, čeština tedy méně časté případy -ū podrídila velmi častým ů. Mohū nesvědčí tedy proti souvislosti kvantity a přízvuku, nýbrž povstalo působením této souvislosti ovšem ne přímým nýbrž prostředčím: podlé velmi častých organických tvarů nes ů (несýтъ), ů zavedeno analogicky v 3. os. mn. č. vůbec.

ad 4. Kolísavost tvarů hora — hůra, kosa — kůsa, rosa — růsa, smola — smůla atd. vyložíme si takto. Napíšme si theoreticky žádané tvary pro celou deklinaci.

ropá — horā*	róry — hōry*
ropí — horȳ	róръ — hōr
ropě — hořie*	gorámъ — horām
rópy — hōru	goráxъ — horāch
ropóю — horū	goráми — horāmi.

Instr. sg., dat. pl., loc. pl. žijí podnes ve spisovné řeči tak, jak tabulka žádá. Instr. pl. v nářečí kopaničářském zní horāmi. Genitivy důš, hōr atd. známy jsou ze staré češtiny. Zbývá nám tedy hledati dokladů pouze pro nom. pl., nom. sg., gen. sg. a dat. sg. Ze článku prof. Gebauera o staročeské kvantitě v List. fil. V. přivádíme pro gen. sg. tyto doklady (délka v rukopisích značena obloučkem): jjezdŷ V, 226, zwodŷ V, 226, té senŷ (= ženŷ) V, 226.⁴⁵⁾ Všechna tato 3 slova jsou téhož typu přízvukového, co ropá. Nedoložena zůstává délka tedy pouze v nom. sg., v dat. sg. a v nom.⁴⁶⁾ pl. Možná však, že doklady pro tyto pády najdou

⁴⁵⁾ ŷ má tu trvám příčinu jinou, v. Listy filol. I. c.

Gb.

⁴⁶⁾ Že i hōry se vyskytalo lze souditi z příkladů jako vuody List. filol. V, 221. Příklad tento sice je genitivem v textě, ale tvar tento není organický (gt. sg. organický zní vodŷ) nýbrž analogický. Snad povstal působením žádaného n. pl. vōdy. Bez něho ovšem vyvinouti se také mohl.

se ještě (jako osamělá vzácnost) v některém rukopise nebo v některém zákoutí oblasti našeho jazyka. A kdyby konečně se nenalezlo dokladu pro tyto 3 pády, nevadilo by nic, poněvadž střídání délky je častá, ale ne obligatní. Zbývalo by jen vyzkoumati překážky střídání délek ať v oboru příčin fonetických ať v oboru příčin psychologických. Vezmeme-li do úvahy pestrost kvantity v kořenné slabice vzorce sestaveného na jedné straně, na druhé straně pak dvě plné řady konkurrujících tvarů hora a hůra, výklad, že tyto konkurrující řady pocházejí z dvou východišť analogie, zrovna se nám vtírá a živě nás upomíná na obdobné změny: třasu, třeseš, třese atd., z čeho dvě řady tvarů: třasu, třaseš, třase; třesu, třeseš, třese atd. — Tak jako zde východištěm analogie byla jednou slabika třas-, podruhé třes-, zrovna tak tam byla její východištěm jednou slabika hōr-, podruhé slabika hōr-. Odtud rosa — růsa, smola — smůla, sova — sůva atd., odtud také analogický gen. sg. vuody místo organ. vody (водѣ). — Jazyk někdy význam konkurrujících tvarů differenceoval (hora, hůra), jindy jednomu tvaru přeje a jiný moří: kůsa, růsa nyní spisovně sotva se vyskytají. Někdy u nás vyskytá se jeden tvar (hora), u Poláků druhý (gōra). Může se snad naskytovati otázka: proč česky hōra a proč polsky gōra? Na to odpovíme tak. Věc jistě má své příčiny, ale ty jsou tak jemné a četné jako předivo pavučiny. Kdo nám poví, proč v Čechách vyvolili si tvary okřál, okřáli atd., kdežto na Moravě (zvláště východní) není jinak slýchati než okříl, okříli? Jako si jedni obrali okříli, druzí okřáli, zrovna tak si jedni vyvolili hōra, druzí gōra. — Jak u nás se nyní matou slabiky třas- a třes-, zrovna tak se jistě kdysi mátly slabiky hōr- a hōr-, takže gen. sg. měl jednou ō a podruhé o v kořeni atd. Výše jsme citovali stč. (organický) gen. sg. zwody L. f. V, 226; vyskytá se však vedle něho také gt. sg. (analogický) vuody: hnutyee vuody Č. E, 19 L. f. V. 221. Těmito doklady doličujeme, jak dalekosáhlé změny v kvantitě analogie může způsobiti. Vždy jde o to, její východiska vyslediti, co se konstrukcemi tvarů často stává a potom doklady, k nimž klíč nalezen, potvrzuje.

ad 5. „Já aspoň nemohu zároveň s Miklosičem atd. . . . přízvučným y.“ Srovnáme-li slova nāditi se — nāděje; zāstoupiti — zā-stup; vŷ-konati — vŷ-kon atd., vidíme, že je zvykem českého jazyka předponu jména dloužiti, slovesa však ne. Je pravda, že bŷ- je přízvučné a že by i v češtině mělo býti vždy dlouhé. Možná však, že vy- je ve vý-brati krátké nikoli jako zástupce přízvučné slabiky bŷ-, nýbrž — ve svazku s ostatními předponami — jako předpona slovesná hovící pravidlu, které se časem ustálilo. Že se pravidlo tak utvářiti mohlo, aby se předpona jednou dloužila, jindy nedloužila, mohlo se státi tím snáze, když ruské předpony (snad až na bŷ-) jednou mají přízvuk, podruhé jsou bez něho. V češtině asi vidouce v délce

a krátkosti předpon matenici, nepořádku⁴⁷⁾ tomu kázní svého pravidla učinili konec.

ad 6. Deminutiva odvozená příponami -ька, -ька a mající v ruštině přízvuk bezprostředně před těmito příponami, mají v záp. slovanštině bezprostředně před nimi délku prý ne pro to, že jsou ve střídě s ruským přízvukem, nýbrž délka prý je zde vyvolána posicí. — Kdyby posice byla příčinou délky, nebylo by v posici krátkých slabik: mātka, trūbka, bītka, blīžši, ůžši, hēzkȳ, pēstrȳ atd. atd. V češtině posice není příčinou dlouhíci. Česká délka stojíc zde pravidelně proti původnímu (ruskému) přízvuku není tedy než jeho prodlužný zbytek.

ad 7. Co se týká posit. blāzkȳ a komp. blīžši atd. a jich obdob jinoslovanských, neznáme příčiny, proč komparativy⁴⁸⁾ mají kořenovou slabiku krátkou. Poněvadž však zjev tento ve slovanštině jest obecně rozšířen, je velmi věrojatno, že příčina jeho vězí v nějakém momentu slovotvorném (srov. vāleti, vālitī), který snad je na přízvuku osnován. Komparativy tyto však nesvědčí proti souvislosti přízvuku a kvantity, poněvadž, opětne vytýkáme, střídne délky nejsou obligatní, nýbrž pouze fakultativní.

ad 8. Ovšem sluší vysvětlovati délku přízvukem ve slovech nazpůsob: bříza, māti, slāma, sila; neboť všechny české délky souhlasí s ruským přízvukem: берēза (srv. výše ворōна — vrāna), мātь, солōма, сīла. Co se dlouhých dvouslabičných infinitů týče, Brandt sám v poznámce uklízí své skrupule: „infinitivy nazpůsob: nēsti, rūsti (rus. нестī, постī), možno objasniti analogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na kořenovou slabiku. Proč proti māti a māteř je gen. māteře (srov. kāmēn, kāmēne) udati neumíme. Věc ta má hlubší základ zajisté. Domýšlíme se toho aspoň odtud, že bez nutivé nějaké příčiny nebyla by vznikla nestejnost v začátku různých tvarů téhož slova.⁴⁹⁾

ad 9. Prodlužnou silu „vlastně českého“ přízvuku (B) nutno připustiti, jak výše jsme dokázali. Ovšem nenásleduje z existence prodlužné moci její obligatnost. Mínění Miklosichova nelze tedy přivést ad absurdum konklusi, že všechny prvé slabiky, kdyby Miklosich pravdu měl, nutně by byly dlouhé.

§ 47. Za další doklady souvislosti české délky s původním přízvukem uvádíme několik příkladů, kde staročeská kvantita, lišíc se od novočeské, je v souhlase se střídým přízvukem ruským. Dokladů nemáme mnoho, poněvadž čerpáme z dokladů sestavených za jiným účelem, které mimo to ani samy nečiní nároků na úplnost, již pouze slovník hověti může. Příklady ty

⁴⁷⁾ Přízvučnost a nepřízvučnost (délka, krátkost) předpon zakládá se zajisté na nějakém principu. Ale v češtině časem necítil se tento princip a v původně zajisté přesném střídání viděl se nepořádek.

⁴⁸⁾ ovšem ne všechny tvary komparativní. Gb.

⁴⁹⁾ Srv. § 49.

ať svědčí spolu o tom, že ještě za doby historické zastihujeme kvantitu ve značném kolísání, které zajisté bylo ještě větší v dobách, ze kterých kvantita neznáme.

na jednū Listy fil. IV, 310 a V, 225, jednū závislé na předložce na nemůže býti než acc. sg. f.; rusky *однѹ* — *ничехѡ*, *ничехуоѡ*, *ничемѹ* L. f. IX 120 a IX 121, *ниче-хѹѡѡ*, *ничемѹѡѡ* L. f. IV 310, *ничехуоѡ*, *ничеземѹѡѡ* L. f. V 221: rusky *ничегѡ*, *ничемѹ*, *онѹ* (několikrát) L. f. V 223: *онѹ* — akk. *онѹ* (dvakrát) L. f. V 225: *онѹ* —. Přípony -dŷ: *tdŷ*, *wŷfdŷ*, *gdŷs*, *wesdŷ* L. f. V 226: *тогда*, *когда*, *всегда* — *цѣпѹ* (akk. pl.) L. f. V 226: *цѣпѹ*. — Genitiv *jiezdŷ*, *wodŷ*, *tѣ senŷ* (= *ženŷ*) L. f. V 226: *водѹ*, *женѹ*, *ѡздѹ* — *vuody* (gen.) L. f. V 221 a *yazŷkow* nedopouštějí přímého srovnání s příslušnými ruskými tvary (*водѹ*, *языковѡѡ*), ale prostředně lze je uvést ve shodu s přízvukem, připomeneme-li si ruské tvary n. sg. *языкѡ* a n. pl. *водѹ*, odkud anorganicky mohly vzniknouti *vuody* a *yazŷkow*. — Stěské *niktѣ* a *nicѣ* L. f. IX 120 a 121 přirovnáváme k ruským *никтѡ* a *ничтѡ*. Slabiky -*ктѡ* a -*чтѡ* nejsou sice aequivalenty českých -*ktѣ* a -*cѣ*, ale jsou zajisté nástupci zaniklých ruských aequivalentů (srov. *тебѡ* za *stb. tebé*).

§ 48. Příklady v koncovkách ohybacích.⁵⁰⁾ Dle Brandta rozeznávají se tyto typy hybkých substantiv:

I. U mužských.

1. *мечѡ*, -*а* atd.; *пѣтѹхѡ*, -*а* atd.: přízvuk na koncovkách.

2. *слоѹ*, *слоѡ* atd., pl. *слоѹ*, -*ѣѡ* atd.; *чинѡ*, *чина* atd., pl. *чинѹ* *чинѡѡ* atd.

3. *волкѡ*, *вѡлка*, v plur. přízvuk veskrz na koncovkách mimo n. pl. *вѡлки*.

4. „Velmi mnoho slov, která jsou v sing. barytona, oxytonují celý plural a kromě toho tvoří loc. sg. na -u.“ Odtud Brandt se domnívá, že u těchto slov (typu *садѡ*) spleten typ a-kmenů, s typem u-kmenů (str. 25—27). Podlé toho a-kmeny přízvukovaly na koncove, u-kmeny pak na kmeni.

Společno všem těmto typům (mužským) je to, že v plur. přízvuk bývá vždy na koncove až na jediný tvar jediného typu (n. pl. *вѡлки*). V češtině zrovna tak v plurale máme dlouhé koncovky: -*ův*, -*ům*, dial. -*āmi*, nom. stč. a dial. -*ī*, v akk. (ruský nom. u mužských jest do funkce nom. vzatý akk.), pak máme krátké *y*. Krátké -*y* v akk. typu *волкѡ* poutalo svou úplnou osamělostí v koncovkách pluralních u maskulin: tak se mohlo státi východištěm analogie, která tuto vlastnost tohoto akkusativu rozšířila na akkusativy všech typů. Ostatně archaisticky vyskytá se i v akkusativě pluralis jednou (v užitých dokladech) -*y*: *цѣпѹ* L. f. V 226. V dobách předhistorických kvantita česká mohla

⁵⁰⁾ Brandt bere pouze substantiva do úvahy.

býti v úplné shodě s ruským přízvukem, časem mohlo -ŷ akkusativu začítí hynouti výbojem analogie vzmněné: tak *цѣпъ* již pro stěštinu historickou pojímáme za archaismus.

Co se singularu týče, lze se domýšleti, že v češtině byly všechny typy různé kvantitou ve střídě s ruským přízvukem. Ještě v dobách historických lze doložit na př. typ 2. (*слои, чинъ*): *buoh, buoha, buohu, buože, buožě* L. f. IV 310: ruský *Бѡгъ, Бѡга* atd. Nyní však skláníme proti staré češtině a proti ruskému přízvuku: *Bůh, Boha* atd. Tak jako ještě v dobách historických byly tvary *buoha* atd. ve shodě s přízvukem proti novočeským tvarům, tak v době předhistorické kvantitou střídne typy ruským typům mohly býti proti pozdějším nám známým. V singularu jsou vlastně pouze dva typy: buď přízvuk zůstává na kmeni, buď přechází na koncovky. Časem se pestrost tato zjednodušila tím, že dvojí tyto typy se slily v jeden (koncovek krátkých), který jeví stopy obojích typů: krátkými koncovkami připomíná typy *слюи, слюа* atd., vysutými samohláskami (*lev, lva*), kmenovou samohláskou v nom. dlouhou a ostatek krátkou (*Bůh, Boha*) ukazují zase na typy *мечъ — мечѧ* atd.

II. Co se středních na -o týče, o těch platí pravidlo toto: u dvouslabičných v sing. přízvuk je buď vždy na koncovec ohybací, buď nikdy: *окно, -ѧ, -ѡмъ; мѧсо, мѧса* atd. Přízvuk pluralový je pak vždy opačný singularovému: sg. *мѡре, pl. морѧ*; sg. *яицѡ, pl. яйцѧ*; sg. *вино, pl. вина* (Brandt, str. 29, 30). Čeština západní i moravská má singularové koncovky vesměs krátké, koncovka -a v plur. je také vždy krátká. Slovenština (uherská) však u tohoto typu vykazuje pozoruhodnou zvláštnost: gen. sing. *slovѧ, nom. akk. pl. slovѧ* atd. u všech středních o-kmenů. Slovenština ukazuje zde kvantitou svou souvislost s ruským přízvukem. Rozdíl vězí v tom, že ve slovenštině -a v sing. je vždy krátké (v ruštině někdy), v plur. vždy dlouhé (v ruštině někdy). Protiva mezi sing. a plur. potrvala, ale z křížové (*яицѧ* sg., *яйца* pl.; *морѧ* sg., *морѧ* pl.) ruské zjednodušila se v jednoduchou: gen. s. *slovѧ — slovѧ* n. pl.

III. Ženské a-kmeny. U těch jsou oxytona hybká, jedna méně, jiná více.

1. Nejméně hybká jsou (měnice místo přízvuku pouze v gt. pl.) slova typu: *бѣдѧ, радѧ, похваля*.

2. Přízvuk pouze v nom. a akk. pl. chýlí se k začátku: *блѡхѧ — n. pl. блѡхи, женѧ — n. pl. жѣны, свѣчѧ — n. pl. свѣчи*.

3. V nom. pl. (akk. pl.) a akk. sg. přízvuk se chýlí k začátku: *водѧ — вѡду — вѡды; горѧ — гѡру — гѡры; доскѧ — дѡску — дѡски; землѧ — зѣмлю — зѣмли*. Barytona jsou nepodvižná t. j. nemění místa přízvuku. Hybkost přízvuku ruského odrážela se asi v měnivosti kvantity české. Ovšem, již záhy protivné kategorie mohly se analogií tak měniti

a vyrovnávati, že nastal zmatek, ze kterého teprv v dobách historických pořádek se ustálil. Tak na př. gen. sg. dle водѣ vyskytá se zcela správně vodě⁵¹⁾ (L. f. V 226), vedle toho však čteme také gen. sg. vuody: hnutyee vuody L. f. V 221. Je zřejmo, že původně přesně různěné tvary gen. sg. vodě a akk. (n.) pl. *vody se spletly vyrovnáváním růzností ve slabice kmenové a v koncovce. Nelze přece připustiti, že by gen. sg. jednou byl zněl vodě a podruhé vōdy, leč šla-li změna ta na účet analogie. Co se singularu týče, v historické době vyvinuly se tvary tak, že gen. sg. má vždy krátké y, slabika kmenová ani v akk. sg.⁵²⁾ ani v nom. (akk.) pl. není jiná než v ostatních pádech. U všech substantiv jsou v češtině dlouhy tyto koncovky: sg. inst. (-ou), dat. pl. (-ām), loc. pl. (-āch) a dialekt. instr. pl. (-āmi). V ruštině také u daleko převážné většiny substantiv na těchto slabikách je přízvuk.

§ 49. Srovnáme-li tvary zīma — zīm; slāma — slām, vidíme mezi nimi vzájemnost v různé kvantitě slabik kmenových. Zīma — zīm shoduje se s ruským přízvukem (зīmá — зīmъ), ale slāma — slām neshoduje se s ním (солóма — солómъ); neboť podle ruštiny měl by i gen. pl. zníti slām jak skutečně na Moravě zní. Odkud slām? Představujeme si věc takto. Rozdíl mezi zīma a zīm pozoroval se se stanoviska toho, že nom. sg. atd. na jedné a gen. pl. na druhé straně mají ve kmeni různou kvantitu. Tuto různost organicky povstala u zīma — zīm jazyk rozšířil analogií i na ostatní ā-kmeny. Vida u mnohých ā-kmenů kvantitu kmene v gen. pl. jinou než na př. v nom. sg. atd., chtěl různost tuto i u ostatních ā-kmenů (proti shodě s ruským přízvukem) zavést. Aby gen. pl. slova slāma ve kmeni měl opačnou kvantitu než jakou má na př. nom. sg., proto proti brāna je brān. Jazyk totiž appercepoval tak a s takého stanoviska, že nevynikala ani tak různost mezi zīm a slām, nýbrž že v popředí stál symmetrický zjev: gen. pl. má opačnou kvantitu ve kmeni než na př. nom. sg. Pokládáme tedy gen. pl. slām (proti slāma) za útvar analogický, který povstal již za dob, kdy ještě organické genitivy pl. zīm, zēm, dūs atd. byly pravidlem. — Co se týká tvarů slāmou, slāmām, slāmāch, slāmami t. j. původně slāmami, o těch smýšlíme tak. Původně asi ve tvaru žádném nesměla se vyskytati více než jedna délka přízvuková. Poněvadž pak se ustálily⁵³⁾ veskrze koncovky instr. sg. ā, dat. pl. -ām, loc. pl. -āch, instr. pl. -āmi, jazyk netrpě dvou délek přízvukových neprodužoval kmenových slabik v těchto pádech.

⁵¹⁾ Zrovna tak gtyv: ženě L. f. V 226, jjezdě L. f. V 226 v souhlase s rus. gtyv женѣ, ѣздѣ.

⁵²⁾ Archaisticky dosud žije vzhāru.

⁵³⁾ V těchto pádech nejčastěji se vyskytá v ruštině přízvuk na koncovkách. Tím se stalo, že dlouhé koncovky v češtině — analogií, která podřídila menšinu většině — staly se pravidlem.

Teprve později asi jazyk snášel více délek ⁵⁴⁾ přízvukových vedlé sebe. Prvý začátek toho může být ten, že k délce etymologické přistoupila délka přízvuková. Na př. ve tvaru pāsōv slabika pās- je dlouhá etymologicky (pojas), -ō v pak je dlouhé, poněvadž původně přízvukně (-óvъ).

Poněvadž povědomí rozdílu mezi délkami etymologickými (staženinami) a přízvukovými dlouho trvati nemohlo, mohly se brzy bez závady již i samé přízvukové délky vedlé sebe vyskytati. Moravské tvary slāmū, slāmāch atd. vykládáme si tak, že povstaly ze *slāmū atd. tím, že z jiných pádů (slāma atd.) kmenové ā zaneslo se do kmenových slabik těchto tvarů. Podlé toho tvary brānou, dēr, mērāch žílami; kōží, lžících, chvīl atd. pokládáme za poslední zbytky původního pravidla — za archaismy. Příčina krácení kmenové samohlásky nevězí tedy tam, kde se dosud hledala (konkretnost významu, jedna souhláska za dlouhou kmenovou samohláskou). Že archaistické tvary se vyskytají vesměs u srostitých (až na síla, vīra, chvíle, práce), není nic divného. Podobně na př. archaisticky u neživotných mužských α-kmenů se drží posud koncovka -α u slov v obecném životě běžných a skoro vesměs srostitých. Tak se vůbec archaistické tvary (školní mluvnice je v lat. a řečtině nazývají anomálními) vesměs vyskytají u slov z oboru všedních a obecných pomyslů. ⁵⁵⁾

Ze zjevu slāma slām slāmami (slabiky: 2, 1, 3) mohlo se vyvinouti teprv pravidlo, že dvouslabičné slovo, stane-li se trojslabičným, nebo jednoslabičným se krátí. Tím se vysvětlují tvary māteře proti māti, kāmene proti kāmēn. Kvantitativných růzností ve tvarech slova peněz na ten čas vyložiti neumíme.

IV. I-kmeny. O těch byla již řeč v Brandtové kapitole o českém přízvuku. Zde jen dodáváme, že pravidlo; sōl, sōli atd. není asi původní. Domníváme se, že v pádech přízvukovaných na koncovce o kmenové bylo krátké, v pádech pak přízvukovaných na kmeni, že o kmenové bylo dlouhé. Časem však poměry kvantitativné opustivše bývalou pestrost ustálily se v pravidle výše znázorněném asi za příkladem slov na způsob snīh snēhu atd.

V. Z kmenů souhláskových uvádíme vzor ímā nom. sg. ímā gen. ímēni atd. veskrz v sing. n. pl. íménā, gt. íménъ, dt. ímē námъ, loc. íménāхъ, instr. íménāmi. Proti ímā atd. mohlo býti původně česky *im'a, *imene atd., proti íménā — jmenā (dosud slovensky) gt. jmēn (slov.). Koncovky -āхъ, -āmъ, āmi přejaté ze ženských α-kmenů viz na svém místě. *im'a, *imene

⁵⁴⁾ Tím se vysvětluje, že slovo může mít několik délek ač pouze jeden přízvuk.

⁵⁵⁾ Podobně jest prodloužení archaistické ve vzhůru a najeďnou. Ač staročeské akkusativy *hōru a *jednū dávno již analogií byly vyhlazeny, památka jejich žije nicméně ve vzhůru a najeďnou, poněvadž nepovědomostí syntaktickou z oboru jmén byly vytrženy a vlivu analogie usunuty.

atd. oporou a analogií pluralu jmenā atd. se proměnilo ve jm'a (jmě), jmene atd.

Dodatkem u substantiv ještě poznamenáváme toto. Konkurrující tvary deska a dska vysvětlujeme zrovna jako hora hōra z původního dvojího přízvuku: *dъská (доска) gen. *dъský (доскі) acc. *dъska (до́ску) n. pl. *dъsky (до́ски) dat. pl. *dъskáchъ (доска́хъ). Konkurrující tvary stěblo a zblo vykládáme tím, že přízvuk slova tohoto v jedné řadě tvarů byl na kmeni, v druhé na koncovce. Z původního stěblo atd., které původně mělo přízvuk jednou na ъ, jednou na koncovce vyvinulo se jednak zblo, jednak stěblo. Ve spisovné ruštině vyskytají se pouze tvary сте́бель masc. a diminutiva стебелё́къ a стебелё́чекъ, *stěblo nemá ruského equivalentu. Ale ať v nom. sg. byl přízvuk stěblo a v nom. pl. stěbla nebo v nom. sg. stěblo a v nom. pl. stěblá, důsledek je vždy týž.

§ 50. Co se přípon týče, jeví se v nich také veliká shoda. -áčъ — -āč: бога́чъ — boháč, борола́чъ — bradáč, кола́чъ — koláč atd.

-ашъ — -āš: мура́шъ, торго́шъ, велика́ш (slov.)

-унъ — ūn: бола́унъ, писку́нъ, плаву́нъ *piskoun (kdo píská), běhoun, křikloun atd.

-анъ — -ān: голова́нъ, велика́нъ, брюха́нъ velikán, dlouhán.

-аніи́нъ — -ēnīn: гражда́ніи, мира́ніи, Hražénín, dvořénín, měščénín.

a) -ніи́къ: двоини́къ, долги́и́къ, клеветни́къ, родни́къ atd.

b) -ни́къ: язы́чни́къ, нае́мни́къ, муче́ни́къ, шко́льни́къ. Česká slova viz níže.

-ышъ — -yš: олу́пышъ, го́лышъ slepýš, chřestýš, hroznýš.

-аръ — -ār: звона́рь, овча́рь kovář, kolář.

-аръ — -ār: ле́карь lékař.

-е́ль: коза́ль, ко́тедь, оре́ль.

-е́ль: дятелъ, пѣ́тель. Viz níže.

-е́жъ мятéжъ, платéжъ krádež! loupěž!

Neshody zde spatřujeme pouze tyto. Přípona -ьни́къ a) má přízvuk b) nemá přízvuku; v češtině spisovně tato koncovka je vždy dlouhá. Na Moravě však je tato přípona vždy krátká: ftačník, školník, pílník atd. Podobá se, že původně ve shodě s ruským přízvukem byly koncovky dvě a) ъни́къ b) ъи́къ a že časem opanovala z nich v Čechách a) a na Moravě b). Podobně asi se věc má s koncovkou -е́ль: na Moravě slýchati vedle osěl také osěl. Větší obtíž jest s koncovkou е́жъ (r. -е́жъ). Zde však si rozdíl vyložíme působením psychologického momentu. Slova tato původně (jako dosud v ruštině) byla masculina, v češtině pak přijala ženský rod a tím se vytrhla ze spolku koncovek mužských. Přízvučnými koncovkami totiž, které jsme uvedli, vesměs se tvoří masculina. Podobně latinské fem. aestát(em) ve francíně přešlo mezi masculina (l'été m.) působením ostatních tří masculin

(na romanské půdě) značících roční počasí: *primum tempus*, *auctumnus*, *hibernum*. — Odstranivše zdánlivé neshody vidíme, že ve strídých délkách za přízvukné koncovky vládne vzorná pravidelnost.

Velmi spletenou otázku souvislosti přízvuku a kvantity vzali jsme jen kuse do úvahy. Úplné vyličení souvislosti této nebude možno, pokud kvantita staročeské (historické aspoň) nebudeme znáti zevrubně a pokud se různosti kvantitativné v dialektech (zvláště uherskoslovenských) nevyšetří. Platné pomoci lze se také nadíti z prozkoumání kvantity polské a lužické i historického i dialektického. Příklady naše nechťi býtí než hojnější ukázkou doličitelných souvislostí. Šlo nám hlavně o to, abychom dotvrdili správnost zásad, kterými jsme se řídili.

§ 51. Vyčteme tyto zásady a připojíme k nim některé domněnky.

1. Přízvuk zůstává stopy ve kvantitě nikoli obligatně, nýbrž fakultativně pouze.

2. Přízvukování bylo v češtině za různých dob dvojí. Obojí přízvukování (i původní i nové) mělo moc prodlužnou. Rozdil je v tom, že přízvukování nové poměrně jen zřídka dloužilo, přízvukování původní však velmi často.

3. Vyrovnáváním (analogií) zrušila se často bývalá shoda ve střídě kvantity a přízvuku. Právem tedy v takých případech přestáváme na tom, uspějeme-li vyslediti křivé cesty, které nás až k původní shodě vedou.

4. Již výše (sub 1. a sub 2.) jsme řekli, že původní přízvuk prodlužuje sice zhusta, někdy však předce ne. Vzhledem ke konstantním případům (*бѣло* — *blāto*, ale *зѣло* — *zlāto*) lze se domýšleti, že v jistých určitých okolnostech vězí překážky, které rušily prodlužnost původního přízvuku.

5. Z té okolnosti, že v jedné skupině dialektů slovenských (oravské) dvě dlouhé nesmějí státi za sebou, lze se domýšleti, že se časem vyvinula některá eufonická pravidla, která mohla také někdy rušiti původní shodu.

6. I když všemi těmito případy nepodaří se někdy (ovšem jen zřídka) vyložiti porušený souhlas, nemáme práva nesouhlasu tohoto užívati proti principu souvislosti potud, pokud nedokážeme, že *per absolutum* není možná, aby nějaká (nám neznámá) příčina jiná byla tento souhlas porušila. Poněvadž pak souvislost je velmi věrojatna, na druhé straně je zase velmi nevěrojatno, že by všeliká agentia, jichž předmětem byla kvantita, nám známa byla, nesmíme v podstatě bezpečného principu dotýkati se, leč v podrobnostech jej modifikujeme.

7. Kvantita staročeská může býtí a beze vší pochyby jest o celá století starší než její prvé označení. Analogie a jiné rušivé překážky zřetelné shody měly tedy dosti kdy napůsobiti hojně změn.

8. Odečteme-li délky, které 1. přízvukem a 2. etymologicky povstaly neb aspoň u kterých taký původ je možný, zbývá jich již jen málo, které lze pokládati za primární t. j. původně (za dob původního přízvuku již) slovanštině vlastní. Nečetnost jejich vybízí nás, bychom se pokusili také je přízvukem vysvětliti. Je snad možná, že všechny slovanské délky jsou teprv sekundární (buď etymologické [ve slabikách stažených], buď přízvukové) a že tedy slovanština původně délek neměla. Neopovazujeme se ovšem domněnku tuto bez dalšího vyšetření za věrojatnou vyhlášovati, ale myslíme, že za diskusní se pokládati může.

O stáří nového českého přízvuku.

§ 52. Z vysutí samohlásek v první slabice některých slov vyvozuje se, že ve staré češtině někdy byl přízvuk jiný než jaký známe z nynější řeči. Z toho, že v českých slovech vypadla někdy první samohláska, soudíme ovšem, že „kdysi“ nebyl na ní přízvuk. Tímto neurčitým udáním času ale je také obsah úsudku z daných praemiss úplně vyčerpán. Kdo, stoje na stanovisku štěpení, tvrdí, že ve staré češtině tyto samohlásky vypadly a že v ní tedy byl jiný přízvuk než nyní, domnívá se omylem více věděti, než kolik vskutku věděti může. Není totiž nejmenší příčiny, proč by samohláska ta nebyla mohla vypadnouti na půdě „předčeské“. Je tedy docela možno — se stanoviska štěpení — že ve staré češtině hned od jejího „vydělení ze západoslovanského jedinstva v samostatný celek“ (выдѣленіе Чешскаго языка въ самостоятельное цѣлое Brandt, kapitola o českém přízvuku) byl přízvuk zrovna takový jako dnes. Z praemiss užitých vychází (ve smyslu theorie štěpení) na jevo pouze, že nynější česká slova měla kdysi přízvuk jiný. Toto „kdysi“ blíže určeno není: můžeť spadati v dobu již „předčeskou = západoslovanskou“ zrovna tak dobře jako teprv v českou.

§ 53. Ve příčině původu dialektů, jak už výše jsme naznačili, smýšlíme docela jinak. Nemyslíme totiž, že četné dialekty slovanské povstaly z „praslovanštiny“ jednotné. Naopak jsme přesvědčeni, že v nejstarších již dobách slovanských bylo hojně dialektů slovanských. Rozdíl však mezi dialekty dob prastarých a doby naší je ten, že dialekty nebyly ještě tenkrát rozděleny dle skupin, jaké rozeznáváme dnes: dialekty české, polské atd. Každý dialekt byl každému⁵⁶⁾ jinému velmi příbuzen, ale přece od něho všeličím různ, takže dialekty byly vedlé sebe a přecházejíce jeden v druhý, nekupily se ve sku-

⁵⁶⁾ Tak dosud na př. na Moravě všechny dialekty se od sebe různí a všechny jsou si velmi podobny. Ještě lépe snad si znázorníme původní stav dialektů slovanských, připomeneme-li si kraje (na vých. Moravě), kde co ves to odchylka aspoň maličká, pro neznalce nebo cizince třeba ani ne patrná.

piny. Teprve později, když cizí⁵⁷⁾ vzdělanost s různých stran (a) východní z Byzance, b) západní, α) z Němec, β) z Italie) mezi Slovany vnikati počala a konečně — niveau kulturní značně vyvýšivši — i k užívání slovanského jazyka v písmě vedla, jednotlivá kulturní střediska v různých prostranstvém obvodech začala všechno svým středům přizpůsobovati a individualitu středu (cizí školou i praevaletntního i poněkud změněného) velitelsky vtiskati okolním dialektům jak daleko a jak hluboko mohouc. Tento centralism, který z každého centra když ne všechny přece aspoň nejpodstatnější rysy individuality centralné roznášel po celém svém obvodě, spůsobil dvě veliké změny. A) Ve svém obvodě na subalterných centrech (kazatelny atd.) individuality dialektické úplně zničil, ostatek aspoň rozrušil a záhubě ovšem velmi zdoluhavé, ale neustálé a jisté vždycky vydával a dosud vydává. Tím se stalo, že celý každý obvod aspoň na nejdůležitějších místech a mezi nejobratnějšími mistry slova (města, kazatelé, učitelé atd.) přijímal stejnou tvář. B) Každé veliké sousední centrum učinilo a činí tolikéž, takže na pomezích bodech, kde původně byly mezi dialekty rozdíly nepatrné, vyskytla se h ráz příkře již dělicí skupiny dialektů. Přejchod nenáhlý a nepozorovaný úplně byl zničen na místech kultury přístupných, kdežto na místech mimo civilisační proudy ležících přechody posud — ovšem ne v míře neskrácené, ale přece velmi ještě značné —⁵⁸⁾ trvají. Misto mnohem četnějších původních⁵⁹⁾ dialektů povstalo časem několik jen skupin dialektických, kterých každé korrelatem je spisovná řeč. S tohoto stanoviska, vidouce v „praslovanštině“ pouze společné jméno pro nejstarší fáse slovanských dialektů, pravíme, že v češtině byl kdysi přízvuk jiný, v podstatě s ruským shodný.

§ 54. Ovšem názor náš nutí nás smýšleti o „germansko-litevsko-slovanské“ prařeči podobně jak o „praslovanštině“, takže ani jednotné indoevropské „prařeči“ připustiti nemůže. Než kmen

⁵⁷⁾ Slované, působíce sami v sebe, dospěli ke značné domácí vzdělanosti. Důkazem toho společný slovník pro značnou kulturnou oblast myšlenkovou.

⁵⁸⁾ Dosud jsou pruhy země, o kterých nikdo nerozhodne, jsou-li české či polské (ve Slezsku), jsou-li české (slovenské) či ruské (v Uhřích). Rozumí se samo sebou, že vzdělanost je tam velmi nízká proti ostatku. Přestáváme pouze na těchto pohraničních pruzích, které se vyskytají na pomezí nejcivilisovanějších slovanských jazykových obvodů. Jinde ovšem příkladů daleko více.

⁵⁹⁾ Nepopíráme, že bylo-li ve století n tém dialektů a , později v některém století $(n + b)$ tém mohlo rozliďněním a stěhováním povstati dialektů více než jich bylo ve století n -tém, takže jich potom bylo $a + c$, značí-li c přírůstek. Centralism však, mezi stoletím n tím a $(n + b)$ tím nezaháleje, mohl původní počet (a) zmenšiti o nějaký počet dialektů d , takže ve století $(n + b)$ tém počet dialektů byl by $a + c - d$. Tak dialekty, bylo-li d veliké, mohly přece vykazovati počet menší a menší. Kde však d (v nevzdělaných okresích) je nepatrné, výsledný počet se může větší.

indoevropský dospěl k řeči artikulované, zajisté dlouho užíval řeči mimické. Z této mimické řeči kmen indoevrop. rozvětvený již v četné čeledi mohl snadno za neustálého působení čeledi v čeleď a za skoro identických podmínek (stejně praedisposice psychické, stejné výše intelektuální, stejného podnebí atd.) dospívati na několika místech současně k prvním počátkům řeči artikulované. Čeleď mohla čeledi, jsouce ve styku již dávném, ukázati svoje linguae rudimentum. A tak za společné práce a za pokroku třeba ne vždy, ale často na různých místech současně se jevícího mohla vznikat a se vyvíjeti artikulovaná řeč na různých místech v podstatě ovšem stejná, ale přece místně poněkud rozdílná. — Nemajíce zde místa názor svůj zevrubněji odůvodňovati, přestáváme na výkladě jeho podstaty.

§ 55. Ve které době původní přízvuk český byl zastoupen novým? — Doby této přesně udati nelze. Z některých okolností lze však najisto dokázati, že nový přízvuk aspoň tak starý jako doba (XIII. století), ze které teprve památky se hojněji vyskytají.

Ze souvislosti původního přízvuku a kvantity vyplývá, že zánik původního přízvuku byl začátkem délek přízvukových. Mohlo by se snad namítnouti, že (původní) přízvuk slabiku prodloužil a na ní dále zůstal. Na to je odpověď: kdyby se věci tak měly, přízvuk původní by nebyl měl kdy zaniknouti a vznik nového byl by nemožný, poněvadž nový přízvuk se jen přesunem t. j. změnou místa původního přízvuku vyvinouti mohl. Jak stará je kvantita česká, nevíme; jisto však je, že není mladší XIII. století. Odtud soudíme, že český nový přízvuk naší řeči vládne aspoň od r. 1200. Je však možno a věrojatno, že je ještě mnohem starší. — Ohlédněme se po jiné pomoci určiti dobu, kdy vyhnul nový přízvuk. Přízvuk nynější nemohl dříve nastati než jery vyhnuly. Vypadlé jery vyskytají se často v prvních slabikách (viz příklady Brandtovy), takže, pokud se vyslovovaly, přízvuk nemohl býti na nich t. j. na prvé slabice. O jerech možno se domnívati, že snad ještě i ve XIII. století se ozývaly. Poněvadž však o přízvukové délce se domýšleti můžeme, že je značně starší r. 1200., přicházíme vzhledem k dřívější konklusi do kollise, ze které nás jen jedna ze dvou cest vyvede: buď přízvuk původní trval déle než do roku 1200, a potom se vyskytá spor s dřívější konklusi, buď sluší pro dobu jerovou předpokládati takovou modifikaci nynějšího pravidla přízvukového, která by tuto kollisi uklidila. Že by přízvuk původní byl trval přes XIII. století, odporuje vývodu ze souvislosti jeho s kvantitou plynoucím. Již tím se nám ukazuje na cestu druhou. Touto tím dříve se bráti budeme, uvážíme-li, že důsledky ⁶⁰⁾ jistých okolností, nám prvou zavírají. Již výše srovnávali jsme jery s francouzským polohlasným *e* (*e sourd*). Francouzský přízvuk je zrovna tak jednomístný jako

⁶⁰⁾ Viz níže § 56.

český: ten se drží začátku, onen konce slov. Francouzské pravidlo přízvukové nezní však: přízvuk padá na každou poslední slabiku, nýbrž: přízvuk padá na každou poslední plnou slabiku. Naše nynější pravidlo zní: přízvuk padá na prvou slabiku. Francouzské pravidlo nabízí nám pro dobu jerovou tuto modifikaci: přízvuk padá na prvou plnou slabiku t. j. vyskytá-li se na začátku slova slabika jerová, teprv na slabiku druhou. Přízvukovalo se tedy na př. *дѣска* (docká), *тѣма* (těmá), akk. *дѣску* = desku (*дѣскы*).

§ 56. Jisté okolnosti nám brání připustiti, že by původní přízvuk byl trval přes XIII. století. Okolnosti ty jsou:

1. Nejstarší historická čeština vypouští množství slabik původně přízvučných: vedlé toho, jeho, koho jsou zaručeny tvary (ne skratky! L. f. VI. Drobnost 2.) *toh*, *jeh*, *koh* proti *toró*, *eró*, *koró*. U Štítného vyskytá se tvar jeho,⁶¹⁾ kde délka povstala přízvukem. — U mnohých já-kmenů odsouvá se koncová samohláska v jednotném nom. a akk.: *hrāž*, *mez*, *ze nī*, *pūšč*, *správce*, *roveň* proti *mežá*, *zemlá* atd. Listy filol. VI, 51.

2. Prvé slabiky vysuly se jen v dobách předhistorických. Když tedy v dobách předhistorických se působením přízvuku vysulo mezi jinými nejvíce slabik prvých, není možná, aby na př. od r. 1200. se nebyla ani jediná prvá slabika vysula, leč že v dobách historických (snad už v pozdějších předhistorických) nastalo nové přízvukování. Není možná ze dvou příčin: především poněvadž přízvuk různomístný, jsa mocný, má schopnost zahlušovati slabiky, podruhé, poněvadž od r. 1200.—1500. je doba tak měnivá, že by bylo zrovna nepochopitelné, jak by mocný různomístný přízvuk nebyl zůstavil stopy působení svého. Kolik změn napůsobil přízvuk latinský (na př. ve francíně a provençalstině), kolik německý! Že přízvuk v těch dobách (od r. 1200.) malounko změn vůbec spůsobil (požičiti — poččiti — půjčiti, veliký — velký, laciný — lacný, dial. chalupa — chalpa, konisko — koňsko, dožadovat se — dožďovat se⁶²⁾) a že zahubil vždy slabiku jinou než prvou, z toho všeho nutno uzavírati, že tou dobou byl přízvuk velmi slabý (tedy jednomístný, poněvadž jen taký je nápadně slabý) a prvo-slabičný (pro naprostou šetrnost k první slabice) t. j. nový. Odvolal-li by se kdo k ruštině, že v ní přízvuk skoro ani změn nezpůsobil, nic nápadného neřekne, poněvadž měnivost ruštiny a češtiny je neobyčejně různá: jeť ruština mezi slovanskými jazyky daleko uchovalejší než italština mezi romanskými, kdežto o češtině lze říci, že se uchovalejší hlásek má k ruštině asi tak, jako francina k italštině.

⁶¹⁾ od nĳeho t. j. nieho Štĳt. řeči nedĳlnĳ 250b.

⁶²⁾ ō znamená dlouhé otevřené (ne přízvučné) o.

3. Důležité je též, že přízvuk v rukopisích českých není nikde označen. Na jedné straně víme, že přízvuk bývá označen na př. v rukopisích německých, francouzských, provençalských a j., na druhé straně pak jest známo, že mezi písaři českými vyskytlo se dosti takých, kteří velmi jemný sluch osvědčili značice na př. přesně jasné a temné ř, slabiky krátké a dlouhé, jemné rozdily stěeské jotace (je, jě atd.) a j. p. Bylo by s podivením, kdyby tito písaři všeho si byli všímali a jen přízvuku nedbali, který, byl-li jiný než nynější, byl zajisté mocný. Opomenutí tomu přestaneme se diviti, připsíce staré češtině (historické) též přízvuk, jakým se nynější vyznačuje. Dvě vlastnosti prvoslabičného přízvuku činí jej jednak nepozorovaným, jednak, všimne-li si ho kdo, radí k tomu, aby ho neznal. Jsou to stálost jeho místa a přílišná slabost. K čemu označovati prvou slabiku za přízvučnou, když ani jiná přízvuku nemívá?

§ 57. Německé názvy českých míst svědčily by vesměs, kdybychom jich užití směli, že již v době kolonisace německé nynější přízvuk vládl jazykem: Graetz — Hradec (Городецъ), Hořenec — Horschentz, Hradiště — Radsch, Kyjov — Gaya, lok. Zābražas — Saras, Borovany (Borovās) — Borvies — Forbes, Vé Lbīně — Wélbine, Vé Lhani — Wélhan, Vé Lhotě — Welhotten — Wehlhūten — Mehlhütten, Ná Lhotě — Nalhütten, Vé Mřičně — Wémritsch, Vé Třti — Wetterstein Č. Česk. Mus. 1847, I. str. 131—136. Všimneme-li si německé mapy zemí českých, vidíme podobných případů na sta. Velmi mnoho jmen z nich mohli bychom listinně stopovati až do kolonisace. Než práce ta byla by zbytečná, poněvadž německá jména místní jsou v naší otázce bez ceny. Němci totiž každé cizí jméno appercipovali německy t. j. pokládali je za (nesložené) slovo (na př. Vé Třti bylo pro ně jedno slovo) nerozumějíce jeho částem a proto prvou slabiku pokládali za kmen. Jen z té příčiny kladli přízvuk na prvou slabiku a za ní často slabiky vysouvali. Že se o cizí přízvuk docela nic nestarali, vychází na jevo z přetvořených původně latinských místních jmen: Colónia — Köln, Confluentia — Kóblenz, Monáchium — München, Monastérium — Münster, Veróna — Bern. Šetrnost k zahraničným přízvukům (París, Bordeaux, Studént, Residénz atd. atd.) jest původu učeného a pozdějšího.⁶³⁾ — Ani takých příkladů, jako Vé Mšeně, k ničemu užití nelze: ať podlé původního přízvuku ve byla předklonka k přízvučnému substantivu, ať podlé nového přízvuku předložka ve, jsouc prvou slabikou přízvukového

⁶³⁾ Vyjma koncovku -ei: Bäckeréi atd. Tato koncovka zdáвна přejata z romanštiny, do které vnikla také z ciziny. Vulgární latina totiž z řeckých slov na způsob *φιλοσοφία* atd. (srov. německou koncovku ve slovech vulgární češtiny: fas u ňk, lāu ňk, mustru ňk) zavedla do latiny cizí původem koncovku -ia (přízvuk na i).

celku, nesla přízvuk: Němec vždy, slyše v těchto třech slabikách pouze jeden přízvuk, appercipoval je za jedno slovo ovšem způsobem svým t. j. vida v první slabice přízvukového celku kmen jména místního.

Rozšířenost českého přízvuku.

§ 58. Přízvuk, jakým se vyznamenává spisovná čeština, vládne převážnou většinou západních slovanských dialektů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku (uherském). Je však celé pásmo dialektů (severozápadní cíp Moravy, Těšinsko, Uhry na straně polské), které přízvukují způsobem polským. Polsky přízvukující dialekty, ve příčině kvantity, shodují se úplně s polštinou t. j. pravých dlouhých slabik již ani nemají (měly-li kdy jaké). Zdá se, že „polský“ přízvuk vládl kdysi také na Hané. Aspoň každý Hanák, který příliš a dlouho nepilí akademické výslovnosti, v proudu řeči sem tam přízvukuje „polsky“. Z toho souditi lze, že na Hané „polský“ přízvuk podlehl se západu se naň tisknoucímu „českému“. Že však na Moravě aspoň jižní a jihovýchodní nikdy nebylo přízvuku „polského“, vysvítá odtud, že na Slovensku uherském přízvuk český až na nepatrné výjimky vládne všude. Předpokládati, že by na uherské Slovensko se český přízvuk byl dostal vlivem učeným, nelze; neboť tímž vlivem byl by dříve ještě vnikl i na severovýchodní cíp Moravy, která tomuto vlivu vždy více než Slovensko byla vydána.

Spisy a články, kterých užito:

Franz Bopp Vergleichendes Accentuationssystem des Sanskrit und Griechischen. Berlin 1854.

Начертание славянской акцентологии. Сочинение Романа Брандта. Санктпетербургъ 1880. (Извлечено изъ V. тома Извѣстій Историко-филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ).

W. Corssen Über Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache. 2. Auflage. Leipzig 1870.

F. Diez, Romanische Grammatik. Bonn 1876.

Ph. Fortunatov, Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen. (Archiv für slav. Philologie IV.).

Dr. Jan Gebauer, Hláskosloví jazyka českého. V Praze 1877. Mimo to užito téhož článků, které se týkají staré kvantity české (Listy fil. IV., V., VI., IX.), jakož i jiných výkladův o staré češtině.

Fr. Koch, Historische Grammatik der englischen Sprache. I. Band. Kassel 1882.

Pokud cizích pramenův užito, ať doslovně (tak skoro vždy), ať obsahem, na svých místech všude udán pramen na stránku.

Polština v horní stolici Oravské.

Napsal J. Polívka.

Mezi jazykozpytci moderními jest právě tuhý spor o vzájemném poměru jednotlivých indoevropských jazyků k sobě i jednotlivých nářečí jednoho jazyka k sobě vespolek. Jedni tvrdí, že možno stanoviti přesné hranice nejen mezi jazyky než i mezi nářečími, druzí popírají možnost toho snažice se dokazovati přechodních nářečí. Zakladatel theorie přechodové čili vlnivé snažil se dokazovati správnost její jmenovitě na půdě německých i slovanských nářečí (Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus II). K týmž náhledům dospěli též romanisté. Hugo Schuchardt ve své nejnovější knize „Slavo-Deutsches und Slavo-Italienisches“ (str. 6) poukazuje na svou přednášku úvodní (r. 1870) právě „eine kartographisch dargestellte beständige Farbenabstufung erschien mir als das beste Mittel die Art der romanischen Sprachdifferenzierung anschaulich zu machen“. Podobně Pavel Meyer tvrdil, že není hranic mezi nářečími než jen mezi jednotlivými úkazy jazykovými. Naproti tomu Boudouin de Courtenay prohlásil se rozhodně proti theorii přechodové právě, že všude snadno jest ohraničiti nářečí slovanská i popíraje, že by bylo přechodních mezi nimi podřečí (Übersicht der slav. Sprachenwelt, Leipzig 1884, str. 21.).

Na mých cestách o letošních prázdninách po Slovensku zabývala mě velice tato otázka. Slovenský živel hraničí na severu s polským, na severovýchodě s maloruským. Theoreticky měla by zde tedy býti přechodní nářečí a moje povrchní znalost podřečí slovenských čerpaná ze skrovně posud vytištěných ukázek dokazovala jaksi oprávněnost této theorie. Vypravovalo se mi o smíšeném polsko-slovenském či slovensko-polském podřečí v horní části stolice Oravské. Jelikož nebylo mně z knih nic známo o tomto podřečí, vydal jsem se sám do těchto krajin, chtěje je pokud možno sám poznati.

Hledal jsem tedy přechodní nářečí se slovenštiny do polštiny a jedním slovem řečeno nenašel jsem ho. Naopak překvapila mě poměrná ryzost polštiny. Pováží-li se, že polští obyvatelé pohraničních krajin uhersko-haličských ve veřejném životě jen se slovenštinou se stýkají — ovšem pokud tato se připouští do veřejného života — tedy veskrze v kostele, nyní též ve škole a kde dovoleno v úředních, soudních záležitostech, ano že lid tamější se i modlí z českých neb slovenských knížek modlitebních, a že se v nejužších stycích nalézá se slovenskými svými sousedy, tak že každý téměř mluví více méně plynule slovensky a jen ve své rodné víscie i ve své domácnosti mluví mluvou otců svých, jest

*) Tak mluví též R. Pokorný v právě vyšlém II. sv. svých „Poutek po Slovensku“ na str. 258. o „Polopolácích“.

skutečně obdivuhodná konservativnost, s kterouž lpí lid tento na každé zvláštnůstce své mateřštiny.

Úkolem této stati jest podati několik poznámek o jazyce, který se na hranicích haličských mluví a o lidu samém. Zprávy tyto mohou však býti jen kusé a chtějí jen bližší a povolanější badatele upozorniti na tento zapomenutý kout světa. Pisatel mohl se jen málo dní zdržovati v tomto kraji a byl mimo to ještě obmezován ve svém studiu nepříznivým počasím, které ho konečně i vypudilo. Při poznámkách byli mně nápomocni někteří pánové, z nichž vděčně vzpomínám hlavně vd. P. děkana Jos. Murdžáka v Rabčici.

Silnice táhnoucí se z městečka Naměstova na sever dělí se ve Slanici ve dvě části, jedna jde přímo na sever, na této jest následující vesnice Zubrohlava poslední osada slovenská, Rabča (1362 katol. obyv.) jest již polská, zde leží ještě poblízku osady Sihelne (801 obyv.), Polhora (1400), Rabčica (1163); druhá část jde severovýchodně, na této jest Bobrov poslední slovenská osada, následující Dolní Lipnica jest polská (2918 obyv.), severněji od ní leží Horní Lipnica (1587), Dolní Zubrica (914), Horní Zubrica (1424), Podvilka (1318). Odtud na východ na samých hranicích Sarňa (490), Harkabno (371), Danielki (29), Bukovina (166); běremeli se dolů na jih po silnici z Podvilky vedoucí do Trstěnné, vítají nás osady Oravka (712), Jablonka (3374), na straně Pekelník (1400), Poskle (552), Studenky (35), a poslední polská vesnice před Trstěnnou jest Chyžné (1571). Od Trstěnné na východ jsou pak ještě polské vesnice Suchá Hora (760) a Hladovka (634). Na západ od Naměstova jsou konečně ještě polské vesnice po hranicích haličských: Veselé (1971), Mutné (1296), Novoti (1375), Dulov (55) a Erdödka (1313). Celkem tedy jest 27.513 duší, při čem nebere me zřetele na přistěhovalce slovenské. Číslo jsem vypsal ze „Schematismus almae dioecesis Scepusiensis pro anno 1885“ (Leutschoviae 1885) a sice uvádím jen počet katolíků.

Chtěje národopisně poznati, pokud i jakou měrou smíšeno jest obyvatelstvo vypsaného kraje, řídil jsem se náhledem, že možno s dosti značnou jistotou určití národnost dle rodinných jmen. Za tím účelem vypsal jsem si rodinná jména z farních matrikul v Rabči, Rabčici i Dolní Lipnici. Bohužel jsou však jména psána někdy pravopisem slovenským, někdy maďarským, a to nikoliv důsledně, a co nejvážněji tu onde též nějaké polské jméno poslovenštěno, jak mně sám jeden p. farář řekl. Bezpečnost úsudku tím poněkud trpí.

Sděluji zde jména mnou vypsaná zároveň příspěvkem k žádoucnému zajisté slovníku osobních i rodinných jmen slovanských. Ze jmen rodinných nemalou měrou možno poznati psychu národní.

Od které doby nalézá se v jmenovaných osadách polské obyvatelstvo nemohu určití.

V jedné československé listině z r. 1663 chované na faře Rabčické vzpomíná se v Nové Rabčici šoltýs Krištof Slovík i syn

jeho Jan. Jméno rozhodně svědčí pro jeho polský původ. Vedle něho čtou se v téže listině ještě jména Jakub Ramža, Stanislav Plachta (dat. Plachtovi) a Marek Smolka.

Nepochybně polského původu i polské národnosti jsou nositelé jmen: Bjaloň, Bač, Časadlak (psáno v matrice Rabčické maďarským pravopisem Csonszadlyak), Džisek, Gačarčik, Gašor, Gašorčik, Gešinak, Głabik, Głosak, Gruska (dle místního podřečí s m. š), Jedryga, Jędruš, Jonecek (dle místního podřečí = Jáneček), Kepulak, Lasáčik, Mądryk, Marłega, Mełel, Morag, Ogrodny, Otrębak, Pjasek, Prišežnik (napolo slovensky, neboť vyslovuje se tam ř), Račak, Řepka, Šlovik, Sroka, Svatošak, Světek, Vargačik, Vašak, Vatorčik, Vęgrin (též napolo slovensky), Viřbický, Vněk, Vojocek (= Vojáček), Vrobel, Vronka, Vykřet, Vyvjał, Zajac, Zajaček, Zomrožňak, Zošak, Žęba, Žgrebňak a j.

Vedle těchto čteme jména rozhodně slovenského rázu, jako na př.: Bielak, Belkoľak, Hruška, Král, Kudelka, Labuda, Slamčik, Straka, Strnal, Svetlošak, Štrba, Veděl, Zajac, Zajak a j.

Mimo to naskytují se nám ještě jména, u jichž většiny vnější hláskoslovný ráz nesvědčí nepochybně pro jich polský či slovenský původ. Měli bychom zde vědět, jakým způsobem tvoří se hlavně vlastní jména, kterými příponami u Slováků, kterými u Poláků. Než o tom nevíme ničeho. Mezi těmi jmény čteme též rozhodně německá; jsou to jména, jak mně sděleno, přistěhovalých i pokřtěných židů. I maďarská jména se nám naskytují, kteráž však právě nemusela by svědčeti pro maďarský původ svých nositelů, neboť mezi Slovaky nejsou výjimkou maďarská jména. Podáme jména námi vypsána abecedním pořádkem, aniž bychom se pouštěli do jich výkladu, neboť vedl by nás poněkud daleko.

Adamčik, Andrejkovič, Antalčik, Bahulak, Balaš, Balčirak, Baliga, Banaš, Bandik, Barbora, Barnaš (maď.), Bartkovjak, Bartoš, Bartyzel, Barudak, Bašista, Bejdak, Běl, Berda, Bogar, Boháčik, Bol, Borovka, Borový, Bosák, Božeňak, Brandis, Bregový, Brenkuš, Brezoň, Brezovjak, Brilak, Briš, Brišak, Bublak, Budavak, Budin, Budiňak, Budzel, Bukový, Bulas, Burdel, Buška, Čegelný, Cifka, Čizmarčik, Cigaňak, Cisárik, Cubiněk, Cvaliga, Čapjak, Čarnak, Čavjak, Černak, Černý, Červeň, Červenka, Čiščoňak, Čublik, Čulak, Daniel, Dědič, Dlabik, Dobierka, Ďombala, Domin, Domiňak, Dristač, Ďubašak, Dubek, Ďubek, Duďak, Dudašak, Dulma, Dunaj, Dupak, Durana, Ďurďin, Dvorský, Eichler, Fabian, Faculak, Fedor, Ferenc, Ferniza, Fider, Filipov, Finik, Fiškalis, Fišman, Fitak, Florek, Frančak, Franček, Gabriel, Gacoň, Gadek, Gančar, Garaj, Garlej, Gavelda, Gazdik, Gažucký, Gerek (snad sekundárním plnohlasím malorusky místo Grek), Giadla, Gigoň, Giza, Gliva, Glivjak, Glovatak, Gluch, Glustik, Gněžďak, Gnida, Gnidak, Gocalak, Gogolak, Goryl, Grabala, Gracias, Gracik, Grapka, Grem, Greš, Grešik, Grobarčik, Gročik, Gubernas a Kubernas, Gurka, Gužak, Gužiňak, Gvizard, Habina, Habovský,

Habramčík, Hajdučák, Hájek, Halabar, Haľak, Halka, Heretyk, Herhoň, Herud, Hopjak, Hrabjak, Hrubjak, Hrustek, Hucel, Hucul, Hujas, Chmeňa, Chodura (psáno Hodura), Chromčák, Chromý, Chudičák, Chutňák, Ignatak, Illorek, Imbrik, Imbriček, Iskerka, Ivančák, Jablonský, Jadvaš, Jadvidzak, Jadvidžar, Jager, Jomčák, Jozefjak, Jurčák, Jurčík, Juritka, Jurčák, Kabač, Kačmarčík, Kadľub, Kakalák, Kakušák, Kalfas, Kaňa, Kapala, Kapraň, Kapušňák, Karlak, Karnafel, Karolčík, Kašprak, Katrak, Katrušák, Kečka, Kekelák, Klacek, Klapiš, Klenčák (či Klečák?), Klepak, Klinovský, Klobučník, Kloska, Kloščák, Klokik, Kluska, Klušák, Knapčík, Kobylák. Kobroň, Kocur, Kocúrek, Kohutar, Kolčák, Komin, Koňarčík, Kostyra, Košut, Kovalčík, Kozák, Kožarka, Kramár, Križák, Krokač, Krupka, Krušetňan, Kubačka, Kubala, Kubiš, Kubišák, Kubov, Kucek, Kučák, Kuďa, Kufel, Kuchtak, Kulačka, Kulak, Kulavjak, Kuliga, Kulizák, Kulka, Kupčík, Kurak, Kurek, Kurtak, Kutľak, Kvak, Kvaček, Kvasničák, Kvasňák, Kyďaň, Kytka, Lach, Lašák, Lašťak, Laťak, Latavňák, Lechner, Lihosyt, Lipjak, Lisčar, Liska, Liška, Litva, Ližák, Lokčanský, Lovas, Luďma, Luka, Lukašák, Lukaščík, Lušton, Mačas, Mačuga, Mačura, Mačuš, Madigan, Machaj, Machajčík, Machajda (židovského nepochybně původu, pokřikuje se na židy: žid machaj, riť mi pachaj!), Majerčík, Majchut, Majkul, Maľák, Malík, Malkusak (-šák?), Malysa, Marciňák, Mareňák, Margošák, Markovič, Marmuľa, Maršálek, Martauz, Martyňák, Maslaňák, Masničák, Matonog (slovenskopolský tvar, buď Miętonog neb Matonoh), Maťuga, Matušák, Mazurak, Merta, Měšťančík, Mičiňák, Migoň, Michalák, Michalec, Michalov, Miklušák, Mikulský, Misaga, Mlynarčík, Mochák, Morava, Morčiňák, Mordel, Moskalák (moskal jmenuje se chlébo ovesný), Motolik, Motyka, Mucha, Mularčík, Murin, Murenský, Mydlarčík, Myšák, Mytník, Neděľák, Němec, Noga, Novák, Očko, Odbežák, Odrobiňák, Odumorek, Ogurek, Olearčík, Oleš, Omasták, Omela, Omilák, Ordiš, Oršulák, Ošelský, Ošišek (tak psáno v matrice Lipnické, zdá se, že jest českého původu), Oškvarek, Otiepka, Ovšák, Pača, Pacholský, Pakoš, Palega, Páleník, Palítevka, Palovčík, Paľušák, Pardenek, Parigal, Pastorčík, Pastva, Pašťák, Pavľak, Pavlas, Pavľuš, Pečušák, Pekelnický, Pekelníčan, Perko, Perveka, Pezdek, Pienčák, Pienták (Pie-?), Pilarčík, Pilch, Pinda, Pindák, Pirok (-g), Pisárčík, Plaščák, Plaský, Platek, Plevjak, Pňaček, Poláček, Polanský, Polhorek, Poper, Popieráček, Portala, Potaraný, Privara, Puchala, Pytak, Radvanský, Ratica, Rejňák, Repura, Revaj, Rezutko, Rokycký, Rolník, Rozgon, Ruf, Rušňák, Ryš, Sabala, Sajaľčík, Satan, Sedmína, Sikora, Simalčík, Simurda, Siveň, Sižinka, Skočík, Skosak, Skurčoňák, Skurčák, Skurka, Slabý, Slanický, Slezák, Slovaňák, Smetek, Smich, Smoľar, Smrečák, Sobek, Sojka, Sopčák, Spuchľák, Stahuľák, Staněk, Stanislav, Stas, Staš, Stašík, Stašiňák, Stercula, Stoch (= Stách, á pochylone = o), Stopjak,

Strakula, Strelka, Strýček, Styruľa, Sučak, Suchoň, Sulkovský, Surma, Surmak, Svačak, Sviderka, Svidroň, Sviňak, Svinka, Svrček, Syrek, Šabala, Šalata, Šaliga, Šarečka, Šarečňak, Ševčík, Šimala, Šimalčík, Šimanský, Šimčak, Šimek, Šimurda, Šiška, Šivjak, Šivoň, Šklárik, Školan, Školník, Šlachta, Špirka, Šprlak, Štávnický, Štefaňak, Štětár, Štrbatý, Šturek, Šubjak, Šurin, Šurina, Šurinčík, Šurovčík, Švec, Talaga, Tavan, Tarčak, Tatarka, Tatík, Tchorik, Tokarčík, Tomala, Tomčak, Tomeček, Trešňák, Tropak, Tulalák, Turač, Tvarožek, Tvorik, Tyrala, Tyrol, Uram (maď. — můj pán), Urbánek, Urvyšný, Vacur, Vajda, Valek, Varecha, Varešak, Varmuzek, Varmužak, Vdovjak, Velkovič, Velký, Veselovský, Vilčak, Vilček, Vilk, Vilkolák, Vilkovič, Viňar, Vinarčík, Vítek, Vitališ, Vnemčak, Vojčak (-tšak), Vojtas, Vojtašak, Vojtek, Vojtkovec, Vojtolík, Vojtušak, Vojtylak, Vorčak, Vorek, Vretenár, Zápotočný, Zárečňak, Zbžžek, Zbeňak, Zboroň, Zelina, Zeman, Zemančík, Zimuň, Zmaltak, Zolta, Znbrický, Zurek, Žigmon, Žilčak, Žitňak, Živel, Živčak, Živjak, Žufa.

Mnohý má, jak i jinde, i dvojí jméno, rodní i přezdívkou. Tato má zajiště hlavně účel rozeznávání osoby téhož rodného jména. A tak zhusta čteme: na př. Ignatius Jurčak Hovanec, Maria Malkušak Kulačko, Vincent Martyňak Seraphinov, Seraphin Pastva-Drobný, Jano Pastva Vojocek, Rosa Herboň-Stanislavek, Andrej Jašura Džisek, Jano Jedruš Němec, Jozef Bartoš Jonecek, Jano Vilk Velký, Josef Maďar Kobyľak. Ano někdy má jeden i tři jména: na př. Laurentius Pastva-Gančar-Grabala, Anna Čiščoňak Vojtka Morag aj. Přezdívkou pak stávají se rodnými, vlastními jmény.

Jak smíšeno jest obyvatelstvo vzpomenutého kraje, viděti z toho, že dle matriky nositel slovenského jména se přistěhoval nezřídka z vesnice polské na př. Štrba z Pekelníka, Straka z Chyžného, Šprlak jeden z Jablonky, druhý z Oravky a j. Tu ondy se připomíná, že se někdo přistěhoval ze sousedních osad haličských. Celkem však nezdá se, že by byl zvláštní, silný proud stěhovalecký, naopak lid sedí dosti vytrvale na své rodné, neúrodné roli.

Mluva obyvatelů jmenovaných nahoře vesnic jest co do svého základu ryze polská a sice dosti blízká podřečí Zakopanskému, jak níže ukážeme. Pod silným vlivem slovenštiny převzato ovšem nemálo slov slovenských, aniž by se byl valně setřel slovenský jich ráz fonetický. Hovoří-li s námi neb i se Slovákem vesničan polský, přizpůsobuje se nám ve své mluvě, jakoby se nám chtěl ukázati srozumitelnějším a pak slýchati náramnou míchanici, ř i r, nosovky i slovenské jich střednice, š, ž, č i s, z, c atd. vedle sebe, na př. přísegač i přísaha. Tím způsobem ujímají se u nich slovacismy, a užívají jich i mluví-li mezi sebou a též ve svých písních a pohádkách. Lid není si nikterak vědom své polské národnosti. On ovšem velmi dobře ví, že mluví jinak než Slováci, že mluví „po nasemu“, avšak upozorňuje-li ho člověk, že vlastně

mluví polsky, popírá to rozhodně. A tážeme-li se ho po rozdílech, praví, že za Babí Horou — která leží na hranicích uhersko-haličských nad Polhorou i Rabčicí — začagajá, že tam godajá, kdežto tu před Babí Horou gvařá, tam že říkají žimók (slov. i na Moravě zemjak), kdežto oni nazývají brambor buď svapka (slc. v horní Oravě švapka) neb řepa, tam že se jinak nosí atd.

Vliv slovenštiny ne nepatrný vidíme i v jiných podřečích polských, hraničících se slovenštinou. Ze slovenštiny převzata nepochybně slova, jichž dle dra. J. Kopernického (Rozprawy akad. krak. filolog. III, 343—379) užívají horalé Beskydští: hruby, kapka za ob. p. kropla, šumny, statek za ob. p. bydlo, dobytek, za které polský lid okolo Těšína užívá českého slova hovádo,*) překnie, neskoro, hory: jak se ja zaśpiewam pójdzie hory mój głos, vnuka: zewnątrz mię paliło a vnuka zimno było. Rovněž v podřečí Zakopanském: moc, siła za ob. p. mnóstwo wiele; neskoro, hnet, jar = vesna, płony (špatný, pod. slov. planý), wirch, wirsek, kohut, pocta, celadnik = sl. čeladník, čert, idź do čerta, hruby, huba, na mój duś, hybać, chyrbny, nohavice, nukać, šumny, smrek (= ob. pl. świerk) zahubić, někdy užívá se i slova uherski m. a v. węgierski (A. A. Kryński: Gwara zakopańska Rozpr. krak. filolog. X, 170—224, Wł. Kosiński: Przyczynek do gwary zakopańskiej ib. 225—309). — Jak podřečí zakopanské i beskydské nemá ani oravské přízvuk na předposlední slabice, spíše zdá se jako by býval obyčejně na prvé slabice, v čem zajisté dlužno shledávati vliv slovenštiny. Vlivem polštiny naopak klade hornooravské podřečí slovenské častěji přízvuk na předposlední slabiku; jím také pozbylo kvantity t. j. dlouhých slabik. Jinak však není vliv polštiny na slovenštinu tak silný, jen tu ondy lze zaslechnouti nějaký polonismus, jako na př. v těchto stranách, sykavky před měkkou samohláskou znějí měkce: žemíak, žemían, budže, užívá se slovece bardzo neb bar-zo a j.

Jak řečeno rovná se celkem hornooravské podřečí polské sousednímu podřečí zakopanskému, ač tu ondy se od něho liší.

V slabikách zavřených slyšati „pochýlené“ á, é, ó, á i tam v zásloví, kde etymologicky vzniklo stažením z aja, a je; hlásky tyto znějí tedy jako o, i, u: kozoł = kázal, vołoł — volál, jo = já, roz = ráz, goj = gáj vrbina, spod = spádl, ale spadła, 3. sg. požero = požerá, nom. fem. sg. miło = milá, mliko, pińadze, un = ón, nimug = niémógl. Jak é = i taktéž ě = ě: pić, dźewjć, dźeśjć. Někdy nalézáme hlásku „pochýlenou“, kde hláskoslovně se nedá vysvětliti, než jen analogií, na př. zona (= žena)

*) Vliv češtiny na polštinu v Těšínsku vysvětluje různě z knihy „O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Łucyny w księstwie Cieszyńskim. Napisał Jan Bystron. W Krakowie 1885.“ (str. 110).

— gen. pl. zun = žón a dle toho intr. sg. na př. ze zunom, ano i nom. sg. zuna. Za o náslovné, někdy též i středoslovní jest *uo*: uošm ale ošminoš, guodžine (sc. kieszenowe) = hodiny (kapesní), jak též v Těšínsku se říká až po levý břeh Olze (hodžiny českým způsobem za ob. pol. zegarek) uoš, uobřec (obruč), uověš, kuopa, kuonicena = koničyna jetel, ale ošla, oselka brus, jimž sekačové brousí své kosa na rozdíl od brusu točeného, točence, kterýž jen se nazývá brus, taktéž u Slováků; chojina = chvoj(ina) — *y* zní jako temné hrdelné *e*, asi *oe*, však bližší k *e* než k *o* na př. mlen, ser, beľ, úbeľo (přízvuk na 1. slabice), v příponě 1. os. pl. praes. — me: přidzeme, taktéž po *č*, *ž*, *š*, které znějí jako *c*, *z*, *s*: cetać, zet = žyd, zeto, též po původním *c*: cegon = cygán, ale po *ř* zní *i*: tři, křiz.

Nosovky znějí rázně, vyjma v zásloví a bede, bedžes atd., instr. sg. u žen. a-kmenů končívá na -om: babom, zunom, za sopom (slc. šopa) v Rabčici, kdežto v sousední vsi, v Lipnici se říká za stodolom. Tento instr. na -om slýchati též ve slovenštině hornooravské. Vedle prose = proše říká se i slovenským způsobem prošim. Ve slově mandel vyslovuje se nosové *a_n*. Part. praet. act. II. sloves I. tř. 5 od. končí na -on: vžon, pocon, ale pl. masc. vženi, poceni = počal, -čeli, vzał, vželi; analogií těchto sloves užívá se tvaru přigon = ob. giał: (gnać jako pnać, pņę, pniesz — gņę, gniesz, piał — giał, piał — giał) srv. české se-, na-, pohla, zap, zapla a p. Filolog. listy X, 133; XI. 265. O nosovém *i* za *é* stala se již zmínka: zlink = zlekl. V násloví před-souvá se samohlásce *v*: voba, voberać, voboveľ še = obávát še, též *j*: jaze = aže. Místo *č*, *š*, *ž* jest veskrze *c*, *s*, *z*, jak výše provedeno, ale místo *ř* není *s*, *z*, jako v podřečí zakopanském, než zní rázně jako v češtině a v polštině Těšínské. Za *šč* jest *sc*, v zásloví *s*: des (= dešć), jako *ś* = ść: pieś = pieść, seś = šeść, jednoś, dvanoś, třinoś, sternoś, įetnoś (bez nosovky), sesnoś, śimnoś, ośminoś, dżewitnoś (bez nosovky) m. ść = ście. Slovacismus jest čert, poloviční vsecko vedle vsetko. Ve sli, sg. seľ jest *s* sekundárním způsobem změkčeno v *ś* vlivem měkkého *l*; tímž způsobem jest *ś* ve třesňa, široko. Takým způsobem nelze vyložití štere neb štere vedle sternoś, jak též v Zakopaném se říká (Rozp. X, 179) možno snad v tom viděti slovacismus. Ze slovenštiny převzaty číslovky dvacać, tricać a njeru = 40, ale dále polsky se počítá pjećdziesiąt, siedzemdżesąt, pjećszedzemdżesąt (75) atd. Že by *ch* se zde tak slabě vyslovovalo jako v Zakopaném (sować, přehodzą, jahac, jaal, jāl (X, 180) nespozoroval jsem, ani že by znělo jaké *h* v násloví i někdy v středosloví, jak tamže zní (ib. 181); ale v zásloví jest stejně za *ch* — *k*: nik = nich, též powiedział m. powiedzałech a -m. Tvrdé *l* zní rázně, ač nemožno říci, že jako krátké *ü*, jako v Zakopaném (ib. 182). Part. praet. act. II. sloves IV. tř. končí masc. gen. sg. na -uľ t. t. j. ól: ośłobodźuľ, puścuľ ale obróciľa, puściľa; nejspíše viděti zde dlužno vliv tvrdého *l*.

Na ukázkú sděluji ještě následující pohádku:

Zaklěty sałas.

Beł roz jeden sałas a ten beł zaklěty. Majicělie tego sałasu beli be radzi tek kuźłokov ktoři tam garaždźili*) na tem salaše ś niego vegnać a ten sałas ośłobodźić. I ślubili temu dobro odmiane, kto ten sałas be ośłobodźul. I naseł śe jeden cegon, kotre śe přiślubał, ze tek kuźłokov z tego sałasu vezeńe. I přiśeł ten cegon na ten sałas i pocon robić s temi kuźłokami patało, i kozoł tem kuźłokom aby śe probowali ś nim. Naseł śe z pomiędzy nik jeden, kotre beł gotowem śe sprobować. I kozoł ten cegon temu kuźłokowi abe ścisnoł skałe tak, ze jaze mliko ś nej pudže; jezeli tego neurobi ze sałasu vestompić muśi. I vzon kuźłok skałe, ścisnoł je tak, ze śe mu na proch w gorści obróciła — ale mlika nevećisnoł. Potem ściskał cegon, ale zamiast skałe vzon kęs sera, ścisnoł i puściło śe ś niego mliko. — I vidźoł kuźłok ze nic vkonac nimug, ale ze sałasu śe mu jesce iśc nekćało, ale vołoł cegana aby śli voba třeśńe vołerać. I přišli ku jednej třeśni, povedźoł kuźłok, kto vće třeśni naobere, tego sałas bedže. I poceni vołerać, kuźłok rafoł pazduřskami i z liścami ze sećkim, — i beło jesce na vėrchu tek třeśni, kotre nimug ze źemie dostać, vzon kuźłok za vėrch, přiġon ku źemi i doł přiďerzeć ceganovi, tu kuźłok puścuł, tu miło třeśńa śe veprościła a cegana přehodźiło vesoko a zahodźiło daleko, ale spod tak, ze śe mu nic nistało. I zavołoł na kuźłoka: vidźis, teś naoberoł třeśni, ale teroz přeskoc s temi třeśńami tak jako jo přeskocuł. I kuźłuk śe nimug na to odvozeć. Ale nebeło jesce na tem doś. I nieli kuźłoce na tem salaše jedne vėlko centovo zelezno kijoń. I povedźoł kuźłok kto vese te kijoń vehodźi, tego ten sałas bedže. I povedźoł cegon: hodzoj te pėrvij. Vzon kuźłok kijoń vehodźuł tak vesoko, ze jaze na třeći dzeń spadła na źem a vbiła śe tak do źemie ze je mało vidno beło. Tu cegon śe voboval ze un to tego neurobi, a v tem chodźi około tej kijane i pozero na te kijoń a zaś hore do nieba. I spetoł śe kuźłok tego cegana co tak hľadźi hore do oblakov a nevehadzuje tej kijane. I povedźoł, ze přeto hľadźi do nieba ze tam mo brata a ze kė te kijoń vehodźi, ten brat te kijoń dołapi a juz je nepuści na źem. I kuźłok śe zlink o kijoń i nedoł je vehadźić ceganovi. — Tu juz neveďželi co se poconć s ceganem a uradźili śe, ze go v noci, ke bedže społ, porombajo a tak śe od cegana ośłobodzo. Ale miły cegon to posłesał te řec a co neurobuł, zobluk śe i vobluk jedne bėrvine a přiřavauł te bėrvine tak, ze veźerała jako ten cegon a un śe skovoł. — Tu v noci veźńe kuźłok śikire a idže tam, gďze lezoł ten přeoblecone cegon, jak veźńe rombać

*) též slovensky na př. zbojníci v horách sa boli ubníezdili a zle nedobre garazdovali: Dobšinský: Prostonár. slov. povestí, seš. 2, str. 76.; garazda slov. = nepokojný člověk.

i rombač jaze porombať do znaku. Tu kužloce beli v radości ze še juz cegana pozbavili. Ale rano přidže cegon a povi dobre rano kužlokom a speto še jik jako spali? Oni mu povedželi ze dobre. A teš jako spol? spetajo še go. On povedžoł, ze dobre. ale ze še mu zdało jako be go dakto bel dva alebo tři raze bicem přeposoł, sebnoł. — Tu juz kužloce ščerpli ze juz nic z ceganem ševekozajo ani še go ne střonsno.

Tak mušeli sałas zańechać a cegon moł vegrane.

Úvahy a zprávy.

Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků zvláště nižších a středních tříd gymnasijských sepsal Jos. Kořínek. Čtvrté, opravené vydání. V Praze. Nákladem knihkupectví I. L. Kobra. 1884.

Vydání čtvrté liší se od předešlých — jak sám p. spisovatel v předmluvě ke IV. vydání praví — „hlavně tím, že pod čarou umístěny jsou některé důležitější zvláštnosti mluvy básnické a prosy pozdější, zvláště Tacitovy.“ Vyhověl tím p. spisovatel zajisté jen naléhavé potřebě: vyhověl-li úplně, ukáže se teprva ve školní praxi.

Že p. spisovatel i v jednotlivostech mluvnici svou hleděl zdokonaliti, rozumí se samo sebou. Celkem tedy sluší uznati, že grammatika p. Kořínkova hojnou měrou vyhovuje školám, pro které byla složena. Ano možná říci, že obsahuje — zvl. ve tvarosloví často více, než žák gymnasijský pro kanon klasiků přesně osnovou vymezený potřebuje, a že mnohé bude asi ze tvarosloví vypustiti, aby žáci nebyli zbytečně přetěžováni výjimkami, kterých často vůbec nepotřebují, nebo jedinkráte za celou dobu gymnasijskou. Myslím tedy, že hlavně ve dvou příčinách bude možno ještě grammatiku — jinak velmi vhodnou a dosti praktickou — zdokonaliti a to:

1. vyloučiti jak ze tvarosloví, tak ze skladby vše to, co v četbě školní vůbec nepřichází,

2. označiti takové výjimky, které se vyskytnou v četbě školní jednou nebo dvakráte (a to obvykle teprva ve třídách vyšších) tak, aby se jim žák ihned poprvé učiti nemusil, ale aby je mohl vždy vyhledati, když na ně v četbě přijde — tedy: buď umístiti je pod čarou, buď je označiti zvláštním drobným tiskem.

Co se týče skladby zvláště, tu by si přál referent, aby pan spisovatel více dbal frází a obrátů, kterých užívá Kornelius Nepos a Caesar, neboť dle instrukcí (str. 48. vydání vdovy Pichlerové) má učitel vybíráti z mluvnice hlavně to, co přichází v četbě. (Bei dieser Auswahl ist auch der Sprachgebrauch des in der Schule zu lesenden Autors genau in Betracht zu ziehen.)

Dbáti by měl tedy p. spis. v pádosloví fraseologie Kornelia Nepota, v ostatní pak části skladby hlavně se opíráti o Caesara.

Mimo to jest mi s podivením, že p. skladatel dosud se neodhodlal řídit se zvl. v nauce o pádech řeckou mluvnicí Niederlovou. Mohl to pak tím spíše učiniti, ježto ji Bartoš i své výborné české skladbě za základ položil. Myslím totiž, že mnoho má do sebe zásada, aby školské grammatiky (pokud to ovšem není na úkor duchu a stavbě toho kterého jazyka) dbaly v té příčině jakési shody. Zvláště pak ve skladbě české, latinské a německé měla by býti shoda ta provedena, ježto se v tercii a ve kvartě skoro týměž časem i pořadem žáci učí skoro týměž věcem. Proč tedy nepodávati jim tutěž věc týmiž skoro slovy? Zvláště na našich gymnasiích českých mělo by se toho dbáti, ježto bez toho mládež naše příliš je obtížena, učí se mimo jiné i německému jazyku. Mimo to na realných gymnasiích čeština, majíc v III. a IV. po dvou hodinách týdně, musí se opíráti o latinu a to je stíženo nyní tím, že Kořínkova mluvnice není ve shodě s mluvnicí Bartošovou, ač by byl p. spisovatel latinské mluvnice mnohdy tím získal větší jasnosti a mnohdy mohl výklad stručněji podati odvolávaje se na mluvnicí Bartošovu. Jest si tedy práti, aby p. spisovatel v budoucích vydáních ku přání tomu prohlédl a skladbu ve shodu uvedl se skladbou Bartošovou a Niederlovou.

Co do označování délek vedl si p. spisovatel sice o něco důkladněji než ve vydáních dřívějších, ale důsledně nevedl si ani tehda, ač máme nyní dobré pomůcky, mezi nimiž zvláště Hülfsbüchlein für die Aussprache der lat. Vokale in positionslangen Silben von Anton Marx“ dosti podá poučení.

Je zajisté nutná toho potřeba, aby ve školské grammatice důsledně byly označeny všechny délky. Neboť hochovi má býti grammatika všude spolehlivým vůdcem, jinak se doma učí chybně. Proto myslím, že by i přízvuchníky měly se tam položití, kde se často chybí (ku př. intér se). V té příčině poukazují na desáté vydání Schmidtovy latinské grammatiky, kde označování slabik věnována píle největší. Zvláště jeví se potřeba označování délek u perfekt a supin nepravidelných sloves, ježto se tu nejvíce chybí. Tak, abych vytknul případy určité, mělo býti označeno (§ 124. 5.) tōstum, (v § 127.) 1. indūlsī, indūltum; 4. lūxī, lūctum, 5. ālsī, 6. fūlsī a tak na pořád. Zvláště vīxī, vīctum měl označiti p. spisovatel, aby hned vynikl rozdíl mezi tvary tohoto slovesa a slovesa vinco, vīcī, vīctum.

V jednotlivostech mám toto připomenouti:

§ 8. 2. Po slovech „přede skupením alespoň dvou souhlásek“ jest dodati: „mimo němou s plynou, kromě gen.: ténebrae, Pá-troclus“.

§ 8. pozn. Zde poukázati by bylo na rozdílnou výslovnost stejných slov nestejného významu: os — ōs, populus — pōpulus. (Instrukce, str. 32. vyd. Pichlerové.)

Str. 4. sld. Rodová pravidla dle významu dosud jsou ve verších, ač už mnoho důvodů proti způsobu tomu bylo sneseno. Tuším, že by přehledné pravidel těch sestavení lepší službu prokázalo.

§ 16. a § 17. Přehled přípon bylo by lépe umístiti až po deklinacích všech.

§ 18. Oddělovati *a* od *rana* není zcela správně, lépe by bylo vytisknouti tvary *rana*, *ranae* atd. dohromady, ale hodně tučným písmem vytknouti *a*, *ae*, *am* atd. Poukazují v té příčině na latinskou grammatiku Schmidtovu, 6. vydání. „Slova ku cvičení“ jsou v mluvnici zbytečná: poskytují jich cvičebnice hojnost.

§ 19. 3. Tento celý odstavec mohl by přijíti pod čáru; za to měla by se k tomu přidati i jiná slova, která místo koncovky *arum* mívají *-um*, zvláště u básníků, ale i u prosaíků.

Takový genitiv na *-um* zvláště je častý 1. u řeckých a barských jmen národních: *Metropolitum* *Caes. B. C. 3, 81*, 2. *Crotoniatum* *Liv. 24. 3. 9*. *Lapithum* *Verg. Aen. 7, 305*. (Viz sebrané příklady v Neueově lat. Formenlehre I, str. 21.), 2. u patronymik: *Aeneadum* velmi často u Vergila a Ovida, *Dardanidum* (*Verg. Aen. 5, 622*, 10, 4.), *Ausonidum*, *Pelopidum* atd. (viz tamtéž).

§ 23. Veršíky jsou zbytečné. Dostačilo by vyjmenovati neobyčejnější jména s genitivem. Méně obyčejná a básnická bylo by lépe umístiti pod čarou.

§ 26. 3. Tvary *dii* a *diis* je nutno úplně vypustiti, ježto jsou v rukopisech jen k tomu, aby dlouhé *i* naznačily.

§ 26. 4. Ku slovům zde vytčeným přidal bych i *deum* místo *deorum*, které se často vyskytá (v jistých spojeních) u spisovatelů i ve školách čítaných: u Livia (3, 67, 7. 44, 38, 10.), u Sallustia, Cicerona, Vergilia. Pod čáru mělo by přijíti také *virum* m. *virorum* (u básníků: *Verg. Aen. 1, 87. 101. 119. atd.*). Časté je *-um* u jmen národů: *Achivum* n. *Achivom*, *Argivum* . . . (Viz Neue, I, str. 114).

§ 28. *Colus* může se vůbec vypustiti, jako se už vypustila slova: *vannus* a *carbasus*.

Z neuter by dostačilo uvést *vulgus*, ačkoliv se často vyskytá *masculinum*; už u *Caes. b. g. 6, 14, 4*. čteme *vulgum*, taktéž u Sallustia, Jugurtha 69, 2; 73, 5, a u Livia často. *Virus* a *pelagus* jen pod čáru: prvé je monoptoton [*vir*i a *viro* velmi zřídka, na místech rukopisně nejistých] a přichází jen snad dvakráte ve školní četbě, *pelagus* vyskytne se ve školní četbě jen u básníků.

§ 30. Tohoto paragrafu nebude ovšem žádný učitel tak probírat, jak je proveden ve mluvnici. To, co chce spisovatel tím paragrafem dosíci, musí docíleno býti vokabulárem knihy cvičebné. Proto myslím, že celá tato stať pět stránek obsahující jest ve praktické, školské mluvnici zbytečná; místo všeho toho bylo by

třeba pravidélka o tvoření nominativu a o tvoření pádů ostatních od kmene.

§ 31. je dosti přehledný; přece však i tu možná leckteré provést změny. Velmi vhodně spojuje p. spisovatel substantiva s adjektivy. Koncovky genitivu klade však pod čáru a to rozhodně stěžuje učení; lépe by bylo koncovky genitivné položit hned ku substantivům do závorky, tedy na př. *serm-o (-ōnis) latinus* atd.

Pravidlo výminek na o bude lépe takto stilisovati: na -do, go- jsou všechna feminina, na io jen abstracta. Concreta na -io jsou masculina.

Harpago lze vůbec vypustiti, ježto rod jeho je záhadný (Neue, F. I, 653), pod čáru dáti jest tato substantiva zřídka se vyskytající: *margo* (commune dle *Prisciana*), *cardo* (pořídku u Verg. a Ovid.), *papilio* (ve školní četbě jen jednou: u Ovid. met 15, 376).

ador vyskytající se (jen v N. a Acc. S.) u Horáce pod čáru; tamtéž patří i *eos*. Nominativ sing. od *verbera* se nevyskytá, jen *verberis* a *verbere* vyskytají se v sing. *Docela* je vynechati *spinther*, které jsouc *monoptoton* čte se u Plauta. *Tuber* u *Plinia* vícekrát; u Hor. v sat. 1, 3, 73, v přeneseném smysle a v plur.: *ne tuberibus propriis offendat amicum*. Proto pod čáru, kam patří i *ubera equina*.

Tvar *compes* se nevyskytá: v prose jen *compedes*; jen básn. abl. sing. *compede*. *Merges*, *itis* jen*) u Verg. G. 2, 517., *teges* vůbec nepřichází ve školní četbě, *adamas* u básníků (Verg., Ov.) a u pozdějších. K *elephas* sluší připomenouti, že *casus obliqui* tvoří se v klass. prose od *elephantus*.

Z 29 substantiv na -is, která jsou masc., bylo by záhodno vybrati jen ta, která velmi často přicházejí. Mimo to možno všechna subst. na -nis shrnouti a říci o nich, že jsou masc. Z nich nejčastěji přicházejí *panis*, *crinis*, *finis*, *ignis*, *cinis*, *amnis*, *funis*. Mimo tato je v Kořínkové mluvnici ještě 22 jiných, z nichž jsou tato nejdůležitější: *piscis*, *sanguis*, *unguis*, *collis*, *ensis*, *orbis*, *mensis*, *lapis*, *pulvis*. Ostatní možno dáti pod čáru.

Codex (*caudex*) v četbě školní sotva se vyskytá, *vervex* vůbec ne.

Fornix, *phoenix* a *calix* mohou směle pod čáru přijíti, vyskytajíce se velmi zřídka.

Zřídka se také vyskytají: *rudens* (Verg. Aen. 1, 87 *rudentum*), *turtur* (Verg. eel. 1, 58.) je *commune*, *incus* jen u básníků, *subscus* u Plauta, *pecus*, *-udis* velmi řídké.

§ 34. Ze substantiv na -is je potřebí vzíti jen *sitis* a *vis*, ostatní: *amussis* (jen adverbialně: *adamussim* a *examussim*), *buris*

*) Kde pravím „jen“, rozuměj všude: ve školní četbě, kterou tu mám na zřeteli.

(burim u Verg. Ge. I, 169), řávim ve školní četbě vůbec se nevyskytají, tussis u Hor. tuším jednou. Vůbec buď vynecháno pelvis (jen mimo školní lekci); ostatní: messis a clavis raději zcela buďte opomenuta, poněvadž tvary na -im nepřicházejí ve školní četbě. Navim at přijde pod čáru, poněvadž nejlepší rukopisy mají navem (viz Neue, F. I, 200).

§ 35. 2. Pravidlo není dosti přesno. Mělo by zníti: Neutra zakončená slabikami al, ar (v gen. ālis, āris) atd.

Potom nejsou tvary: farre, hepate, nectare nepravidelny a mohou se vůbec vypustiti tím spíše, že far a nectar zřídka, hepar vůbec ve školní četbě se nečte.

§ 38. Genitivu panum není znám žádný příklad (viz Neue, I, 259), glirium čte se jen u Plauta, Varrona, Plinia.

Apis má prý častěji um než ium; to však není zcela správně: apum čte se jen u Liv. 21, 46, 2.; 24, 10, 11. U Cicerona naproti tomu jest apium „entweder völlig gesichert, oder es hat doch überwiegende Auctorität.“ Mimo to čte se u Ovida Met. 15, 383., u Livia: 4, 33, 4, 27, 23, 3, 38, 46, 5. Také u Plinia čte se na přehojných místech apium. Naproti tomu je volucrum dle Neuovy F. I, 260. „die einzige bei unseren Schriftstellern sicher stehende Form.“ Tak se čte častěji u Verg. Aen., u Plinia a jinde.*)

Nostratium vyskytá se jen mimo školní četbu.

Ke slovům: „U některých ženskou syllabou tas zakončených“ — dodal bych: Velmi často vyskytá se civitatum, u Livia často: aetatium.

§ 44. Výjimky zde vytčené možná z části vůbec vypustiti, ježto se nečtou ve klassicích školních, z části pod čáru dáti, ježto přicházejí velmi zřídka (obyč. u básníků). Vypustiti vůbec možná jest: arcubus, které u spisovatelů dob pozdějších šestkrát se vyskytá, ve školní četbě nikdy; artubus (čte se u Cic. de orat. 1, 26, 121), specubus (Verg. Ge. 3, 376, které místo ve školách se nečitá). Specibus je v bellum Alex. a jinde. Verubus ve školní četbě se nevyskytá, ovšem u Properce, Iuvenala, Petronia, Claudiana atd.). Za to nalézáme veribus u Verg. Ge. 2, 396., Aen. 1, 212., 5, 103.; Ovid. Mat. 6, 646; fasti 2, 463. a 373. Mimo to čte se acubus dvakrát u Celsia (7, 16), acibus nikde. Pecu vypouštějí už novější školní mluvnice vůbec.

Pod čáru mohou přijíti lacus (lacubus u Ov. met. 12, 278., fasti 4, 888), partus (partubus u Hor. Epod. 5, 5). Zbylo by tedy pouze tribubus, které se čte čtyřikrát u Livia a jednou u Cicerona de rep. 2, 9, 16.

Portus má prý vedlé portubus též portibus. U Cicerona však je dle Neue (F. I, 365): „in den vorzüglicheren Büchern“ portibus, a na všech místech u Caesara (2krát v B. G., 4krát v B. C.)

*) Místo Cic. fin. 2, 33, 110. je rukopisně nejisto.

dal Oudendorp „nach überwiegenden Auctoritäten“ portibus. Tak piší nejnovější vydavatelé (srov. Prammerovo vyd. Caesara B. G.). Taktéž čte se i u Ovida Met. 11, 474. a Trist. 3, 2, 11. — Portubus čte se pak u Ovidia v met. 13, 710, Trist. 3, 12, 38., Her. 16, 125., která místa se ve škole nečtou, taktéž u Livia na místech, která se ve školách nečtou (27, 30, 7. 32, 21, 31. 36, 5, 5. 39, 26, 3.). Přejde-li tedy tvar portubus pod čáru, dosti cti se mu ve školní mluvnici prokáže.

§ 45. Pro větší průhlednost bylo by ve pravidle o domus toto přidati: Domus sklání se dle čtvrté, jen ve třech pádech dle druhé a to v abl. sing. vždy domo (velkým tiskem); v gen. a acc. plur. obyčejně domorum a domos).

§§ 51.—53. Z hojných substantiv měla by se ve školské mluvnici uváděti jen ta, kterých se velmi zhusta užívá.

§ 54. Arcus možná úplně vypustiti, ježto tvar arci (G. S. a N. P.) nevyskytá se ve školní četbě. Mimo to třeba ještě slov: conata (u Caes. B. G. 1, 3. u Liv. 21, 50) a vesper. Ostatní substantiva mohou se směle ze školních mluvnic vyloučiti: slovník ať je zaznamenává.

§ 55. Z těchto je třeba probrati iocus, locus (rozdíl významu lze krátce označiti pomůckou: loci librorum, loca terrarum) a frēnum.

Pod čáru nechť přijdou: sibilus (sibila jen u básníků); taktéž básnické tartara a carbasa; caeli básnický a v církevní latině; jinak vyskytalo se dle svědectví Caesarova (de analogia) jen v singularu. Také epulum, ač přichází jednou u Cicerona (Mur. 36) a v Horaci (sal. 2, 3, 86), může se dáti pod čáru.

Hlava XIII. Sklánění řeckých jmen probírá se obyčejně teprva v tercii, když žáci už znají sklonění řecké. Probírá se však také příležitostně. Známo pak jest, že prosaické slovům řeckým dávali co nejvíce koncovek latinských, kdežto básníci pilněji si hleděli koncovek řeckých. Dle toho lze pravidla, kterých je nutně třeba pro každodenní potřebu, shrnouti v několik pravidel, ostatní vše dáti pod čáru.

§ 59. Lacer vyskytá se jen v mluvě básnické a pozdější; lāniger jen u básníků, taktéž puter; mimo to mohou ve školské mluvnici vynechány býti tvary saluber, silvester a terrester, ježto ve klassické prose obyčejny jsou tvary masc. g. na is.

§ 62. Pozn. 1.—3. Tu nalézáme mnoho věcí důležitých, které neměly býti odbyty malým tiskem. I tu bude potřeba odělit méně důležité věci od veledůležitých.

Tak caelebs vyskytne se žákům až u Horacia, nom. deses vůbec se nevyskytá, abl. deside ve školní četbě nepřichází, ani pubere. Sospite zřídka a to u básníků, taktéž uber i vigil zřídka, dēgener u básníků a pozdějších, versicolor zřídka kdy (Cic. Orat. 12, 39).

Kdyby se tato adjektiva odloučila, mohla by se slova zbylá v přehlednou tabulku pojmouti.

§ 64. *Ludicra*, *ludicrum* a *heteroclitia* vůbec mohla by přijíti pod čáru.

§ 73. Ve slově *maximus* bylo označiti *a* co dlouhé, poněvadž se tu přecasto chybuje.

Hlava XVI. *Numeralia*. V nauce o číslovkách je více změn proti vydání třetímu než v partiích právě probraných.

Ve *quinque* mělo i dlouhým označeno býti, v *octoginta* o tučným písmenem vytištěno, aby žáci byli upozorněni na zvláštnost toho tvaru.

§ 82. Poznámka o *unus*, kterou p. spisovatel rozmnožil, patří do skladby.

§ 83. 1. Toto číslo 1. patří pod čáru.

§ 84. *quartus* má *a* dlouhé, ač je *quattuor*. Proto měla délka zvláště býti označena.

§ 87. 3. oddíl i s příklady, které ve 4. vyd. jsou přidány, patří spíše do skladby.

§§ 88. a 89. jsou tu zajisté jen pro úplnost; učitel vrátí se k nim jen po příležitosti.

§ 93. *I* v *nobis* a *vobis* mělo býti dlouhým označeno. *No-biscum* a *vobiscum* měly býti opatřeny přízvukníkem.

§ 95. *ē* často u starších básníků (u *Plauta*, *Terentia*, *Lucetia*); často však bývá i jednoslabičné. Zdá se, že v časech pozdějších se vyslovovalo *ēi*.

Od *idem* byly stažené formy v plurále v užívání, tedy *idem*, *idem*. (Viz *Brambach*, *Hülfsbüchlein*, str. 15., *L. Müller*, *orthographiae et prosodiae latinae summarium*, s. v. *idem*.)

§ 96. Poznámka o *cum quo* není zcela správná. Srovn. poznámku *Lupovu* ku *Nep. Milt.* I, 2. Dle toho je *quocum* ve vzorné latině daleko obvyklejší než *praeposice cum*.

Poznámce, že za *abl. quo* užívá se i *qui*, ale jen s *cum*, odporuje *Corn. Nep.* v *Arist.* 3, 2: *qui efferretur*. Dle toho budíž znění opraveno. Pod čáru bude třeba vložiti starší tvar *quis m. quibus*.

§ 98. Tvary *uterque*, *utervis*, *uterlibet*, *alteruter* bylo by záhodno opatřiti přízvukníky.

§§ 103.—107. Látku možná obmeziti ve školské grammatice na to, čím se latina liší od češtiny.

§ 110. *Part. praes. ens* buď vypuštěno.

§ 111. *Abfui* je tvar řidší než *āfui*; záhodno by bylo přidati i tvary: *afuturus*, *afore*. K *adsum* záhodno přidati tvary *adfui* i *affui*; k *obsum* *offui*, k *subsum* jen *suffui*. (*Brambach*, § 20, I, 8 a 10; *Müller*, § 15, I et III.)

„Časoslovo *prosum* proměňuje všude před *e* pro *v* prod“ — není ovšem správně. Mělo by asi zníti: *prosum* povstalo z *prodsum*; *d* trvá před tvary slovesa *sum*, která začínají *e*, tedy *prodes* . . .

§ 115. 4. „Místo koncovky *endus* v *partic. fut. pass.* užívá se v některých případech tvaru v *undus*.“ Pravidlo nabylo by přesnosti, kdyby se přidalo po slovech „*partic. fut. pass.*“ 3. a 4. konjugace, před „tvaru“ staršího a kdyby se přidalo: zvláště u výrazech ku právu se táhnoucích.

§ 116. Ke slovesům tu vyjmenovaným třeba je přidati české významy. Mimo to bylo by záhodno ty tvary, kde *í* trvá, vytknouti větším tiskem.

§ 116. 2. Ke složeninám sloves tu vyjmenovaných mohlo se přidati (aby nevznikly omyly) *maledic* (Cic. *Sest.* 37, 80). Jiné složeniny s *dicere* v imperativě nevyskytají se vůbec.

§ 119. 1. *Discrepare* nemá *supina*. 2. *Accubare* nemá ani perf. ani sup. 4. *consonare* ani *resonare* nemají *supina*.

§ 121. 1. Do poznámky bylo by bývalo lépe dáti pravidélko: *ä* jen v *däs*, *dä* a v *däns*, všude jinde krátké *a*.

ib. 2. *antesto* chybno místo *antisto*, *antisteti*.

§ 130. 7. *ferbui* ve školní četbě jen u Hor. *Serm.* 1, 2, 71; 2, 4, 67. Proto označiti tento tvar jako zřídka se vyskytající.

§ 135. 10. *recido* má v perf. lépe *reccidi* než *recidi*.

ib. 14. Přidej: *retundo* — *rettudi* (Cic. *Catil.* 3, 1, 2).

ib. 32. Ku *peto* je daleko častější tvar v 1. os. sing. *petiit* ve 3. *petiit* vedle *petivi* a *petivit* (srv. Brambach, § 19. II. 2)

§ 138 9. U *repello* má státi perf. *reppuli*.

ib. 23. *dēsino* má obyčejně *desii*, *desiit*, také *desiimus* (staženo *desimus*), co sluší přidati.

§ 143. Slovesa měla zde býti jen *ta*, která velmi často se vyskytají.

§ 144. Poznámka ku *mereor* zdá mi se býti poněkud příliš rozsáhlá a nepřehledná. Takhle sotva bude ku praktické potřebě. Myslím, že by se dala výhodně skrátiti.

§ 150. *Refero* mělo důsledně položeno býti též mezi „odchylky ve předložce.“

§ 152. poznámka „Perfektum a vedené od něho tvary jsou pravidelné: *ivi*.“ Ale často se vyskytá v 1. os. sing. *ii*, ve 3. *iit*.

§ 153. Ke slovům o složeninách přidati jest, co praví Brambach (§ 19. II. 2): „*Contraction tritt häufig ein vor st, ss, z. B. adisti(s), adisse, adissem.*“ Neue (F. II, 514) praví: Bei allen diesen Verba sind die Formen mit doppeltem *i* gewöhnlich schwach, oder gar nicht beglaubigt. Jen ve složeninách s *ire* a *petere* jsou formy s *ii* i v nejlepších rukopisech a metrem chráněny: *abiisti*, *periisti*, *prodiisset*, *petiisse* (Verg. *Aen.* 2, 251; 3, 603. Hor. *Carm.* 3, 14, 2). Ale i tu jsou obyčejnější tvary s jedním *i*.

§ 154. Od sloves *queo* a *nequeo* pouze *praesentia indicativi* častěji se vyskytají, všechny ostatní tvary právem může učitel odložit do vyššího gymnasia, kde se *passim* vyskytují. V sekundě bylo by zbytečno je probírat.

§ 155. Od *fio* nenalézáme *fumus* a *fitis* u lat. auktorův.

§ 158. *Con. praes.* mohl by směle odpadnouti, ježto se ve školní četbě nevyskytne.

§ 178. Mezi předločkami postrádám ante, které se mění v původnější anti ve dvou slovech: *antisto* (od toho *antistes* a *antistita*), i *anticipo*.

Hlava XXXIV. Nauka o tvoření slov vyniká krátkostí a přehledností. I nemám co vytknouti.

§ 194. Pozn. 1. Tu měl býti položen zvláštní důraz na případ, kde v češtině v záporných větách podmět do genitivu klademe. Případ ten byl lépe a zřetelněji vytčen ve vyd. 3.

§ 205. Sem mohla vřaděna býti poznámka o postavení přivlastku a přístavky (*Viz instrukce, str. 39.*).

§ 208. Znění pravidla (*str. 148 dole*) je těžké a pro hochy nejasné. Místo „výrokový přímětek substantiva“ bylo by srozumitelněji říkati s Bartošem „výrokový doplněk.“

§ 209. sub 3. a 5. Příklady tu uvedené nejsou úplné. Bude dobře je doplniti.

§ 212. a 213. Slovesa vymáhající dvojího nominativu mohla zde vypuštěna býti; příslušnou o nich poznámku bylo by lze vložiti ku § 227 a 228, kde se znova slovesa ta vypočítávají.

§ 216. Druhý odstavec vytištěn je drobným písmem, ač je velmi důležit. Bylo by tedy třeba vyznačiti jej větším tiskem. (*Srv. Niederle, § 514, Bartoš, str. 34.*)

§ 224. *Anteo* pojí se jako *antecedo* a *praecurro* s dat. i s *akk.*; proto je lépe slovesa ta spojití. *Praecedere* pojí se ovšem jen s *akk.*

§ 226. Ku *paenitet* me přidej překlad: žel mi, líto mi, želím.

§ 230. jak nyní je sestaven, je velmi nepřehledný. Přehlednosti docílíme jednak tiskem (*viz Schmidty gram. lat. vyd. 6.*), jednak vynecháním některých podrobností.

§ 232. Bylo by záhodno přidati, že jména měst, jsou-li spojena s epithetem stálým, neb náměstkou, nebo s *totus*, stojí na otázku kde v *ablativě*: *ipsa Roma, tota Corintho, Athenis tuis, Alba longa atd.*

§ 272. Důvod poznatku uvádí se pouhým *ablativem* u *cerni* (také *in aliqua re*), řídčeji u *cognoscere, intellegere, scire* místo obyč. *ex aliqua re*. (*Viz Haacke, Lat. Stil. 2. Aufl. str. 147.*).

§ 360. Co by z § tohoto mohlo vypuštěno býti, vysvítá z časopisu: *Wochenschrift für klass. Philologie* 1884. str. 682.

§§ 376—378. Bylo by záhodno zvláště v této partii řídití se rozdělením, jehož užil *Niederle* a kterým se řídil i *Bartoš*: rozdělití tedy věty žádací na účelné, rozkazovací, snahové a obavné. Tím docílíme shody mezi oběma jazyky a větší jistoty u žáka, který zná rozdělení to už z jazyka mateřského.

§ 379. I tu jest litovati toho, že se p. spisovatel neřídil rozdělením *Niederlovým*. Celý ten odstavec byl by tím nabyt větší

jasnosti i přehlednosti a byl by bližší novému bádání o těch větech. V té příčině bude třeba nutně nápravy.

§ 380. a 381. měl p. spisovatel zařaditi pod účelné věty a tak učini taky zajisté každý učitel ve škole.

§ 382. U quin mohlo býti poznamenáno, z čeho povstalo, a mohlo jasněji býti vytčeno, že zápor ve quin obsažený se záporem hlavní věty dá vždy smysl kladný.

ib. pozn. 1. Dubito num je poklassické a mělo tedy přijiti leda pod čáru.

§ 387. 3. Pro větší jasnost mělo se vytknouti, že „obsah věty hlavní stojí v protivě k obsahu věty spojkou cum uvedené.

V témže § postrádáme cum s konj. po neurčitých výrazech: est cum, tempus est atd., má-li se vyjádřiti výsledek, který plyne z povahy času, ku př. Fuit tempus, cum rura colerent homines neque urbem haberent.

§ 414. 1. neškodilo by poznamenati, že se (podmět) s e někdy vynechává. Srv. Lupus ku Corneliu Nepotu, Milt. 2, 4. Tak taky často u Caesara.

§ 425. Výklad o řeči nepřímé vyniká jak stručností, tak přehledností a patří k nejlepším partiím celé knihy.

Pouze jedné věci zde postrádáme, a to, jak se proměňuje konj. optativný nebo potencialný řeči přímé v řeči nepřímé (velle nebo posse s infinitivem příslušného slovesa).

Str. 362. „Souhláska i činí syllabu položením dlouhou již sama o sobě ... vyjmouc ve složení: bī-iugus.“ Sem položiti jest (aspoň do poznámky) i složeniny slovesa iacio: obicio, adicio, přo-icio, kde od prvního století po Kr. často se samohláska předložky zkracuje.

Str. 374. (§ 20.) K caesure mužské bylo by poznamenati, že je zvláště u Římanů oblíbená, kdežto ženská u Řeků.

Str. 387. Dle Brambacha je *Kalendae* lépe než *Calendae*. Ve zkratkách užívalo se pouze K. Tak by mělo býti také psáno všude na str. 388., nikoli Cal., čeho se užívá hojněji teprva o Commoda.

Str. 390. Jméno Gaius (ne Caius!) zkracovalo se vždy v C Gnaeus (ne Cnaeus) v Cn. Proč, praví L. Mueller v *Orthographia et prosodiae latinae summarium* § 7. Viz i Brambach sub C a Cn.

Co se týče mluvy české, dlužno poznamenati, že je nyní přesna. Mezi nedopatření zajisté patří genitiv kněh (m. knih) a mnoho-li (ku př. na str. 197.) místo slovanského kolik. Spůsob píše p. spisovatel dosud s, ač Brus ve II. vyd. schvaluje způsob.

Některé zvláštnosti své v terminologii měl by p. spisovatel obětovati prospěchu školy a psáti místo zájmeno, časoslovo, přímětek, syllaba — slova, jichž se nyní veskrze ve školách užívá: slabika, dodatek, sloveso, náměstka.

G. Šuran.

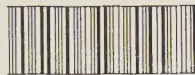

P9. L5 885 V12

a39001

003365015b

8/72

